

International Science Group

ISG-KONF.COM

XXV

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE "IMPLEMENTATION OF MODERN SCIENCE
AND PRACTICE"**

Varna, Bulgaria

May 11 – 14, 2021

ISBN 978-1-63848-660-2

DOI 10.46299/ISG.2021.I.XXV

IMPLEMENTATION OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Abstracts of XXV International Scientific and Practical Conference

Varna, Bulgaria
May 11 – 14, 2021

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1

The XXV International Science Conference «Implementation of modern science and practice», May 11 – 14, 2021, Varna, Bulgaria. 693 p.

ISBN - 978-1-63848-660-2

DOI - 10.46299/ISG.2021.I.XXV

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liubchych Anna</u>	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines , Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Oleksandra Kovalevska</u>	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Slabkyi Hennadii</u>	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
<u>Marchenko Dmytro</u>	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D. (Economics), specialty: 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by type of economic activity)"

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Глебова Ю.А., Марценюк В.П. ВЫЛОВ ГИДРОБИОНТОВ В УКРАИНЕ	21
2.	Мельничук А.О., Приймачук Т.Ю., Савчук О.І., Кочик Г.М., Кучер Г.А. НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРОТКОРОТАЦІЙНИХ СІВОЗМІН НА ОСУШУВАНИХ ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ГРУНТАХ	23
3.	Топольний Ф.П., Трикіна Н.М. ВПЛИВ УМОВ НА ПРОЦЕС ОПІДЗОЛЕННЯ ҐРУНТІВ	32
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
4.	Kornuta V. BUILDING METHODS OF REDUCING THE ECOLOGICAL IMPACT0053 OF THE URBAN ENVIRONMENT	36
5.	Вишневський Д.С. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ	39
6.	Дроботій Х., Петровська Ю. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ ТА ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРІВ КОВОРКІНГУ	42
7.	Козіонова Т., Петровська Ю. ДИЗАЙН ІНТЕР'ЄРІВ КЛУБНИХ ПРИМІЩЕНЬ ЛІТЕРАТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД	46
8.	Марко Н., Петровська Ю. СТИЛЬ ФУНКЦІОНАЛІЗМ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРІВ ФОТОШКОЛИ	52
9.	Мусянович А., Петровська Ю. ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРІВ БАЛЕТНИХ СТУДІЙ	56

ART HISTORY		
10.	Сепп М.Я. АЛМАТИНСКАЯ КОНСЕРВАТОРИЯ	61
BIOLOGICAL SCIENCES		
11.	Латіна Г.О., Лебединець Н.І., Савченко І.В. МОНІТОРИНГ СТАНУ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ШКОЛИ-ОСЕРЕДКУ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю	66
12.	Шерстюк М.Ю., Таран М.В. МОДЕЛЮВАННЯ ФІТОКОМПОЗИЦІЙ З ПОСУХОСТІЙКИХ ВИДІВ РОСЛИН	70
CULTUROLOGY		
13.	Балабушка В.А. ЛІТОПИСНЕ ПЛЕМ'Я СІВЕРЯНИ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	77
ECONOMIC SCIENCES		
14.	Dubiei Y. SCIENTIFIC AND TECHNICAL FACTORS OF INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE	81
15.	Kunafina G. ECONOMIC DIAGNOSTICS OF THE ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	84
16.	Petryshchenko N., Serohina N., Kambur O. IMPACT OF GREEN TECHNOLOGIES ON THE ECONOMY OF UKRAINE	87
17.	Serikbayeva U. ӨҢІРЛІК БӨЛІНІСТЕГІ ШАҒЫН БИЗНЕС:ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫНДАҒЫ АХУАЛ	89
18.	Smoliarchuk M. АСПЕКТИ ПАСПОРТИЗАЦІЇ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	97

19.	Turgambayeva A.M., Ospanova A.K. HOW TO SAVE THE RESTAURANT BUSINESS IN AN ERA OF PANDEMIC	100
20.	Yavorska V., Hrabina S. THE DERIVATIVES MARKET ROLE AND DEVELOPMENT IN UKRAINE	103
21.	Атаманчук З.А., Горкун К.В. ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	105
22.	Бейсенбаева А.К., Умырзакова Ж. ҰЙЫМ ҚЫЗМЕТІНДЕ ШЫҒЫНДАРДЫ ТАЛДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ	108
23.	Блохін П.В. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	113
24.	Богданюк О.В., Черняк С.В. ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	116
25.	Вінниченко О.В. ОЦІНКА КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ	120
26.	Залознова Ю.С., Ляшенко В.І., Трушкіна Н.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА БОЛГАРІЇ	122
27.	Коваленко В.В., Поя І.Ю. ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	127
28.	Кузьменко О.К., Тимошенко О.В. СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	132

29.	Макаренко О.І., Лось О.В. ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІН НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ	136
30.	Онофрійчук О.П., Близнюк С.В., Жабчик А.О., Адамська Д.О., Дідук І.Р. ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ	139
31.	Сақун А., Шахова Г. БУХГАЛТЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	142
32.	Федотова О.В., Комліченко О.О. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	145
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
33.	Ковальчук А.М. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	149
34.	Саф'ян О.С., Васалатій Н.В., Калініченко Г.Є. УХИЛЕННЯ ВІД ТРОПІЧНИХ ЦИКЛОНІВ	154
HISTORICAL SCIENCES		
35.	Лук'янчук Н.М. СУТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЇ ВІЧНОГО МИРУ КАНТА	159
36.	Мігальчан І.О. ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЧЕТВЕРТОГО СКЛИКАННЯ ЯК ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ (2002–2006 РР.)	162
37.	Чернуха О.В., Гаспарян Г.О. 100-ТІ РОКІВ ВІД ПОЧАТКУ МАСОВОГУ ШТУЧНОГО ГОЛОДУ 1921-1923 В УКРАЇНІ	167

JOURNALISM		
38.	Савчук Р.Л. РОЗМОВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНОМУ МЕДІАТЕКСТІ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ	170
LEGAL SCIENCES		
39.	Guyvan P. PECULIARITIES OF ACQUISITION OF PROPERTY RIGHTS AT THE MOMENT OF RECEIPT OF THE ITEM FROM AN AUTHORIZED ALIEN	173
40.	Бикова Т.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	180
41.	Борисова Ю.В. ПРАВА ЛЮДИНИ	182
42.	Гришко В.І., Бобешко М.О. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТІВ	185
43.	Калиева Г.С., Ищанова Г.Т., Абдуллина Л.М. ОСОБЕННОСТИ ИСКОВОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ	188
44.	Корнеєв Ю., Трембус К. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ	192
45.	Корнеєв Ю., Левіцька Н. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	196
46.	Приймак В. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	200
47.	Скляр Н.В. НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ	202

48.	Субіна Т.В., Кобзар В.А. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	207
MANAGEMENT, MARKETING		
49.	Волківська А.М., Борис В.М. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ПОЛІТИКОЮ	211
50.	Кучмеев О.О. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОНЦЕПЦІЙ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ	217
MEDICAL SCIENCES		
51.	Garas M., Salatskyi V., Talashchuk I., Tkachuk Y. A CASE OF COVID-19 AT A CHILD WITH PRIMARY IMMUNODEFICIENCY	220
52.	Garas M., Melnychuk A., Rusnak O. BASIC TREATMENT OF ASTHMA PHENOTYPES IN CHILDREN WITH EARLY AND LATE ONSET ASTHMA	222
53.	Horbatiuk I., Aleksandroi N., Varkhomii P. DIAGNOSTIC VALUE OF CLINICAL SCALES IN VERIFICATION OF ACUTE NON-STREPTOCOCCAL TONSYLOPHARYNGITIS IN CHILDREN	224
54.	Horbatiuk I., Hutsuliak V., Zelinska K. DIAGNOSTIC SIGNIFICANCE OF INDIVIDUAL LABORATORY INDICATORS FOR DETECTION OF ACUTE NON-STREPTOCOCCAL TONSYLOPHARYNGITIS IN CHILDREN	226
55.	Hrizhymalska K., Aliyeva G., Garazade A., Hrizhymalska O. PLACE OF APPLICATION OF CUSTOMIZED LENSES IN THE TREATMENT OF PROGRESSIVE HIGH MYOPIA	228
56.	Hrizhymalska K., Klosi J., Hrizhymalska O. THE BENEFITS OF DAILY ACTIVITY IN PATIENTS WITH PATHOLOGY OF THE ORGAN OF VISION	230

57.	Ivanova L., Kotorynska O., Krasnova T. PECULIARITIES OF THE CLINICAL COURSE OF BRONCHIAL ASTHMA IN SCHOOLCHILDREN WITH OVERWEIGHT	232
58.	Ivanova L., Likar A., Marfiuk Z. INDICATIONS OF BRONCHIAL ASTHMA CONTROL IN OVERWEIGHT SCHOOLCHILDREN	234
59.	Marynychyna I., Serhii I., Mudryk V. PECULIARITIES OF THE COURSE AND TREATMENT OF GINGIVITIS IN THE PREGNANT WOMEN	236
60.	Merchuk A., Shkirpan O., Yurko N., Kuzmenko O. THE GENERAL ASPECTS OF COVID REHABILITATION	238
61.	Shcherba O., Lastovetskaya L., Budko A. EXPERIENCE IN THE USE OF PROBIOTICS FOR THE PREVENTION OF VAGINAL DYSBIOSIS IN WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE	243
62.	Slonetskyi B., Kotsiubenko V., Yaroshuk D., Verbytskyi I. FEATURES OF STRUCTURAL-CONTAMINATION PROCESSES IN EXTENDED INDICATIONS FOR URGENT HERNIOPLASTY	246
63.	Андрєєв В.А. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ УТИЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ	249
64.	Зарипов Н.А. ДИАГНОСТИКА КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ ПРИ БОЛЕЗНИ ПАРКИНСОНА (БП) С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОЦЕНОЧНОГО ТЕСТА «ТЕСТ НАЗЫВАНИЯ ОБЪЕКТОВ ВОЗРАСТАЮЩЕЙ СЛОЖНОСТИ (GNT/CANTAB)»	257
65.	Калиниченко І.О., Оберлянд А.К. МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	264
66.	Кузьмина А.В., Тюпа В.В., Бочаров В.М. ЭНДОТЕЛИАЛЬНАЯ ДИСФУНКЦИЯ - ОСНОВНОЕ ЗВЕНО ПАТОГЕНЕЗА COVID - 19	267

67.	Куліш Т.С. ОСОБЛИВОСТІ УТИЛІЗАЦІЇ КОРОНОВІРУСНИХ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ	269
68.	Лук'янець Є.Ю. УЛЬТРАЗВУКОВА ДЕНСИТОМЕТРІЯ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ	273
69.	Марараш Г.Г. РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ В МОДИФІКАЦІЇ ФАКТОРІВ РИЗИКУ У ХВОРИХ З АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ	278
70.	Проценко В.В., Солоніцин Є.О., Біштаві О., Бур'янов О.А., Коноваленко В.Ф. ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ ПРИ ЗЛОЯКІСНИХ ПУХЛИНАХ КІСТОК НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	281
71.	Скрипник Н.В., Рибчак Л.В., Чернявська І.В., Гудз І.В. РОЛЬ ПОРУШЕНЬ ОБМІНУ СЕЛЕНУ В РОЗВИТКУ ЗАХВОРЮВАНЬ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ У ЖИТЕЛІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	284
72.	Стахова А.П., Кондратюк В.Є. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНИХ ПОРУШЕНЬ У ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ ТА РЕЗИСТЕНТНУ АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ	287
73.	Тюпа В.В., Бочаров В.М., Кузьмина А.В. РОЛЬ ОКСИДА АЗОТА И АКТИВНЫХ ФОРМ КИСЛОРОДА В ПАТОГЕНЕЗЕ COVID - 19	289
74.	Чабан Т.В., Бочаров В.М., Тюпа В.В., Кузьмина А.В. КЛИНИКО – МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОДЖЕЛУДОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЕ У БОЛЬНЫХ COVID – 19	292
PEDAGOGICAL SCIENCES		
75.	Akmaral Z., Atabayeva F. METHOD OF APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS IN THE CONTEXT OF UPDATED EDUCATIONAL CONTENT	295

76.	Akisheva A., Atabayeva F. FORMATION OF LISTENING SKILLS IN DISTANCE LEARNING THROUGH VIDEO LESSONS	300
77.	Aray A., Atabayeva F. FEATURES OF PHRASAL VERBS IN TEACHING ENGLISH	303
78.	Makazhan A., Atabayeva F. NEW TECHNOLOGIES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY	306
79.	Blakytna M. ІНКЛЮЗІЯ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	311
80.	Duysenov G., Atabayeva F. REVIEW OF INNOVATIVE METHODS OF TRAINING	314
81.	Zhailaubayeva M., Atabayeva F. EFFECTIVE METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCIES	319
82.	Zhussupova A. CURATORIAL ACTIVITIES IN UNIVERSITIES OF KAZAKHSTAN WITH A NON-PEDAGOGICAL PROFILE	323
83.	Аюпова Г.Т., Болсынбекова Г.А. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	327
84.	Богатирьова Г.А., Труфкін А.Д. ПРОЄКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ	330
85.	Білик Л.В. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ МЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	333
86.	Ворона Л. ГУРТОК ЯК ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЗАШКІЛІ	336

87.	Гончарук В.В., Гончарук В.А., Макаревич І.М., Гончарук Н.В., Поліщук В.В. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	339
88.	Гордієнко О.І., Мовчан В.П., Юрченко І.В. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	344
89.	Дубовенко З.О., Лехніцька С.І. ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМЦІВ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ	350
90.	Жаманкулова А.Ж., Ергешова Б., Смагулова А. КІРІКТІРІЛГЕН ТАПСЫРМАЛАР БЕРУ АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫ СЫНИ ТАЛДАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ	353
91.	Клевака Л.П., Гришко О.І. ЛІСОВИЙ ДИТЯЧИЙ САД ЯК ІНТЕГРАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКА З ПРИРОДОЮ	358
92.	Ковальчук М.А., Лубышев Е.А. ДИНАМИКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ СТУДЕНТОК НА ЗАНЯТИЯХ ДИВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТЬЮ СПЕЦИАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ	363
93.	Короткова Ю.М. НАВЧАННЯ ОСНОВАМ НАУКОВОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ»	369
94.	Костенко Л.Д. ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У 1991–2014 РР.	372
95.	Ляшенко Л.М., Соловей Н.В. ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНИХ МОВ	375

96.	Олексін Ю.П., Кочубей А.В., Сокаль В.А., Шевчук Т.Є., Якубовська С.С. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	382
97.	Павел О.О., Волинець Ю.О. LEGO-КОНСТРУКТОР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	389
98.	Петрусенко О., Боднар І. РІВЕНЬ РОЗВИТКУ СИЛИ У ШКОЛЯРІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА	392
99.	Прокоф'єва Л.А., Подкідиш В.О. РОЗВИТОК УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	394
100.	Сатова А.К., Калиниченко Е.Д. ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ	397
101.	Степанова Н.М., Тіщенко С.С. СПІВРОБІТНИЦТВО ДИТЯЧОГО САДКА З СІМ'ЄЮ В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	403
102.	Труфкин А.Д. ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ В СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ	413
103.	Шикітка Г.М., Ваколя З.М. РОЛЬ ВЧИТЕЛІВ У СТВОРЕННІ ПЕРШИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗАКАРПАТТІ	420
104.	Шинетова Л.Е. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ВАРИАЦИИ, АСИММЕТРИИ И ЭКСЦЕССА	424
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
105.	Филоненко Ю., Герасимова І., Юр'єва Г., Ярних Т. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ КОСМЕТИЧНИХ ЕМУЛЬСІЙНИХ ЗАСОБІВ	429

PHILOLOGICAL SCIENCES		
106.	Baranov S. DEPICTION OF SOLIPSISM IN MAX FREI'S LITERARY UNIVERSE	433
107.	Chorniy V. PROBLEM ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE DISTANCE TEACHING UNDER PANDEMIC RESTRICTIONS	443
108.	Mashakova A. KAZAKH-ROMANIAN LITERARY RELATIONS	446
109.	Береговенко Н. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ GIANT ТА ENORMOUS УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМІВ КАНАЛУ ВВС "THE BLUE PLANET" ТА "LIFE")	449
110.	Кус Н., Олексин Н.М. ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ А. ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ	452
111.	Кісіль А.В., Маковецька-Гудзь Ю.А. НЕОЛОГІЗМИ У МОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	455
112.	Лоцинова І.С. ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ	457
113.	Мирошниченко М.І. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ТЕХНІЧНОГО ЗВО	462
114.	Рахимбаева Г.К., Куанышева Ж.С. ҚАЛИХАН АЛТЫНБАЕВ – АЙТЫСКЕР АҚЫН, ЖЫРШЫ	465
115.	Скляр І.О. «LADY CHATTERLEY'S LOVER» (1928) ТА «PORNOGRAPHY AND OBSCENITY» (1929) Д. Г. ЛОУРЕНСА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КРИТИКИ	470

116.	Шепель Ю.А. СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТИПЫ И РЯДЫ ЧЕРЕЗ ДИНАМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЯЗЫКЕ	473
117.	Штангрет Г.З. ПОНЯТІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТІВ MAN TA WOMAN)	480
118.	Шуба Ю.В., Кабіна Ю.Г. МОТИВ ПОШУКУ В РОМАНІ «АЛХІМІК» ПАУЛО КОЕЛЬЙО	483
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
119.	Kvasha K. RELIGIOUS EXPERIENCE AND PRACTICE IN A SOCIO-CULTURAL REALM	489
120.	Rozbytka G. MARIOLOGICAL DOGMAS IN THE MYSTICAL PHILOSOPHY ACCORDING TO BERNARD OF CLAIRVAUX	492
121.	Семикрас В. ЗАРОДЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ІДЕЙ В АНТИЧНІЙ ГРЕЦІЇ	496
122.	Стадник Г.В., Радионова Л.А. COVID 19 КАК ТРИГЕР ЭСКАПИСТСКОЙ МОДЕЛИ ЗАГОРОДНОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ	499
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
123.	Степахно І.В., Дюженкова О.Ю. МОДЕЛЮВАННЯ В ПРИКЛАДНИХ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧАХ ЗА ДОПОМОГОЮ БАГАТОВИМІРНОГО СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ	504
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
124.	Асєєва К.В. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ДИТИНСТВА НА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЗАХИСТУ ДОРΟΣЛИМИ ЖІНКАМИ У ПРОЦЕСІ САМОПРИЙНЯТТЯ: ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ	507

125.	Бохонкова Ю.О., Овсянникова Ю.В., Глазкова Ю.О. ЕМОЦІЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ	512
126.	Бохонкова Ю.О., Осипенко А.В. ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ	516
127.	Козира П.В. РОБОТА ПСИХОЛОГА З УЗАЛЕЖНЕНИМИ ПІД ЧАС ЇХНЬОГО ПЕРЕБУВАННЯ У РЕАБІЛТАЦІЙНІЙ ПАЛАТІ	519
128.	Луньов С.М. ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ ПОКАЗНИКАМИ СПІВЗАЛЕЖНОСТІ	522
129.	Песцова-Світалка О.С. ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ	527
130.	Рохлецова Ю.А., Мурзіна Е.О. АНАЛІЗ РІВНІВ ТРИВОЖНОСТІ В ДІТЕЙ ІЗ ПСОРИАЗОМ	532
131.	Стахова О.О., Карнафель Д.С. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	537
132.	Федик О.В. ДО ПРОБЛЕМИ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ	540
133.	Федоренко Р.П., Дучимінська Т.І., Хлівна О.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН У МОЛОДІ	543
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
134.	Kulichenko T. FORMATION OF RESPONSIBLE BEHAVIOR OF ADOLESCENT MOTHERS	546

135.	Орос О.Б. УЧАСТЬ ПІДЛІТКІВ У СИТУАЦІЯХ НАСИЛЬСТВА ТА АГРЕСІЇ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19	550
TECHNICAL SCIENCES		
136.	Chuyeva S., Ostapenko O. POSSIBLE WAYS OF PROTECTING USERS IN ONLINE WORLD WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE	553
137.	Gera O. REGULATORY PRINCIPLES AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS FOR MODERN OPERATING OF THE FARM ENTERPRISES IN UKRAINE	556
138.	Giorgobiani T., Lursmanashvili L., Kapanadze L., Natbiladze N. IMPROVING AND HARMONIZING THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF SEWING IN GEORGIAN GARMENT ENTERPRISES THROUGH MODERN MACHINES	559
139.	Gulak N., Elizarov A. SYSTEM OF SUPPORT OF MAKING DECISION OF THE HEAVY LOADING	564
140.	Kuznietsova O. THE DEVELOPMENT OF BIOENERGY IN THE EU AND INDIRECT LAND USE CHANGE CHALLENGES	569
141.	Mahmudova S. STUDY AND COMPARATIVE ANALYSIS OF LOG FILES	572
142.	Matkarimov S.T., Toshboev A.X., Tukhtamurodov F.B. METHOD OF PRODUCING FERROMANGANESE FROM HIGH-PHOSPHOROUS MANGANESE ORES OF DAUTASH DEPOSITS	579
143.	Parashchuk L. OPTIMIZATION OF FINE-GRAINED CONCRETE COMPOSITIONS USING SHUNGITE AGGREGATE	583
144.	Tyukin S., Pasko T. SELECTION OF A METHOD FOR SEPARATING GRAPHITE LAYERS SUITABLE FOR INDUSTRIAL PRODUCTION	586

145.	Білюк І.С., Савченко О.В., Фоменко А.М., Шарейко Д.Ю., Без'язика А.О. ЛАБОРАТОРНИЙ СТЕНД ПРОГРАМУВАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ AVR	592
146.	Гриджук Я.С., Джус А.П., Юрич А.Р., Буй В.В., Юрич Л.Р. ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ПРОЦЕСУ РУЙНУВАННЯ ГІРСЬКОЇ ПОРОДИ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТУПЕНЯ ЗНОШЕННЯ ОЗБРОЄННЯ ПОРОДОРУЙНІВНОГО ІНСТРУМЕНТУ	598
147.	Захара І.Я. МОДУЛЬ ВИМІРЮВАННЯ ТИСКУ ПОВІТРЯ В ГАЛЬМІВНІЙ СИСТЕМІ АВТОБУСА ПІД ЧАС ТИПОВИХ ВИПРОБОВУВАНЬ	602
148.	Колода В.Є. ПЛАНУВАННЯ ВЕБ-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	606
149.	Кудава Т.В., Лурсманашвили Л.Г., Капанадзе Л.А., Натбиладзе Н.В. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПЛОЩАДИ ОСНОВНЫХ ДЕТАЛЕЙ ДЛЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОЖИ	608
150.	Левкін Д.А., Левкін А.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	608
151.	Мозглякова В.Г. ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЇ КОРИСНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВАРІАНТІВ ШЛЯХУ ПЕРЕСУВАННЯ ПАСАЖИРІВ У МІСТАХ	619
152.	Натбиладзе Н.В., Кавелашвили А.В., Хачидзе М.Г. НА ГЕОМЕТРИЧКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЯХ КОНСТРУИРОВАННЫЕ МЕХАНИЗМЫ	624
153.	Тишевич Б.Л., Яковлев Д.А. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДА ЗМІННОГО СТРУМУ З МАТРИЧНИМ ПЕРЕТВОРЮВАЧЕМ	636

154.	Тишевич Б.Л., Топчу Т.Д. СИСТЕМА ДИСПЕТЧЕРИЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ПОТЯГІВ МЕТРОПОЛІТЕНУ	643
155.	Тишевич Б.Л., Хомяк А.О. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА НЕЙРО-НЕЧІТКОГО УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДОМ ЗМІННОГО СТРУМУ	651
156.	Трубачев С.І., Морозова І.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФЕКТІВ ТИПУ РОЗШАРУВАННЯ ДЛЯ КОМПОЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ	653
157.	Цюцюра С.В., Цюцюра Н.И., Ерукаев А.В., Костишина Н.В. ПРИМЕНЕНИЕ СЕТЕЙ ПЕТРИ ДЛЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОПИСАНИЯ МНОГОКВАРТИРНОГО ДОМА	661
TOURISM		
158.	Опря Б.О. СТРАХУВАННЯ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ	663
VETERINARY SCIENCES		
159.	Kirkimbaeva Z.S., Maulanov A.Z., Kuzembekova G.B., Sarybaeva D.A., Zholdasbekova A.E. LEPTOSPIROSIS IN SLAUGHTERED CATTLE PRODUCTS: THE PRESENCE OF BACTERIA IN THE INTERNAL ORGANS AND MORPHOLOGICAL DATA	669
160.	Kirkimbaeva Z.S., Maulanov A.Z., Ermagambetova S.E., Biyashev B.K., Kuzembekova G.B. THE ROLE OF PASTEURELLA MULTOCIDA IN THE ETIOLOGY OF RESPIRATORY DISEASE OF CALVES	674
161.	Kirkimbaeva Z.S., Nurgozhaeva G.M., Kuzembekova G.B., Altenov A.E., Shayakhmet E.B. EFFICIENCY OF APPLICATION OF LIQUID NUTRITIONAL MEDIUM WITH LYSED BLOOD OF BARAN IN CULTIVATION OF LEPTOSPIRA	679
162.	Клименко Б.В., Корейба Л.В., Роман Л.Г. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ СУБКЛІНІЧНОГО МАСТИТУ У КОРІВ	684

163.	Ляшкевич Д.В., Ткаченко С.М. СТИМУЛЯЦІЯ ОСТЕОГЕНЕЗУ ТВАРИН КОМПОНЕНТАМИ ПЛАЗМИ КРОВІ	687
164.	Смоленкова О.В., Суворова В.Н., Федорова Е.Ю. АКТИВНОСТЬ АТФАЗ ЖИРОВЫХ ШАРИКОВ МОЛОКА ОВЕЦ	687

ВЫЛОВ ГИДРОБИОНТОВ В УКРАИНЕ

Глебова Юлия Анатольевна,

к.с.-х.н, доцент,

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Марценюк Вадим Петрович,

к.с.-х.н., доцент, Национальный университет биоресурсов и

природопользования Украины

Гидробионты в значительной степени всегда привлекали и привлекают внимание человечества. А быстро растущая численность населения нашей планеты привела к снижению обеспеченности во многих странах пищевыми продуктами. И как следствие в этих условиях биологические ресурсы водных объектов (гидробионты) оказались крайне необходимыми, при этом человечество за счет водных объектов получает 1/4 пищевых белков животного происхождения, и потребность в них неуклонно растет. Наряду с непрерывно усовершенствованным рыболовством возрастает роль управляемых человеком акваферм.

В тоже время в последние десятилетия значительно активизировались усилия по более эффективному рациональному использованию биологических ресурсов Мирового океана и внутренних водоемов. Проводится широкий фронт исследовательских, поисковых и промысловых работ в океане и во внутренних водоемах с применением новейших методов ловли. Это позволяет обнаружить дополнительные водные биологические ресурсы и существенно расширить список промышленных объектов.

Нужно учитывать, что водные биоресурсы играют чрезвычайно важную роль в процессах функционирования водных экосистем, принимают участие в формировании качества воды, самоочищении водоемов, выступают в качестве естественной кормовой базы для рыб, а также обеспечивают значительную часть жизненных потребностей человека в питательных веществах. Вылов водных биоресурсов и дальнейшее развитие промысла возможен только в случае проведения его на рациональной основе с полным учетом объема и учетом особенностей сырьевой базы в пределах потенциальных биопродукционных возможностей соответствующего бассейна (региона).

Наибольшее значение для жизнедеятельности человека имеет рыба и рыбная продукция [1,2].

На территории Украины насчитывается около 111 видов пресноводных рыб, 101 вид морских, 36 – солоноватоводных и 15 – проходных. Среди указанных рыб 71 вид отнесены в Красную книгу Украины, которые встречаются как в морских, так и пресноводных акваториях.

В соответствии с Законом Украины «О рыбном хозяйстве, промышленном рыболовстве и охране водных биоресурсов» к водным биоресурсам Украины относятся: водные биоресурсы, находящиеся в условиях естественной свободы внутренних морских вод, территориального моря, континентального шельфа, исключительной (морской) экономической зоны, транспограничных вод и внутренних рыбохозяйственных водных объектов (их частей), расположенных на территории более чем одной области и в водах за пределами юрисдикции Украины; водные биоресурсы, которые находятся в водных объектах в пределах территорий природно-заповедного фонда общегосударственного значения, а также виды, занесенные в Красную книгу Украины [3].

В Украине осуществляют вылов пользователи водных биоресурсов. Деятельность их связана с добычей водных биоресурсов из рыбохозяйственных водных объектов общегосударственного значения, на которых утверждены лимиты и прогнозы допустимого специального использования водных биоресурсов. Пользователи могут осуществлять вылов в рыбохозяйственных водных объектах и на континентальном шельфе Украины.

Основная часть промышленного вылова водных биоресурсов в Украине приходится на Азово-Черноморский бассейн, где в 2015 году было изъято 88,5 тыс. тонн биоресурсов, в 2017 году – 92,6 тыс. тонн, что 4,6% больше, чем в 2015 году [7,8].

Благодаря постепенному внедрению в жизнь реформ в рыбной отрасли, общий вылов рыбы и других водных биоресурсов в 2019 году вырос, и на континентальном шельфе Украины составил 51,5 тыс. тонн, что на 2,2% больше, чем в 2018 году.

Украина является членом международной организации CCAMLR (Комиссия по сохранению морских живых ресурсов Антарктики), где проводится отлов рыбы и других водных биоресурсов судами под государственным флагом Украины. В 2019 году здесь было добыто 22,4 тыс. тонн водных биоресурсов, что превысило показатель 2018 на 48,7% [7,8].

Объем добычи биоресурсов в 2020 году уменьшился и в Азово-Черноморском бассейне составил в общем 18,6 тыс. т, в том числе в Черном море – 9,8 тыс. т, в Азовском – 8,8 тыс. т. В Азово-Черноморском бассейне 90% промышленного добычи (вылова) водных биоресурсов приходится на такие виды рыб как бычок, тюлька, шпрот, хамса и рапан [6].

Во внутренних водоемах объем добычи составил 16,5 тыс. тонн. В течение этого же года во внутренних водоемах больше вылавливали жереха, тарани, красноперки, чехони. Произошло уменьшение вылова тюльки верховодки, карася серебристого, леща, растительноядных рыб, плотвы, судака обыкновенного, сома, щуки, густера, карпа сазана, пузанка, окуня [6].

Фонд потребления рыбы, рыбной продукции и других водных биоресурсов в Украине состоит из океанического лова, морского вылова (Черное и Азовское моря), внутреннего вылова и аквакультуры, а также импортируемой рыбы, рыбной продукции и других водных биоресурсов.

По данным Государственной службы статистики в 2019 году уровень потребления рыбы и рыбных продуктов в Украине достиг 12,5 кг на человека.

Это на 6% больше, чем в 2018 году (11,8 кг на человека). Всего, в течение 2019 года фонд потребления рыбы и рыбных продуктов составил 523,9 тыс. тонн, что на 26,8 тыс. тонн больше, чем в предыдущем году [4,5].

Рынок рыбы, рыбной продукции и других водных биоресурсов в Украине достаточно импортированный, при этом фонд потребления импортированной рыбы в 2020 году составил 411 000 тонн, что существенно способствовало увеличению среднего потребления рыбы и рыбной продукции до 15 кг на одного человека в год.

Если сравнивать потребление в 2020 году пищевых водных биоресурсов в мире, то оно составило 21,2 кг на одного человека в год, в Европе этот показатель составляет в среднем около 22 кг [9,10].

Следовательно, для обеспечения устойчивого развития отрасли, укрепление продовольственной независимости Украины, повышения уловов рыбной продукции, прежде всего нужно решить вопрос эколого-экономических проблем, а также необходимо осуществлять работы по воссозданию водных биоресурсов, и сохранения потенциала природных популяций промысловых видов рыб.

Список использованных источников

1. Глебова Ю. А., Шкарупа О. В. Розвиток реформ у рибній галузі України // Рибогосподарська наука України. 2017. №4. С. 7-18. 15-16 .
2. Євтушенко М.Ю. Глебова Ю.А. Біологічні ресурси гідросфери: Монографія / М.Ю.Євтушенко. – К.: Український фітосоціологічний центр, 2013. – 180 с.
3. Закон України «Про рибне господарство, промисловерибальство та охорону водних біоресурсів» № 3677-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>(дата звернення: 14.03.19).
4. Марценюк Н.О. Аналіз сучасного стану рибної галузі в Україні./Н.О. Марценюк, В.П. Марценюк А.В. Пекарський // Збірник наукових праць СНАУ. – С., вип. 7 (30).-2016. - С. 158-163.
5. Огляд рибного ринку України за 2020 рік – UIFSA; URL: <https://uifsa.ua/news/news-of-ukraine/overview-of-the-fish-market-in-ukraine-for-2020>.
6. Публічний звіт голови Державного агентства рибного господарства України Ганни Шишман за 2020 р. [https://darg.gov.ua/_publichnyj_zvit_golovi_0_0_0_10694_1.html].
7. Публічний звіт Державного агентства рибного господарства України за 2018 р. URL: http://darg.gov.ua/_publichnyj_zvit_derzhavnogo_0_0_0_8359_1.html (дата звернення: 14.03.19).
8. Публічний звіт Державного агентства рибного господарства України за 2019 рік. С.4. [https://darg.gov.ua/_zvit_pro_vikonannja_0_0_0_8367_1.html].
9. ФАО. 2020. Состояние мирового рыболовства и аквакультуры – 2020. Меры по повышению устойчивости. Рим, ФАО. <https://doi.org/10.4060/ca9229ru>.
10. The State of World Fisheries and Aquaculture 2020 – FAO; URL: <http://www.fao.org/3/ca9229en/CA9229EN.pdf>.

НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРОТКОРОТАЦІЙНИХ СІВОЗМІН НА ОСУШУВАНИХ ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ҐРУНТАХ

Мельничук Андрій Олексійович,
кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу землеробства і
меліорації

Приймачук Тетяна Юріївна,
кандидат економічних наук,
вчений секретар

Савчук Ольга Іванівна,
кандидат сільськогосподарських наук, провідний науковий співробітник

Кочик Галина Миколаївна,
кандидат сільськогосподарських наук, провідний науковий співробітник

Кучер Галина Андріївна,
науковий співробітник,
Інститут сільського господарства Полісся НААН

В умовах низького вологозабезпечення на фоні підвищеної температури повітря, що спричинено глобальними змінами клімату, на дерново-підзолистих ґрунтах в умовах Правобережного Полісся України стало можливим вирощування не типових для цього регіону комерційно привабливих культур, таких як соя, соняшник, ріпак, кукурудза на зерно [1].

Тому важливим завданням сьогодення є розробка та впровадження високопродуктивних сівозмін із невеликим набором культур, які користуються великим попитом на ринку, відповідають оптимальній структурі посівних площ та не знижують родючість ґрунту [2].

На сьогоднішній день сівозміни довгої ротації виправдали себе і вони були необхідні у великих господарствах, оскільки забезпечували повну маневреність щодо розміщення культур, залежно від ґрунтово-ландшафтних чинників, повніше використовували біокліматичний потенціал місцевості, а також сприяли поліпшенню й охороні родючості ґрунтів за невисоких витрат ресурсів [3].

Для невеликих за площею господарств виникла необхідність розроблення оптимальної форми організації території землекористування на основі запровадження вузькоспеціалізованих сівозмін короткої ротації. Побудову таких сівозмін необхідно здійснювати за науково обґрунтованими принципами, головний з яких – розміщення і чергування культур за законами плодозміни [4].

Набір культур у короткоротаційних сівозмінах визначається спеціалізацією господарства, а остання, у свою чергу, – зональними ґрунтово-кліматичними умовами та кон'юктурою ринку.

Щодо фітосанітарного стану в агроєкосистемах, то підбір культур і вибір кращих попередників забезпечують не тільки високу врожайність, але й обмежують нагромадження шкідливих організмів і збудників хвороб. Потужними культурами-санітарами є овес, конюшина, редька олійна, гірчиця та кукурудза. Вони очищають ґрунт від кореневих гнилей, інших фузаріозних хвороб, мають фітосанітарну здатність у подоланні ґрунтової. Окрім того, потрібно дотримуватися певного інтервалу повернення культури на попереднє місце вирощування, тривалість якого визначається часом, протягом якого забезпечується пригнічення процесів розповсюдження шкідників і хвороб [5].

Для вирішення питання дефіциту азоту, як найбільш лімітуючого елемента в дерново-підзолистих ґрунтах, необхідно максимально насичувати сівозміни бобовими культурами. Конюшина залишається провідною кормовою і азотофіксуючою культурою в поліській зоні, але її вирощування стало проблематичним через періодичні весняні або літні ґрунтово-повітряні посухи, що призводять до її загибелі. Тому з успіхом конюшину можна замінювати на люцерну або лядвенець – за умови проведення вапнування. За наявності тваринницької галузі в господарствах, у структурі посівів ці культури повинні займати не менше 20–25 %.

За відсутності тваринництва, для біологізації сівозмін слід висівати зернобобові культури. Окрім традиційних для зони люпину, пелюшки, вики на сьогоднішній день однією з основних зернобобових є соя [6]. Селекціонери створили нове покоління ультраскоростиглих і скоростиглих сортів сої з коротким вегетаційним періодом. Сорти не генетично модифіковані, за урожайністю і вмістом білка не поступаються іноземним сортам, краще адаптовані до поліських умов. Через високі темпи росту соя належить до провідних культур, маючи хороші перспективи подальшого нарощування її виробництва. Зернобобові культури на 60–80 % забезпечують потребу в азоті, залишають у ґрунті до 100 кг/га цього елемента, тому є добрими попередниками і продуцентами найдешевшого рослинного білка.

В умовах дефіциту гною, одним із перспективних способів збільшення внесення органічних добрив і підвищення вмісту гумусу в ґрунті є використання побічної продукції. В якості добрив використовується солома зернових, зернобобових, олійних культур, листостеблова маса соняшнику та кукурудзи.

У сьогоднішніх умовах господарювання за практичної відсутності тваринництва, надійним і доступним джерелом органіки є зелене добриво проміжних культур. Це екологічно чисті добрива, санітари ґрунту. Сидерати є досить ефективним засобом підвищення родючості ґрунту. Під впливом зеленого добрива знижується кислотність ґрунту, зменшується вміст рухомого алюмінію, різко підвищується мікробіологічна діяльність.

Головними вимогами до сидеральних культур є здатність їх давати відносно високі врожаї зеленої маси на низькородючих кислих ґрунтах. У результаті багаторічних досліджень найбільш придатними сидератами для таких умов є

бобові: люпин, серадела, пелюшка, вика. Вони забезпечують ґрунт азотом, сприяють переводу фосфору з важкодоступних сполук для більшості рослин у легкодоступні. Добрі результати дають посіви сидератів як в чистому виді, так і в суміші з вівсом. Хорошим сидератом є фацелія, яка виконує потужну фітосанітарну функцію, має природні інсектицидні властивості, впливає на покращення водо- і повітропроникність ґрунту, понижує рівень кислотності. У сидеральному парі висіваються також хрестоцвітні культури: ріпаки, суріпиця, редька олійна, гірчиця біла. Ці культури виконують роль плодозміни у сівозмінах різної спеціалізації. Вони допомагають боротися з хворобами та шкідниками сільськогосподарських культур.

Заслуговує на увагу поєднання бобових сидератів з побічною продукцією. Багата азотом маса поживних зелених добрив при використанні її з соломою компенсує недостачу азоту в ґрунті і робить поєднання цих двох видів органічних добрив високоефективним.

Неабияке значення має правильне розташування у сівозміні соняшнику [7]. Його беззмінне вирощування неможливе, як і його часте повернення на попереднє місце розміщення. При розробці сівозмін із цією культурою слід враховувати мінімально допустимий період повернення. Цей інтервал науковці оцінюють по різному, він коливається від 4 до 8 років. Як серед науковців, так і виробників щодо оптимальної тривалості цього інтервалу, а, отже, і відносно максимального насичення сівозмін соняшником, єдиної однозначної думки немає. Хоча сучасні гібриди і сорти соняшнику мають 100 відсоткову панцерність, високу стійкість до вовчка та хвороб.

Кукурудза на зерно на Поліссі, як і в інших регіонах країни, стала головною фуражною та енергетичною культурою з високим потенціалом урожайності [8]. Розширення її площі в сівозмінах дає можливість збільшити виробництво зерна без істотного зниження врожаю інших зернових культур, що спостерігається при зростанні їх частки в структурі посівних площ. За останні два десятиліття у землеробстві відбулися зміни пріоритетності сільськогосподарських культур, де озимі зернові культури поступилися кукурудзі. Зміни кліматичних умов та ґрунти достатньою мірою відповідають біологічним потребам цієї культури. В структурі посівних площ сільськогосподарських підприємств поліської зони кукурудза займає близько 20 %, що не перевищує науково-обґрунтовані нормативи. Агрокліматичні умови зони Полісся дають змогу забезпечити біологічну потребу рослин у теплових ресурсах упродовж вегетаційного періоду для гібридів кукурудзи від ранньостиглої (ФАО 100–199) до середньоранньої (ФАО 200–299) груп, за пріоритетністю ранньостиглих, які формують сухе зерно і не потребують додаткових витрат на сушіння. Високий рівень водоспоживання культури має місце у другій половині вегетації, що пояснюється інтенсивним нагромадженням сухої речовини. Кукурудза значно менше, ніж інші культури реагує на попередники. При дотриманні агротехніки, її можна висівати повторно 2–3 роки без зниження продуктивності. Вирішальну роль у підвищенні її врожайності відіграють поживний режим та відповідний захист від хвороб, шкідників і бур'янів.

Економічно привабливою культурою на Поліссі є ріпак [9]. Перевагою його є те, що він покращує його фізико-хімічні, агрономічні властивості, є добрим попередником та фітосанітаром проти кореневих гнилей зернових культур, збільшує запаси органічних речовин і розчинних форм фосфору. В світовому землеробстві ріпаково-зерновий тандем вважається найбільш економічно ефективною ланкою в сучасних сівозмiнах. Однак при його вирощуванні присутні певні ризики зниження урожайності як через вибагливість цієї культури щодо погодних умов, зокрема, вимерзання посівів озимого ріпаку, так і за порушення окремих елементів технології, що призводить до зрідження посівів, а в окремих випадках, і до повної їх загибелі. Тому великі масиви ріпаку у структурі посівних площ є недоцільними.

Оптимальна тривалість ротації коротких сівозмiн має бути 4-пiльна (при варіюванні від 3-до 5-пiльної). Це зумовлено вимогами до розміщення культур після відповідних попередників і дотримання періоду повернення культур на попереднє місце вирощування, який для більшості з них становить 3–4 роки. Але є культури (льон, люпин, соняшник), які можуть повертатися в сівозмiні на попереднє місце вирощування не раніше, ніж через 5–8 років. Недотримання цих нормативів при побудові сівозмiн призводить до накопичення інфекції в ґрунті і посівах, розповсюдження шкідників та хвороб. Тому в короткоротаційних сівозмiнах поле, на якому такі культури вирощуватимуться, слід ділити на дві частини і поперемінно на кожній з них висівати ці культури. Тут може бути й інший варіант, особливо це стосується соняшнику. Якщо у господарстві є кілька сівозмiн з короткою ротацією, то цю культуру слід вирощувати поперемінно в одній сівозмiні протягом однієї ротації, а потім в іншій.

За законом плодозміни сівозмiна має бути насиченою на 50 % зерновими колосовими, на 25 – бобовими (кормовими) і зернобобовими, на 25 % просапними культурами. Це означає, що на окремих полях короткоротаційних сівозмiн можна вирощувати декілька культур, близьких між собою за біологічними властивостями.

На кислих, малородючих дерново-підзолистих ґрунтах основною зерновою культурою повинно бути жито озиме з часткою до 80 %. Це традиційна, найбільш цінна поліська культура, зерно якої використовують для виробництва хлібопекарського борошна, що має високі харчові властивості. Проте вітчизняний титул «житниці Європи» стрімко втрачає свою популярність – площі посівів продовжують скорочуватись, понижаючи планку «антирекордних» обсягів виробництва. Негативна динаміка пояснюється, в першу чергу, порівняно низьким рівнем рентабельності, відповідно, більшість виробників культури не спеціалізуються на ній, відводячи площі під посів за залишковим принципом, після пшениці та кукурудзи. На зовнішньому ринку основна проблема експорту жита – нестабільність.

Слід відмітити, що у зв'язку зі щорічним підкисленням ґрунтів, доцільно збільшити посіви тритикале, яке теж забезпечує високу продуктивність. І лише на більш родючих ґрунтах доцільно висівати пшеницю озиму, яка в поліському регіоні залишається економічно привабливою культурою, що приносить суттєві грошові надходження до бюджету.

У ринкових умовах сівозміни повинні бути динамічними, комбінованими, науково обґрунтованими та інтенсивними. Вони повинні змінюватися одночасно зі змінами ринкового середовища, ґрунту, клімату й умов господарювання. Це дозволяє у випадку необхідності замінити одну культуру іншою, близькою за біологічними особливостями, не порушуючи при цьому принципи чергування культур. Потрібно створювати багато варіантів сівозмін, але їх впровадження завжди потребує наукового обґрунтування [10].

Структура посівних площ і схеми сівозмін крім кон'юнктурного базуються на двох основних принципах: по характеру ґрунтового покриву та наявності тваринництва в господарствах. У випадку відсутності худоби в господарстві дефіцит гною спонукає будувати сівозміни так, щоб забезпечити позитивний баланс гумусу. А для цього обов'язковим є використання соломи та проміжних посівів у якості добрив.

Слід пам'ятати, що заміна однієї культури іншою, що не порушила основного принципу чергування культур, не є порушенням сівозмін. Адже в ринкових умовах останні повинні бути динамічними, де одну культуру, яка втратила конкурентоздатність, слід замінити іншою, попит на яку зростає.

Наводимо приклади короткоротаційних сівозмін, рекомендовані науковцями відділу землеробства і меліорації Інституту сільського господарства Полісся НААН, на оглеєних дерново-підзолистих осушуваних ґрунтах (табл. 1).

Таблиця 1. Експериментальні схеми короткоротаційних сівозмін для осушуваних ґрунтів

Сівозміна			
I	II	III	IV
1. Пелюшко-овес 2. Тритикале озиме 3. Кукурудза	1. Соя 2. Кукурудза 3. Кукурудза	1. Люпин 2. Ріпак озимий 3. Жито озиме 4. Кукурудза	1. Вика 2. Пшениця озима 3. Соняшник 4. Гречка

Усі зернобобові культури, пропоновані нами (соє, пелюшка, люпин, вика), можуть замінювати одна одну, залежно від кон'юнктури ринку та внутрішніх потреб. Так же само замінюються й озимі зернові культури, можна вводити ярі зернові. Слід уникати чергування попередників, близьких між собою за біологією. Не рекомендується розміщувати колосові зернові після колосових, бобові після бобових. Ідеальних динамічних сівозмін не буває. Польові культури не завжди вдається розміщувати по найкращих попередниках, адже часто виникає необхідність у їх розміщенні по допустимих та навіть недопустимих попередниках.

Зернобобові в першому полі нагромаджують азот у ґрунті, покращують структуру за рахунок розвиненої кореневої системи і повернення в ґрунт побічної продукції в якості значної кількості органіки. Це найкращі попередники для озимих зернових і ріпаку та кукурудзи.

Озимі зернові та ріпак не забур'янюють поля. Солону при збиранні зерна подрібнюють, розстеляють на полі та придискують. Як зазначалося вище, на

сидерат можна висівати гірчицю, редьку, люпин, середелу, фацелію, жито, тритикале та різні зернобобові сумішки, зелену масу яких разом з соломомою приорюють пізно восени. Таким чином, очищається поле від бур'янів і також повертається в ґрунт органіка. При біологізації сівозмін перевага надається сидеральним бобовим культурам.

На послідуєчому полі висівається соняшник або кукурудза, подрібнена побічна продукція яких повертається в ґрунт і допомагає вирішити проблему бездефіцитного балансу гумусу.

Після соняшника наступне поле може бути зайняте ярами зерновими або круп'яними культурами. Солому з цього поля можна використати на корм худобі, або ж заробити в ґрунт. Великою проблемою після соняшника є засміченість поля падалицею, яку можна ліквідувати тільки гербіцидами.

Що стосується культур з великим терміном повернення на попереднє місце в сівозміні, як люпин і соняшник, то в другій ротації перший можна замінити іншою зернобобовою культурою, а другий поміняти місцями, наприклад з кукурудзою. Окрім того, в чотирипільних сівозмінах частку зернобобових культур можна збільшувати до 50 %.

Такі універсальні динамічні сівозміни в умовах економічної кризи дозволяють підтримувати баланс гумусу без внесення гною, боротися з шкідливими організмами без пестицидів, зменшити норму мінеральних добрив і одержувати екологічно чисту високоякісну продукцію при менших затратах матеріальних ресурсів.

Запропоновані сівозміни можуть бути оптимальними в умовах економічної кризи і звуження попиту на сільськогосподарську продукцію. Результати проведеного аналізу (табл. 2) дозволяють провести об'єктивне оцінювання наведених сівозмін, а за необхідності, визначитися з однією із них за тими чи іншими критеріями.

З отриманих даних можна стверджувати, що за продуктивністю 1 га сівозмінної площі найкращі показники, як правило, відмічені в другій сівозміні: соя – кукурудза – кукурудза – до 5,76 т/га зернових одиниць.

За здатністю до накопичення гумусу, або з точки зору екологічності, кращими показниками характеризується перша сівозміна: пелюшко-овес – тритикале озиме – кукурудза, під культурами якої, за умови загортання побічної продукції на фоні мінеральних добрив, найбільше синтезується гумусу (480 кг/га), що забезпечує розширене відтворення та підвищення родючості ґрунту.

Найвищий рівень рентабельності в усіх сівозмінах відмічено за використання побічної продукції без мінеральних добрив (39,6–76,4 %), однак без мінерального живлення знижується родючість ґрунту та отримуємо низький вал продукції (в середньому на 50 %). Найбільш ефективною відмічена система удобрення, яка передбачає заміну в традиційній органо-мінеральній системі удобрення гною іншими адаптивними джерелами органічної речовини, зокрема побічною продукцією попередника, та забезпечує рентабельність вирощування культур на рівні 27,9–36,5 %.

Таблиця 2. Узагальнені показники еколого-економічної оцінки сівозмін

Показник	Система удобрення (на 1 га сівозмінної площі)			
	контроль	побічна продукція	N ₄₂ P ₅₇ K ₆₀ + підстилковий гній 10 т	N ₄₂ P ₅₇ K ₆₀ + побічна продукція
Сівозміна I: пелюшко-овес – тритикале озиме – кукурудза				
Збір зернових одиниць, т/га	2,43	2,82	4,32	3,96
Баланс гумусу, кг/га	-520	90	220	480
Баланс азоту, кг/га	-50	-13	10	-3
Рентабельність, %	23,6	42,3	27,9	30,1
Сівозміна II: соя – кукурудза – кукурудза				
Збір зернових одиниць, т/га	3,14	3,78	5,76	5,23
Баланс гумусу, кг/га	-830	20	50	310
Баланс азоту, кг/га	-75	-39	4	-30
Рентабельність, %	21,9	39,6	25,4	27,9
Сівозміна III: люпин – ріпак озимий – жито озиме – кукурудза				
Збір зернових одиниць, т/га	2,57	2,3	4,0	3,73
Баланс гумусу, кг/га	-550	40	60	310
Баланс азоту, кг/га	-50	-23	16	-2
Рентабельність, %	46,0	65,2	30,7	32,8
Сівозміна IV: соя – пшениця озима – соняшник – гречка				
Збір зернових одиниць, т/га	2,11	2,33	2,98	2,92
Баланс гумусу, кг/га	-430	40	100	210
Баланс азоту, кг/га	-48	-28	27	-7
Рентабельність, %	57,0	76,4	28,7	36,5

Вибір системи удобрення залежить від напрямку спеціалізації господарства. За відсутності в господарствах тваринництва, альтернативою гною є використання побічної продукції всіх культур сівозміни, що істотно не знижує продуктивність культур, рівень рентабельності та підвищує родючість ґрунту.

Отже, виділити якусь окрему сівозміну, яка була б найкращою за всіма визначеними критеріями, неможливо. Тому і пояснюється їх динамічність, тобто можливість заміни культури, яка втратила конкурентоздатність, іншою, одновидовою, що користується найбільшим попитом на ринку. Заміна однієї культури іншою, що не порушила основного принципу чергування культур, не є порушенням сівозмін. Можливе також впровадження певної сівозміни протягом однієї ротації, а впродовж другої – зміна на іншу сівозміну, звичайно з врахуванням їх фітосанітарної функції, законів плодозміни і збереження родючості ґрунту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Савчук О.І., Мельничук А.О., Буднік І.П., Кудрик А.П. Стан та використання осушених земель Житомирського Полісся в умовах змін клімату.

Збірник наукових праць «Агропромислове виробництво Полісся». Житомир. 2018. № 11. С. 12–16.

2. Камінський В. Ф. Сівозміна як основа сталого землекористування та продовольчої безпеки України. *Зб. наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. 2015. Вип. 2. С. 3–15.

3. Шувар І. А., Бінерт Б.І., Іванюк В.Я. Короткоротаційні сівозміни та беззмінно. *Агробізнес сьогодні*. № 5(300), березень 2015.

4. Єщенко В.О. Роль сівозмін у сучасному землеробстві. *Землеробство: міжвід. темат. наук. зб.* 2015. Вип. 1. С. 23–27.

5. Бойко П.І., Літвінов Д.В., Цимбал Я.С., Кудря С.О. Принципи розроблення систем різноротаційних сівозмін в Україні. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. 2018. С. 1–14.

6. Мельничук А.О., Кочик Г.М., Кучер Г.А. Продуктивність і економічна ефективність вирощування сої на осушуваному дерново-підзолистому ґрунті залежно від системи удобрення і водорегулювання. *Агропромислове виробництво Полісся*. 2018. Вип. 11. С. 39–44.

7. Кохан А.В., Гангур В.В., Корецький О.Є., Лень О.І., Манько Л.А. Соняшник у сівозмінах лівобережного Лісостепу України. [Електронний режим доступу: URL: https://agromage.com/stat_id.php?id=1060].

8. Артеменко С. Кукурудза в короткоротаційній сівозміні. *Пропозиція*. 2017. № 1. С. 82–87.

9. Рудик Р.І., Дідківський М.П., Герасимчук В.І., Мельничук А.О., Кочик Г.М. Перезимівля ріпаку на практиці. *Агрономія сьогодні*. 2015. С. 5–6.

10. Агроекономічне та екологічне оцінювання сівозміни: наукове видання / За ред. Харченка О. В., Міщенко Ю. Г. Суми: Мрія. 2015. 70 с.

ВПЛИВ УМОВ НА ПРОЦЕС ОПІДЗОЛЕННЯ ҐРУНТІВ

Топольний Федір Пилипович,

д-р біологічних наук, професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

Трикіна Наталія Миколаївна,

викладач

Центральноукраїнський національний технічний університет

До цього часу у ґрунтознавстві тривають дискусії про походження чорноземів опідзолених і сірих лісових ґрунтів, особливо тих з них, які тривалий час (або постійно) перебувають не під лісовою рослинністю.

Більшість науковців вважають, що визначальним у формуванні ґрунтів фактором є тип рослинності. Під трав'янистою рослинністю формуються чорноземи типові, а чорноземи опідзолені і сірі лісові ґрунти, якщо навіть вони споконвіку використовуються в землеробстві, раніше пройшли фазу лісового ґрунтоутворення. Так стверджував В. Докучаєв під час вивчення ґрунтів Нижегородської губернії. «Мною ще в звіті по дослідженню ґрунтів Нижегородської губернії, було зазначено, якщо на чорноземі поселяються ліси, то коріння деревної рослинності починає впливати на ґрунт: вона починає синіти і навіть сіріти» [1]. У матеріалах до оцінки земель Нижегородської губернії є схематичні зарисовки та опис ґрунтових розрізів, головні особливості яких наступні: розріз №1, закладений в лісі, відрізняється тим, що «... навіть при сильних і тривалих спеках горизонт А (особливо його нижня частина) зазвичай залишається сирим, іноді вологим ... В - гороховий або горіховий горизонт; це - маса попелясто-сірого кольору з помітним синюватим відтінком» [2].

У своїх працях науковець неодноразово наголошував на тому, що всі фактори ґрунтоутворення рівнозначні, а зміна будь-якого фактору супроводжується зміною ґрунту. В описуваному прикладі автор чітко зазначає, що сірі лісові (по автору - перехідні до чорнозему) ґрунти формуються на валунній морені, а чорноземи - на лесі або лесовидному суглинку. Однак цим відмінностям між ґрунтоутворюючими породами чомусь не приділено належного значення, а вся увага зосереджена на типі рослинності. «На ділянках серед суцільного чорнозему ці «перехідні» ґрунти є так би мовити кандидатами в чорнозем; на розчищеннях ще помітне буре або каштанове забарвлення і залишки деревних коренів, але звільнення від лісового покриву, штучне розпушення, культура повинна взяти своє, і ґрунти ці поступово можуть прийняти габітус більш-менш типового чорнозему» [2].

Ймовірно на той час такі погляди були і прогресивними. Вважалося, що спрямованою діяльністю, окультуренням можливо змінити підтип, або навіть тип ґрунтів. Проте відомо, що нечорноземні ґрунти при удобренні гноєм понад тисячу років не залишаються чорноземними. Доказів того, що сотнями років оброблюваний сірий лісовий ґрунт набув «габітус більш-менш типового

чорнозему», або неудобрюваний століттями чорнозем став сірим лесовим ґрунтом, наука не має. Проте, 2011 року з'явилися публікації про перетворення за 150 років використання в якості ріллі при незначному удобренні темно-сірого лісового ґрунту з-під лісу в чорнозем опідзолений [3]. Чи справді цей феномен має місце, невідомо, а робіт негативного, з позицій ґрунтоутворення, впливу перетворення раніше лісових ґрунтів в ріллю досить. Адже будь-яка механічна обробка ґрунту підсилює мінералізацію органічної речовини.

Не всі ґрунтознавці поділяли погляди В. Докучаєва про походження опідзолених ґрунтів і критикували його вчення про фактори ґрунтоутворення. Так, один з його учнів А. Набоких видав ряд статей і книгу про класифікаційну проблему в ґрунтознавстві. До факторів він відносив тип водного режиму, рельєф, водопроникність ґрунту і підґрунтя і лише частково рослинність [4]. Проте К. Глінка, який був лідером докучаєвської школи у першій чверті ХХ століття, та інші науковці різко критикували такі думки [5]. Тому ідеї А. Набоких не отримали подальшого розвитку по причині того, що в радянські часи їх жодного разу не видавали, а праці В. Докучаєва неодноразово перевидавалися тисячними накладами. У ґрунтознавстві в нашій країні тривалий час панувало одностороннє. Тому були численні публікації, що підтверджують думку про те, що ліс дійсно опідзолює ґрунт шляхом зміни і типу водного режиму, і кислими виділеннями своєї кореневої системи, і водорозчинними кислими органічними сполуками, які надходять в ґрунт при гнитті листя і руйнують його. Найбільш повно, ймовірно, ці погляди розглянуті в роботі А. Роде «Ґрунтоутворювальний процес і еволюція ґрунтів» [6].

У монографії «Фактори ґрунтоутворення» американський ґрунтознавець Ганс Ієнні вказував на часто вирішальне значення водопроникності ґрунтоутворюючих порід як один з важливих факторів перетворення породи в ґрунт. Розвиток цієї думки в нашій країні ігнорувався, мабуть, з ідеологічних міркувань. Академік Б. Бушинський у передмові до цієї книги пише: «Однак методологія теоретичних побудов Г. Ієнні є яскравим відображенням тих ідеалістичних і нерідко реакційних уявлень про сутність природних і соціальних явищ, які настільки характерні для вчених капіталістичного світу і з якими ми повинні вести непримиренну боротьбу» [7].

В 60-х роках ХХ століття експериментально за допомогою радіовуглецевого методу було доведено, що напрямок гуміфікації залежить не стільки від того, що гуміфікується, а від того, за яких умов здійснюється гуміфікація - який рівень вологості ґрунту. Чим вище вологість, тим більший вихід фульвокислот [8].

На прикладі Стрілецької ділянки Центральночорноземного заповідника Е. Афанасьєва так описує виникнення різноманітності ґрунтів: «Рельєф в описуваному районі дуже впливає на формування ґрунтів, іноді не менше, ніж рослинність. Опідзолені чорноземи зустрічаються в депресіях як під трав'янистою рослинністю, так і в лісі. У плакорних же умовах під лісом зазвичай формуються чорноземи типові або вилуговані» [9]. У місцях же виходів корінних крейдових порід або продуктів їх вивітрювання по схилах балок в цьому ж заповіднику незалежно від типу рослинності формуються сірі лісові ґрунти [10].

Більш детальне вивчення ґрунтів на межі переходу Лісостепу у Степ в районі Буг-Дніпровського межиріччя проілюструвало чітку залежність характеру ґрунтового покриву від мікроклімату ґрунтів, обумовленого рельєфом. В межах одного масиву на північно-західному схилі описані чорноземи опідзолені ($K_z=1,18$), а на південному - чорноземи звичайні ($K_z=0,9$) [11].

Ці приклади чітко показують те, що в процесі формування ґрунтів пріоритет належить не типу рослинності, а особливостям водного режиму (А. Набоких), який в значній мірі визначається характером (водопроникність) ґрунтоутворюючих порід, рельєфом і кліматом (Г. Ієнні).

Формування ґрунтів, які генетично розташовані на північ від чорноземів типових, відбувається за наступною схемою: з більшою кількістю води, яка надходить на поверхню ґрунту і в ґрунт, такий інтенсивно зволожується, а профіль промивається на всю глибину, вимиваються розчинні солі лужноземельних металів - кальцію і магнію. До дернового процесу ґрунтоутворення приєднується процес вилугування. Так формуються чорноземи вилугувані, при цьому тип водного режиму періодично промивний, прояв якого незначний. При більшому надходженні води в ґрунт, що можливо при більшій кількості опадів або більшій водопроникності ґрунту, посилюється промивання ґрунту і з водою з верхніх горизонтів виносяться не тільки водорозчинні лужноземельні метали, а й мулиста фракція з мікроагрегатів. У гумусового горизонту, збідненого мулом, виблискують іскрами кристалики кремнекислоти SiO_2 , формується чорнозем опідзолений. При цьому тип водного режиму періодично промивний, а процеси ґрунтоутворення: дерновий, вилугування, ілімерізація або лесиваж. При подальшому просуванні на північ або зміні ґрунтоутворюючої породи (лес змінюється іншими породами) знижується біологічна продуктивність ґрунту. Зменшується надходження органічного матеріалу в ґрунт і на його поверхню і при однакових інших умовах потужність гумусового горизонту і вміст гумусу в них буде зменшуватися і чорноземи опідзолені поступаються місцем темно-сірим, а потім сірим опідзоленим ґрунтам [12].

Формування світло-сірих і дерново-підзолистих ґрунтів відбувається за участю глеспідзолистого процесу.

Отже, визначальним у формуванні опідзолених ґрунтів є особливості водного режиму, рельєфу і характеру ґрунтоутворюючих порід, але не тип рослинності.

Список літератури

1. Докучаев, В. В. Избранные сочинения. – М.: Сельхозиздат, 1954. – 708 с.
2. Докучаев, В. В. Нижегородские работы: соч. Т.V. – М. – Л.: Изд-во АН СССР, 1950. 664 с.
3. Чендев, Ю. Г., Александровский А. Л., Хохлова О. С., Смирнова Л. Г., Новых Л. Л., Долгих А. А. Антропогенная эволюция серых лесостепных почв южной части Среднерусской возвышенности // Почвоведение. – 2011. – №1. – С. 3–15.

4. Михайлюк, В. І. Водно-режимна концепція ґрунтоутворення професора Набоких О. Г. // Генеза, географія і еволюція ґрунтів. – Львів, ЛНУ ім. І.Франка, 2010. – С. 143–147.
5. Крупеников, И. А. История почвоведения. – М.: Наука, 1981. – 202 с.
6. Роде, А. А. Почвообразовательный процесс и эволюция почв. – М.: ОГИЗ, 1947. – 142 с.
7. Иенни, Г. Факторы почвообразования. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1948. – 347с.
8. Неунылов, Б. А., Хавкина Н. В. Изучение скорости разложения и процессов превращения в почве органического вещества, меченого С14 // Почвоведение. – 1968. – №2. – С. 103–108.
9. Черноземы Стрелецкой степи. – М.: 1958. – 18 с.
10. Целищева, Л. К., Дайнеко Е. К. Очерк почв Стрелецкого участка Центрально-Черноземного заповедника. // Труды Центрально-Черноземного государственного заповедника им. проф. В. В. Алехина. – Вып. X. – 1966. – С. 154–186.
11. Топольний, С. Ф. Ґрунти Буг-Дніпровського межиріччя в межах переходу Лісостепу у Степ: автореф. дис. канд. біол. наук. – Харків, 2009. – 23 с.
12. Топольний Ф.Ф., Трыкина Н.Н. Как формируются оподзоленные почвы. Приёмы повышения плодородия почв и эффективности удобрения: материалы международной науч.-практ. конф., посвящённая памяти учёных А.И.Горбылёвой, Ю.П.Сиротина и В.Т.Тюльпанова. Горки: БГСХА, Беларусь, 2018. Ч.1. С. 149-151.

BUILDING METHODS OF REDUCING THE ECOLOGICAL IMPACT OF THE URBAN ENVIRONMENT

Kornuta Volodymyr,

Ph.D., Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

In April 2016, Ukraine together with 175 countries signed the Paris Climate Agreement [1]. In accordance with the provisions of the Agreement, the signatories must take measures to stabilize the temperature of the climate. Ukraine has pledged not to exceed 60 % of its 1990 greenhouse gas emissions. The current state of the economy with the shutdown of many enterprises has allowed to reach the level of emissions of 42%, much of which is generated by housing and communal services. However, the projected economic growth will lead to increased emissions, even with the introduction of modern emission treatment systems and appropriate design solutions. Therefore, it is necessary to take measures to reduce emissions of utilities, which is also in line with the principles of the Sustainable Development Strategy [2].

As of today, according to the author's observations, about a third of energy is spent on heating water and cooking, 2/3 - on heating, which coincides with the known data [3].

For simplicity, we will consider a separate household as the internal volume of a parallelepiped (fixed shape of the room within this work), the faces of which are enclosing structures. More complex cases where households have common surfaces or a separate household is viewed as a set of parallelepipeds will be considered later.

Assume that heat loss occurs due to radiation or the heat and mass transfer (weight loss due to radiation in conventional households is neglected). By the heat and mass transfer we mean the transfer of momentum (phonon) between elementary particles of bodies or surfaces of households and environment.

It is well known that a body with a temperature above absolute zero always emits energy. However, it receives radiation from external bodies. Thus, thermal equilibrium is established if the body has the same temperature as the surrounding bodies (environment). The heat flux (as well as the temperature gradient) is directed from the warmer body to the colder one.

In environments with relatively mobile particles (gases, liquids) as a result of the heat and mass transfer there can be a directed movement of particles from a warm body into the environment, and under the action of gravity there is temperature stratification, warmer particles rise (or are thrown out of a warm body, as in space).

In environments with relatively bound particles, the heat transfer is due to phonons. The scattering of energy from a point source is spherical, from a linear source is cylindrical, and from an infinite plane is in parallel planes.

In different environments, the rate of energy distribution is different. In liquid and gaseous environments, excluding the heat and mass transfer, the rate of energy propagation is lower than in solids, and taking into account the heat and mass transfer, as a rule, it is significantly higher, depending on the speed and type of flow. The heat transfer between the stream and the rest of the liquid or gaseous medium is characterized by the rate inherent in the corresponding medium without the heat and mass transfer. The rate of energy propagation in porous environments is generally lower than in other ones, especially for environments with closed pores.

The rate of the heat transfer between environments depends on many factors, but, other things being equal, is a multiple of the contact area. This rule is violated for boundaries where one of the environments (solid) has the shape of a pile, when one of the linear dimensions of each pile is much larger than the other sizes. This limit is close to the porous medium in terms of properties, and the surrounding liquid or gaseous medium at the boundary can be considered as a flow within the rest of the medium (according to the characteristics of the energy transfer).

Each environment is characterized by temperature-dependent heat capacity (temperature dependence of heat capacity for many environments adopted as structural materials in construction within climatic conditions can often be neglected) and heat capacity of phase transitions. The phase transition is characterized by a constant temperature, depending on external conditions, primarily pressure (saturated vapor pressure). This causes the dew to fall (dew point). Water vapor is always present in the air (ν).

Energy in the household can come in the form of heat, fuel, electricity. The household is exposed to solar energy in the form of: radiation, wind, rain, accumulated and radiated or reflected by surrounding objects and the earth's surface. We do not consider earthquakes and thunderstorms. The household and the whole environment are constantly in the potential gravitational field of the Earth.

Based on the above well-known and accepted provisions, we will try to find a way to minimize the cost of thermal energy.

Consider a separate household on a small scale. In this case, the household can be interpreted as a point source of heat or a point source of cold, depending on external conditions.

If the external environment does not have formed flows, the heat transfer occurs by radiation and generation of convective air flows due to the heat and mass transfer. The main part of energy is removed by the heat and mass transfer by the following mechanism: the energy is transferred to air particles, under the action of a potential gravitational field they are replaced by "cold particles", pushing "warm particles" up. Qualitative assessment of the process can be depicted in the form of Fig. 1. In the case of flows (air or, for example, groundwater) the direction of particles' movement changes and accelerates the replacement of "warm" particles with "cold" ones. Accordingly, the heat transfer increases significantly.

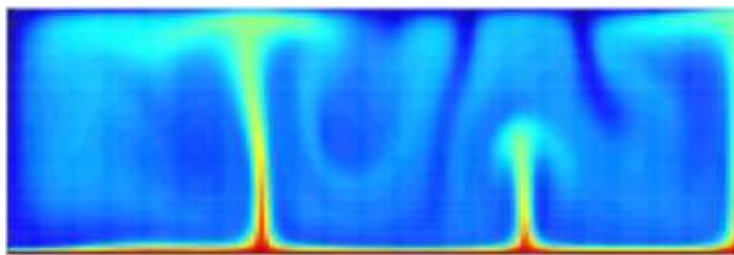

Figure 1. Qualitative picture of energy losses by buildings due to convective motion.

Reducing the effect of the heat and mass transfer is possible due to additional insulation and sealing (reducing the temperature difference between the outer surface of the enclosing structure and the environment, reducing the loss of warm air from the interior of the household); changes in air flow due to the use of a "ventilated roof" (cover the building with a "greenhouse"); changes in the mechanism of the energy transfer by providing the surface with "hairiness" or "flaking".

Pile insulation is effective on walls that do not lie on the windward side. In the presence of wind, wind protection measures become necessary. Given the large-scale effect (significant areas of surface coverage by the wind) to achieve a significant change in wind speed by modifying a single household is almost difficult. Effective reduction of wind speed (force) can be achieved by measures of architectural planning of the site or the settlement as a whole. There is a phenomenon of reducing the near-surface velocity of the air flow due to the formation of meandering structures [4]. For a separate household there is a known method of construction of windbreaks, fences. However, the construction of an inseparable meander for wind protection of the settlement practically limits the size of the settlement by an "anti-wind wall", and even in modern conditions it is difficult to implement.

Natural structures can be a "source of inspiration". Thus, in the desert or in large reservoirs on the sandy boundary of the environment (Earth's surface) conditions are formed when the surface takes shape with the lowest potential flow energy. This surface has repetitive shapes (dunes, waves [6]), similar to those shown in Fig. 2. These forms in architectural practice can be created both from buildings, and from plants (trees of various height, bushes). However, all of them must be subject to one, repeated plan, the area (size) of the settlement is almost unlimited. The orientation of architectural forms on the sides of the world is determined by the directions of the prevailing winds, relief. The most successful will be the imitation of dune shapes (Fig. 2).

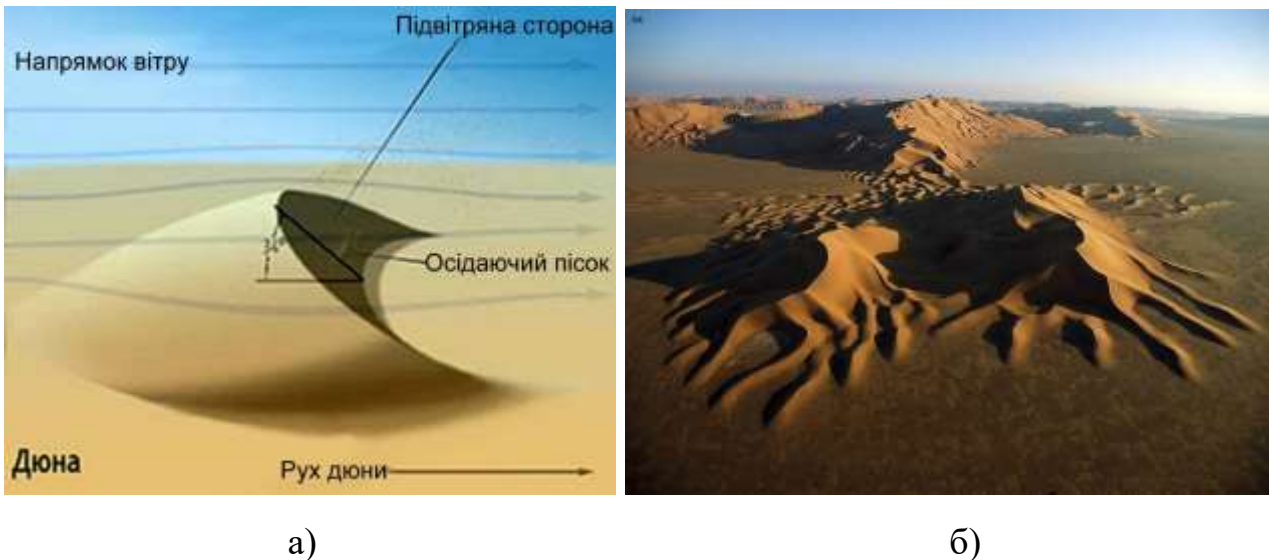

Figure 2. Dunes and sand dunes.

Similar concepts are known [7, 8, 9, 10], but only for individual buildings as elements of the facade or interior, and not conceptual plans of settlements.

Thus, to reduce the cost of heat generation, it is proposed, among other measures, to use mobile structures of facade cladding surfaces and build plans for the development of settlements based on the need to reduce the impact of the wind on the heat loss.

References:

1. Гришко Л. У Нью-Йорку 175 країн підписали Паризьку кліматичну угоду <http://dw.com/p/> – Станом на 04/05/2021. – DW. – 22.04.2016 1
2. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" Указ Президента України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> Документ № 5/2015, поточна редакція — Прийняття від 12.01.2015 2
3. Стаття з діаграмою родподілу тепла 4
4. Бублик Б. А. Умный огород круглый год. Тыща уловов огородника. Владис, 2012, 256 с.
5. Побудова відкритого доступу - дослідження CASE-Україна ч.І / опубл. 20.02.2012 07:33. – <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/pobudova-vidkritogo-dostupu-doslidzhennya-case-ukra%D1%97na.html> 5
6. Бархани <http://daupic.ru/wp-content/uploads/2012/04/0992.jpg>
7. ARPT Headquarters: символическая архитектура агентства телекоммуникаций в Алжире. – Станом на: 04/05/2021. – <http://www.novate.ru/blogs/010713/23351/>
8. Оригинальный дом на ветреном побережье – Станом на: 04/05/2021 <http://ultradizz.ru/1126-originalnyj-dom-na-vetrenom-poberezhe.html>
9. Брновицкая А. Всемирная выставка как смешение прошлого и будущего/ Анна Брновицкая – Станом на: 04/05/2021. – <http://surfingbird.ru/surf/vsemirnaya-vystavka-kak-smeshenie-proshlogo-i--nHUQEE4C2#.VznI9SE6Boc> – [Павільйон ОАЕ]
10. Гипсовые 3Д панели. – Станом на: 04/05/2021. – <https://his.ua/ua/portfolio/1483>

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ

Вишневський Д.С.,

магістр Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

Розвиток територій є поняттям комплексним та системним. Для забезпечення територіального розвитку доцільно звернутися до аналізу низки факторів, які не просто здійснюють вплив на містобудівні процеси, але і взаємодіють у рамках єдиної територіальної системи. Комплексність територіального планування визначає його багатofункціональність, що доцільно враховувати при практичній реалізації механізмів територіального планування.

Відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1]: «Планування і забудова територій - діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб, яка передбачає» [1] виконання наступних пунктів:

- «прогнозування розвитку територій» [1], що полягає у проведенні аналізу інформаційно-аналітичних ресурсів та проєкції даних соціально-економічного розвитку на майбутні періоди з урахуванням можливих трансформацій зовнішнього чи внутрішнього середовища території;

- «забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій» [1], що особливо актуальне в умовах перенаселення урбанізованих територій та спустошення віддалених сільських територій,

- «обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням» [1] – базовим принципом ефективного розвитку територій є визначення ресурсного потенціалу, та, відповідно, цільового призначення земель з метою забезпечення територіального планування вхідною інформацією для розробки генеральних планів забудови та стратегічних планів розвитку,

- «взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій» [1], наприклад, шляхом реалізації проєктів публічно-приватного партнерства, ефективність яких є загальноновизнаною у країнах Європи, проте не розповсюджена на національному рівні,

- «визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон і об'єктів» [1], тобто відповідність містобудівельним нормам і правилам,

- «встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності» [1], тобто регуляторні процеси у системі будівництва та введення в експлуатацію об'єктів нерухомості,

- «розроблення містобудівної та проєктної документації, будівництво об'єктів» [1], що визначає регуляторну та дозвільну функції містобудівних систем,

- «реконструкцію існуючої забудови та територій» [1], що має особливу актуальність з урахуванням великої кількості ветхої та аварійної нерухомості, а також нерухомості, для якої необхідно розробити проєкт зміни функціонального призначення,

- збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень;

- «створення та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури» [1], зокрема питання забезпечення населення житлово-комунальними послугами та транспортна доступність, що мають високу актуальність для забезпечення комфортних умов проживання населення, особливо урбанізованих територій,

- «створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення» [1], створення без бар'єрного простору для вільного доступу до містобудівних об'єктів усіх категорій населення.

Отже, проаналізувавши функції територіального планування містобудівних систем можна визначити, що даний процес є комплексним та багатofакторним, відповідно має на меті реалізацію багатьох функцій, що спрямовані на забезпечення комфортності проживання людини.

References:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343). Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakon Ukrainy «Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti» (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2011, № 34, st.343). Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ ТА ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРІВ КОВОРКІНГУ

Дроботій Христина-Світлана,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ДЗ-44 спеціальності «Дизайн»
Національний університет «Львівська політехніка»

Петровська Юліана

кандидат архітектури, старший викладач кафедри
дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»

Коворкінг – це нова концепція організації процесу роботи, яка включає в себе діяльність певної кількості людей над власними проектами різних напрямків в одному приміщенні задля економії ресурсів, таких як орендна плата, але і для створення креативного середовища, яке утворює певний ефект синергії, що корисно впливає на процес створення нового. Це простори, які прекрасно вписуються у концепцію ХХІ століття, де вже не є актуальним проводити час в офісному приміщенні в звичному уявленні цього слова, а створювати середовище, яке буде спонукати відвідувати це місце і втілювати в реальне життя різноманітні ідеї. Такі приміщення обладнані всім необхідним: достатньо великою робочою поверхнею для використовуваної відвідувачем техніки та канцелярії, безперебійним доступом до швидкісного інтернету, комфортним освітленням та кліматичними умовами. Також в коворкінг-центрах передбачається міні-кухня, у великих просторах є можливість облаштування кав'ярень або затишних кафе. Та як відвідувач може проводити тривалий час у коворкінгу, обов'язковим є зона відпочинку в різних варіаціях [1].

Рівень оснащення і функціоналу коворкінг-центрів залежить від їх розташування, величини корисної площі, вартості оренди робочого місця. Ідеальним є поєднання відносно тихої робочої атмосфери та одночасно великої кількості інших працівників – фрілансерів, з якими можна скооперуватись, ділитись досвідом та консультиватись. Це важливо для людини, що працює самостійно, за відсутності команди, і зазвичай робить замовлення вдома, але прагне підтримувати рівень соціалізації.

Одним з головних факторів успішного дизайну інтер'єру коворкінг-простору є його планувальне та функціональне рішення. Все залежить від вихідних даних та є індивідуальним по бажанню орендаря та за консультацією дизайнера. Функціональне наповнення містить головні зони – робоча зона, зона рецепції, роздягальня, санітарна зона та наявність міні-кухні. За бажанням зони доповнюються новими елементами, а саме: кімната для переговорів, зали для різноманітних заходів, індивідуальні місця для відпочинку, дискусійні зони, рекреаційні зони, тераси, кафе, їдальні та інші варіанти, які стосуються концепції коворкінгу. Кожна зона є важливою для комфортного перебування особи у

дизайн-просторі. Санітарна зона проектується з врахування потреб маломобільних груп населення для комфорту всіх людей на території. Зона робочого простору коворкінгу поділена на декілька видів організації праці для різних типів людей. Зона відпочинку повинна містити зручні модульні меблі простих конфігурацій. Зона лекторію є багатофункціональним середовищем завдяки простій геометрії простору та наповнення елементами меблів, що складаються. Вона може перетворюватись з простої дискусії у транслявання медіафайлів або ж лекцій, а також і зовсім своєрідним залом рисунку, де кожен охочий зможе спробувати або попрактикуватись у цій справі. Основним завданням об'ємно-просторового рішення приміщень коворкінгу є чітке зонування для створення найкращої концепції, що буде відповідати вимогам та слідувати функціям. Беззаперечно зобов'язанням дизайнера є об'єднання функції з естетикою, яка в тандемі створює максимально цікавий інтер'єр.

Усі ці зони можуть бути окремо відділені плануванням, але зараз все більшої популярності набувають, так звані, системи офісних перегородок при розробці панелей яких, є можливість використання фірмового стилю коворкінгу. Перегородки можуть бути з будь-якого матеріалу від напівпрозорого кольорового пластику до товстих штор, які теж зонують інтер'єр. Використання офісних перегородок має певні переваги порівняно з будівництвом капітальних стін: забезпечення оптимального рівня освітлення та звукоізоляції робочих місць завдяки різним конструктивним рішенням секцій офісних перегородок, простота монтажу, економія часу при ремонті робочого простору, процес установки офісних перегородок не вимагає значних зусиль і витрат. Ще однією перевагою використання офісних перегородок є той факт, що загальна вартість набору матеріалів, доставки та монтажу нових конструкцій не перевищує вартості будівництва та подальшого добудови традиційних стін з цегли, дошок або гіпсокартону.

Невід'ємним елементом є робочий простір у виді столу та місця для сидіння. Основними характеристиками для меблів є їх привабливий вигляд, простий монтаж і відповідна колористика до дизайн-концепції, підтримка робочої атмосфери та створення відповідних умов праці.

Для прикладу, у зоні для переговорів або дискусій, резиденти вирішують провести продуктивне спілкуванням з замовниками або іншими членами коворкінгу. Круглий стіл зможе об'єднати клієнтів та стояти у конференц-залі. Також в процесі праці необхідно відвідати зону відпочинку, щоб оновити свої сили. Тут може розміщуватись зручне крісло або м'які модульні елементи, що нагадують звичний диван або софу. Збоку може стояти привабливе місце для зберігання різноманітної літератури. Важливо доповнити цей сценарій озелененням для підтримки затишної атмосфери. Слід зазначити, що модульні меблі – популярний варіант для наповнення коворкінг-простору. Модульною називають конструкцію, що складається з частин, які взаємопов'язані між собою та утворюють функціональний виріб, здатний повноцінно експлуатуватись споживачем. Трансформація модульних об'єктів ґрунтується на перетворенні структури об'єкта та взаємодії цих елементів. При цьому кожен елемент повинен нести практичну користь у сукупності із загальною структурою. Трансформація

може проходити шляхом впровадження в каркас додаткових елементів і вузлів, шляхом віднімання, додавання гнучкості, членування на уніфіковані елементи. Модуль може змінюватись з позиції зміни габаритів, лінійних та об'ємних розмірів. У процесі трансформації виріб може бути, як збільшено, так і зменшено щодо своїх початкових розмірів залежно від поставлених завдань. Окремі модулі, що виробляються промисловим способом, мають бути цілісними і закінченими самі по собі, щоб при компоунванні утворювати відносно завершену композицію, здатну до варіативності і динамічних змін. Тому модульні об'єкти широко використовуються у дизайн-проектванні, що базується на застосуванні сучасних технологій трансформації модульних систем основними засобами формоутворення. Цілісність і компактність форми передбачає єдність цілої системи та як наслідок акцент всього простору [2].

Обладнання простору залежить від функції кожної зони у середовищі. Зокрема, якщо це робочий простір доцільно розмістити потужні роутери та швидкісне підключення до Wi-fi, принтери та інші види техніки. Якщо у просторі наявні конференц-зали чи лекторії варто звернути увагу на проектори та конструкції для оповідача. Також невід'ємним є наявність у вхідній зоні рецепції, яка може бути оснащеною елементами для зберігання відвідувачів. Окремими елементами наповнення для коворкінгу є обладнання сантехнічне та наповнення міні-кухні або елементів для кафе чи кав'ярень. Важливим аспектом є також обладнання для маломобільних груп населення.

Висновки. Отже, для втілення успішного дизайн-концепту коворкінг-простору потрібно чітко визначити його функціональні елементи, які варто коректно помістити у різні зони з естетичним розділенням та сполученням для створення поліфункціонального простору, ефективним для роботи наповненням різноманітним обладнанням та меблями. Завдяки аналізу концепцій сучасних інтерпретацій офісних приміщень ми можемо зробити висновок, що коворкінг є оптимальним рішенням і сучасною моделлю організації праці. Згідно успішної дизайн-концепції інтер'єру коворкінгу невід'ємною є ідея облаштування простору, яка буде корисно і продуктивно впливати на відвідувачів, а проект неодмінно переплетений з функціональним плануванням та правильним зонуванням середовища.

Оскільки сучасний працівник компанії або ж особа, що заробляє власноруч не бажає залишатись вдома або постійно знаходитись в офісі, для неї ідеально підійде середовище, де вона може поспілкуватись та отримати досвід від інших користувачів та провести продуктивно свій час. Перевагою є також різноматіння коворкінг-центрів, де відвідувач може обрати приміщення за власними інтересами та контентом, який цей коворкінг подає. Наразі все більше таких закладів з'являється на мапі міст, а вся робота переходить у один або два гаджети, тому логістика і економія часу тут теж беззаперечна.

Список літератури:

1. Олешко О.П., Петровська Ю.Р. Використання елементів фітодизайну при формуванні інтер'єрів центрів коворкінгу / Архітектурний вісник КНУБА. – К., КНУБА, 2018. – Вип. 14-15. – 705 с. – С. 143-153.

2. Антоненко І. В. Особливості формування сучасних інтер'єрних просторів при використанні методів модульної трансформації. Perspectives of world science and education. CPN Publishing Group, 2020. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15418/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf

ДИЗАЙН ІНТЕР'ЄРІВ КЛУБНИХ ПРИМІЩЕНЬ ЛІТЕРАТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Козіонова Тетяна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ДЗ-43 спеціальності «Дизайн»
Національний університет «Львівська політехніка»

Петровська Юліана

кандидат архітектури, старший викладач кафедри
дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»

Клуб за інтересами (з англ. - *a social club*) – це широкий термін, який описує об'єднання людей, або місце, де зустрічаються учасники цього клубу, що сформувався на основі спільних інтересів та занять. До прикладу можна взяти шахові клуби, книжкові клуби, благодійну діяльність, рибальські чи мисливські клуби, наукові або політичні клуби й т.д. [1]. Загалом будь-які об'єднання, пов'язані із діяльністю чи інтересами можна назвати клубами, через це важко прослідкувати, коли саме почали формуватися такі типи об'єднань. Людям властиво знаходити однодумців та триматися їх, вести спільну роботу та проводити дозвілля разом. Тому цілком доцільно зазначити, що клуби за інтересами були та лишаються популярними.

Клуби працівників розвивалися у Вікторіанській Британії, наприклад, у формі інститутів. Там люди робітничого класу могли відвідувати лекції, брати участь у рекреаційних заняттях. Преподобний Генрі Соллі заснував для цього Клуб робітників та Інститутський союз у 1862 році. Багато соціальних реформ, які стосувалися середнього класу, були проведені цими клубами. З плином часу вони стали об'єднувати в собі риси громадських будинків (пабів) та музичних залів і клубів, ставши місцем для розваг. В теперішній час, робітничі клуби (дослівно з англ. – *клуби працюючих чоловіків*) все ще існують, хоч не такі популярні, як раніше.

Якщо говорити про клуби, котрі є більш відомими широкому загалу, варто згадати Джентльменські клуби – так звані «традиційні клуби» – елітні джентльменські клуби для фігур вищого класу чоловічого британського суспільства.

Клуби соціальної діяльності – це сучасна комбінація декількох типів клубів. Ці клуби зосереджують свою увагу на подіях, що відбуваються в місці, в якому засновано клуб. В одних є традиційний клубний будинок, бар або ресторан, де збираються члени, інші такого не мають.

Спектр клубних подій може охоплювати велику кількість заходів, від спортивних та соціальних вечірок до балету, мистецтв чи книжкових клубів. На

противагу традиційним клубам, вони не обмежуються одним видом подій чи особливим інтересом. Члени самі визначають події, які вони відвідують.

Членство може бути обмеженим або відкритим для широкої громадськості. Більшість клубів мають обмежене членство на основі конкретних критеріїв і обмежують проведення заходів учасниками, щоб створити атмосферу захищеності та причетності до конкретного об'єднання. Є багато прикладів приватних соціальних клубів, включаючи Чиказький університетський клуб, Особняк на вулиці О в окрузі Колумбія, Пенн-клуб Нью-Йорка та Нью-Йоркський клуб братів. Клуби соціальної діяльності можуть бути прибутковими, некомерційними або комбінацією двох (наприклад, для прибуткових клубів з некомерційною благодійною організацією). Деякі соціальні клуби мають функціональні зали, які члени або інколи широка громадськість можуть орендувати для вечірок [2].

Вітчизняний досвід.

Приміщення закладу, який нині має назву CABINET, має багату історію. В першій половині ХХ ст. тут була розташована «Народна часопись» — популярне на той час періодичне видання. Потім свою діяльність розгорнуло видавництво «Ксьонжніца-Атлас», а в радянські часи — філія «Радянської школи». У часи сучасної історії Львова на місці колишніх видавництв та редакцій було відкрите кафе на честь Юрія Кульчинського, один із започатковувачів звичаю пити каву (мова йде про саме європейські країни).

Опісля того кав'ярня зазнавала реконструкцій багато разів. Наймасштабніша відбувалася у 2015 році, коли фахівці в області архітектури та дизайну спільно з конструкторами змогли значно збільшити її площу: з 140м² наявних зробити 215м². Шляхом цього збільшилося й чисто можливих відвідувачів закладу — аж до 94 осіб.

Спираючись на таку багату історію приміщення, дизайнери студії ARSIDEA не стали знищувати в ньому дух книг. Через рік проведення активних робіт оновлена кафе-книгарня «Кабінет» («Cabinet») знову відкрила двері перед відвідувачами. Нині це надзвичайно колоритний сучасний заклад Львова, де можна не лише випити кави чи посмакувати тістечком, а й почитати гарну книгу, може навіть взяти її на прогулянку. Звісно, з поверненням (рис.1).

Дизайнери постарались, аби назва кав'ярні не була безпідставною. Тож умеблювання дуже нагадує високоякісний, заможний кабінет. Велика кількість книг різних видань додає атмосфери справжньої книгарні або бібліотеки [3].

Рис.1 Кафе-читальня «Cabinet»

Наповнення паперовими книгами, автентичними свічниками, принадливими світильниками та загалом — великою кількістю затишних деталей — контрастує із досить грубою, виробничою бетонною стелею. Приємною родзинкою проекту є те, що всі дрібні деталі та глобальні рішення щодо умеблювання та оздоблення кафе — використання українських брендів та виробників. Все, окрім світильників. Атмосфера закладу сприяє влаштуванню там як дружніх, так і робочих зустрічей. Цілком можливо, що «Кабінет» уподобає творча інтелігенція, для обговорення своїх справ, читання книг та смакування кави.

На третьому поверсі Читальний у читальному залі технічної літератури бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» «Студентська бібліотека» у місті Львові був розпочатий досить широкополий проект реконструкції. Окрім великої кількості ремонтних робіт, пов'язаних з технічним устаткуванням приміщення, заплановано також змінити освітлювальні прилади та оздоблення підлоги. В залі заплановано встановити 15 комп'ютерів та 2 проектори, а також потурбуватися про наявність Wi Fi. Там зможе одночасно перебувати 150 відвідувачів, оскільки простір залу було збільшено. Щодо зовнішнього вигляду читального залу, він видається дуже просторим та світлим (рис. 2) [4]. Стіни пофарбовані в білий колір, стеля та підлога також світлі. Такі робочі меблі, як столи та стелажі виконані в білому кольорі. На противагу їм присутні акценти у вигляді кольорових стільців та пуфів. Але ті кольори не надто яскраві, тому вони не відволікають, а приємно та ненав'язливо привертають увагу.

Рис.2 Читальний зал технічної літератури Національного університету «Львівська політехніка»

Присутні скляні перегородки, що одночасно розділяють простір, але роблять це не надто грубо. Також присутні м'які місця для відпочинку та озеленення: окремо стоячі вазони та цілі ряди рослин на стелажах, що також візуально переділяють простір залу на зони.

«Книгарня-кав'ярня Старого Лева» на вул. Галицька у місті Львові, один із відносно молодих закладів — це нова книгарня-кав'ярня мережі «Видавництва Старого Лева». «Ми — книгарня-кав'ярня від «Видавництва Старого Лева», де ви можете придбати книги або ж просто їх почитати, насолодитись напоями або придбати пачечку меленого зерна з собою», — розповідають у закладі [5].

Інтер'єр закладу наповнений меблями (стелажами для книг та столами для демонстрації випічки та солодощів) у стилі лофт. Світла деревина стільниць контрастує із темними лініями каркасу. Стіни пофарбовані у різні кольори — деякі темні кавові, інші, переважно ті, біля яких стоять стелажі книг, білі. Атмосфери затишку додає м'яке жовте освітлення.

STATE OFFICE, презентаційний простір, 227,2 м² у місті Києві, 2019 р. — це приміщення містить всі притаманні офісу зони. Є рецепція, робочі місця різних конфігурацій, кабінети для однієї людини і т.д. Загалом інтер'єр дуже світлий, стіни та стеля виконані в білому кольорі, на підлозі паркет зі світлої деревини. Є стіни, які оздоблені декоративними дерев'яними панелями та тонькими балками. Останні також присутні в деяких меблях (стіл, стелаж) (рис.3) [6].

Рис.3 STATE OFFICE, презентаційний простір.

Виразності інтер'єру додають акценти, такі як темні крісла чи жалюзі на вікнах, а також великі темні плями рослин, які де-не-де присутні. Варто звернути увагу й на розташування меблів та організацію роботи. В кабінеті поруч із робочим столом стоїть невеличкий круглий стіл для обговорень. Також гарне рішення є вмонтування полицок в панелі при стінах — вони одночасно порушують гладкість та однотонність стіни й не нав'язливі в інтер'єрі. Поруч із вмонтованими в закриті панелі полицями надзвичайно цікавою річчю є заглиблення в стіні, яке створене візуально внаслідок обличкування поверхні декоративними панелями. Це всього лиш вдало відділений шматочок цілої кімнати та виглядає саме як ніша в стіні.

Закордонний досвід.

Brooklyn Roasting Company (Бруклінська пекарська компанія) у Нью-Йорку — цей заклад, де є поєднання індустріального інтер'єру, з усіма його комунікаціями та недоліками на поверхні та естетики старих дерев'яних меблів і зустрічей за чашкою кави (рис.4)[7]. Гарне місце для роботи за ноутбуком або обговорення робочих питань невеликою компанією в неформальній обстановці.

Рис.4 Brooklyn Roasting Company

FiL Books, магазин фотографій, мистецьких книг та кав'ярня у Стамбулі, Туреччина – це ідеальне місце для робочих зустрічей в неробочій атмосфері. Світлі стіни, біла цегляна стеля та оздоблення у вигляді ніжно-блакитних труб додають неповторності інтер'єру. Незвичайна форма я світильників, які направлені в стелю — теж вартісний хід, що додає шарму (рис.4).

Рис. 13-14 FiL Books, магазин фотографій / мистецьких книг та кав'ярня.

Є кутові диванчики, окремі м'які місця для сидіння, місце, де можна купити напої та легкі перекуси, маленькі одинарні столики та великий стіл для компанії людей. Дозволяє як попрацювати та відпочити на самоті, так і вирішувати колективно якісь питання чи просто поспілкуватися з друзями [1]

Список літератури:

1. Social club. From Wikipedia, the free encyclopedia. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_club
2. Сайт POLYAS. Social club [Електонний ресурс] — Режим доступу: <https://www.polyas.com/election-glossary/social-clubs>
3. Сайт дизайнерської студії Арсена Костишина ARSIDEA [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://arsidea.com/uk/literary_cafe_cabinet/
4. Науково-технічна бібліотека НУЛП. Стаття «Читальний зал технічної літератури» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://library.lpnu.ua/?p=412>
5. «Книгарня-кав'ярня Старого Лева» [Електронний ресурс] — Режим доступу <https://blackfield.coffee/knigarnya-kav-yarnya-starogo-leva-vidkrili-noviy-zaklad-u-lvovi/>

6. Сайт дизайн студії Julia Chulska. STATE OFFICE [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://chulska.com/projects/design/state-office>
7. Brooklyn Roasting Company [Електронний ресурс] — Режим доступу https://www.tripadvisor.ru/Restaurant_Review-g60827-d3605132-Reviews-Brooklyn_Roasting_Company-Brooklyn_New_York.html
8. DESIGN+ FIL BOOKS: BOOK STORE & COFFEE SHOP IN ISTANBUL OCTOBER 13, 2015 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://designplusmagazine.com/fil-books-book-store-coffee-shop-in-istanbul/>

СТИЛЬ ФУНКЦІОНАЛІЗМ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРІВ ФОТОШКОЛИ

Марко Наталія,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ДЗ-44 спеціальності «Дизайн»
Національний університет «Львівська політехніка»

Петровська Юліана

кандидат архітектури, старший викладач кафедри
дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»

Створення максимально комфортного простору для проживання – ось головне завдання стилю функціоналізм. Прості форми, м'які обриси, нейтральні кольори – все це створює спокійну, затишну і респектабельну картину без контрастів і химерності. Меблі, відповідно до назви стилю, повинні бути функціональними, а ще краще – служити декільком цілям. Для цього інтер'єру характерна наявність «трансформерів» – розкладне крісло-ліжка або диван, розкладний стіл, вбудовані шафи та полиці, мобільні стільці на колесах та інші сучасні зручні та практичні варіанти економії місця. Також чудовим рішенням буде використання рухомих перегородок або екранів, які можуть змінити простір за лічені секунди.

Попри всю свою стриманість і лаконічність, стиль функціоналізм може бути оригінальним, яскравим, індивідуальним. Гідна продуктивність обумовлена раціональністю, простотою та максимальним комфортом. Функціоналізм вітає технології та гаджети. У цьому випадку обладнання не обов'язково «приховувати», навпаки, технологічні інновації в системі розумного будинку будуть виглядати вигідними.

Функціоналізм – це розумний стиль, розумне читання інтер'єру, раціональне рішення на сьогодні. Функціоналізм поєднує в собі максимальний комфорт та візуальну ефективність. Функціональним інтер'єрам надають перевагу ділові люди. Мобільність і відкритість функціоналізму відображає прагнення власника інтер'єру до зростання і розвитку.

Характерні ознаки стилю функціоналізм. Стиль функціоналізм – це функціональність предметів, матеріалів і всього приміщення, що визначає зовнішні характеристики інтер'єру. Функціональний дизайн стосується руху, де форми підпорядковуються цілям і призначенню, а не естетичним якостям.

Основними рисами стилю функціоналізму є прямолінійність, чистота форм і кольорів, відсутність зайвих декорів та промисловий шарм. Перш за все потрібно подбати про зручність і функціональність житла, достатність житлової площі, про світло і сонце, про зручне і раціональне планування, девіз цього стилю – «форму визначає функція».

Функціоналізм в дизайні – це відсутність таких елементів як завитки, візерунки, елементів ліпнини, багетних рамок, вензелів та інших речей, оскільки

використання строгих прямокутних форм і ліній є характерним для цього стилю. Цей напрямок в дизайні прийшов з архітектури, де віталися строгі прямокутні форми і лінії [1].

У наш час стиль функціоналізм не втрачає популярності. Він допомагає сучасній людині, яка постійно поспішає, хоче якісно відпочивати вдома та на роботі, не відволікатись на непотрібні акценти, бути впевненою у своєму комфорті. Кімнати, що перетікають одна у одну, меблі, що трансформуються, простір, який надихає. Цей стиль сподобається людям, яких не цікавлять зайві деталі та хизування розкішшю, але які надають перевагу зручності, починаючи від планування, де не потрібно ходити довгими коридорами в квартирі і закінчуючи непотрібними предметами декору. Тут доречно буде використовувати багатофункціональні меблі за типами: крісло-ліжка і диван-ліжка також добре впишуться в інтер'єр розкладного куточка і столика на роликах.

Стиль функціоналізм в інтер'єрі. Дизайн меблів.

У інтер'єрі в функціональному стилі використовують як сучасні, так і перевірені часом матеріали: дерево, цегла, бетон, метал, скло. Стіни кімнат зазвичай фарбують в один колір або просто штукатурять. Можна використовувати стінові панелі, і якщо шпалери – це однозначно однотонні. Перевага віддається гладким і легким поверхням, які легко чистяться, а також усьому, що створює відчуття світла і простору. Для підлоги використовують паркет, плитку, ламінат, також зустрічаються і наливні варіанти, а для більш економних рішень використовують лінолеум і ковролін. Стелі ж частіше зустрічаються натяжні, багаторівневі, з вбудованим освітленням.

В інтер'єрному стилі функціоналізм переважають світлі і холодні відтінки, пастельні тони, які візуально розширюють простір і зберігають світло: білий, ніжно-сірий, бежевий, димчасто-блакитний, кремовий. Яскраві або насичені кольори використовуються за винятком форми акцентів та включень, а також для функціонального зонування приміщень всередині будівлі.

У функціональних інтер'єрах часто можна зустріти мобільні меблі, всілякі багатофункціональні шафи-трансформери, розкладні ліжка і т.д. Все це буде служити будь-якій конкретній меті і в той же час прагнути до максимального збереження вільного простору. Форми функціональних меблів прості та зрозумілі, а матеріали довговічні та не потребують додаткового догляду. Все, що поєднує в собі ергономіку та практичність, успішно знайде застосування у функціональному інтер'єрі.

Функціональне зонування та обладнання приміщень фотошколи. Технічні засоби. Для повноцінної фотошколи потрібно не тільки зал для проведення лекцій і приміщення адміністратора, але й обладнання повноцінної фотостудії, тому потрібне приміщення не менше 100 квадратних метрів, на такій площі можна розмістити все, що потрібно для занять:

- Зона адміністратора (клієнт-менеджера);
- Гардеробна (адже більшість відвідувачів буде відвідувати фотошколу після основного навчання чи роботи);
- Вбиральня;

- Зона очікування;
- Зона відпочинку для викладачів;
- Лекційна зона ;
- Комп'ютерний клас (навчання обробки фотографій у програмах Photoshop, Lightroom);
- Зона практики;
- Складське приміщення (розміщення усіх необхідних обладнань для проведення занять);
- Гримерна

Щоб забезпечити правильну роботу школи фотографії, потрібно закупити відповідне обладнання для проведення теоретичних і практичних занять, адже для створення якісних фото недостатньо мати лише талант. Як, будь-який, вид мистецтва, фотографування вимагає використання спеціального інструменту і обладнання, а також наявність повноцінної фотостудії.

Набір обладнання для фотошколи включає в себе як основні види обладнання так і допоміжні:

- Робочі столи та крісла. Вони потрібні також для роботи за комп'ютером;
- Комп'ютери чи ноутбуки;
- Програмне забезпечення (Photoshop, Lightroom);
- Фотокамери та змінні об'єктиви;
- Обладнання для студійного світла (спалахи, відбивачі, софтбокси, фотопарасолі, рефлектори);
- Декорації для фотозон;
- Проектор;
- Комплект, який включає в себе дані види техніки для фотостудії, дозволить реалізувати на практиці фактично, будь-яку, ідею.

Попри всю свою простоту, функціоналізм сумнівно можна назвати «бюджетним» варіантом оформлення приміщення. Сучасні компактні трансформовані меблі, екологічно чисті матеріали, що не потребують обслуговування, високотехнологічна побутова техніка – такий комфорт досить дорогий. Часто такий інтер'єр вибирають собі успішні ділові люди, які цінують свій час і чекають від навколишнього середовища максимального спокою, відпочинку та релаксації.

Висновки. Дизайн у сучасному світі – найпопулярніше мистецтво, вплив якого неминучий. Він пов'язує духовну і матеріальну культуру, має величезну соціокультурну роль. Краса будь-якого приміщення не може бути посилена без дизайну інтер'єру. Функціональний дизайн – це рух, у якому форма безпосередньо підпорядковується меті та функції, а не естетиці. Стиль функціоналізм – ідеальне рішення для прагматиків та всіх, хто хоче, щоб інтер'єр відповідав не тільки естетичним параметрам, а й був максимально комфортним [2].

Список літератури:

1. Стиль функціоналізму в інтер'єрі [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<https://nikoss.com.ua/ukr/poleznyie-sovetyi/stil-funktsionalizm-v-interere.html>

2. Стиль функціоналізм в інтер'єрі [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.vorobievu-gory.kharkov.ua/stil-funkczionalizm-v-interere/>

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРІВ БАЛЕТНИХ СТУДІЙ

Мусянович Анна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ДЗ-44 спеціальності «Дизайн»
Національний університет «Львівська політехніка»

Петровська Юліана
кандидат архітектури, старший викладач кафедри
дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»

Найбільш популярним, розповсюдженим, естетично емоційним в галузі мистецтва є танець. Через нього кожна людина передає емоції, звуки, рухи, найбільше внутрішнє піднесення. Балет або класичний танець – театральнотанцювальна вистава, де важливу роль у розвитку сюжету відіграє музика, створює відповідний настрій. В добу глобалізації, коли українська хореографія контактуючи з іншими танцювальними культурами, накопичує певних ознак подібності й бувало втрачає національну ідентичність, необхідне вивчення досягнень національного балету, що базуються та активно розвиваються на основі українських традицій [1].

Для дизайну інтер'єру балетної студії основним завданням є за допомогою різноманітних складових (меблів, кольору, стилю) створити максимально функціональне середовище, яке має в собі правильну ергономіку. Танцювальний зал повинен бути перш за все просторим і комфортним, наповнений світлом і повітрям, з високою стелею, великими дзеркалами і якісним покриттям підлоги.

Дизайн інтер'єру репетиційного корпусу «Ballett am Rhein» в Берліні, Німеччина. Для балетної компанії Deutsche Oper am Rhein було спроектовано нове приміщення для репетицій архітектурною компанією Gerkan, Marg & Partners на місці колишнього депо Stadtbahn на Рейбане у Дюссельдорфі. Будівля забезпечує 50 професійних танцюристів Опери та 55 студентів балетної школи двома балетними кімнатами в повному розмірі сцени, трьома меншими кабінетами для занять (рис. 1), а також кімнатами для відпочинку, душовими кабінетами, кабінетом фізіотерапії та квартирою для запрошених артистів.

Рис.1 Зал репетиційного корпусу «Ballett am Rhein»

Двоповерхове засклеєне фойє підкреслює вхідну зону та виокремлюється на фоні бетонних стін приміщення. Білі стіни в поєднанні зі світлим бетоном робить візуально просторіше приміщення. Панорамні вікна дають змогу потрапляти денному освітленню в приміщення і відкривають вид назовні. Стеля над балетними залами виконана як одновісна залізобетонна. У районах з великими прольотами у ній були інтегровані порожнисті корпуси з переробленого пластику, оскільки забезпечують значну економію матеріалу та ваги, не погіршуючи статичних властивостей конструкції. Світлі смуги на стелі оснащені діодними світильниками, які додають додаткове світло в приміщеннях. Підлогове покриття – сценічний лінолеум для максимально безпечного та комфортного заняття танцями. Шкільний комплекс не тільки забезпечує оптимальні умови для сучасного професійного навчання сценічних танців, але також показує унікальність закладу та його міжнародну репутацію завдяки його динамічному архітектурному дизайну [2].

Бостонська балетна школа. Розробка даної школи передбачає не лише приміщення для студентів-танцюристів, але й також викладачів та батьків. Дизайн школи дозволяє людям проходити різні траєкторії спілкування в актовому залі, пошук спокою у кабінеті для відпочинку або проходження шляху від роздягалень до репетиційних залів (рис. 2) [3].

Рис. 2. Репетиційний зал та роздягальня Бостонської балетної студії

Дизайн Y Ballet School у місті Токушіма, Японія відповідає оточенню житлового району і забезпечує достатню висоту студії, для занять балетом (рис. 3). Що стосується регулювання тепла, то повітря, яке генерується балетною практикою, витягується через вікно вгорі стелі та вентилятор з датчиком температури. Архітектори намагались виконати балетну школу доступною та наближеною до міського життя. Інтер'єр студії світлий, відкритий простір, завдяки якому студент може побачити пишність гір Бізан через відкриті вікна на великому загостреному даху (рис. 3) [4].

Рис. 3. Великий зал для репетицій Y Ballet School

Австралійська балетна школа Australian Ballet School у м. Мельбурн, Австралія – одна з провідних балетних компаній у світі, вона виступає з надзвичайними виставами вже понад 50 років і знаходиться в центрі мистецького району Мельбурна, поряд із NGV, Центром мистецтв та Hammer Hall. Компанією HASSELL була здійснена реконструкція школи, яка мала на меті розширення та оновлення. Проект має багато різних типів приміщень для 110 працівників та 79 танцюристів, починаючи від просторого фойє, робочого місця, громадського кафе, спеціалізованих медичних закладів, кімнати для переодягання танцівників, загальної кімнати та великої танцювальної студії. (рис. 4). Колірна палітра – легкий, мінімальний підхід, що виступає в ролі полотна та дозволяє сезонним змінам кольорів, індивідуальності компанії займати головне місце. Розумне використання матеріалів формує баланс між делікатним та міцним [5].

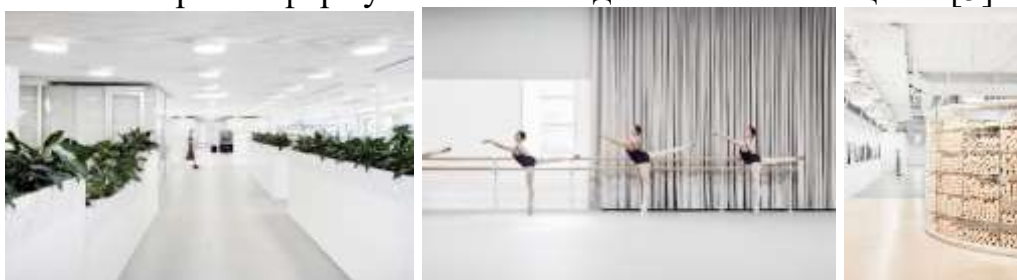

Рис. 4. Фойє та танцювальна зала The Australian Ballet School.

Центр танцю Х'юстонського балету (Ballet Center of Houston, Сполучені Штати Америки) – це візуальне нагадування про прихильність Х'юстона мистецтву та рекламі танців. Дизайн черпає натхнення зі сцени, демонструючи заняття та репетиції через великі вікна в репетиційній студії висотою в два поверхи. Будинок для Х'юстонського балету та його Академії, шестиповерхова будівля площею 115000 кв. футів, що поділяється на функціональні зони: дев'ять танцювальних студій, танцювальну лабораторію, художні, адміністративні та допоміжні приміщення. Він вважається найбільшим навчальним центром танцю в США. У просторому інтер'єрі є студії висотою в два поверхи, звідки відкривається вид на місто. Внутрішні оглядові лінії породжують відкритість, активність та співпрацю. Новий заклад сприяє інноваціям, пропонуючи безліч просторів для танцюристів, студентів, викладачів та адміністраторів для взаємодії та спілкування. Сучасні практичні студії оснащені підлоговим покриттям, призначеної для мінімізації травм танцюристів, одночасно пом'якшуючи передачу шуму від однієї студії до іншої (рис 5.) [6].

Рис. 5. Фойє та репетиційна зала балетної студії в Х'юстоні.

Щодо українських студій, то дизайн інтер'єру танцювальних студій є не досить розвиненим. Доволі типовим та одноманітним є дизайнерське вирішення в інтер'єрі танцювальних студій, інколи містить багато зайвого декору, що повертає на себе увагу.

Розумніше використання матеріалів завжди формує баланс між делікатним та міцним. Для танцювального залу необхідно якісне підлогове покриття, оскільки технічні властивості танцювальної підлоги безпосередньо впливають на продуктивність танцюристів і ризик травм. Він повинен бути не жорстким та амортизуючим. Зниження жорсткості підлоги та використання амортизуючих покриттів може знизити ймовірність травм нижніх кінцівок. Таким покриттям є сценічний лінолеум та розбірна амортизуюча балетна підлога. Функціональними властивостями сценічного лінолеуму є: захист від травм; не дає змоги ковзанню; висока зносостійкість і тривалий термін експлуатації. Вони не містять розчинників і важких металів.

Дзеркало в репетиційних залах виконує низку важливих функцій: робить приміщення візуально просторішим, розширює його; робить зал світлішим при правильному розташуванні джерел світла.

Балетний (хореографічний) станок – це необхідний елемент для балетного залу. Хореографічний станок встановлюється на багато років, будучи головним інструментом для занять, тому необхідно, щоб він був перш за все надійним і міцним. Він складається з поручня та кронштейнів, які кріпляться як на стіни, так і на підлогу. Найпопулярнішим варіантом є дерев'яні поручні, так як під час занять вони не будуть ковзати. Крім цього, дерев'яні поручні приймають кімнатну температуру, що зручно для занять в холодну пору року. Стандартними розмірами станків є: відстань від підлоги до верхнього поручня – 1100 мм, відстань до нижнього поручня – 850 мм; довжина поручня – 2000 мм; діаметр поручня – 50 мм [1].

Висновок. Репетиційні приміщення світових балетних шкіл вражають своєю простотою та оригінальністю. Усі зали виконані у світлих монохромних відтінках але й інколи мають контрастні акценти. Одним з головних акцентів всіх шкіл та студій є наявність великої кількості денного світла, що робить приміщення візуально більшим та просторішим.

Дизайн інтер'єру сучасної танцювальної студії повинен бути світлим, просторим, правильно виконаним за ергономічними вимогами, з малою кількістю декорацій, щоб не відволікали під час занять, та з наявністю озеленення в будь-якому вигляді.

Список літератури:

1. Українська жінка в хореографії / М.Пастернакова. – 2 вид., доп. – Вінніпег; Торонто : 1963. – С. 13, 53. – Ст. 217.
2. Будинок репетицій для балету на Рейні в Дюссельдорфі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.baunetzwissen.de/beton/objekte/kultur/probenhaus-fuer-das-ballett-am-rhein-in-duesseldorf-4588909>

3. Хореографія студії танцю наступного покоління. Boston Ballet School's new studio in Newton [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.gensleron.com/cities/2018/3/12/choreographing-the-next-generation-dance-studio.html>
4. Y Ballet School [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://y-ballet-school.com/?fbclid=IwAR2-NzBy1gUpd_Oh8JkDwFvU37RiDOgSoLPSx4xVBRaLl_yJ5AzQc6vsKUY
5. The Australian Ballet School [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.archdaily.com/910190/the-australian-ballet-hassell?ad_source=search&ad_medium=search_result_projects
6. Houston Ballet's Center for Dance [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.archdaily.com/129307/houston-ballet-center-for-dance-gensler?ad_source=search&ad_medium=search_result_projects

АЛМАТИНСКАЯ КОНСЕРВАТОРИЯ

Сепп Майа Яковна

докторант, преподаватель

Казахская национальная консерватория им. Курмангазы

В трудное военное время, в 1944 году, советское правительство открывает в Алма-Ате первую в Казахстане консерваторию, которая стала подлинной кузницей творческих кадров профессионального искусства Республики. В это же время получила свое развитие фортепианная школа Казахстана, куда влилась целая плеяда музыкантов, получивших блестящее образование в консерваториях Москвы и Санкт-Петербурга – профессор Е. Ф. Гировский (зав. кафедрой), доценты Л. Л. Кельберг, Р. С. Кацман, А. Г. Гринфельд. Огромное значение для кафедры имело приглашение новых педагогов – проф. М. А. Гозенпуда, доц. Е. М. Зингера. На кафедре в этот момент разрабатываются первые учебные программы, в учебный процесс вводится преподавание камерного ансамбля, чтение курсов по истории фортепианного искусства и методики преподавания, определяются направления концертно-исполнительской, научно-методической и педагогической работы, которая основывалась и развивалась на лучших достижениях русской школы пианизма, на тесных связях с мировой культурой. Достаточно сказать, что истоки этой пианистической школы берут начало от самого Ференца Листа и ведут к П. Пабсту, А. Зилоти, С. Рахманинову, К. Н. Игумнову, А. Б. Гольденвейзеру, Г. Р. Гинзбургу, Г. Г. Нейгаузу и многим другим. «Эстафету» этой блестящей деятельности можно наблюдать и в Казахстане, где работают ученики, «музыкальные внуки» Г. Р. Гинзбурга, Л. Н. Оборина, Г. Г. Нейгауза и других.

Хотелось бы немного подробнее остановиться на фигуре Е. М. Зингера, которого его учитель С. И. Савшинский считал одним из лучших своих учеников. Е. М. Зингер работал в Ленинградской консерватории на кафедре теории и истории пианизма под руководством Л. А. Баренбойма. В 1952 году Е. М. Зингер был приглашен на работу в Алматинскую консерваторию на кафедру специального фортепиано. Надо отметить его особое отношение к изучению казахского народного творчества, свидетельством чего явился сборник «100 пьес для детской музыкальной школы» на казахские темы. А также им были сделаны интересные транскрипции «Сюита из оперы Е. Брусиловского «Ер-Таргын» (на казахские народные темы), «Две ласточки» Е. Брусиловского и «Булбул» Л. Хамиди. В 1957 году Е. М. Зингер уезжает в Новосибирск, где в течение многих лет был профессором кафедры фортепиано, а впоследствии и заведующим.

По инициативе кафедры было положено начало практике творческих отчетов студентов и педагогов перед широкой аудиторией. Уже в 1949-50 годах было проведено большое количество отчетных концертов студентов. Концерты часто носили характер лекций, которые сопровождались пояснениями. В этом была

просветительская работа кафедры, которая проходила не только в стенах консерватории, но и в различных музыкальных и культурных организациях. В сентябре 1949 года на основе научно-исследовательских кружков организуется Научное студенческое общество (НСО). Руководителем его был утвержден Е. Ф. Гировский. Студенты фортепианной кафедры входили в исполнительскую секцию. Тематика плана была обширной. Она охватывала методику русского и советского пианизма на примере школы Лешетицкого – Есиповой, анализ книги «Мастера советской пианистической школы», посвященной советским пианистам, лауреатам международных конкурсов (Я. Зак, Я. Флиер, Р. Тамаркина, Э. Гилельс, С. Рихтер) с демонстрацией грамзаписей и подробным обсуждением. В целом, облик фортепианной кафедры конечно же определялся высочайшим уровнем преподавателей кафедры, каждый из них достоин отдельного рассказа и подробного анализа. Несомненно, что их художественные взгляды оказали сильнейшее воздействие не только на воспитание молодых музыкантов, но и на дальнейшее развитие самой кафедры.

За период с 1949-1954 учебный год Алма-Атинскую консерваторию окончили 15 человек. Среди них в 1951 году первым казахским выпускником-пианистом консерватории стал Нагим Мендыгалиев, в дальнейшем посвятившего себя композиторской деятельности. В его композиторском творчестве преобладает тяготение к фортепиано, особое отношение к которому он сохранил на всю жизнь (5 фортепианных концертов, сонаты, вариации, пьесы).

В 1950 году по инициативе Р. С. Кацмана открываются кафедры концертмейстерского мастерства и камерного ансамбля. Почти в это же время было принято решение разделить кафедру фортепиано на специальное и общее. Укрепляется педагогический состав новыми кадрами. К работе на кафедре привлекаются выпускники Московской консерватории, в числе которых выпускница профессора Г. Р. Гинзбурга Е. Б. Коган и выпускник Е. Ф. Гировского А. Г. Гринфельд.

В 1957 Е. Ф. Гировский покидает Алма-Ату и кафедрой фортепиано с 1957 по 1962 гг. поочередно руководят А. В. Бирмак, Л. Л. Кельберг и Р. С. Кацман. С 1958 года на кафедре трудятся выпускники российских консерваторий Э. А. Росман и А. Л. Сапожникова, а с 1964 - также выпускница Московской консерватории по классу профессора В. К. Мержанова А. П. Исакова. С 1962 года заведующей кафедрой назначается Е. Б. Коган, с именем которой почти четверть века будет связана вся деятельность кафедры специального фортепиано. Работа кафедры под руководством Заслуженной артистки КазССР, профессора Е. Б. Коган стала важным этапом в развитии не только консерватории, но и музыкального искусства республики в целом.

Благодаря авторитету Е. Б. Коган, как музыканта, как пианистки и как продолжателя традиций Московской консерватории, а также ее последовательную и волевою организацию учебного процесса (разработку учебных планов, репертуара и концертных программ), деятельность кафедры поднялась на новую высоту. Вырос профессиональный уровень как учащихся, так и преподавателей кафедры. Надо отметить, что в этот период очень

своевременно организовывается региональный конкурс музыкантов-исполнителей республик Средней Азии и Казахстана, где студенты консерватории впервые пробуют свои силы (2 место – Л. Р. Зельцер). Также успешным для Алматинской консерватории оказался региональный конкурс в 1969 году (В. И. Тебенихин, М. А. Вартамян, А. Ж. Досаева, Г. Б. Жолымбетова). Кафедра специального фортепиано постепенно становится центром пианистического образования республики: укрепляются творческие связи с музыкальными школами и училищами, проводятся конкурсы и открытые уроки, консультации, семинары. Невозможно переоценить вклад, который внесли творческие встречи с профессорами Московской консерватории (Я. В. Флиер, Г. Р. Гинзбург, Я. И. Мильштейн, М. В. Мильман, В. К. Мержанов, М. А. Федорова, Г. Б. Аксельрод, В. В. Горностаева, М. С. Воскресенский, В. В. Крайнев).

В 1960-ые годы к работе кафедры привлекаются талантливые выпускники Алматинской консерватории, многие из которых вышли из класса Е. Б. Коган (Н. И. Потешкина, Л. Р. Зельцер, М. А. Вартамян, А. Ж. Досаева, Г. Жолымбетова, профессор С. Массовер, доцент, кандидат искусствоведения А. Мухитова, Ш. Жубанова, Ш. Кыдырбек). Период 70-80-х гг. отмечен появлением новых педагогических кадров, демонстрирующих лучшие достижения кафедры и ее высокий потенциал. Здесь выпускники и Алматинской, и Московской консерватории (профессор В. М. Ибраева, Заслуженный деятель РК, доцент А. Б. Байсакалова, профессор, кандидат искусствоведения Э. А. Кирсанова, В. Г. Пестов, М. Д. Курманаева, Е. И. Ванглер, А. Ж. Карасаева, профессор Д. Мамбетова). Одновременно на кафедре начинают свою работу молодые талантливые выпускники Московской консерватории Заслуженные деятели РК, профессора Н. Т. Измайлов, А. К. Кусаинов, доцент Р. Ермеков, профессор Г. С. Нурланова, Заслуженный деятель РК, профессор Г. Т. Несипбаев, проявившие себя не только как педагоги, но и незаурядные исполнители.

80-ые годы ознаменовались первыми победами казахстанских пианистов на международном уровне, что, несомненно, вывело музыкальное искусство Казахстана на мировой уровень. Первой казахстанской пианисткой, добившейся международного признания, стала Гульжамия Кадырбекова, одержавшая в 1980 году блистательную победу на 31 международном конкурсе пианистов им. Виотти в Верчелли (Первая абсолютная премия). Г. Кадырбекова после окончания Московской консерватории и ассистентуры-стажировки по классу Заслуженного артиста РСФСР, профессора Г. Б. Аксельрода, в 1974 году начала свою деятельность на кафедре, с 1992-1998 заведовала кафедрой фортепиано. Педагогическую деятельность успешно совмещала с насыщенной концертной, в качестве солистки Госконцерта СССР и Казгосфилармонии им. Жамбыла. За выдающийся вклад в музыкальное искусство Казахстана, в 1991 году Г. Кадырбековой присуждено звание Народной артистки РК и звание профессора (ВАК). В 2000 году указом Президента РК награждена орденом «Курмет» и в 2010 – орденом «Парасат». Через три года, в 1983 году, на международном конкурсе пианистов им. М. Лонг-Ж. Тибо в Париже 2 премию получает Ж. Аубакирова – выпускница Московской консерватории по классу профессора Л.

Власенко. С 1992-1997 заведовала кафедрой фортепиано, а с 1997-2018 была ректором Алматинской Государственной консерватории.

За эти годы кафедра пополнилась плеядой молодых талантливых пианистов: Заслуженный деятель РК, профессор Г. Узенбаева, лауреат международных конкурсов, доцент Б. Айгалкаева, доцент Г. Курамбаева, доктор искусствоведения, профессор А. Тлеубергенов, старший преподаватель А. Несипбаев. За последние 2-3 года кафедра пополнилась яркими пианистическими именами, выпускниками Московской консерватории, лауреатами международных конкурсов Р. Дюсембаевой, М. Сепп, и выпускницей КНК им. Курмангазы, лауреатом международных конкурсов Л. Акшпековой.

Вот уже 22 года кафедру фортепиано успешно возглавляет профессор В. М. Ибраева – личность, обладающая высокой эрудицией, глубочайшими знаниями и профессионализмом. Именно благодаря ей, кафедра продолжает сохранять свой авторитет как центр пианистического образования республики. В. М. Ибраева окончила Алматинскую Государственную консерваторию и аспирантуру Белорусской Государственной консерватории. Почетный работник образования РК и обладатель золотой медали А. Байтурсынова (Ассоциация высших учебных заведений РК). Воспитала многих лауреатов международных конкурсов.

Кафедра фортепиано КНК им. Курмангазы с самого становления музыкального образования в Казахстане всегда ориентировалась в своей деятельности на славные традиции, заложенные ее основателями и наиболее видными мастерами, работавшими в ней в последующие годы. Эти традиции, сложившиеся многие десятилетия назад, и сыгравшие столь важную роль в обретении консерваторией ее современного облика, можно рассматривать как концентрат опыта прошлого, не утратившего своей актуальности и значимости и до наших дней.

Список литературы:

1. История фортепианной музыки Казахстана // Ред.-сост. Досаева А. – Алма-ата: Онер, 1987 – 127 с.
2. Казахская музыкальная литература/ Елеманова С. А., Омарова Г. Н., Райымбергенова С. Ш., Шегебаев П. Ш. – Астана: Фолиант, 2006 – 35-39 с.
3. Музыкальный энциклопедический словарь / Келдыш Г. В. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 972 с.
4. Гусев, В. Е. Психология коллективного творчества // Содружество наук и тайны творчества. Л.: Наука, 1968. – С. 215-230
5. Джанузакова, З. У. У истоков казахской фортепианной музыки//Музыказнание. Выпуск 5. – Алма-Ата, 1971. – С. 125-143
6. Московская консерватория в прошлом, настоящем и будущем// Рецензент Коженова И. В., Раку М. Г., Сапонов М. А. – М.: Научно-издательский центр «Московская консерватория», 2018 – 720 с.
7. Сохор А. Социальная обусловленность музыкального мышления. – М.: Музыка, 1974. – С. 40-89
8. Фейнберг, С. Е. Пианизм как искусство. – М.: Музыка, 1969. – 599 с.

9. Шахназарова Н. Музыкальный профессионализм в контексте культуры//Совесткая музыка. – 1966. С. 7-15

МОНІТОРИНГ СТАНУ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ШКОЛИ- ОСЕРЕДКУ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

Латіна Ганна Олександрівна

к.б.н., доцент

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Лебединець Наталія Іванівна

КУ Сумської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №8 СМР

Савченко Ірина Віталіївна

студентка

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

На перехресті століть населення України, як і у більшості країн Європейського регіону, потерпає від таких хронічних неінфекційних захворювань, як серцево-судинні, онкологічні, хронічні обструктивні захворювання легенів, діабет, соціально небезпечні хвороби. При цьому на особливу увагу заслуговує стан здоров'я дітей [1]. Аналіз динаміки захворюваності і поширеності хвороб за основними класами у 2008-2012 рр. засвідчив зростання показників у дітей 0-17 років за рахунок збільшення рівня захворюваності і поширеності хвороб органів дихання, ока та його придаткового апарату, вуха і соскоподібного відростка, природжених вад розвитку, деформацій та хромосомних аномалій, хвороб системи кровообігу, новоутворень, травм, отруєнь та деяких інших наслідків дії зовнішніх чинників [2].

Низький рівень здоров'я дітей створив передумови до загальнодержавних дій, якими стали Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» та «Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 роки». Концепція передбачає розробку та впровадження новітніх технологій мінімізації факторів ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища на основі даних наукових досліджень (Розпорядження КМУ від 31 жовтня 2011 р. N 1164-р.). Такими новітніми технологіями для освіти є перебудова навчально-виховного процесу на засадах розвивальної педагогіки, спрямованої на раннє виявлення та найбільш повне розкриття потенціалу (здібностей) у дітей, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей.

З метою створення ефективної системи здоров'язбережувальної діяльності, у загальноосвітній школі I-III ступенів Сумської міської ради у 2016 році був

створений осередок (центр) здоров'я. Перед адміністрацією школи та педагогічним колективом постали питання: як задовольнити цей соціальний запит? Як спланувати освітній процес так, щоб він не лише не погіршував фізичний стан учнів, а й зміцнював їхні сили і можливості, сприяв позитивній мотивації до здорового способу життя? Провідна ідея: здоров'я дітей – найбільша цінність за будь-яких соціально-економічних, політичних умов, предмет першочергової важливості в умовах впровадження концепції НУШ.

Мета школи-осередку сприяння здоров'ю полягає у: формуванні в учнів уявлення про здоров'я як цінність: особисту, соціальну, освітню, розуміння основ здорового способу життя, мотивації вести здоровий спосіб життя; в залученні додаткових фахівців з метою стимулювання і корекції психічних станів дітей із ОПФР, в залученні батьківської громадськості, представників медичної галузі, органів шкільного самоврядування республіки «Юність», громадських організацій та об'єднань, закладів вищої освіти до проведення превентивних заходів щодо профілактики негативних проявів у дитячому та молодіжному середовищі.

Завдання діяльності закладу відповідно Концепції «Healthy Schools» та обраної концептуальної моделі:

1. Сприяння формуванню ціннісного ставлення до здоров'я, формування почуття відповідальності за своє здоров'я, здоров'я оточуючих.

2. Сприяння розвитку взаємоповаги між шкільним персоналом і учнями, між самими учнями, а також між школою, сім'єю та суспільством.

3. Застосування цілісного підходу до індивідуального здоров'я учнів.

4. Формування необхідних теоретичних знань і практичних навичок для прийняття раціональних рішень щодо власного здоров'я та охорони здоров'я оточуючих.

5. Створення здоров'язберезувального середовища шляхом відповідного облаштування шкільних приміщень, ігрових майданчиків, їдалень, дотримання належних заходів безпеки.

6. Розроблення комплексної та послідовної програми збереження здоров'я, яка передбачає використання таких педагогічних методів, що сприяють активній участі учнів.

7. Сприяння здоров'ю і добробуту персоналу школи.

8. Врахування ролі харчування для планування оздоровчих програм.

9. Сприяння розвитку освітнього потенціалу шкільної служби охорони здоров'я та підтримки здоров'я – спрямованої діяльності.

10. Сприяння активізації діяльності органів учнівського самоврядування щодо популяризації ЗСЖ в межах та поза межами закладів освіти.

11. Сприяння розвитку співпраці з іншими закладами освіти як у своїй країні, так і за її межами з метою запозичення передового досвіду та передання і поширення власних надбань у напрямі сприяння здоров'ю.

12. Сприяння розвитку співпраці між школою, батьками і громадськістю, використання можливостей місцевої влади, державних установ для вирішення питань здоров'я учнів, персоналу школи [3].

Одним із напрямів роботи школи-осередку сприяння здоров'ю загальноосвітньої школи I-III ступенів Сумської міської ради є щорічний моніторинг стану здоров'я учнів навчального закладу. В результаті моніторингу, що відбувся восени 2019 року нами проаналізовано медичні картки 323 учнів (99,4% від контингенту закладу). Фізичний розвиток оцінено за індексом маси тіла відповідно до стандартів. Аналіз проводили у відповідності до Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і людської гідності в зв'язку з застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину (ETS № 164 від 04.04.1997 р.)», і «Правил етичних принципів проведення наукових медичних досліджень за участю людини», затверджених Гельсінською декларацією (1964-2013 рр.). Від батьків отримана інформована згода на участь у оцінці.

В результаті проведеного аналізу 42% учнів не мають виявленої хронічної патології і за висновком педіатра відносяться до категорії «практично здорових». Найрозповсюдженішою патологією у закладі є хвороби кістково-м'язової та сполучної системи, про що свідчать 31% у структурі хронічної патології.⁸² На другому місці структури хронічної патології (16%) знаходяться хвороби ока та придаткового апарату і 11% посідають інші групи захворювань. Така структура хронічної патології свідчить про необхідність спрямування заходів школи-осередку сприяння здоров'ю саме на профілактику хвороб кістково-м'язової та сполучної системи, ока та придаткового апарату. Фізичний розвиток учнів за індексом маси тіла відповідає гармонійному у 70%, що може свідчити про сприятливий вплив факторів зовнішнього середовища, зокрема шкільних на організм дітей та підлітків. Однак, 30% учнів закладу мають дисгармонійний фізичний розвиток. Зокрема, 26% учнів мають дефіцит маси тіла, що вимагає пошуку факторів впливу: соціальні, аліментарні. З ожирінням встановлено 4% учнів, що вимагає додаткового аналізу та контролю за руховою активністю учнів. Тому нами проведено аналіз розподілу груп для занять фізичною культурою. З обмеженням займаються 9% учнів, оскільки вони складають 4% підготовчої та 5% спеціальної медичної групи. Звільнені за станом здоров'я 2% учнів.

Висновки. Проведений аналіз стану здоров'я учнів школи-осередку сприяння здоров'ю загальноосвітній школі I-III ступенів Сумської міської ради дозволяє підтвердити та оптимізувати профілактичну, освітню роботу у профілактиці хвороб кістково-м'язової та сполучної системи, ока та придаткового апарату; рекомендувати провести оцінку рухової активності учнів.

Список літератури:

1. Сердюк А. М. Профілактика неінфекційних захворювань, що пов'язані зі способом життя, особливостями харчування та фізичною активністю, – вагомий напрям національної стратегії охорони здоров'я населення України / А. М. Сердюк, Н. С. Полька, М. П. Гуліч // «Журн. АМН України». – 2010. – № 2, т. 16. – С. 299– 306.

2. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2012 рік / за ред. Р. В. Богатирьової. – К., 2013. – 464 с.

3. Василяшко І. Healthy Schools: заради здорових і радісних школярів - Практичне керівництво для навчальних закладів. Концепція «Healthy Schools» та її складові. 2019. URL: <https://nuschool.com.ua/handbook/healthy/2.html>

МОДЕЛЮВАННЯ ФІТОКОМПОЗИЦІЙ З ПОСУХОСТІЙКИХ ВИДІВ РОСЛИН

Шерстюк Марина Юріївна

кандидат біологічних наук, старший викладач

Таран Максим Володимирович

студент, спеціальність садово-паркове господарство
Сумський національний аграрний університет

Сучасний ландшафтний фітоценодизайн упродовж багатьох десятиліть розвивався як окрема галузь соціальної екокультури, використовуючи зазвичай кращі досягнення різних сфер знань, науки, практики і мистецтва [1]. Формуючи фітоархітектурний вигляд певної території, зелені насадження та квітникове оформлення мають значний естетичний ефект. Зокрема, вони привертають увагу та створюють у людини особливе внутрішнє відчуття комфортності у відкритому просторі середовища.

Для формування моделей фітокомпозицій із автохтонних дендрозоофітів Українського Полісся ми спиралися на принципи, які достатньо добре описані в літературі: таксономічний, фізіономічний, фітоценотичний, екологічний тощо [2]. Ураховуючи ці наукові напрацювання, ми запропонували оригінальний підхід щодо конструювання фітокомпозицій на основі поглибленого змісту екологічного принципу. Він ґрунтується на врахуванні ознак реалізованих еконіш автохтонних дендрозоофітів Українського Полісся, визначених на основі використання екошкал Я. П. Дідуха [3, 4].

Під час формування фітокомпозицій за такими чинниками, як змінність зволоження ґрунту та його керованість, насамперед були обрані градації, показники яких є наближеними до середніх значень діапазонів екошкал. Зважаючи на це, далі наведені зразки фітокомпозицій, які ми запропонували.

Фітокомпозиція, створена за чинником водного режиму ґрунтів. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон від восьми до 15 балів. Умови таких місцезростань варіюють від перехідних степових, лучностепових до сирих лісолучних. Зазначений діапазон балів показників репрезентують 12,5 % видів автохтонних дендрозоофітів. Він представлений такими видами: *Carpinus betulus*, *Cerasus avium*, *Crataegus laevigata*, *Hedera helix*, *Lonicera xylosteum*, *Rosa rubrifolia*. Для створення фітоценокомпозиції можна запропонувати таке поєднання видів: *Carpinus betulus* (2 шт.), *Crataegus laevigata* (2 шт.) та *Rosa rubrifolia* (5 шт.). Основою фітоценокомпозиції буде *Carpinus betulus*, а *Crataegus laevigata* створюватиме на його фоні контраст за рахунок різниці форми крони. Доповнить композицію *Rosa rubrifolia* Орієнтовна площа фітокомпозиції 30 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником вмісту нітрогену в ґрунті. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон від двох до шести балів. Для таких місцезростань показники вмісту нітрогену в абсолютному

вираженні варіюють від 0,05 до 0,3 %. Цей діапазон бальних показників охоплює 12,4 % видів автохтонних дендрозоофітів. Серед них для створення фітоценокомпозиції можна запропонувати таке поєднання видів: *Betula humilis* (4 шт.), *Helyanthenum ovalum* (30 шт.) та *Spiraea crenata* (4 шт.). Основою композиції буде *Betula humilis*, вона створить зелену масу, яка буде мати декоративний вигляд упродовж усього періоду вегетації. *Spiraea crenata* додає різноманітності за рахунок різниці форми крони та білих рясних суцвіть у період квітання, а *Helyanthenum ovatum* надає композиції завершеності та кольористики за рахунок жовтих квіток. Орієнтовна площа фітокомпозиції 52 м².

Фітокомпозиція за чинником вмісту карбонатів у ґрунті. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон від п'яти до 11 балів. У таких умовах фактичний вміст карбонатів варіює від 0,5 до 10 %. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 6,3 % видів автохтонних дендрозоофітів. Цій градації відповідають лише три види, а саме: *Aurinia saxatilis*, *Juniperus communis* та *Lembotropis nigricans*. Для створення фітокомпозиції можна обрати *Juniperus communis* (7 шт.) та *Aurinia saxatilis* (6 шт.). Перший вид створить насичений зелений фон, а другий – сформує яскравий акцент за рахунок насичених жовтих квіток. Орієнтовна площа фітокомпозиції 7 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником кислотності ґрунту. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від п'яти до дев'яти балів, що відповідає рН у межах 4,5–7,1. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 8,3 % видів автохтонних дендрозоофітів. Цей діапазон представляють такі рослини: *Alnus incana*, *Daphne mezereum*, *Lembotropis nigricans* та *Rubus plicatus*. Для фітоценокомпозиції пропонуємо *Alnus incana* (1 шт.), *Daphne mezereum* (2 шт.) та *Rubus plicatus* (3 шт.). Акцентом композиції буде *Alnus incana*. Під її пологом матиме гарний вигляд *Daphne mezereum* та *Rubus plicatus*. Перший вид додає забарвлення за рахунок фіолетових квіток у період квітання, а другий – об'єму за рахунок розлогої форми крони. Орієнтовна площа фітокомпозиції 26 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником вмісту солей у ґрунті. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від п'яти до дев'яти балів, що відповідає умовам від небагатих на солі підзолистих ґрунтів до багатих на солі чорноземів та каштанових ґрунтів. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 4,3 % видів автохтонних дендрозоофітів. Йому відповідають лише два види (*Cerasus avium*, *Crataegus laevigata*). Обидві ці рослини можна використати для створення фітоценокомпозиції (*Cerasus avium* (3 шт.), *Crataegus laevigata* (3 шт.)). Перший вид створить її основу та матиме високодекоративний вигляд у період квітання, а другий надає завершеного вигляду, а в осінній період ще й кольористики за рахунок насичено забарвлених плодів. Орієнтовна площа фітокомпозиції 30 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником змінності зволоження ґрунту. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від трьох до семи балів, що відповідає умовам від відносно

постійного до в міру змінного зволоження. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 12,8 % видів автохтонних дендрозоофітів. Цей діапазон представлено такими видами: *Chamaecytisus austriacus*, *Chamaecytisus podolicus*, *Chamaecytisus ratisbonensis*, *Hedera helix*, *Lembotropis nigricans*, *Vaccinium myrtillus*. Для створення фітоценокомпозиції пропонуємо обрати: *Chamaecytisus podolicus* (3 шт.), *Lembotropis nigricans* (11 шт.) та *Vaccinium myrtillus* (6 шт.). *Chamaecytisus podolicus* та *Lembotropis nigricans* утворять зелену основу композиції, а в період квітування – яскравий акцент за рахунок виразних жовтих квіток. *Vaccinium myrtillus* надасть композиції об'єму та завершеності, а також розширить кольорову гаму за рахунок виразних темно-синіх плодів. Орієнтовна площа пропонованої фітокомпозиції 19 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником аерованості ґрунту. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від чотирьох до семи балів, що відповідає умовам з аерованістю ґрунту в межах 35–80 %. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 19,2 % видів автохтонних дендрозоофітів. Він представлений такими рослинами: *Cerasus fruticosa*, *Cotoneaster melanocarpus*, *Daphne sneorum*, *Juniperus communis*, *Lembotropis nigricans*, *Rosa gorinkensis*, *Spiraea crenata*, *Spiraea hypericifolia*, *Spiraea media*. Для формування фітоценокомпозиції пропонуємо обрати *Cerasus fruticosa* (2 шт.), *Juniperus communis* (3 шт.), *Rosa gorinkensis* (3 шт.) та *Spiraea media* (3 шт.).

Cerasus fruticosa буде акцентом композиції та матиме високо декоративний вигляд, особливо в період квітування. *Juniperus communis* надає насичених зелених відтінків, а також підтримуватиме декоративність композиції у зимовий період. *Rosa gorinkensis* та *Spiraea media* надуть фітоценокомпозиції об'єму та підвищуватимуть її декоративність упродовж часу квітування у весняно-літній період, а також за рахунок яскравого забарвлення листків восени (додаток У.7). Орієнтовна площа фітокомпозиції 35 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником освітленості. За цим чинником для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від шести до дев'яти балів. Він об'єднує рослини, властивості яких щодо вимогливості до освітлення варіюють у межах «перехідні напівтіньові –напівосвітлені» до категорії «світлолюбні», які ростуть лише за повного освітлення, але окремі рослини витримують відносно освітлення до 50 %. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 34 % видів автохтонних дендрозоофітів. Він представлений такими рослинами: *Andromeda polifolia*, *Arctostaphylos uva-ursi*, *Cerasus fruticosa*, *Chamaecytisus austriacus*, *Chamaecytisus podolicus*, *Chamaecytisus ratisbonensis*, *Cotoneaster melanocarpus*, *Dianthus pseudosquarrosus*, *Genistella sagittalis*, *Helianthemum nummularium*, *Helyanthemum ovalum*, *Salix rosmarinifolia*, *Spiraea media*, *Spiraea hypericifolia*, *Rubus plicatus*, *Salix lapponium*. У цьому разі можна об'єднати два принципи створення фітоценокомпозицій – екологічний та додатково систематичний, відібравши види одного роду (*Chamaecytisus podolicus* (4 шт.), *Chamaecytisus ratisbonensis* (3 шт.) та *Chamaecytisus austriacus* (4 шт.)). У поєднанні ці види утворять яскраву квітучу композицію. Орієнтовна площа фітокомпозиції 43 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником терморезиму. За цим чинником для формування фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від семи до 11 балів. Він об'єднує рослини, які ростуть на територіях із радіаційним балансом у межах 35–55 ккал/см²/рік. Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 13 % видів автохтонних дендрософитів. Його представляють такі рослини: *Carpinus betulus*, *Cerasus fruticosa*, *Chamaecytisus austriacus*, *Crataegus laevigata*, *Lembotropis nigricans*, *Spiraea hypericifolia*. Для формування фітоценокомпозиції, насамперед, обираємо *Carpinus betulus* (3 шт.), *Cerasus fruticosa* (3 шт.), *Crataegus laevigata* (2 шт.) та *Spiraea hypericifolia* (7 шт.).

Carpinus betulus стане основою композиції та дасть уявлення про її розміри. *Cerasus fruticosa* сформує контраст за рахунок різниці архітектоніки крони, а також створить яскравий акцент у період квітання. *Crataegus laevigata* та *Spiraea hypericifolia* надуть композиції довершеного вигляду, а *Spiraea hypericifolia* матиме високодекоративний ефект ще й під час квітання завдяки великим білим суцвіттям. Орієнтовна площа фітокомпозиції 110 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником омброрезиму. За цим фактором для створення фітоценокомпозиції обрано діапазон бальних показників від 11 до 14 балів. Він об'єднує рослини, які мають амплітуду від екоумов, де випаровуваність дещо перевищує кількість опадів і формується відносно незначна нестача водозабезпеченості ($O_m = -400 - -200$ мм) до екоумов, де кількість опадів перевищує випаровуваність і утворюється незначний надлишок вологи ($O_m = 200 - 400$ мм). Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 10,9 % видів автохтонних дендрософитів. До цього діапазону належать *Aurinia saxatilis*, *Betula humilis*, *Chimaphila umbellata*, *Helyanthemum ovalum*, *Lembotropis nigricans*. Для формування фітоценокомпозиції пропонуємо обрати *Betula humilis* (4 шт.) та *Aurinia saxatilis* (12 шт.). Її основу створить *Betula humilis*, ажурна крона якої надаватиме композиції легкого, невимушеного вигляду. Доповнить її *Aurinia saxatilis*, яка додає яскравого жовтого кольору в період квітання. Орієнтовна площа фітокомпозиції 92 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником континентальності клімату. За цим чинником для створення фітокомпозиції обрано діапазон бальних показників від шести до дев'яти балів. Зазначеному діапазону відповідають умови від перехідних у міру океанічних і слабоокеанічних ($K_n = 101-110$ %) до слабконтинентальних ($K_n = 131-140$ %). Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 4,3 % видів автохтонних дендрософитів. Він представлений двома видами (*Genista germanica*, *Rhododendron luteum*). Обидва вони можуть бути придатними для створення фітокомпозиції кількістю *Genista germanica* – 10 шт., *Rhododendron luteum* – 8 шт. Вона матиме досить декоративний вигляд упродовж тривалого періоду за рахунок різного часу квітання рослин цих видів. Орієнтовна площа фітокомпозиції 83 м².

Фітокомпозиція, створена за чинником кріорезиму. За цим чинником для створення фітокомпозиції обрано діапазон бальних показників від дев'яти до 11 балів. Він об'єднує рослини, які ростуть за амплітуди від екоумов із м'якими

зимами ($-6 - -2$ °C) до екоумов із теплими зимами ($+2 - +6$ °C). Зазначений діапазон бальних показників репрезентований для 8,6 % видів автохтонних дендрозофітів. Він представлений *Cerasus avium*, *Genistella sagittalis*, *Rhododendron luteum*, *Rosa rubrifolia*. Для фітоценокомпозиції можна запропонувати *Cerasus avium* (2 шт.), *Rhododendron luteum* (3 шт.) та *Rosa rubrifolia* (3 шт.). Ці види утворять яскраву, квітучу впродовж тривалого часу фітокомпозицію, основою якої буде *Cerasus avium*. *Rhododendron luteum* та *Rosa rubrifolia* утворять завершений вигляд та будуть мати ефектний вигляд за рахунок відміни фактур крон та листків. Орієнтовна площа фітокомпозиції 42 м².

Отже, на основі врахування ступеня вимогливості автохтонних дендрозофітів до основних екочинників, що характеризують едафотоп та кліматоп, можна сформувати різноманітні, виразні та ефектні фітокомпозиції, які будуть наочно відображати та демонструвати тяжіння рослин цієї групи до заданих екоумов.

З урахуванням того, що в реальних умовах видам доводиться існувати реагуючи не на окремі екологічні чинники, а на їх комплекс ми провели конструювання фітокомпозицій з урахуванням комплексу екологічних ознак, а саме за чинниками водного режиму, вмісту нітрогену та аерованості ґрунту.

Фітокомпозиція, створена за чинниками водного режиму, вмісту нітрогену та аерованості ґрунту. За цими чинниками для створення фітокомпозиції обрано діапазон бальних показників для водного режиму ґрунту від п'яти до 13 балів, для вмісту нітрогену у ґрунті – від трьох до восьми балів, для аерованості ґрунту – від чотирьох до семи балів. Вони об'єднують рослини, які зростають від сухостепових до вологих лісолучних умов зволоження ґрунту, мають амплітуду екоумов від дуже бідних на мінеральний нітроген ґрунтів (0,05–0,20 %) до перехідних ґрунтів, від досить забезпечених до багатих на нітроген за чинником вмісту нітрогену в ґрунті та за чинником керованості ґрунту від аерованості близько 80 % або дещо менше до аерованості 35–50 %. Лише три види рослин, а саме *Rosa jundzillii*, *Rosa gorinkensis* та *Spiraea hypericifolia*, потрапляють до всіх трьох категорій. Їх ми і запропонуємо для створення яскравої, квітучої впродовж тривалого часу фітоценокомпозиції у такій кількості: *Rosa jundzillii* – 2 шт., *Rosa gorinkensis* – 2 шт., *Spiraea hypericifolia* – 4 шт. Ці рослини утворять завершену фітокомпозицію та будуть мати ефектний вигляд за рахунок відміни фактур крон та листків. Орієнтовна площа фітокомпозиції 23 м².

У складі пропонованих фітокомпозицій щодо таких чинників, як водний режим ґрунту, вміст нітрогену в ґрунті, кислотність ґрунту, змінність зволоження, кріорежим, континентальність клімату представлено рослини, AWRN яких здебільшого варіює від трьох до семи балів, а відносна RWRN – від 26,7 до 36,4 %. За таким чинником, як вміст карбонатів для рослин, представлених у фітокомпозиції, величини AWRN та RWRN відповідно становлять шість балів та досягають 46,2 %. Тобто фітокомпозиції, що сформовані для сімох вищезазначених чинників, об'єднують рослини з досить високим адаптаційним потенціалом, що є позитивним в аспекті забезпечення їх стійкості.

У складі фітокомпозицій щодо таких чинників, як вміст солей у ґрунті, аерованість ґрунту, терморезим представлені рослини з дещо нижчими величинами AWRN та RWRN. Вони відповідно варіюють у межах трьох – чотирьох балів та 20,0–23,5 %. Найнижчими AWRN та RWRN вирізняються рослини фітокомпозицій щодо таких чинників, як освітленість та омброрезим. За першим із них величини цих показників становлять три бали та 13,3 %, за другим – три бали та 13,1 %. Зазначені особливості щодо RWRN необхідно буде враховувати й під час догляду за рослинами вже на етапі практичного втілення наших пропозицій.

Результати ценопопуляційного аналізу можуть бути використані й для вдосконалення підходів щодо конструювання фітокомпозицій за раритетним принципом [5], який передбачає внесення до композицій видів із високою фітосозологічною значущістю.

Як показали проведені нами дослідження, ценопопуляції *Chimaphila umbellata*, які ростуть поруч із *Lycopodium annotinum* та *Diphasiastrum zeileri*, не мають досить високого потенціалу до стійкого та довготривалого існування в складі відповідних природних фітоценозів. За віталітетною структурою вони належать до категорії «врівноважених», за онтогенетичною – до «молодих» та «зрілих», а також мають відносно високі показники популяційної щільності та значні величини IDSS.

Під час конструювання фітокомпозицій за раритетним принципом, окрім видів, занесених до ЧКУ [6], використані й рослини, які є типовими для Українського Полісся та ростуть у складі фітоценозів за участі *Chimaphila umbellata*, *Lycopodium annotinum* та (чи) *Diphasiastrum zeileri*.

Фітокомпозиція 1. До цієї фітокомпозиції пропонуємо включити *Diphasiastrum zeileri*, *Chimaphila umbellata*, *Vaccinium myrtillus* та *Pleurozium schreberi*. Рослини в композиції невеликі за розмірами, тому найкращий вигляд вона буде мати на відкритій ділянці біля доріжки або будівлі. *Pleurozium schreberi* створить м'який килим насичено-зеленого кольору, який буде чудовим фоном для інших рослин композиції. *Vaccinium myrtillus* дасть композиції розміру та об'єму. Родзинкою композиції буде *Diphasiastrum zeileri* за рахунок цікавої та нестандартної форми листків, а *Chimaphila umbellata* додасть завершеності та більше наближеного до природного вигляду.

Фітокомпозиція 2. До цієї фітокомпозиції пропонуємо включити *Lycopodium annotinum*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Chimaphila umbellata* та *Pleurozium schreberi*. Фітокомпозиція за розмірами та формою дещо нагадуватиме попередню, але тут акцентом будуть *Lycopodium annotinum* та *Vaccinium vitis-idaea*, які створюватимуть інше враження від композиції.

Список літератури:

1. Лавренко Е. М. Болота України // Торфяное дело. 1928. № 6.
2. Попович С. Ю., Власенко А. С., Берегута Є. І. та ін. Заповідна дендросозофлора Степу України: монографія / за ред. С. Ю. Поповича. К.: «ЦП "Компринт"», 2013. 260 с.

3. Дідух Я. П. Вовче лико пахуче // Червона книга України. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 608 с.
4. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій // Укр. ботан. журн. 2003. № 1. С. 6–16.
5. Степаненко Н. П., Попович С. Ю. Заповідні дендрозоекзоти Лісостепу України: монографія. К.: «ЦП-Компринт», 2015. 131 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / під ред. Я. П. Дідух. К.: Глобал–консалтинг, 2009. 900 с.

ЛІТОПИСНЕ ПЛЕМ'Я СІВЕРЯНИ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Балабушка Вікторія Анатоліївна

аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Літопис «Повість временних літ», заклав історичні особливості життя та побуту, звичаї та обряди слов'ян, в тому числі сіверян, їх територіальне розташування. Про важливість історичного джерела літопису «Повість временних літ», пишуть М. Грушевський, С. Єфремов у своїх працях. Зокрема, М. Грушевський назвав їх «архівом нашої історіографії» [8, с. 12]. Його тезу закріпив у своїй монографії «Історія українського письменства» С. Єфремов і доповнив, що «літописи ще є зразком художньої прози, особливістю писемної ідентичності україно-слов'янської народності» [10, с. 92]

Провідною темою літопису «Повість временних літ» була цілісність територіальних меж незалежності Русі від Візантії. Її культурна самобутність була зосереджена на окреслених територіях розселення етнічних племен з урахуванням ландшафтних особливостей місцевості. Також було виокремлено самобутні сімейні та громадські форми організації племен, їхнього побуту, шлюбних, поховальних звичаїв, обрядів, на основі яких вони об'єднувалися. В літописах Київської Русі, на думку А. Авдеєнка «перераховувалися не нації, а представники родоводів, які населяли ту чи іншу територію, переліковувалися топоніми землі або території, тобто з топонімів отримуємо важливу інформацію про край, природні умови, економіку, етнічний склад населення, історичні події, за для кращої реконструкції минулого» [1, с. 92.]. У монографії «Нарис історії культури України» М. Поповича, р. 1. «Слов'яни на території України» зазначалося, що «літописи доносять до нас перелік «племен», що в сучасному розумінні були «народами», «мікроетносами», які зберегли свої назви етноніми» [15, с. 28].

Ф. Андрущук спеціаліст у галузі археології Русі, що захистив кандидатську дисертацію за темою «Ранні етапи формування давньоруської культури у межиріччі Дніпра та Десни ...[2]». В цій роботі використав східні джерела, свідчення давньоруських літописів, в тому числі «Повість временних літ», де ідентифікується територія проживання східнослов'янських племен, серед яких було плем'я «северь», за автором «це спільність не якогось певного топографічного розташування, а взагалі лівої сторони Дніпра» [2, с. 7]. Зокрема, за ним же «під потужними північноєвропейськими та степовими впливами на даній території формується специфічна культура, що відобразилася у елементах костюму, озброєнні та поховальному обряді» [2, с. 8]. Також, на базі заявлених джерел, він утверджує про утворення східнослов'янських союзів під назвою «...Куявія, Славія, Артанія в основі яких лежить індоєвропейська традиція» [2,

с. 9]. Визначив, що на формування історичних назв «Русь» і «Северь» вплинуло два чинники – географічне та соціальне, що яскраво ілюструє назва «Русь» у її широкому розумінні – як означеної території Східної Європи, так і вузькому – Середнього Подніпров'я, а з іншого боку, як активного соціуму, що сприяв остаточному просторово-географічному означенню [2, с. 8].

Феномен соціально-культурних традицій як явища та процесу охоплює чіткі місцеві регіональні та локальні етнічні землі – території, де історично сформувалися східнослов'янські племена-сіверяни, які характеризувалися спільністю мови, традицій, культури, побуту. Існує теорія походження сіверян від терміну «чорний» який пов'язують з територією з не прохідними лісами, болотами [19, с. 384]. Розшифровуючи етнонім «сіверяни», «сіверці», «сівери» їх ідентичність О. Плаксина пов'язує з етапом культурно-етнічного розвитку та місцезнаходженням у загальнослов'янській спільноті. Освоюючи північні території Русі, сіверяни, на її погляд, закріпилися у верхів'ях Десни, на кордоні з північно-іранськими населенням, а також угорцями, які мешкали в лісостеповому межиріччі Дніпра та Дону. Автор праці зазначає, що «крайне північне положення сіверян і стало основою їх найменування» [14, с. 1-2]. Існує інша версія походження сіверян від терміну «чорний» який пов'язаний з грецькими племенами меленхленами, що перекладалися як «чорні плащі» [19, с. 384]. М. Попович утверджував, що «плем'я «сівер» має іранське походження і не дарма бо їх територія поширювалася у межиріччя Вісли і Німану та балтського субстратного населення в формуванні іраномовних районів сіверян» [15, с. 29]. Термін «северь» на думку Н. Кальніцької, походить від іранського слова «сеу» – чорний [12, с. 9]. А В. Бодрухин притримувався думки, що «сіверяни отримали свою географічну назву від річки Сіверський Дінець» [5, с. 7]. М. Аркас відносив плем'я сіверян до найбільших україно-руських племен ідентифікуючи територію гідронімів «... в поріччі Десни, по річках Сулі, Сейму... топонімів найбільших міст – Любеч, Чернігів, Переяслав» [3, с. 12]. Українську приналежність племен сіверян визначив О. Терлецький у праці «Історія української держави» [17], говорячи що «центральною племенем були поляни, на схід від них над Десною мешкали сіверяни, що логічним було результатом давньослов'янської колонізації» [17, с. 34]. Племена сіверяни на його думку, «представляють етнічну підставу, на якій витворився український народ» [Так само], а Київську Русь вважав, «старою українською державою...» [17, с. 35]. Автор праці «Історія України» Т. Коструба територію сіверян розташував «на північ від полян» [13, с. 12] у нинішній Чернігівщині, там на його думку, «жило плем'я українських сіверян, що межувало спершу з фінськими, потім з московськими племенами» [Так само]. С. Томашівський також вважав «сіверян прямими нащадками людності української» [18, с. 28]. О. Єфименко, вказувала, що «сіверяни, мешканці на півночі... укладали свої шлюби на ігрищах між місцевими селами» [9, с. 22], які притримувалися характерних ознак життя та побуту родової групи, для якої сім'я була основним осередком збереження традицій.

Х. Вовк підтверджує цей обряд «сіверяни ходили на ігрища, танцювали там, грали в ігри, і кожен викрадав собі жінку, з якою він був уже в згоді щодо цього, вони мали до двох або трьох жінок» [7, с. 222]. У цю епоху умикання було вже

формою пережитку, бо практикувалося тільки за попередньою згодою сторін на зібраннях. Це своєрідна шлюбна інституція, бо умикати дівчат було в практиці в багатьох старадавніх народів. На привеликий жаль відомості про сіверянські ігрища, танки, пісні, не збереглися. На думку, колективної монографії «Велика історія України» «сіверянські ігрища, танки та «бісовські пісні» – це найдавніша згадка про пісню на території України» [6, с. 52-53].

В роботі Д. Самоквасова «Роскопки древних могил и описание хранения и здание могил древностей» [16] автор підсумовує, що на базі його археологічних розкопок можна підтвердити дані літописів, що такі міста як Чернігів, Переяслав та ін. були політичним центрами племенні сіверян. Монети, язичницький спосіб захоронення, знайдені скарби, свідчать про економічні відносини з різними племенами та країнами. Побутова культура представлена залишками шерстяних, шовкових тканин, сережки, булавки, кольчуги, посуд, ключі, гральні кісті, знаряддя пряжі, зерна та ін. Розкопки в кургані «Чорна могила» та знайденні там артефакти, а саме «бронзове зображення людини (божка), два турячі рога, три залізних шлема, три кольчуги, мечі, списи, дві монети, золоті, срібні, бронзові сережки, срібні та золоті підвіски у вигляді півмісяця, буси та інші речі» [16, с. 17] на його думку, то «сіверяни були не такими дикими як згадує літопис, а хліборобами [16, с. 20].

За даними місцевих розкопок уточнюються і конкретні назви сіверянських культур, таких як Волинцевська (VII-VIII ст.) та Роменська (VIII-X ст.) культури Чернігово-Сіверської землі, артефакти яких зберігаються в Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів старадавній» та Чернігівському обласному історичному музеї ім. В. Тарновського та в інших музеях України.

Головними рисами цих культур були спіралевидні скроневі кільця та хвилясті лінії гусеничкою, що прикрашали посуд. В. Звагельський також звертав увагу на велику наявність залишків сковорідок, які вдалося розкопати археологам. Це невеличкі (діаметром до 25 сантиметрів, висотою стінок 3-4 сантиметри) глиняні посудини, схожі на сучасні металеві, але без ручок, з відносно високими хвилястими краями. На деяких з них ще до обжигу по сирій глині було прочерчено хрест – знак сонця [11, с. 251].

З еволюцією суспільних відносин, східнослов'янські племена створюють свої союзи, державні об'єднання, трансформуючись в консолідоване державно-політичне, територіально-демографічне, нормативно-правове, соціально-культурне об'єднання, що традиційно зберігає свою ідентичність, ментальність, самобутність під загальною назвою Київська Русь. В. Балабушка у своїй статті [4] більш контрєкто зосереджує увагу на процесі трансформації самобутніх народно-побутових традицій сіверян: від старадавніх племен Волинцевсько-Роменської культури до українського населення Чернігово-Сіверського краю.

Список літератури:

1. Авдєєнко А. Народжена Богом: стисла історія України. Київ: Фенікс, 2016. 224 с.

2. Андрощук Ф. Ранні етапи формування давньоруської культури у межиріччі Дніпра та Десни (IX – середина X ст.) : автореф. дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01; Київський ун-т ім. Т. Шевченка, Київ, 1997. 16 с.
3. Аркас М. Історія України-Русі. Київ: Наш формат, 2015. 464 с.
4. Балабушка В. Народно-побутові традиції сіверян в історії культури України. Питання культурології : зб. наук. праць. Вип. 33. 2017. С. 22-34.
5. Бодрухин В. Чернігівська земля-князівство: монографія. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2002. 132 с.
6. Велика історія України: У 2-х томах. Том 1. Київ: Глобус, 1993. 352 с.
7. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 336 с.
8. Грушевський М. Історія-Руси. В 11 т. Т. 2. Київ: Наук. думка, 1992. 640 с.
9. Ефименко А. История украинского народа. Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефронь, 1906. Вып. 1. 391 с.
10. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с.
11. Звагельський В. Про сіверян (місцевий матеріал доконспекту лекцій з курсу «Історія України»). Сумська старовина. 2007. С. 250-262.
12. Кальницька Н. Формування територіальних володінь Чернігово-Сіверських князів (друга половина XI – кінець XIII ст.): історико-політичний аспект : дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2004. 202 арк.
13. Коструба Т. Історія України. Станиславів: Б. в., 1938. Кн. 2. Бібліотека товариства «Скала»; Ч. 14. : Словянська Україна, 1938. 32 с
14. Плаксіна О. Роменська культура. Місто Ярославни № 2 (34) квітень-травень, 2016. С. 1–3.
15. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: «АртЕк», 1999. 728 с.
16. Самоквасов Д. Раскопки древних могил и описание хранения и издание. Могильных древностей. Москва: Синодальная Типография, 1908. 24 с.
17. Терлецький О. Історія української держави. Т. 1. Ч. 6. Княжа доба. Львів: Фонд «Учітеся, брати мої». 1923. 35 с.
18. Томашівський С. Українська історія : нарис Стефана Томашівського. Львів : Вчора і нині. Т. 1 : Старинні і середні віки, 1919. 154 с.
19. Янко М. Топонімічний словник України: Словник-довідник. Київ: Знання, 1998. 432 с.

SCIENTIFIC AND TECHNICAL FACTORS OF INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Dubiei Yuliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine

Introduction. National economies focused on global integration are developing much faster than economies that are focused only on the domestic market. The constant interaction of the subjects of integration necessitates a progressive movement towards to the market reproduction system. The main mechanism of this movement is competition. To function successfully in a competitive environment, most companies are forced to continuously improve and expand the innovative focus of the means of production, which used in manufacturing process. At the same time, the incremental level of demand increases the need to enlarge production and consumption, which leads to a new rise in manufacturing.

The purpose of the work is to determine the current competitive state of Ukraine's machine-building complex at the domestic and international markets, as well as the need to adapt the branches of the high-tech sector of the Ukrainian industry to market conditions.

Materials and methods. The study is based on methods of dialectics, which allow identifying the trends in the development of the machine-building complex of Ukraine in the direction of increasing the competitiveness of products in the international market in the context of scientific and technical integration.

Results and discussion. With the development and deepening of the processes of internationalization of the scientific and technical sphere in the world economy, the main role in increasing the effectiveness of the implementation of the strategy of innovative development of Ukraine is acquiring the use of the advantages of international scientific and technical integration. The innovative dynamics of the development of the world economy at the present stage requires from the government to choose certain models of economic growth. Consequently, the economy of our country faces a priority task – the transition to an innovative development path based on the introduction of the achievements of science, technology and technology in all spheres of the national economy, and especially in the machine-building industry.

The machine-building industry is one of the science-intensive industries that has a high scientific and technological development potential in the structure of the national production of Ukraine. Due to the tendencies of liberalization and globalization of the world economy, the machine-building industry of Ukraine has significantly worsened its performance indicators, which resulted in a significant decrease in competitiveness indicators in world markets. However, despite the negative trends, the studied industry

remains complex and multifaceted with a proportional allocation of production facilities within the country [2].

The adaptation of the branches of the high-tech sector of the Ukrainian industry to market conditions is the most important task of the national economy. This adaptation involves the arrangement of industrial complexes to the market environment and ensuring sustainable development.

At the present stage of development, the machine-building industry of Ukraine, as the most science-intensive direction, is characterized by the absence of stable development trends and significant disproportionality.

The global market for engineering products continues to be sustainable and is constantly expanding across all sectors. In the interstate market of equipment and technology, due to the growing number of exporting countries, the competition between them is intensifying.

However, on the other hand, international technological cooperation is intensively developing in the machine-building industry. Expensive scientific and technical developments and the organization of a full production cycle lead to the specialization of science and industry in countries with this sector of the economy.

Based on the different levels of development of machine-building enterprises, there are various mechanisms for changing the structure of the industry in the direction of increasing the competitiveness of machine-building products in the world market. For highly competitive machine-building industries on the international markets, it is necessary to strengthen their competitive advantage based on science-intensive products. For subjects of machine-building enterprises that are competitive in the national market, foreign experience should be attracted in creating a unique domestic product. For potentially competitive enterprises of the machine-building complex, it is necessary to conduct research on the possibility of building production facilities on the territory of Ukraine.

The national policy of industrial integration in the machine-building industry cannot yet be recognized as optimal [1]. As a rule, the economic and organizational measures taken are not based on scientific forecast and pursue the private interests of state institutions and companies. The currently used mechanism for restructuring domestic enterprises of the machine-building complex is not systemic and does not reflect industry specific features. In this connection, it is extremely necessary to develop a comprehensive concept for the development of science-intensive industries in Ukraine, based on taking into account all the main factors and principles of ensuring national security and national development in the near future.

One of the most effective methods of competition in the world market for machine-building products is the implementation of integration processes to strengthen the economic stability of enterprises and increase their scientific and technical potential. The strengthening of these processes in the world economy is evidenced by the emergence of transnational integrated structures. The 5-7 of the largest transnational structures account for more than 50% of the world production of high technology products.

Our state should strive to actively participate in global organizations that regulate the world economy, increasing its authority in the world community. For this, it is

necessary to allocate funds for scientific research in engineering at the level up to 2-3% of GDP, as it is done in developed countries.

Conclusions. The Ukrainian machine-building complex has a number of problems that hinder its development. The industry operates in difficult socio-economic conditions associated with a lack of demand for domestic products and funding sources; the presence of an outdated base of fixed assets; lack of skilled labor; lack of implemented innovations, modernization, reconstruction and compliance with the international quality system. Further activity of the machine-building complex of Ukraine in such conditions will lead to bankruptcy. Today, the situation requires a revision of the state strategy for the development of both the industry of Ukraine in general, and the machine-building industry in particular, as one of the most important and promising areas of the economy.

References:

1. Korotkyj, Yu. V. (2015), "Mashynobudivna promyslovist' Ukrainy: zdotuky ta perspektyvy", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i menedzhment*, vol. 11, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_11_28. (Accessed 28 December 2020).
2. Pihul', N. H, and Pihul', Ye. I. (2018), "Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku mashynobudivnoho kompleksu Ukrainy", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 15, pp. 444–449.

ECONOMIC DIAGNOSTICS OF THE ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Kunafina Gulzhan,

candidate of economic sciences., associate professor
Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin,
Republic of Kazakhstan

Each enterprise has a goal to move along a clearly defined path to the plan. Realities play a great role in the planned process of achieving the goal, there are discrepancies in the real trajectory of movement from the planned one, which can have both positive and negative consequences for the company's activities, which requires their timely diagnosis.

The uncertainty and transience of the modern market environment also causes a number of problems in the economic activity of the enterprise, which lead to a decrease in the efficiency of activities. This is often the result of the influence of factors of the internal and external environment as a result of untimely economic diagnostics.

Crisis phenomena in the global economy also determine the need for a deep study of the state of activity of enterprises to introduce a mechanism to prevent their bankruptcy. Under such circumstances, economic diagnostics acts as an important tool for timely recognition of the crisis state at the enterprise.

Agriculture is one of the strategic branches of the national economy. Modern conditions of functioning of agricultural enterprises are characterized by variability, high dynamism and multi-vector influence on the subjects of the business environment, causing the need to find adequate means to minimize the negative consequences of the economic state and prospects for the development of agricultural producers [1].

In this context, the use of economic diagnostics of the activities of agricultural enterprises is of exceptional importance, taking into account its function to identify the range of problems of economic activity of enterprises, the causes of their occurrence, forecasting the prospects for development and justification of appropriate management decisions. Given the wide range of tasks of economic diagnostics, the theoretical and methodological foundations of its implementation provide for a significant number of different approaches to the typology and functional characteristics of economic diagnostics of enterprises, including agricultural ones. Important for understanding the essence of economic diagnostics is the classification of its types and forms, which are grouped according to different characteristics.

Economic diagnostics of agricultural enterprises as a comprehensive economic study is considered an integral part of their management mechanism, which determines, in particular, the type of competition (defensive or offensive) it is advisable to use in the near future. According to O. V. Sidorenko, conducting economic diagnostics requires the use of a certain set of internal and external information about the results and prospects of the financial and economic activities of the enterprise, its financial and property status. The possibility of forming and qualitative characteristics of the information base of the study are recognized as important factors, since access

to certain sources of information determines the completeness and reliability of the choice of research methods, the correctness of the diagnostic conclusion [2].

The set of diagnostic indicators should not be wide, since this will significantly complicate the calculations, increase the time of diagnosis, entail the presence of a mathematical error, and, consequently, to distorted conclusions. Another problem concerns the search for the necessary objective economic information.

The indicators and indicators selected for the economic diagnostics of agricultural enterprises must meet the following requirements. They must be:

- reliable and detailed-truthfully and in detail reflect the real results of the economic activity of agricultural enterprises;
- specific-reflect the specifics of the activities of agricultural enterprises;
- large-scale-describe all the functional areas of their activities;
- comparative, that is, taken for the same period of time; do not repeat each other [3].

In the economic diagnostics of agricultural enterprises, special attention should be paid to the fluctuations in indicators over time. Economic diagnostics of the operational activities of agricultural enterprises is certainly necessary and fairly reliable, but its results are significant in a short time interval. Ideally, in addition to economic diagnostics, managers of agricultural enterprises should be engaged in monitoring, that is, tracking changes in financial and economic indicators (especially those that characterize the financial abundance of agricultural enterprises over a long period). For example, systematic monitoring of accounting statements allows you to pay attention in time to alarming changes in the main balance sheet items (primarily in income) or a sharp change in its structure (primarily in favor of liabilities).

Monitoring is carried out by scanning the economic space. Scanning is a systematic repetition of instant financial and economic diagnostics of signs [3].

For example, monthly indicators of profitability and rentability, asset liquidity are calculated and compared with certain signal benchmarks and indicators. Scanning allows you to separate the signals of the crisis from the so - called background noise-fluctuations in the values of individual financial and economic indicators within certain limits, which can be caused by a number of objective reasons (fluctuations in the values of the return on sales indicator can be due to the influence of a seasonal factor or national and religious characteristics of buyers). For example, during the period of Muslim Ramadan, when all Muslims observe the fast, the demand for agricultural products in Arab countries is significantly reduced. Such fluctuations do not entail the emergence of a crisis state with the export of food by domestic agricultural enterprises, but are predictable and expected. this may be caused by a number of objective reasons (fluctuations in the values of the return on sales indicator may be due to the influence of a seasonal factor or the national and religious characteristics of buyers) [4].

Economic diagnostics of agricultural enterprises should be carried out according to the following main stages:

1. creation of the research information base,
2. collection of information and assessment of its reliability based on the analysis of the company's accounting policy, management, tax and accounting data;
3. study of the basic parameters of the agricultural enterprise activity;

4. identification of the objects of observation of the "crisis field", which creates dangers for the functioning of the enterprise;
5. formation of a system of indicators for assessing the activities and threats of an agricultural enterprise;
6. translation of standard forms of accounting statements into analytical form, calculations and grouping of indicators in the main areas of financial and economic diagnostics;
7. assessment of currency dynamics and balance sheet structure, other financial statements and indicators dynamics;
8. assessment of individual areas of development of an agricultural enterprise, carried out by standard methods;
9. assessment and change of groups of indicators for the study period;
10. identification of relationships between the main indicators under study and interpretation of the results;
11. preparation of conclusions, identification of bottlenecks and search for reserves, preliminary assessment of the scale of financial and economic problems in the functioning of an agricultural enterprise and identification of key aspects of its development for in-depth diagnosis and forecasting [5].

According to the preliminary inspection of financial statements, the trends of the change in the main performance indicators are estimated, the qualitative modification of the future of the financial and economic condition of the enterprise is estimated, the correctness of the capture of the graph is checked, the presence of all necessary forms and applications, the balance sheet and all intermediate results.

Thus, the essential characteristics and specific features of agricultural production, as well as the changing conditions of the business environment of the functioning of agricultural enterprises determine the need for a qualitative, continuous, comprehensive and systemic diagnosis of their activities, which will maximize its positive economic effect in the long run, subject to the development of an economically informed mechanism Implementation of analytical and estimated and prognostic procedures.

References:

1. Chertkov D. D., Shumakova N. V. Features of financial diagnostics of enterprises of the agrarian sector // Bulletin of the Don State Agrarian University. 2016. no. 2-1 (20). - p. 104-109.
2. Sidorenko O. V. Ekonomicheskiy analiz deyatel'nosti sel'skoi organizatsii [Economic analysis of the agricultural organization's activities] // Kontsept. 2014. - no. 9. - p. 51-55
3. Smagin B. I. Economic analysis and statistical modeling of agricultural production. Monograph. / B. I. Smagin. Michurinsk: MICHGAU Publishing House, 2017. - 153 p.
4. Mongush Yu. D., Ilina E. A. Evaluation of the financial result of an agricultural enterprise // Economics and Entrepreneurship. 2018. No. 6 (95). - p. 1204-1207.
5. Goncharenko O. V., Chernykh A. I. Evaluation of the efficiency of agricultural enterprises // Real sector of the economy: problems and prospects of development materials of the All-Russian (national) conference. 2019. - pp. 124-134.

IMPACT OF GREEN TECHNOLOGIES ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Petryshchenko Nataliia

Ph.D., Associate Professor
Odessa State Academy of Economics and Architecture

Serohina Nataliia

Ph.D., Associate Professor
Odessa State Academy of Economics and Architecture

Kambur Olga

Ph.D., Associate Professor
Odessa State Academy of Economics and Architecture

The modern period is characterized by significant changes in the development strategy of the country's economy, the threat of a climate crisis [1]. This also affects the economics of enterprises. The current trend is the focus on green technologies, which simultaneously achieve the goals of improving production processes, environmental protection and economic development.

The European agency shared with us the answers to the question, what do people think when they are asked to talk about the environment. Many are concerned about pollution problems. The responses included “climate change, urban pollution, environmental protection, human-caused disasters such as oil spills, industrial accidents, earthquakes, floods and other natural disasters, and the use of natural resources.

It is not surprising that the problem of greatest concern in different countries was different, for example, water pollution in the Baltic Sea for the citizens of the Baltic states, while in Malta and Bulgaria it was air pollution” [2].

Increased attention to the problems of environmental protection [3], the need to increase resource efficiency by individual enterprises and entire industries and improve the environmental characteristics of their activities lead to the fact that many traditional sectors of the economy are actively introducing such technologies. Also, new ones are being developed, initially focused on environmental economic efficiency.

Modern green technologies are aimed at:

- sustainable development. This meets the modern needs of society, does not create problems, including those related to the depletion of resources, which future generations of people may face;
- production of products that can be completely recovered or reused. The so-called "cradle to cradle" design;
- reducing waste and reducing environmental pollution by changing the production system and consumption patterns;

- innovations that develop alternative solutions for those technologies that are harmful to public health or the environment. Or that are associated with fossil sources of raw materials or the use of chemicals in agriculture;

- life support, which forms centers of economic development around fundamentally new technologies and products. In turn, this has a positive effect on the environment, promotes the introduction of environmental innovations, creates fundamentally new jobs, and really protects the planet.

Among the thousands of Ukrainian companies developing solutions for energy efficiency and sustainable energy in Ukraine, there are about 150-170 developers of "green" innovations and climate technologies. Often such companies are mistakenly limited to the "windmills and solar panels" group. In fact, this group is much broader and penetrates practically all sectors of the economy. Recently, the development of environmental innovations has been actively developing in Ukraine. They cover many sectors, the largest of which are electric transport, smart home and energy efficiency systems, ventilation and air conditioning systems, solutions for renewable energy and green building, as well as logistics and pharmaceuticals. Further development of the country's economy must necessarily take into account the issues of environmental protection and resource conservation.

Ukraine's economy is quite energy-deficient and energy-intensive. A complex and dynamic external environment, changes in the socio-political situation justify the choice in favor of renewable energy sources. The importance of studying the economic and environmental effects is reflected in the development of measures to implement the energy saving strategy not only at the national level, but also at each enterprise.

References:

1. The Biggest Environmental Problems Of 2020. Available at: <https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/>
2. Human Rights and the Environment. Council of Europe. Available at: <https://www.coe.int/en/web/compass/environment>
3. Gerard Breeman, Arco Timmermans and Jouke de Vries (2009). Political Attention to Environmental Issues: Analyzing Policy Punctuations in The Netherlands. Available at: <https://edepot.wur.nl/15266>
4. Towards Green Growth. Summary in Russian. OECD ilibrary. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264111318-sum-ru.pdf?expires=1619781438&id=id&accname=guest&checksum=78BA7BA7E76AF84823293FDC81300FD5>

Өңірлік бөліністегі шағын бизнес: Жамбыл облысындағы ахуал

Serikbayeva Uljan

Master's student
of M.KH.Dulaty Taraz
Regional University

Шағын және орта кәсіпкерліктің нарықтық экономикада алатын орны ерекше. Өйткені, орта және шағын кәсіпкерлік - экономиканың ұтқыр әрі нәтижелі секторының бірі. Ішкі жалпы өнімнің елеулі бөлігін өндіру солардың үлесінде. Осы орайда Президентіміз Қазақстан халқына жолдауында: «Жапония, Германия, Бельгия, Италия сияқты елдерде шағын және орта бизнес олардың барлық кәсіпорындары санының 90%-дан астамын құрайды, көптеген дамыған елдерде олар жалпы ішкі өнімнің 50%-дан астамын береді. Сондықтан да біздің шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың түбірінен жаңа идеологиясын түзуіміз қажет» деп айтқан болатын [1]. Ал біздің елімізде шағын және орта кәсіпкерліктің ЖІӨ-ді үлесі 20,2 %-ды ғана құрайды. Қазақстан үшін шағын бизнестің қалыптасуы жоғары дамыған қоғамға, жоғары дамыған экономикаға өтетін көпір болуы қажет. Қиыншылықтар мен сәтсіздіктерге қарамастан шағын және орта бизнес даму үстінде, экономикалық, әлеуметтік, ғылыми-технологиялық мәселелерді шеше отырып қарқын алуда. Шағын бизнестің Қазақстан Республикасының «Бәсекеге барынша қабілетті 30 елдің қатарына ену» стратегиясын жүзеге асыруға қатысты қосатын үлесі мен алатын орны да ерекше. Себебі, шағын кәсіпорындар экономиканың құрылымдық қайта құруын жеделдетеді, тұтынушылардың сұранысына жедел әрекет етеді.

Шағын және орта бизнесті қолдауға Қазақстан Республикасында көп көңіл бөлінеді. Мұны ШОБ қолдау және ел өңірлерінің инвестициялық тартымдылығын арттыру бойынша қабылданған көптеген бағдарламалар растайды. Бұл бағдарламалар ШОБ-тың ЖІӨ-дегі үлесін таяудағы 10 жылда 40% - ға дейін арттыруға, заңнаманы жетілдіруге, рәсімдерді оңайлатуға және тұтастай бизнесті жүргізу үшін жағдайларды жақсартуға бағытталған. Шағын және орта кәсіпорындардың экономикалық артықшылығы жалпыға мәлім – бұл нарық жағдайына тез үйрену, салықтардың көп жиналымдылығының, өндірістің тоқталуының ең төмен деңгейі болып табылады.

Шағын және орта кәсіпкерліктің экономикалық тиімділігін бағалауда шағын кәсіпорындардың саны, шаруашылық субъектердегі үлесі, шағын кәсіпорындағы жұмыспен қамтылғандар саны кәсіпкерліктің әлеуметтік жағын айқындайды. Шағын және орта кәсіпкерліктің экономикалық тиімділігінің негізгі критерийлері қатысты еңбек өнімділігі, рентабельділік, қаржылық нәтиже көрсеткіштері болып табылады.

Бұл салада заңнамадағы барлық өзгерістер және басқалары жеңілдетеді процедураның кәсіпкерлік белсенділігі өте қарқынды енгізілуде. Соған

қарамастан, бірқатар факторлар елдегі кәсіпкерліктің қарқынды дамуын қиындатады.

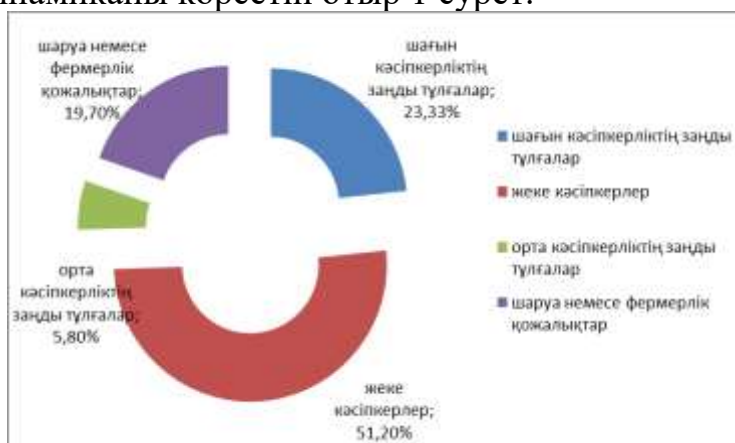
Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерліктің дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі оның ел жалпы ішкі өніміндегі үлесі болып табылады.

ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша, 2019 жылдың қорытындысы бойынша жоғарыда аталған көрсеткіш 30,8% құрады, бұл 2018 жылғы көрсеткіштен 2,4 пайыздық тармаққа жоғары ШОБ секторында жұмыс істейтін Қазақстан облыстар бойынша халқының үлесі біркелкі емес. Алматы облысында жұмыспен қамтылғандардың ең көп саны (262 355 адам). ШОБ - та жұмыс істейтін адамдардың ең аз саны - Қызылорда облысы (95506 адам). Жамбыл облысы 127419 адамнан тұратын облыстар арасында 10-шы орында.

Жамбыл облысы үшін негізгі сала болып - өнеркәсіп табылады. Жыл сайын өнеркәсіп өндірісі көлемінің өсімі байқалады. Өнеркәсіптік кәсіпорындар саны өткен жылмен салыстырғанда 2,1 есе өсіп отыр. Өнеркәсіптің негізгі капиталына салынған инвестициялар 14628 млн теңгені құрап, өткен жылмен салыстырғанда 7,7% өсті.

Бизнесті жүргізу шарттарын жақсарту үшін Үкімет заңнамалық базаны, реттеуші ортаны үнемі жетілдіріп отырады, кедендік әкімшілендіруді жақсартады. Қабылданған шаралардың нәтижесінде Қазақстан 2019 жылы "Doing Business" Бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша Дүниежүзілік Банк рейтингінің топ-25 елінің қатарына кірді, ЖІӨ-дегі шағын және орта бизнестің үлесі 30,8% - ға дейін өсті. Аталған көрсеткішті 2025 жылға қарай 35% — ға, 2050 жылға қарай 50% - ға дейін жеткізу міндеті қойылды. (4)

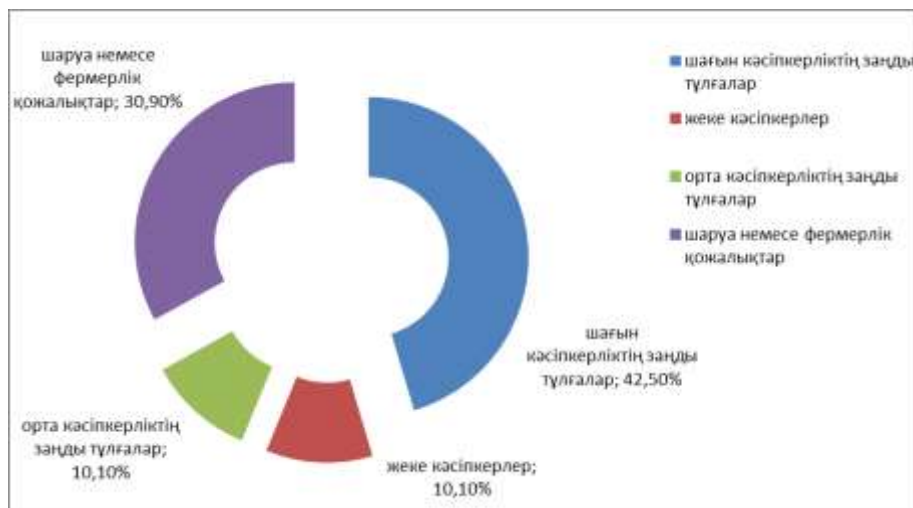
"Бизнестің жол картасы-2025", "Еңбек-2020" сияқты қабылданған мемлекеттік бағдарламалардың, сондай-ақ шағын бизнесті қаржылай емес қолдау шараларының арқасында Жамбыл облысында бизнесті дамытудың негізгі көрсеткіштері оң динамиканы көрсетіп отыр 1 сурет.

Сурет 1. 2020 жылдың 1 қаңтарына қарай Жамбыл облысында шағын және орта кәсіпкерлікте жұмыспен қамтылғандарды ұйымдастырушылық формалар бойынша бөлу, %.

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері өңірде жұмыс істеп жатқан халықтың 25,0%-ын қамтыған, бұл 126,7 мың адамды құрайды. Жеке кәсіпкерлеріне осы көрсеткіштің басым бөлігі тиесілі – шағын және орта кәсіпкерлік 51,2% (64,9 мың адам),

Жамбыл облысының шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері 2019 жылы 511,8 млрд теңгеге өнім шығарған, бұл 2018 жылмен салыстарғанда 11,7%-ға жоғары көрсеткіш. Шығарылған өнімнің негізгі үлесіншағын кәсіпорындар өндірген (42,5%), екінші орында 30,9% көрсеткішпен шаруа қожалықтар тұр, сурет 2.

Сурет 2. 2019 жылдың қаңтар-желтоқсанында Жамбыл облысында ШОК субъектілері өнімінің шығарылымы, млн теңге.

ҚР Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің деректері бойынша 2019 жылдың қаңтар-желтоқсан айларында Жамбыл облысының сыртқы сауда айналымы 380,4 млн АҚШ долларын құраған, 2018 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда көрсеткіш 52,9%-ға қысқарған, соның ішінде тауар экспорты 219,4 млн АҚШ доллары (-64,7%), импорт – 161,0 АҚШ доллары (- 13,5%).2 кестеде көретілген.

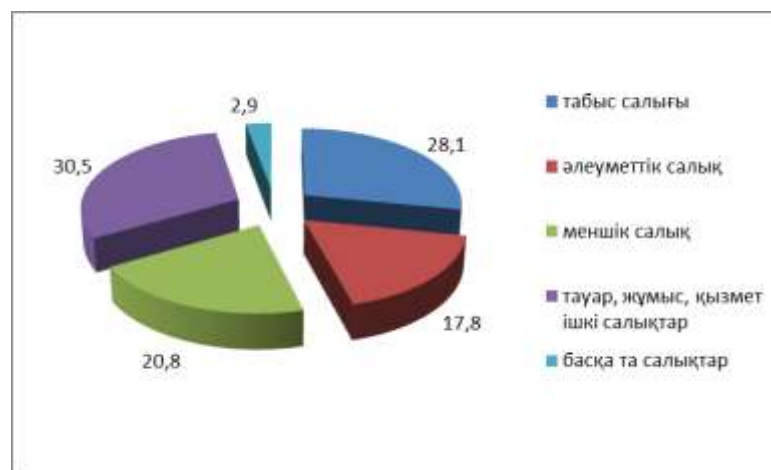
Кесте. 1

2019 жылдың Жамбыл облысының барлық елдермен сауда-саттықтағы экспорт және импортының тауарлық құрылымы

Тауар номенклатурасы	Экспорт, мың АҚШ доллары	Жалпы экспорттағы үлес	Импорт, мың АҚШ доллары	Жалпы Импорттағы үлес
Мал және өсімдіктен өндірілген өнімдер, дайын азық-түліктік тауарлар	19 099,7	8,7	60910,9	37,8
Минералды өнімдер, соның ішінде:	14 308,3	6,5	197,2	0,1
Химиялық және онымен байланысты өнеркәсіп салаларының өнімі (каучук пен пластмассаны қоса алғанда)	177 096,5	80,7	15 632,5	9,7

Былғары шикізаты, елтірі және олардан жасалған бұйымдар	972,9	0,4	13,6	0,0
Ағаш, орман материалдары және қағаз-целлюлоза бұйымдары	3 483,5	1,6	257,4	0,2
Текстиль және текстиль өнімдері	221,8	0,1 5	380,4	3,3
Аяқ киім, бас киім бұйымдары және галантерея тауарлары	1,4	0,0	2 732,5	1,7
Құрылыс материалдары	4,6	0,0	1 309,5	0,8
Металдар және олардан жасалған бұйымдар	3 732,5	1,7	4 353,8	2,7
Машиналар, жабдық, көлік құралдары, құрылғылар және аппараттар	444,3	0,2	63 974,9	39,7
Басқа да тауарлар	55,2	0,0 6	226,6	3,9

2020 жылдың 1 қаңтарына қарай Жамбыл облысындағы банктер несиелері 238,9 млрд теңгені құрады, соның ішінде 17,6%-ы шағын кәсіпкерлік субъектілеріне бағытталған. Салыстыру үшін 2019 жылдың 1 қаңтарында аталған көрсеткіш 19,9%-ды құраған, демек көрсеткіш 2,3 пайыздық тармаққа қысқарған. Шағын кәсіпкерліктің қарыз алушылар құрылымында 47,5% банктік емес заңды тұлғалар ретінде және 52,5%-ы жеке тұлғалар ретінде таныстырылған, сурет 3.

Сурет 3. Жамбыл облысының негізгі бағыттары бойынша салықтық түсімдер құрылымы, %

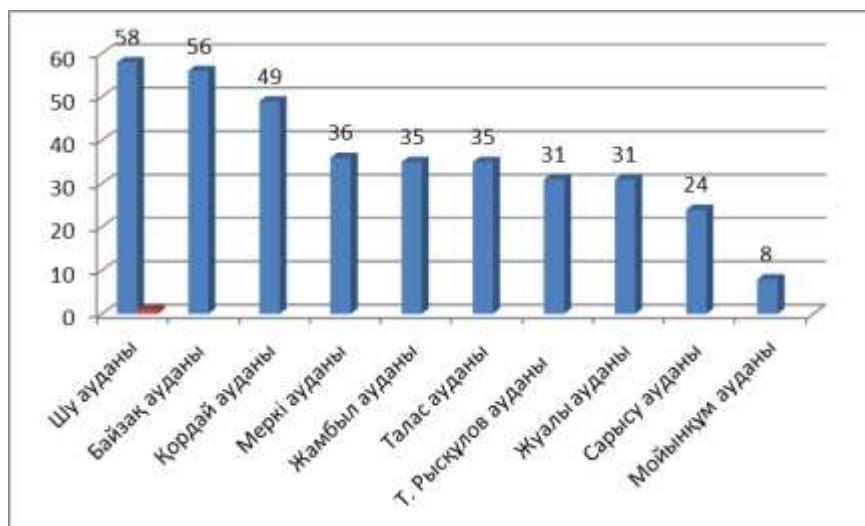
Жамбыл облысы бойынша Мемлекеттік кірістер департаментінің мәліметі бойынша 2019 жыл ішінде мемлекеттік бюджетке түскен салықтық аударымдар 85,0 млрд теңгені құраған, бұл 2018 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 10,2 пайыздық тармаққа жоғары көрсеткіш (2018 жылы – 77,2 млрд теңге). 2019 жылы ішінде салықтық түсімдер құрылымында республикалық бюджетке

төлемдер 34,0% немесе 28,9 млрд теңгені және жергілікті бюджетке 66,0 % немесе 56,1 млрд теңгені құраған. Негізгі үлес тауар, жұмыс, қызметке ішкі салықтарға (30,5% немесе 25,9 млрд теңге) тиесілі. Ары қарай табыс салығы (23,9 млрд теңге немесе 28,1%) және меншікке салық (17,7 млрд теңге немесе 20,8%).

Жамбыл облысында "Бизнестің жол картасы-2020" бағдарламасын іске асыру барысы туралы ақпарат Жалпы деректер бойынша мынадай кестеде берілген.(2019 жылдың қорытындысы бойынша өңірлерге шаққанда Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы туралы есеп. – Нұр-Сұлтан: «Молодые инвалиды города Астана» ҚБ, 2020. – 176 с).

Жамбыл облысында «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасын іске асыру барысы туралы ақпарат" жалпы мәліметтер бойынша келесі кесте сипаттайды.

Осы кестенің материалы бойынша Жамбыл облысында «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламаның жүзеге аса бастаған уақытынан бері (2011-2017 жылдар арасында) барлық қаржы құралдары арқылы жалпы сомасы 91,5 млрд. теңгені құрайтын 921 жоба жүзеге асуда. Оның ішінде, Бағдарламаның бірінші және екінші бағыттарындағы «Пайыздық ставканы субсидиялау» тетігі бойынша, жалпы сомасы 76,6 млрд. теңгені құрайтын 778 жоба жүзеге асуда. Осы тұста, аталған құрал бойынша, ауылдық кәсіпкерлерге қарағанда Тараз қаласы кәсіпкерлерінің белсенділігі басым болып отыр. Атап айтсақ, Тараз қаласы бойынша 415 жоба ал қалған 363 жоба аудандардың еншісіне тиіп отыр. 4 суретте корсетілген.

Сурет 4. «Пайыздық ставканы субсидиялау» тетігі бойынша Жамбыл облысы динамикасы

Бағдарламаның бірінші бағыты аясында «пайыздық ставканы субсидиялау» құралы бойынша жобалардың басым саны мынадай аудандарда жүзеге асырылуда: Байзақ, Қордай, Шу.

«Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ы 200 жобаны қаржыландырып, облысымыздағы екінші деңгейдегі банктердің ішінде көш бастап отыр. Екінші қатарды 87 жобамен «БанкЦентрКредит» АҚ-ы алып отыр. «АТФ банк» АҚ-ы 64 жобаны қаржыландырып, келесі орынды иемденіп отыр.

«Банк кредиттары бойынша кепілдік беру» құралы бойынша, жалпы кепілдік сомасы 3004.6 млн. теңгені құрайтын 265 жоба жүзеге асырылып жатыр, осы жобалардың ішінде 243 жоба субсидиялау арқылы қолдау алды, ал жиырма екісі – тек қана кепілдік алды.

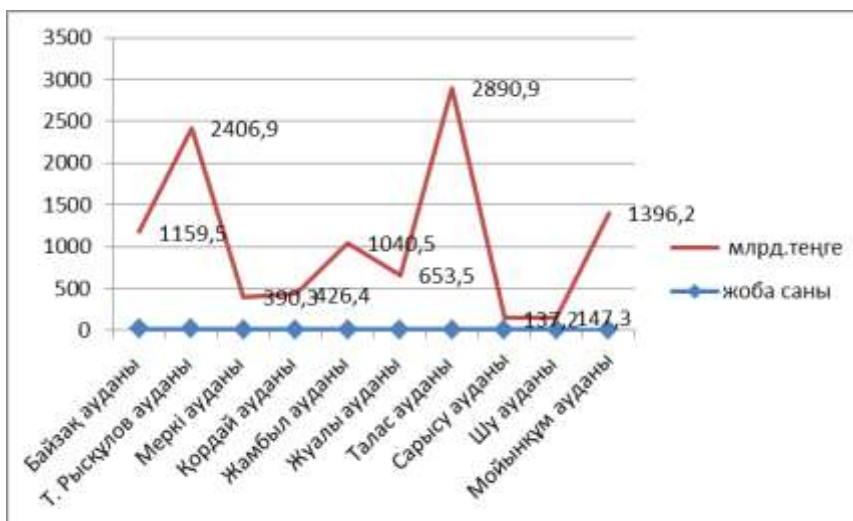
«Өндірістік (индустриалдық) инфрақұрылымды дамыту» құралы бойынша, жалпы құны 11,3 млрд. теңгені құрайтын 82 жоба мақұлданып, жүзеге асырылуда.

Осы тұста айта кетерлік жағдай, егерде «Субсидиялау» құралы бойынша жүзеге асырылған жобалардың дені Тараз қаласында болса, ал «Өндірістік инфрақұрылымды дамыту» бойынша көрініс қарама-қарсы болып отыр. 82 жобаның ішінде 12 жоба Тараз қаласының үлесіне тисе, қалған 70 жоба облыс аудандарының еншісіне тиіп отыр.

Кесте 9

«Өндірістік инфрақұрылымды дамыту» бойынша Жамбыл облысы жобалар көлемі

Аудан	жоба саны	млрд.теңге
Байзақ ауданы	14	1159,5
Т. Рысқұлов ауданы	11	2406,9
Меркі ауданы	10	390,3
Қордай ауданы	7	426,4
Жамбыл ауданы	6	1040,5
Жуалы ауданы	6	653,5
Талас ауданы	5	2890,9
Сарысу ауданы	5	137,2
Шу ауданы	4	147,3
Мойынқұм ауданы	2	1396,2
Жалпы саны	70	10648,7

Сурет 5. «Өндірістік инфрақұрылымды дамыту» бойынша Жамбыл облысы жобалар көлемі

Бастаушы кәсіпкерлер үшін мақсатты мемлекеттік гранттарды ұсыну қарастырылып отыр.

2013 жылы сәуір айынан бастап облысымызда «Бизнестің жол картасы 2020» Бағдарламасы шеңберінде мемлекеттік гранттарды қаржыландыру тетігі жүзеге асырылып отыр.

Бүгінгі таңда жоғары аталған құрал бойынша Аймақтық үйлестіру кеңестің шешімімен қаржыландыруға жалпы сомасы 110,3 млн. теңгені құрайтын 39 кәсіпкердің жобалары мақұлданған болатын.

Бағдарламаның төртінші бағыты шеңберінде сервистік қолдауды 7097 кәсіпкерлік субъектілеріне 11152 қызмет көрсетілді.

«Шағын және орта бизнесті топ - менеджментке оқыту» тетігі бойынша, бекітілген квотаға сәйкес облысымыздың 101 кәсіпкері «Назарбаев Университет» АҚ-ның бизнес мектебінде оқып шықты.

«Іскерлік байланыстар» тетігі бойынша, бекітілген квотаға сәйкес, облысымыздың 54 кәсіпкері «Туран Профи» оқыту орталығында оқыды.

«Бизнес-кеңесші» компоненті бойынша 6770 адам оқытылды.

2018 жылдың желтоқсан айында Жамбыл облысында "Тараз HUB" IT-орталығы ашылды. Аталған орталық "Тараз "ӘКК" АҚ мен Erfq-орталық компаниясының бірлескен жобасы болып табылады. "Тараз HUB" - бұл стартап-компания құруға әрбір ниет білдіруші жүгіне алатын және көмек алатын алаң. Осы алаңда бір уақытта 20-ға жуық компания орналасуы мүмкін. "Тараз HUB" ашылған кезде 8 компания өз жұмысын бастаған. Мысал ретінде, жақында "Алтын сапа" байқауының "Халық тұтынатын тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын" номинациясы бойынша Қазақстан Республикасы Президенті сыйлығының лауреаты атанған "Novacom Technology" ЖШС жұмыс істеп жатыр. Мұнда барлық жастағы адамдарды IT саласындағы жаңа технологияларға, шағын және орта бизнесті қолдауға мүмкіншілігі бар.

2020 жылдың қазан айында Тараз қаласында "Бизнеске арналған үкімет" Фронт-офис ашылды. Жобаны Жамбыл облысының әкімдігі "Атамекен" кәсіпкерлер палатасымен бірлесіп іске асырды.

Жоба барлық мемлекеттік қызметтерді "бір терезе" қағидаты бойынша бір жерге шоғырландыруды көздейді. Мұнда барлық мемлекеттік органдар мен даму институттары ұсынылған. Шағын, орта және ірі бизнес субъектілері мен инвесторларға түрлі инстанцияларға, Коммуналдық қызметтерге барудың қажеті жоқ. Барлық қызметтерді мына жерден алуға болады. Бұл кәсіпкерлердің өмірін жеңілдету үшін Президенттің тапсырмасы аясында жасалып жатыр.

"Бизнеске арналған үкімет "жобасын" Атамекен " ҰКП еліміздің барлық өңірлерінде жүзеге асыруда. Бүгінде мұндай орталықтар Алматы, Маңғыстау, Түркістан, Ақтөбе облыстарында, сондай-ақ Шымкент қаласында жұмыс істейді.

Фронт-офисте кәсіпкерлерге Жамбыл облысының кәсіпкерлер палатасынан, ЖАО және "Тараз" ӘКК өкілдерінен, сондай-ақ табиғи монополиялар субъектілерінен және қаржы институттарының өкілдерінен, оның ішінде "Атамекен Тараз" МҚҰ-дан бизнесті қолдау бойынша 60-қа жуық қызмет көрсетілетіп жатыр.

Осы саладағы жағдайдың жақсаруымен қатар, Қазақстанда шағын бизнесті дамыту үшін бірқатар проблемалар қалды, атап айтқанда бұл:

- Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру

Өнеркәсіп пен Агроөнеркәсіптік кешендегі бәсекеге қабілеттілікті арттыру тәжірибесінің мысалы ретінде соңғы жылдары импортты алмастыруда және экспортқа шығаруда белгілі бір жетістіктерге жеткен Ресейді келтіруге болады.

- Репрессивтіліктен алдын-алуға көшу

Бизнес үшін шығындарды азайту және бизнес-ортаны жақсарту бизнесті құқықтық қорғауға және мемлекеттік органдардың бақылау-қадағалау функцияларын реформалауға байланысты.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. ҚР ҰЭМ Статистика комитеті, www.stat.gov.kz
2. Өңірлік кәсіпкерлер палаталары сайттары.
3. 2019 жылдың қорытындысы бойынша өңірлерге шаққанда Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы туралы есеп. – Нұр-Сұлтан: «Молодые инвалиды города Астана» ҚБ, 2020. – 176 с.
4. Проблемы развития МСБ Казахстана и способы их решения. Андрей Гидулян. <https://smebanking.news/ru/problemu-razvitiya-msb-kazakhstan-i-sposoby-ix-resheniya/>

АСПЕКТИ ПАСПОРТИЗАЦІЇ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Smoliarchuk Myroslava

Ph.D. in Economics Sciences, Associate Professor
Lviv National Agrarian University

Проблема впорядкування усієї водогосподарської сфери нашої держави, великою мірою, залежить від систематизованого обліку водних об'єктів та наявності встановлення водоохоронних зон. Не виключенням стали проблеми управління водогосподарською сферою міста Львова, особливо в час проведення реформи децентралізації, коли в межу міста долучено ряд населених пунктів із водними об'єктами на їх територіях. Таким чином, збільшується територіально кількість водних об'єктів, що входять до складу новосформованої територіальної громади – Львівської (згідно затвердженого Кабміном перспективного плану формування територій громад Львівської області), та відповідно одночасно розширюється й перелік повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління ними.

Беззаперечно, щоб досягти ефективності при прийнятті управлінських рішень щодо водних ресурсів, їх подальшу перспективу розвитку, варто оперувати достовірною інформацією про фактичний стан водних об'єктів. Слід збирати та верифікувати інформацію для Державного водного кадастру України, за який з 2017 року відповідає Держводагентство України. Державний облік водокористування здійснюється шляхом подання водокористувачами звітів про використання води за формою № 2ТП-водгосп (річна) відповідно до Порядку ведення державного обліку водокористування.

На сьогодні, вже всі погодились із думкою, що без чіткого дослідження характеристики водних об'єктів мала ймовірність запровадження комплексу організаційно-господарських чи природно-захисних заходів щодо управління водним фондом адміністративно-територіальних утворень. Саме тому, сучасна практика управління водогосподарською сферою територіальних громад вимагає наявності паспортів водних об'єктів.

Таким чином, питання проведення паспортизації водних об'єктів стає одним із визначальних господарських проблем в державі, в тому числі і у Львівській міській територіальній громаді.

Варто відмітити, що за ініціативи Львівської міської ради за кошти міського фонду охорони навколишнього природного середовища в 2012 році проведено паспортизації водних об'єктів, розташованих на території м. Львова. Проте, зараз станом на 2021 рік слід мати оновлену інформацію про водні об'єкти адміністративних одиниць, які увійшли до складу новосформованої територіальної громади.

Результатом паспортизації виступає розробка паспорта водойми, який виступає головним інформативним документом для водного об'єкту. Порядок розробки якого, вимагає встановлення технічних параметрів водних об'єктів,

гідрологічних характеристик, регламентацію експлуатаційної діяльності для забезпечення сталого використання усіх ресурсів, пов'язаних з існуванням водойми, надійності функціонування споруд і для підвищення ефективності їх використання [2].

Пропонуємо розглянути приклад основних показників, які містить паспорт водного об'єкта № 3.19 [4], який знаходиться в м. Львові по вулиці Панаса Сотника в Шевченківському районі міста Рис.1.

Рисунок 1. Схема розташування та сучасний стан водного об'єкта

Таким чином, паспорт містить головні показники такі як: загальні відомості, фізико-географічна характеристика прилеглої території, морфометричні характеристики водозбору водойми, гідрографічні характеристики водойми, оцінка підтоплюваності, тип води за хімічним складом, ступінь замуленості, оцінку екологічного стану водойми та рекомендовані заходи [3]. Що стосується останніх, варто відмітити, що передбачають вони наступне:

- заходи спрямовані на ліквідацію забруднення господарсько-побутовими скидними водами (у відповідності до Водного кодексу України);
- збільшення проточності та водообміну у літній період (у відповідності до ДБН В.2.4-1-99, наказу МОЗ №N 411 від 17.08.2005);
- поглиблення водойми і очищення дна від намулу (у відповідності до СанПіН 3907-85);
- попередження виплоду гнусу, комарів, кліщів (дезінсекція хімічними, фізичними та біологічними засобами);
- реконструкція водоспусків (у відповідності до ДБН В.2.4-3:2010).

Варто зауважити, що головне те, що паспорти містять рекомендовані заходи щодо покращення стану водних об'єктів, що є надзвичайно важливим для збереження навколишнього природного середовища. І що головне, гарантувати екологічну безпеку адміністративно територіальних одиниць неможливо без запровадження паспортизації водних об'єктів, які дозволяють мінімізувати

обсяги нераціонального споживання ресурсів за рахунок економного використання природних ресурсів [5].

І як ми зауважили, вище, особливо тепер, коли в державі сформовано новий територіальний устрій, нові територіальні громади, варто мати повну інформованість про стан водних об'єктів. Відповідно до частини п'ятої статті 51 Водного кодексу [1] на підставі паспортів може провадитись передача водних об'єктів у користування на умовах оренди (на конкурсних умовах, аукціон). Таким чином бюджети громад зможуть одержувати кошти від орендної плати.

Важливо те, що проведення паспортизації і розробка паспортів водних об'єктів забезпечить якісне виконання управлінських рішень водним фондом нашої держави.

Список літератури:

1. Водний кодекс України: за станом на 19 січня 2012 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц.вид. – К.: Відомості Верховної Ради України, 1995. - № 24. – Ст. 189. – Режим доступу до тексту: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>

2. Гончарук, В., Білявський, Г., Ковальов, М., Рубцов Г. Національна екологічна безпека та екологічна паспортизація водних об'єктів // Вісник НАН України. - 2009. № 5. - С. 22–29.

3. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 18 березня 2013 року № 99 «Про затвердження Порядку розроблення паспорта водного об'єкта» від 18.03.2013 року № 775/23307. — Режим доступу до джерела: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0775-13#Text>

4. Офіційний портал Львівської міської ради [Електронний ресурс] : - Режим доступу: <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/> (SearchForWeb) / A2519DE8C190D1ECC2257CB0004FCCB5

5. Смолярчук М. В. Деякі аспекти управління землями водного фонду / Науково-практичний журнал «Регіональна економіка та управління» № 1 (31). – Запоріжжя. – С. 86-91.

HOW TO SAVE THE RESTAURANT BUSINESS IN AN ERA OF PANDEMIC

Turgambayeva Anelya Muratovna

a student at «Turan» University
Kazakhstan, Almaty

Anar Kayratovna Ospanova

supervisor,
Senior teacher of «Turan» University
Kazakhstan, Almaty

The year 2020 has set its own trends in business around the world. The pandemic has dramatically changed the occupancy of restaurants, cafes, and their revenues. Every restaurateur has learned what uncertainty means.

As of March 26, 2020, self-isolation appeared in the lives of Russians. All regions of the country have learned what self-isolation regime, quarantine, restrictive measures, non-working weeks, the reason for which is not the holidays at all.

According to the restaurant award Wheretoeat, at the beginning of August 2020, more than 15% of Russian restaurants stopped working after the end of the first period of severe restrictions.

Companies have opened their doors to guests after the first peak of the pandemic - now it is worth arming yourself with all the tools to continue operations. For the answer to the question, "How do you save a restaurant business in a pandemic era?", consider this:

1. Analyze what the restaurant has and what the customer wants

First, see and evaluate the resources that your company has now. This could be finances, team capacity, menu, equipment capacity, creativity, customer commitment. Highlight your strengths and weaknesses and answer the question: what are the customer's needs now, what could and would I like to offer them? Use SWOT and ABC analysis - these are techniques that will help structure this information.

2. Faith, Emotional Attitude and Sobriety of Mind

Emotional mindset is the fuel by which you drive your business forward and energize others. It is important that you are burning with the idea of saving the business while keeping a cool mind and accurate costing and potential revenues. So be sure to assess your emotional state, the level of energy, the will you are willing to put into the project, and your ability to make a sound daily assessment of the situation.

3. The financial pulse of the company

It is important to keep track of the balance of income and expenses in the company. The main task is to assess the amount of your resources and correlate it with expenses. If working at a loss will yield results over time, then it makes sense, otherwise it doesn't. In any case, it is worth reconsidering your expenses and leaving those that will help the business to hold on.

4. Delivery?

One of the primary tasks in a crisis is to monetize a work option that is appropriate in the present realities. In a pandemic, it is food delivery. But not every restaurant or cafe is suited to the delivery format: dishes can spoil, be "not for every day" and other reasons. When food isn't a good fit for delivery, consider what resources are available to repurpose for it. Since there is an option in speed, frequency, distance of delivery, arrange just the right format for your business.

Use existing food delivery services. For example, working with the service Yandex.Food, you don't have to have your own courier, food is delivered by the courier services which are partners of Yandex.Food.

5. Your staff

Take an outsider's look at your attitude toward your staff. Be as honest as possible with everyone and talk openly about the current situation in the restaurant. Even if it becomes necessary to part ways with an employee, it's important to do so in a way that makes them happy to return in the future.

Speak directly to employees by restaurant management. Offer employees several options for dealing with difficult issues. In the early days of the pandemic, some restaurateurs gave the employees themselves a choice between: cutting staff or cutting wages.

Keep employees healthy, if one of them gets sick, the restaurant may close for quarantine. That's why it's important that employees are the first to use protective equipment.

6. When the establishment continues to operate offline

There are measures that you should have already taken - what Rospotrebnadzor recommends, and what gives a sense of security to visitors: having distance between tables, antiseptic, markings to keep the distance between people, etc.

7. Loyalty on the Internet or web-promotion for the future

If you haven't had time to do internet promotion before, now it makes sense to pay attention to it. According to Akamai, Internet traffic increased by 30% in the first months of the pandemic. Companies are using viral promotions on social networking sites and are getting more users. For the restaurant business, these are potential offline customers. Take ideas from real life - all the things that are relevant to your customers - and implement them in the online environment.

8. Attracting the client's attention

The crisis period is an opportunity to draw the attention of competitors' clients to yourself. Competent activity in the Internet environment and other advertising channels can increase the recognition of your company and build up the client base.

Huge discounts and advertising are the solution?

Price reductions and advertising work to attract customers, but are not the solution itself. It's a tool that should be used with the best possible expectation that today's reduction will yield profits in the future. Be careful about the goals of advertising and discounts - they must be justified by the result. And also choose to advertise on the site where your interested customers will be. Check the possibility of the customer taking advantage of this discount. At a time of increasing restrictions on mass events and increased self-isolation, high discounts are unlikely to create a full house at your restaurant.

9. Quality of services

In the race to solve crisis problems, it is important not to fall short in the quality of work. If the taste of the food is frustrating and the service annoys customers, then resolved financial issues won't save the business. So if you've been doing well with that, just keep your finger on the pulse.

10. Collaboration and teaming up.

Joining forces with other restaurateurs can help you find resources you don't have. You can add missing items to the menu, arrange joint delivery, share knowledge and expertise. This will help redouble your efforts to save your business, as well as bring valuable experience.

11. Asking for help.

Issues with finances, creative proposals in marketing, management, learning new techniques, closing debts - it's hard to handle everything on your own in a short period of time. It is worth turning to specialists in the subject that is more relevant to your business at the moment.

12. Business transformation and innovative ideas

A crisis is a chance to create something that hasn't been there yet. If you are burning with ideas to continue your business and are not embarrassed by drastic changes in the very essence of your work - this option is suitable. Business transformation is an opportunity to take another look at your strategy, product, operations, and promotional approach and find a new, more appropriate option. It can be anything from more drastic solutions, to less. Examples of cardinal:

- from a family restaurant to create a commercial channel on YouTube to reveal cooking secrets, tips, master classes to housewives;
- to form their own training program for cooking and sell master classes of your specialists.

The main thing is to approach the transformation intelligently: if it's something you've never worked with before, you need to involve a professional in that specialty.

We're all different and so are the solutions.

It's important to keep in mind that every restaurant has its own menu, style and presentation, so there are no one-size-fits-all solutions. Some will be fine with a complete departure into delivery, some with a move into online promotion and active promotion or business transformation. In certain situations, it may be that the most appropriate option for salvation is to close an existing establishment and open a new one. That's why it's important to choose your path.

Be daring! Let the question "How to save the restaurant business in an era of pandemic?" change to "How to expand the restaurant business?"

References:

1. <https://rg.ru/2020/10/26/kak-restorany-i-bary-spasaiut-svoj-biznes-v-pandemiiu.html>
2. https://forbes.kz/process/biznes-ombudsmen_prosit_priostanovit_proverki_biznesa/
3. https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ICP/covid-19_analytical_snapshots-compiled_russian_translation.pdf

THE DERIVATIVES MARKET ROLE AND DEVELOPMENT IN UKRAINE

Yavorska Valentyna,

Ph.D., Associate Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Hrabina Sophia,

Bachelor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The development of modern derivatives market in Ukraine is very important due to the availability of futures exchange instruments and mechanisms for their use by market participants.

For a long time, derivatives market has been the epicenter or connecting element in the financial market. Exchange-traded derivative widely used in business activities and allow all market participants to manage price risks.

Competition is the economic category that most used in the derivatives market. The possibility of investment capital accumulating on derivatives market also attracts large price fluctuations and instability. Instability is a category that is closely related to price risk management.

In our days, there are a large number of different risks. Market participants are constantly looking for tools in the derivatives market to minimize them. Daily price changes in the spot and derivatives markets dictate the need for daily mechanisms to prevent them or minimize their impact.

The traditional instruments such as exchange-traded derivatives for agricultural products, metals, energy resources, financial instruments and stock indices are effectively used in the world practice.

Globalization has solved many problems in the derivatives trading, directing the main potential of investment capital to new markets. As with any economic effect, globalization is twofold: on the one hand, it has opened up new prospects and new markets for investors, and on the other hand, it has brought many risks to investors by opening access to new derivatives exchanges [1, p. 6-26].

The development of derivatives market in Ukraine allows to use exchange-traded derivatives in price risk management strategies. Under such conditions contributed to globalization of financial markets and risks the formation of new derivatives market in Ukraine can allows to move from trade in agricultural products and goods to financial engineering. Hedging has helped market participants resolve many issues and optimize their risks in both commodity and financial markets and the derivatives market itself.

The modern derivatives market in Ukraine can be considered in two planes [1, p. 6-26]:

- as a risk management tool;
- as a source of additional creation, accumulation and redistribution of investments.

The main requirements for the derivatives market development in Ukraine are:

- the presence of a highly developed exchange network, which will create additional risk management for domestic and international participants;
- improving the legal regulation of the derivatives market;
- formation of a single Government regulator for the derivatives market in Ukraine;
- creation of a single Ukrainian Clearing Center for servicing the derivatives market in Ukraine;
- development of new derivative specifications;
- consolidation in the derivatives market in Ukraine;
- cooperation with international derivatives exchanges;
- increasing the liquidity of derivatives trading;
- protection of investors' rights;
- e-trading on commodity and stock exchanges.

The rapid and dynamic development of IT technologies contributes to the rapid adaptation and transformation of Ukrainian derivatives exchange trading and tools that would have been strange to stock traders a few centuries ago, but are now the main tools for managing or hedging price risks.

The growth of world derivatives trade only confirms the interest and liquidity of this type of organized trade.

As a result, it should be noted that the current state of domestic derivatives trade still remains at an inadequate level of development, which is far from global parameters and requirements. However, this situation does not hinder the free movement of investment capital in Ukraine. Therefore, most investors, wanting to participate in liquid trading platforms, are increasingly asking their brokers to give them access to exchange-traded instruments of global trading platforms.

Given the above, it is important to study at a professional level global derivatives market trends and implement them in the domestic practice.

References:

1. Солодкий М.О., Яворська В.О. Хеджування ф'ючерсами і опціонами: навчальний посібник. Київ: ЦП Компринт, 2018. 398 с.

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Атаманчук З.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Горкун К.В.

студентка СО «Бакалавр»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Щороку популярність туризму зростає. Люди подорожують з різними цілями, серед найбільш популярних причин виділяють навчання, роботу, відпочинок. З роками збільшується кількість туристів, туроператорів та турагентів, але пандемія COVID-19 внесла свої корективи у розвиток галузі.

Метою публікації є проаналізувати докарантинні показники розвитку туризму в Україні, а також визначити наслідки впливу пандемії на туристичну індустрію.

Туристична галузь в Україні щороку активно розвивалася. Все більше людей відвідували нові країни задля відпочинку або організували міжнародні робочі візити. На рис. 1 представлена динаміка туристів, яких було обслуговано туроператорами та турагентами за 2000-2019 рр. Варто зазначити, що динаміка розрахована без урахування показників тимчасово окупованих територій.

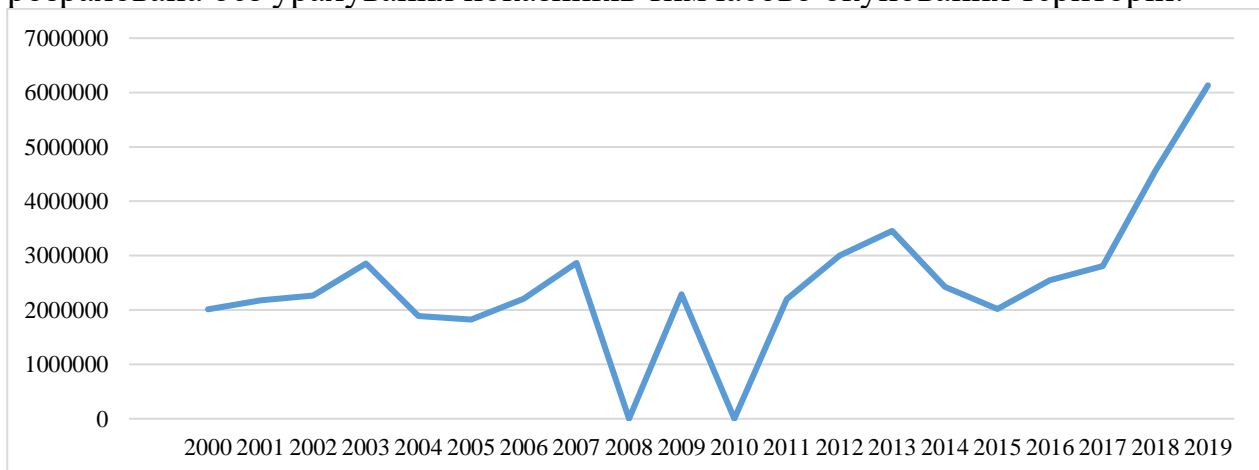

Рис. 1 – Україна: кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами за 2000-2019 рр., осіб

Складено автором за: [1]

Дані, наведені на рис. 1, демонструють зменшення обсягів туристичних потоків у кризові роки, а саме у 2008 р., 2010 р. та 2014-2015 рр., проте з 2016 р. починається активне зростання. Значний спадний тренд внаслідок COVID-19 та карантинних обмежень спотерігатиметься за підсумками 2020 р. З 2021 р. відбувся певний спад пандемії, початок вакцинації, що зумовило відкриття

кордонів та деяке поживлення туризму. Більш детально зі статистикою туризму можна ознайомитися з даних табл. 1.

Таблиця 1

Україна: кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами за 2000-2019 рр., за видами туризму, осіб

Роки	Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзний туризм	виїзний туризм	внутрішній туризм
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799
2019	6132097	86840	5524866	520391

Складено автором за: [1]

Доцільно зауважити, що у період 2020-2021 рр. активно зростає внутрішній туризм. Про це свідчать дані компанії «Vodafone Україна». Шляхом відслідковування географічного місцезнаходження абонентів було виявлено, що у 2020 р. зросла кількість абонентів мережі у певних регіонах. Наведемо статистичні дані, опубліковані на сайті компанії [2]: в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях зріс мобільний трафік, було зафіксовано на 30 % більше туристів, ніж в аналогічний період минулого року; на курорті Кирилівка (Запорізька область, Азовське море) мобільний трафік показує, що приїхавших відпочиваючих на 55 % більше, ніж минулого року; в місті Бердянськ (Запорізька область, Азовське море) курортників на 37 % більше, ніж в аналогічні періоди 2019 року; на азовських курортах підконтрольної Києву частини Донеччини кількість туристів збільшилась на 100-170 %.

За даними групи «Рейтинг» станом на серпень 2020 р. 66 % українців не планували подорожі та відпочинок у 2020 р. Наразі українці бояться подорожувати за кордон, оскільки немає гарантій того, що вони спокійно

повернутися додому. Це пов'язано з постійною зміною епідеміологічної ситуації країн світу та з правилами, що висувають ці країни для в'їзду [3].

Серед тих, хто все ж подорожував Україною з'явився тренд на бронювання дорожчого сегменту. Причиною цього стало як закриття кордонів, так і очікування кращого сервісу з безпекою для здоров'я. У 2020 р. середній чек по Україні становив від 2000 грн на добу за звичайний двомісний номер, у той час як у 2019 р. – близько 900 грн за добу. Кількість «бюджетних» туристів значно впала. У зв'язку з підвищенням попиту на внутрішній туризм відбулося підняття цін на 30 %, навіть з урахуванням того, що середня вартість турів по Україні була зменшена на 19 % [4]. Люди почали подорожувати невеликими групами на власному авто.

Таким чином, внаслідок пандемії та закриття кордонів держав, в Україні більш інтенсивно почав розвиватися внутрішній туризм. У докарантинні часи в Україні відбувався значний підйом туристичної галузі. З 2020 р. зросла вартість та середній чек туристичних послуг, спостерігається тренд на дорогий сегмент відпочинку, а подорожі відбуваються невеликими групами на авто.

Наразі статистика туристичної сфери в Україні недостатньо розвинена, проте з 2021 р. планується, що ситуація значно покращиться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму. Держстат. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm (дата звернення: 01.05.2021)
2. Число туристів на курортах Одеської, Николаевської і Херсонської областейросло на 30%. Vodafone Україна. Interfax. 2020. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/673327.html> (дата звернення: 03.05.2021)
3. Із наступного року в Україні почнуть вести туристичну статистику. Укрінформ. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3055559-iz-nastupnogo-roku-v-ukraini-pocnut-vesti-turisticnu-statistiku.html> (дата звернення: 01.05.2021)
4. Внутрішній туризм в Україні – на підйомі через COVID-19. Чи надовго? Радіо Свобода. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vnytrishniy-turyzm-v-ukraini-covid19/30726545.html> (дата звернення: 05.05.2021)

ҰЙЫМ ҚЫЗМЕТІНДЕ ШЫҒЫНДАРДЫ ТАЛДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Бейсенбаева Ажар Какимовна

э.ф.к., профессор,
ҚазҰАЗУ, Қазақстан

Умырзакова Жадыра

оқытушы,
ҚазҰАЗУ, Қазақстан

Ұйым жабдықтаушылар мен өндірілген өнімді сатып алушылармен жасалынған келісімшарттарды және сұраныс пен ұсыныс нәтижесінде қойылған өндірілген өнімнің бағасын ескеріп шаруашылық қызметін жоспарлайды.

Өндірістік үрдістегі өндірілген өнімнің өзіндік құнын талдау үлкен маңызға ие. Себебі өндіруге жұмсалған шығындар өзгерісінің тенденциясын анықтауға, өзіндік құн бойынша жоспардың орындалғанын тексеруге, өзгерісіне әсер ететін факторларды анықтауға және соның негізінде ұйымның шаруашылық қызметіне баға беріп, өндірілген өнімнің өзіндік құнын төмендету резервін құрастыруға мүмкіндік береді. Шығындарды талдау — бақылау функциясының маңызды элементі болғандықтан, жоспар құру үшін ақпараттарды дайындайды.

Шығындарды басқару жүйесінде талдау функционалды циклды аяқтайды және онымен бір мезгілде оның басы болып табылады. Шығындар жалпы ұйым және өндірістік бөлімшелер бойынша шығындардың экономикалық элементі мен калькуляция баптары, қызмет түрлері, өнім (жұмыс, қызмет) бірліктері, өндіріс үрдісі кезеңдері мен есептеудің басқа да объектілері бойынша талдауды қажет етеді.

Өнім өндіруге жұмсалған жалпы шығындар құны төмендегі мәдімет өзгерісіне тәуелді:

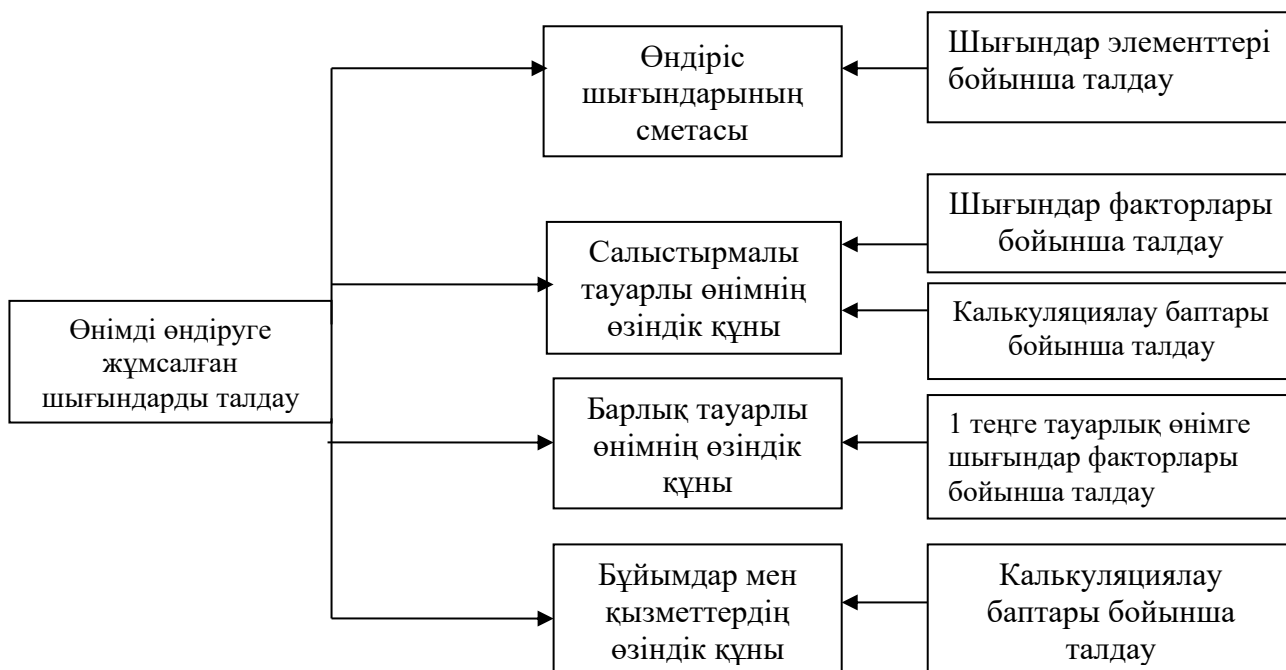
- өнім өндіру көлемі;
- өнім құрылымы;
- өнімнің бір бірлігіне жұмсалған айнымалы шығындар сомасы;
- тұрақты шығындар сомасы.

Өндірілген өнімнің өзіндік құнын талдау келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

- өзіндік құнды құрайтын шығындарды және олардың өзгеруіне әсер ететін факторларды талдау;
- 1 теңге тауарлық өнімнің өзіндік құнын немесе өнім бірлігінің өзіндік құнын талдау;
- шығындар құрамын және оның өзгеру динамикасын талдау;
- калькуляциялау баптары бойынша өзіндік құнды факторлық талдау;
- салыстырмалы тауарлық өнімнің динамикасын талдау;
- жеке өнімдердің өзіндік құндарын талдау;

- өндіріс және басқаруға қызмет көрсету бойынша шығындарды зерттеу;
- өндірістік ақаудан болған жоғалтуларды талдау;
- өзіндік құнды төмендету резервтерін талдау.

Өнімнің өзіндік құнын талдау мүмкіншілігі келесі сызбадан көрсетілген:

1 сурет. Өнімді өндіруге жұмсалған шығындарды талдау

Шығындарды талдау мақсаттары үшін өнімнің өзіндік құнының әртүрлі көрсеткіштері пайдаланылады:

- ағымдағы шығындарды есепке алу деңгейі бойынша – толық және толық емес өзіндік құн;
- калькуляциялау объектісі бойынша – өндірілген өнім және сатылған өнімнің бір бірлігінің өзіндік құны;
- калькуляциялық есептемелер жасалған кезең бойынша – жоспарлы және нақты өзіндік құн.

Жоғарыда көрсетілген көрсеткіштерді талдау өзіндік мақсаттарға ие және әртүрлі бағыттар бойынша жүзеге асырылады. Сондықтан талдау ретроспективті және перспективті болады.

Ретроспективті талдау – өткен кезеңдерде ұйымның көрсеткіштері бойынша салыстырмалы талдау болып табылады. Оның ішінде жоспарлы (сметалық) көрсеткіштер нақты көрсеткіштермен салыстырылады. Бұндай талдаудың мақсаты – ресурстарды үнемдеу немесе артық жұмсау фактісін анықтау және қолданылмаған резервтерді іздеп табу. Сонымен қатар ретроспективті талдаудың нәтижесінде алдыңғы кезеңдерде бекітілген өндірілген және сатылған өнімдердің өзіндік құндарының бюджеттерінің қауырттылығын анықтау және болашаққа сметаларды құрастыру мүмкіндігі бар.

Перспективті талдау ұйымның шаруашылық қызмет жүргізудің кейбір шарттардың өзгеруі нәтижесіндегі (нарықтық бағалардың жалпы төмендеуі,

жабдықтау келісімдерінің шарттарының өзгеруі, электроэнергия тарифтерінің өсу жағдайы және жалпы өндірістік және жалпы әкімшілік шығыстардың өзгеруі) болашақ кезеңдерінің шығындарын бағалауға, мүмкіндік береді. Жоғарыда көрсетілген талдау түрлерінің мазмұнын, міндеттерін және ақпараттық базасын төмендегі кестеде көрсетілген:

1-кесте. Шығындарды кешенді экономикалық талдаудың мазмұны, міндеттері және ақпараттық базасы

Салыстыру аясы	Ретроспективті талдау	Перспективті талдау
Талдау міндеттері	-ресурстарды үнемдеу немесе артық жұмсалуды фактісін анықтау; -талданатын көрсеткіштердің өзгеруіне әсер ететін факторларды анықтау; -өзіндік құнды төмендетудің мүмкін болатын резервтерін және оларды жұмылдыру бойынша шараларды анықтау және бағалау; -өткен кезеңдерде бекітілген бюджеттердің қауырттылық деңгейін бағалау; -перспективті бюджеттерді құрастыру.	-болашақтағы шығындар көлемін жоспарлау; -ұйымның мінез-құлқының мүмкін болатын сценарийлерін және шаруашылық қызмет жүргізу шарттарының өзгерісі нтижесіндегі шығындарды басқарудың әдіс-тәсілдерін анықтау; -қысқа мерзімді басқару шешімдерін қабылдауға негіз болу.
Талдау объектілері	-ұйымның жалпы сатылған өнім көлемінің толық және өндірістік өзіндік құны; -шығындар баптары; -сатылған өнімнің 1 теңгесіне жұмсалған шығындар; -жеке өнімдер, қызметтер, жұмыстардың өзіндік құны.	-өндірістік бұйымдар бойынша шығындар баптары; -болашақ өндірілетін өнім көлемімен байланысты шығындар.
Талдау тәсілдері	-жоспарлы көрсеткіштерді нақты көрсеткіштермен салыстыру; -өткен бірнеше кезеңдердің көрсеткіштерін өзара салыстыру.	-шығындардың болашақтағы болжау мақсатында шығындардың сипатын және оның математикалық анықтамасын анықтау.
Талдаудың ақпараттық базасы	-бухгалтерлік есептің және сыртқы қаржылық есептіліктің ақпараттары; -статистикалық есеп мәліметтері; -болжанған жоспарлар бойынша ақпарат.	-бухгалтерлік басқару есебі және ішкі есептіліктің (нақты және жоспарлы) ақпараттары.

Ескерту: автормен құрастырылған

Кешенді экономикалық талдау айнымалыларының өзгерісінің әртүрлі бағыттары жетілген ақпараттық базаның болуын талап етеді. Ретроспективті талдаудағы ақпараттық базаның негізі – «Пайда және зиян туралы есептілік» және «Түсініктеме хат» болып табылады.

Сонымен қатар шығындар көрсеткіштерін талдау кезінде бірден бір маңызды база болып статистикалық есеп ақпараттары табылады. Статистикалық есептілік шаруашылық жүргізуші субъект шегіндегі орын алып жатқан массалық құбылыстар мен үрдістер туралы жинақталған және жалпылама ақпарат

ұсынады. Ең алдымен 1-П «Кәсіпорынның өнім (тауар, қызмет) өндіру және жөнелту туралы есебі», 1-Т «Еңбек бойынша есеп» және тағы басқа статистикалық формалар қарастырылады.

Ретроспективті талдау басқару есебінің ақпараттары негізінде де жүргізіле алады. Мысалы, өнімнің жоспарлы калькуляциялау ақпараттары нақты нәтижелермен салыстырыла алады. Басқару есебінің ақпараттары жеке өнім түрлерін өндірумен байланысты орын алған шығындарға факторлық талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Бірақ нарықтық экономика жағдайында шығындардың кешенді экономикалық талдауы үшін тарихи мәліметтер (өткен кезеңдердің оқиғаларын көрсететін мәліметтер) жеткіліксіз болады. Бухгалтерлік және статистикалық есеп мәліметтері көп жағдайларда болашаққа бағытталған басқару шешімдерін дайындауды қамтамасыз ете алмайды. Яғни, келесі себептермен түсіндіріледі:

- 1) бұл жүйелерде нақты шығындар туралы құпия ақпарат көрсетілмейді;
- 2) жүйелерде перспективті мәліметтер жоқ;
- 3) жинақталған ақпарат кейде тым біріктірілген болып табылады.

Сондықтан ақпараттық жүйе басқару есебінің мәліметтерімен толықтырылады. Қызмет түрі бойынша шығындар (есепті кезеңде ұйым айналымға босатқан барлық өнімнің өндірістік өзіндік құнына сәйкес) сыртқы қаржылық есептілікте жарияланады. Ал жеке өнімдердің нақты өзіндік құны шаруашылық жүргізуші субъектінің коммерциялық құпия ақпараты болып, басқару есебінің жүйесінде қалыптасады. Перспективті талдау өз кезегінде қысқа мерзімді және стратегиялық болып бөлінеді. Талдаудың бөлінуі де басқару есебі ұсынатын сараптамалық және болжамды бағалау жағдайларын талап етеді.

Талдаудың ақпараттық базасы түрлі жоспарлы ақпарат көздерін де біріктіруі қажет – қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді бюджеттер, сметалар, жоспарлы және нормативті калькуляциялар, жобалық міндеттер және тағы басқа.

Сонымен қатар, бүгінгі таңда өндіріс қызметін жоспарлауда "шығын - көлем - пайда" талдауы (costs-volume-profit талдауы) жиі пайдаланылады. Егер өндіріс көлемі белгіленсе, онда тапсырыс портфеліне сәйкес осы талдаудың арқасында ұйым баланс ретінде де, таза пайда түрінде де табыстың белгілі бір шамасын алу үшін шығын шамасы мен сату бағасын есептейді. Осы талдаудың көмегімен, мысалы, жарнама шығыны, өнім бағасы немесе материал жабдығы, өндіріс құрылымы өзгергенде өндірістік бағдарламалардың әр түрлі нұсқаларын оңай санауға болады. Басқаша айтқанда, "шығын - көлем - пайда" талдауы өндірістік үрдістің бір немесе бірнеше параметрлері өзгертіндей болса, ұйым алатын табыс көлемін ұлғайту мәселелерін тудырады.

"Шығын - көлем - пайда" талдауы – бұл негізінде шығынның, түсімнің (табыстың), өндіріс көлемінің және пайданың, басқаруды жоспарлау мен бақылаудың өзара байланысы жататын шығын сипатын талдауы болып табылады. Демек, осы өзара байланыстар қаржылық қызметтің негізгі моделін қалыптастырады. Бұл менеджерге қысқа мерзімді жоспарлау мен баламалы шешімдерді бағалау үшін, осы модель бойынша талдаудың нәтижесін шешім қабылдау мақсатында пайдалануға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Ержанов А.К. Басқару есебі: оқу құралы / - Алматы: Экономика, 2009. - 303б.
2. Тайгашинова К.Т. Басқару есебі: оқу құралы / Өңд., толық. қаз. тілінде 1-ші рет шығарылған. - Алматы: LEM, 2011. - 330б.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет. Вводный курс: учеб. для студентов вузов / - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - 735 с.
4. Савчук В.П. Управление издержками и целевое планирование прибыли предприятия. Базовые технологии. Киев, 2004

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Блохін Павло Васильович

аспірант,
Міжнародний університет фінансів
м. Київ, Україна

Очевидно, що Україна достатньо системно використовує власні інституційно-правові можливості відносно деокупації та реінтеграції територій, захисту прав та інтересів громадян. Разом з тим, стратегічний аспект аналізування сформованого нормативно-правового забезпечення деокупації в руслі політики миробудівництва, на нашу думку, дає підстави до визнання його дещо однобоким, та, скоріше, тактично, а не стратегічно орієнтованим. Водночас, відсутня система нормативно-правових актів, покликана забезпечити невідворотність процесів деокупації та реінтеграції захоплених територій, включно з дієвими економіко-правовими засобами впливу, за яких подальша окупація територій критично витратомістка та в рази фінансово і економічно не вигідна органам виконавчої влади у плануванні та реалізації політики системної деокупації.

Разом з тим, означені фундаментальні дослідження фокусуються в основному на окремих ключових проблемах формування державної політики забезпечення економічної безпеки держави. У той же час, механізми державної політики миробудівництва в умовах загострення гібридних військових конфліктів потребують подальших наукових пошуків задля попередження ризиків та загроз економічній безпеці держави.

Як можемо констатувати, статус державного органу влади, відповідального за реінтеграцію окупованих територій, був недостатньо високим, а питання безпосередньої реінтеграції, не говорячи про прямі функції та обов'язки в частині інституційних, організаційних, економічних, інформаційних, суспільно-психологічних та інших аспектів політики реінтеграції, не були прописаними у відповідному положенні про агентство.

Практично аналогічним шляхом відносно політики реінтеграції анексованої АР Крим пішов уряд України, прийнявши у 2015 р. Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [1], якою було утворено відповідну державну службу.

В значній мірі, включно з розумінням системності впливу та національного рівня масштабності проблеми війни і окупованих територій, урядом країни у 2016 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій» [2], якою,

власне, й було створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України – центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування та реалізацію державної політики, що стосується і Донбасу і Криму, а також прилеглих до них територій.

Зауважимо, що головними завданнями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України визначено: захист прав, задоволення потреб та реінтеграція населення; відновлення територіальної цілісності країни; координація гуманітарної допомоги; розбудова миру, розвиток тимчасово окупованих та прилеглих до них територій, забезпечення інформаційної незалежності, захист державних активів та ін. [3].

Щодо внутрішніх площадок, то це Рада національної безпеки і оборони України, профільні комісії Верховної Ради України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Рада реформ при Президентові України, Офіс реформ Кабінету Міністрів України, періодичні та постійно діючі комунікаційно-експертні площадки при низці громадських і наукових організацій.

Щодо зовнішніх площадок, то це головню Трестороння контактна група з мирного врегулювання ситуації на сході України, а також Організація Об'єднаних Націй, Європейський Парламент, парламентські асамблеї Ради Європи, НАТО, ОБСЄ, ГУАМ та ін.

Надалі ведемо мову про інституційно-правові аспекти політики реінтеграції тимчасово окупованих територій. Закономірно, що Україна, як правова держава, одразу після анексії АР Крим та воєнного вторгнення на Донбасі прийняла низку нагальних нормативно-правових актів, спрямованих на мінімізацію викликів, ризиків та загроз передовсім соціально-економічного розвитку і збереження цілісності країни. Це, зокрема:

- закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (2014 р.), «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» (2014 р.), «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (2014 р.), «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (2014 р.), «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), «Про особливості державної політики зі забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018 р.);

- постанови Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» (2015 р.), «Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» (2015 р.), «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» (2015 р.), «Про особливості державної

політики зі забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2019 р.), «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань формування і реалізації державної політики щодо відновлення територіальної цілісності та забезпечення суверенітету України» (2020 р.), «Про Заяву Верховної Ради України щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту» (2021 р.);

- укази Президента України, рішення та розпорядження інших органів влади, положення яких стосуються різних аспектів реінтеграції окупованих територій та локалізації викликів і загроз воєнної і гібридної агресії.

Реалізуються в Україні й стратегічно-програмні заходи державної політики, що мають миротворчий характер. Так, одразу у 2014 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Розпорядження Про затвердження плану заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей [4].

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що якість та ефективність державної політики миробудівництва в частині збереження цілісності та економічної безпеки держави, локалізації конфлікту, мінімізації критичних ризиків та загроз можна визнати задовільною. Держава, не має чітких пріоритетів державної політики миробудівництва та зміцнення економічної безпеки держави. Проводить моніторинг заходів, спрямованих як на реінтеграцію тимчасово окупованих територій, так і на мінімізацію негативного впливу ризиків і загроз воєнної та гібридної агресії на збереження траєкторії сталого цілісного соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Список літератури:

1. Кабінет Міністрів України. Деякі питання Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. *Постанова*. 2015. №736 від 24.09.2015р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 9.04.2021)
2. Кабінет Міністрів України. Деякі питання Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. *Постанова*. 2016. № 376 від 8.06.2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2021)
3. Офіційний веб-сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://mtot.gov.ua/> (дата звернення: 08.04.2021)
4. Кабінет Міністрів України. Про затвердження плану заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей. *Розпорядження*. 2014. №1002-р від 16.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2014-%D1%80#n7> (дата звернення: 18.04.2021)

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Богданюк Олена Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Черняк Сергій Віталійович,

студент
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розвиток української економіки вимагає покращення якості та безпеки продуктів харчування. Органічна продукція повністю відповідає цим вимогам. Наразі виробництво такої продукції є одним з головних напрямків розвитку сільського господарства у світі, зокрема в Європейському Союзі.

Згідно з законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», виробництво органічної продукції визначається як «сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме: первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

Перевагами органічного ведення господарства є відновлення родючості ґрунтів, скорочення кількості шкідливих для довкілля викидів, зменшення внесення хімічних добрив. На даний момент спостерігаються також і недоліки: відсутність необхідної кількості кваліфікованих спеціалістів та нерозвинутість даного ринку.

Однією з рушійних сил розвитку органічного сектору в світі є державна підтримка, головним її інструментом є субсидіювання. На 2021 рік в Україні планують виділити державну підтримку органічного виробництва в розмірі 50 млн. грн. Розподіл коштів виглядатиме наступним чином: 30 млн. грн. на бюджетне субсидіювання з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь, 15 млн. грн. субсидії на одну голову великої рогатої худоби та 5 млн. грн. на відшкодування вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва [2]. На нашу думку, державна підтримка сприятиме розвитку органічного виробництва в Україні.

На рис. 1 представлена інформація про питому вагу зайнятих під органічним землеробством земель в Україні за областями, дані наведено без врахування окупованих територій. Діаграма демонструє відносну нерівномірність розподілу частки земель під органічним виробництвом у відношенні до загальної кількості

сільськогосподарських земель по областях України. Відтак найбільшу частку з показником 8,61% має Херсонська область, а найнижчі, на межі відсутності виробництва, — Сумська та Чернівецька області.

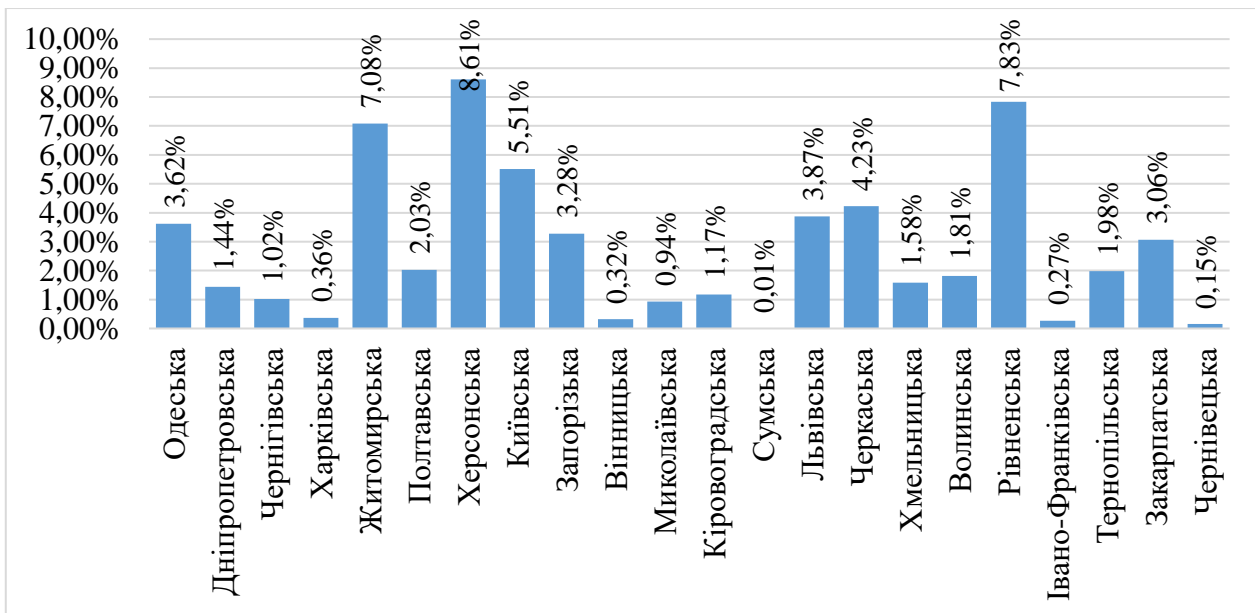

Рис. 1. Питома вага земель, зайнятих під органічним виробництвом у відношенні до загальної кількості сільськогосподарських земель по областях України, %

За даними Мінекономіки України, загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду становить 468 тис. га, що є 1,1% від загальної кількості сільськогосподарських площ України [3].

Варто зазначити, що більшість українського органічного виробництва спрямовано на експорт. Відтак у 2019 році Україна посіла 2-ге місце за показником експорту екологічної продукції до Європейського Союзу. Частка ввезеної до ЄС української екологічної продукції склала понад 10%. При цьому у порівнянні з 2018 роком обсяг експортованої продукції збільшився на 27% — з 265,8 тис. тонн до 337,9 тис. тонн. Найбільше було експортовано зернових та олійних культур, ягід та грибів у такі країни як Нідерланди, Німеччина, США та інші [3].

Зараз спостерігається позитивна тенденція розвитку, загальна площа сертифікованих органічних площ вже становить більше 450 тис. га, а поступове формування ринку свідчить про розвиток курсу України на зменшення шкідливості виробництва продукції, що зображено на рис. 2.

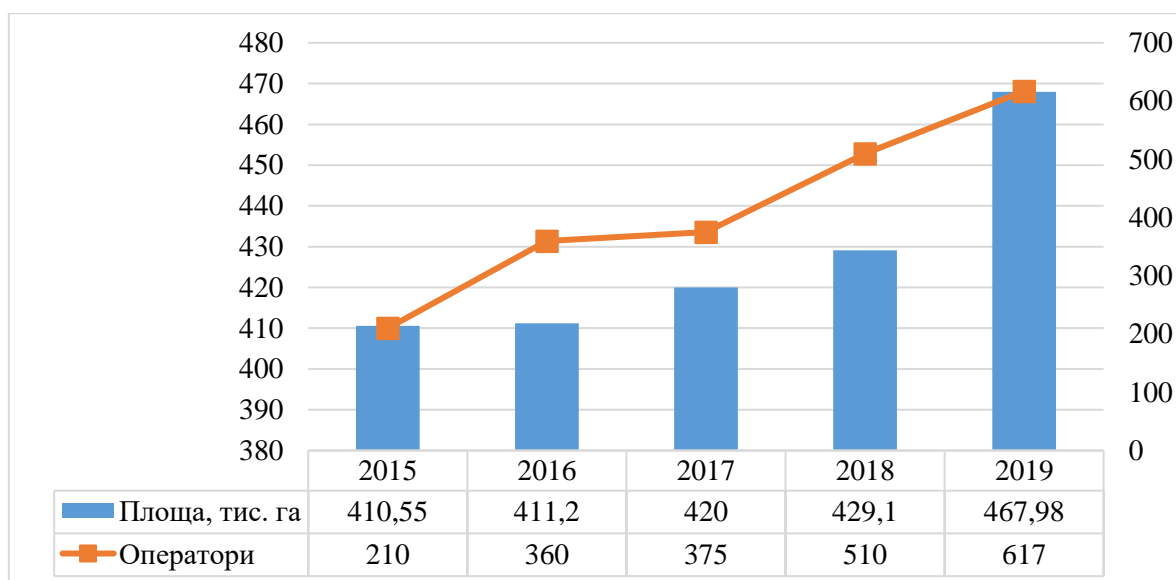

Рис. 2. Показники, що характеризують розвиток органічного виробництва в Україні, 2015-2019 рр.

На сьогодні, в Україні органічне виробництво законодавчо регулюється таким документом як: Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та іншими [4].

Продукція органічного походження регулюється та функціонує завдяки правильно оформленій та організованій системі сертифікації, щоби отримати сертифікат, необхідно дотримуватися основних кроків подачі заявки та її перевірки (табл. 1). За умови надання сертифікату, господарству надається право називати та продавати власну продукцію як органічну.

Таблиця 1

Основні етапи сертифікування органічної продукції [5]

Етап 1	Подання заявки
Етап 2	Підписання договору
Етап 3	Підготовка до інспекції
Етап 4	Інспекція
Етап 5	Сертифікаційне рішення

Отже, органічне виробництво є одним з важливих напрямів розвитку агропромислового виробництва. Серед українських виробників існує тенденція на збільшення обсягів постачання за кордон, що свідчить про затребуваність органічної продукції з боку іноземних країн. Користуючись державною підтримкою та власними інвестиціями, підприємці поступово розвивають даний ринок. Слід зауважити, що на сьогодні, ринок органічної продукції слабо розвинений та потребує впровадження нових нормативно-правових актів, а також єдиного стандарту сертифікації з країнами Європейського Союзу. Ми вважаємо, що підтримка з боку держави сприятиме розвитку ринку органічної продукції в Україні.

Література:

1. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
2. Держпідтримка АПК у 2021 році. URL: Держпідтримка для сільгосптоваровиробників на 2021 рік.pdf (economy-zt.gov.ua)
3. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>
4. Законодавство у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/pravila-virobnictva-organichnoyi-produktsiyi>
5. Постанова «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2020-%D0%BF>

ОЦІНКА КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Вінниченко Олена Вікторівна

доцент, канд. економ. наук

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Нестійке політичне та економічне становище протягом останніх років в Україні призвело до відтоку депозитів у банківському секторі та зменшенню обсягів кредитування фізичних осіб. За таких обставин зростає значення небанківських фінансово-кредитних установ, які сьогодні надають кредити населенню на споживчі цілі. На небанківському ринку кредитуванням займаються: кредитні спілки, фінансові компанії та ломбарди.

На перший квартал 2021 року небанківський ринок складається зі 190 ризикових (non-life) та 20 лайфових (страхування життя) страховиків, 298 ломбардів (було 301), 316 кредитних спілок (було 318), 144 лізингових компаній (було 143), 976 фінансових компаній (було 969), 65 страхових брокерів. На платіжному ринку працює 37 платіжних систем, створених резидентами, та 13 міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами [1]. Кількість основних небанківських фінансових посередників наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Небанківські фінансові посередники

Вид небанківської фінансової установи	Період (роки)					
	2015	2016	2017	2018	2019	1 кв. 2020
НПФ	72	64	64	62	65	63
Кредитні спілки	588	462	378	358	337	335
Ломбарди	482	456	415	359	323	319
Лізингові компанії	268	202	183	167	157	154
Фінансові компанії	711	809	818	940	986	1040
Страхові компанії	361	310	294	281	233	225

Банкоцентричність українського фінансового ринку проявляється в тому, що станом на 1 квітня 2020 року 75 діючих банків контролювали 2096 млрд грн. загальних активів, що в 7,5 раза більше за 278 млрд грн. активів під контролем 2136 небанківських посередників.

Загальна сума виданих небанківськими фінансово-кредитними установами кредитів, за результатами 9 міс. 2019 року, склала 73,9 млрд. грн., що формує 7% загального обсягу кредитного портфеля. При цьому в кредитуванні фізичних осіб то ФОП частка ринку небанківських компаній складає 12%, а в кредитуванні юридичних осіб - лише 5%. За обсягами кредитування фізичних осіб серед небанківських установ лідирують ломбарди. На другому місці – фінансові

компанії, які кредитують також і ФОП. Найменшу долю ринку займають кредитні спілки [2].

Ломбарди надають кредити під заставу, при цьому, як правило під більший відсоток ніж банки, але кредит позичальник отримує досить швидко.

Фінансові компанії надають кредити під більш високі відсотки порівняно з банками, але при цьому вони надають позики клієнтам яким відмовив банк. В структурі наданих кредитів переважають короткотермінові кредити, 30% з яких терміном до 30 днів, а понад 50% - терміном до року. Фінансові компанії впевнено займають своє місце на ринку небанківського кредитування.

Переважає більшість кредитів, що видають кредитні спілки, є дрібними кредитами на споживчі цілі – 52% загальної суми наданих кредитів; комерційні кредити та кредити, що передбачають триваліший термін кредитування та більші суми кредиту, займають загалом 24%, кредити на придбання, ремонт та реконструкцію житла – 8%. Кредитні спілки займають досить значне місце у провідних економіках світу, чого на жаль неможливо відзначити в Україні. Кредитним спілкам необхідно імплементувати новітні технології та розширити спектр послуг, що дасть можливість працювати на більш широку аудиторію [3].

Основними напрямками вдосконалення діяльності небанківських фінансово-кредитних установ є: забезпечення процесу формування нормативно-правової бази щодо діяльності небанківських фінансово-кредитних установ; зміна механізму оцінки ризиків банкрутства небанківських фінансово-кредитних установ з боку регуляторів; підвищення рівня стабілізації на фінансовому ринку шляхом посилення методів регулювання та контролю з боку регуляторів фінансового сектору.

Перелік посилань:

1. У лютому кількість небанківського фін ринку вперше зросла за півроку – результати ліцензування та реєстрації. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ulyutomu-kilkist-uchasnikiv-nebankivskogo-finrinku-vpershe-zroslo-za-pivroku--rezultati-litsenzuvannya-ta-reyestratsiyi>

2. Чи існує конкуренція для банків з боку небанківських фінансових установ. URL:<http://finpuls.com/ua/financial/reviews/news/CHi-snu-konkurencyu-dlya-bankv-z-boku-nebankvskih-fnansovih-ustanov.htm>

3. Вінниченко О.В., Матвієнко С.С. Аналіз та основні тенденції розвитку кредитних спілок в Україні та світі. Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation : collection of scientific papers SCIENTIA » with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), February 12, 2021. Pisa, Italian Republic : NGO European Scientific Platform. DOI 10.36074/12.02.2021.v1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА БОЛГАРІЇ

Залознова Юлія Станіславівна
чл.-кор. НАН України, д.е.н., професор

Ляшенко Вячеслав Іванович
д.е.н., професор

Трушкіна Наталія Валеріївна
к.е.н.

Інститут економіки промисловості НАН України (м. Київ)

В умовах активізації інтеграції України до єдиного європейського дослідницького та інноваційного простору виникає необхідність формування партнерських взаємовідносин та поглиблення транскордонного співробітництва. Першочерговим стратегічним пріоритетом національної економіки і важливим об'єктом сучасної регіональної політики визнано транскордонне науково-освітнє й інноваційне співробітництво, яке сприяє забезпеченню збалансованого сталого розвитку країни. Основні засади транскордонного співробітництва України з країнами-членами Європейського Союзу визначено Главою 27 Угоди про асоціацію та Законом України «Про транскордонне співробітництво».

14 квітня 2021 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджено Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки, метою якої є підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України шляхом активізації та розвитку транскордонного співробітництва, сприяння встановленню і поглибленню наукових і освітніх відносин між суб'єктами та учасниками таких відносин України та інших держав в умовах співпраці, а також стимулювання і впровадження інновацій, створення і розвитку макрорегіональних інноваційних екосистем.

Варто зазначити, що тривалий час науковці Інституту економіки промисловості НАН України [1-10] активно займаються проблемами науково-методичного обґрунтування концептуальних положень посилення міждержавного й транскордонного співробітництва та підвищення ефективності євроінтеграційного потенціалу України, формування й функціонування інноваційних екосистем національного й регіонального рівня, розроблення механізмів інституційного забезпечення інноваційного підприємництва тощо.

Українсько-болгарське науково-технічне співробітництво здійснюється на основі Угоди між Міністерством України у справах науки і технологій та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія в галузі науково-технічного співробітництва від 24 березня 1998 р.

Договірні сторони в рамках цієї Угоди здійснюють науково-технічне співробітництво у таких формах, як: спільні науково-дослідні проекти у сфері науки і техніки; обмін науковими співробітниками і фахівцями; обмін науково-технічною інформацією і документацією; створення спільних науково-технологічних центрів та дослідних лабораторій; організація й проведення науково-технічних конференцій, симпозіумів, семінарів і виставок. При цьому договірні сторони підтримувати взаємну участь у міжнародних програмах і проектах з науково-технічного співробітництва.

Для забезпечення виконання цієї Угоди договірні сторони створюють Програму співробітництва у сфері науки і техніки, яка забезпечує рівноправну участь кожної наукової організації і кожного вченого з обох країн у реалізації спільних науково-технічних робіт через проведення відкритих конкурсів. Список проектів та інших спільних робіт, що прийняті до виконання в рамках Програми, затверджуються договірними сторонами. Організаційне обслуговування Програми, у тому числі збір заявок, проведення наукової експертизи, забезпечення підтримки проектів та інших спільних робіт, здійснюється договірними сторонами в узгоджених порядку та обсягах.

За даними Євростату та Державної служби статистики України, кількість працівників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт у Болгарії, зросла за 2015-2017 рр. на 47,8%, а дослідників – на 44,7%. Але в Україні спостерігається тенденція скорочення цих показників. Так, кількість працівників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт, знизилася на 38,9%, а дослідників – на 47,1% (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість працівників та дослідників, задіяних у виконанні НДР, у розрахунку на 1000 осіб зайнятого населення (у віці 15-70 років)

Показники / Роки	Країни	
	Болгарія	Україна
Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, осіб		
2010	6,9	4,7
2015	10,0	6,5
2016	10,9	7,1
2017	10,2	6,8
Кількість дослідників, задіяних у виконанні НДР, осіб		
2010	9,5	7,0
2015	9,1	5,5
2016	6,0	3,9
2017	5,8	3,7

Складено за даними: [11, с. 68].

Як показує аналіз, питома вага витрат на виконання науково-дослідних робіт у ВВП Болгарії збільшилася за 2010-2018 рр. на 0,19 відсоткових пункти, а в Україні, навпаки, зменшилася на 0,28 в.п. Однак частка в Болгарії й Україні нижче даного показника в країнах ЄС-28 (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка частки витрат на виконання науково-дослідних робіт у ВВП, %

Країни	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ЄС-28	1,92	1,96	2,00	2,01	2,02	2,03	2,04	2,08	2,12
Болгарія	0,57	0,53	0,60	0,64	0,79	0,95	0,77	0,74	0,76
Україна	0,75	0,65	0,67	0,70	0,60	0,55	0,48	0,45	0,47

Складено за даними: [11, с. 69].

Як правило, фінансування виконання науково-дослідних робіт у Болгарії здійснюється за рахунок підприємницького сектору та коштів іноземних джерел. Так, питома вага фінансування виконання науково-дослідних робіт за підприємницьким сектором зросла за 2010-2017 рр. на 26,5 відсоткових пункти у загальному обсязі витрат на НДР, а за секторами іноземних інвесторів, навпаки, знизилася на 7,4 в.п., державним – на 18,9 в.п. Незначна частка фінансування виконання науково-дослідних робіт здійснюється за рахунок секторів вищої освіти і приватних неприбуткових організацій. Аналогічна ситуація спостерігається і в Україні (табл. 3).

Таблиця 3

Частка фінансування виконання науково-дослідних робіт у загальному обсязі витрат на НДР, %

Сектори	Болгарія		Україна	
	2010	2017	2010	2017
Підприємницький	16,7	43,2	23,8	30,1
Державний	43,2	24,3	49,5	44,2
Вищої освіти	0,5	0,1	0,2	0,2
Приватний неприбутковий	0,1	0,2	0,1	0,0
Кошти іноземних джерел	39,6	32,2	25,8	24,4

Складено за даними: [11, с. 70].

Статистичний аналіз показує, що частка витрат на виконання науково-дослідних за рахунок підприємницького сектору в Болгарії збільшилася за 2010-2018 рр. на 21,6 в.п. у загальному обсязі витрат на НДР. Значення цього показника за рахунок державного сектору скоротилося на 15,2 в.п., а вищої освіти – на 6,3 в.п.

В Україні питома вага витрат на виконання науково-дослідних за рахунок підприємницького сектору зросла за досліджуваний період на 3,1 в.п., а вищої освіти – на 0,2 в.п. у загальному обсязі витрат на НДР. Значення даного показника в країні за рахунок державного сектору зменшилося на 3,2 в.п. у загальному обсязі витрат на НДР (табл. 4).

Таблиця 4

Питома вага витрат на виконання науково-дослідних робіт у загальному обсязі витрат на НДР за секторами діяльності, %

Сектори діяльності	Болгарія			Україна		
	2010	2017	2018	2010	2017	2018
Підприємницький	50,3	70,3	71,9	55,4	58,2	58,5
Державний	37,3	23,2	22,1	38,1	34,5	34,9
Вищої освіти	11,8	5,7	5,5	6,5	7,3	6,7

Складено за даними: [11, с. 70].

Варто відмітити, що в 2020 р. з метою активізації освітніх українсько-болгарських взаємовідносин відбулося підписання Протоколу про співробітництво та обміни між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія на 2020/2021, 2021/2022, 2022/2023, 2023/2024 навчальні роки. Спільний Протокол є дієвим інструментом у здійсненні на паритетній основі взаємних обмінів вчителів, викладачів і лекторів та направлення випускників шкіл на навчання до провідних закладів освіти України та Болгарії.

Цим Протоколом передбачаються такі форми співпраці:

обмін кандидатами для здобуття вищої освіти за освітніми/освітньо-кваліфікаційними ступенями «бакалавр» або «магістр» (крім спеціальностей «Охорона здоров'я та спорт» і «Мистецтво»);

обмін викладачами та науковцями для стажування і проведення науково-дослідної роботи;

встановлення та розвиток прямих зв'язків між закладами освіти обох країн;

підтримка вивчення української та болгарської мов як вибіркової дисципліни за спеціальностями з різних професійних напрямів у закладах вищої освіти України і Болгарії;

обмін учителями для підвищення кваліфікації з викладання української та болгарської мов відповідно тощо.

Отже, сучасні умови транскордонного співробітництва України та багатьох країн Європейського Союзу у напрямі підвищення ефективності науково-освітньої та інноваційної діяльності потребують наукового обґрунтування інституційних положень і розроблення відповідних рекомендації щодо їх впровадження. Це й стане напрямом подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Залознова Ю.С. Соціоекономічний розвиток України в контексті глобальних і національних викликів: монографія; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2014. 336 с.

2. Drachuk Yu., Stalinskay E., Trushkina N. Trends of the global market for venture funding: comparative analysis. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2016. Vol. 2. No. 3. P. 59-68.

3. Залознова Ю.С., Драчук Ю.З., Трушкіна Н.В. Засади участі вітчизняних і міжнародних інвестиційних структур в інноваційному розвитку вугільної промисловості України. *Економічні та соціальні перспективи децентралізації в*

Україні: монографія / за заг. ред. Ю.З. Драчука, В.Я. Швеця, М.С. Пашкевич; Міжнар. гуман. ун-т, Нац. гірничий ун-т. Дніпропетровськ: Нац. гірничий ун-т, 2016. С. 191-205.

4. Drachuk Y.Z., Rashchupkina V.N., Trushkina N. V. Proposals for the Development of Innovative Business on the Principles of Public-Private Partnerships. *Journal of Applied Management and Investments*. 2016. Vol. 5. Iss. 1. P. 26-33.

5. Zaloznova Yu. Problems of formation of the neoindustrial model for industry development in Ukraine. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 115-122. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1\(13\)-115-122](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-115-122).

6. Україна в європейському науково-освітньому та інноваційному просторі: концепція адаптації та інтеграції в умовах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом: монографія / С. В. Іванов, В. І. Ляшенко, І. Ю. Підоричева, М. О. Солдак та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 331 с.

7. Ляшенко В. І., Підоричева І. Ю., Кучеров А. В., Тесновський П. В. Напрями інтеграції України до європейських науково-освітніх та інноваційних просторів в умовах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С. 147-179.

8. Lyashenko V., Pidorycheva I. The formation of interstate and cross-border scientific-educational and innovative spaces between Ukraine and the European Union member states in the digital economy. *Virtual Economics*. 2019. Vol. 2. No. 2. P. 48-58. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02\(3\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02(3)).

9. Ляшенко В. І., Підоричева І. Ю. «Інноваційний ліфт» розвитку стартапів: концепція та алгоритм упровадження. *Інституціональна модель інноваційної економіки*: монографія / за ред. Ляшенка В. І., Прокопенко О. В., Омеляненко В. А. Суми: Територія, 2019. С. 131-148.

10. Ляшенко В., Підоричева І., Антонюк В. Європейський дослідницький простір: компаративний аналіз інституційних передумов та шляхи інтеграції України. *Journal of European Economy*. 2020. Vol. 19. No. 3(74). P. 483-509.

11. Наукова та інноваційна діяльність України за 2019 рік: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 100 с.

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Коваленко Вікторія Володимирівна,

Д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

Поя Ігор Юрійович

Студент групи 41 к, факультету «Фінансів і банківської справи»

Одеський національний економічний університет

Розвиток малого та середнього підприємництва є ключовим драйвером економічного зростання будь-якої держави, її конкурентоспроможності у глобальному економічному просторі. Саме суб'єктами малого та середнього підприємництва створюється більша частина валового внутрішнього продукту країн із розвинутими ринковими відносинами, а такі вагомні переваги малого бізнесу, як мобільність, здатність гнучко реагувати на зміни споживчого попиту, раціональна організаційна структура, оперативність в освоєнні випуску нової продукції малими партіями, невисокі експлуатаційні витрати, свідчать про їхній високий потенціал у забезпеченні можливостей подолання наслідків фінансово-економічної кризи, забезпеченні зайнятості працездатної частини населення та сприянні економічному зростанню [1, с. 560].

Основними перешкодами для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є: недостатність фінансового забезпечення; недосконалість законодавства; нерозвиненість фінансово-кредитного механізму; карантинні обмеження, пов'язані з COVID-19 [2].

У сучасних наукових дослідженнях виокремлюють наступні способи фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва: самофінансування, фінансування через механізми ринку капіталу, банківське кредитування, бюджетне фінансування, а також альтернативні способи фінансування (лізинг, факторинг, венчурне фінансування). Переваги та недоліки способів фінансування суб'єктів малого підприємництва наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Переваги та недоліки способів фінансування суб'єктів малого підприємництва

Способи фінансування суб'єктів малого та середнього бізнесу	Переваги	Недоліки
Самофінансування	низький ризик неплатоспроможності та банкрутства підприємства; не вимагається сплата відсоткової ставки.	обмежений розмір коштів, що залежить від успішності попередньої діяльності.

Державне фінансування	відносно не дорогий вид фінансування.	довготривалий процес надання коштів; труднощі в отриманні..
Банківське кредитування	розроблені спеціальні банківські продукти для суб'єктів малого та середнього бізнесу.	високі відсоткові ставки; труднощі в отриманні; необхідне забезпечення.
Лізинг	забезпечує отримання обладнання без його повної оплати; всі витрати на придбання обладнання відносяться на собівартість продукції лізингоотримувача, що дозволяє знизити базу оподаткування.	значна сума першого лізингового платежу, що включає до 30% вартості придбаного майна; необхідне заставне забезпечення.
Факторинг	швидкість отриманні коштів; аутсорсинг дебіторської заборгованості.	висока вартість послуг; обмежена пропозиція спеціалізованих факторингових продуктів для малого бізнесу.
Венчурне фінансування	здійснюється без надання підприємствами будь-якої застави.	зміна структури власності; застосовується для реалізації лише високоефективних проєктів.

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [3, с. 184; 4, с. 441]

В Україні підприємництво поки ще не відіграє суттєвої ролі в забезпеченні економічного зростання, його внесок у валовий внутрішній продукт складає лише 19,2 %.

На сьогодні, основним законодавчим документом, який регламентує державне регулювання фінансово-інвестиційної підтримки малого та середнього бізнесу є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», яким передбачено основні напрями такої підтримки, а саме: часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проєктів суб'єктів малого і середнього підприємництва; часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями; надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; надання позик на придбання і впровадження нових технологій; компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими

підприємствами; фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки [5].

Також у 2000 р. було прийнято Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [6], наголошуємо про необхідність перегляду даного Закону, бо він не відповідає сучасним реаліям розвитку економічних процесів в Україні. Слід відзначити, що під час карантинних обмежень, які викликані COVID 19, Уряд України прийняв низку програм підтримки бізнесу, а саме: введення кредитних канікул, податкові преференції, підтримка малого та середнього бізнесу, підтримка агробізнесу, інформаційна підтримка бізнесу (таблиця 2).

Таблиця 2.

Характеристика державних програм підтримки бізнесу в умовах карантинних обмежень

№ пор	Програма	Характеристика
1	Кредитні канікули	Банки мають декілька варіантів реструктуризації кредитів: повне або часткове звільнення від сплати тіла кредиту на час карантину з відповідним подовженням позики; капіталізація відсоткових платежів;
2	Податкові преференції	звільнення від нарахування та сплати плати за землю, яка використовується в господарській діяльності; обмеження застосування більшості штрафів за порушення податкового законодавства; мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок; дозвіл фізичним особам-підприємцям тимчасово не заповнювати книгу обліку доходів; відтермінування введення РРО для всіх категорій платників податків за спрощеною системою; збільшення лімітів річного доходу для ФОП 1, 2 та 3 груп; звільнення від сплати ПДВ при ввезенні товарів, необхідних для боротьби з коронавірусом; спрощення системи обліку продукції та впровадження нульової ставки акцизного податку для державних підприємств, які виробляють дезінфектори на основі спирту; припинення оскаржень рішень контролюючих органів врахування без обмежень витрат платників ПДВ на передачу, в якості внеску в боротьбу з коронавірусом, установам охорони здоров'я медикаментів, ліків, обладнання тощо; надання органам місцевого самоврядування права приймати рішення про зміну ставок єдиного податку

3	Підтримка роботодавців і працівників сфери малого та середнього бізнесу	Власникам малого і середнього бізнесу, які мають найманих працівників, надається допомога по частковому безробіттю.
4	Підтримка агробізнесу	1,2 млрд грн на здешевлення кредитів; 1 млрд грн за програмою надання державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; 400 млн грн на розвиток фермерства та кооперативів; 400 млн грн на підтримку галузі садівництва, виноградарства та хмелярства
5	Інформаційна підтримка бізнесу	користування державними послугами та інформаційними ресурсами online: Covid-19: інформаційна підтримка бізнесу https://epo.org.ua/covid19/ ; Реєстрація фізичної особи-підприємця https://online.minjust.gov.ua/registration-fiz ; Електронний кабінет платника податків https://cabinet.tax.gov.ua/login ; Реєстри Державної податкової служби https://cabinet.tax.gov.ua/registers ; Пошук фіскального чека https://cabinet.tax.gov.ua/cashregs/check ; Пошук марки акцизного податку https://cabinet.tax.gov.ua/registers/mark ; Онлайн консультація ДПС https://cabinet.tax.gov.ua/help/sendlist.html ; Відео уроки користування кабінетом платника податків https://tax.gov.ua/media-tsentr/videogalereya/videouroki/ ; Державний портал, що справді допоможе у бізнесі https://business.diia.gov.ua/

Джерело: складно автором за матеріалами [7]

Для ефективного державного регулювання фінансово-інвестиційної підтримки малого та середнього бізнесу, за необхідне є побудова системи оподаткування, адекватної вимогам розвитку підприємництва в Україні. Для виконання цього завдання за доцільне є встановлення критеріїв щодо визначення граничної межі оподаткування; скоротити кількість податків за рахунок тих, що не мають вирішального значення для бюджету; установити податкові пільги для вирішення регіональних соціальних проблем.

З нашої точки зору за необхідне є внесення суттєвих змін у порядок надання державних кредитів та гарантій, розширення форм кредитування, забезпечення їх доступності. Основними заходами держави у сфері фінансово-інвестиційної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу мають стати: надання допомоги підприємцям у формі стартового капіталу; лібералізація процедур надання позик; стимулювання банківських і небанківських фінансових установ щодо фінансування підприємництва; запровадження системи гарантованих

цільових позик під підприємницькі проекти; надання більшої частки прямої державної фінансової підтримки має бути оптимізовано шляхом делегування повноважень відбору її реципієнтів уповноваженому банку або новоствореній спеціалізованій державній установі.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що одним із ключових напрямків розвитку вітчизняної економіки в умовах євроінтеграції є розвиток малого та середнього бізнесу. Дана форма підприємництва дозволить досить швидкими темпами наростити показники соціально-економічного розвитку України, оскільки має можливості швидкої адаптації до змін зовнішнього середовища, участі у міжнародному поділі праці.

Список використаної літератури:

1. Гаркуша Ю.О., Руснак О.О. Банківський кредит у забезпеченні розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 39. С. 560-564. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct37-81>.
2. Коваленко В.В., Радова Н.В. Банківський кредит у формуванні фінансово-інвестиційного механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/47>.
3. Кузнєцова Л. В. Банківський кредит як джерело фінансового забезпечення розвитку АПК України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: економічні науки. 2014. Вип. 9. Ч. 1. С. 183-187.
4. Оксенюк Ю.І. Фінансове забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *«Молодий вчений»*. 2017. № 7 (47). С. 440-443.
5. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Закон України, прийнятий Верховною радою України від 22.03. 2012 р. № 4618-VI (зі змінами та доповненнями від 04.12.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.
6. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Закон України, прийнятий Верховною радою України від 21.12. 2000 р. № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text..>
7. Програми підтримки бізнесу. Кабінет Міністрів України. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Кузьменко Олександра Костянтинівна

к.е.н., доцент
Полтавський університет економіки і торгівлі

Тимошенко Оксана Валеріївна

к.е.н., доцент
Полтавський університет економіки і торгівлі

Сучасні підприємства, для отримання успіху у складному, мінливому і непередбачуваному конкурентному середовищі, ведуть активний пошук щодо нових способів їх ефективного функціонування та розвитку. Одним із таких способів є синергетичний підхід, який орієнтований на ефективну взаємодію суб'єктів економіки із зовнішнім середовищем та на створення ефективних взаємозв'язків всередині них. Саме, синергетичний підхід дає можливість підвищити результативність підприємств шляхом отримання синергетичного ефекту.

Питання використання синергетичного підходу до процесу функціонування підприємств досліджені у роботах як закордонних, так і вітчизняних науковців. Таких як: Р. Адамс, І. Ансофф, П. Друкер, В. Царьов, Б. Андрушків, В. Гриньова, Т. Клебанова, С. Мочерний, О. Погайдак, Є. Ходаківський та ін. Однак, методи створення ефекту синергії економіки підприємств недостатньо опрацьовані та потребують подальших досліджень щодо застосування синергетичного підходу до управління вітчизняними підприємствами в сучасних умовах.

Сутність синергетичного підходу полягає у тому, що із множини шляхів розвитку необхідно обрати один – найкращий. Основним принципом даного методу є простота управлінських структур. При цьому, синергетична модель управління потенціалом (ресурсами, можливостями) [1] будується за принципом: «ціль – потенціал (ресурси, можливості) – автономія – самоорганізація», тобто на створенні внутрішніх умов для коректування системи у потрібному напрямку. Таким чином, синергетичне управління орієнтоване на тенденції розвитку системи, припускає існування зон вільних від контролю. Управлінські відносини при такому підході розглядаються як взаємодія підпорядкування при самоврядуванні і самоорганізації з коректування вектору розвитку продуктивних сил, а протиріччя – джерело соціальної синергії. Керованість в синергетичній системі пов'язана з активним досягненням інтеріоризованих цінностей всіма учасниками взаємодії, як керуючими, так і керованими суб'єктами [2].

Дослідження прояву синергетичного ефекту не можливо здійснювати без системного підходу, особливо при побудові ефективної системи управління

фінансовими результатами.

Формування фінансового результату господарської діяльності зумовлюється впливом багатьох чинників. Від того, як налагоджено систему управління на підприємстві, залежать оперативність, обґрунтованість та оптимальність управлінських рішень в контексті реакції на внутрішні та зовнішні загрози.

Система управління на підприємстві є складним явищем, яке має у своїй структурі кількісні та якісні зміни, що зумовлюють отримання синергетичного ефекту. Розуміння керівниками зазначених процесів дасть змогу підвищити ефективність системи управління фінансовими результатами на підприємстві [3]. Отже, фінансовий результат формується під впливом впорядкованих дій елементів соціально-економічної системи в умовах невизначеності, тобто система є нестійкою та відкритою для негативного та позитивного впливу чинників. Саме це і є передумовою отримання синергетичного ефекту в системі. При цьому, виникають певні флуктуації в системі управління, відповідно, відбувається збільшення ентропії внаслідок хаотичного розподілу наявної інформації та ресурсів, в результаті чого відбувається певний розвиток соціально-економічної системи.

Таким чином, впровадження якісних змін відбувається в стані нерівноваги і нестійкості системи, в наслідок чого виникають нові якості під дією біфуркаційних збуджень.

Флуктуація чи їх комбінація можуть бути настільки сильними, що наявна організаційна структура соціально-економічної системи не витримує їх, і стан системи стає або хаотичним, або більш організованим. Цей момент руйнації наявного порядку в системі, в якому і здійснюється вибір варіанта, є розвитком системи. Тобто маємо точку біфуркації, в якій здійснюються якісні стрибкоподібні зміни (зміни в системі управління на підприємстві). Алгоритм побудови моделі розвитку соціально-економічних систем наведено автором у роботі [4]

В процесі самоорганізації системи управління на підприємстві можуть поєднуватися структурні елементи старої та нової якості (зокрема, зміна місії підприємства, застосування нових методів управління, певні управлінські рішення), відповідно, відбувається зміна цілей та завдань системи управління підприємством. Тобто, у точці біфуркації в системі управління на підприємстві створюється платформа для її еволюції шляхом впровадження інноваційних підходів у діяльність менеджерів та об'єднання їх інтелектуальних здібностей і зусиль. Це зумовлює постановку нових цілей функціонування системи управління (а саме, вибір відповідних атракторів). Так, узгодження мотиваційних чинників менеджерів обумовлює оптимізацію знань та зусиль кожного менеджера в управлінській діяльності, розробка стратегії управління, відповідно, формує оптимальні стратегічні напрями розвитку підприємства.

Процес самоорганізації системи управління дає можливість сформувати відносно незалежну систему управління, в якій відбувається пошук нових параметрів функціонування з можливим корегуванням поставлених цілей під дією зовнішніх та внутрішніх чинників. В результаті організації цілісної системи управління, наділеної новими якостями, виникає синергетичний ефект. Отже, в

системі управління фінансовими результатами на підприємстві виникають процеси, які є структурними елементами такого явища, як синергія (рис. 1).

Таким чином, на сучасних підприємствах необхідне впровадження в систему управління синергетичного підходу. Саме моделювання та оцінювання синергетичних ефектів мають стати пріоритетними напрямками в системі управління на підприємстві, для досягнення цілей підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності.

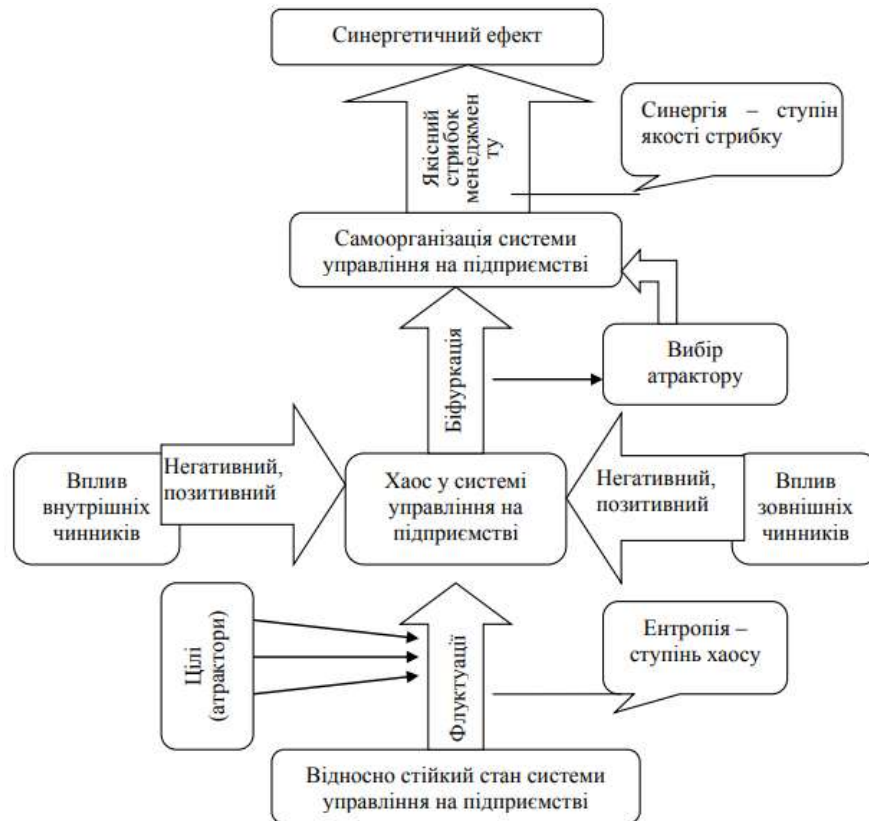

Рисунок 1 – Складові синергії у системі управління фінансовими результатами на підприємстві [3]

Список літератури:

1. Рогоза М.Є. Потенціал розвитку торговельних підприємств: моделі, алгоритми, оцінка : монографія / М.Є. Рогоза, О.К. Кузьменко ; Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ). – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 119 с.
2. Кузьменко О.К. Економіко-математичні методи і моделі розподілу та використання ресурсів на підприємстві / О.К. Кузьменко, І.А. Труфанов // Економіка сьогодні: проблеми, моделювання та управління : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет - конференції (16–17 листопада 2017 року, м. Полтава). – Полтава : ПУЕТ, 2018. – С. 128–135. Режим доступу: <http://www.ek.puet.edu.ua/files/conf171117.pdf>.
3. Чернецька О.В. Складові синергії в системі управління фінансовими результатами на підприємстві / О.В. Чернецька // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і

управління. – 2018. – Т. 29(68), № 5. – С. 109–113. – Режим доступу: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_5/26.pdf.

4. Кузьменко А.К. Моделирование развития предприятия с использованием теории катастроф / А.К. Кузьменко // Міжнародний науковий економічний журнал «Бізнес Інформ». – Харків : Видавничий дім «ІНЖЕК», 2014. – № 9. – С. 114–118. – Режим доступу: http://business-inform.net/pdf/2014/9_0/114_118.pdf.

ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІН НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ

Макаренко Олена Іванівна

к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
Запорізький національний університет

Лось Ольга Вікторівна

студентка кафедри економічної кібернетики
Запорізький національний університет

Ринок нерухомості відіграє значущу роль у функціонуванні ринкової економічної системи, її розвитку та задовольняє різноманітні економічні та соціальні потреби. Ринок нерухомого майна суттєво впливає на всі сторони життя та діяльності людей та є невід'ємною частиною системи економічних відносин, тісно пов'язаної з процесами, що відбуваються на ринках споживчих товарів, капіталу, цінних паперів, інвестиційних ресурсів, праці. Як сектор національної економіки, він поєднує в собі складну соціально-економічну систему, елементи ринку та функцію керування ними під час створення, розвитку та обігу нерухомості на користь суспільного споживання [1]. Беручи до уваги досить мінливий попит на нерухомість, низьку купівельну спроможність населення та незбалансований розвиток деяких сегментів державного ринку нерухомості, можна зазначити що дослідження наявних та прогнозування наступних тенденцій цього ринку є достатньо актуальним питанням.

Проаналізуємо динаміку цін на житло за останні 6 років (з січня 2016 року по січень 2021 року) використовуючи статистичні дані інформаційно-аналітичного порталу [2]. Для аналізу було обрано щотижневі ціни на квадратний метр в місті Києві (рис. 1).

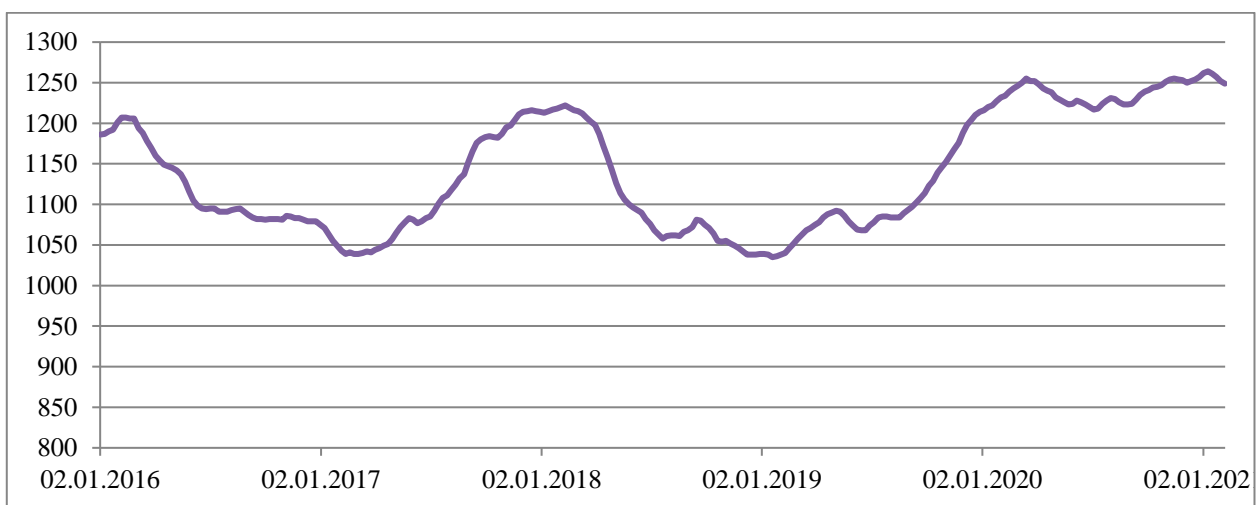

Рисунок 1 – Динаміка цін на нерухомість

З рис. 1 видно, що ринок нерухомості є досить волативним та характеризується щорічними коливаннями. Аналізуючи наявну динаміку цін

видно, що у 2017 році порівняно з 2016 роком ціни знизилися на 10,7%. Це пов'язано з тим, що через зростання обсягів будівельних робіт пропозиція перевищувала попит в даному сегменті і тому ціни поступово знижувались. Та починаючи з березня 2017 року до січня 2018 року простежується зростання цін на житло на 17%, що спричинено високим інвестиційним попитом [3].

Однак з лютого 2018 року по січень 2019 року відбувся падіння цін на 18,1%, що було спровоковано відсутністю попиту з боку населення у зв'язку зі зменшенням купівельної спроможності. Не дивлячись на зниження цін обсяги будівництва не змінюються, забудовники продовжують інвестувати в нерухомість та пропозиція зростає. Щоб не втратити наявний сегмент на ринку нерухомості забудовники змушені знижувати ціни [4,5].

З червня 2019 року відбувається зростання цін, так у лютому 2021 року ціна на 1 кв. м склала 1249 грн, що на 16,9% більше ніж у 2019 році. Загалом на лютий 2021 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року ціни зросли на 3,5%. Таке зростання цін спричинене нестабільністю ринку нерухомості та попиту на житло.

Проаналізувавши динаміку цін на нерухомість, перейдемо до прогнозування. Оскільки досліджуваний часовий ряд має коливальний характер то для побудови прогнозу нами було обрано період з червня 2019 року по січень 2021 року, який характеризується стабільно зростаючою динамікою (рис. 2).

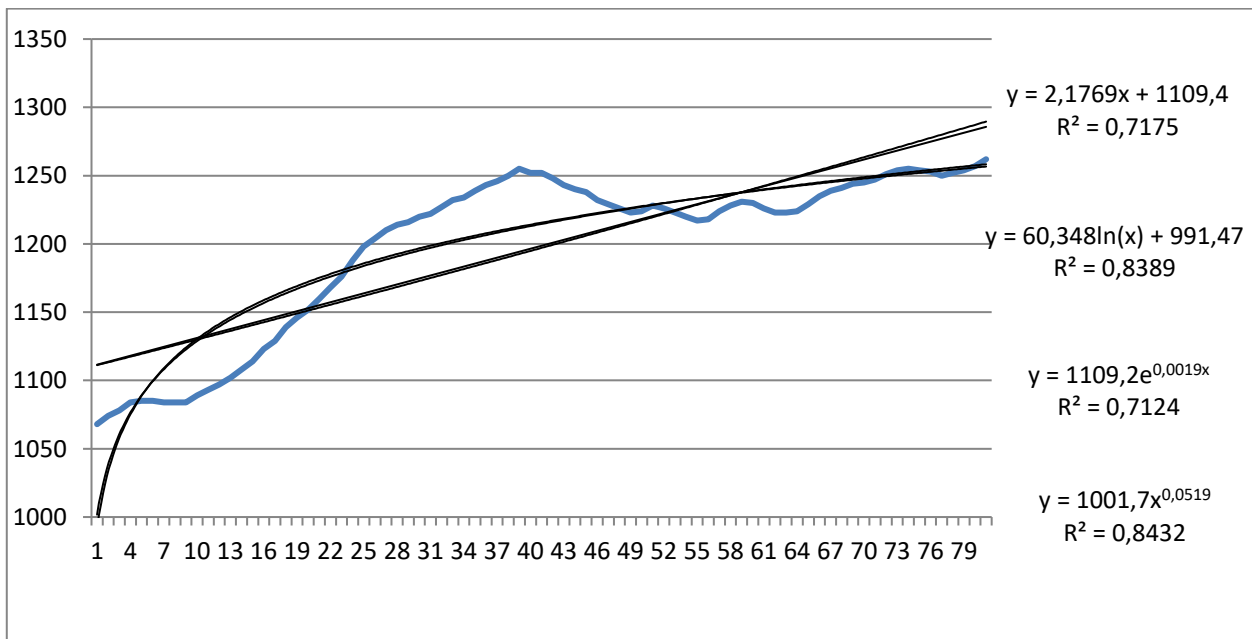

Рисунок 2 – Ціни на нерухомість у період з червня 2019 року по січень 2021 року

Так, нами було побудовано чотири трендові моделі які є якісними та описують більше 70% вихідних даних ($R^2 > 0,70$). Було оцінено точність та якість прогнозу за кожною моделлю та обрано найкращу для розрахунку прогнозу на наступні два тижні. Результати розрахунків представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка точності прогнозних моделей

Трендова модель	Математичний вид	R^2	$MAPE$	$RMSPE$
Лінійна	$2,1769x + 1109,4$	0,71	2,8%	2,8%
Логарифмічна	$60,348\ln(x) + 991,47$	0,83	0,5%	0,5%
Експоненційна	$1109,2e^{0,0019x}$	0,71	3,5%	3,5%
Степенева	$1001,7x^{0,0519}$	0,84	0,5%	0,6%

Проаналізувавши побудовані моделі та розрахувавши відносні похибки прогнозу, бачимо що найточнішими моделями є логарифмічна та степенева, адже середня абсолютна похибка становить 0,5%, що свідчить про високу точність прогнозу. Так, за даними моделями прогнозується незначне зростання цін у наступному періоді на 0,06% та складе – 1261,7 грн. тож, наявна тенденція зберігається у короткостроковому періоді.

Підводячи підсумок варто зазначити, що ціни на ринку нерухомості носять мінливий характер, а одним із найвпливовіших факторів ціноутворення є попит населення. Для збалансування ринку нерухомості, забудовникам також слід приваблювати клієнтів (покупців) вигідними умовами розстрочки та забезпечити населення вигідними умовами іпотечного кредитування, задля стабілізації попиту та пропозиції на житло.

Список літератури:

1. Топорницька Х.А.. Державне регулювання ринку нерухомості в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34293/1/%D0%95%D0%9E%D0%97.pdf>.
2. Статистика та динаміка цін на нерухомість. Інформаційно-аналітичний портал. URL: <https://domik.ua/nedvizhimost/dinamika-cen.html>.
3. Ринок нерухомості 2017. URL: <https://m-cg.com.ua/ua/real-estate-prices-forecast-2017/>
4. Економічна правда. Що відбувається з ринком нерухомості. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/07/2/649245/>
5. Українське радіо. Нерухомість сьогодні. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94792>

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Онофрійчук Олег Петрович

старший викладач кафедри економіки та фінансів
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука»

Близнюк Сергій Віталійович

викладач кафедри математичного моделювання
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука»

Жабчик Аліна Олександрівна

студентка 3-го курсу економічного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука»

Адамська Діана Олегівна

студентка 2-го курсу факультету Європейської освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука»

Дідук Іванна Ростиславівна

студентка 2-го курсу факультету Європейської освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука»

Зростання ролі зовнішньої торгівлі та посилення міжнародної конкуренції між країнами впливають на подальший розвиток усієї системи світового господарства, диверсифікуючи економічні зв'язки між його учасниками. Умови середовища формування та реалізації експортного потенціалу різні: економічні, політико-правові, соціокультурні, технічні, природно-кліматичні.

Експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів: підприємству, галузі чи виду діяльності, регіону всередині країни, національній економіці, угрупованню кількох держав. Відповідно, між ними існує тісний взаємозв'язок: експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів регіонів та експортних потенціалів окремих галузей. Реалізація експортного потенціалу країни забезпечується через активну участь суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Економіка України характеризується високим рівнем відкритості, що створює певну нестабільність та залежність українських виробників від зовнішньої торгівлі на світових ринках. У 2018 р. Україна проводила зовнішньоторговельні операції з партнерами із 221 країни світу, експортувавши товарів та послуг на суму 58,9 млрд. дол. США, з них експорт товарів становив

47,3 млрд. дол. США, експорт послуг – 11,6 млрд. дол. США. Імпорт товарів у 2018 р. становив 57,2 млрд. дол. США, імпорт – 6,3 млрд. дол. США. Негативне сальдо торгівлі відзначається з 2016 р., тобто експортний потенціал України почав утрачати свої позиції на світових ринках. Сальдо торгівлі товарами у 2018 р. становило 9,9 млрд. дол. США.

Зростання обсягів торгівлі між Україною та країнами Європейського Союзу не призвело до позитивних зрушень у структурі експортного потенціалу України.

Тенденція до зменшення питомої ваги регіону СНД у зовнішній торгівлі України (із 40,1% у 2013 р. до 19,1% у 2018 р.) та одночасне зростання частки ЄС-28 (із 29% у 2013 р. до 40% у 2018 р.) є своєрідною переорієнтацією експортного потенціалу України на світових ринках та при цьому зміною кон'юнктури торгівлі.

В експорті послуг Україна також віддає перевагу партнерству з Європейським Союзом, про що свідчить офіційна статистика: торгівля з ЄС становить 3979,9 млн. дол. США. Зміна міжнародного попиту на відповідні групи товарів та послуг має великий вплив на експортний потенціал України.

Зовнішньоекономічний потенціал країни визначається конкурентоспроможністю вироблених товарів і послуг та можливостями використання технологічних, трудових, природних та інших ресурсів країни у структурі світових коопераційних зв'язків. Ступінь реалізації зовнішньоекономічного потенціалу країни характеризується станом її експортного комплексу. Експортний потенціал науковці визначають по-різному, але у кожному з визначень присутні спільні ознаки.

Узагальнюючи численні визначення експортного потенціалу та конкурентоспроможності, можна відмітити, що експортний потенціал – самостійна підсистема зовнішньоекономічної діяльності країни, місією якої є забезпечення конкурентних переваг національної продукції та збільшення її присутності на зовнішніх ринках. Україна має значний економічний потенціал. За рівнем запасів та видобутку мінерально-сировинних ресурсів вона входить до числа провідних країн континенту. В її надрах виявлено Міжнародна економіка та менеджмент 172 Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. №2 2012 понад 200 видів корисних копалин, відкрито близько 20 тис. родовищ.

Значний вплив на український експорт справляє комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників. Серед внутрішніх, які мають гострий проблемний характер, можна виділити наступні:

- недосконалість норм українського законодавства у сфері управління здійсненням і розвитком експортної діяльності, порівняно з нормами, що прийняті у міжнародній практиці;
- низька конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції;
- штучне стримування курсу гривні в рамках “валютного коридору” звужує можливості використання курсового фактору з метою просування експорту;
- недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на фоні значного посилення вимог до споживчих і

екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, яка реалізується на ринках промислово розвинених країн.

Вищезазначені внутрішні чинники значно стримують розвиток експортоорієнтованих галузей, але також вагомим є негативний вплив зовнішніх чинників, серед яких можна виділити посилення міжнародної конкуренції протягом останнього десятиліття; стрімке підвищення вимог споживачів до якості продукції, зумовлене впровадженням у виробництво інноваційних технологій; використання країнами більш витончених форм протекціонізму, а також політичної підтримки розвиненими країнами своїх експортерів; збереження елементів дискримінації українських експортерів за кордоном; низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій, що ускладнює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни; низька ефективність політики України в напрямі міжнародної економічної інтеграції.

Отож роблячи висновок та проаналізувавши рівень експортного потенціалу України, можна стверджувати про те що конкурентоспроможність національних товарних груп України є наявною на світових ринках та є споживчий попиту на них. Подальше впровадження започаткованої стратегії розвитку експортного потенціалу України буде нести позитивний вплив на ступінь її участі на світових ринках, збільшувати роль та зацікавленість національних товаровиробників у зовнішній торгівлі. Коли буде здійснено прогресивно-структурну перебудову економіки та відповідне реформування експортного сектору збільшиться ефективність залучення України до системи міжнародного поділу праці, а також світового товарообміну.

Список використаних літературних джерел

1. Гнидченко А. А. Совершенствование методов оценки структуры и базы экспортного потенциала за счёт диверсификации экспорта / А.А. Гнидченко // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2014. – № 1(21). – С. 83–109. 11.
2. База даних ООН стосовно статистики торгівлі товарами [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://comtrade.un.org/data>

БУХГАЛТЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Сакун Аліна

кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Шахова Ганна

здобувач першого(бакалаврського)рівня вищої освіти
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Достовірність результатів аналізу розрахунків з дебіторами і кредиторами господарства багато в чому залежить від якості використовуваної інформації. Всі джерела даних для аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості діляться на планово-нормативні, облікові, звітні та позаоблікові.

До планово-нормативних джерел можна віднести перспективні, поточні, оперативні плани, а також нормативні матеріали, кошториси, розцінки, тарифні ставки, цінники. Планові дані використовуються, як правило, в якості бази порівняння при оцінці поточного стану справ [1].

До облікової інформації відносяться всі дані, які містяться в документах бухгалтерського, оперативного і статистичного обліку, первинної облікової документації. На підставі даних джерел складається фактична інформація про стан і види дебіторської і кредиторської заборгованості. Значна роль в інформаційному забезпеченні аналізу відводиться бухгалтерському обліку та звітності, оскільки в них досить повно відбиваються господарські явища, процеси і їх результати. Бухгалтерська інформація включає первинні документи, регістри і внутрішню звітність і бухгалтерську звітність. Дані перших двох груп мають обмеження в доступі до них. У зв'язку з чим, перераховані документи утворюють інформаційну базу, що дозволяє проводити внутрішній аналіз в інтересах керівників і власників організації [2].

Звітна інформація включає дані бухгалтерської, оперативної, статистичної звітності. Бухгалтерська звітність являє відкриту інформацію, в зв'язку з цим і застосовується в проведенні фінансового аналізу, зокрема оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості різними зацікавленими зовнішніми користувачами [3]. За НП(С)БО 1 до складу бухгалтерської (фінансової) звітності включаються: баланс; звіт про фінансові результати; звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; примітки до річної фінансової звітності [4].

До позаоблікових джерел інформації відносяться документи, які характеризують зовнішнє середовище організації, результати спеціальних обстежень. Також до "позаоблікових джерел належить інша інформація, яка може бути корисною аналітикою в процесі обґрунтування управлінських рішень:

- відомості, що відображають економічну політику держави в період здійснення аналізу і плановані її зміни;
- офіційні дані, якими необхідно керуватися в господарській діяльності організація, наприклад, рішення зборів акціонерів;
- господарсько-правові документи, наприклад, договори, угоди, рішення судових органів, рекламації та інші;
- науково-технічна інформація;
- інформація про основні ділових партнерів;
- відомості про конкурентів;
- дані про стан ринку ресурсів, товарів і послуг;
- дані про коливання макроекономічної ситуації в країні та інші" [1].

Трансформування величини дебіторської заборгованості супроводжується фінансовими потоками організації, що дозволяють оцінити витратність і зворотність дебіторської заборгованості у визначенні її вартості при застосуванні - методів дохідного підходу. Важливим джерелом необхідної уточненої інформації є пояснення до звітності, в якому відображена детальна характеристика показників беруть участь в аналітичних розрахунках фінансово-господарської діяльності підприємства [5].

До основних джерел інформації для аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства відносяться наступні форми бухгалтерської звітності: бухгалтерський баланс організацій; звіт про фінансові результати; інші додатки до бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати. Детальне уявлення інформації в бухгалтерській (фінансової) звітності про діяльність підприємства може дати можливість зацікавленим користувачам визначити реальний фінансовий стан підприємства, оцінити ризики господарської діяльності, яким вона схильна до, для прийняття рішень про перспективну співпрацю з контрагентами. Коли бухгалтери ретельно стежать за процесом, фінансова звітність підприємства за своєю суттю буде порівнянною, послідовною та надійною з часом. Це дозволяє підприємству, її зацікавленим сторонам бути краще поінформованими та мати можливість приймати рішення на основі фінансових показників організації [6].

У свою чергу, ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованістю сприяє зниженню ризиків неплатоспроможності і фінансової залежності економічного суб'єкта від зовнішніх джерел фінансування, що в свою чергу відбивається на його фінансовий стан [7]. Проведене дослідження визначає важливість того, що питання інформаційного забезпечення аналізу взаємодії з контрагентами для будь-якої організації є досить важливими і актуальними.

Список літератури

1. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Дави джук та ін. – Житомир: ПП «Рута», 2002. 544 с.
2. Сакун А. Ж., Карташова О. Г. Структура інформаційного забезпечення управління збутової діяльності підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 112–117. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.112
3. Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Вдосконалення теоретичних та методологічних аспектів функціонування системи бухгалтерського обліку.

Ефективна економіка. 2021. № 4. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8769> (дата звернення: 29.04.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.1

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

5. Сакун А.Ж. (2020). Необхідність реформування національної облікової системи. Les tendances actuelles de la mondialisation de la science mondiale: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 1), 3 avril, 2020. Monaco, Principauté de Monaco: Plateforme scientifique européenne. pp24-25.

6. Hilorme T., Perevozova I., Sakun A., Reznik O., Khaustova Ye. (2020). Accounting model of human capital assessment within the information space of the enterprise. Academy of Accounting and Financial Studies Journal, Volume 24, Issue 3, pp. 1-7. URL: <https://www.abacademies.org/journals/month-june-year-2020-vol-24-issue-3-journal-aafs-j-past-issue.html>

7. Сакун А. Методична основа інформаційної та обліково-аналітичної підсистеми забезпечення розрахунків з контрагентами. Socio-economic and management concepts: collective monograph / Sakun A., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. 660 p. Pp. 54-60. Available at : DOI-10.46299/ISG.2021.MONO.ECON.I URL: <https://isg-konf.com/ru/socio-economic-and-management-concepts-ru/>

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Федотова О.В.,

викладач,

ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж ОП»

Комліченко О.О.,

к.е.н., доцент,

ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж ОП»

Для забезпечення повноти інформації та своєчасного надання її для прийняття управлінських рішень, проведення глибокого аналізу господарської діяльності, прогнозування її розвитку та моделювання бізнес-процесів доцільно застосовувати новітні досягнення у сфері інформаційних технологій.

Основним джерелом створення інформаційної бази, на основі якого проводять моніторинг діяльності підприємства внутрішні та зовнішні користувачі, приймають рішення щодо коригування господарської діяльності є дані бухгалтерського обліку. Тому проблему створення повної бази облікових даних, якісного складання фінансової та іншої звітності підприємства розв'язують за допомогою автоматизації облікової діяльності.

Сьогодні сучасний бухгалтер не уявляє процес ведення бухгалтерського обліку вручну, без застосування комп'ютерних технологій, які в останні роки розвиваються дуже швидко.

Саме тому важливою проблемою в якісному інформаційному забезпеченні керуючої системи підприємства є поєднання збору інформації про господарську діяльність та процесу його автоматизації за новітніми розробками в світі комп'ютерних технологій. Разом з універсальним характером застосування засобів автоматизації облікового процесу слід приділити увагу налагодженню спеціалізованих комп'ютерних програм під конкретне підприємство з урахуванням вимог замовника, що суттєво вплине на якість та ефективність діяльності облікового апарату. Саме тому впровадження інформаційних комп'ютерних технологій на підприємстві та визначення їх впливу на якість облікової діяльності є актуальним.

Проблеми використання інформаційних технологій на підприємстві при організації обліку досліджували таких відомі науковці як: Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, М.Р. Лучко, С.В. Свірко, Л.О. Терещенко та інші. Проте, незважаючи на вагомий внесок вчених, питання впливу комп'ютеризації облікового процесу на ефективність господарської діяльності підприємства залишаються актуальними та потребують подальших досліджень і рекомендацій щодо їх вирішення.

Метою проведеного дослідження є вивчення особливостей застосування сучасних інформаційних систем і технологій та їх впливу на ефективність облікового процесу на підприємстві.

Для досягнення мети були поставлені та вирішені такі завдання:

– вивчити особливості застосування сучасних інформаційних систем і технологій;

– визначити коло спеціалізованих комп'ютерних програм;

– виявити вплив інформаційних систем і технологій на ефективність ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес організації бухгалтерського обліку на підприємстві в умовах автоматизації робочого місця бухгалтера.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів впливу інформаційних технологій на якість облікової діяльності.

При використанні сучасних інформаційних технологій та спеціалізованого програмного забезпечення ведення бухгалтерського обліку організовують за комп'ютерною формою бухгалтерського обліку. Автоматизована форма обліку базується на використанні персональних комп'ютерів та обчислювальних мереж.

Застосування інформаційних систем і технологій в обліку дозволило автоматизувати робоче місце бухгалтера та прискорити процес реєстрації господарських операцій. Робота бухгалтера на комп'ютері здійснюється в діалоговому режимі, підтримуючи постійний зворотній зв'язок через отримання відповідних вихідних документів.

Комп'ютерні технології сьогодні дозволяють підприємству підвищити ефективність роботи персоналу, створити оптимальну структуру управління та зайняти місце лідера на ринку.

Для підвищення оперативності обробки даних про господарські процеси на підприємстві важливо застосовувати пакети спеціалізованих комп'ютерних програм, які дозволяють вести синтетичний і аналітичний облік активів, капіталу і зобов'язань; формувати фінансову, податкову і статистичну звітність; проводити автоматичний аналіз діяльності підприємства та прогнозувати її розвиток.

Серед пакетів спеціалізованого програмного забезпечення можна виділити такі:

1) **BAS (БАС) Бухгалтерія** - новий продукт, основне призначення якого полягає у вирішенні комплексу питань, поставлених перед бухгалтерською службою підприємства. Програма дозволяє автоматизувати облік на підприємствах, де паралельно здійснюється кілька видів діяльності і діють різні системи оподаткування.

Конфігурація включає в себе ведення бухгалтерського і податкового обліку декількох підприємств в одній базі з різними системами оподаткування; документацію по складському обліку, торговим операціям; обліку грошових коштів: безготівкових та готівкових, в валюті, з обробкою обміну в банку; розрахунків з контрагентами; основних засобів, МШП, оплати праці; закриття періодів та формування звітності.

Програмний пакет «BAS Бухгалтерія» дозволяє ефективно працювати різними категоріям користувачів. Так, керівник підприємства може використовувати інструменти звітності, менеджери з продажу - виписувати рахунки, аналізувати залишки на складах, відстежувати оплати та заборгованості. Для адміністраторів доступні зручні форми звітів активності користувачів, налаштування переліку інформації, резервне копіювання і відновлення даних. Програма побудована з урахуванням Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку і його особливостей в Україні і має всі характеристики для того, щоб забезпечити автоматизацію обліку на підприємствах різних галузей.

2) бухгалтерська програма **ХЕПІ-БУХ**, яка повністю адаптована під українське законодавство станом на сьогоднішній день. Програма ув'язана з системами Клієнт-банк, експортує дані в програми Медок, iFin, Сота, Соната, Арт-Звіт, Єдине вікно. Автоматичне оновлення через мережу Інтернет, лінія підтримки безпосередньо від розробника, швидке реагування на будь-які зміни в законодавстві, абсолютно чистий ліцензійний програмний продукт українського виробника (фірми БАЙТ) - основні переваги. Має п'ять базових конфігурацій (підприємство, бюджет, освіта, підприємець, сільське господарство);

3) комп'ютерна програма «**М.Е.Дос**» (My Electronic Document) дозволяє працювати з усіма типами документів в електронному вигляді: податкові накладні, акти, рахунки і звіти. Це новітній програмний продукт для підприємств різних сфер діяльності та систем оподаткування. Всі документи, створені у програмі «М.Е.Дос» і підписані електронним цифровим підписом, є оригіналами документів.

4) для формування звітності, яка подається фізичними особами, фізичними особами-підприємцями, а також юридичними особами, доцільно використовувати програму **FreeZvit**, яку можна скачати на orz.org.ua. Ця програма формує наступні звіти: єдиний соціальний внесок (додаток 4 - щомісячний та додаток 5 – річний для фізичних осіб-підприємців); акцизний податок; звіт за формою 1-ДФ; Єдиний податок для 1, 2 та 3 груп; податкова декларація про майновий стан та доходи з додатком № Ф4; повідомлення про прийняття працівника на роботу тощо.

5) **MASTER:Бухгалтерія** – програмний продукт від української компанії-розробника IT-Enterprise для ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу. Складається з функціональних модулів, що охоплюють всі ділянки бухгалтерського та податкового обліку: банк і каса, продажі, покупки, склад, виробництво, основні засоби та нематеріальні активи, податковий облік, зарплата, кадри, операції, звіти та базових модулів довідники й адміністрування. Відповідає вимогам чинного законодавства України та повністю адаптований до українського ринку.

Варто зазначити, що витрати на обслуговування і доробку інформаційних систем автоматизації мають тенденцію до підвищення, а фактичний результат від їх використання залишається на незадовільному рівні. Крім того, створення комп'ютеризованого бухгалтерського обліку вимагає витрат не лише на розробку та впровадження комп'ютеризованої системи, а й на функціонування.

Незважаючи на це, економити на впровадженні інформаційної системи бухгалтерського обліку не варто.

Отже, використання інформаційних систем і технологій дозволить своєчасно приймати обґрунтовані управлінські рішення; підвищити продуктивність праці бухгалтерів; ефективно управляти персоналом; контролювати вчасне погашення дебіторської в кредиторської заборгованостей; бути в курсі всіх змін нормативно-законодавчої бази; паралельно вести облік за національними та міжнародними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та підвищити його оперативність. Застосування інформаційних систем збільшує кількість інформації, що надходить з бухгалтерського обліку, зменшує кількість бухгалтерських помилок. Це підвищить ефективність діяльності суб'єкта господарювання.

Разом з тим, інформаційні системи в обліку мають багаторівневу технологію проектування, кожен рівень якої виконують фахівці різної спеціалізації та кваліфікації, обробка інформації надмірно централізована, а інформаційне забезпечення різних сфер діяльності підприємства (виробництво, маркетинг, фінанси, персонал, управління) функціонує відокремлено. Це може негативно впливати на автоматизацію ведення бухгалтерського обліку та знижувати її ефективність.

Висновки. Таким чином, ефективність роботи бухгалтера на підприємстві суттєво підвищується завдяки інформаційним системам і засобам автоматизації документообігу, які дозволяють оперативно накопичувати відповідні бази даних про наслідки господарської діяльності та використовувати їх для формування редактування і друку вихідних документів, квартальних, піврічних і річних звітів, а також надавати інформаційні послуги відповідним організаціям, ланкам управління щодо ефективності роботи. Тому важливо при розробці інформаційних систем мінімізувати вплив розглянутих негативних факторів, що дозволить розвивати і вдосконалювати сучасні комп'ютерні системи бухгалтерського обліку.

Список літератури

1. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 336 с.
2. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: Наукове видання. Житомир, 2009. 416 с.
3. Івахненко С.В. Сучасні інформаційні технології управління підприємством та бухгалтерія: проблеми і виклики // *Бухгалтерський облік і аудит*. 2008. №4. С.54.
4. Слободняк І.А., Пискунов І.В. Актуальные проблемы автоматизации бухгалтерского учета // *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*. 2014. № 7. С. 29–34.
5. Гаркуша, С.А. Автоматизація облікових процесів: впровадження та переваги роботи системи // *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2012. Вип. 4 (52). С. 60-65.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ковальчук Аліна Михайлівна

студентка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сільський зелений туризм є важливою складовою туристичної галузі у всьому світі[1]. Розвиток сільського зеленого туризму здійснюється під впливом взаємодії основних чинників: природно-екологічних, суспільно-географічних та економічних. Наявність природних ресурсів та екологічність території відіграє ключову роль у розвитку сільського зеленого туризму. Загалом, основою для розвитку сільського туристичного продукту Хмельницької області є пейзажне різноманіття ландшафтів, наявність великих лісових масивів та сприятливий клімат.

У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи географічної науки, порівняльно-географічний аналіз, математико-статистичний, групування, районування, картографічний; обґрунтовані основні напрями для досягнення поставленої мети дослідження.

Місцевість, яку пропонують для даного виду відпочинку, має характеризуватися відсутністю шкідливих виробництв, безпечністю отримання туристичних послуг, проживання людей та захищеністю від негативних факторів.

Проаналізувавши статистичні дані, на Хмельниччині спостерігається територіальна диференціація забруднення навколишнього природного середовища. Найбільш забруднена центральна частина області, саме тут розміщена, значна кількість промислових підприємства. Найменший відсоток від загальної кількості викидів, спостерігається у північних районах області: Білогірському, Шепетівському, Ізяславському та Славутському; у південних районах – це Городоцький, Чемеровецький, Ярмолинецький, Деражнянський, Віньковецький та Новоушицький (Рис.1). Хмельницька область належить до регіонів країни з задовільною екологічною ситуацією [3].

Рис.1. Викиди забруднюючих речовин Хмельницької області

Складено за даними Головного управління статистики в Хмельницькій області

Чисельність наявного населення на 01 січня 2020 року становить 1254702 осіб, частка міського населення в загальній чисельності, становить 57,4%. Протягом 2001 – 2020 рр. чисельність населення Хмельницької області зменшилася на 190,3 тис. ос., складаючи відповідно 1445 тис. ос. у 2001 р. і 1254,7 тис. ос. у 2020 р [2]. На графіку чітко можемо простежити тенденцію до зменшення чисельності сільського населення, що становить у 2020 році 533,9 тис. осіб, тоді як, у 2001 даний показник сягав 706 тис. На жаль, через значне

природне скорочення сільського населення, в області відбувається процес депопуляції (Рис. 2).

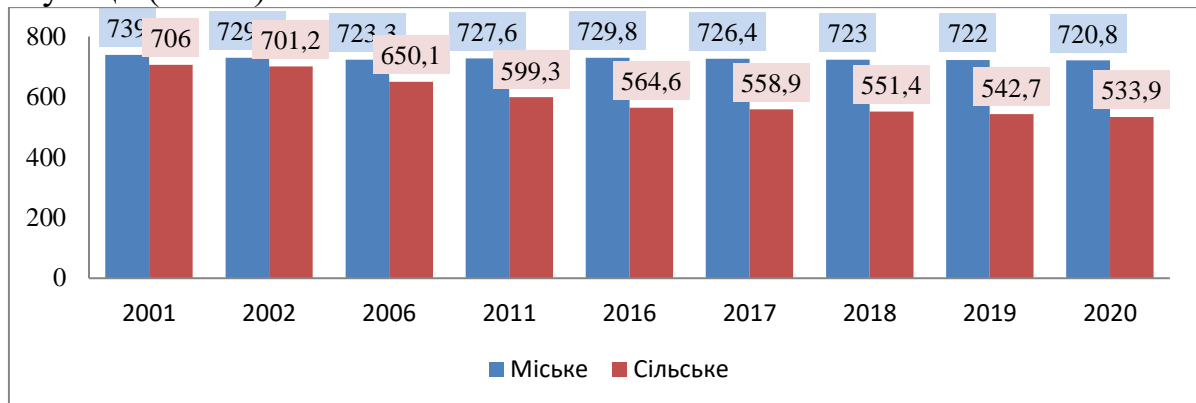

Рис.2. Чисельність міського та сільського населення Хмельниччини, тис. осіб

Регіон розташований на перетині багатьох залізничних та автомобільних шляхів. Хмельниччина характеризується забезпеченістю системою доріг та доступністю до усіх територій та населених пунктів. Основним недоліком є погана якість доріг та недостатнє фінансування даної галузі на місцевому рівні.

Проаналізувавши наявну інфраструктуру, можна дійти висновку, що в Хмельницькій області є всі передумови для стрімкого розвитку даної сфери тому, що більшість садиб та осель розташовані в межах заповідних територій національного або місцевого значення.

Значний попит на туристичні послуги виникає лише за наявності матеріального достатку, проте коли відсутня дана умова, будь-який попит, буде мінімальним. Наявна складна ситуація, в якій перебуває Україна, життя в умовах пандемії, зниження доходів населення, це все провокує, зниження попиту на туристичні послуги, хороша альтернатива – це сільський зелений туризм.

Проаналізувавши кількість розміщених туристів, Хмельницька область має найвищий рівень розвитку сільського туризму на Поділлі, в порівнянні з Вінницькою та Тернопільською областями. На нашу думку, для подальшого розвитку, варто залучитися підтримкою в об'єднаних територіальних громадах на місцях та спрямувати сили на залучення інвестицій, покращення наявної та створення нової інфраструктури, яка задовольнила б туристів.

На Хмельниччині у 2020 році налічується 56 садиб/агроосель, які надають послуги у сфері сільського зеленого туризму [4].

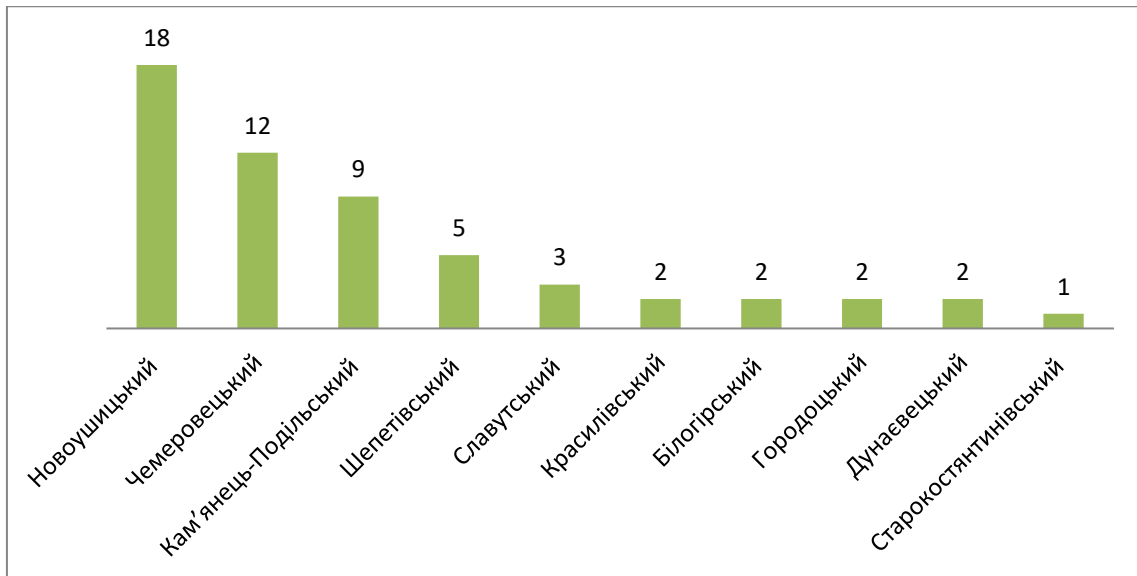

Рис.3 Садиби/оселі Хмельницької області

Проаналізувавши наявну ситуацію у Хмельницькій області, доцільно провести SWOT-аналіз, щоб дослідити, чому сільський зелений туризм, який дуже активно розвивається по території країни, проте в Хмельницькій області не набув значного поширення.

Сильні сторони Хмельницької області, для розвитку даної галузі – це сприятливі природні умови, екологічно чисті, мальовничі краєвиди, наявність великих лісових масивів та природоохоронних територій; значна кількість історико-культурних пам'яток; сільські садиби/агрооселі, з гідними умовами проживання; привітність та гостинність населення; низькі ціни, порівнюючи з іншими видами туризму; збереження унікальних сільських традицій; вирощення екологічно чистої продукції.

Слабкі сторони, які стримують розвиток: низька якість умов життя; диспропорція у розвитку районів по області, локалізація в певних районах; відсутність туристичного бренду; недостатня кількість садиб в Хмельницькій області; низька поінформованість населення про даний вид туризму; незацікавленість іноземних туристів.

Основні можливості: популяризація території серед жителів міст; нереалізований туристичний потенціал; збільшення доходів сільських жителів; нові робочі місця, збільшення зайнятості сільського населення. покращення інфраструктури в сільській місцевості; кращі умови життя для жителів сіл.

Загрози, які перешкоджають розвитку сільського зеленого туризму в Хмельницькій області: напружена ситуація в країні: політична та економічна нестабільність; небажання туристів відпочивати в сільській місцевості.

Проведений SWOT-аналіз дає підстави зробити певні висновки. По-перше, для подальшого розвитку сільського зеленого туризму в Хмельницькій області необхідно залучити місцеві громади, щоб розвивати нереалізований туристичний потенціал. Потрібно провести детальну класифікацію наявних баз відпочинку, розробити заходи, які б заохочували відпочиваючих збільшити тривалість свого перебування в сільських садибах/оселях, а також, туристи повинні знати, які послуги господарі можуть запропонувати у своїх садибах та

можливість вибрати комфортність свого відпочинку залежно, від своїх матеріальних можливостей.

Отже, надання якісних послуг у сфері сільського зеленого туризму є найкращим способом покращити соціальний, економічний та екологічний стан сільських територій Хмельниччини. Для успішного розвитку туристичного бізнесу потрібно застосовувати глобальний підхід, що фокусується на задоволенні потреб туристів та основних принципах сталого розвитку територій. Завдяки розвитку місцевої економіки, здійснюватиметься відродження сільських територій. Шляхом розвитку сільському зеленому туризму створюватимуться нові робочі місця у сільських районах, де в іншому випадку є не так багато можливостей для працевлаштування. Місцеві громади використовуватимуть покращену або ж нову інфраструктуру та якісні послуги. Це особливо актуально, коли мова йде про транспортні мережі. Сільський зелений туризм сприятиме побудові нових транспортних мереж та інфраструктури. Це вигідно не лише туристам, які подорожуватимуть, а й місцевій громаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The World Tourism Organization (UNWTO) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.unwto.org/>
2. Головне управління статистики у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua>
3. Закон України Про природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
4. Зелений туризм. Садиби Хмельницької області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ruraltourism.com.ua/>

УХИЛЕННЯ ВІД ТРОПІЧНИХ ЦИКЛОНІВ

Сафян Олег Семенович

к.т.н. доцент кафедри Судноводіння і морська безпека
Одеський національний морський університет

Васалатій Надія Василівна

к.г.н., доцент кафедри Судноводіння і морська безпека
Одеський національний морський університет

Калініченко Григорій Євгенович

к.т.н. старший викладач кафедри Судноводіння
Приватний вищий навчальний заклад «Одеський морський інститут»

Актуальність теми:

Тропічний циклон завжди являється однією з найнебезпечніших явищ на морі, доказом цього є статистика гибелі морських суден яка була опублікована буклетом Р&І. Теоретичні знання метеорології являється одним з найважливішим навичком для судноводія в морській практиці і тому кожен спеціаліст повинен знати і орієнтуватись в приближенні цього небезпечного явища та зробити правильні та рішучі дії для уникнення тропічного шторму на морі. Матеріал який описаний в данній роботі дає короткий але точний опис предвісників погодних умов для тропічного шторму. Існує багато програмних забезпечень, які дають ймовірні події розвитку погоди, але кожен штурман повинен бачити ці зміни погодних умов і приймати рішення для подальшого розвитку подій та враховувати і зменшити всі ймовірні ризики, що можуть призвести до гибелі судна.

Штормовий характер погоди в урагані (тайфун) може утримуватись до 5-7 днів. Тропічний циклон, при переміщенні в помірні широти, поступово втрачає основні, характерні лише для буревій (тайфуну) особливості в розподілі хмарності, опадів і вітру. Судноводій, перебуваючи в районах, де можлива зустріч з тропічними циклонами, повинен дуже уважно стежити за ходом погоди, щоб завчасно виявити наближення тропічного циклону і вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки судна.

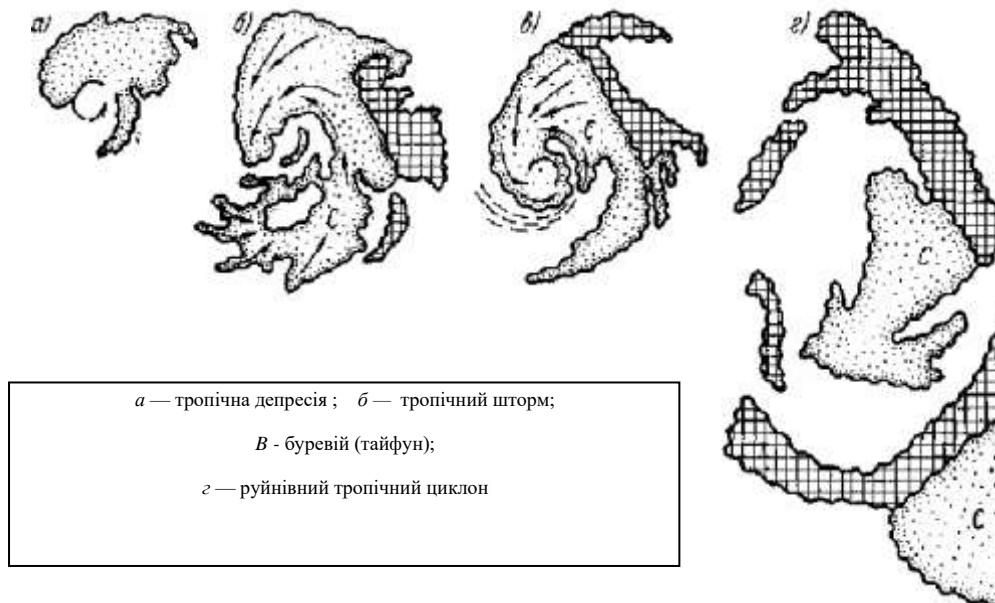

Рис. 1. Схема деформації хмарності в процесі еволюції тропічного циклону

Визначення положення тропічного циклону за даними спостережень ШСЗ.

Виявлення тропічних цикллонів над океанами синоптичними засобами представляє значні труднощі через порівняно невеликі розміри цих цикллонів і недостатньої кількості метеорологічних спостережень в районах їх виникнення.

Маючи інформацію про хмарність з ШСЗ, можна виявляти тропічний цикллон в будь-якій стадії його розвитку, виявити його місце розташування і стежити за переміщенням. Тропічні цикллони виявляються по ряду структурних особливостей хмарності, аналогічно цикллонів помірних широт. У зв'язку з тим що просторова вісь тропічного цикллону майже строго вертикальна, можна приймати положення центру хмарного вихору за становище центру цикллону у поверхні моря. Положення хмарного вихору і його центру визначається порівняно легко, так як навіть в початковій стадії тропічний цикллон характеризується ізольованим суцільним хмарним масивом. На рис. 1 схематично показано деформацію хмарних систем в процесі еволюції тропічного цикллону.

Для стадії тропічної депресії характерний щільний хмарний масив, який має форму дуги і відокремлений від решти хмарної смуги безхмарним простором. В стадії тропічного шторму з'являється система потужних конвективних хмар в формі спіралей. Для урагану (тайфуну) характерний компактний суцільний масив в центральній частині зі спіральними смугами купчасто-дощових хмар, що відходять до периферії цикллону. У центрі хмарного масиву на фотографіях часто видно невелику темну пляму - «око бурі».

Ознаками наближення тропічного цикллону можуть бути такі явища:

1. Поява бриж в напрямку, який збігається з напрямком вітру. Брижі з'являється за 400-500 миль до центру цикллону. У відкритому океані напрямком, від якого рухаються брижі, вкажуть напрямком, де розташовується тропічний шторм або буревій (тайфун). Однак при наявності островів, близьке

розташування материка напрямом брижів не вказуватиме положення циклону. У міру наближення урагану (тайфуну) водна поверхня стає все більш неспокійною.

2. Падіння тиску спочатку слабке, а потім збільшується.

3. Поява перистих хмар (Сі або Сс), що сходяться до певної точки горизонту. Це вказує, звідки зміщується тропічний циклон. Після перистих хмар з'являється потужна купчасто-дощова хмарність. Збільшується швидкість вітру.

4. Затишшя, що змінюються на поступове посилення вітру.

5. Часті і сильні електричні розряди в атмосфері, що створюють значні перешкоди для радіозв'язку. Найбільш інтенсивні електричні розряди спостерігаються в тому напрямку, в якому розташовується тропічний циклон.

Однак корисно пам'ятати, що не завжди наближення тропічного циклону можна точно визначити за вказаними ознаками. Так, наприклад, напрямом і швидкістю вітру в результаті конвективних процесів часто може відрізнятись від класичної схеми розподілу вітру в циклоні. Тому необхідно поряд з веденням спостережень за змінами погоди, також дуже уважно стежити за всією інформацією, яка надається метеорологічними службами і суднами по радіо про переміщення тропічного циклону. Це потрібно робити навіть тоді, коли тропічний циклон знаходиться далеко від судна, з огляду на можливі зміни напрямку і швидкості його руху.

Визначення положення судна відносно положення центру тропічного циклону.

У разі наближення тропічного циклону необхідно визначити напрямом, в якому знаходиться його центр. Для цього існують правила.

1. Якщо падіння тиску і посилення вітру супроводжується зміною його напрямку вправо (за годинниковою стрілкою), судно зближується з правою частиною циклону (рис. 2, а, б, становище I).

2. При тих же умовах зміна вітру вліво (проти годинникової стрілки) вказує на зближення з лівою його частиною (рис. 2, а, б, становище II).

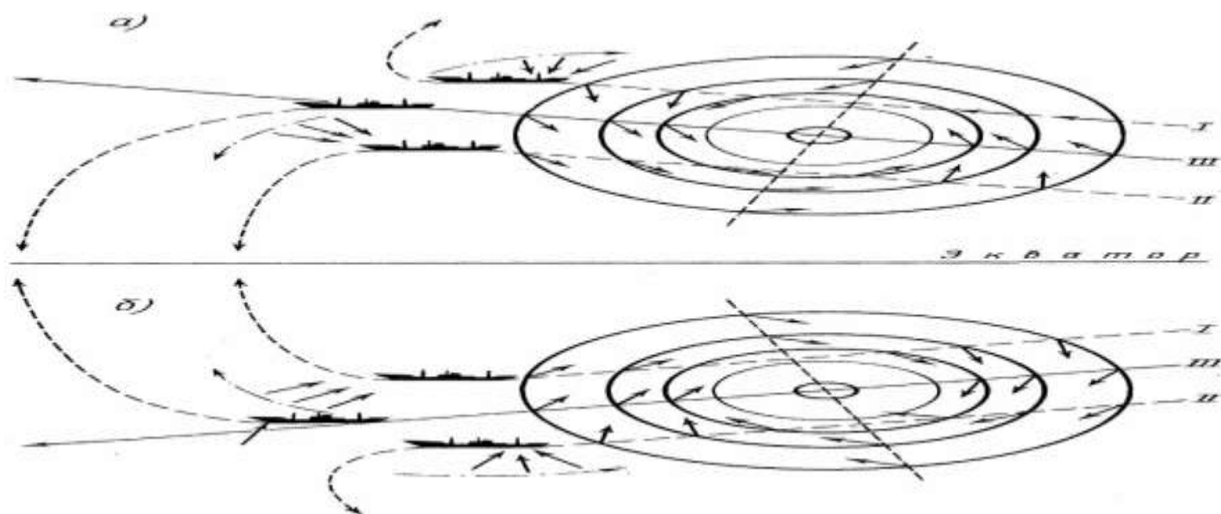

Рис. 2. Схема розходження з центром тропічного циклону при його завчасному виявленні: а - в північній півкулі; б - в південному

3. Якщо напрямок вітру не міняється, а тиск падає і вітер посилюється, то судно знаходиться на самому шляху центру тропічного циклону (рис. 2, а, б, становище III).

Визначення положення судна відносно центру тропічного циклону значно полегшується застосуванням штормовий картушки (рис. 3).

За зовнішнім виглядом вона являє собою невеликий прозорий транспарант з накресленої на ньому схемою циклону у вигляді декількох кіл (ізобар) і стрілок напрямку вітру. Для визначення напрямку на центр циклону необхідно спочатку нанести на карту стрілку істинного вітру в точці знаходження судна. Потім покласти картушку на карту так, щоб один з векторів вітру збігся з істинним вітром, а лінія N-S була паралельна меридіану, на якому знаходиться судно. За напрямок на центр циклону приймається напрямок лінії на карті, що з'єднує задану точку з центром картушки.

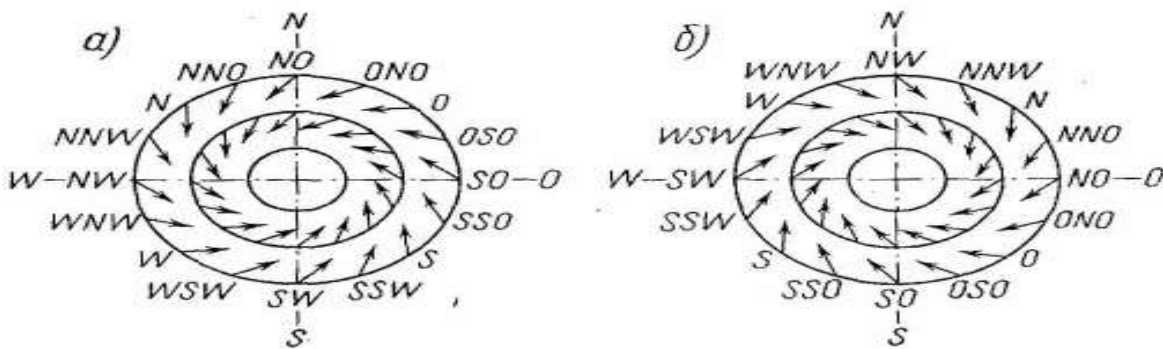

Рис. 3. Штормова картушка:
а - для північної півкулі;

б - для південного

Послідовне визначення напрямку на центр циклону дозволяє отримати уявлення про напрямок і швидкість переміщення тропічного циклону. Але при цьому необхідно проявляти належну обережність при оцінці отриманих результатів, так як способи визначення положення судна відносно шляху циклону не гарантують абсолютної точності розрахунків.

В даний час, у зв'язку з наявністю штормової служби, яка попереджає про тропічні циклони, можливо мати більш детальну інформацію про переміщення циклону, стадії його розвитку і зонах штормових вітрів.

Рекомендації по розбіжності судна з тропічним циклоном.

Мета маневру розходження з центром тропічного циклону - це уникнути штормової погоди. У загальному випадку (при класичній схемі розподілу вітру) маневр розходження можливий за схемою, зображеної на рис. 2. Пунктиром вказана сторона відвороту.

Загальні правила розходження з тропічним циклоном свідчать:

для північної півкулі - в разі насування лівої половини або центру циклону треба змінювати курс судна так, щоб вітер дув у корму справа (курс бакштаг правого галс), а при проходженні правої половини - слідувати курсами, при яких вітер дув би в ніс справа (курс бейдевинд правого галс), і йти в кожному з цих випадків до тих пір, поки не почнеться зростання тиску.

Для південної півкулі-в разі насування на район плавання судна правої половини або центру циклону треба змінювати курс судна так, щоб вітер дув у корму зліва (курс бакштаг лівого галс), а при проходженні лівої половини слідувати курсами, при яких вітер дув би в ніс зліва (курс бейдевинд лівого галс), і йти в кожному з цих випадків до тих пір, поки не почнеться зростання тиску.

Однак не можна сліпо довірятися загальним схемами розходження з тропічним циклоном, які наводяться в посібниках і довідниках з мореплавання (зокрема, і схемами, наведеними вище). Маневрування судна для розходження розбіжності з центром тропічного циклону має здійснюватися з урахуванням конкретної метеорологічної і навігаційної обстановки. Після виконання маневру слід продовжувати безперервні і ретельні спостереження за ходом погоди в районі плавання судна, щоб своєчасно виправити і змінити маневр.

Список літератури

1. Навигационная Гидрометеорология; Д.И. Стехновский, А.Е. Зубков, Ю.С. Петровский; 1971 г.; 280 стр.
2. Bridge Team Management ; Second Edition, Practical Guide A.J.Swift, T.J.Bailey; 114 p.
3. Метеорология Варбанец Т.В.; Учебное пособие, издание второе, 2008 г.; 228 стр.
4. Meteorology For Seafarers; R.M.Frampton & P.A. Uttridge; Technical book 5th Edition, 2017 y.; 171 p.
5. Michael Pearson. Trade, Circulation, and Flow in the Indian Ocean World. — Springer, 2016. — ISBN 9781137566249.
6. «Деятельность циклона Петай» електроней ресурс, режим доступу: <https://24.kz/ru/news/in-the-world/item/284659-tropicheskij-tsiklon-petaj-dostig-poberezhya-indii>
7. Шарлай Г.Н. Маневрирование и управление морским судном. – М.: «Моркнига», 2015 г. – 518 с

СУТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЇ ВІЧНОГО МИРУ КАНТА

Лук'янчук Наталія Миколаївна,
студентка I курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Т. Шевченка

Надзвичайної актуальності сьогодні набувають проблеми забезпечення міжнародної безпеки і миру між державами. Війна як соціально-політичне явище та шляхи досягнення вічного миру глибоко хвилювали німецького філософа Іммануїла Канта. Свої погляди щодо вирішення даних проблем мислитель висвітлює у наукових трактатах «До вічного миру» та «Метафізика вдач».

Протягом двох століть з моменту свого первинного формулювання теорія Канта про мир не втратила своєї актуальності. Насправді через значне поживлення суперечок про глобалізацію, про роль ООН, про міжнародний порядок після закінчення "холодної війни", теорія миру Канта стабільно просувалася і привертала увагу громадськості з 1989 року.

Кант доводить у працях «До вічного миру» та в «Метафізика вдач», що справжній мир можливий лише тоді, коли держави організовані внутрішньо за "республіканськими" принципами, коли вони організовані зовні в добровільну лігу, яка сприяє миру, і коли вони поважають права людини не лише своїх громадян, а й права і свободи іноземців. Він розглядає ці три основні вимоги як внутрішні принципи і стверджує, що їх можна успішно виконати лише спільними зусиллями[1,2].

Кант виокремлює декілька умов вічного або хоча б тривкого, постійного миру. В першу чергу, «жоден мирний договір не повинен вважатися таким, якщо при його укладенні таємно зберігається основа нової війни» [1]. Бо якби це було так, це було б просто перемир'я, призупинення бойових дій, а не мир. Укладення миру зводить нанівець усі можливо існуючі причини майбутньої війни, навіть якщо вони ще не відомі для договірних сторін.

По-друге, «жодна самостійна держава (велика чи мала) ні за спадщиною, ні внаслідок обміну, купівлі чи дарування не повинна бути придбана іншою державою» [1]. Держава, на відміну від підстави, на якій вона базується, не є володінням. Це суспільство індивідів, яким ніхто, крім нього самого, не може розпоряджатися. Перехід до іншої держави означає припинення свого існування як моральної особистості і перетворення її на товар. Це суперечить ідеї оригінального договору, без якого існування прав людей немислиме.

Третьою умовою є те, що «постійні армії згодом повинні повністю зникнути» [1]. Існування постійної армії в державах утворює потенційну загрозу війни для інших держав навіть тим, що вони завжди до неї готові. Утворення і поступове покращення армії підштовхують держави до гонки озброєнь і нарощення збройної сили.

По-четверте, «державні борги не повинні використовуватися для цілей зовнішньої політики» [1]. Немає причин для підозр, якщо допомога національній економіці знаходиться всередині держави або поза нею. Але кредитна система, яка використовується державами як інструмент агресії один проти одного, показує силу грошей у своїй найнебезпечнішій формі.

П'ятою умовою вічного миру на думку Канта є те, що «жодна держава не повинна насильно втручатися до політичного устрою та управління іншої держави» [1]. Таке втручання не має підстав і не може бути виправданим ні за яких обставин. На думку Канта, вторгнення сторонніх держав на територію суверенної держави означає порушення прав незалежного народу.

Розвиток міжнародної торгівлі (економічна взаємозалежність) та членство в міжнародних спільнотах (прозорість та підзвітність) для різних держав вважалися основним засобом встановлення Вічного миру. Адже лише за умови об'єднання інтересів держав в різних сферах економіки і збільшення їхньої взаємодії і взаємозалежності, стає можливим скорочення конфліктів і політичних претензій між державами. Прикладом такого об'єднання сучасності є Європейський Союз. Утворений незадовго після Другої світової війни, Союз забезпечив не тільки довгоочікуваний мир між європейськими державами, але й гарантував сталу економічну підтримку для всіх держав-учасників.

Ключова ідея великого філософа-миротворця засновується на потребі загального рівного союзу держав (не єдиної держави), сформованого на базі глобального громадянського суспільства.

Кант виступав проти космополітизму, вважаючи його небезпечним явищем для справи свободи, рівності і миру. Навіть за умови створення величезної світової держави, існувала б тяга цієї держави до деспотизму, який згодом обов'язково перетворюється на анархію. Обидва явища суперечать поняттю права і тому заперечуються Кантом. Союз народів, на противагу всесвітній державі, буде таким союзом, який кожної миті може бути скасованим будь-ким з його членів. Такий союз потрібний країнам-членам лише для надання одна одній допомоги.

Мислитель вважає, що для досягнення вічного миру необхідні об'єднані сили і бажання людей «єдність об'єднаної волі», тобто усього громадянського суспільства, що, в свою чергу, стане вагомою перешкодою початку конфліктів і військових суперечок. Реалізувати цю ідею можна за умови створення громадянського суспільства, оскільки «держава має можливість не підкорятись жодним зовнішнім законам з метою загарбати або навіть поневолювати іншу для посилення своєї могутності»[3].

Думка про вічний мир Канта вплинула на формування міжнародного права, склала базу прав і свобод людини як громадянина світу і саме через це вона була, є і певною мірою залишатиметься актуальною. Кант не вважав ідею Вічного миру безумовно здійсненою в чистому вигляді. «Вічний мир як кінцева ціль міжнародного права є, природно нездійсненою ідеєю. Але політичні основи, націлені на те, щоб вступати в такі міжнародні зв'язки, сприяли б незмінному наближенню до стану вічного миру, абсолютно здійсненні» [1].

Аналізуючи погляди Канта зараз, можна сказати, що індивіди, громади, республіки, компанії і великі об'єднання власними стараннями можуть наближатися до вічного миру тією чи іншою мірою. В наслідок цього вічний мир виглядає швидше як досконала, бажана ідеологічна основа, яка надає мотивацію найвищого рівня для інтелектуалів і політичних діячів та слугує відображенням очікувань миру всіх громад.

Список літератури

1. Кант И. К вечному миру / И. Кант. Сочинения: в 6-ти т. [под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.] – М.: Мысль, 1996. – Т. 6. – 743 с.
2. Кант Иммануил. Метафизика нравов: в 2-х ч. – 1797. – Ч. 1-я.: Метафизические начала учения о праве / Иммануил Кант. Сочинения: в 6-ти т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. – М.: Мысль, 1969. – Т. 4, Ч. 2. – 478 с.
3. Kant, Immanuel. "Toward Perpetual Peace," in Kant: Political Writings, 2nd., H. Reiss, ed., Cambridge University Press, 1991.

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЧЕТВЕРТОГО СКЛИКАННЯ ЯК ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ (2002–2006 рр.)

Мігальчан Ірина Олександрівна,

кандидат історичних наук,

(викладач, Чернівецький медичний фаховий коледж)

В історії українського парламентаризму Верховна Рада четвертого скликання посідає особливе місце. Адже саме за її каденції відбулися істотні корективи багатьох положень конституційного законодавства, чим було покладено початок широкомасштабним суспільно-політичним перетворенням у державі.

Парламентські вибори 2002 р. проходили відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України», який Верховна Рада України ухвалила 18 жовтня 2001 р. Президент України підписав цей Закон 30 жовтня 2002 р. [1]

Вибори до Верховної Ради України четвертого скликання проводилися на основі змішаної виборчої системи (пропорційно-мажоритарної), згідно з якою 225 депутатів обиралися в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а 225 – за списками кандидатів у депутати від політичних партій і виборчих блоків політичних партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

За даними Центральної виборчої комісії України у парламентських виборах 2002 р. взяли участь 21 політична партія та 12 виборчих блоків політичних партій, загалом – 33 суб'єкта виборчого процесу. В одномандатних виборчих округах висунула своїх представників 31 політична партія. Загалом у виборчій кампанії взяли участь 61 політична партія та виборчий блок [2].

За результатами голосування в багатомандатному виборчому окрузі необхідний чотиривідсотковий бар'єр подолали шість партій і виборчих блоків: Виборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна», Комуністична партія України, Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!», Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко», Соціалістична партія України, Соціал-демократична партія України (об'єднана) [3].

Робота Верховної Ради України четвертого скликання розпочалася 14 травня 2002 р. На час відкриття першої сесії із 447 обраних народних депутатів набули відповідних повноважень і склали присягу 444, з них чоловіків – 422, жінок – 22. За віковою ознакою переважна більшість народних депутатів (275 осіб) були віком від 40 до 60 років. Слід відзначити достатньо високий освітній рівень новообраних парламентарів. Практично всі народні депутати мали вищу освіту (438), лише 5 – незакінчену вищу й 1 – середню спеціальну. Значним був і відсоток тих, хто мав вчений ступінь (52 доктора наук, 107 кандидата наук) і

вчене звання (старший науковий співробітник – 3, доцент – 24, професор – 45, член-кореспондент – 13, академік – 40) [4, с. 21–22].

З метою регулювання роботи парламенту до обрання Голови Верховної Ради України було створено Тимчасову Президію першої сесії. До її складу ввійшли народні депутати Коновалюк В.І., Мартинюк А.І., Мусіяка В.Л., Ніколаєнко С.М. До моменту обрання Голою Верховної Ради України В.М. Литвина 28 травня 2002 р. вони вели пленарні засідання парламенту. Заступниками Голови було обрано Г.А. Васильєва («За Єдину Україну») та О.О. Зінченка (СДПУ(о)). Г.А. Васильєв обіймав цю посаду до 18 листопада 2003 р. Змінив його на цій посаді А.І. Мартинюк (КПУ).

Згідно із основним законом – Конституцією України та Законом «Про Регламент Верховної Ради України» народні депутати могли добровільно об'єднуватися у депутатські фракції та групи за двома принципами – на партійній і позапартійній основі. Загалом 433 депутати виявили бажання ввійти до складу певних партійних фракцій, 11 залишилися позафракційними. Розподіл за фракціями мав такий вигляд: «Єдина Україна» – 175 (найчисельніша фракція в історії українського парламентаризму), «Наша Україна» – 119, КПУ – 63 (перший випадок в історії Верховної Ради України, коли комуністична фракція не становила більшості), СДПУ(о) – 31, Блок Юлії Тимошенко – 23, СПУ – 22 [4, с. 32].

Така структура парламенту не була сталою. Загалом Верховна Рада четвертого скликання характеризувалася високим рівнем мобільності депутатів, які протягом роботи її сесій створювали нові фракції та переходили з однієї фракції до іншої. Загалом, за час діяльності Верховної Ради четвертого скликання було зареєстровано і діяло в різні періоди 41 депутатське об'єднання, з них 28 депутатських фракцій і 13 депутатських груп. Перед завершенням роботи парламенту діяло 12 депутатських фракцій і одна депутатська група. З часу формування першого складу фракцій було зареєстровано 941 міжфракційний перехід [4, с. 35]. Процес міграції депутатів по фракціям і групам припинився лише наприкінці каденції парламенту – у лютому 2006 р.

Верховна Рада України четвертого скликання ввійшла в історію вітчизняного парламентаризму, насамперед, тим, що започаткувала проведення в країні конституційної реформи. Це було пов'язано з ініціативами Президента України Л. Кучми щодо необхідності проведення в країні політичної реформи. Така ідея була висловлена 24 серпня 2002 р. Суть запропонованого реформування полягала в обмеженні повноважень Президента та поступовому переході до парламентсько-президентської республіки. 3 жовтня 2002 р. було створено комісію з проведення конституційної реформи. 6 березня 2003 р. видано Указ Президента України № 197/2003 «Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» [5].

З виходом Указу Президента України обговорення можливих змін до Конституції України стало основним у політичному житті країни. Різні політичні сили пропонували власні шляхи розв'язання даної проблеми. Політичні дискусії були перенесені безпосередньо у стіни парламенту. Протягом осені 2003 – весни 2004 рр. було зареєстровано кілька законопроектів щодо внесення змін до

Конституції України. Гострота дискусій наростала з розгортанням передвиборної президентської кампанії, яка проходила в умовах політичного протистояння. За таких обставин восени 2004 р. розпочався діалог між владою та опозицією. З метою недопущення силового сценарію розвитку подій і з'явився компроміс, результатом якого стала поява Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV.

Закон було ухвалено на пленарному засіданні Верховної Ради України 8 грудня 2004 р. у пакеті з двох законопроектів про внесення змін до Конституції України разом із Законом про спеціальний порядок проведення повторного голосування 26 грудня 2004 р. щодо обрання Президента України [6]. З 1 січня 2006 р. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. офіційно вступив у дію. Згідно з законом Україна перетворювалася на парламентсько-президентську республіку.

Значна робота була проведена парламентом у питанні унормування законодавства про місцеве самоврядування. Зокрема, кілька разів вносилися поправки до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад». У результаті було врегульовано статус депутатів місцевих рад, удосконалено порядок організації і проходження служби в органах місцевого самоврядування [7]. Практично єдиним неприйнятним законодавчим актом із сфери муніципального законодавства залишився закон про статус міста Севастополя.

Подальшого розвитку набуло й парламентське законодавство. 22 грудня 2005 р. народні депутати прийняли нову редакцію Закону України «Про комітети Верховної Ради України», за яким більш докладно врегульовано повноваження комітетів, форми та порядок їхньої роботи [8]. Суттєвим надбанням роботи парламенту стала ухвала 16 березня 2006 р. нового Регламенту Верховної Ради України.

Серед понад 5 тис. зареєстрованих у Верховній Раді законопроектів майже 500 стосувалися сфери державного будівництва та конституційного законодавства, або приблизно 10% з числа внесених [4, с. 137]. Загалом, за четверте скликання, у зазначених сферах було ухвалено майже вдвічі більше законів, ніж за період попереднього скликання. Внаслідок прийняття вище зазначених законів відбулися істотні корективи багатьох положень конституційного законодавства.

Водночас, поряд із досягнутими результатами, не вдалося завершити роботу над низкою законодавчих актів. Деякі прийняті закони виявилися недосконалими. Найяскравішим прикладом є ухвалений 25 березня 2004 р. і викладений в новій редакції 7 липня 2005 р. Закон «Про вибори народних депутатів України». Після початку виборчої кампанії 2006 р. до нього чотири рази вносилися зміни – 17 листопада 2005 р., 19 січня, 9 лютого і 14 березня 2006 р. [4, с. 138].

Значна робота була пророблена у зовнішньополітичній сфері, серед пріоритетних завдань парламенту були адаптація українського законодавства до законодавства ЄС та його гармонізація з вимогами ГАТТ/СОТ. У контексті цього прийнято Закон України «Про загальнодержавну Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2002) та Закон

України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2004).

Під час четвертої каденції вперше в парламентській історії постановою Верховної Ради України від 7 червня 2002 р. було створено Комітет з питань Європейської інтеграції [9]. За час роботи Комітету було проведено 112 засідань, з них – 6 виїзних, розглянуто 662 питання за профілем діяльності [4, с. 56]. Було підготовлено також 574 довідки та висновки про відповідність/невідповідність праву ЄС, нормам і принципам системи ГАТТ/СОТ, зобов'язанням України перед Радою Європи, з них затверджено Комітетом 421 довідку [10, с. 73].

Проводилася й активна ратифікаційна робота, яка торкалася широкого спектру міжнародних відносин у різноманітних сферах співробітництва. Загалом Верховна Рада України четвертого скликання ратифікувала та денонсувала 288 міжнародних договорів і угод. Із них двосторонніх – 190, багатосторонніх – 104 (з ГУУАМ – 3, ЄС – 7, МАГАТЕ – 1, МОП – 8, НАТО – 2, ООН – 22, Рада Європи – 14, СНД – 12, інші багатосторонні угоди – 22), законів про внесення змін – 3, законів про денонсацію – 2 [4, с. 132].

Отже, незважаючи на певні недоліки та недоробки, діяльність Верховної Ради України четвертого скликання була спрямована на розвиток національного законодавства у всіх сферах. Парламент відзначався високим рівнем залученості в поточні політичні процеси, що відбувалися в країні, активно втручався в питання внутрішньої та зовнішньої політики держави, а часом брав на себе їхнє здійснення. Особливо слід відзначити роль Верховної Ради України в період «помаранчевої революції». Політико-правові рішення, прийняті народними депутатами в той час (зокрема, забезпечення вільного волевиявлення громадян під час президентських виборів 2004 р., прозорість та демократичність цих виборів), сприяли консолідації вищого законодавчого органу держави, а через нього й суспільства, утвердили гідні позиції України у світі.

Список літератури

1. Закон Верховної Ради України «Про вибори народних депутатів України» від 10 жовтня 2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2766-14>
2. Партії та виборчі блоки партій у виборчому процесі. Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V>
3. Підсумки голосування по партіях (виборчих блоках партій) // Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V>
4. Верховна Рада України: Інформаційний довідник. Авт.-упор.: В.О. Зайчук (від. ред.), Ю.В. Ясенчук, А.В. Пивовар та ін. Вип. 3. Київ: Парламентське видво, 2006. 264 с.
5. Указ Президента України № 197/2003 «Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197/2003>
6. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 8 грудня 2004 р. (вечірнє засідання) URL: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr>

7. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад». Відомості Верховної Ради України. 2002. № 40. ст. 290.

8. Закон України «Про комітети Верховної Ради України». Відомості Верховної Ради України. 2006. № 17. ст.146.

9. Постанова Верховної Ради України «Про обрання голів і перших заступників голів комітетів Верховної Ради України четвертого скликання, створення Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації, обрання Голови і першого заступника Голови цієї комісії та призначення Керівника Апарату Верховної Ради України». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 27-28. ст.188.

10. Законотворчість: міжнародна діяльність Верховної Ради України і парламентів світу. Київ: Заповіт, 2008. 112 с.

100-ТІ РОКІВ ВІД ПОЧАТКУ МАСОВОГУ ШТУЧНОГО ГОЛОДУ 1921-1923 В УКРАЇНІ

Чернуха Олександр Васильович,
к.і.н., доцент

Гаспарян Гаяне Оганесівна
Студентка
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Український народ потерпав від руйнівних стихійних лих і епідемій, повеней і посух, страшних кровавих війн. Не обійшли стороною і голодомори, яких було три за ХХ століття. Усі вони припадають на радянський період. Безумовно, ці події зробили незгладимий відбиток на історії України.

Актуальність теми зумовлена тим, що у 2021 році буде рівно 100 років з початку масового штучного голоду в УСРР, який тривав до 1923 р. Про Голодомор замовчували десятиліттями. Довгі роки люди взагалі боялися обговорювати тему штучного голоду цілого народу, а про увічнення пам'яті загиблих на офіційному рівні ніхто і не заїкався. Причиною служила суворя заборона радянської влади. Тому зараз, коли народ дізнався страшну правду минулого сторіччя, люди мають осмислювати, виражати жалобу й ніколи не забувати, що пережили їхні предки.

Перша світова війна, Громадянська війна, яка почалася у 1917 році, перетворили Україну на руїни. Виробництво продукції знизилось до 1/10 довоєнного, а збитки оцінювалися у 10 млрд. крб. золотом. Тоді в УСРР з 11 тис. підприємств діяло тільки 2,5 тис., переважно дрібних [1].

Раднарком УСРР 12.02.1919 року видав наказ “Про розверстку надлишків врожаю 1918 і попередніх років”. Під цією фразою розуміється примусове вилучення товарів, які вироблялися понад споживчої норми. Забирали зерно, сільськогосподарських товарів, потім почали забирати і картоплю, і м'ясо, та й усі інші види сировини тваринного походження. Насправді ж, це було оголошення продовольчої диктатури більшовиків та ця «норма» і встановлювалась Раднаркомом [2]. Хоч продрозкладка і була офіційно скасована в березні 1921 року, проте в Україні, на відміну від інших регіонів, продовжувала діяти [3].

Звісно ж, селян ця ситуація не влаштовувала, тому майже по всій Україні поширився повстанський рух. Люди діяли під анархо-комуністичними та під націоналістичними гаслами. У 1921 році приблизно 100 тис. осіб знаходилися у великих повстанських загонах (за офіційними даними) [1]. Цей рух став своєрідною професійною діяльністю декласованих елементів міста і села, які були розбещені імперіалістичною і громадянською війнами та політичною нестабільністю суспільства. Проти озброєного опору використовували

червоноармійські частини. Як тільки активні військові дії було припинено, більшовики постановили вилучити залишки хліба в селян [2].

18 травня 1921 року Петровський Г.І., Фрунзе М.В. та Раковський Х.Г. отримали телеграму від тодішнього голови уряду СРСР Леніна В.І. У ній він виголошував, що “врожай на півдні чудовий, тому питання життя і смерті для нас — зібрати з України 200-300 мільйонів пудів”. Така планка хлібозаготівель для селян була несумісною із життям [2].

Крім цього, влітку 1921 року СРСР постраждав від великої посухи. Лихо охопило основні регіони постачання хліба - Поволжя, Північний Кавказ, та південні губернії України. На півдні зима 1921 р. видалася малосніжною, а весна майже - майже без дощів. Центральний уряд ігнорував труднощі, що склалися в сільському господарстві України, але було очевидно, що врожай буде значно нижчим очікуваного. У районах УСРР, які охопила посуха, до революції збирали 400 млн пудів хліба щорічно, а в 1921 р. лише 39 млн пудів [4].

Політика більшовицького уряду заключалася в тому, щоб не допустити ослаблення правлячого режиму. Їм було абсолютно байдуже на горе і страждання мільйонів людей, найголовніше для більшовиків – не подолати проблему народу, а втримати владу у власних долонях. Незважаючи на страшну ситуацію, величезна кількість хліба з України вивозилася в Поволжя та промислові центри Росії, насамперед у Москву і Петроград, а з 1922 р. - і за кордон. Райони, охоплені голодом, були ізольовані від іншої частини України. Для цього перекривали всі шляхи між губерніями, конфіскували продукцію, яку намагалися передати на ту територію [4]. Масштаби гігантські – сучасні Дніпропетровська, Донецька, Миколаївська, Харківська, Одеська і Запорізька, яка постраждала найбільше, області [5].

Довгий час влада намагалася замовчувати реальну ситуацію, але настав той самий переламний момент, коли бездіяти було вже неможливо. У грудні 1921 року на VI Республіканській партконференції думку багатьох делегатів озвучив Микола Скрипник, який відзначив: Хіба було не очевидно, що Україна іде до голоду?" Це був свого роду "бунт на колінах" (поставити щось у докір офіційній владі). Після його виступу комуністи почали говорити про «злочинну недбалість». На початку 1922 року інформаційна блокада була знята. До цього моменту було заборонено висвітлювати реальну ситуація на території УСРР. Нарешті Україна могла розраховувати на міжнародну допомогу. Протягом двох наступних років закордонні благодійні організації надавали допомогу жителям неврожайних губерній. Їхня поміч насправді була вирішальною в цьому питанні, хоч влада офіційно і визнала факт голоду, але допомагала в 100 разів менше, ніж країни-сусіди [2].

Голодне лихо спричинило занепад сільського господарства: порівняно з 1920р., засівна площа зменшилася до 25% нормального засіву; загальне число худоби зменшилося майже на половину [4].

Висновок: події 1921-1923 рр. є дуже важливими для історії сьогодення України, це вперше, коли був використаний терор голодом як форма здійснення державної політики. Дослідники вважають, що голодувало від 4 до 7

млн чоловік(близько 40% становили діти), померло декілька сотен тисяч осіб [2]. Поряд з голодом лютувала епідемія холери. Через голод повстанський рух втратив підтримку селян і пішов на спад. Тому для більшовиків голод став чинником, який краще заспокоював селян, ніж будь-які каральні методи [3].

Список літератури

1. «Громадянська війна в Україні (1918 – 1920 рр.)». URL: <https://studfile.net/preview/4499846/page:22/> (дата звернення: 30.04.2021)
2. «Голод в Україні 1921-1923 років: хроніка», 2020. URL: <https://suspilne.media/51507-golod-v-ukraini-1921-1923-rokiv-hronika/> (дата звернення: 30.04.2021)
3. «Голод в Україні 1921-1923 років: причини та наслідки». URL: <https://uahistory.co/article1/memento-victims-of-the-holodomor/5.php> (дата звернення: 30.04.2021)
4. «Голод 1921-1923 рр.» URL: <https://histua.com/istoriya-ukraini/novitnij-chas/golod-1921-1923> (дата звернення: 30.04.2021)
5. «Голод 1921-23». Енциклопедія Сучасної України: електронна версія; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25438 (дата звернення: 30.04.2021)

РОЗМОВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНОМУ МЕДІАТЕКСТІ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Савчук Руслана Любомирівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Новітній медіатекст характеризується колоритністю вживання різнорівневих лінгвістичних одиниць, які фокусують авторське сприйняття реалій дійсності та відображають ставлення мовця до повідомлюваної інформації. Дедалі частіше журналісти у своїх матеріалах, зокрема в інтернет-ЗМІ, активізують розмовний пласт лексики. Поширення норм розмовно-побутового стилю в медійній комунікації сприяє підсиленню впливу на свідомість реципієнта, змінюючи його емоційний фон, адже просторічні слова вже містять у собі певні конотації (аксіологічні орієнтири), або ж зазнають контекстуальних модифікацій і «працюють» на автора.

Мета дослідження – проаналізувати прагматичний потенціал розмовної лексики в сучасному мас-медійному тексті (на прикладі регіонального онлайн-журналу «Куфер»).

Як засвідчує корпус дослідницького матеріалу, маркером прагматичних установок адресанта у задекларованому інтернет-виданні виступає жаргонно-сленговий лексикон. Жаргонна лексика насамперед переважає у гонзо-репортажних текстах і є своєрідним способом вираження авторських інтенцій, намагання показати істинність описуваних реалій. Розглянемо на прикладах: «“Елдена” і “Ніколас” – два **генделики** на Коновальця, розташовані один навпроти одного» (*генделик* – невелике кафе, де продають спиртне і закуски [СЖЛ]); «*Тест для (не)хороших містян: який ви міський **рагуль**?*» (*рагуль* – той, що проявляє дурість, примітивність [СЖЛ], у контексті простежується негативне оцінне забарвлення, підсилене заперечною часткою (*не*)хороший); «*Повз проходить **чувак** з лопатою, наче з веслом*» (*чувак* – синонім до слів *молодий чоловік, юнак* [СЖЛ]; це неформальне звернення до особи чоловічої статі з позитивним відтінком, однак у тексті вжито із негативною конотацією); «*Маленький **дідок** з ну дуже порушеною дикцією починає **втирати**: “Я вас бачив там”*» (*дідок* – зменшено-пестливе до слова *дід*, проте у представленому фрагменті використано зі зневажливим значенням; *втирати* – пояснювати, доводити комусь щось [СЖЛ]); «*...**дідок** намагається нам донести щось типу того, що він **ушатає** тут, в принципі, всіх*» (*ушатає* – суржикове (сленгове) слово, що означає погрозу «убити»); «*“Він нормальний, просто **гонить**”*» (*гонити* – говорити нісенітницю, дурниці [СЖЛ]) та багато ін. Як бачимо, розмовна

жаргонно-сленгова лексика у журналістських матеріалах реалізує впливогенний потенціал, адже, набуваючи негативних смислових відтінків, здатна формувати і відповідне сприйняття у читача (зневажливе, іронічне ставлення до повідомлюваного).

Привертає увагу мікротекст, у якому з негативним аксіологічним значенням вжито діалектне слово *газдиня*: «...у цей момент з криками “Шо є?!” на літник вилітає *газдиня* закладу і кричить на щасливого власника фотографії». Як зафіксовано у словнику, *газдиня* – це господиня; порядна чесна жінка; дружина [ГГ, с. 51], тобто вказана лінгвоодинаця містить нейтральний чи позитивний смисловий характер. У проілюстрованому текстовому сегменті лексемою *газдиня* мовець іронічно називає власницю бару (де переважно продають спиртні напої, або наливають чарочку в борг), підсилюючи негативний образ героїні вигуковою суржиковою конструкцією «Шо є?!». Ненормативний («шо» замість «що») вигук водночас надає просторічності цілому тексту.

Зафіксовано також активне вживання молодіжного сленгу у досліджуваному медіамовленні, що зумовлено насамперед бажанням журналіста бути ближчим до цільової аудиторії, зокрема сучасної молоді. Порівняймо: «*Тусовки на озерах, кіно та йога на даху*» (*тусовка, тусівка* – компанія, група людей, об'єднаних спільними інтересами, віком, якоюсь справою [СЖЛ]), «*Замість планів на вечір: франківський онлайн-рейв*» (*рейв* – один із напрямів музики техно [СЖЛ]), «*Загалом, я не консервативна людина і в своєму колі спілкувань маю багато фріків*» (*фрік* (слово з англійського жаргону) – людина, що вирізняється яскравим, незвичайним, екстравагантним зовнішнім виглядом і зухвалою, найчастіше епатажною, поведінкою; володіє неординарним світоглядом, який є результатом відмови від соціальних стереотипів [СІС]); «*Востаннє чув ці імена ще на стику віків, коли по телевізору ще показували “Криве дзеркало”, а моя краш (так, я загулив ще й таке слово) тільки народилась*» (*краш* – «об'єкт закоханості» [Сунд.]; *гулити* – шукати інформацію в мережі Інтернет за допомогою пошукової системи Google [СКС]) та ін. Актуалізатором прагматичного значення у мас-медійних текстах виступає комп'ютерний сленг, досить поширений у лексиконі сучасного покоління: «*Зрештою, якщо буде геть нестерпно, то я можу забанити людину*» (*забанити* – «заборонити написання повідомлень у форум або чат, заборонити доступ до будь-якого ресурсу» [СКС]); «...*знайти квитки на потяг чи розібратись в президентських виборах – це можна легко зробити за допомогою спеціальних чат-ботів, які працюють у месенджері Telegram*» (*чат-бот, бот* – «програма-помічник, що дозволяє комунікувати з користувачем за задалегідь прописаним сценарієм» [Матяш]; *messenger* – система обміну миттєвими повідомленнями), «*Бот, який шукає квитки на потяги*»; «*Пішла я якось на тіндер-побачення з чуваком...*» (*Tinder* – це популярний мобільний додаток, платформа для легких і швидких зустрічей із людьми, що перебувають поблизу вашого розташування) тощо.

Слід зазначити, що в аналізованих журналістських текстах (часто у заголовкових комплексах) простежується тенденція вживання розмовного варіанта *Франківськ* замість офіційної назви міста Івано-Франківськ, відповідно *франківці* – мешканці міста. Порівняймо: «*Карантин послабили: що і як працює у*

Франківську?», «У лікарнях **Франківська** стає менше хворих на коронавірус», «Газові питання. Як змінити постачальника у **Франківську** та чому у вас дві платіжки», «Чому втеча у теплі краї з **Франківська** не завжди залежить від зими»; «Він сказав, вона сказала. Що **франківці** думають про гендерні стереотипи», «Біжи, щоб не спіймали. Як **франківці** під час карантину займаються спортом», «Офіс на кухні. Досвід **франківців**, які вже давно працюють вдома», «Чому **франківські** маршрутки називають “пижиками”?» та ін. Наведені народні найменування домінують в активній лексиці прикарпатців, тому не потребують контекстуального пояснення. Однак не всім українцям будуть зрозумілі вказані розмовні номінації, тому цілком доречним є синонімічне вживання слів (офіційний та неофіційний варіант) у межах тексту.

Закцентуємо увагу на останньому наведеному прикладі «Чому **франківські** маршрутки називають “пижиками”?», де використано лексему «пижик». У статті дешифровано, що слово походить від мікроавтобусів «Peugeot Karsan J9» турецького виробництва, які з’явилися в Івано-Франківську (також у Львові, Тернополі та Хмельницькому) в 1997 році. Це були перші маршрутки в місті, однак через надто низьку стелю, постійну тисняву, часті поломки у середині 2000-х років їх витіснили більш комфортні автобуси [Куфер]. Незважаючи на це, назва (із трансформованим значенням) фігурує у щоденному спілкуванні мешканців міста.

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати: розмовна лексика, зокрема репрезентована жаргонно-сленговими та діалектними лінгвоодинаціями, в сучасному медійному тексті актуалізує прагматичні установки мовця, виражає аксіологічну (суб’єктивну) модальність журналістського повідомлення.

Список літератури:

1. Гуцульські говірки: короткий словник / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; уклад.: Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська, В. Зеленчук, Н. Хобзей; відп. ред. Я. Закревська. Львів: 1997. 232 с.
2. Куфер. URL: <https://kufer.media> (дата звернення: 08.05.2021)
3. Матяш Д. Чат-боти: хайп або ефективний бізнес-інструмент. URL: <https://jam.in.ua/ua/blog/chat-boty-khajp-abo-efektyvnyj-biznes-instrument/> (дата звернення: 08.05.2021)
4. Савчук Р. Лінгвістичні засоби експлікації прагматичного значення у заголовках сучасних ЗМІ (за матеріалами регіональних інтернет-видань). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 43. С. 252–261.
5. Словник жаргонної лексики української мови. URL: <http://ukr-zhargon.wikidot.com/slovnyk> (дата звернення: 07.05.2021)
6. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D4%F0%B3%EA> (дата звернення: 08.05.2021)
7. Словник комп’ютерного сленгу. URL: http://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=563&dep_cur=1705#gsc.tab=0 (дата звернення: 08.05.2021)
8. Сундалов М. Зумер, краш, стенисти: що насправді означають модні підліткові словечка? URL: <https://osvitoria.media/experience/zumer-krash-stenyty-shho-naspravdi-oznachayut-modni-pidlitkovi-slovehka/> (дата звернення: 08.05.2021)

PECULIARITIES OF ACQUISITION OF PROPERTY RIGHTS AT THE MOMENT OF RECEIPT OF THE ITEM FROM AN AUTHORIZED ALIEN

Guyvan Petro

Professor of Poltava Institute of Business,
Cand. jurid. Sciences, Honored Lawyer of Ukraine.

Ukrainian civil law purposefully introduces a mechanism for exercising the right of possession of another's property and the right to protection against violation of such possession, including from the owner. Thus, the issues of acquisition of property during the receipt of the thing from an unauthorized alienator (Article 330 of the CCU) and by the statute of limitations (Article 344 of the CCU) are regulated by law. In both cases, the determining factor is the bona fide status of the occupier, bona fides must be present at the time of receipt of the property. In other words, the purchaser should not be aware of the illegality of the alienation. Good faith possession of another's property is an internal indicator of the subject's awareness of a certain property status. Considering himself the legitimate purchaser of the thing, knowing the social value of his own personality, he simultaneously recognizes the autonomy of the counterparty, shows respect for him. And this is exactly how this subject ensures the strength of the material connection he has created. Thus, the concept of good faith is a manifestation of conformity to the principles of justice, perceived and perceived by a person at the level of individual value orientations [1, p. 96-97].

At the same time, the national legislation, unfortunately, does not draw a clear line between the long-standing acquisition of property and the acquisition of this right immediately with the acceptance of the thing from an unauthorized alienator. Article 330 of the Civil Code of Ukraine provides for the latter situation in the presence at the time of transfer of property of a complete package of restrictions on vindication. However, the key requirement for the implementation of such a mechanism is the presence of good faith of the purchaser at the time of receipt of the goods. Since this design is essentially very close to the other - the acquisition of property as a result of long-term open and continuous possession of someone else's property, it becomes quite important to clarify the relationship between the two seemingly close in content substantive mechanisms for acquiring property rights: alienator (Article 330 of the CCU), and the acquisition statute of limitations (Article 344 of the CCU). Despite some external similarities, they are still not the same in essence. Also very interesting and insufficiently studied is the issue of legal conflict between the static property right of the non-holding owner and the dynamic right of the holding non-owner. Traditionally, in the science of civil science, it has been customary to solve it by constructing appropriate protective tools - vindication - on the one hand, and vindication restrictions

- on the other. So, is the existing mechanism of legal protection of these rights of the parties really adequate and effective?

The issues related to the legal instruments of obtaining property by an illegal occupant of another's property are documented in the doctrine of the works of many Ukrainian and foreign scholars. These works express a different legal assessment of the currently studied features of the acquired ownership institutions. A number of fairly authoritative civilian scholars point to the existence of an exclusive mechanism for obtaining property. And, depending on the legal validity, such exceptional methods are associated either with the result of the expiration of the statute of limitations, or with another - the bona fide purchase of the thing from an unauthorized trader. These mechanisms are presented as mutually exclusive. In particular, it is indicated that a bona fide purchaser for refusing the owner in the vindication claim is able to obtain ownership only by prescription of possession, no other way is provided by current legislation [2]. In other words, a bona fide person who has received protection from vindication continues to hold without a title, illegally and in order to become the owner - requires a statute of limitations [3, p. 253; 4, c. 69-70]. Other researchers are more tolerant of the legal mechanism of acquiring property at the time of bona fide receipt of the thing from an unauthorized seller, but they also use the institution of statute of limitations, giving it zero duration (instant statute of limitations) [5, p. 138].

In the context of this study, we consider the above legal approaches are not entirely balanced. In fact, it is impossible not to see the different legal essence of the acquisition of property rights by a bona fide purchaser from an unauthorized alienator and in the regime of acquisitive prescription. Despite the fact that at least externally the same result is achieved, different legal and social cores are involved. Prescription as the basis of further property realizes the tacit consent of the previous holder of the right to assign to another person [6, p. 28], this occurs with or without the consent of the owner, but his passivity during the period prescribed by law, freely or unwillingly, has legal significance. Instead, in the presence of the circumstances specified in Part 1 of Art. 388 of the CCU, the possibility of a person who has lost a thing to return it is terminated not just because of the long-term use of another entity, but in connection with the acquisition of the latter's ownership. And no matter how some researchers interpret this situation, now the application of the rule of Article 330 of the CCU must be unambiguous: a bona fide purchaser of property from an unauthorized alienator becomes the owner at the time of transfer. Bona fides is crucial here: a party, having concluded a contract with a person who has only the appearance of jurisdiction, is protected not because he was transferred the relevant right, but in spite of this [7, p. 273].

The meaning and significance of the acquisition of ownership by prescription of possession is that the owner has lost interest in the right and does not require its implementation [8, p. 125]. In the case of a bona fide acquisition, a person who continues to consider himself the owner tries in every way to return the thing, but the law does not give him such an opportunity. Therefore, there is a fundamental difference between these two phenomena: the acquisition of property by prescription of possession and the bona fide acquisition of a thing from an unauthorized alienator. It should be considered quite correct statement of V.A. Rakhmilovich: the statute of

limitations is used, in particular, in cases where the thing could be claimed from a bona fide purchaser, when the property can not be claimed - there is no place for the statute of limitations [9, p. 127-128].

And with this in mind, the scope of the statute of limitations for bona fide purchasers is actually significantly narrowed: under current Ukrainian law, such entities will become owners of retained property only in the presence of complex actual composition: 1) the thing was received free of charge or ; 2) the owner did not demand the thing from bona fide illegal possession during the statute of limitations. When such circumstances do not exist, it is a question of existence of the objections against vindication established by the law, therefore the property is got by the conscientious illegal occupier at the moment of receipt of a thing.

Thus, the thesis is obvious that the transfer of ownership from an unauthorized alienator to a bona fide purchaser in the presence provided for in Art. 330 CCU circumstances occur at the time of transfer of holdship. We consider such an approach adequate and the only correct one. In the doctrine, such a position currently has some, though not universal, support. Proponents of it believe that the transfer of ownership from the previous owner to the illegal bona fide acquirer occurs regardless of the wishes of the owner and the participants in the alienation in the presence of a complete set of elements of the legal structure. The elements of this composition have a separate legal significance, and only their combination causes the corresponding legal effect. This list includes such legal facts as the conclusion between the unauthorized alienator and the acquirer of the agreement on the transfer of ownership; the purchaser is bona fide; the contract is repayable; the actual transfer of property to the purchaser took place; the thing is not withdrawn from circulation and its capacity is not limited; the thing fell out of the possession of the owner or the first titular holder against their will [9, p. 132]. The direction of the law in this case is to protect the interests of a bona fide purchaser, who on the basis of a complex legal structure immediately becomes the owner of the acquired property. That is why it is impossible to vindicate the thing that the purchaser became its owner.

This legal consequence - the acquisition of property by the acquirer takes place regardless of the will of the previous owner and his awareness of the fact of illegal alienation. In fact, the existence of circumstances that form the content of objections to vindication should be presumed, and when at some point in the future in the course of consideration of the vindication claim their existence is denied, the court will establish the absence of acquired property rights by untitled alienation of property to a bona fide person. Otherwise, such a purchaser should be considered the owner. Then the circle of bona fide old holders who did not acquire property is significantly reduced. It includes only persons who received property from an unauthorized alienator free of charge, considering the latter the owner, ie in good faith in this regard. Other categories of bona fide purchasers are clearly not suitable for their qualification as long-time holders. After all, a person who received from an untitled trademark thing that once left the owner against his will (by deception, was stolen or out of possession with another defect of will), unaware of such defects, is fully covered by the concept of good faith set forth in the rule of Art. 330 of the CCU with the corresponding consequence

- the recognition of his property rights from the time of occupation, of course, under the threat of possible refutation of this fact in the vindication process in court.

Therefore, the classic vindication claim as a procedural requirement of the undisputed non-possessing owner to the undisputed possessing bona fide occupier is possible only in the case of gratuitous receipt of the latter's property. In all other cases, when a similar claim is made to the court to confiscate the thing (from a formal point of view, this claim cannot be called a vindication, because the question of the plaintiff's title is still to be established) If it turns out that the defendant has a whole set of statutory objections to the requirements for recovery of property (they are called in science objections to vindication), it will be established that the real owner, as at the time of wrongful alienation, such as at the time of litigation, is a bona fide purchaser. His right will then be protected by dismissing the claimant. And this consequence will not occur because the defendant applied his existing objections to vindication (because by definition vindication is a court claim of the owner to the non-owner), but because the plaintiff, being deprived of the title by law, has no right to defense. In turn, the defendant - is the owner and has the right to protect their rights not only from the former owner, but also from other persons not endowed with the appropriate title.

In the event that the consideration of such a claim reveals that the defendant - a bona fide illegal acquirer of property does not have a complete set of statutory objections to the claims, a number of other legal consequences will be established. First, there is no legal presumption of acquisition of ownership at the time of transfer. Secondly, the process acquires the signs of vindication, and the holder - qualifies as a long-standing bona fide occupier. Finally, thirdly, the plaintiff, whose ownership, and hence the possibility of his judicial protection, is confirmed in the same process, can claim his property. But such a consequence of the satisfaction of his claim occurs only when the statute of limitations for the relevant claim has not expired, as stated by the occupier. Otherwise, even being authorized to sue, the owner receives a procedural decision to refuse. And the illegal occupier, qualified in this process as a long-time holder from the time of receipt of property, will continue to hold someone else's property until a full set of factors for the transition of such holdership into ownership under the acquisitive prescription.

Only in this way will we avoid accusations by many apologists of the theory of infringement in the vindication of the rights of either the owner or the illegal acquirer. Moving away from the classic but, as we see, essentially incorrect question of the existence of objections to vindication in this case, and emphasizing the presence or absence of the most legally protected right to sue, we practically shift the subject to the right dispute. In fact, a non-contractual dispute between persons to establish the fact of ownership of the disputed property, not formally related to specific requirements for the return of the thing or the removal of obstacles to its maintenance, is subject to resolution. Therefore, it is necessary to be aware of the primary goal, the achievement of which is aimed at this method of protection. This issue is resolved first, and only then comes the resolution to protect the existing right by satisfying the claim or rejecting it. In this case, the actual possession of the property of the plaintiff or defendant is not crucial to address the issue of protection. In any case, only the right that will be established in the process of resolving the issue of recognition should be

protected. Thus, as we see, the classical concept of vindication or used in our doctrine incorrectly, violating the property rights of the illegal bona fide purchaser, provided by Art. 330 of the CCU, or has lost its real essence, taking into account the above real features.

But, returning to the question posed in the title of this paper, to resolve the existing conflict between statics and the dynamics of material relations in civil law. The above ancient possession, even after the court decision to refuse to satisfy the vindication claim due to the expiration of the statute of limitations in no way transforms the right of ancient possession into property. It continues until the circumstances provided for in Art. 344 CCU. This can take a long time and the holder will always be in a similar status. Moreover, the right of ownership may not be acquired at all, at least for any length of time: possession may be interrupted before the expiration of the statute of limitations, and the occupier may change. Then a new acquisition period begins and it can last indefinitely. In this case, the possession is not secured by any legal title. In turn, a person who has received a court refusal to claim a thing belonging to him is not deprived of the status of owner, although not in possession. He has a legal title, but can the subject get any practical reason from it by implementing it? The question is not so simple. For example, the owner can show arbitrariness and take away property from a bona fide old holder. In fact, in such circumstances, he will be outside the law and such actions will be illegal. But the question arises as to how the ancient holder can protect his possession, which was wrongfully terminated. In addition to the moral side of the case, when the court will have to defend the illegal occupier against the real owner, there is a problem of legal justification of such a claim. After all, strictly speaking, the rule of Part 3 of Art. 344 of the CCU, which seems quite progressive and adequate, actually concerns only one aspect of possible situational issues - illegal seizure of property by its owner from a person who once acquired the powers of the ancient holder in case of timely non-return of the thing. This rule does not directly apply to cases of bona fide possession of property in the order of its use for the prescription. We consider this a significant shortcoming of the current civil legislation, which must be eliminated immediately, giving this rule a general rather than local character in the implementation of any mechanisms of long-standing acquisition of property. But even that is not enough for now. It is time to legally define the whole system of possessory possession protection.

At the same time, another major factor in this process is to ensure a sound balance in protecting the rights of the owner and the long-time holder. In particular, for the same stability of material turnover, adequate protection of property rights must be guaranteed. Considering the situation when the owner, having missed the statute of limitations on vindication requirements, does not cease to have a legal title, but loses the opportunity to legally claim their property, we must say that this rule should not be absolute. Otherwise, it is simply not clear the fundamental existence of a title that has lost its ability to realize forever. In fact, according to the general laws of nature, it is impossible for a phenomenon to exist that is devoid of the real property of being realized. Therefore, in accordance with the rules of the material world, the legal mechanism governing specific relations in society must also move.

There must be a clearly defined rule according to which in case of termination of the old-fashioned acquisition of illegal occupation by the illegal occupier, the same old-fashioned possession by the new acquirer begins, if in essence it complies with the rules of Art. 344 CCU. But it is noteworthy that in such circumstances there will be a new violation of the rights of the non-owner. That is logical. According to the general procedure of property and legal regulation, the violation of the right of ownership, which consists in deprivation of the right of possession, is not the seizure of property, but rather its illegal maintenance. Accordingly, the violator of the real right of possession will not be the person who seized the thing from the owner against his will, but the illegal acquirer, even in spite of his good faith. Therefore, regardless of whether the new occupier has a good conscience or not, the new possession is old-fashioned or not, at the time of the next seizure there is a new violation of the property rights of the person who continues to own the title. This offense, although having the same subject matter as before, contains a new subject composition. Therefore, this is the first time such a violation has taken place. Thus, in the sense of the current temporal civil legal institute of statute of limitations, the new term for claims to claim the thing from the illegal holder begins from the day when the person learned of the violation and the identity of the violator (Article 261 CCU). And property rights, which seem to have lost their ability to exercise, are gaining new strength. Another thing is that during his vindication protection, the owner may have additional problems related to the need to refute the objections of the vindication against the vindication existing by the new occupier, arising from the actual circumstances of the new occupation.

Thus, in order to ensure a more rational and effective dynamics of material turnover, civil law recognizes the existence of titleless possession of another's thing and in some way tries to ensure its protection. With this in mind, we can talk about the existence of a subjective substantive right - the right to illegally possess someone else's property. Moreover, in certain circumstances, a bona fide illegal possessor acquires ownership of such property. It is from this point of view that the provisions of the code on the acquisition of property at the time of transfer of the thing from an unauthorized trader and on the statute of limitations should be considered. According to these rules, a bona fide purchaser becomes either the owner of the property immediately after receiving the thing (Article 330 of the CCU), or the long-time holding (Part 1 of Article 344 of the CCU). In the latter case, he, although not entitled to object to the vindication, in certain circumstances (refusal of the claim in connection with the expiration of the statute of limitations on the claim, demand failure to file such a claim at all, expiration of the right of ancient possession) may get ownership of someone else's property. When the purchaser has at the time of receipt of the property a full package of objections to the vindication, he becomes the owner from the time of transfer. And the existence of such a package should be assumed.

References:

1. Dozhdev D.V. Good faith (bona fides) as a legal principle / Political and legal values: history and modernity. / Ed. V.S. Nercesians. М., Эдиториал УРСС, 2000. P. 96-128.

2. Avlasevich A.I./ Problems of acquiring property rights from an unauthorized alienator, possession and ownership protection. URL: <http://www.ibil.ru/index.php?type=review&area=1&p=articles&id=708>
3. Sklovsky K.I. Property in civil law: training manual. М.: Дело, 1999. 512 p.
4. Aksyuk I.V. Integrity of acquisition as the basis as the basis of emergence of the property right to real estate. Журнал российского права. 2007. №3. Pp. 67-72.
5. Morandier Julio de la Civil law of France. (translated from French by EA Fleischitz). T. 2. М., 1960. 728 p.
6. Popovich P.V. Acquisitive statute of limitations under Russian and Ostsee civil law is equal to the draft civil law. Warsaw: Warsaw Educational District, 1913. 252 p.
7. Enneccerus L. Course of German civil law. Vol. 1, halfway 1 / Ed. I.B. Novitsky. М., 1949. 483 p.
8. Bubnov M.Yu. Acquisitive statute of limitations as the basis for the acquisition of property rights. Diss. ... Cand. jurid. science. 12.00.03. Рязань, 2003. 174 p.
9. Rakhmilovich V.A. On the right of ownership of a thing alienated by an unauthorized person to a bona fide purchaser (on the issue of acquiring a right from an unauthorized person). In the book: Problems of modern civil law. Collection of articles. Ed. VN Litovkin, VA Rakhmilovich. М.: Городец, 2000. S. 126-144.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Бикова Тетяна Олександрівна

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Людвік Валентин Дмитрович
підполковник поліції
доцент кафедри, кандидат юридичних наук
Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Орієнтування України на міжнародні стандарти в галузі прав людини, її вступ до Ради Європи покладають на неї певні зобов'язання, пов'язані, в першу чергу, з реальним забезпеченням проголошених Конституцією України прав і свобод. Пройде немало часу, поки вітчизняне законодавство перебудується з врахуванням цінності людської особистості. Значні кроки в цьому плані вже зроблені і свідченням тому є КК України 2001 р., в якому значна увага приділена захисту конституційних прав людини і громадянина.

А зараз більш детально про існуючі у кримінально-правовій науці дискусійні моменти з приводу вивчення інституту спеціальної конфіскації. Так, щодо визначенням характеру (статусу) спеціальної конфіскації, то варто зазначити, що з цього приводу у вітчизняній доктрині кримінального права виробилося дві діаметрально протилежні точки зору [1]. Так, одні прибічники надають зазначеному вище заходу кримінально-процесуального характеру, обґрунтовуючи при цьому свою позицію тим, що його застосування відносно особи, по-перше, безпосередньо регламентоване нормами кримінально-процесуального законодавства, а, по-друге, такий захід не тягне за собою жодних обмежень прав відповідної особи, адже остання не наділена правом власності на те майно, яке вона отримала в результаті вчинення кримінального правопорушення, або на доходи від такого майна, так як джерело їх походження є незаконним [1].

Конституційні громадянські, політичні та соціальні права, поряд з правом особи на життя, здоров'я, волю, честь, гідність, є найважливішими в її конституційному статусі і, звичайно, вимагають певних гарантій їх забезпечення, включаючи засоби кримінального захисту [2].

Кримінальне право виконує превентивну функцію. Він складається із загального та спеціального попередження. Функція загального попередження реалізується шляхом встановлення в кримінальному законодавстві заборон, що

стримують нестійких осіб від вчинення злочинів, та затвердження принципу невідворотності відповідальності, в тому числі шляхом покарання осіб, які вчинили злочин [4]. Функція спеціального попередження здійснюється у вигляді застосування покарання або інших заходів кримінально-правового впливу на осіб, які порушили кримінальну заборону. Відповідальність за таких осіб - це своєрідний соціальний контроль за їх поведінкою (засудження до позбавлення волі, виправні роботи та інші види покарання), який суттєво впливає на можливість вчинення іншого злочину [3].

Спеціальне попередження тісно пов'язане із загальним попередженням, оскільки воно повинно бути демонстрацією наслідків вчинення злочинів, що особливо важливо для людей, які перебувають у „зоні кримінального ризику” [4].

Сучасний етап розбудови в Україні правової держави вимагає глибокого аналізу важливих проблем кримінально-правової науки, в першу чергу розробки науково обґрунтованих рекомендацій по вдосконаленню чинного кримінального законодавства та практики його застосування. В науці кримінального права загальноновизнаним є положення, згідно якого невід'ємним елементом складу злочину є його суб'єктивна сторона, основною ознакою якої виступає вина. Але, якщо проблематика вини досить глибоко досліджена у вітчизняній кримінально-правовій науці, питанням мотиву і мети – приділялось менше уваги, то така ознака суб'єктивної сторони складу злочину, як емоційний стан особи залишається практично невивченою.

Окрім того, кримінально-правове значення емоційного стану особи в науці дещо недооцінюється, обмежуючись переважно сильним душевним хвилюванням (афектом). Насправді проблема емоційного стану особи тісно пов'язана із багатьма нормами та інститутами як Загальної, так і Особливої частин кримінального права: осудністю, обставинами, що виключають злочинність діяння, призначенням покарання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів : Закон України від 14.05.2015 р. № 421-VIII// Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 29. – Ст. 264.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) : Закон України від 04.02.2016 р. № 1630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168.

3. Письменський Є. О. Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права / Є. О. Письменський // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2015. – С. 151–155.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

ПРАВА ЛЮДИНИ

Борисова Юлія Валеріївна

студентка за ОР «Бакалавр»

Інституту права

Київського національного університету

імені Т.Шевченка

Науковий керівник :

Теремцова Ніна Володимирівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії права

Київського національного університету

імені Т.Шевченка

Порушення прав людини стає нормою походження сучасного українського законодавства, негативний вплив цієї тенденції дедалі більше впливає на життя кожного, що у свою чергу має руйнівний вплив на стосунки між фізичними, юридичними особами та владою. Також це свідчить про те, що в Україні є широко розповсюджені теоретичні проблеми у галузі захисту та забезпечення невід'ємних прав людини.

Слід зазначити, що тлумачення прав людини завжди здійснювалося вченими відповідно до основних соціальних та правових умов існування людини. Але розуміння поняття «права людини» в українському законодавстві, сьогодні не відповідає потребам сучасної правової системи. Тому необхідно проводити нові наукові дослідження щодо науково-дослідних інститутів з прав людини та розробляти інтерпретації прав людини, які, у свою чергу, відповідали сучасній правовій державі.

Вивчення прав і свобод людини завжди було предметом наукових досліджень, проведених багатьма вченими. Особливу увагу слід звернути на таких науковців, як М. Буткевич, Ю. Дмитрієв, А. Ковлер, В. Крусс, П. Рабінович, С. Рогожин, Ю. Шемшученко та ін.

Права людини є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правові засади; не відповідає загально визнаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини і громадянина; прийнятий нелегітимним органом державної влади тощо [1, с. 92]. Основоположні права людини слугують свого роду системою вихідних критеріїв для законодавства та юридичної практики держав [2, с. 23].

Питання прав і свобод людини є найважливішим питанням внутрішньої та зовнішньої політики всіх країн міжнародного співтовариства. Це стан справ у галузі забезпечення прав і свобод, а його фактичне здійснення є стандартом для оцінки рівня демократичного розвитку будь-якої країни та всього суспільства.

Кожна людина користується громадянськими (особистими), політичними, економічними, соціальними, екологічними, культурними правами, свободами. Вони повинні бути загальними та рівними для всіх.

Без дотримання цих прав неможливо вижити і нормально розвиватися в суспільстві. Їх часто називають конституційними правами, правами, що закріплені в конституціях держав. Водночас, на жаль, українське суспільство далеке від реалізації ідеалів Загальної Декларації прав людини, прийнятої у 1948 році. Мінімальні права, передбачені цим документом, досі недоступні для великої кількості громадян України. Зрештою, кожна людина має право на життя, особисту недоторканість, рівність перед законом, право на працю та справедливу винагороду за неї. Це забезпечить людям та їхнім сім'ям гідні умови життя, захист від безробіття, невтручання в особисте і сімейне життя, недоторканість сім'ї, свободу думки, совісті та релігії, справедливий і неупереджений суд [3].

Основними факторами, що призводять до неефективного захисту прав людини, є відсутність формування громадянського суспільства, бездіяльність державного управління та відсутність ефективного законодавства.

З метою вдосконалення правової та організаційної бази і створення ефективного механізму комплексного забезпечення прав і свобод людини, експрезидент України П. Порошенко підписав Указ від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» [4]. Ця стратегія спрямована на об'єднання суспільства та розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності без дискримінації.

Стратегія зосереджена на вирішенні основних питань у галузі захисту прав і свобод людини та нових викликів у суспільстві, але вона не повністю охоплює проблеми у цій галузі. Система захисту прав і свобод людини буде вдосконалена на основі врахування вітчизняного досвіду та принципів, сформульованих та перевіреніх міжнародним співтовариством.

Стратегія включає механізми, цілі, принципи реалізації, очікувані результати, відновлення та реалізацію прав людини в Україні, процедури впровадження, дотримання, нагляд і контроль за їх виконанням, цей план має тривати від п'яти до семи років.

Метою стратегії є забезпечення того, щоб права та свободи людини ставилися пріоритетними як визначальні фактори державної політики, органів державної влади та рішень місцевого самоврядування.

Реалізація стратегії повинна призвести до системного підходу до виконання завдань та забезпечити узгодженість дій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини з метою створення ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

Список літератури:

1. Козюбра М. І. Правовий закон: проблема критеріїв / М. І. Козюбра // Вісник Академії правових наук України. - 2003. - № 2-3. - С. 83-96.

2. Права людини й оновлення Конституції України: колект. моногр. // Праці лабораторії дослідження теоретичних проблем прав людини юридич. Факультету Львівськ. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2011. Вип. 5. - 184 с.

3. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук. України. - 2-ге вид., переробл. і допов. - Х., 2011. - С. 101, 104.

4. Національна стратегія у сфері прав людини затверджено Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТІВ

Гришко Вікторія Іванівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національний університет водного господарства та природокористування

Бобешко Максим Олександрович

студент 4 курсу навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування

Задля того, щоб побудувати успішну кар'єру в сфері юриспруденції потрібно вміло володіти ораторським мистецтвом та досконало знати професійну етику. Ці два елементи є надзвичайно важливими.

Особливо актуальним є дотримання деонтологічних засад діяльності юриста в ті моменти, коли він звертається до суспільства або ж спілкується з клієнтом, який перебуває в тяжкому моральному стані.

Актуальність нашої теми підтверджується наведеними вище твердженнями, існуванням спеціальних деонтологічних кодексів юриста, а також і тим, що кожен правознавець при своїй роботі повинен суворо дотримуватися професійної етики.

Мета нашого дослідження – дослідити особливості теоретико-правової характеристики професійної етики юристів.

Відповідно до мети були сформульовані наступні завдання:

- 1) визначити дефініцію поняття «професійна етика» в юридичній науці;
- 2) виділити види та джерела юридичної етики;
- 3) дослідити актуальні проблеми юридичної етики та систему ціннісних показників діяльності юриста.

При дослідженні ми керувалися працями вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема теоретико-методологічну базу нашої роботи склали праці таких дослідників як: Бойкова А.Д., Грошева Ю.М., Котова Д.П., Любічева С.Г., Шепеля В.М., Леоненко В.В., Сливка С.С. та інших.

Юрист – це насамперед професіонал своєї справи, який має вміння контролювати свої емоції та емоції інших людей, саме тому для правознавців вирішальну роль відіграє професійна етика та вміння спілкування з людьми.

З метою здійснення ефективного дослідження окресленої проблеми потрібно визначити дефініцію поняття «професійна етика» саме в юридичній науці.

Леоненко В.В. та Любічев С.Г. вважають, що професійна етика – це родове явище, що розв'язує загальні питання і проблеми, а її зміст складається із вчення про загальні моральні принципи і норми щодо правоохоронної і правозастосовної діяльності юриста [1].

Грошева Ю.М. у своїй науковій праці стверджує, що: «професійна етика окремих юридичних спеціальностей має вивчати моральні вимоги, що ставляться суспільством і державою до професійної діяльності суддів, слідчих, прокурорів,

адвокатів, оперативних працівників органів МВС та СБУ, а також особливості, специфіку та структуру моральних відносин, які виникають під час виконання ними функціональних обов'язків» [2].

Аналізуючи наведені вище визначення ми можемо дійти до висновку, що професійна етика юристів – це одна із галузей професійної етики, яка включає в себе загальні моральні принципи і норми, якими повинен керуватися правознавець при своїй діяльності.

Доречним буде виділити наступний поділ юридичної етики, за ознаками спеціалізації:

- 1) етика слідчих;
- 2) суддівська етика;
- 3) адвокатська етика;
- 4) прокурорська етика;
- 5) етика нотаріуса [3].

Звісно існують й інші види професійної етики юристів, проте наведена вище класифікація на нашу думку є доречною для застосування.

До основних джерел професійної етики юриста насамперед варто віднести Конституцію України, де закріплено презумпцію невинуватості, яка в свою чергу закріплює основну етичну норму для правознавців – ніхто не може бути визнаним винним без вироку суду [4].

Також важливими джерелами є Закони України (наприклад «Про нотаріат», «Про адвокатуру» та інші), Постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України. Зокрема, джерелом юридичної етики варто вважати рішення Конституційного суду України.

Окрім вітчизняних джерел існують також іноземні, які відіграють важливу роль. До них варто віднести наступні документи:

- 1) Загальна декларація прав людини;
- 2) Деонтологічний кодекс, прийнятий у Страсбурзі.

До корпоративних деонтологічних документів слід зарахувати Кодекс професійної етики суддів, Правила юридичної етики Спілки адвокатів України, рішення республіканських і обласних колегій адвокатів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій з результатів розгляду скарг на місцеві КДК [5].

Однією із основних проблем юридичної етики є те, що її не дотримуються, а саме нехтують моральними та основоположними цінностями, які прописані в джерелах. Це призводить до падіння моральної культури юриста.

Юрист повинен дотримуватися основоположних моральних вимог, а саме:

- 1) суворо дотримуватися законів;
- 2) бути принциповим, безкомпромісним, об'єктивним та справедливим;
- 3) ставитися до людини як до найвищої цінності, поважати честь та гідність інших;
- 4) бути непідкупним;
- 5) бути «ідейним» - вірити в свою справу та бути впевненим у своїй правоті.

Цей список не є вичерпним й може бути доповнений.

Ще однією проблемою в сфері професійної етики юриста є деформація, зокрема професійно-моральна.

Це відбувається через негативний вплив суспільства (корупція, халатність по відношенню до своєї роботи та багато інших факторів). Також деформація стається через істотні недоліки в організації та здійсненні управління всією системою правоохоронних органів. Цей перелік причин не є вичерпним, деформація кожного юриста може наставати з індивідуальних для нього причин.

Підсумовуючи наведену вище інформацію ми можемо стверджувати, що професійна етика юристів – це важливий елемент здійснення правознавцем його діяльності. Важливим елементом юридичної етики є її джерела, зокрема основним джерелом є Конституція України. Варто також відзначити, що як і будь-яка інша професійна етика, професійна етика юристів також має певні проблеми, які необхідно вирішити.

Список літератури:

1. Леоненко В. В. Профессиональная этика участников уголовного процесса. К., 1978. С. 36–49.
2. Грошевой Ю.М. Профессиональное правосознание судьи и социальное правосудие. Х., 1986. С. 52.
3. Бліхар В.С. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах). Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Фіолевський Д.П. Юридична етика: підручник. К.: Алерта, 2011. 288 с.

ОСОБЕННОСТИ ИСКОВОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Калиева Гульмира Садуакасовна

к.ю.н., доцент

Университет международного бизнеса

Ищанова Гульнара Тулемисовна

к.ю.н., доцент

Университет международного бизнеса

Абдуллина Лейла Марсовна

к.ю.н., доцент

Евразийская юридическая
академия имени Д.А.Кунаева

В работах цивилистов исковое производство традиционно характеризуется в качестве основного вида гражданского судопроизводства, так как гражданско-правовые дела представляются в качестве исковых дел. Исходя из этого, большая категория гражданских дел подвергается рассмотрению в судах общей юрисдикции в порядке искового производства.

Ввиду того, что обладатели нарушенных прав, обращаются в суд, с целью защиты нарушенных прав и рассмотрения своих требований в отношении ответчика в предусмотренном законодательством процессуальном порядке, то такое обращение лица обрело наименование иска, а само производство в рамках такого обращения именуется исковым производством.

Тем не менее, если гражданин обращается в суд просьбой установить какой-либо юридический факт (к примеру, владение зданием или сооружением на праве собственности), осуществляемого в порядке особого производства, средством реализации служит не иск, а заявление.

Исковое производство отличается от других видов судопроизводства, прежде всего – от административного судопроизводства еще и тем, что его субъектами выступают субъекты материальных правоотношений, выступающие в отношении друг к другу равноправными субъектами, споры между этими субъектами разрешаются в порядке судебного разбирательства.

Итак, первым из отличий искового судопроизводства от иных, существующих в гражданском судопроизводстве, выступает различное процессуальное средство обращения в суд, которое служит юридическим или предпосылкой для возбуждения дела в гражданском производстве.

Особое производство в отличие от искового производства характеризуется отсутствием «спора о праве» и, в связи с этим, в нем отсутствуют спорящие стороны, имеющие противоположные юридические интересы. В особом производстве не существует и третьих лиц, которые заявляют самостоятельные требования на предмет спора.

В делах особого производства, по мнению З.Х. Баймолдиной, допустимо наличие спора о факте, требующего судебного подтверждения, если спор о факте не перевелся в спор о праве [1, с. 142]. Исковому производству присущ состязательный характер, поскольку оно связано со спором о праве (интересе), в котором наличествуют две стороны с антагонистическими интересами. А в особом производстве данный принцип выражается в меньшей степени, так как отсутствуют спорящие стороны. Принцип диспозитивности применяется также не в полном объеме, так как в рамках особого производства не используются такие характерные для искового производства институты, как мировое соглашение, признание иска или отказ от иска.

В процессе рассмотрения и разрешения дел, следующих из отношений публично-правового характера, из-за неравноправности положения субъектов в административных и других публичных правоотношениях также не могут быть использованы следующие институты искового производства:

1. возможность заключения мирового соглашения;
2. увеличение или уменьшение требований;
3. возможность предоставления в качестве приема защиты встречной жалобы, являющейся аналогом встречного иска и т.д.

Вместе с тем, принцип диспозитивности «*audiatur et altera pars*» усиленно используется в исковом производстве, так как в таком производстве принимают участие стороны – истец и ответчик, у которых есть противоположные юридические интересы.

Еще одним отличием искового производства, позволяющим отграничиться от двух указанных выше видов судопроизводства состоит в том, что для его реального обеспечения законодательство закрепляет институт обеспечения иска. При этом следует обратить внимание на то, что согласно диспозиции ст. 155 ГПК РК суд или судья по заявлению лиц, принимающих участие в деле, либо по своей собственной инициативе могут принимать меры, связанные с обеспечением иска [2].

Благодаря наличию в гражданском процессе настоящего правового института, гарантируется возможность реализации права субъектов на судебную защиту, опираясь на процедуру искового производства.

Как отмечается в учебной литературе, закрепление в правовой системе отдельно от искового производства по делам, процедуры рассмотрения дел, возникающих из административно-правовых отношений, можно объяснить наличием нескольких правовых обстоятельств.

В первую очередь, это объясняется наличием неравноправного положения участников (сторон) в регулятивных правоотношениях – конституционных и административных, потому что в них вступают, с одной стороны, органы государства, должностные лица, которые обладают властными полномочиями, с другой – граждане, не обладающие подобными полномочиями. Во-вторых, особой функцией суда в процессе рассмотрения данных категорий дел, является не разрешение спора, как в исковых делах, а осуществление судебного контроля за законностью действий управленческих органов в отношении граждан, и в некоторых случаях – к юридическим лицам [1, с. 144].

Иск возникает в тех случаях, когда между истцом и ответчиком появляется спор о праве, который указанные стороны не смогли разрешить между собой и осуществили передачу такого спора на рассмотрение суда в определенной законодательством письменной форме.

В данном случае материально-правовое требование преобразовывается в исковое требование. Всякое обращение истца в суд должно заключать в себе требование к ответчику – определенному лицу, которое потенциально нарушило его право.

Тем самым, именно в сочетании двух требований: материально-правового требования истца к ответчику о передаче какого-либо имущества, прекращении противоправных деяний, которые ущемляют право собственности истца с одной стороны, и процессуально-правового – требования истца к судебному органу о рассмотрении его спора с ответчиком – с другой, и состоит иск. Следовательно, иск выступает в качестве правовой категории, имеющей две стороны: материально-правовой и процессуально-правовой [1, с. 150].

В ст. 14 Конституции РК зафиксировано положение о равенстве всех перед законом и судом [3]. Исходя из толкования указанного положения в постановлении № 7/2 Конституционного Совета от 29 марта 1999 г., указанный принцип определяет равенство прав и обязанностей субъектов, закрепляя равную защиту со стороны государства данных прав, а также принцип равной ответственности каждого перед законом [4].

Указанные конституционные положения распространяются не только на всех физических лиц, но и на всех прочих участников процессуально-правовых отношений с судебными органами, в равной мере, как и на все виды и уровни судебных органов (суды первой инстанции, апелляционную и кассационную инстанции).

Исходя из субъектного состава равноправие в качестве принципа гражданского судопроизводства, регламентирует поведение специфичных субъектов – сторон спора, истца и ответчика. В качестве стороны гражданского процесса – как субъекта правоотношения может быть различное количество участников (граждан или юридических лиц). Равноправие сторон предполагает наличие равных гражданско-процессуальных возможностей применительно к возможности отстаивать и доказывать свою позицию по гражданскому делу в суде [5, с. 45].

Подобные отношения присущи отраслям частного права. Следовательно, в порядке искового судопроизводства разбираются споры частноправового или гражданско-правового характера.

Суд обязан выражать равное и уважительное отношение ко всем сторонам, что проявляется в осуществлении всех процессуальных действий согласно установленным принципам гражданского судопроизводства.

Подводя итог по проведенному анализу, можно сформулировать ряд отличительных особенностей искового производства, отграничивающих его от иных видов судопроизводства, наличествующих в гражданском процессе:

1. В исковом производстве обязательно присутствует особый субъектный состав – стороны в лице истца и ответчика, имеющие противоположные юридическими интересами;

2. Данная форма судопроизводства предполагает присутствие материально-правового требования, связанного с нарушенным или оспоренным правом стороны и который подлежит рассмотрению с применением исковой формы процесса – иска;

3. В данной форме судопроизводства всегда имеется спор, связанный с субъективным правом или охраняемым законом интересом;

4. Присутствует возможность распоряжаться спорными материальными правами, посредством заключения мирового соглашения, повышения или снижения, или полного отказа от заявленных исковых требований;

5. Есть возможность предъявить встречный иск предоставляя гарантии защиты нарушенных или оспариваемых прав или охраняемых правом интересов;

6. Сторонам процесса в лице истца и ответчика даются некоторые правовые гарантии, с предоставлением равноправия сторонам, участвующим в процессе;

7. Для искового производства присуща состязательность, и осуществляется при активном применении принципа диспозитивности гражданского процесса.

Список литературы:

1. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: В двух томах. Т. 2. Особенная часть. Учебник. – Алматы: КазГЮА, 2001. – 468 с.

2. Гражданский процессуальный кодекс РК от 31 октября 2015 г. // Ведомости Парламента РК 2015 г., № 20-VI, ст. 114.

3. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 1996 г., N 4, ст. 217.

4. Постановление Конституционного Совета Республики Казахстан от 29 марта 1999 года № 7/2 «Об официальном толковании пункта 2 статьи 13, пункта 1 статьи 14, пункта 2 статьи 76 Конституции Республики Казахстан»

5. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан. – Астана: Библиотека Верховного Суда РК, 2016. – 808 с.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Корнєєв Юрій,

доцент

Кафедра господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут Ігоря Сікорського»

Катерина Трембус,

студентка

Кафедра господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут Ігоря Сікорського»

Державна політика у сфері екологічної безпеки повинна базуватися на стійкій системі законодавчих актів та нормативів, зберігаючи при цьому властивості еластичності, що характерно для перехідного періоду. Для політики важливими є здібності стосовно швидкого реагування на перетворення будь-яких компонентів як зовнішнього, так внутрішнього середовища. Державне регулювання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні здійснюється комплексом заходів правового, адміністративного та економічного характеру, сукупність яких формує екологічну політику держави, і, відповідно, визначає важелі державного регулювання природоохоронної діяльності [1].

На сьогодні проблема охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів переросла в одну з найважливіших глобальних проблем 21 століття, яке характеризується безпрецедентною проблемою екологічного виживання. На даний час в світі не існує країни, яку б не зачепила екологічна криза, безпосередньо пов'язана з обмеженістю природних ресурсів планети через високий рівень концентрації промисловості та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, що в свою чергу призвели до надмірних технологічних навантажень на природні ресурси.

Екологічна політика – це сукупність заходів держави, спрямованих на збереження безпечного навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення, досягнення гармонії у взаємодії суспільства і природи, охорону і раціональне використання природних ресурсів.

Проте, в Україні практично не здійснюється єдина послідовна державна екологічна політика, не запроваджуються принципи раціонального природокористування та мінімізації негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності.

Тому особливого значення та актуальності як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях набуває питання своєчасного виявлення та відстеження екологічних проблем і визначення шляхів їх запобігання та подолання.

Засадами раціонального використання природних ресурсів є:

- облік природних ресурсів;
- планування використання природних ресурсів і їх відтворення;
- науково-обґрунтоване залучення природних ресурсів до господарського обороту;
- дотримання екологічних вимог під час використання природних ресурсів;
- зростання рівня свідомості і еколого-правової культури громадян.

Одним із основних інструментів державної екологічної політики в сучасних умовах є комплексні екологічні програми, які дозволяють ефективно вирішувати складний комплекс проблем, пов'язаних з напруженим станом навколишнього середовища України [2]. Взагалі, під навколишнім середовищем розуміють цілісну систему взаємопов'язаних природних і антропогенних об'єктів і явищ, під впливом і при безпосередньому використанні яких відбувається праця, побутова діяльність, відпочинок людей. Поняття «навколишнє середовище» включає соціальні, природні і штучно створені фізичні, хімічні та біологічні фактори, тобто все те, що впливає на життя і діяльність людини. Складовою частиною навколишнього середовища є природне середовище.

Одне з центральних місць у регулюванні відносин щодо охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів відводиться поєднанню заходів територіального та галузевого чинників у формуванні основних якісних параметрів довкілля. У системі планового управління раціональним природокористуванням провідним є територіальний підхід, тобто повноправним розпорядником природних ресурсів, які залучаються у сферу виробничої діяльності підприємств, є Ради народних депутатів. Надані місцевим Радам права повинні використовуватися як найефективніше, поєднувати в собі територіальні і галузеві інтереси, орієнтувати виробничо-господарську та експлуатаційну діяльність підприємств, фірм, відомств і міністерств на вирішення актуальних екологічних проблем. Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль в управлінні процесами регіонального використання природних ресурсів, оскільки вони відповідають за економічний і соціально-екологічний розвиток своїх територій. До їх компетенції входить реалізація загальнодержавної стратегії захисту довкілля, зокрема: встановлення обмеження на виробничу діяльність підприємств, які забруднюють довкілля, а також запровадження системи екологічного страхування підприємств [3].

Раціональне використання землі, лісу, атмосфери і водних ресурсів в Україні передбачено Конституцією. В Основному Законі країни - нормативно-правовому акту найвищої юридичної сили, зі 159 статей якої 15 мають пряме чи опосередковане відношення до охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. Кожному громадянину в Україні гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (екологічну безпеку) та відшкодування збитків, заподіяних порушенням цього права, а також право громадян на вільний

доступ до екологічної інформації (ст. 16, 50, 60) [1]. Основні нормативно-правові акти екологічного регулювання в Україні були ухвалені впродовж 1991-1995 рр. та уточнені і доопрацьовані протягом 2000-2017 рр. Основними з них є: Закони України "Про охорону навколишнього середовища" (1991 р.), "Про природно-заповідний фонд" (1992 р.), "Про охорону атмосферного повітря" (1992 р.), "Про тваринний світ" (1993 р.), "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995 р.), "Про екологічну експертизу" (1995 р.) та інші; Кодекси України - земельний, лісовий, про надра, водний; ратифіковані міжнародні екологічні угоди тощо. Ці нормативно-правові акти визначають засади та рамки діяльності щодо захисту довкілля, використання різноманітних природних ресурсів, підтримання екологічної безпеки, збереження унікальних територій та природних об'єктів, які є частиною історико-культурної спадщини України [2].

Згідно Стратегії Державної екологічної політики України на період до 2020 року однією зі стратегічних цілей розвитку країни є формування економічного та фінансового механізмів забезпечення сталого розвитку [4].

Однак, внаслідок обмеженості бюджетних коштів важливим є пошук нових джерел фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на ліквідацію забруднення, забезпечення екологічної безпеки, заходів, пов'язаних з відтворенням та підтриманням природних ресурсів у належному стані. Як зазначено в Стратегії, необхідно забезпечити сприятливий податковий, кредитний та інвестиційний клімат для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність, створення суб'єктами господарювання систем екологічного управління, впровадження більш чистого виробництва, технологій ресурсо- та енергозбереження [4].

Висновок. Кризова екологічна ситуація в Україні пояснюється структурними деформаціями національного господарства, за яких перевагу надавали розвитку сировинно-видобувних, найбільш небезпечних, галузей промисловості, також причина в низькому рівні екологічної свідомості суспільства. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України. Глобальні та європейські принципи екологічної політики ґрунтуються на екосистемному підході і потребують змін на регіональному рівні. На сучасному етапі необхідно впровадження нового підходу державному регулюванню в питаннях використання природних ресурсів, нових принципів державного регулювання. Важливо законодавчо закріпити, що функцією платежів за використання природних ресурсів має стати створення економічних передумов для розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу. Недосконалість економічного механізму природокористування і реалізація природоохоронних заходів, недостатня ефективність наявної системи управління охороною та використанням природних ресурсів зумовлена недоліками нормативно-правової бази й організаційною структурою управління ресурсним потенціалом країни. Розв'язанню нагальних проблем сприяла б

розробка і прийняття на законодавчому рівні державної Стратегії сталого розвитку із чітким визначенням шляхів усіх сфер розвитку держави.

Список літератури:

1. Навчальні матеріали онлайн. Екологічне законодавство України. URL [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidru4niki.com/14051003568/ekologiya/ekologichne_zakonodavstvo_ukrayini
2. М. В. Андрієнко, В. С. Шако Пропозиції щодо удосконалення нормативно – правового забезпечення реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Державне управління*. 2017. № 16. С. 72-74. DOI: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/15.pdf
3. А.Д. Залєвська-Шишак Основні напрями регулювання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2014. Серія 18: Економіка і право. №24. С. 46-54. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/>
4. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Корнєєв Юрій,

доцент

Кафедра господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут Ігоря Сікорського»

Левіцька Наталія,

студентка

Кафедра господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут Ігоря Сікорського»

Суспільна актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що людство, на даному етапі свого існування досягло найінтенсивнішого розвитку у всіх сферах суспільного життя, таким чином відбулися певні негативні зміни в екологічному просторі, що потребують негайного вирішення шляхом визначення та досягнення стратегічних цілей державної екологічної політики.

Сутність державної екологічної політики полягає у цілеспрямованій діяльності органів державної влади, першочерговим завданням якої є забезпечення конституційного права кожної особи на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище та у разі порушення цього права – відшкодування завданої шкоди. Екологічна політика на національному рівні формується Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, а на законодавчому рівні регулюється численними нормативно-правовими актами [1]. Зокрема, серед них виокремлюють Конституцію України, Кодекси (Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Повітряний кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра) Закони України (ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р., «Про виключну (морську) екологічну зону України» від 16 травня 1995р., «Про охорону атмосферного повітря» в ред. від 13 грудня 2001 р., «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001р., «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р., «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 р.; тощо), Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств України [2].

Важливо розуміти, що гарантування державою процесу дотримання конституційних прав і свобод громадян у сфері екологічних відносин є головною метою екологічної політики країни, на основі якої будуть формуватися інші(другорядні) цілі стратегічного розвитку. На стратегічному рівні пріоритети

екологічної політики визначені у Проекті Закону України «Про основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1]. Відповідно до даного положення, можна виокремити наступні цілі державної екологічної політики України:

по-перше, зародження у громадян України екологічної свідомості, екологічних цінностей та впровадження на високому рівні екологічної освіти.

Під екологічною свідомістю, мається на увазі вищий рівень психічного відтворення природного і штучного середовища – комплекс поглядів, теорій – завданням яких є вирішення проблеми співіснування суспільства і природи в плані оптимального їх розвитку відповідно до конкретних потреб суспільства та можливостей природи. Екологічна цінність у своїй суті несе риси й особливості, властиві будь-якій цінності. Сутнісна характеристика екологічної цінності полягає у вираженні дієво-зацікавленого ставлення людей до явищ дійсності, а саме до навколишнього природного середовища.

Важливе місце серед основних цілей державної екологічної політики країни посідає екологічна освіта. Сучасна екологічна освіта це безперервний комплексний процес формування екологічного світогляду, екологічної свідомості та культури всіх верств населення, соціальних груп і суспільства в цілому. Це процес освоєння системи знань про закони функціонування, життєдіяльності всього живого, екологічних систем і роль людини у збереженні природного середовища; процес екологічного виховання і навчання, освоєння професійних знань, умінь, необхідних для природоохоронної діяльності [3]. Отже, екологічна освіта допомагає нам розвивати нашу екологічну свідомість та формує у кожного з нас певні екологічні цінності.

По-друге, забезпечення сталого розвитку та збалансованого використання екологічних ресурсів. Суть відповідних процесів полягає у сталому контрольованому безперервному використанні природних ресурсів, за якого максимальний економічний ефект досягається при збереженні екологічного балансу і екологічного потенціалу.

По-третє, встановлення екологічних вимог у всі сфери. Маються на увазі екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів в усіх сферах суспільного життя. В пріоритеті забезпечити екологічну безпеку людей, раціональне використання природних ресурсів, додержання законності екологічних вимог [4].

По-четверте, пріоритетність зниження екологічних ризиків та в результаті отримання безпечного довкілля. Безпосередньо йде мова про екологічну безпеку як про стан навколишнього середовища, що забезпечує гарантування запобіганню погіршення екологічної ситуації та зменшення ризиків погіршення здоров'я людини внаслідок екологічних процесів. В результаті серії національних діалогів, семінарів та опитувань протягом визначеного терміну, урядовцям було запропоновано:

- перейти від розуміння того, що екологічна безпека забезпечується дотриманням заздалегідь визначених нормативів, до розуміння, що екологічна безпека забезпечується досягненням цілей сталого розвитку;

- перейти від розуміння безпеки як відсутності ризиків, до розуміння безпеки як зменшення екологічних ризиків до прийнятних або соціально «допустимих» рівнів [5].

По-п'яте, забезпечення належного екологічного урядування.

Питання належного екологічного врядування вже багато років розглядається в Україні та полягає у вирішенні таких важливих питань як доступ громадян до екологічної інформації, участь громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань. Способи інформування громадян про екологічний стан країни визначається в законодавчих актах, які є чинними на території України. Зокрема, екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень шляхом:

а) підготовки спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів і подання на розгляд Верховної Ради України щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду Верховною Радою України - опублікування окремим виданням та розміщення в системі Інтернет;

б) щорічного інформування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідних рад та населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій;

- систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища і характер впливу екологічних факторів на здоров'я людей;
- негайного інформування про надзвичайні екологічні ситуації;
- передачі інформації, отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля, каналами інформаційних зв'язків органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації;
- забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить державної таємниці і міститься у списках, реєстрах, архівах та інших джерелах" [6].

Завданням держави є дотримання вищезазначених положень та забезпечення вільної участі громадян у справах, які стосуються екологічної політики їхньої країни з метою її поліпшення та виведення на гідний рівень розвитку.

Висновок. Динаміка розвитку екологічної політики України не стоїть на одному місці. Кожного року органи державної влади розробляють різні

концепції вдосконалення механізму функціонування екологічних процесів на території України. Але, важливо розуміти, що без підтримки громадян України, їхньої екологічної свідомості – бажаного результату не досягти. Станом на сьогодні, спостерігаються суттєві протиріччя між задоволенням людиною своїх вигод від користування природними ресурсами та їх відновленням. Стан навколишнього природного середовища неабиякою мірою визначається не якісним станом лісів, а й безпосередньо, ставленням суспільства до природних ресурсів, які, на жаль, не завжди мають відтворювальні властивості. Тому, одним із пріоритетних завдань держави на даному етапі є досягнення всіх поставлених цілей, що стосуються розвитку екологічних процесів на території України. Задля їх досягнення потрібно врегулювати механізм відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів шляхом забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Список літератури:

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний портал.

URL: <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalna-ekologichna-politika.html>

2. Навчальні матеріали онлайн. Екологічне законодавство України. URL: https://pidru4niki.com/1405100356668/ekologiya/ekologichne_zakonodavstvo_ukrayini

3. Навчально-пізнавальні матеріали. Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні. Сучасна екологічна освіта в Україні.

URL: <http://ecoosvita.org.ua/storinka/shcho-take-suchasna-ekologichna-osvita-v-ukrayini>

4. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 38.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Платформа рішень для менеджерів природоохоронної діяльності. Екологічна безпека після прийняття оновленої Екологічної стратегії в лютому 2019 року. URL:

<https://ecolog-ua.com/news/yak-rozumity-ekologichnu-bezpeku-pislyapryunyattya-onovlenoyi-ekologichnoyi-strategiyi-v>

6. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Приймак Вадим

ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
<https://orcid.org/0000-0001-7686-7098>

Підвищення рівня доброчесності представників сил оборони є нагальною проблемою сьогодення. У Міністерстві оборони України в рамках виконання Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, схваленої розпорядженням КМУ № 576-р від 23 серпня 2017 року, ведеться активна інформаційна й комунікаційна діяльність щодо забезпечення виконання заходів із запобігання корупції, яка включає низку заходів з використанням нових програмно-системних та структурно-функціональних механізмів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків, усунення умов для виникнення порушень антикорупційного законодавства, забезпечення прозорого і ефективного використання фінансових та матеріальних ресурсів, формування доброчесності персоналу, нетерпимості до корупційних правопорушень в умовах захисту суверенітету та територіальної цілісності України [1]. Разом з тим діяльність із запобігання корупційним правопорушенням ще не можна визнати повністю ефективною внаслідок впливу низки факторів правового, організаційного та теоретико-методологічного характеру.

Дослідження проблематики, пов'язаної із сутністю правових засобів, в українській правовій науці базуються у першу чергу на положеннях ч.5, 6 ст.55 Конституції України, в яких визначено: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [2].

Адміністративно-правові засоби запобігання корупції є складовою частиною правового регулювання в означеній сфері. Їх використання обумовлено цілями запобігання корупції, які поділяються на стратегічну і тактичні. Сутність адміністративно-правових засобів запобігання корупції може бути розглянута відповідно до регулятивного, інституційного, інструментального, нормативного, управлінського, діяльнісного та державоцентристського підходів. Ці аспекти характеризують різні грані розглядуваного явища, однак залежно від мети пізнання і особливостей суб'єкта пізнання, як доцільний може бути обрано лише один із вказаних варіантів.

Відповідно до регулятивного аспекту адміністративно-правові засоби запобігання корупції розуміються як засіб упорядкування суспільних відносин і спосіб здійснення суб'єктами антикорупційної діяльності своїх повноважень. В інституційному аспекті вказані засоби слід розуміти як сукупність визначених законодавчими і підзаконними правовими актами органів та їх посадових осіб, повноваження яких включають запобігання корупції, а також компетенцію цих суб'єктів. В інструментальному аспекті адміністративно-правові засоби запобігання корупції – це технологічно-правові прийоми та способи здійснення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній сфері, а також алгоритми застосування цих прийомів та способів. В нормативному аспекті досліджувані засоби уявляють собою ієрархічно побудовану сукупність законодавчих та підзаконних правових актів, включаючи ратифіковані, затверджені або прийняті у встановленому порядку міжнародно-правові акти. В управлінському аспекті адміністративно-правові засоби запобігання корупції – це сукупність управлінських дій та рішень загальнодержавного, секторального та внутрішньовідомчого характеру, спрямованих на створення організаційних, кадрових, фінансових, матеріальних та інших умов ефективного запобігання корупції суб'єктами цієї діяльності. У діяльнісному аспекті досліджувані засоби уявляють собою сукупність правових та позаправових дій суб'єктів запобігання корупції, спрямованих на досягнення поставлених у програмних антикорупційних документах цілей і завдань відповідно до встановлених термінів та етапів. Державоцентристський аспект охоплює сукупність способів збереження інтересів держави, до яких належить і запобігання корупції, порівняно з інтересами низки посадових осіб щодо збереження свого права на приватність інформації про їх майно, прибутки та витрати, на суміщення деяких посад і професій тощо.

Сукупність адміністративно-правових засобів, об'єднана конкретними цілями правозастосування і спрямована волею суб'єкта правовідносин, виступає органічною частиною адміністративно-правового регулювання [3]. Однак феномен адміністративно-правового регулювання не вичерпується адміністративно-правовими засобами, його невід'ємними частинами є також мета, принципи, методи, а також інші елементи, які виокремлюють різні дослідники.

Список літератури:

1. Інформація Міністерства оборони України про ключові антикорупційні інформаційні ініціативи, що проведені в 2020 році / Міністерство оборони України. URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/info_corruption_2020_year.pdf
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URI: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Йосифович Д. І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. № 3: С.115-123.

НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Скляр Наталія Вадимівна

Студентка за ОР «Бакалавр»

Інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Теремцова Ніна Володимирівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії права та держави

Інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому у статті 59 Конституції України та ст.10 п.1 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів». Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті частини першої цієї статті «кожен має право на правову допомогу» — громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 9 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»)

Згідно ст. 10 п. 3 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» (редакція від 10.12.2020) для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура, адвокатом забезпечується захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді. Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Адвокатом може бути фізична особа яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ст. 6 п. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»)

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року та Кримінального процесуального кодексу України представництво у кримінальному провадженні полягає в забезпеченні реалізації адвокатом інтересів, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, а також у державних органах, перед фізичними та

юридичними особами. Представництво, яке здійснює адвокат, доцільно іменувати професійним правничим представництвом.

Професійна правнича допомога потерпілому надається за письмового договору потерпілого із представником, це може бути адвокат, цивільний позивач, відповідач та інша особа яка діє в його інтересах. Повноваження представника у кримінальному провадженні підтверджуються наступними документами: свідоцтво, що надає право на заняття адвокатською діяльністю та договір із представником або доручення органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Згідно ст. 59 Конституції України та ст. 10 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» правова допомога надається безоплатно у випадках передбачених Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 18.07.2020, а саме, про це говорить в статті 3 «...отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом».

Відтак, право на безоплатну первинну правову допомогу [1] мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України (ст. 8 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу»). Суб'єктами надання такої допомоги є органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу [2] згідно з цим Законом та іншими законами України мають такі категорії осіб (ст. 14 «Про безоплатну правову допомогу»): особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб - на всі види правових послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону; діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту; особи, до яких застосовано адміністративне затримання; особи, до яких застосовано адміністративний арешт; особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі; особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; особи,

щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку. Суб'єктами надання такої допомоги є центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

До переліку осіб, які мають право на отримання безоплатної професійної правничої допомоги, можна ще включити і потерпілих, які не здатні повною мірою самостійно реалізувати свої права за віком чи станом здоров'я або мають намір укласти угоду про примирення з підозрюваним чи обвинуваченим.

Потерпілий має право мати представника протягом усього кримінального провадження та в будь-який момент відмовитися від його послуг.

Протягом періоду кримінального провадження відповідно до ст. 56 КПК України (редакція від 17.03.2021) потерпілий має право на бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом, знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування, подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, заявляти відводи та клопотання, за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла, давати пояснення, показання або відмовитися їх давати, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом, мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг, давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження, на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, ознайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому цим Кодексом, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження, застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала), одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених цим Кодексом. Обсяг прав під час досудового розслідування: на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, право на отримання від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію, подавати докази на підтвердження своєї заяви, брати участь у слідчих

(розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі, отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування. Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право: бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду, брати участь у судовому провадженні, брати участь у безпосередній перевірці доказів, підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді та оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Згідно із ст. 58 п. 4 КПК України (редакція від 17.03.2021) представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Отже, професійна правнича допомога являє собою професійну діяльність юристів, спрямована на надання правових послуг, на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі їх прущення.

Безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Список використаних джерел:

1. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4310-pravo-na-pravovu-dopomogu> - Конституційний Суд України розділ 4.3.10 Прав о на правову допомогу
2. ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» (в редакції Закону № 1402-VIII від 10.12.2020) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Конституція України (в редакції Закону № 254к/96-ВР від 01.01.2020) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]: Закон України від 05.07.2012 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
5. ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» [Електронний ресурс]: Закон України від 02.06.2011 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

6. КПК – кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.04.2013 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

7. [1] ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» Стаття 7 «Безоплатна первинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб».

8. [2] ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» Стаття 13 «Безоплатна вторинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя».

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Субіна Тетяна Володимирівна

к.ю.н., заступник завідувача кафедри фінансового права
Університет ДФС України

Кобзар Владислав Анатолійович

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету ДФС України

Для бюджетної системи України, яка перебуває в процесі реформування, питання створення дієвої системи фінансово-бюджетного контролю є важливим та актуальним, особливо в період реформування суспільно-економічних відносин та встановлення ефективного правового механізму управління бюджетним процесом.

Проблематика правового регулювання бюджетного контролю досліджувалась в наукових роботах О. П. Гетманець, О. А. Кузьменко, П. П. Латковського, О. С. Койчевої.

Чинне законодавство України не надає визначення поняття «бюджетний контроль». У ст. 26 Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) використовується термін «контроль за дотриманням бюджетного законодавства», який спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до БКУ та іншого законодавства [1].

Розкриття сутності бюджетного контролю базується на вченнях про сам бюджет, оскільки він являється об'єктом даного контролю. Сутність бюджету полягає в тому, що під державним бюджетом розуміються грошові відносини, які пов'язані з розподілом та перерозподілом валового внутрішнього продукту з метою формування та використання централізованого фонду грошових коштів. Ця сутність проявляється через контрольну і розподільчу функції, які виконує вищезазначена економічна категорія. Розподільча функція знаходить своє відображення в податковому та неподатковому механізмах акумуляції доходів бюджету, бюджетному фінансуванню, бюджетному регулюванні, тощо. Контрольна функція проявляється на практиці в якості бюджетного контролю. Таким чином логічне буде твердження, що бюджетний контроль відображає зміст контрольної функції бюджету.

В таблиці 1 розглянемо найпоширеніші визначення бюджетного контролю в економічній літературі.

Визначення поняття «бюджетний контроль»

Автор	Визначення
О. А. Кузьменко	урегульована нормами бюджетного права система ревізійно-правових заходів, спрямованих на перевірку законності та доцільності здійснюваної бюджетної діяльності
В.С. Загородський	контроль законодавчих і виконавчих органів влади всіх рівнів, а також спеціально створених установ за фінансовою діяльністю економічних суб'єктів із застосуванням певних методів і прийомів
А. Г. Зюнькін	діяльність державних органів щодо забезпечення законності, фінансової дисципліни при мобілізації, розподілі та використанні коштів і матеріальних цінностей
Н. І. Хімічев	контроль за законністю та доцільністю дій зі створення, розподілу та використання грошових фондів держави і суб'єктів місцевого самоврядування в цілях ефективного соціально-економічного розвитку країни та регіонів
Ю. О. Костенко	форма реалізації контрольної функції фінансів, що відображає й уточнює всі стадії кругообігу суспільного продукту, забезпечує раціональне співвідношення між потребами у фінансах і наявністю грошових ресурсів

Джерело: [2].

Отже, проведений аналіз існуючих підходів щодо визначення поняття бюджетного контролю дозволяє говорити про те, що вони в основному не суперечать один одному, автори вкладають у них власне розуміння одного й того ж самого бюджетно-правового явища, виділяючи ті ознаки, які, на їх думку, є найбільш суттєвими для розкриття змісту цього поняття.

Фінансова система держави складається з різних сфер та ланок і фінансовий контроль здійснюється за різними конкретними економічними одиницями, як комплексне, багатопланове явище, що характеризує одну з функцій державного управління, механізм забезпечення законності та правопорядку у фінансовій сфері. Бюджетна система – це важлива складова фінансової системи держави. Процедурі управління бюджетною системою притаманна власна контрольна діяльність, що реалізується разом із бюджетним процесом. Згідно БКУ, бюджетний процес, це – регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджету систему України [1]. Таким чином, правова норма підкреслює унікальне значення бюджетного процесу, як управлінської діяльності у бюджетній сфері. Державний контроль, як умова упорядкованої організації та реалізації бюджетної системи, здійснюється на кожній стадії бюджетного процесу з метою його законності та ефективності, і це дозволяє розглядати його як різновид фінансового контролю.

Бюджетний контроль здійснюється в межах бюджетної діяльності на всіх стадіях бюджетного процесу і тому, він має похідний та допоміжний характер й дозволяє відслідковувати відповідність правової моделі бюджетної діяльності, бюджетного процесу, стадії, дії або операції бюджетно-правовій реальності. З

іншого боку, бюджетний контроль є видом контрольної діяльності, яка, у свою чергу, є видом правової діяльності. Таким чином, бюджетний контроль існує в межах перетинання бюджетної та контрольної діяльності уповноважених суб'єктів, як сегмент правової, а у вузькому розумінні – юридичної діяльності. У загальному вигляді, під правовою діяльністю розуміється «один із видів соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого в процесі функціонування суспільних відносин відбувається створення права, його розвиток та матеріалізація» [3, с. 50; 60, с. 80].

Елементи бюджетного контролю, такі ж об'єкт, предмет, суб'єкти, методи, завдання – це його ознаки, що надають індивідуальне значення цьому поняттю. Чинний БКУ визначає ціль бюджетного контролю – дотримання бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу, а також запобігання виникненню та припинення бюджетних правопорушень. Ця мета обумовлює об'єкт бюджетного контролю – відносини, що складаються у процесі діяльності по складання, розгляду, затвердженню, виконанню та звітності про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України. Об'єкт бюджетного контролю деталізується та конкретизується у предметі, тобто – це нормативно-правові та розпорядчі акти, що застосовуються у бюджетному процесі, тобто бюджетне законодавство. Суб'єкти бюджетного контролю – це учасники бюджетного процесу, а також інші суб'єкти бюджетних правовідносин, які в залежності від поставлених завдань можуть бути в якості контролюючих осіб і в якості підконтрольних осіб. Завдання бюджетного контролю деталізуються по стадіям здійснення бюджетного процесу та рівням бюджетної системи, а зміст залежить від методів, тобто способів його здійснення. Разом ці елементи складають механізм бюджетного контролю.

З урахуванням вищевикладеного можна виокремити такі особливості бюджетного контролю.

По-перше, бюджетний контроль здійснюється щодо коштів Державного бюджету України, а також місцевих бюджетів, прийнятих у встановленому чинним законодавством України порядку.

По-друге, бюджетний контроль реалізується учасниками бюджетного процесу.

По-третє, бюджетний контроль здійснюється відповідно до бюджетного законодавства України.

По-четверте, бюджетний контроль реалізується на всіх стадіях бюджетного процесу.

Проте, слід зауважити, що перераховані ознаки не вичерпують усі наявні особливості бюджетного контролю.

Отже, варто зазначити, що не існує єдиного підходу до визначення економічної категорії «бюджетний контроль». Вчені-економісти по-різному трактують дану дефініцію, розглядаючи її з позицій контролю за бюджетним процесом та як основну управлінську функцію держави. Загалом, бюджетний контроль – це регламентована бюджетним законодавством діяльність уповноважених органів та їх посадових осіб із перевірки виконання дотримання

вимог бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу, що реалізують бюджетні обов'язки або забезпечують цю реалізацію з метою дотримання законності на всіх стадіях бюджетного процесу та ефективності використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Ващенко І.В. Державний фінансовий контроль та його вдосконалення у трансформаційній економіці України : автореф. дис... на здобуття канд. екон. наук: 08.04.01 / І. В. Ващенко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
3. Гусарев С. Правова діяльність в структурі соціальної діяльності / С. Гусарев // Українське право. – 2005. – № 1. – С. 41–50.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ПОЛІТИКОЮ

Волківська Алла Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління адміністрування,
заступник директора з науково-методичної роботи
Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», м. Житомир

Борис Василь Миколайович

магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
спеціалізації «Адміністративний менеджмент»
Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», м. Житомир

Підвищення значення соціальної політики сприяє поліпшенню якості життя суспільства. Узгодження інтересів суспільства є складним та багатоаспектним процесом, що охоплює різні процеси, обґрунтовує необхідність використання можливостей соціальної політики. Однією з складових місії є задоволення споживчих потреб суспільства. Лише вивчивши цінності та потреби, можна стверджувати, що соціальна політика має визначені основи і напрямки, які слід брати до уваги при розробці стратегій соціальної політики на різних рівнях її регулювання. Тобто, соціальна політика держави відповідає вимогам населення тільки тоді, коли її формування відбулося на основі сформованої соціальної політики регіону, що, у свою чергу, ґрунтується на досвіді формування соціальної політики підприємств, які належать до різних сфер людської діяльності. Через це вивчення проблеми формування соціальної політики є актуальною задачею.

Проблеми формування соціальної політики держави і регіонів розглядаються в працях багатьох вітчизняних вчених та зарубіжних: І. Багрової, Н. Бар'я, С. Бульбенюка, Н. Волгіна, Т. Ганслі, Н. Гілберта, В. Гриньової, С. Гончарової, Н. Горелова, І. Григор'євої, М. Дороніної, О. Іванової, М. Кизима, Н. Лисиці, О. Новикової, В. Пономаренка, Ш. Рамона, В. Скуратівського, С. Смирнова, П. Спідера, С. Тетерського, Е. Холостової, А. Ягідки й ін. Разом з тим, є багато питань, які потребують постійного дослідження та уточнення, а саме: недостатньо чітко розділявся зміст соціальної та економічної політики; трактування змісту соціальної політики, як правило, обмежуються рамками проблем із забезпеченням соціальним захистом населення; сфера соціальної політики у більшості випадків, обмежувалася вирішення вузького кола проблем; соціальна політика розглядалася тільки в рамках соціальної відповідальності; наявні проблеми щодо узгодженості нормативно-правового забезпечення даної сфери.

Соціальна політика, у більшості випадків, спрямована на підтримку

незабезпечених осіб через створення належних умов для їх життєдіяльності на засадах справедливості, солідарності та рівності. Джон Стюарт бачить соціальну політику як «сферу державної діяльності, яка є відповідальною за формування системи соціального захисту та надання соціальних виплат і послуг [1]». На думку О. Яременко це «направлені дії суб'єктів соціальної політики, головним чином, спрямовані на захист вразливих груп населення, які не мають можливість та здатність захистити та забезпечити себе [2]». Іншу думку має А. Колот, який вважає, що «якщо об'єктом соціальної політики є суто соціально вразливі частини населення, які беззаперечно потребують допомоги з боку держави, тоді соціальна політика не може вважатись та стати ефективною. Необхідним є створення відповідних умов для підтримки соціально вразливих верств населення [3]».

Отже, соціальною політикою прийнято вважати діяльність різних суб'єктів соціальної політики, яка спрямована на задоволення соціальних потреб як суспільства, так і окремої людини. При цьому, реалізація соціальних потреб, які мають забезпечити життєдіяльність та розвиток соціальної сфери, мають ґрунтуватися на безкомпромісному дотриманні основних громадянських прав та свобод, а також здійснюватися на засадах соціальної справедливості.

У Конституції України зазначено [4]:

1) ст. 46 прописано, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом».

2) ст. 47 гарантує «громадянам, які потребують соціального захисту, надання житла державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону».

3) ст. 48 гарантує кожному «право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло».

4) ст. 49 гарантує кожному «право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування».

5) ст. 50 гарантує кожному «право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди».

6) ст. 53 передбачає, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах».

7) ст. 56 зазначає, що «держава виступає гарантом того, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

«Державне управління соціальною політикою здійснюють Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі й розпорядчі органи, а також уповноважені на те державні органи, які забезпечують проведення в життя державної політики у сфері надання соціальної допомоги населенню та інші державні органи відповідно до законодавства

України. На Кабінет Міністрів України покладається обов'язок забезпечення проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту населення [4, п. 3 ст. 116]».

Держава в реалізації соціальної політики виступає гарантом соціального й законодавчого порядку та способів їх забезпечення. Зокрема, Конституція України гарантує вище згадані права на свободу думки, працю, добровільного вибору професії та роду трудової діяльності, отримання якісної освіти та медичної допомоги. Держава не лише гарантує соціальні права, а й несе відповідальність перед населенням за їх забезпечення та формування гідного рівня життя. Конституція України детально відображає гарантії, які стосуються соціального розвитку держави та рівня життя її населення, можемо сюди віднести наступні закони: «Про межу малозабезпеченості»; «Про зайнятість населення»; «Про допомогу сім'ям з дітьми»; «Про охорону праці»; «Про колективні договори та угоди»; «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького та рядового складу»; «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні»; «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»; «Кодекс законів про працю України» і т.д. [5].

Систему уповноважених структур, які наділені компетенцією щодо вирішення питань соціального захисту, утворює Міністерство праці та соціальної політики України. Його функції прописані у Положенні про Міністерство праці та соціальної політики України (затверджено Указом Президента України від 30 серпня 2000 р. №1035/2000 (з наступними змінами і доповненнями)). Діяльність Міністерства праці та соціальної політики України координується Кабінетом Міністрів України. Основними завданнями даної структури є:

- формування та забезпечення реалізації державної соціальної політики у сферах, що визначені;
- забезпечення «реалізації права громадян на соціальний захист» шляхом надання соціальної підтримки;
- участь у розробленні «Проектів Державної програми розвитку України», «Державного бюджету України»;
- проведення різних моніторингів у соціальній сфері (праці, зайнятості, соціального захисту, соціального страхування, пенсійного забезпечення, соціального обслуговування);
- нагляд з боку держави щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також за додержанням вимог законодавства з питань призначення і виплати пенсій;
- розроблення соціальних стандартів і нормативів на рівні державних.

Органи місцевого самоврядування мають теж повноваження у сфері соціального захисту населення, а саме:

- можуть «встановлювати за рахунок власних коштів та благодійних

надходжень додаткові гарантії до вже встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення [5]»;

– вирішення питань із наданням допомог соціально незахищеним верствам населення, які були визначені на рівні законодавства України.

«Крім власних повноважень місцеві Ради депутатів та їхні виконавчі органи здійснюють низку повноважень у сфері соціального захисту, делегованих їм державою (ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [5]».

До державних страхових фондів передусім належить Пенсійний фонд України (ПФУ). ПФУ не відноситься до центральних органів виконавчої влади. Бюджет ПФУ затверджує КМУ. Питаннями щодо «надання пенсій та соціальної допомоги у різних її формах та видах [5]» займаються спеціальні відділи системи органів праці та соціального захисту, а також інші установами, діяльність яких врегульована спеціальними нормативно-правовими актами.

У сфері недержавного соціального забезпечення є також інституції, діяльність яких регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», щодо недержавного пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг – це:

- недержавні пенсійні фонди;
- страхові організації;
- банківські установи, які уклали договори страхування про відкриття пенсійних депозитних рахунків;
- саморегульовані організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- особи, які надають консультаційні та агентські послуги щодо недержавного пенсійного забезпечення.

Правове регулювання відносин у сфері соціального захисту має певну особливість, яка обумовлена юридичним способом здійснення урегулювання цієї сфери. Мова йде про спеціальний вид соціально-захисної функції держави через затвердження соціальних стандартів та стандартизацію в цілому, які спрямовані на реалізацію права людини вимагати встановлення на державному рівні певних мінімальних стандартів як систему базових показників для визначення рівня їх забезпеченості.

Система стандартизації соціальних прав включає:

- 1) створення каталогу соціальних прав;
- 2) визначення змісту (елементів) кожного права;
- 3) встановлення державних гарантій забезпечення прав;
- 4) встановлення системи контролю за забезпеченням соціальних прав.

Правові основи соціальної стандартизації прописані у Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», де, у відповідно до ст. 27, наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17 червня 2002 р. №293 затверджено «Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів [5]». Його розроблено для «забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина [5]» через законодавчого визначені

найважливіші державні соціальні стандарти і нормативи, які диференційовані за соціально-демографічними ознаками, підходами до визначення нормативів, науковим обґрунтуванням норм споживання, гласністю та громадським контролем їх визначення та застосування.

Головним призначенням затвердження державних соціальних стандартів та нормативів є визначення такого:

- механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян (що гарантуються статтями Конституції України);
- пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини (матеріальні блага та послуги, а також фінансові ресурси для їх забезпечення);
- обґрунтованих розмірів потреби в коштах Державного бюджету України та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і утримання соціальної сфери.

Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, а його правове регулювання здійснюється відповідним Законом України «Про прожитковий мінімум». На основі «соціальних стандартів на визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімального розміру заробітної плати, мінімального розміру пенсії за віком, неоподаткованого мінімуму доходів громадян, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат[5]».

Верховна Рада України в 1993 р. затвердила «Концепцію соціального захисту населення». В документі вказано, що джерелом підвищення добробуту населення має стати ефективна праця, трудова активність населення та підприємницька ініціатива громадян. Також зазначається, такі зміни є можливими на основі сталого розвитку трудового потенціалу та його ефективного використання й застосування. Однак, не все ж не варто забувати про те, що зростання рівня життя людини прямо пропорційно її власним доходам. Тому головну роль держава має звертати саме на умови праці людей та винагороду за пророблену роботу, причому саме в державних стандартах та доходних мінімумах криється шлях до забезпечення соціальних гарантій та соціального захисту. Згідно Концепції соціального забезпечення населення України, система соціального забезпечення громадян та населення повинна формуватись так, щоб не породжувати утриманство при розподілі соціальних благ. А також щоб заохочувати і стимулювати до праці, й створювати умови для реалізації цієї концепції [6].

Отже, головним завданням управління державною соціальною політикою має стати:

- зміна існуючих умов соціального забезпечення на краще;
- створення превентивних засобів щодо упередження негативних соціальних явищ;
- зростання рівня добробуту населення та недопущення зниження індексу людського розвитку (або потенціалу), який є індикатором демографічної та соціально-економічної сфери.

Основою для реалізації та здійснення соціальної політики в Україні має стати взаємна та колективна відповідальність, а також державна гарантія щодо забезпечення взаємних соціальних обов'язків: держава-населення, населення-держава.

Окрім цього соціальна політика має постійно коригуватися у відповідності до стану економічного розвитку, постійно забезпечувати позитивні зміни мінімальних стандартів рівня життя населення та сприяти розвитку соціальних та економічних інституцій. Роль держави, як суб'єкта соціальної політики, є визначальною та головною, але має підкріплюватися діяльністю інших інститутів громадянського суспільства, які виконують частину функціональних обов'язків. Головна особливість ролі держави проявляється в відповідальності за безпеку та стабільність в середині суспільства та проведення соціальної політики, оскільки держава володіє широким спектром повноважень, що дозволяють їй виконувати головну формувальну та забезпечувальну роль.

Список літератури

1. The Blackwell Encyclopedia of Social Work / Ed. by Davies M. – Oxford : Blackwell Publishers, 2000. – 480 p.

2. Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації : монографія. Статті. Виступи. Інтерв'ю / О. О. Яременко. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України ; УІСД ім. О. Яременка, 2006. – 480 с.

3. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі. *Дзеркало тижня* № 2 (781). 2010. 23–29 січ.

4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами від 15 берез. 2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення : 22.04.2021 р.).

5. Законодавство у сфері соціального захисту. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/sehl/provisions/zakonodavstvo-u-sferi-soczialnogo-zaxistu.html> (Дата звернення : 23.04.2021 р.).

6. Про проект Концепції соціального забезпечення населення України : постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 6. – Т. 31. – Режим доступу : <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3758-12> (Дата звернення : 20.04.2021 р.).

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОНЦЕПЦІЙ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Кучмєєв Олександр Олександрович

кандидат психологічних наук, доцент
старший викладач кафедри управління та адміністрування
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА»
м. Київ, Україна

Ключовою вимогою ефективного функціонування та стратегічного розвитку сучасного підприємства оптової торгівлі (далі – ПОТ) є збереження конкурентоздатних позицій і забезпечення власних цільових орієнтирів. Пріоритетним завданням зазначеного вектора є реалізація стратегії економічної безпеки ПОТ, що особливо актуалізуються в умовах турбулентності сучасної економічної системи, виникнення кризових явищ світового масштабу, складної прогнозованості найбільш ефективних напрямів і результатів діяльності підприємств. З огляду на це, здійснення будь-якої управлінської діяльності вимагає чіткої та науково обґрунтованої методології процесу, що складається із сукупності взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих структурних елементів, варіативність використання яких дозволить забезпечити якість прийняття управлінських рішень та визначити дієві методи їх реалізації задля найбільш результативного досягнення поставленої мети.

Таблиця.1.

Систематизація концепцій і теорій методології управління економічною безпекою ПОТ за функціональними підсистемами

Інформаційна підсистема	Фінансова підсистема	Кадрова підсистема	Інноваційно-інвестиційна підсистема
Концепції постіндустріалізму (Д. Белл, Р. Дарендорф, А. Турен, Ф. Феррароті, Д. Етціоні) Теорії комунікації когнітивного балансу, комунікативних потреб, конгруентності (Ф. Хайдер, Е. Хоффман, А. Маслоу, Р. Емерсонов, П. Танненбаум, В. Філіппов, Н. Караулов) Концепції інформаційної економіки та розвитку інформаційного	Концепції, що визначають мету та основні параметри фінансової діяльності підприємства (концепція пріоритету економічних інтересів власників Г. Саймона, сучасна портфельна теорія Г. Марковіца, Д. Тобіна та У. Шарпа, концепція вартості капіталу Дж. Уільямса, концепція структури капіталу Ф. Модильяні та М. Міллера, теорія дивідендної політики Дж. Лінтера) Концепції, що забезпечують реальне ринкове оцінювання окремих фінансових інструментів інвестування в процесі їх вибору (концепція вартості грошей у часі	Класичні концепції управління персоналом (Ф. Тейлор, Л. Гілберт, М. Емерсон, О. Гастев, М. Вітке, Ф. Дунаєв-ський) <i>Поведінкові концепції</i> (Е. Мейо, Ф. Ротлісбергер, В. Скотт, М. Фоллет, А. Маслоу, Д. Макгрегор, У. Оучі) Концепція стратегічного управління персоналом (С. Фомбрун, М. Бір, П. Боксалл, Д. Гест, Д. Сторі,	Концепції управління знаннями як основою інноваційного розвитку (теорія інтелектуальної технології Ф.-А. Хайєка, теорія інноваційної економіки та підприємницького суспільства П. Друкера) Концепція стратегічного управління (призначена для створення й утримання конкурентних переваг та забезпечення конкуренції) Концепція загального управління якістю

суспільства (О. Тоффлер, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, Дж. Бені- гер, З. Бжезинський, М. Маклюен, М. Кастельс, А. Урсул, А. Ракітов) Атрибутивна та функціональна концепції інформації (В. Глушков, Н. Вінер) Концепції сталого розвитку (на основі впровадження сучасних інформаційних технологій)	І. Фішера, Дж. Хиршлейфера, Концепція взаємозв'язку рівня ризику та прибутковості Ф. Найта, теорії інвестиційної вартості Дж. Уільямса, М. Гордона, С. Баумана, Концепція ціноутворення Ф. Блейка, М. Скоулза, Р. Мертона, Дж. Кокса і С. Росса) Концепції, пов'язані з інформаційним забезпеченням учасників фінансового ринку та формуванням ринкових цін (гіпотеза ефективності ринку Ю. Фама, концепція агентських відносин М. Дженсені і У. Меклінга, концепція асиметричної інформації С. Майерса та Н. Майджафа, арбітражна теорія ціноутворення Р. Ролла, С. Росса)	Д. Парселл, К. Легге, Д. Ульрих) Компетентнісно-орієнтовані концепції (Дж. Хоткінсон, П. Сперроу, А. Фарнем, М. Армстронг) Концепція Кайдзен (на основі сучасних концепцій менеджменту Lean Production і Total Quality Control) Концепції соціальної відповідальності бізнесу – ділової етики, зацікавлених сторін, загальних цінностей, корпоративного громадянства, корпоративної стійкості (Г. Боуен, К. Девіс, А. Керролл, М. Шварц, Р. Акерман, Д. Вотави, В. Фредерік, Д. Вуд)	(інноваційне вдосконалення якості продукції та організації процесів, що дозволяє досягти швидкого результату розвитку бізнесу) Еволюційно-інституційна концепція економічного розвитку Дж.К. Терента Теорія циклічного розвитку І. Шумпера

Варто зазначити, що огляд сутності найбільш важливих концепцій і теорій методології управління економічною безпекою ПОТ дозволяє дійти висновку про можливості різних варіантів їх узагальнення, адже деякі з наведених концепцій є придатними для використання одразу в декількох функціональних підсистемах (табл. 1).

Наприклад, концепції фінансової підсистеми щодо забезпечення реального ринкового оцінювання окремих фінансових інструментів інвестування в процесі їх вибору можуть також служити методологічним елементом інноваційно-інвестиційної підсистеми. Разом із цим концепції, пов'язані з інформаційним забезпеченням учасників фінансового ринку та формуванням ринкових цін, є актуальними для інформаційної підсистеми

Також майже універсальною можна вважати концепцію загального управління якістю, що може бути методологічним підґрунтям для забезпечення якості інформації та кадрових ресурсів підприємства.

Окремої уваги заслуговує концепція циклічного розвитку, яка була заснована відомим економістом Йозефом Шумпетером і його послідовниками як одна з основоположних концепцій економічного розвитку у сфері інноватики та управління інноваційною діяльністю ПОТ. Вважаємо, що дана концепція є основою управління будь-якої функціональної підсистеми економічної безпеки, адже інноваційний розвиток підприємств є домінантною вимогою сучасності для забезпечення їх стійкого функціонування та розвитку. При цьому динаміка інноваційних нововведень буде залежати також від якості інформаційно-

комунікаційного забезпечення, ефективної організації фінансової діяльності, рівня інтелектуального капіталу ПОТ тощо.

Разом із цим, стан безпеки всіх функціональних підсистем також корелює із зовнішніми впливами циклічного економічного розвитку, що зумовлено інноваційними зрушеннями та досягненнями.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г. Економічна безпека інноваційного підприємства / В. Г. Алькема, О. С. Кириченко, Н. М. Літвін. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. – 320 с.
2. Атрамонова Н. С. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування / Н. С. Атрамонова, А. В. Атрашкова // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 3. – С. 19–23.
3. Базилевич В. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств АПК / Базилевич В. М. // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – 2014. – Вип. 717. – Серія «Економіка». – С. 109–114.
4. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Наталія Юріївна Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.
5. Довбня С. Б. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Економічний вісник НГУ. – 2008. – № 3. – С. 36-42.

A CASE OF COVID-19 AT A CHILD WITH PRIMARY IMMUNODEFICIENCY

Garas M.

MD, PhD of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Salatskyi V.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Talashchuk I.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Tkachuk Y.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Although most pediatric patients with COVID-19 have a positive prognosis, recent studies have shown coronavirus disease with the development of critical, life-threatening conditions in children, especially in children with concomitant chronic pathology, in particular, with immunodeficiency. 1,2

A 7-year-old boy with a previously verified diagnosis of chronic granulomatous disease was under observation during inpatient treatment at the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital. The child in infancy suffered from a urinary tract infection, axillary left BCG lymphadenitis, from 4 years of age suffered from purulent sinusitis, post-traumatic osteomyelitis, 4 episodes of pneumonia, the last of which with abscessing. The diagnosis of primary immunodeficiency was verified in 2018, for which he constantly takes co-trimatoxazole/trimethoprim and itraconazole.

The child fell ill after contact with a classmate with a confirmed infection COVID-19 suddenly on December, 15, 2020, the disease began with hyperthermia, catarrhal phenomena and submandibular lymphadenopathy. January 23, 2020, RT-PCR of nasopharyngeal swab was positive on SARS-CoV-2. The boy was outpatient treated symptomatically, because of treatment ineffectiveness boy was admitted to the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital.

Upon admission, the condition was regarded as severe due to respiratory failure, the child was hospitalized in the PICU, X-ray verified outpatient right viral-bacterial pneumonia in the lower lung lobe, which Child treated by oxygen therapy, glucocorticosteroids, maintenance of hydrobalance by infusion of glucose-saline solutions, as well as continued intake of co-trimatoxazole/trimethoprim and

itraconazole. The next day the child was transferred to the infectious department. Laboratory parameters of hemogram, general biochemical blood test, coagulogram and D-dimer corresponded to the age reference values. On the 10th day of inpatient treatment with a negative PCR result for SARS-CoV-2 and positive pre-treatment effectiveness, the boy was discharged to continue treatment on an outpatient basis under the supervision of a family doctor.

Thus, because of potentially negative prognosis due to a premorbid background, this case demonstrates the need for active management and continuous monitoring of suspected and confirmed case of coronavirus COVID-19 in children with primary immunodeficiency.

References

1. Bellino S., Punzo O., Rota M. C., Del Manso M., Urdiales A. M. COVID-19 Disease Severity Risk Factors for Pediatric Patients in Italy. *Pediatrics*. 2020;146(4):e2020009399. doi:10.1542/peds.2020-009399.
2. Kainth M. K., Goenka P. K., Williamson K. A., Fishbein J. S., Subramony A.. Early Experience of COVID-19 in a US Children's Hospital. *Pediatrics*. 2020;146(4):e2020003186. doi: 10.1542/peds.2020-003186.

BASIC TREATMENT OF ASTHMA PHENOTYPES IN CHILDREN WITH EARLY AND LATE ONSET ASTHMA

Garas M.

MD, PhD of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Melnychuk A.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Rusnak O.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Bronchial asthma (BA) is currently considered a heterogeneous syndrome that encompasses numerous phenotypes according to severity, airflow restriction, level of asthma control, frequency of exacerbations, nature of airway inflammation (eosinophilic or non-eosinophilic), and age of onset. Asthma, developing for the first time in older children is a particularly difficult to study phenotype of the disease, which is characterized by excellent pathogenesis and phenotypic characteristics compared with the phenotype of early asthma

The study **aimed** at improving the effectiveness of asthma treatment by analyzing the level of control, the dynamics of inflammometric and spirometric indices in children with phenotypes of early and late onset of the disease.

Materials and methods. On the base of pulmonological department of the Regional Pediatric Hospital (Chernivtsi) 97 school-age children with late onset asthma and 59 school-age children with early onset asthma were examined. All the children received an amount of anti-inflammatory treatment equivalent to severity and control, defined by current standards of care. Determination of the effectiveness of basic therapy was carried out by assessing the control parameters of the disease using the AST test. Bronchial inflammation intensity was determined by the content of metabolites of nitrogen monoxide in the expiratory condensate by Yemchenko N.L. Bronchial lability was assessed by evaluating exercise-induced bronchoconstriction and response to short-acting β_2 -agonist inhalation. Airway hyperresponsiveness was assessed according to the results of bronchoprovocation testing with histamine by determining bronchial hypersensitivity to stimuli while calculating the provocation concentration (PC_{20H}) and dose (PD_{20H}).

Results. Achievement of asthma control after anti-inflammatory treatment was inherently slower in a group of children with late onset asthma. Clinical manifestations of asthma control were accompanied by reduce of bronchial inflammation activity in children with early-onset phenotype than in patients with a late-onset phenotype, which is reflected in the indices of asthma control. Basic control therapy did not significantly affect the expressiveness of the nonspecific bronchial hypersensitivity to direct and

indirect provocative stimuli.

Conclusion. According to association asthma control indices and bronchial inflammation activity basic anti-inflammatory therapy in the school children with late onset asthma considered to be initiated by a de-escalation principle.

References

1. Chung, K.F. Defining phenotypes in asthma: a step towards personalized medicine. *Drugs*, 2014, № 74 (7), 719-728. doi: 10.1007/s40265-014-0213-9.
2. Brusselle, G., Germinaro, M., Weiss, S. Reslizumab in patients with inadequately controlled late-onset asthma and elevated blood eosinophils. *Pulmonary Pharmacology & Therapeutics*, 2017, 43, 39-45. doi: org/10.1016/j.pupt.2017.01.011

DIAGNOSTIC VALUE OF CLINICAL SCALES IN VERIFICATION OF ACUTE NON-STREPTOCOCCAL TONSILLOPHARYNGITIS IN CHILDREN

Horbatiuk I.

PhD, Assistant of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Aleksandroi N.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Varkhomii P.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Sore throat is one of the most common complaints that patients turn to a pediatrician. The most common cause of sore throat in children is acute tonsillopharyngitis [1]. The infectious process caused by acute tonsillitis can be caused by viruses, bacteria and fungal flora. In pediatric practice, most cases of upper respiratory tract infections are of viral origin, especially in the group of young and preschool children. Among bacterial pathogens, streptococcal infection is of particular importance. Infection with β -hemolytic streptococcus group A or *Streptococcus pyogenes* (BGSА) causes from 15 to 30% of all cases of tonsillopharyngitis in children, and in the group of school-age children reaches 37% [2, 3].

The goal of the work. To study the diagnostic significance of clinical and laboratory parameters in the verification of acute non-streptococcal tonsillopharyngitis in children to determine rational treatment tactics.

Materials and methods. To achieve this goal, two clinical groups were formed. The first (I, main) group consisted of 66 patients with acute tonsillopharyngitis of non-streptococcal etiology, as evidenced by the negative result of bacterial examination of the lavage of the pharynx and posterior pharyngeal wall. The second (II) clinical group included 32 children diagnosed with "streptococcal acute tonsillopharyngitis". The streptococcal etiology of the disease was confirmed by a positive result of a cultural examination of a throat swab. The mean age of patients in the main group was - 9.2 ± 0.6 years, the comparison group - 7.3 ± 0.8 years ($p > 0.05$). The share of boys among patients of clinical group I was $51.5.3 \pm 6.1\%$, among children of group II - $37.5 \pm 8.5\%$ ($p > 0.05$).

Results of the research. The clinical condition of all children admitted to the inpatient department with a diagnosis of acute tonsillopharyngitis was assessed on a modified McIzek scale: body temperature above 38°C , no cough, lymphadenitis, tonsillitis and tonsillitis, age less than 15 years. The presence of each sign corresponded to 1 point.

The total score on the McIzek scale, which did not exceed 2 points, was registered in $15.2 \pm 4.4\%$ of persons of group I and only in $6.2 \pm 4.2\%$ of patients in the comparison group. It should be noted that this diagnostic test has low sensitivity, but high specificity. Thus, the sensitivity of the method was - 15.2%, specificity - 93.7%, positive and negative predicted value - 83.3% and 34.8%, respectively, with a odds ratio of 2.6 [95% CI: 0.5 -13.0].

Conclusions. The total score on the McIzek scale, not exceeding 2 points as a diagnostic test for non-streptococcal etiology of acute tonsillopharyngitis, has low sensitivity, but high specificity, positive predictive value and odds ratio.

References

1. Zakharova Y.N., Machneva E.B. Taktyka pedyatra pry ostrыkh tonzyloffarynhytakh u detei. Medytsynskyi sovet. 2017;1:128-132.
2. Shaikh N., Leonard E., Martin J.M. Prevalence of streptococcal pharyngitis and streptococcal carriage in children: a meta-analysis. Pediatrics. 2010;126(3):e557–e564. doi: 10.1542/peds.2009-2648.
3. Dawson-Hahn E.E., Mickan S., Onakpoya I., Roberts N., Kronman M., Butler C.C., Thompson M.J. Short-course versus long-course oral antibiotic treatment for infections treated in outpatient settings: a review of systematic reviews. Family Practice. 2017;34(5):511–519. doi: 10.1093/fampra/cmz037.

DIAGNOSTIC SIGNIFICANCE OF INDIVIDUAL LABORATORY INDICATORS FOR DETECTION OF ACUTE NON-STREPTOCOCCAL TONSYLOPHARYNGITIS IN CHILDREN

Horbatiuk I.

PhD, Assistant of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Hutsuliak V.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Zelinska K.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Most cases of acute tonsillopharyngitis (GTP) in children are self-limiting and do not require antibacterial therapy. Exceptions are only cases of acute tonsillitis caused by beta-hemolytic streptococcus group A, for the treatment of which this therapy is indicated [1]. Diagnosis of acute tonsillopharyngitis includes a set of clinical data, local and systemic status, as well as the results of bacteriological and immunological studies [2]. Despite significant progress in the range of diagnostic services offered to us today, the "gold standard" for the diagnosis of streptococcal etiology of GTP is the bacteriological inoculation of nasopharyngeal washes.

The goal of the work. To study the diagnostic significance of individual laboratory parameters in the verification of acute non-streptococcal tonsillopharyngitis in children to determine rational treatment tactics.

Materials and methods. To achieve this goal, two clinical groups were formed. The first (I, main) group consisted of 66 patients with acute tonsillopharyngitis of non-streptococcal etiology, as evidenced by the negative result of bacterial examination of the lavage of the pharynx and posterior pharyngeal wall. The second (II) clinical group included 32 children diagnosed with "streptococcal acute tonsillopharyngitis".

Results of the research. According to the results of our study, it was found that in patients of the main group, the average content of erythrocytes and hemoglobin in the blood were probably higher compared with patients in the control group. Thus, the average content of erythrocytes (1012 / l) in group I was 4.2 ± 0.1 , in group II - 3.9 ± 0.1 ($P < 0.05$), and the level of hemoglobin (g / l), respectively, $129,7 \pm 1.8$ and 121.8 ± 2.61 ($P < 0.05$). The decrease in erythrocyte content and hemoglobin level in the blood of patients with confirmed streptococcal etiology of acute tonsillopharyngitis is probably due to more pronounced intoxication of the body.

It should be noted that other probable differences, in particular in such indicators as the number of leukocytes, the shift of the leukocyte formula, ESR, in patients of the

comparison groups were not detected. At the same time, there is a clear tendency to the absence of leukocytosis in the peripheral blood of patients with non-streptococcal etiology of GTP. Thus, the average content of leukocytes in the blood less than $8.9 \times 10^9 / l$ was registered in 57.6% of patients of group I and in 48.8% of representatives of the second ($P > 0.05$). The sensitivity of this laboratory test in the detection of non-streptococcal tonsillopharyngitis was 57.6%, specificity - 55.6%, the estimated value of a positive result - 54.1%, negative - 59.1%. At the same time, it was found that the relative risk of non-streptococcal etiology of GTP when registering a patient with less than $8.9 \times 10^9 / l$ of peripheral blood leukocytes was 1.7 (95% CI 0.9-2.9), the absolute risk - 0.1 at odds ratio - 1.7 (95% CI 0.9-2.9).

Conclusions. Patients with acute non-streptococcal tonsillopharyngitis had significantly higher serum erythrocyte and hemoglobin levels than patients with streptococcal etiology.

References

1. Zakharova Y.N., Machneva E.B. Takyka pedyatra pry ostrykh tonzylofarynhytakh u detei. Medytsynskyi sovet. 2017;1:128-132.
2. Shaikh N., Leonard E., Martin J.M. Prevalence of streptococcal pharyngitis and streptococcal carriage in children: a meta-analysis. Pediatrics. 126(3):e557–e564. doi: 10.1542/peds.2009-2648.

PLACE OF APPLICATION OF CUSTOMIZED LENSES IN THE TREATMENT OF PROGRESSIVE HIGH MYOPIA

Hrizhymalska Kateryna

Docent, M.D. Vinnystya National Medical University Department of Ophthalmology, Vinnytsa, Ukraine

Aliyeva Gulnara

4th year student of Vinnytsya National Medical University, Vinnytsa, Ukraine

Garazade Ayten

4th year student of Vinnytsya National Medical University, Vinnytsa, Ukraine

Hrizhymalska Oleksandra

2nd year student of Vinnytsya National Medical University, Vinnytsa, Ukraine

Introduction. According to the WHO, approximately 285 million people suffer from myopia, which significantly impairs the quality of life and health. The most popular methods of vision correction today are: glasses, SCL, night lenses and refractive surgery. Patients with progressive myopia in adolescence are still remain problematic. One of the alternative methods of correction in such cases is using a new generation of customized lenses «Control MiOpiа Soflex», which are made for a particular cornea, so they stand out for convenience, accuracy and individuality. These lenses have larger optical power in the correction of myopia (up to -15 diopters).

Objective. To study the effectiveness of customized lenses in a clinical case in a patient with progressive high myopia.

Materials and methods. A patient born in 2004 who had myopia for 9 years was under observation. Over the years, myopia progressed from -4.5 to -10.0. He used SCL and received annual courses of orthoptic treatment. Due to the deterioration of myopia, the patient was prescribed «Control MiOpiа Soflex» lenses. The following examination methods were used: visometry, refractometry, keratotopography, ultrasound biometry, ophthalmoscopy.

Results. Vis OD - 0.01 with cor -7.0-0.4 Vis OS- 0.02 with cor -7.0- 0.4, the patient did not tolerate major correction. Refractometry OD sph -11.25 cyl -1.0 ax-86, OS sph -12.25 cyl -0.5 ax-94, KRF OD-42.72 KRF OS-42.88, ultrasound biometry OD -24.8 mm, OS- 25.0 mm. At ophthalmoscopy OU - a myopic cone. Customized lenses OD -11.0 and OS -12.00 were prescribed. Eight months after starting to use «Control MiOpiа Soflex» lenses, visual acuity improved with maximum correction: Vis OD - 0.01 with cor -11.0-0.7 Vis OS-0.02 with cor -12.0-0.7. Nowadays, the patient has stabilized myopia.

Conclusion. This clinical case demonstrates the advantages of the customized lens «Soflex» of the MiOpiа family, which has: large optical power, individual manufacturing, unique design of the front surface, which allows to increase the depth of focus and reduce peripheral hyperopic defocus, which reduces myopia progression

and improve visual acuity. Lenses contain a large amount of water, so they are able to retain water or resistant to dehydration. Therefore, in patients with progressive myopia, it is advisable to use optical correction using customized lenses «Control MiOpia Soflex».

References:

1. <http://khocz.com.ua/10-zhovtnja-2019-roku-vsesvitnij-den-zahistu-zoru/>
2. kristall.world/products/soflex/mkl-mjaki-kontaktne-linzy/linzy-kontrolyu-miopii.html
3. <https://kristall.world/novyny/multifokalni-kontaktne-linzi-jak-metod-halmuvannja-prohresu-korotkozorosti.html>
4. Holden BA, et al. Global prevalence of myopia and high myopia and temporal trends from 2000 through 2050. *Ophthalmology*. 2016;123:1036-42. <https://doi.org/10.1016/j.ophtha.2016.01.006>.

THE BENEFITS OF DAILY ACTIVITY IN PATIENTS WITH PATHOLOGY OF THE ORGAN OF VISION

Hrizhymalska Kateryna

Docent, M.D. Vinnystya National Medical University Department of Ophthalmology, Vinnytsa, Ukraine

Klosi Jonida

M.D resident of ophthalmology Vinnystya National Medical University, Vinnytsa, Ukraine

Hrizhymalska Oleksandra

2nd year student of Vinnytsya National Medical University, Vinnytsa, Ukraine

Prevalence: According to the World Health Organization, up to 30 percent of the world's population suffers from myopia.

Objective: To summarize datas of sport's benefits in students with myopia and the benefits of sport and vision therapy in binocular vision.

Materials and methods: we conducted a survey of 40 VNMU (Vinnytsia National Medical University) students with myopia and binocular vision problems. The questionnaire included the following questions: How long has myopia been diagnosed? What method of correction is used? Which sports do you do, if so what kind? Do you have any complaints from your eyesight after exercise? How long have binocular vision problems been diagnosed? Which method of correction have been used ? Have you ever done any vision therapy? If so how many days per week ? Have you seen any benefit from vision therapy ?

Results: The respondents were suffering from myopia on average from the age of ten. 16 students out of 40 wear regular glasses, 10 have glasses and contact lenses, and 8 use only contact lenses and 6 of them had binocular problems. Among them, 14 students actively attend gyms, 10 swimming pools, 6 of them play tennis and 10 students believe that sports are inconvenient for them due to the constant wearing of glasses. Students who played sports did not notice any deterioration on the part of the visual system after training. From the literature it is known that when performing cyclic exercises of medium difficulty such as swimming, running, badminton and tennis, the heart rate does not exceed 100-140 beats per minute. By causing blood flow to the eyes, these exercises improve the work of the ciliary muscle of the eye and normalize the circulation of intraocular fluid. Cyclic exercises of high intensity such as acrobatics, jumping, exercises on gymnastic shells, which cause the heart rate to 180 beats per minute, lead to significant long-term ischemia of the eyes, so it is contraindicated for short-sighted people. At restriction of physical activity at short-sighted people deterioration of blood supply of various bodies, including eyes that leads to deterioration of ability to accommodation is observed.

3 students out of 6 who had binocular vision problems attended sport vision training. Sport vision training is a form of vision therapy, which is made of individually

prescribed and monitored exercises aimed at developing specific visual skills and processing in athletes of all ages. These personalized exercises retrain the brain to effectively interact with the eyes and improve vision function. Some of the abilities include eye-hand coordination, dynamic visual acuity, tracking, focusing, visual reaction time and peripheral vision. They attended vision therapy 4 times/ week for 1 year and they were satisfied with the results, they said that their binocular vision was better and while they are doing sports they have better performances. Taking into consideration that the students who attended vision therapy were satisfied from the results we decided to introduce vision therapy even to students who didn't attend vision therapy.

So 3 students 18 years old, 20 years old and 21 years old were recommended to start vision therapy.

It was a personalized vision therapy and was worked individually with each of them as they had different stages of problems. The first step was by doing a detailed examination of binocular system, new prescription of glasses were given and then practicing in office and special programs were given so they could practice even at home. Vision therapy at office was every day for one hour and they practiced at home also for about 1 hour so it was 2 hours of vision therapy each day for 6 months.

In the end of each month we were doing a detailed examination to see if there was any improvement and helped us as a guide in which system we should put more effort.

Surprisingly at the end of 6 months of sport vision therapy there were improvements in tracking, focusing and visual reaction time and students' performance in sport was better.

Conclusions: Thus, students suffering from myopia are recommended to do sports with moderate physical activity (swimming, running, badminton and tennis), and it is also recommended to use contact lenses during sports. Another conclusion during our investigation was that we should see sport and sport vision therapy as our allies to improve binocular system.

References:

1. <http://khocz.com.ua/10-zhovtnja-2019-roku-vsesvitnij-den-zahistu-zoru/>
2. Holden BA, et al. Global prevalence of myopia and high myopia and temporal trends from 2000 through 2050. *Ophthalmology*. 2016;123:1036-42. <https://doi.org/10.1016/j.ophtha.2016.01.006>.

PECULIARITIES OF THE CLINICAL COURSE OF BRONCHIAL ASTHMA IN SCHOOLCHILDREN WITH OVERWEIGHT

Ivanova L.

PhD, Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Kotorynska O.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Krasnova T.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Bronchial asthma is considered one of the most common chronic diseases of childhood and a serious medical and social problem of modern pediatrics. In recent decades, the world has seen a steady increase in the number of cases of bronchial asthma among children [1,2]. Along with the presence of various phenotypes of bronchial asthma, a special place among them is occupied by the phenotype associated with overweight patients [3,2]. Data from the World Health Organization in 2014 show that 41 million children under the age of 5 were overweight or obese [4]. The combination of bronchial asthma and obesity is accompanied by poor disease control as a result of insufficient response to the use of inhaled corticosteroids [4,5].

The goal of the work. To study the clinical features of bronchial asthma in overweight children to optimize treatment tactics.

Materials and methods. We examined 200 schoolchildren with asthma who were hospitalized in the pulmoallergy department of the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital. 52 patients with excess body weight (body mass index greater than 25.0) formed group I, and children with body weight corresponding to the age norm (body mass index from 18.0 to 24.9) were included in group II of the observation group.

Results and discussion. When studying the phenotypic features of bronchial asthma in the comparison groups, some differences were found: the hyperreactive phenotype of asthma was more often (14.9%) registered in patients with normal body weight in contrast to overweight children (9.6%). This trend also applied to the non-hyperreactive phenotype of bronchial asthma and was 19.6% and 5.8% of cases, respectively. It was found that in patients with asthma who were overweight, the onset more often (40.4%) occurred in preschool age (3 to 6 years). It should be noted that this cohort of patients also recorded a longer total duration of the disease, which in combination with the early onset indicates a long persistent course of bronchial asthma in the presence of overweight. It was found that patients of group I are characterized

by a higher frequency of formation and persistence of non-atopic bronchial asthma with insufficient control in the absence of pronounced eosinophilic inflammation. The atopic form of asthma was registered in 25.7% of patients of the second observation group and only in 15.4% in the comparison group.

Conclusions. Bronchial asthma in overweight children is more likely to debut at an early age and has a persistent course. These features of the clinical course of bronchial asthma in overweight patients will allow to develop individualized treatment tactics for this cohort of patients.

References

1. Global Initiative for Asthma Management and Prevention 2020. <https://ginasthma.org/>
2. Yashyna L.O. Bronkhialna astma — aktualna problema sohodennia. *Ukrainskyi pulmonolohichnyi zhurnal*. 2018;3:19–23.
3. Kupkina A.V. Bronkhialna astma u ditei z nadlyshkovoio masoiu tila ta ozhyrinniam: rol mikrobioty u patohenezi ta likuvanni, *Klinichna imunolohiia. Alerholohiia. Infektolohiia*. 2019;2(115):74-75.
4. Lang, Jason E. Obesity and childhood asthma. *Curent Opinion in Pulmonary Medicine*: January 2019;25(1):34-43.
5. Ivanova L.A. Osoblyvosti fenotypu tiazhkoi bronkhialnoi astmy u shkolariv iz skhydniestiu do nadlyshkovoio masy tila. *Mizhnarodnyi endokrynolohichnyi zhurnal*.2015;5(69):121-124.

INDICATIONS OF BRONCHIAL ASTHMA CONTROL IN OVERWEIGHT SCHOOLCHILDREN

Ivanova L.

PhD, Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Likar A.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Marfiuk Z.

Student of Bukovinian State Medical University, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

Achieving control in the management of patients with bronchial asthma is considered the ultimate goal of therapy, but one of the reasons for insufficient control may be the presence of comorbid conditions and phenotypic heterogeneity of the disease [1,2]. In overweight patients, the elasticity of the chest decreases, which leads to a decrease in the functional volume of the lungs, narrowing of the bronchi due to the contraction of the smooth muscles of the airways [3]. In such patients there is an insufficient systemic inflammatory response and chronic bronchitis with subsequent formation of their hypersensitivity to trigger factors [4,5]. Thus, overweight in a child with asthma contributes to a more severe course of the disease with frequent exacerbations, reducing the effectiveness of standard anti-inflammatory therapy.

The purpose of the study: to study the indicators of control of bronchial asthma in overweight children to optimize treatment tactics.

Material and methods. On the basis of the pulmoallergy department of the regional children's clinical hospital in Chernivtsi, 200 schoolchildren with asthma were examined, who underwent a comprehensive clinical examination after the abolition of drugs that may affect the results of the study. 52 patients with excess body weight (body mass index greater than 25.0) formed group I, and children with body weight corresponding to the age norm (body mass index from 18.0 to 24.9) were included in group II of the observation group. The mean age of patients in group I was 12.6 ± 0.38 years and in group II 11.9 ± 0.27 years ($p > 0.05$). Determination of asthma control was performed on ACT questionnaires at the beginning of the survey and in the dynamics after 6 months of standard anti-inflammatory therapy.

Results of the research. Indicators of control over the course of the disease were evaluated using the AST test. An indicator of satisfactory control was considered to be 16 points or more. It was found that the average number of points on the ACT questionnaire in patients of group I reached 14.0 ± 1.33 points, and in the comparison group - 16.3 ± 0.54 points ($p > 0.05$). At the same time, the share of patients with uncontrolled course of the disease among children with overweight reached 61.5% and 48.3% in the comparison group ($p > 0.05$). When determining the risk of failure to

control the disease (sum of AST test scores <16) in children with overweight, the following results were obtained: odds ratio = 1.6 (95% CI: 0.29-8.59), relative risk = 1.4 (95% CI: 1.00-2.08) and absolute risk = 6.8%.

Re-evaluation of asthma control in patients of both clinical groups was performed after 6 months of standard basic therapy. It was found that according to the AST test, the share of patients with uncontrolled asthma decreased in both groups: in group I this figure decreased from 15.4% to 11.1% ($P > 0.05$), in the comparison group - from 48, 3% to 28.0% ($P < 0.05$). The average number of points on the AST test was 15.6 and 18.7 points, respectively ($p < 0.05$).

Indicators of risk of uncontrolled course of bronchial asthma in the group of patients with body weight corresponding to age norm, concerning children with excess body weight looked as follows: decrease in an indicator of absolute risk of an uncontrolled course of a disease made 16,0%, relative indicator - 78,8% at minimum the required number of patients - 6.2.

Conclusions. Predisposition to overweight patients with bronchial asthma adversely affects the performance of disease control. The results of the indicators of asthma control in overweight patients will allow to develop individualized treatment tactics for this cohort of patients.

References

1. Koloskova O.K., Ivanova L.A. Fenotypovi osoblyvosti bronkhialnoi astmy v ditei shkilnoho viku. *Perynatolohiia i pediatriia*. 2012;51(3):96-98.
2. Ivanova L.A. Osoblyvosti fenotypu tiazhkoi bronkhialnoi astmy u shkoliariv iz skhydniestiu do nadlyshkovoii masy tila. *Mizhnarodnyi endokrynolohichnyi zhurnal*. 2015;5(69):121-124.
3. Tolokh O.S., Rudnytska N.D., Chulovska U.B. Novyi fenotypospetsyfichnyi pidkhid do vedennia bronkhialnoi astmy. www.heals-ua.com
4. Maria Mangova, Tobias Lipec Obesity-associated asthma in childhood. *Allergol Select*. 2020, oct.;19(4):76-85.
5. Nakaz MOZ Ukrainy vid 08.10.2013 «Pro zatverdzhennia ta vprovadzhennia medyko-tekhnolohichnykh dokumentiv zi standartyzatsii medychnoi dopomohy pry bronkhialnii astmi. Unifikovanyi klinichni protokol pervynnoi, vtorynnoi(spetsializovanoi) medychnoi dopomohy Bronkhialna astma u ditei. Kyiv:MOZ Ukrainy, 54s. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0868282-13#Text>

PECULIARITIES OF THE COURSE AND TREATMENT OF GINGIVITIS IN THE PREGNANT WOMEN

Marynychyna Iryna

candidate of medical science
Bukovinian State Medical University

Serhii Iryna

Student
Bukovinian State Medical University

Mudryk Vitaliya

Student
Bukovinian State Medical University

Introduction. Pregnancy gingivitis (gingivitis gravidarum) affects in an average 45-60% expecting mothers, and dentists associate its occurrence with some changes in dental deposit. Certain species of bacteria are found more frequently during pregnancy (*Prevotella intermedia*, *Prevotella melaninogenica*, *Bacteroides* subspecies), which are able to change oil-quinone (kinone), an important for their activity nutrient, into hormones available in great amounts during pregnancy. Microbes constituting 95% of dental deposit in the process of their vital activity produce acid which cannot be neutralized by an alkali medium of the oral cavity due to the presence of dental deposit and tartar.

Objective of the research. To study peculiarities of pre-morbid ground, the course of pregnancy in 50 women with gingivitis.

Results and discussion. Anamnesis found that the majority of the pregnant with diagnosed gingivitis did not undergo preventive dental examinations for several years. After dental examination catarrhal gingivitis was diagnosed in 34 (68%) of the pregnant, hypertrophic gingivitis – in 15 (30%) of patients, and ulcerous gingivitis was found in one woman. During inquiry the pregnant most often complained of an unpleasant smell from the oral cavity – 100%, gingival bleeding while brushing the teeth – 96%, gingival bleeding during and after meals – 80%, 50% of the pregnant were absolutely unaware of the presence of gingivitis, intoxication syndrome was found in one woman with ulcerous gingivitis. Dental examination revealed a large quantity of soft yellow dental deposit on the surface of the teeth in 50 (100%) pregnant with gingivitis, swelling of the gums – in 42 (84%) women, in 44 (88%) – pain and massive bleeding while pressing the gums with a sharp instrument, in 25 (50%) – inflammation was spread over the whole surface of the gums, in 30 (60%) – the process extended onto the surfaces of the upper and lower jaws, in 15 (30%) pregnant women enlarged volume of the gingival tissue was diagnosed, in 20% gingival pseudopockets were found.

Conclusion. All the patients underwent preventive hygienic procedures recommended, and in 7-10 days after the beginning of manipulations clinical signs of

gingivitis disappeared in 100% cases. Therapeutic-preventive measures, promotion of the level of sanitary-hygienic knowledge in the complex with up-to-date means of oral dental care enable to improve dental health and quality of life of pregnant women.

«References»

1. Pregnant women's perspectives on integrating preventive oral health in prenatal care (2021)
2. Subgingival Microbiota during Healthy Pregnancy and Pregnancy Gingivitis(2020)
3. PREVALENCE OF GINGIVITIS AMONG PREGNANT AND NON-PREGNANT WOMEN(2020)
4. Oral Health Status and Practice of Pregnant Women Attending Antenatal Clinics(2020)

THE GENERAL ASPECTS OF COVID REHABILITATION

Merchuk Anna

Third-year student

Faculty of Physical Therapy and Ergotherapy

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Lviv, Ukraine

Shkirpan Olha

Third-year student

Faculty of Physical Therapy and Ergotherapy

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Lviv, Ukraine

Yurko Nadiya

Senior Lecturer

Department of Ukrainian and Foreign Languages

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Lviv, Ukraine

Kuzmenko Olha

Master of Science in Nursing, Lecturer

Department of Internal Medicine and Healthcare Management

Andrei Krupynskyi Lviv Medical Academy

Lviv, Ukraine

Coronavirus is currently a global problem in the world. Countries all across the world are in various stages of the pandemic. Many people who have suffered from the effects of this disease might now be at risk of long-term deterioration of health. The extent of this impairment is yet unknown, but it is clear from early research that these patients will be in need of rehabilitation in all phases of the disease – acute, post-acute and long-term. Rehabilitation is aimed at optimizing human functions in interaction with the environment. Rehabilitation can reduce the effects of COVID-19 on human health and function. The appropriate deployment of physiotherapists to reflect the local needs may facilitate early discharge, thus reducing the burden on scarce hospital beds.

Notwithstanding great attention being paid to various issues of rehabilitation, health care and education [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15], there is a need of a more thorough focus on the general aspects of COVID rehabilitation, thus becoming the purpose of the survey. The objectives are as follows: to describe the pathogenesis and symptoms, to reveal the types of patients' rehabilitation, to emphasize the importance of an integrated approach to COVID rehabilitation.

Pathogenesis and symptoms of COVID-19. Coronavirus disease (COVID-19) is an infectious disease caused by a newly discovered coronavirus [16]. The pathogenesis of the disease is completely unexplored, but it is known that the coronavirus is surrounded

by a super capsid permeated with sparse spikes, which have the structure of thin necks and spherical heads, they look like a crown. The infection is spread by airborne droplets through inhalation of coughing or sneezing with the virus, as well as through the virus on the surface with subsequent introduction into the eyes, nose or mouth. The incubation period lasts from 2 days to 2 weeks.

The entrance gate for infection is the mucous membrane of the upper respiratory tract. When affected by the pathogen 2019-nCov, the infection spreads rapidly to the bronchi and lungs. To date, the pathogenesis of COVID-19 is unknown. Scientists believe that the virus enters the cell by attaching to the receptors of angiotensin converting enzyme 2 (ACE), which the virus uses as a gateway [17].

COVID-19 affects different people in different ways. Most infected people will develop mild to moderate illness and recover without hospitalization.

The most common symptoms include fever, dry cough, and tiredness. Less common symptoms comprise aches and pains, sore throat, diarrhoea, conjunctivitis, headache, loss of taste or smell, a rash on skin, or discolouration of fingers or toes. The serious symptoms involve difficulty breathing or shortness of breath, chest pain or pressure, loss of speech or movement [16].

Advantages of rehabilitation. Rehabilitation has positive influence on human health through optimizing health and functioning outcomes, early discharge facilitation, reducing the risk of readmission [18]. Rehabilitation can reduce intensive care unit – admission related complications. The aim of rehabilitation is to improve recovery and reduce disability or the experience thereof.

Rehabilitation interventions address several consequences of severe COVID-19 such as physical impairments, cognitive impairments, swallow impairments, provision of psychosocial support. It is evident that older people and people with pre-existing comorbidities are at higher risk for more severe illness. Rehabilitation can be beneficial in these populations to maintain their prior levels of functionality and independence.

Respiratory rehabilitation. One of the rehabilitations that can be used for COVID-19 is pulmonary rehabilitation. It is not recommended to use it early to avoid exacerbation of respiratory disorders and the spread of the virus. In the acute phase, the following methods are not recommended: diaphragmatic breathing, pursed-lip breathing, bronchial hygiene, lung expansion techniques (positive expiratory pressure), incentive spirometry, manual mobilisation of the ribcage, respiratory muscle training and aerobic exercise. Postural drainage and standing are used to secrete secretions.

In the post-acute phase, the following respiratory rehabilitation methods are used: inspiratory muscle training if inspiratory muscles are weak; diaphragmatic breathing; thoracic expansion (with shoulder elevation); mobilisation of respiratory muscles; airway clearance techniques (as needed); positive expiratory devices may be added if needed; be careful to not overload the respiratory system and causing respiratory distress [16].

Functional rehabilitation. The second type of rehabilitation for the cochlear is functional rehabilitation. It includes assessment of exercise and functional capacity; monitoring of pre-existing conditions; exercise training and/or physical activity coaching; cardiopulmonary exercise testing; activities of daily living (ADL); clinical outcome measures. Functional rehabilitation aspects to assess: muscle and joint range

of motion, strength testing, balance. Exercise capacity – assess with the 6-minute walking test (continuous oxygen saturation monitoring included).

In rehabilitation, a specific functional scale for the patient is used to identify significant limitations in everyday life. The patient's oxygen saturation and heart rate before, during and after exercise are also monitored. Other means and methods of functional rehabilitation are: International Physical Activity Questionnaire to measure function and disability; Physical Activity Scale for the Elderly to measure function and disability; Berg Balance Scale; 6 Minute Walking Test to assess exercise capacity; Barthel Index to measure ADL; Short Physical Performance Battery; 30 seconds sit to stand test; handgrip dynamometer test; manual muscle strength test. It is important to monitor the patient's respiratory and hemodynamic state during rehabilitation.

Active limb exercises should be followed by progressive muscle strengthening (suggested programs 8-12 RM load for 8-12 repetitions, 1 to 3 sets with 2 minutes rest between sets, 3 sessions a week for 6 weeks) [17]. Neuromuscular electrical stimulation can be used to help with strengthening. Aerobic reconditioning can be achieved with walking, cycle or arm ergometry, NuStep cross trainer. Keep aerobic activity less than 3 metabolic equivalents of task (MET's) initially. Progressive aerobic exercise can later be increased to 20-30 minutes. Education on energy conservation and behaviour modification [16].

Cognitive rehabilitation. COVID-19 can also impact the nervous system, including the brain. For some people, this may result in changes in cognition. According to a September 2020 article in *The Lancet*, those with long COVID may experience [19]: memory problems, trouble concentrating, brain fog, dramatic mood changes, a loss of taste or smell. People with severe COVID-19 may also experience cognitive changes. Up to 80% of people who receive ventilation experience delirium, which can include hallucinations. For critically ill patients who do not need ventilation, the condition affects 20–40%.

Doctors are still learning about the best ways to reduce the likelihood of these complications. However, cognitive rehabilitation therapy (CRT) can help manage or potentially recover from them. CRT helps someone practice specific thinking patterns and behaviours to strengthen their cognitive abilities. This may include memory training, speech therapy, mental exercises, psychological support for people who feel confused or disoriented, mental health support.

Living through a severe illness can affect a person's mental health in several ways. Some people who survive COVID-19 may experience psychological trauma, which is a response to extreme stress. Trauma may cause anxiety, depression, or disassociation, which refers to a feeling of disconnection from a person's thoughts, feelings, or experiences. People who go through a traumatic event may not remember it clearly, or only remember certain parts.

Some people who experience trauma go on to develop post-traumatic stress disorder (PTSD), which causes longer-lasting symptoms, including flashbacks, nightmares, and hyperarousal. In addition to the impact of the initial illness, the chronic symptoms or complications people may experience can also be challenging. Those with a chronic illness are more likely to develop depression.

However, effective treatments and therapies are available for trauma, PTSD,

depression, and any other mental health condition that may arise due to acquiring COVID-19. A person may benefit from: therapy, whether online or in-person; support groups for people with a particular condition; survivor groups, for people who have survived COVID-19; activities that ease stress and anxiety, such as yoga or mindfulness.

Multidisciplinary team involvement. Various members of the multidisciplinary team will be involved in the post-acute rehabilitation phase of survivors of severe COVID-19. Occupational therapists facilitate functional independence, help to prepare the patient for discharge, and can address cognitive changes. Speech and language pathologists/therapists assess and treat dysphagia as a result of intubation, assess and treat voice impairments as a result of prolonged intubation, and address communication issues. Education on healthy lifestyle and the importance of participating in family and social activities should be provided to the patient. Psychological interventions should be provided where required for patients by occupational therapists, social workers or rehabilitation psychologists. Chinese medicine techniques (tai chi, Qigong, guided breathing) have been suggested by the Chinese [18].

Conclusions. If a person has suffered badly from this disease, then life may be different after that. There is often a loss of a certain percentage of the lungs, and it should be remembered that COVID affects not only the pulmonary system, but also others such as the heart. Negative effects also occur on mental health. Therefore, the key point was to emphasize the multidisciplinary approach. In developed countries, this is a common practice and it shows positive results, because a comprehensive solution to the problem restores the quality of life and can even return a person to the previous state. The patient's desire to work and learn to live after the illness is important. During a pandemic that will last indefinitely, everybody needs to follow the usual rules of hygiene and read more information on health, which can prevent the spread of the pandemic. A full-fledged team is professionals and the patient's family, which guarantees a return to a quality life.

References:

1. Герцик, М. С. (1997). Підготовка фахівців з фізичної реабілітації. *Ефективність реформи охорони здоров'я* : матеріали міжнар. конф. українсько-канадського партнерства в охороні здоров'я (с. 75). Київ, Україна.
2. Сафронова, Г., Приступа, Є., Магльований, А., Герцик, М., Грибовська, І., Дуліба, О., & Малаховська, Н. (1994). Підготовка спеціалістів з реабілітації інвалідів методами фізичної культури і спорту в інституті фізичної культури. *Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні* : матеріали I Респ. конф. (с. 477-478). Луцьк, Україна.
3. Герцик, М. (1998). Досвід підготовки фахівців з фізичної реабілітації у ЛДІФК. *Молода спортивна наука України*, 1(2), 211-215.
4. Styfanyshyn, I. M., Yurko, N. A., & Yakovenko, S. (2019). Comparative characteristic of oncological rehabilitation centers abroad and in Ukraine. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* (30), 100–103.
5. Герцик, М. С. (1999). Особливості підготовки фахівців з фізичної реабілітації у Львівському державному інституті фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура в сучасному суспільстві*, 609-612.

6. Романчук, О. (2019). Підготовка фахівців фізичного виховання і спорту до педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в Австрії: теоретико-методологічний аспект : монографія. Львів: Галицька видавнича спілка.
7. Герцик, М. С. (2000). Специфіка підготовки фахівців з фізичної реабілітації. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні*, 79-82.
8. Yurko, N. A., Romanchuk, O. V., Styfanyshyn, I. M., & Protsenko, U. M. (2021). Teaching online: the key peculiarities. *Modern education, training and upbringing : collective monograph*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch. <https://doi.org/10.46299/ISG.2021.MONO.PED.I>
9. Герцик, М. С. (2001). Організаційно-методичні особливості підготовки фахівців із фізичної реабілітації. *Кінезіологія в системі культури : матеріали конф.* (с. 7-8). Івано-Франківськ: Плай.
10. Романчук, О., & Данилевич, М. (2020). Особливості підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту у педагогічних коледжах України. *Collective monographs*. <https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.02>
11. Герцик, М., & Герцик, А. (2002). Підготовка фахівців фізичної реабілітації в умовах ступеневої системи освіти. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації– нова епоха, нова генерація*, 31-36.
12. Yurko, N., Kalymon, Yu., & Vorobel, M. (2021). Professional English: the main features. *Priorities in the development of science and education : Abstracts of XX International Scientific and Practical Conference* (pp. 106–109). April 13–16, 2021, Budapest, Hungary. <https://doi.org/10.46299/ISG.2021.I.XX>
13. Protsenko, U., Styfanyshyn, & Popatsa, Kh. (2021). Studying English by means of TV. *Priorities in the development of science and education : Abstracts of XX International Scientific and Practical Conference* (pp. 102–105). April 13–16, 2021, Budapest, Hungary. <https://doi.org/10.46299/ISG.2021.I.XX>
14. Pomirko, R. S., Koval, R. S., Romanchuk, O. V., & Tyravska, O. I. (2019). Frantsuzko-ukrainskyi ta ukrainsko-francuzkyi slovnyk terminolohii fizychnoi ta rehabilitatsiinoi medytsyny; za red. Pomirka R. S. Lviv: Halytska vydavnycha spilka
15. Герцик, А. & Герцик, М. (2010). До проблеми тлумачення понять „фізична реабілітація” та „фахівець з фізичної реабілітації”. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (8), с. 95-98.
16. Coronavirus. *World Health Organization*. Retrieved from <https://www.who.int/health-topics/coronavirus>
17. Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Aetiology. *BMJ Best Practice*. Retrieved from <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000201/aetiology>
18. COVID-19: Post-Acute Rehabilitation. *Physiopedia*. Retrieved from https://www.physio-pedia.com/COVID-19:_Post-Acute_Rehabilitation
19. COVID-19 rehabilitation for physical and mental health. *Medical News Today*. Retrieved from <https://www.medicalnewstoday.com/articles/covid-19-rehabilitation#mental-health>

EXPERIENCE IN THE USE OF PROBIOTICS FOR THE PREVENTION OF VAGINAL DYSBIOSIS IN WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE

Shcherba Olena

Ph.D., Assistant
Department of Obstetrics and Gynecology No3
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine

Lastovetskaya Lilia

Ph.D., Associated professor
Department of Obstetrics and Gynecology No3
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine

Budko Albina

student,
Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine

In recent years, there has been a steady trend towards an increase in the number of patients with vaginal infections, which are a serious medical and social problem [1-3]. Clinical observations indicate that the long-term existence of vaginal dysbiosis leads to adverse consequences for the health of women. Dysbiotic disorders of the microflora composition support the existing pathological processes, reduce the colonization resistance of the vagina and create a real opportunity for the development of inflammatory diseases of the pelvic organs during intrauterine manipulations and surgical interventions [2, 4-5].

Modern clinical studies and observations indicate that the frequency of positive results of treatment of vaginal infections depends not only on the quality of etiotropic therapy and elimination of the pathogen, but mainly on the normalization and restoration of the vaginal microflora [1, 3, 6], and probiotics are the leading means for its restoration.

The purpose of this study is to study the effectiveness of probiotics for the prevention of vaginal dysbiosis in women of reproductive age.

MATERIALS AND METHODS

The study design included the examination and treatment of 67 patients with vaginal dysbiosis and 30 practically healthy women. The groups were identical and representative by age, social status, and obstetric and gynecological history. The criteria for including women in the study were: clinical and laboratory confirmation of the diagnosis, the age of women 18-39 years, informed consent to participate in the

study, the fulfillment of all doctor's prescriptions. All patients observed a hygienic regime.

In accordance with the purpose of the study, all patients with vaginal dysbiosis underwent standard two-stage therapy. At the first stage, the drug Metronidazole was used for 500 mg for 7 days. At the second stage, the patients were divided into 2 groups. Group I included 37 women who, in order to restore the normal vaginal microflora and to prevent relapses, were prescribed oral Probizfemin 1 capsule 2 times a day after meals for 2 to 4 weeks. In group II-30 patients who used Acylact 1 candle 2 times a day for 10 days. The effectiveness of treatment was evaluated by the subjective feelings of women, the dynamics of the clinical picture of the disease, the specific and quantitative composition of the vaginal microflora. The criterion of cure was the normalization of the vaginal microflora. Control studies were conducted on the 15th day of therapy, as well as 60 days after the end of treatment.

The diagnosis of vaginal dysbiosis was established on the basis of the results of bacteriological and bacterioscopic studies. In particular, the presence of vaginal dysbiosis was indicated by: the content of lactobacilli less than 10^4 CFU / ml, an increase in the content of conditionally pathogenic microorganisms more than 10^4 CFU/ml or their presence in associations of more than two species, as well as the presence of hemolytic microorganisms.

The results of the study were processed by the methods of variation statistics with the determination of the average value and error, the discrepancies of the values were considered reliable at $p < 0,05$ (for parametric values, they were evaluated by the Student's t – test, for nonparametric ones-by the Fisher angular transformation method).

RESULTS

As our studies showed, in 37 women of the group, the picture of microscopic examination of vaginal smears corresponded to dysbiosis and was expressed in the absence of lactobacilli, the presence of abundant polymorphic gram-negative and Gram-positive rod and coccal microflora, «Clu» cells. The PH of the vaginal discharge in the examined patients was ($M \pm m$) $5,6 \pm 0,1$. In the course of therapy, almost all women of group I had no pathological vaginal discharge and a feeling of discomfort in the organs of the genitourinary system. Burning and unpleasant sensations in the vagina after 2 weeks from the start of treatment were noted only by 4 patients. In the smears on the 15th day of treatment, most patients showed a decrease in the rod and coccal microflora. The PH of the vaginal discharge was statistically significantly reduced compared to the initial data to $4,8 \pm 0,1$. Only in three cases was the presence of *Candida albicans* detected. In this case, a single administration of Butaconazole at the standard dose was additionally prescribed. The immediate positive effect of the treatment was found on the 15th day in 34 cases (91,9 %).

After 60 days from the start of therapy, all 37 patients felt almost healthy and did not make any complaints. When assessing the microscopic characteristics of the vaginal biocenosis, the presence of normocenosis was found in 35 cases and an intermediate type in 2 cases.

It was noted that as a result of standard two-stage therapy, 26 women of Group I had a clinical recovery (86,8 %). The presence of pathological secretions from the genital tract and unpleasant subjective sensations was noted in 4 patients, as a result of

non-compliance with the treatment protocol. When evaluating the results after 60 days from the end of therapy in 22 patients of group II, when assessing the vaginal microbiocenosis, the presence of normocenosis was registered and in 8 — intermediate type.

CONCLUSIONS

Thus, taking into account the above, it can be concluded that the use of oral polyprobiotics with high antagonistic activity against pathogenic and conditionally pathogenic microorganisms, in particular Probizfemin, has a higher therapeutic effectiveness compared to monoprobiotics, and is comparable to the effectiveness of standard treatment regimens for bacterial vaginosis, which can be used as an alternative to the treatment of this pathology with antibacterial drugs.

References:

1. Benyuk V. A., Lastovetskaya L. D., Usevich I. A., Shcherba E. A., Samsonova S. S. Modern approaches to the diagnosis and treatment of inflammatory diseases of the uterus appendages. – 2008. – № 2 (34). – Pp. 67-70.
2. Shcherba O. A., Lastovetskaya L. D., Polovinka V. A., Shako V. A. Clinical Aspects of associated Candida-herpetic vulvovaginitis. – 2019. – № 7 (143). - P.85-89.
3. Jennings, R.T. Gynecological and reproductive issues for women in space: a review / R.T. Jennings, E.S. Baker // *Obstet. Gynecol. Surv.* – 2000. – Vol. 55, №2. – P. 109–116.
4. Kira E. F. Bacterial vaginosis. - St. Petersburg: OOO "Neva-Lux", 2001 — 364 p.
5. Sweet RL. Treatment of acute pelvic inflammatory disease. *Infect Dis Obstet. Gynecol.* 2011;2011:561909.
6. Sexually Transmitted Diseases Treatment Guidelines, 2015. The MMWR series of publications is published by the Center for Surveillance, Epidemiology, and Laboratory Services, Centers for Disease Control and Prevention (CDC), U.S. Department of Health and Human Services, Atlanta, GA 30329-4027. Sexually Transmitted Diseases Treatment Guidelines, 2015, Available at: www.cdc.gov.

FEATURES OF STRUCTURAL-CONTAMINATION PROCESSES IN EXTENDED INDICATIONS FOR URGENT HERNIOPLASTY

Slonetskyi B.

Doctor of Sci(Med), Professor
Department of surgery of dentistry faculty
BOGOMOLETS NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY
Kiev, Ukraine

Kotsiubenko V.

Surgeon
Surgical department №1
Kiev City Emergency Hospital
Kiev, Ukraine

Yaroshuk D.

PhD(Med), Assistant of Professor of Department of surgery of dentistry faculty
BOGOMOLETS NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY
Kiev, Ukraine

Verbytskyi I.

PhD(Med), Assistant of Professor of Department of emergency
Shupyk National Healthcare University of Ukraine
Kiev, Ukraine

The positive achievements of the widespread introduction of hernioplasty in planned herniosurgery are increasingly encouraging the expansion of indications for its reasonable introduction in patients with strangulated ventral hernias [1,2,3]. However, an in-depth analysis of various postoperative complications encourages further investigation of the features of contamination processes of peri-hernial areas [4, 5].

The aim of the study is to investigate the features of individual contamination processes depending on the method of modeling a strangulated ventral hernia.

Materials and methods of research. The work is based on the results of experimental studies (white rats), which were performed in strict compliance with general ethical standards and principles of animal experiments. To investigate the contamination processes of the area of strangulated hernia in experimental animals of 1 group (18), simulation of small bowel loop strangulation was performed in which the hernia sac was represented only by a separated peritoneum. In animals 2 group (18) after previous (3 months) modeling of abdominal wall hernia also performed strangulation of the small bowel loop. Investigation of microbial contamination of the peri-hernial area (hernia water, hernia sac, around the hernia tissue, parietal peritoneum

of the hernia gate) were performed after 3, 6, 9 hours. Laboratory, instrumental, microbiological and statistical research methods were used.

Results of the research. The results of the study of microbial contamination in the first group revealed that 3 hours after the simulation of the pathological process there is an infection of hernia water to 2.64 ± 0.13 lg CFU / ml, parietal peritoneum of the hernia sac - 2.38 ± 0.17 lg CFU / g, peri-hernia tissues - 2.23 ± 0.19 lg CFU / g, while in the second group the contamination was lower and was only for the hernia sac 2.17 ± 0.14 lg CFU / g

After 6 hours in the first group microbial contamination of hernia water was up to 2.96 ± 0.23 lg CFU / ml, parietal peritoneum of the hernia sac - 2.67 ± 0.25 lg CFU / g, peri-hernia tissue - 2.44 ± 0.19 lg CFU / g, parietal peritoneum of the hernia gate - 1.86 ± 0.22 lg CFU / g. In the second group after 6 hours there was a significant reduction in the dislocation processes of microbial contamination, because even with microbial contamination of hernia water 3.09 ± 0.16 lg CFU / ml and hernia sac - 2.84 ± 0.19 lg CFU / g contamination of peri-hernia tissues was only - 2.12 ± 0.14 lg CFU / g and was not observed in the parietal peritoneum of the hernia gate.

In the first group after 9 hours microbial contamination of hernia water was 3.45 ± 0.31 lg CFU / ml, parietal peritoneum of the hernia sac - 3.23 ± 0.24 lg CFU / g, peri-hernia tissue - 3.31 ± 0.27 lg CFU / g, parietal peritoneum of the hernia gate - 2.39 ± 0.15 lg CFU / g. After 9 hours, the second group showed a significant reduction in microbial dislocation. And although the microbial contamination of hernia water was 3.49 ± 0.26 lg CFU / ml and hernia sac - 3.14 ± 0.22 lg CFU / g contamination of the surrounding hernia tissues was only - 2.51 ± 0.27 lg CFU / g, and parietal peritoneum of the hernia gate even 1.62 ± 0.12 lg CFU / g

Conclusion. 1. The severity of contamination processes in strangulated ventral hernia is directly related to the duration of histo-morphological transformation of the hernia sac.

2. Two-stage modeling of a strangulated ventral hernia allows to expand the indications for the use of urgent hernioplasty and justifies the choice of mesh placement.

References.

1. Jeremy A Warren, Joseph A Ewing, Alfredo M Carbonell, William S Cobb. Ventral Hernia Repair in Contaminated Field: Additional Comparative Analysis of Risks of Recurrence and Infection: In Reply to Liang and colleagues.

Am.Coll.Surg.2020

Jun;230(6):1125-1126.

DOI:10.1016/j.jamcollsurg.2020.03.013.

2. M P Morris, J A Mellia, A N Christopher, M N Basta, V Patel, K Qiu, R B Broach, J.P Fisher. Ventral hernia repair with synthetic mesh in a contaminated field: a systematic review and meta-analysis. Hernia.2020.Jan 19.DOI:10.1007/s10029-020-02358-5.

3. Albert Thomas Anastasio, Jeffrey L Van Eps, Joseph S Fernandez-Moure Surgical technique for development of a clinically-representative ventral hernia repair infection rat model. MethodsX.2020 Apr 22;7:100887. DOI: 10.1016/j.mex.2020.100887.

4. Lei Liang, Li-Yang Sun, Yong-Kango Diao, Hang-Dong Jia, Tian Yang Impact of Mesh Selection During Ventral Hernia Repair on Postoperative Surgical Site Infection and Hernia Recurrence. *Am.Coll.Surg.*2020 Jun;230(6):1124. DOI:10.1016/j.jamcollsurg.2020.03.005

5. C He, J Lu, M W Ong, D J K Lee, K Y Tan, C L K Chia. Seroma prevention strategies in laparoscopic ventral hernia repair: a systematic review. *Hernia.*2020 Aug;24(4):717-731. DOI: 10.1007/s10029-019-02098-1.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ УТИЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ

Андрєєв Володимир Анатолійович

Товариство з обмеженою відповідальністю «А-ЕНЕРГО»,
код ЄДРПОУ 40277858

Проект постанови кабінету Міністрів України «Деякі питання збирання, видалення, знешкодження та утилізації відходів, що утворюються в процесі надання послуг з охорони здоров'я людей, ветеринарних послуг, пов'язаних з цим видом дослідних робіт, а також відходи лікарських засобів» (далі – проект постанови) розроблений на виконання пункту 7 Доручення Президента України від 30 травня 2011 року «Щодо підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері поводження з відходами» і пункту 107.3 національного плану дій а 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2012 року №187/2012 [2, 9].

В Україні щорічно утворюються 380-400 тис.тон медичних відходів, з яких 100–120 тис.тон – небезпечні.

У даній сфері правового аспекту регулювання діють:

1. Цивільний кодекс України;
2. Господарський кодекс України;
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
4. Закон України «Про відходи»;
5. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.07.2017 №349, зареєстрований в Міністерстві юстиції 23 липня 2004 за №916/9515

Прийняття даного проекту постанови Кабінету Міністрів України сприятиме:

1. Створенню ефективної системи поводження з медичними відходами.
2. Посилення державного контролю щодо їх збирання, видалення, знешкодження та утилізації.
3. Зменшенню негативного впливу небезпечних відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних вискоефективних методів утилізації медичних відходів утилізації медичних відходів відповідно до сучасних вимог охорони довкілля.
4. Запобіганню несанціонованого попадання цих відходів на сміттєзвалища.
5. Зменшенню навантаження на полігони твердих побутових відходів.
6. Створення енергозберігаючих технологій (шляхом утилізації медичних відходів отримувати альтернативні види енергії).
7. Створенню додаткових місць у цій сфері.
8. Зниження рівня різних інфекційних захворювань.

Відмінною ознакою медичних відходів від інших є надто висока ступінь обсіменіння їх патогенною мікрофлорою, що є основною причиною віднесення цих відходів до категорії небезпечних [3].

Медичні відходи є чинниками прямого і опосередкованого ризику забруднення навколишнього середовища, виникнення інфекційних та неінфекційних захворювань серед населення, тому Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) відносить медичні відходи до групи небезпечних і рекомендує створення соціальних служб для їх переробки.

Одним із основних методів щодо знешкодження небезпечних медичних відходів, що використовується в Україні є пряме спалювання цих відходів у відкритому, що призводить до забруднення довкілля та негативно впливає на здоров'я людей.

Спостерігається багато випадків, коли небезпечні медичні відходи змішуються з твердими побутовими відходами та потрапляють на полігони та несанкційовані звалища, а це може призвести до ризику поширення туберкульозу, зараження дорослих і дітей вірусами гепатиту В і С, мікроорганізмами різних хвороб, іншими вірусними інфекціями та зараження природного середовища.

Таким чином, існуюча практика поводження з медичними відходами не забезпечує захист населення і навколишнього природного середовища від їх шкідливого впливу. Ця ситуація притаманна нині практично усім населеним пунктам України і становить загальнодержавну проблему, необхідність вирішення якої відповідає основним принципам державної політики у сфері поводження з відходами, сформульований у Законі України «Про відходи» щодо забезпечення нормальної життєдіяльності населення, належного рівня санітарного очищення населених пунктів, охорони довкілля та ресурсозбереження [6, 20].

На шляху вирішення цієї проблеми є такі основні перешкоди:

1. Недостатня кількість одноразової тари для збирання та пакування медичних відходів, в результаті чого відмічаються факти збирання і тимчасового зберігання не обеззаражених медичних відходів у побутовій тарі (коробках, господарських пакетах) і контейнерах, призначених для побутових відходів.

2. Недостатня кількість контейнерів для тимчасового зберігання медичних відходів.

3. Відсутність спеціального санітарно-гігієнічного обладнання, інвентарю, витратних ємкостей, багаторазових пакетів, транспортних внутришньокорпусних теліжок або міні-контейнерів), а також проста і надійна технологія герметизації одноразової упаковки.

4. Недостатня кількість або відсутність спеціального транспорту для перевезення відходів з території стаціонару до місць захоронення та знешкодження відходів.

5. Відсутність спеціального устаткування для знезараження/знешкодження медичних відходів.

1.1. Законодавство України щодо поводження з відходами

Законодавство про відходи складається із законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про поводження з радіоактивними відходами", "Про металобрухт", "Про житлово-комунальні послуги", "Про хімічні джерела струму", "Про ветеринарну медицину", "Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції", "Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною", Кодексу України про надра, цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Основними завданнями законодавства про відходи є:

а) визначення основних принципів національної політики у сфері поводження з відходами;

б) правове регулювання відносин щодо діяльності у сфері поводження з відходами;

в) визначення основних умов, вимог і правил щодо екологічно безпечного поводження з відходами, а також системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження;

г) забезпечення мінімального утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, запобігання шкідливому впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини [36, 44].

Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.), до якої Україна приєдналась у 1999 р., визначає МВ таким чином: відходи, що утворились у результаті лікарського догляду за пацієнтами в лікарнях, поліклініках та клініках; відходи виробництва і переробки фармацевтичної продукції; непотрібні фармацевтичні товари, ліки та препарати. У 1999 р. були розроблені і затверджені СанПіН 2.1.7.728-99 «Правила збору, зберігання та видалення відходів лікувально-профілактичних установ» [1], тобто відходів, що утворюються в лікарнях, диспансерах, станціях швидкої медичної допомоги, станціях переливання крові, установах тривалого догляду за хворими, науково-дослідних інститутах та навчальних закладах медичного профілю, ветеринарних лікарнях, аптеках, фармацевтичних виробництвах, оздоровчих установах, санітарно-профілактичних установах, установах судово-медичної експертизи, медичних лабораторіях, приватних підприємствах із надання медичної допомоги [2, 4].

В СанПіН 2.1.7.2790–10 «Санітарно-епідеміологічні вимоги до поводження з медичними відходами») [2] відзначається, що відходи утворюються в організаціях при здійсненні медичної та/або фармацевтичної діяльності, виконанні лікувально-діагностичних та оздоровчих процедур, тобто замість всіх відходів ЛПУ, що утворюються в результаті їх діяльності

(у т.ч. побутові відходи та ін.).

Розглянувши ситуацію, що склалася в Україні у сфері поводження з відходами, Рада національної безпеки і оборони України відзначає наявність у ній низки проблем та негативних

тенденцій. Не забезпечуються повне збирання, максимально можлива утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів, унаслідок чого прогресує їх накопичення, не впроваджуються екологічно безпечні методи та засоби поводження з відходами, через що підвищується небезпечність відходів, зростають техногенні та екологічні ризики [46].

Недостатньо впроваджуються маловідходні технології, повільними темпами створюється інфраструктура у сфері поводження з відходами, перш за все небезпечними, їх утилізації. Неналежними темпами вдосконалюється законодавство у сфері поводження з відходами, не забезпечується поетапна розбудова системи державного регулювання у цій сфері. Регулювання органами виконавчої влади діяльності у сфері поводження з відходами, впровадження системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження, здійснюється непослідовно, результати виконання прийнятих рішень свідчать про неефективність заходів, передбачених такими рішеннями.

Наведене свідчить про незадовільний стан реалізації органами виконавчої влади державної політики у сфері поводження з відходами, про відсутність належної координації роботи міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цій сфері. [29].

З метою забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, гарантування належних умов життєдіяльності суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, з огляду на нагальну потребу у підвищенні рівня ефективності державної політики та державного управління у сфері поводження з відходами Рада національної безпеки і оборони України **вирішила:**

1. Визнати недостатньо ефективною діяльність Кабінету Міністрів України з реалізації державної політики у сфері поводження з відходами та координації роботи міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цій сфері, впровадження механізмів державного регулювання у сфері поводження з відходами.

З 1 травня вступили в силу нові Правила надання послуг з поводження з побутовими відходами, затверджені постановою Кабінету Міністрів України №318 від 27 березня 2019 року.

Раніше відповідна послуга називалася “вивезення побутових відходів”, тепер її назву змінено на “поводження з побутовими відходами”. Зміна формулювання у тому числі пов'язана зі спробою змінити ситуацію з наданням цієї послуги [1, 4].

Відповідно до Закону України “Про відходи”, в поняття “поводження з відходами” включене не тільки їх вивезення на полігон, а дії, спрямовані на попередження утворення відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, обробка, переробка, утилізація, видалення, знешкодження та захоронення.

Обов’язок сортування сміття. Нова редакція Закону України “Про житлово-комунальні послуги” покладає додаткові зобов’язання не тільки на компанії, що надають послуги з вивезення сміття, а й на споживачів їх послуг.

Крім цього, якщо раніше законодавство розглядало роздільний збір відходів лише як одну з можливостей, то тепер в Законі України “Про відходи” чітко вказано, що **власники або наймачі, користувачі, у тому числі орендарі, джерел утворення побутових відходів забезпечують роздільне збирання як побутових, так і медичних.**

Як відомо, не рідко буває, що вміст контейнерів для роздільного збору сміття вивозиться разом з несортованими відходами або не вивозиться зовсім. Тепер ситуація з роздільним збором сміття повинна покращитися.

Може з’явитися набагато більше видів контейнерів для роздільного збору сміття, ніж можна побачити у дворах будинків зараз. У договорі можна передбачити роздільне збирання відходів з полімерів (пластик, поліетилен), зі скла, паперу, кольорових металів та іншої вторинної сировини [3].

Також може бути окремо передбачене вивезення органічних (харчових) і небезпечних відходів (лампочки, батарейки тощо).

1.2. Участь України у міжнародних програмах щодо утилізації відходів.

Одним із нових принципів міжнародного права навколишнього середовища, які сформувалися в останні роки, є принцип міжгенераційної рівності, який визнає право майбутніх поколінь жити в сприятливому навколишньому середовищі. Застосування цього принципу вимагає як мінімум раціонального використання природних ресурсів і попередження невідвортної шкоди довкіллю, перегляду процедури оцінки впливу на навколишнє середовище, а також доступу до правосуддя в інтересах майбутніх поколінь.

Цей Принцип визнаний у міжнародному праві через закріплення в договорах, конвенціях та судових рішеннях Міжнародного Суду ООН та загальних принципах права, визнаних цивілізованими націями. Так, у серпні 1993 р. Верховний Суд Республіки Філіппіни визнав право на позов групи дітей як представників теперішнього і майбутнього поколінь проти Секретаря Департаменту навколишнього середовища і природних ресурсів з вимогою відмінити видану ліцензію на вирубку лісу та заборонити видавати нові ліцензії. Ця справа відома як справа Хуана Антоніо Опози (який представляв інтереси дітей) проти Фунхенсіо Факторана, Секретаря Департаменту навколишнього середовища і природних ресурсів. Верховний Суд обґрунтував своє рішення на концепції міжгенераційної відповідальності та праві на збалансоване і здорове довкілля, закріпленому у Конституції Філіппін.

Указом Президента України від 11 червня 1998 року затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, одним із напрямів якої є адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Цей процес передбачає реформування правової системи України, зближення і поступове приведення її законодавства у відповідність з європейськими стандартами і серед ряду інших галузей охоплює законодавство про навколишнє природне середовище. Крім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 1999 року схвалено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що визначає етапи та механізм адаптації законодавства у всіх сферах, які охоплюються цим процесом (в тому числі законодавства, що стосується навколишнього природного середовища) [12, 44].

Правові норми, закріплені в установчих договорах, є нормами первинного права. Вони встановлюють цілі, принципи і завдання Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, їх юрисдикцію, порядок формування і функціонування інститутів, умови здійснення членства. Установчі договори визначають основні параметри європейського права, його особливості, умови і порядок застосування.

Екологічна політика Європейського Союзу закріплена в Розділі XIX “Навколишнє середовище” Договору про створення Європейського Співтовариства (ст.174-176). Ст. 174 визначає цілі Європейського Співтовариства в сфері охорони навколишнього середовища, а саме [1]:

- охорона, захист і покращення стану навколишнього середовища;
- захист здоров'я людей;
- розумне і раціональне використання природних ресурсів;
- забезпечення на міжнародному рівні заходів, пов'язаних з вирішенням екологічних проблем в регіональному та глобальному масштабі. Окрім того, ст. 174 (2) визначає принципи екологічної діяльності ЄС:

- принцип попередження і превентивних дій;
- принцип відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу, головним чином шляхом ліквідації її причин, і оплати за шкоду тими, хто її завдав.

Норми вторинного права створюються органами Європейського Союзу і регулюють в межах юрисдикції Співтовариств і Союзу відносини між суб'єктами права ЄС. До них належать: регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки.

Основним джерелом екологічного права Європейського Союзу є директиви, яких у цій сфері прийнята дуже велика кількість і які стосуються широкого кола питань. Директиви є зручним способом врегулювання питань за допомогою права Співтовариства в державах-членах, адже держава сама вибирає способи імплементації певних положень у своє внутрішнє законодавство.

При цьому враховуються особливості правової системи держави та проблеми, що виникають у даній галузі. Тим не менше такий спосіб не є дуже ефективним, адже держави далеко не завжди дотримуються термінів внесення відповідних змін до законодавства чи прийняття нового законодавства, не

завжди належним чином впроваджують відповідні положення. Ефективнішими засобами у цьому відношенні є регламенти та рішення, які мають пряму дію.

Управління відходами і чисті технології [3]:

- Директива 2000/76/ЄС щодо спалення відходів;
- Директива 2000/53/ЄС про транспортні засоби, що вийшли з експлуатації;
- Директива 1999/31/ЄС про полігони для відходів;
- Директива 96/59/ЄС про утилізацію поліхлорбіфенілів та поліхлортерфенілів;
- Директива 94/62/ЄС про спалювання небезпечних медичних та ветеринарних відходів;
- Директива 94/62/ЄС про пакування та відходи пакування та ін.

Основні міжнародно-правові акти у сфері охорони довкілля за участі України, які прямо чи опосередковано стосуються утилізації відходів [63]:

1. Стокгольмська декларація (щодо питань навколишнього середовища). Дата прийняття: 16.06.1972 рр.

2. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням. Дата прийняття: 22.03.1989, дата набуття чинності: 05.05.1992 дата приєднання: 01.07.1999рр.

3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Дата прийняття: 25.06.1998, дата набуття чинності: 30.10.2001, дата приєднання: 06.07.1999рр.

4. Протокол про відповідальність і компенсацію за шкоду, завдану в результаті транскордонного перевезення небезпечних відходів і їх видалення. Дата прийняття: 10.12.1999рр.

Залишається невирішеною проблема збирання, обробки, знешкодження та видалення відходів. Зростає засміченість територій побутовими відходами. Такий стан охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки обумовлений рядом факторів.

Державні природоохоронні програми виконуються незадовільно. Їх реалізація систематично не забезпечується достатніми фінансовими ресурсами як на державному, так і на місцевому рівнях. Виконання заходів з охорони та відтворення природних ресурсів майже повністю ігноруються суб'єктами господарювання і перекладаються на державний та місцевий бюджети. Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства здійснюється незадовільно на всіх рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акимкин, В. Г. Анализ нормативной базы по обращению с медицинскими отходами в Российской Федерации [Электронный ресурс] / В. Г. Акимкин, А. В. Бормашов // Мед. алфавит. – 2013. – № 24. С. 45-48. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=21369743> (дата обращения: 07.04.2017).

2. Акимкин, В. Г. Обращение отходов класса Г в медицинских организациях / В. Г. Акимкин // Гл. мед. сестра. – 2017. – № 1. – С. 74-77.

3. Акимкин, В. Г. Принципы организации системы обращения с медицинскими отходами: мировая практика [Электронный ресурс] / В. Г. Акимкин, Т. В. Тимофеева, Е. А. Зудинова // Мед. алфавит. – 2015. – № 17. – С. 56-60. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=26330971> (дата обращения: 07.04.2017).

4. Закон України “Про відходи” із змінами.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 22-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/22-2013-%D1%80>.

ДИАГНОСТИКА КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ ПРИ БОЛЕЗНИ ПАРКИНСОНА (БП) С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОЦЕНОЧНОГО ТЕСТА «ТЕСТ НАЗЫВАНИЯ ОБЪЕКТОВ ВОЗРАСТАЮЩЕЙ СЛОЖНОСТИ (GNT/CANTAB)»

Зарипов Нурали Абдуракибович

Phd докторант кафедры неврологии и основ медицинской генетики ГОУ «Таджикский государственный медицинский университет имени Абуали ибни Сино»

Введение. Отдельная и особенно важная область исследований - выявление когнитивных нарушений на ранних стадиях БП - все еще широко обсуждается и испытывает недостаток в чувствительных инструментах. Кроме того, шкалы или вопросники предназначены главным образом для первичного или вторичного отбора. В исследованиях когнитивных нарушений при болезни Паркинсона используется широкий спектр тестов, но нет стандартизированных наборов тестов, специально разработанных для БП, все они носят рекомендательный характер и определяются самим исследователем на основании клинической практики и имеющихся знаний о когнитивном статусе при БП. Таким образом, на ранних стадиях БП рекомендуется проводить большинство тестов на состояние когнитивных функций, импульсного контроля, обучения, памяти, двигательного торможения и зрительно-пространственной ориентации.

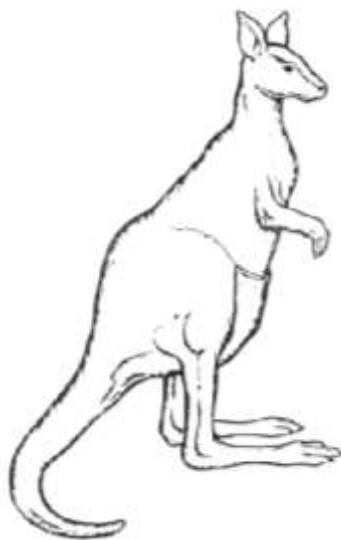
Цель. Диагностика когнитивных нарушений при болезни Паркинсона с использованием оценочного теста «Тест называния объектов возрастающей сложности (GNT/CANTAB)».

Материал и методы: Исследование проводилось на базе кафедры неврологии и основ медицинской генетики Государственного образовательного учреждения «Таджикский государственный медицинский университет имени Абуали ибни Сино». В основную группу было включено 115 пациентов с ранними стадиями болезни Паркинсона (БП), 42 человека (контрольная группа) были отобраны соответственно по возрасту, полу и длительности образования, у которых не было БП или других дегенеративных заболеваний ЦНС и недегенеративного синдрома Паркинсона.

Когнитивные функции оценивались с помощью набора компьютеризированных нейропсихологических тестов CANTAB eclipse 3.0.0 (Cambridge Neuropsychological Test Automated Battery). В приложении используется ноутбук или планшет с сенсорным экраном и двухкнопочный пульт дистанционного управления. Объект сидел перед экраном компьютера, чтобы удобно было касаться экрана или нажимать кнопки на пульте дистанционного управления во время выполнения задач. Исследователь находился рядом и объяснял порядок выполнения тестов.

Оценочный тест «Тест называния объектов возрастающей сложности (GNT/CANTAB)» позволяет оценить семантическую память, распознавание и наименование зрительных стимулов и поиск слов. Тест состоит из определенного количества черно-белых рисунков, расположенных в порядке возрастающей сложности. Этот тест оценивает способности испытуемого к наименованию объектов, и в то же время он структурирован по сложности, что позволяет учитывать индивидуальные различия испытуемых. Это значит, что тест позволяет выявить даже незначительные трудности, связанные с подбором слов, в том числе и у испытуемых, имеющих большой словарный запас. Существует также бумажный эквивалент теста. На экране отображаются подряд 30 объектов, знакомых людям разных культур и национальностей, расположенных в порядке возрастания сложности. Испытуемый должен назвать предмет, изображенный на рисунке (рисунок 1). Время тестирования не ограничено, в среднем около 10 мин. Невозможно вернуться к неназванному объекту. Оценивались следующие показатели: общая правильность (Total correct, GNTToco) - количество объектов, которые испытуемый идентифицировал правильно; процент правильности (Percent correct, GNTPerco) - процент объектов, которые испытуемый идентифицировал правильно, общие ошибки (Total errors, GNTToer) - количество объектов, которые испытуемый идентифицировал неправильно.

Рисунок №1. Пример Оценочного теста «Тест называния объектов возрастающей сложности (GNT/CANTAB)».

Результаты. Результаты тестирования GNT оказались хуже в группе пациентов с ранними формами БП и значительно отличались от результатов контрольной группы. Результаты теста GNT представлены в таблице 1.

Таблица 1. - Результаты теста GNT у пациентов обеих групп

	Больные с БП (N=115)	Контрольная группа (N=42)	Больные с БП		Контрольная группа	
			Жен (N=60)	Муж (N=55)	Жен (N=22)	Муж (N=20)
P	0,000		0,134		0,585	
GNTPerco	72,75±18,84	92,86±9,53	75,28±18,20	69,99±19,31	93,64±10,59	92,00±8,40
GNTToco	21,83±5,65	27,86±2,86	22,58±5,46	21,00±5,79	28,09±3,18	27,60±2,52
GNTToer	8,17±5,65	2,14±2,86	7,42±5,46	9,00±5,79	1,91±3,18	2,40±2,52

Примечание: GNTPerco – процентное число правильных ответов, %, GNTToco - абсолютное количество правильных ответов, GNTToer - общее количество ошибок, p – уровень статистической значимости.

Пациенты I основной группы, независимо от утомляемости, сонливости, продолжительности исследования и возраста, меньше дали правильных ответов с совершением большего числа ошибок при сравнении с контрольной группой.

Мы пришли к выводу, что семантическое ухудшение памяти и именования, основанное на результатах теста GNT, характерно для ранней моторной стадии БП и ухудшается по мере прогрессирования заболевания, но тяжесть самой БП не определяет данное когнитивное нарушение.

Список литературы

1. Постухов Ю.Ф. Изменения характеристик парадоксального сна – ранний признак болезни Паркинсона. *Ж. Высшей нервной деятельности*. 2013; 1(63): 75-85.
2. Гончарова З.А. Влияние немоторных симптомов на течение болезни Паркинсона и качество жизни пациентов. *Саратовский научно-медицинский журнал*. 2016; 3(12): 362-366.
3. Pfeiffer H.C. Cognitive impairment in early-stage non-demented Parkinson's disease patients. *Acta Neurol Scand*.2013;DOI:10.1111/ane.12189.
4. Иллариошкин С.Н. Этапы прогрессирования болезни Паркинсона. Что определяет выживаемость и прогноз? *Вестник Российской военно-медицинской академии*. 2013;4:11-13.
5. Иллариошкин С.Н. Болезнь Паркинсона – это социальный вызов обществу и медицине. *Российский и зарубежный рынки*.2018;3:22-25.
6. Зарипов Н.А., Ганиева М.Т. Оценка когнитивного статуса у пациентов с акинетико-ригидной и дрожательной формами болезни Паркинсона. *Вестник Авиценны*. 2020;1(22):56-60.
7. Вереютина И.А, Иллариошкин С.Н, Журавлева Е.Ю, Шехкеримов Р.К. Нейропсихологические расстройства на ранней стадии болезни Паркинсона. *Клиническая неврология*. 2012;2:11-15.
8. Касаткин В.Н., Рябова А.А., Дренева А.А., Румянцев А.Г. Результаты использования батареи нейропсихологических тестов САНТАВ для диагностики расстройств и оценки коррекции исполнительных функций у детей, перенесших

комплексное лечение опухолей задней черепной ямки. *Ж. Вестник восстановительной медицины*. 2017; 6: 33-39.

9. Рыбкина В.Л, Азизова Т.В. Факторы риска развития болезни Паркинсона. *Неврологический Журнал*. 2017;6:287-294.

10. Prediger R.D. Effects of caffeine in Parkinson's disease: from neuroprotection to the management of motor and non-motor symptoms. *J. Alzheimers Dis* 2010; 20(Suppl 1): .S205-S220.

11. Molenhauer B, Zhang J. Biochemical premotor biomarkers for Parkinson's disease. *Mov Disord* 2012; 27(5): 644-650.

12. Чухловина М.Л. Патогенетические механизмы деменции у пациентов старшего возраста с болезнью Паркинсона. *Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Карсакова*. 2014;114(7):79-82

13. Труфанов Е.А. Дифференциальный диагноз болезни Паркинсона и эссенциального тремора. *Медицинский вестник Юга России*. 2013;(1):73-79.

14. Соловьева А.П, Горячев Д.В, Архипов ВВ. Критерии оценки когнитивных нарушений в клинических исследованиях. *Ведомости Научного центра экспертизы средств медицинского применения*. 2018; 4(8):218-230.

15. Левин О.С, Артемьев Д.В, Бриль Е.В, Кулуа Т.К. Болезнь Паркинсона: современные подходы к диагностике и лечению. *Практическая медицина*. 2017;1(102):45-51.

16. Гимоян Л.Г, Силванян Г.Г. Нарушение Когнитивных функций: актуальность проблемы, факторы риска, возможности профилактики и лечения. *Архив внутренней медицины*. 2013;2(10): 35-40.

17. Satake W, Nakabayashi Y, Mizuta I, Hirota Y, Ito C, Kubo M, Kawaguchi T, Tsunoda T, Watanabe M, Takeda A, Tomiyama H, Nakashima K, Hasegawa K, Obata F, Yoshikawa T, Kawakami H, Sakoda S, Yamamoto M, Hattori N, Murata M, Nakamura Y, Toda T. Genome-wide association study identifies common variants at four loci as genetic risk factors for Parkinson's disease. *Nature Genetics* 2009; 41(12): 1303-1307.

18. Simon-Sanchez J, Schulte C, Bras JM, Sharma M, Gibbs RJ, Berg D, Paisan-Ruiz C, Lichtner P, Scholz SW, Hernandez DG, Kruger R, Federoff M, Klein C, Goate A, Perlmutter J, Bonin M, Nalls MA, Illig T, Gieger C, Houlden H, Steffens M, Okun MS, Racette BA, Cookson MR, Foote KD, Fernandez HH, Traynor BJ, Schreiber S, Arepalli S, Zonazi R, Gwinn K, Brug M, Lopez G, Chanock SJ, Schatzkin A, Park Y, Hollenbeck A, Gao J, Huang X, Wood NW, Lorenz D, Deuschl G, Chen H, Riess O, Hardy JA, Singleton AB, Gasser T. Genome-wide association study reveals genetic risk underlying Parkinson's disease. *Nature Genetics* 2009; 41(12):1308-1312.

19. Ахметжанов В.К, Шашкин Ч.С, Керимбаев Т.Т. Болезнь Паркинсона. Критерии диагностики. Дифференциальная диагностика. *Нейрохирургия и неврология Казахстана*. 2016;4(45):18-25.

20. Шипилова Н.Н, Титова Н.В, Катунина Е.А. Проблема немоторных симптомов при болезни Паркинсона и влияние дофаминергической терапии на их коррекцию. *РМЖ*. 2018; 4:85-90.

21. Таппахов А.А, Попова Т.Е, Николаева Т.Я, Шнайдер Н.А, Петрогва М.М. Скрининг немоторных симптомов болезни Паркинсона с помощью шкалы NMSQuest. *Неврология, нейропсихиатрия, психосоматика*. 2017;3:42-47.

22. Мазуренко ЕВ, Паномарев ВВ, Сакович РА. Когнитивные нарушения при болезни Паркинсона. *Медицинские новости*. 2014;1:6-15.

23. Мелёхин А.И. Использование теста рисования часов в скрининг – обследовании когнитивного дефицита. *Национальные приоритеты России*. 2014;2:186-198.

References

1. Postukhov YU.F. Izmeneniya kharakteristik paradoksal'nogo sna – ranniy priznak bolezni Parkinsona. [Changes in REM sleep characteristics are an early sign of Parkinson's disease] *ZH. Vysshey nervnoy deyatelnosti*. 2013; 1(63): 75-85.

2. Goncharova Z.A. Vliyaniye nemotornykh simptomov na techeniye bolezni Parkinsona i kachestvo zhizni patsiyentov [The influence of non-motor symptoms on the course of Parkinson's disease and the quality of life of patients]. *Saratovskiy nauchno-meditsinskiy zhurnal*. 2016; 3(12): 362-366.

3. Pfeiffer H.C. Cognitive impairment in early-stage non-demented Parkinson's disease patients. *Acta Neurol Scand*.2013;DOI:10.1111/ane.12189.

4. Illarioshkin S.N. Etapy progressirovaniya bolezni Parkinsona. Chto opredelyayet vyzhivayemost' i prognoz? [Stages of Parkinson's disease progression. What determines survival and prognosis?] *Vestnik Rossiyskoy voyenno-meditsinskoy akademii*. 2013;4:11-13.

5. Illarioshkin S.N. Bolezn' Parkinsona – eto sotsial'nyy vyzov obshchestvu i meditsine [Parkinson's disease is a social challenge to society and medicine]. *Rossiyskiy i zarubezhnyy rynki*.2018; 3:22-25.

6. Zaripov N.A., Ganiyeva M.T. Otsenka kognitivnogo statusa u patsiyentov s akinetiko-rigidnoy i drozhatel'noy formami bolezni Parkinsona [Assessment of cognitive status in patients with akinetic-rigid and trembling forms of Parkinson's disease]. *Vestnik Avitsenny*. 2020;1(22):56-60.

7. Vereyutina I.A, Illarioshkin S.N, Zhuravleva Ye.YU, Shekhkerimov R.K. Neyropsikhologicheskiye rasstroystva na ranney stadii bolezni Parkinsona [Neuropsychological disorders at an early stage of Parkinson's disease]. *Klinicheskaya nevrologiya*. 2012; 2:11-15.

8. Kasatkin V.N., Ryabova A.A., Dreneva A.A., Rummyankov A.G. Rezul'taty ispol'zovaniya batarei neyropsikhologicheskikh testov CANTAB dlya diagnostiki rasstroystv i otsenki korrektsii ispolnitel'nykh funktsiy u detey, perenesshikh kompleksnoye lecheniye opukholey zadney cherepnoy yamki [Results of using the battery of neuropsychological tests CANTAB for diagnosing disorders and assessing the correction of executive functions in children who underwent complex treatment of tumors of the posterior cranial fossa]. *ZH. Vestnik vosstanovitel'noy meditsiny*. 2017; 6: 33-39.

9. Rybkina VL, Azizova TV. Faktory riska razvitiya bolezni Parkinsona [Risk factors for developing Parkinson's disease]. *Nevrologicheskiy Zhurnal*. 2017;6:287-294.

10. Prediger RD. Effects of caffeine in Parkinson's disease: from neuroprotection to the management of motor and non-motor symptoms. *J. Alzheimers Dis* 2010; 20(Suppl 1): S205-S220.

11. Molenhauer B, Zhang J. Biochemical premotor biomarkers for Parkinson's disease. *MovDisord* 2012; 27(5): 644-650.

12. Chukhlovina ML. Patogeneticheskiye mekhanizmy dementsii u patsiyentov starshego vozrasta s bolezn'yu Parkinsona [Pathogenetic mechanisms of dementia in older patients with Parkinson's disease]. *Zhurnal nevrologii I psikiatrii im. S.S. Karsakova*. 2014;114(7):79-82.

13. Trufanov YA. Differentsial'nyy diagnoz boleznii Parkinsona I essentsial'nogo tremora [Differential diagnosis of Parkinson's disease and essential tremor]. *Meditsinskiy vestnik Yuga Rossii*. 2013;(1):73-79.

14. Solov'yeva AP, Goryachev DV, Arkhipov VV. Kriterii otsenki kognitivnykh narusheniy v klinicheskikh issledovaniyakh [Criteria for assessing cognitive impairment in clinical trials]. *Vedomosti Nauchnogo tsentra ekspertizy sredstv meditsinskogo primeneniya*. 2018; 4(8):218-230.

15. Levin OS, Artem'yev DV, Bril' YV, Kulua TK. Bolezn' Parkinsona: sovremennyye podkhody k diagnostike I lecheniyu [Parkinson's disease: modern approaches to diagnosis and treatment]. *Prakticheskaya meditsina*. 2017;1(102):45-51

16. Gimoyan LG, Silvanyan GG. Narusheniye Kognitivnykh funktsiy: aktual'nost' problemy, factory riska, vozmozhnosti profilaktiki I lecheniya [Impairment of Cognitive Functions: relevance of the problem, risk factors, opportunities for prevention and treatment]. *Arkhiv vnutrenney meditsiny*. 2013;2(10): 35-40.

17. Satake W, Nakabayashi Y, Mizuta I, Hirota Y, Ito C, Kubo M, Kawaguchi T, Tsunoda T, Watanabe M, Takeda A, Tomiyama H, Nakashima K, Hasegawa K, Obata F, Yoshikawa T, Kawakami H, Sakoda S, Yamamoto M, Hattori N, Murata M, Nakamura Y, Toda T. Genome-wide association study identifies common variants at four loci as genetic risk factors for Parkinson's disease. *Nature Genetics* 2009; 41(12): 1303-1307.

18. Simon-Sanchez J, Schulte C, Bras JM, Sharma M, Gibbs RJ, Berg D, Paisan-Ruiz C, Lichtner P, Scholz SW, Hernandez DG, Kruger R, Federoff M, Klein C, Goate A, Perlmutter J, Bonin M, Nalls MA, Illig T, Gieger C, Houlden H, Steffens M, Okun MS, Racette BA, Cookson MR, Foote KD, Fernandez HH, Traynor BJ, Schreiber S, Arepalli S, Zonazi R, Gwinn K, Brug M, Lopez G, Chanock SJ, Schatzkin A, Park Y, Hollenbeck A, Gao J, Huang X, Wood NW, Lorenz D, Deuschl G, Chen H, Riess O, Hardy JA, Singleton AB, Gasser T. Genome-wide association study reveals genetic risk underlying Parkinson's disease. *Nature Genetics* 2009; 41(12):1308-1312.

19. Akhmetzhanov VK, Shashkin CHS, Kerimbayev TT. Bolezn' Parkinsona. Kriterii diagnostiki. Differentsial'naya diagnostika [Parkinson's disease. Diagnostic criteria. Differential diagnostics]. *Neyrokhirurgiya I nevrologiya Kazakhstana*. 2016;4(45):18-25.

20. Shipilova NN, Titova NV, Katunina YeA. Problema nemotornykh simptomov pri boleznii Parkinsona i vliyaniye dofaminergicheskoy terapii na ikh korrektsiyu [The problem of non-motor symptoms in Parkinson's disease and the effect of dopaminergic therapy on their correction]. *RMZH*. 2018; 4:85-90.

21. Tappakhov AA, Popova TYe, Nikolayeva TYA, Shnayder NA, Petrogva M.M. Skrinig nemotornykh simptomov bolezni Parkinsona s pomoshch'yu shkaly NMSQuest [Screening for non-motor symptoms of Parkinson's disease using the NMSQuest scale]. *Nevrologiya, neyropsikhiatriya, psikhosomatika*. 2017;3:42-47.

22. Mazurenko YEV, Panomarev VV, Sakovich RA. Kognitivnyye narusheniya pri bolezni Parkinsona [Cognitive impairment in Parkinson's disease]. *Meditsinskiye novosti*. 2014;1:6-15.

23. Melokhin AI. Ispol'zovaniye testa risovaniya chasov v skrinig – obsledovanii kognitivnogo defitsita [Using the clock drawing test in the screening - examination of cognitive deficits]. *Natsional'nyye priority Rossii*. 2014;2:186-198.

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Калиниченко Ірина Олександрівна,

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри громадського здоров'я та медико-біологічних основ фізичної культури,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

Оберлянд Анастасія Костянтинівна

студентка Навчально-наукового інституту фізичної культури,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Поняття «шкільна адаптація» найчастіше використовується під час аналізу різних труднощів, що виникають у дітей у зв'язку із навчанням у школі. Після вступу до школи відбувається зміна соціальної позиції дитини, що спричиняє зміни стереотипів поведінки і взаємин з оточуючими, необхідність засвоєння нових вимог, запропонованих їй учителем та батьками. Усі діти проходять період адаптації до школи, навіть ті, котрі мають попередню підготовку. Спираючись на дані попередніх наукових досліджень (В. Антропова, С. Белічева, М. М. Кольцова, О. Г. Хрипкова), можна стверджувати, що оптимальний період адаптації триває від 10-18 днів до 1-3 місяців, однак інколи може продовжуватися і півроку, й рік [1, 2]. Цей період супроводжується ростом внутрішньої напруженості дитини, підвищенням рівня тривожності і зниженням самооцінки. За умови нормальної шкільної адаптації, емоційне самопочуття і самооцінка стабілізуються, якщо ж процес адаптації дитини у першому класі ускладнений, може простежуватися деформація її особистісного розвитку. Доказом адаптації служить продуктивність у навчальній діяльності, позитивне емоційне самопочуття, відсутність внутрішньої напруженості.

Легку адаптацію і певною мірою адаптацію середньої важкості можна, ймовірно, вважати закономірною реакцією організму дітей на умови життя, що змінилися. Тяжкий перебіг адаптації свідчить про надмірність навчальних навантажень і режиму навчання для організм першокласника. Безсумнівно, що вираженість і тривалість самого процесу адаптації залежать від стану здоров'я дитини до початку систематичного навчання [3, 4].

Метою дослідження було проаналізувати частоту виявленої патології під час проведення профілактичних оглядів дітей у динаміці 10 років. Для аналізу патологічної ураженості дитячого контингенту (з розрахунком показників на 1000 оглянутих) було використано дані статичної звітності установ охорони здоров'я Сумської області за 2008 та 2019 роки.

Перед початком навчання у школі у 2019 році частота зниження гостроти слуху становила 5,0% серед дітей, які почали навчання з 6 років, що перевищує

показник 2008 року (4,1‰). Діти, які почали навчання з 7 років, менше страждали на хвороби, що пов'язані зі зниженням гостроти слуху у 2019 році, порівняно з 2008 роком (5,5‰ проти 6,6‰ відповідно).

Викликає особливу тривогу поширеність зниження гостроти зору серед першокласників. Зокрема за останні роки збільшилась кількість дітей з хворобами ока, що призводять до зниження гостроти зору. Так у 2019 році показник становив 91,3‰ серед дітей, які почали навчання з 7 років і мали зниження гостроти зору, що на 7,4‰ більше, ніж у 2008 році. У дітей, які почали навчання з 6 років у 2019 році, також спостерігалася перевага у виявленні зниження гостроти зору порівняно з дітьми у 2008 році (72,7‰ та 61,9‰ відповідно). Ймовірно, поряд із ефективним виявленням патології, існують і інші фактори зниження гостроти зору (серед яких - захоплення комп'ютерними іграми, тривале неконтрольоване, з боку батьків, використання різних гаджетів, гіподинамічний спосіб життя, супутні хвороби тощо).

Негативні наслідки для фізичного розвитку, фізичної працездатності, функціонального стану систем організму мають патологічні зміни з боку кістково-м'язової системи. Під час профілактичних оглядів встановлено загрозливу тенденцію збільшення кількості дітей з порушеннями постави та сколіотичною хворобою (рис. 1).

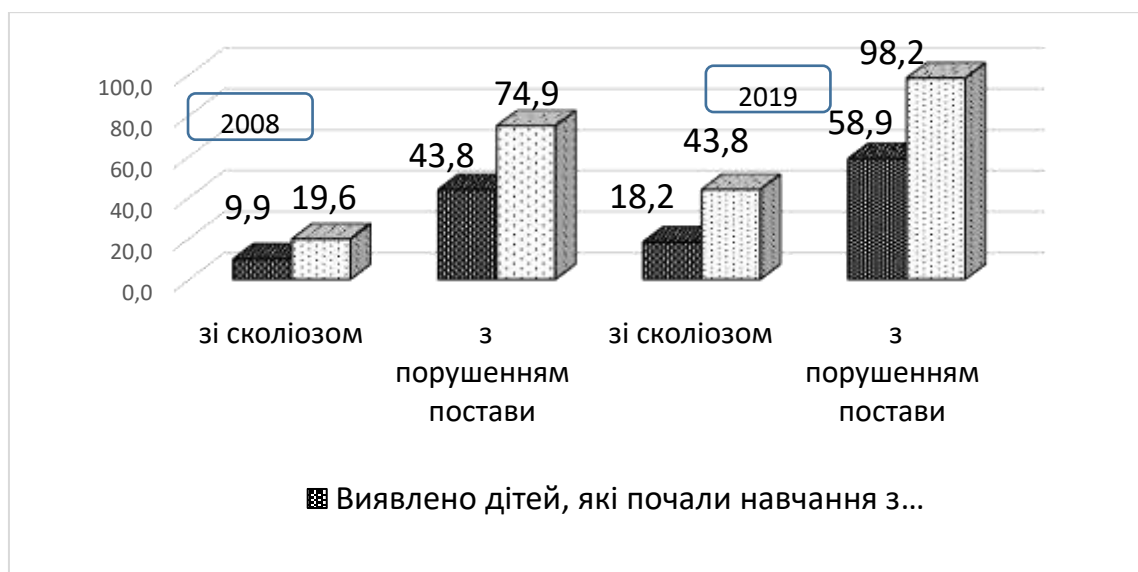

Рис. 1 Частота виявленої патології під час проведення профілактичних оглядів дітей (%)

Під час комплексних профілактичних оглядів у 2019 році частота порушень постави у дітей, які почали навчання з 6 років, становила 58,9‰, що перевищує показник 2008 року (43,8‰). Серед дітей семирічного віку означений показник у 2019 році на 23,3‰ перевищував показник 2008 року. За десятирічний період частота виявлених випадків сколіотичної хвороби вдвічі збільшилася як у дітей шестирічного, так і семирічного віку.

З огляду на вищевказане, проблема успішної адаптації дітей до школи залежить від стану здоров'я, а наявність у закладах освіти значної кількості дітей

зі зниженням гостроти зору і слуху, дефектами мови, порушеннями постави та сколіотичною хворобою, потребує від педагогічних колективів як дошкільних закладів освіти так і закладів загальної середньої освіти, розробки і впровадження у освітній процес здоров'язбережувальних технологій з постійним аналізом їх ефективності.

Список літератури:

1. Шахбазова И. С. Понятие, средства и факторы адаптации первоклассников к обучению в школе / Молодой ученый. 2018. № 47 (233). С. 393-395.
2. Безруких М. М. Портрет будущего первоклассника / М. М. Безруких. Дошкольное воспитание. 2003. № 2. С. 47.
3. Безруких М. М. Трудности обучения в начальной школе : причины, диагностика, комплексная помощь. Москва : Эксмо, 2009. 464 с.
4. Гозак С.В., Парац А.М., Станкевич Т.В., Єлізарова О.Т., Киселевська В.П. Особливості формування порушень опорно - рухового апарату у дітей старшого дошкільного віку / Довкілля та здоров'я. 2013. №3. С. 62 – 66.

ЭНДОТЕЛИАЛЬНАЯ ДИСФУНКЦИЯ - ОСНОВНОЕ ЗВЕНО ПАТОГЕНЕЗА COVID - 19

Кузьмина Александра Владимировна,

ассистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет, Украина

Тюпа Владимир Влодимирович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Бочаров Вячеслав Михайлович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Коронавирусная болезнь (COVID - 19) протекает не только с поражением легких, но и не редко осложняется такими состояниями, как повреждение миокарда, почечная недостаточность, тромбоз легочной артерии. Причиной этого может быть развитие выраженной эндотелиальной дисфункции (ЭД).

Эндотелиальные клетки (ЭК) играют важную роль в гомеостазе и системе гемостаза. Интактные эндотелиальные клетки естественным образом экспрессируют факторы, которые вызывают сосудистую релаксацию и увеличивают кровоток, ингибируют агрегацию и коагуляцию тромбоцитов и способствуют фибринолизису. Дисфункциональные ЭК вызывают констрикцию с последующим формированием тромба.¹ Патологическое действие SARS – CoV - 2 приводит к снижению производства эндотелиального гиперполяризирующего фактора релаксации (ЭГФР), эндотелина и антитромботических медиаторов. При тяжелом течении COVID - 19 маркеры активации эндотелия и тромбоцитов увеличиваются по сравнению с регуляторами.² Ряд зарубежных исследований ранее сообщали об увеличении уровня растворимого тромбомодулина (рТМ) у больных с COVID - 19. Только тромбомодулин, связанный с внеклеточной мембраной эндотелиальных клеток, может инактивировать тромбин, образуя комплекс, который подвергается эндоцитозу и деградации в эндотелиоцитах. Увеличение растворимого тромбомодулина означает уменьшение мембранно-связанного тромбомодулина и его способность ослаблять образование тромбов.³ Поврежденные ЭК, попадая в кровеносное русло, усиливают процесс тромбообразования вследствие того, что истощается их антитромботический потенциал, и во многих случаях активируется продукция тканевого тромбопластина, дающего стимул к агрегации тромбоцитов, выработке тромбина и свертыванию крови.³ Развитие цитокинового шторма активирует производство нейтрофилами внеклеточных ловушек (НВЛ) и приводит к высвобождению нейтрофилами протеаз и оксидантов, усиливающих активацию и повреждение эндотелия сосудов.³ При повреждении сосудистого эндотелия

происходит повышение в плазме крови уровня и активности фактора фон Виллебранда. Обширным микротромбозом, вызванным и усугубленным эндотелиальной дисфункцией можно объяснить существенное повышение уровня D-димера и тромбоцитопению у больных с тяжелым течением COVID - 19.¹

Процесс развития дисфункции эндотелия сложен и многокомпонентен. Безусловно, эндотелиальная дисфункция при COVID - 19 заслуживает пристального внимания, и, в первую очередь, по причине развития грозных осложнений. В настоящее время в лабораторной практике степень выраженности ЭД определяют преимущественно по уровню содержания в крови ряда биологически активных веществ, продуцируемых эндотелием. Большая часть определяемых факторов вырабатываются не только ЭК, но и другими типами клеток, соответственно, их диагностическая ценность неодинакова.⁴ В связи с этим на данный момент является актуальным поиск новых, более специфичных предикторов ЭД, свидетельствующих о ее возникновении задолго до проявления клинических признаков заболевания.

Список литературы:

1. Nägele MP, Haubner B, Tanner FC, Ruschitzka F, Flammer AJ. Endothelial dysfunction in COVID-19: Current findings and therapeutic implications. *Atherosclerosis*.2020;314:58-62. doi:10.1016/j.atherosclerosis.2020.10.014
2. Jin, Y., Ji, W., Yang, H. *et al.* Endothelial activation and dysfunction in COVID-19: from basic mechanisms to potential therapeutic approaches. *Sig Transduct Target Ther* 5, 293 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41392-020-00454-7>
3. Christine Dahler, GCEAndreas R. Rechner, PhDJohn V. Mitsios, PhD Pathophysiology of COVID-19-associated coagulopathy and its impact on laboratory measures of coagulation. Feb 22nd, 2021;
4. Степанова Т.В., Иванов А.Н., Попыхова Э.Б., Лагутина Д.Д. МОЛЕКУЛЯРНЫЕ МАРКЕРЫ ЭНДОТЕЛИАЛЬНОЙ ДИСФУНКЦИИ // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 1.

ОСОБЛИВОСТІ УТИЛІЗАЦІЇ КОРОНОВІРУСНИХ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ

Куліш Тетяна Сергіївна

Товариство з обмеженою відповідальністю «А-ЕНЕРГО»,
код ЄДРПОУ 40277858, директор

Науковий ступінь: ступінь вищої освіти магістр.

Спеціальність: «Екологія»

Існування людського суспільства незмінно пов'язане з використанням медицини, без допомоги якої люди не уявлять існування та швидкого одужання. Одна з найбільш актуальних проблем сучасної науки полягає у тому, щоб правильно знищити медичні відходи без нанесення значної шкоди як здоров'ю оточуючих, так і навколишньому середовищу.

Свідомих людей жахають повідомлення про знайдені використані шприци на дитячих майданчиках, оскільки всі розуміють небезпеку, яку несуть такі речі і для дітей, і для дорослих.

Справді, використані медичні вироби несуть небезпеку для людей через ризик поширення інфекційних та неінфекційних захворювань. Також такі відходи несуть і шкоду для довкілля.

В роботі розглядається сучасний стан проблеми класифікації та поводження з медичними відходами в регіонах України. Показано, що поняття «медичні відходи» в Україні законодавчо не визначене, немає єдиного підходу до класифікації та принципів поводження з ними. Пропонується виділяти медичні відходи лікувально-профілактичних установ гуманітарної і ветеринарної медицини, комунально-побутового сектора, а залежно від їх епідеміологічної небезпеки і складу обґрунтовувати принципи поводження.

Основними цілями державної політики у сфері поводження з відходами є захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково-обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та поводження з відходами на шляху сталого розвитку.

Санітарно-епідеміологічні вимоги до поводження (збирання, тимчасове зберігання, знезаражування, знешкодження, транспортування) з відходами, що утворюються у лікувально-профілактичних закладах унаслідок здійснення медичної та/або фармацевтичної діяльності, виконання лікувально-діагностичних і оздоровчих процедур, а також до розміщення, оснащення та експлуатації ділянки для поводження з медичними відходами, санітарно-протиепідемічному режиму роботи під час поводження з медичними відходами нормативно-правовими актами МОЗ України не регламентовані. Тож найоптимальнішим вирішенням проблеми може бути дотримання рекомендацій ВООЗ.

Згідно з відповідним законодавством медичні відходи є небезпечними: їх не можна просто вивозити на звалище і утилізувати разом з побутовим сміттям, так як вони містять небезпечні хімічні речовини і мікроорганізми, що представляють епідеміологічну загрозу. Медичні відходи категорії В, такі як шприци, засоби індивідуального захисту, пробірки, необхідно дезінфікувати, процес утилізації дуже дорогий і складний. Як повідомив "Економічній правді" керівник Державної екологічної інспекції Андрій Мальований, кількість медичних відходів, яка утворилась в умовах карантину збільшилася майже вдвічі, але тільки половина того, що виробляють лікарні, утилізується безпечним чином, тобто спалюється в герметичних контейнерах.

З моменту оголошення позапланових перевірок Держекоінспекція перевірила 37 з 61 компаній, які мають ліцензії на розміщення небезпечних відходів та необхідні потужності. В результаті перевірок 9 компаніям анулювали ліцензії і призупинили дію ще однієї. Інспекторами також видано 21 наказ про усунення порушень на підприємствах.

При цьому, 25 листопада Кабінет Міністрів України додав послуги щодо поводження з медичними відходами в перелік того, що можна придбати за процедурою COVID-19 - ці зміни вступили в силу 10 грудня. Йдеться про збір, транспортування, обробка і, найголовніше, утилізація клінічних та подібних відходів.

Чому відходи ковідного стаціонару не утилізуються належним чином і до яких наслідків це може призвести? Сміттєвий колапс - старий дамоклів меч України. Коронавірус не тільки посилив проблему, але і показав її масштаб. Хоча побутові відходи, що містять використані батарейки, електроніку та ртутні лампи, НЕ були належним чином утилізовані, чиновникам вдалося приховати недоліки у своїй роботі.

Коли матеріали, заражені коронавірусом, почали викидати з інфекційних відділень лікарень просто неба, проблема набула більш загрозливих форм. Полігони та звалища в Україні займають понад 9 тис. Га - це площа Кременчука чи Хмельницького. Третина з них не відповідає стандартам екологічної безпеки.

Чому не утилізують відходи з лікарень?

Причина – у недостатньому фінансуванні медичної галузі.

Через це в тендерах часто перемагають недобросовісні підприємства, які, наприклад, мають дозвіл на транспортування відходів, однак не мають потужностей для їх знищення. Тож замість утилізації вини вивозять матеріали на полігон або захоронюють у лісі. Перевіряє ліцензії перевізників та утилізаторів відходів, у тому числі медичних, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів.

Законодавство також покладає контроль у сфері поводження з відходами на Держекоінспекцію. Вона має право перевіряти, чи дотримуються компанії-утилізатори визначених стандартів та чи виконують взяті на себе зобов'язання. Однак під час пандемії держава зв'язала контролерам руки: через режим карантину були заборонені планові перевірки. Держекоінспекція може проводити перевірки лише на підставі скарг громадян або за дорученням прем'єр-міністра.

Чому це небезпечно? На звалищах побутових відходів ризик потрапляння коронавірусу в рідини, які може викидати сміття, мінімальний, незважаючи на те, що вони складаються з декількох шарів. Сміття на деяких з них доходять до восьмиповерхового будинку.

Однак існує небезпека, що працівники звалища або безпритульні, які неофіційно беруть участь у сортуванні відходів, будуть контактувати з відходами. Через них вірус потрапляє в населені пункти.

Медичні маски, якими українці, в тому числі хворі, користуються щодня, також становлять загрозу.

Асоціація підприємств у галузі поводження з небезпечними відходами закликала громадян складати використані маски в поліетиленові пакети і зберігати їх наповненими антисептиком протягом 10-12 днів перед викиданням, оскільки більшість масок не спалюються - вони йдуть на звалища і навіть до лісу плантації.

Зараз порушники несуть адміністративну відповідальність за самовільне вивезення відходів - штраф 850-1700 грн.

Однією з лідируючих компаній, яка започаткувала утилізацію (знешкодження) медичних відходів в Україні – товариство з обмеженою відповідальністю «А-ЕНЕРГО». До цього подібні операції не мали законодавчої сили та не виконувались повною мірою. Після прийняття Закону України «Про відходи», розпочався контроль за відходами, їх подальшою переробкою, утилізацією, спалюванням, збиранням та транспортуванням.

Основними завданнями законодавства про відходи є:

а) визначення основних принципів державної політики у сфері поводження з відходами;

б) правове регулювання відносин щодо діяльності у сфері поводження з відходами;

в) визначення основних умов, вимог і правил щодо екологічно безпечного поводження з відходами, а також системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження;

г) забезпечення мінімального утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, запобігання шкідливому впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

Правильним поводженням (знешкодженням) з медичними відходами займається ТОВ «А-ЕНЕРГО», яке співпрацює майже з усіма областями України, адже компанія відноситься до першозасновників щодо утилізації (спалювання) медичних відходів в Україні.

При здійсненні операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, згідно з отриманою ліцензією, всі посадові особи та штатний персонал буде відповідного рівня підготовки та освітньо-кваліфікаційного рівня.

Всі працівники повинні забезпечуватися спецодягом і засобами індивідуального захисту. Забруднений спецодяг періодично (не рідше двох разів на місяць) підлягає обезпиленню та пранню у спеціалізованих пральнях.

Всю роботу, пов'язану з безпосереднім контактом з відходами необхідно провадити у спецодязі та рукавичках, за необхідності (у залежності від виду відходу) слід використовувати респіратор. Усі працівники повинні пройти спеціальний інструктаж. Приміщення для відходів мають бути відокремленими від побутових кімнат прийому їжі, на об'єкті у наявності має бути аптечка для надання першої допомоги і засоби, необхідні для ліквідації локальних аварій (проливи, розсипи, тощо).

Товариство з обмеженою відповідальністю «А-ЕНЕРГО» співпрацює з більшістю областей України, а саме: Запорізька, Дніпропетровська, Полтавська, Донецька, Херсонська та Харківська область.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акимкин, В. Г. Анализ нормативной базы по обращению с медицинскими отходами в Российской Федерации [Электронный ресурс] / В. Г. Акимкин, А. В. Бормашов // Мед. алфавит. – 2013. – № 24. С. 45-48. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=21369743> (дата обращения: 07.04.2017).

2. Акимкин, В. Г. Обращение отходов класса Г в медицинских организациях / В. Г. Акимкин // Гл. мед. сестра. – 2017. – № 1. – С. 74-77.

3. Акимкин, В. Г. Принципы организации системы обращения с медицинскими отходами: мировая практика [Электронный ресурс] / В. Г. Акимкин, Т. В. Тимофеева, Е. А. Зудинова // Мед. алфавит. – 2015. – № 17. – С. 56-60. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=26330971> (дата обращения: 07.04.2017).

4. Закон України “Про відходи” із змінами.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 22-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/22-2013-%D1%80>.

8. Галюкова, М. И. Обращение с медицинскими отходами: правовые аспекты / М. И. Галюкова // Правовые вопр. в здравоохранении. – 2014. – № 4. – С. 42-56; Гл. мед. сестра. – 2014. – № 9. – С. 32-48.

9. Герасимов, Д. В. Порядок обращения с медицинскими отходами при оказании скорой медицинской помощи / Д. В. Герасимов, Г. Н. Воловченко // Мед. сестра. – 2016. – № 5. – С. 48-50.

10. Глазунова, О. И. Экономическое обоснование выбора автоматизированной установки для обеззараживания медицинских отходов / О. И. Глазунова, А. В. Балакаева // Гл. мед. сестра. – 2015. – № 4. – С. 58-67.

УЛЬТРАЗВУКОВА ДЕНСИТОМЕТРІЯ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

Лук'янець Євгенія Юріївна

Аспірант

кафедра загальна практика (сімейна медицина)

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Вступ.

Остеопороз (від грецького «*ostéon*» - кістка і «*póros*» - отвір, пора) – системне захворювання скелета, яке характеризується зменшенням кісткової маси тканини, порушенням мікроархітекτονіки кістки, що призводить до підвищення крихкості кісток і збільшення ризику переломів (ВООЗ, 1993). Відповідно до думки експертів ВООЗ, за поширеністю у світі остеопороз (ОП) займає четверте місце, поступаючись тільки серцево-судинним, онкологічним і ендокринним захворювань [1, 2]. Відповідно, в Україні остеопороз виявляється у 13,4% жіночого та 2,9% чоловічого населення. З віком частка хворих на остеопороз збільшується до 22% у чоловіків та 53% у жінок [3, 4]. Відомо, що клінічно остеопороз проявляється переломами. Але довгий час захворювання протікає безсимптомно, будь-які прояви можуть бути відсутні. За даними ВООЗ, кожен рік у світі біля 9 мільйонів усіх переломів виникає саме внаслідок ОП. Кожні три секунди відбувається один перелом спричинений остеопорозом [5]. Крім того значних витрат потребує лікування, протезування, реабілітація пацієнтів з даною патологією. Це захворювання вже набуло характеру «німої епідемії» [6]. Тому, зростає увага щодо впливу та вивчення факторів ризику остеопорозу, їх роль у розвитку остеопоротичних переломів. Головними факторами ризику переломів вважають вік після 65 років, жіноча стать, сімейний анамнез переломів, схильність до падінь, тривалий прийом глюкокортикоїдів, зловживання алкоголем та наявність деяких соматичних захворювань, зокрема серцево-судинних захворювань, цукрового діабету II типу, ревматоїдного артриту та інші [7, 8, 9]. Ультразвукова денситометрія зарекомендувала себе, як скринінг-метод остеопорозу, що надає можливість раннього виявлення осіб з групи ризику та вчасно направляти на двохенергетичну рентгенівську абсорбціометрію (ДРА). Це безпечний метод діагностики, адже в ньому не використовується іонізуюче випромінювання. Залежно від типу кістки, що досліджується, ультразвукові денситометри поділяють на п'яткові - оцінюють стан трабекулярної кісткової тканини, та аксіальні - оцінюють стан трубчастих кісток. Ультразвукова денситометрія є економічно вигідніша, ніж двохенергетична рентгенівська абсорбціометрія, її можна реалізувати в умовах первинної медичної допомоги, є досить швидкою у виконанні (близько 15 хвилин), безболісна. Так нещодавні дослідження висвітлюють, що кількісна ультрасонографія п'яткової кістки дає змогу спрогнозувати переломи так само ефективно, як двохенергетична рентгенівська абсорбціометрія у жінок в постменопаузі та у чоловіків [10].

Мета дослідження.

Оцінити мінеральну щільність кісткової тканини серед жінок Одеської області за допомогою ультразвукової денситометрії з різними супутніми хронічними неінфекційними захворюваннями в практиці сімейного лікаря.

Матеріали та методи дослідження.

Ультразвукову денситометрію проводили для оцінки структурно-функціонального стану кісткової тканини за допомогою денситометра Hitachi Aloka AOS100E. Оцінювали трабекулярну (губчасту) кісткову тканину п'яти. Визначали такі параметри – SOS (швидкість проходження ультразвуку), індекси Z-score (порівняння із середнім показником норми в даній віковій групі) і T-критерій (порівняння з нормою для дорослої людини середнього віку з «піковою» кістковою масою). Супутню соматичну патологію визначали серед жінок Одеської області методом анкетування, було проведено ретельний збір анамнестичних даних. В Одеській області до дослідження було залучено 35 жінок, середній вік яких склав $54,1 \pm 11,8$ років (мінімум – 31 р.; медіана – 55 р.; максимум – 77 р.). Градація обстежених за віком наведена в таблиці 1.

Таблиця 1.

Вікова градація жінок, обстежених в Одесі

Градація віку (роки)	Жінки	
	n	%
31 – 40	5	14,3
41 – 50	5	14,3
51 – 60	15	42,8
61 – 70	7	20,0
71 – 80	3	8,6
Загалом	35	100

Більшість обстежених жінок (77,1 %) були особами середнього і похилого віку. Щодо вікового розподілу (вікова градація по десять років) – понад половину жінок (62,8 %) склали особи у вікових межах 51 – 70 років. Середня вага тіла склала – $75,7 \pm 12,9$ кг (мінімум – 54 кг; медіана – 73 кг; максимум – 101 кг). Середній ріст – $163,4 \pm 5,7$ см (мінімум – 150 см; медіана – 164 см; максимум – 174 см). Середній показник індексу маси тіла – $28,3 \pm 4,8$ кг/м² (мінімум – 18,5 кг/м²; медіана – 28 кг/м²; максимум – 36,7 кг/м²). Середні показники ваги, росту та ІМТ відповідно до вікової градації наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Середні показники ваги, росту та ІМТ

Градація віку (роки)	Вага (кг)	Ріст (см)	ІМТ (кг/м ²)
31 – 40	$71,1 \pm 16,4$	$164,8 \pm 6,4$	$26,3 \pm 6,2$
41 – 50	$72,5 \pm 5,3$	$166,7 \pm 8,1$	$28,4 \pm 4,5$
51 – 60	$78,9 \pm 14,7$	$164,3 \pm 4,4$	$29,3 \pm 4,9$
61 – 70	$71,3 \pm 10,8$	$162,3 \pm 5,1$	$27,1 \pm 3,4$
71 – 80	$85,5 \pm 10,6$	$162,5 \pm 3,5$	$32,3 \pm 2,6$

Слід відмітити, вага жінок у всіх вікових групах достовірно не відрізнялася ($p > 0,05$) – за обчисленням ANOVA $F=0,9728$; $p=0,44$. Аналогічно і показники росту статистично не відрізнялися ($p > 0,05$) між віковими групами – за тестом ANOVA $F=0,6296$; $p=0,56$. Відмінностей між віковими групами не виявлено і за ІМТ ($p > 0,05$) – за тестом ANOVA $F=0,8860$; $p=0,48$. При аналізі показників ІМТ у кожній з груп визначено, що практично половина жінок мали ожиріння I ст. і II ст. (15 осіб; 42,9 %); стан передожиріння стверджено у 12 осіб (34,3 %); нормальні показники констатовано лише у 7 жінок (20,0 %); в однієї недостатню масу тіла (2,8 %). Не виявлено також відмінностей щодо параметрів ІМТ (недостатня маса тіла, норма, передожиріння, ожиріння I ст. і II ст.) між віковими групами – $\chi^2=1,37$; $p > 0,05$.

При вивченні анамнезу обстежуваних виявлено перенесені захворювання і супутню патологію, які класифіковано на підставі міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10). У 16 жінок (45,7 %) констатовано 50 супутніх захворювань, тобто в середньому на кожну припадало 1,4 випадків супутньої патології. Слід зауважити, що кількість і важкість інтеркурентних захворювань пропорційно зростала відповідно до віку і була найвищою в старших вікових категоріях пацієнтів.

У структурі супутньої патології домінували хвороби системи кровообігу (клас IX – 16 випадків; 45,7 %) та органів травлення (клас XI – 11; 31,4 %).

Водночас анамнестичні дані засвідчили наступні особливості стану здоров'я і способу життя обстежених жінок. Так, одна з жінок палила в минулому (2,8 %), троє палять на момент анкетування (8,6 %); зловживання алкоголем заперечили усі жінки. Фізично активний спосіб життя ведуть 11 осіб (31,4 %); у 19 (54,3 %) жінок серед продуктів харчування домінують молочні продукти.

Гінекологічний анамнез показав наступні дані: вагітність була у 31 жінки (88,6 %) – однією дитиною у 5 (14,3 %), двоє і більше дітей у 26 (74,3 %) жінок; грудне вигодовування застосовували 27 (77,1 %) жінок; аменорея діагностовано у 3 осіб (8,6 %); менопауза до 45 років наступила у 4 опитаних (11,4 %). Щодо інших медичних препаратів, то одна жінка приймає антидепресанти (2,8 %), три приймають кортикостероїди (8,6 %), 4 отримують препарати кальцію (11,4 %).

Також анамнестично з'ясовано, що п'ять жінок перенесли переломи кісток різної локалізації (14,3 %), про переломи чи ознаки остеопорозу в батьків повідомили 13 обстежуваних (37,1 %); чотири жінки відмітили зменшення зросту після 40 років (13,3 % серед обстежених віком понад 40 років).

Слід відмітити, що констатовано підвищення рівня холестерину у 21 обстеженої (60,0 %), підвищення вмісту ліпопротеїдів низької щільності – у 13 жінок (37,1 %).

Стосовно соціальних аспектів обстежуваних Одеської області стверджено наступні дані. Усі про анкетовані жінки мали вищу освіту; серед них жителями міста-мільйонника були 16 осіб (45,7 %), одна (2,8 %) – обласного центру, міськими жителями – 11 (31,4 %), 4 жінки (11,4 %) – живуть в селищі міського типу і 3 (8,6 %) – у селі.

Мінеральна щільність кісткової тканини (МЩКТ) за даними ультразвукової денситометрії в межах норми була у 48,6% жінок ($n=17$), у 48,6% жінки ($n=17$), виявлено остеопенію, остеопороз був діагностований у 2,8% ($n=1$) обстежених. Найбільша кількість жінок з остеопенією виявлено у віці 51-60 років, при чому з них 58 % жінок мали більше 3 хронічних захворювань, а найбільша кількість переломів

була у віці 61-70 років, у порівнянні з жінками 41-50 років ($p < 0.05$). З віком прослідковується зменшення кількості жінок з нормальною МЦКТ, та збільшується кількість жінок з остеопенічним синдромом. Аналізуючи вплив факторів ризику переломів виявлено, що 29,3 % жінок із усіх з остеопенією мали в сімейному анамнезі батьків з переломом стегнової кістки. Цей показник має високу прогностичну цінність і підтверджує зв'язок з сімейним анамнезом. Крім того, даний фактор міститься в багатьох опитувальниках щодо ризику остеопоротичних переломів і з легкістю може використовуватися у практиці лікаря [7, 8, 9].

Висновок.

Ультразвукова денситометрія – це швидкісний, мобільний, безпечний метод скринінгу остеопорозу та остеопенії, який може бути використаним у практиці сімейного лікаря. За допомогою скринінг-методу можливо швидше та в більшому об'ємі охопити населення, виявити групи ризику стосовно остеопорозу та майбутніх переломів.

Література.

1. Генант Г.К., Купер С., Пур Г. и др. Рекомендации рабочей группы ВОЗ по обследованию и лечению больных остеопорозом//Остеопороз и остеопатии. - 1999. - № 4. - С.206.
2. Оценка риска переломов и ее применение для скрининга постменопаузального остеопороза//Доклад Рабочей группы ВОЗ. — Серия 843, 1994. — 183 с.
3. Поворознюк В.В., Подрушняк Е.П., Орлова Е.В. и др. Остеопороз на Украине. Киев, 1995. — 48 с.
4. Поворознюк В.В. Остеопороз у населення України: фактори ризику, клініка, діагностика, профілактика і лікування. Автореф.дис. д.м.н.: Київ, 1998. — 49 с.
5. Johnell, O., Kanis, J.A. An estimate of the worldwide prevalence and disability associated with osteoporotic fractures / O. Johnell, J.A. Kanis // Osteoporos Int. –2006. – Vol. 17, № 12. – P. 1726-1733
6. The epidemiology of osteoporosis -Bone Evaluation Study (BEST): an analysis of routine health insurance data / P. Hadji, S. Klein, H. Gothe [et al.] // Dtsch. Arztebl. Int. – 2013. – Vol. 110, № 4. – P. 52-57.
7. Holm J.P., Hyldstrup L., Jensen J.B. Time trends in osteoporosis risk factor profiles: a comparative analysis of risk factors, comorbidities, and medications over twelve years //Endocrine. – 2016 –54(1). – P.241-255.
8. Kanis JA, Cooper C, Rizzoli R, Reginster JY, on behalf of the Scientific Advisory Board of the European Society for Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis (ESCEO) and the Committees of Scientific Advisors and National Societies of the International Osteoporosis Foundation (IOF). European guidance for the diagnosis and management of osteoporosis in postmenopausal women. Osteoporos Int. 2019;30:3-44. doi: 10.1007/s00198-018-4704-5

9. Vosoughi A.R., Emami M.J., Pourabbas B., Mahdaviazad H. Factors increasing mortality of the elderly following hip fracture surgery: role of body mass index, age, and smoking //Musculoskelet. Surg.–2017. –101 (1). P. 25-29.
10. U.S. Preventive Services Task Force. Screening for osteoporosis: U.S. Preventive Services Task Force recommendation statement Ann Intern Med. 2011; Jan 18.

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ В МОДИФІКАЦІЇ ФАКТОРІВ РИЗИКУ У ХВОРИХ З АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ

Марараш Галина Григорівна

Аспірант кафедри догляду за хворими та вищої медсестринської освіти, Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Актуальність. Артеріальна гіпертензія (АГ) - це глобальна проблема охорони здоров'я, і, за оцінками, до 2025 року у понад 1,5 мільярда людей у всьому світі буде високий артеріальний тиск (АТ), що становитиме до 50% ризику серцево-судинних захворювань (ССЗ) та 75% ризику інсульту. Виникнення АГ у всьому світі пов'язане, перш за все, зі способом життя людей, і в високорозвинених країнах він впливає на 20-50% населення [1, 2].

Огляд наукових публікацій показує, що поширеність АГ і ускладнення, до яких вона призводить, вимагають вжиття заходів з раннього виявлення та профілактики цього захворювання. Рішення даної проблеми можливе шляхом інформування більшої кількості населення про способи і засоби профілактики розвитку серцево-судинних захворювань (ССЗ) і навчання осіб з факторів ризику (ФР) у навчальній програмі з профілактики АГ, яка має на меті покращення знань з АГ як для медичних сестер, так і хворих з таким захворюванням.

Міжнародний та історичний досвід свідчать про провідну роль медичних сестер у наданні первинної допомоги пацієнтам, профілактиці захворювання та реабілітації [3, 4]. Навчання пацієнта способами управління хронічними захворюваннями набуває особливого змісту і стає важливою частиною щоденної роботи медичної сестри. Навчання - одна з функцій сестринського персоналу. Сюди входить навчання пацієнтів та їх родичів навиків догляду та самогляду, правил прийому лікарських засобів, основ раціонального харчування, заходів профілактики захворювань. Інформовані пацієнти будуть більш ефективно взаємодіяти з медичними працівниками, намагаючись виконувати вказівки задля покращання здоров'я [5].

Ключові слова: артеріальна гіпертензія, медична сестра, поінформованість, фактори ризику, навчання хворих, профілактика, спосіб життя.

Основна частина. Проведено опитування 120 хворих з АГ КНП «Поліклініка №1» м. Чернівці віком від 23 до 79 ($48,33 \pm 12,93$) років. В подальшому частина із них (основна група, $n=68$ осіб) пройшли навчання, а частина (контрольна група, $n=52$ осіб) не брала участь у навчальній програмі.

Навчальна програма з профілактики АГ, яку здійснювали медичні сестри, була розрахована на вісім занять. Теми занять включали відомості про АГ, фактори ризику (ожиріння, фізична активність, куріння, стрес), харчування, медикаментозне лікування. Активна частина занять спрямована на розвиток у

пацієнтів умінь і навичок, які необхідні в повсякденному житті для найбільш ефективного контролю артеріального тиску (АТ) і збереження здоров'я.

Вивчали рівень поінформованості хворих з АГ та динаміку ФР основної та контрольної груп: рівень АТ; індекс маси тіла; рівень стресу; рівень фізичної активності; вживання алкоголю; куріння; споживання солі; дотримання режиму та раціонального харчування, прихильність пацієнтів до лікування, а також рівень володіння практичними навичками вимірювання АТ, підрахунку пульсу та знання профілактичних заходів. Всім хворим на початку і через рік спостереження проведено анкетування та клінічне обстеження.

На початку анкетування лише 23 (33,82 %) пацієнти дотримувались засад здорового способу життя, однак, після навчання їх кількість зросла більше (63 осіб; 92,65 %), ніж у контрольній групі.

Пацієнти, які брали участь у навчальній програмі, покращили свої знання про АГ (на 47,07 %) та ФР (на 50,88 %), можливі ускладнення (на 58,82 %), показники АТ в нормі (на 32,35 %), оволоділи навичками самостійного вимірювання АТ і підрахунку пульсу (100 %) та ведення щоденника самоконтролю.

Повторне анкетування через рік спостереження показало достовірне зростання кількості хворих, які приймають гіпотензивні препарати, зокрема, постійно почали приймати 86,76% пацієнтів і 13,24% – лише при підвищенні АТ, підвищилась прихильність до медикаментозного лікування. У більшості пацієнтів спостерігалась позитивна динаміка щодо зниження рівнів систолічного та діастолічного АТ.

Відмічено у пацієнтів основної групи нормалізацію маси тіла на 10,29 % (у 7 осіб) та зменшення хворих з надлишковою масою тіла (4 особи, на 5,89%); збільшення осіб з низьким рівнем стресу, що є більшим на 11,76 % порівняно з показником до навчання; незначний ріст (на 23,5%) числа хворих, в яких зросла фізична активність; від тютюнокуріння відмовилися 6 осіб; 3 (4,41 %) пацієнти перестали вживати «багато» алкогольних напоїв, 13 осіб (19,12 %) – зменшили вживання, а 16 осіб (23,52 %) відмовились взагалі; обмежили вживання солі 11 осіб (16,18 %), змінили характер свого харчування, на 48,52% збільшили вживання овочів і фруктів, морської риби – на 41,17%, а 14 осіб почали менше споживати солоного та гострого, а також обмежили вживання тваринних жирів і збільшили в раціоні ненасичені жири.

Висновки. Навчання пацієнтів сприяло підвищенню інформованості про захворювання, можливі ускладнення, фактори ризику, а також оволодінню навичками вимірювання артеріального тиску, підрахунку пульсу та веденню щоденника самоконтролю, формуванню прихильності до лікування, зміни поведінки і способу життя, відмови від шкідливих звичок.

Література.

1. Duller SF, Tating DLR, Tejero LMS. The Effectiveness of a Training Program for Advanced Practice Nurses in the Philippines on the Care of Patients with Primary Hypertension. *Hypertension Journal* [Internet]. 2019 [cited 2020 Dec 10];5(2):65-70.

- Available from:
http://www.johtn.com/eJournals/_eJournals/61_ORIGINAL%20ARTICLE.pdf
2. Styl życia pacjentów z nadciśnieniem tętniczym = Lifestyle in the patients suffering from hypertension / Kropornicka B. et al. *Journal of Education, Health and Sport*. 2016. Vol. 6, No 12. P. 338-352. doi: <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/4062>
 3. Варава ОБ. Шляхи формування нової генерації медичних сестер в Україні. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2018;1(60):62-5.
 4. Woo B, Koh K, Zhou W, Wei Lim T, Lopez V, Tam W. Understanding the role of an advanced practice nurse through the perspectives of patients with cardiovascular disease: A qualitative study. *J Clin Nurs*. 2020;29(9-10):1623-34. doi: 10.1111/jocn.15224.
 5. Nursing competencies in promoting the health of individuals with chronic diseases / Cestari V. R. F. et al. *Revista Brasileira de Enfermagem*. 2016. Vol. 69, No 6. P. 1129-1137. URL: http://www.scielo.br/pdf/reben/v69n6/en_0034-7167-reben-69-06-1195.pdf (Last accessed: 30.09.2019).

ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ ПРИ ЗЛОЯКІСНИХ ПУХЛИНАХ КІСТОК НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ

Проценко Володимир Вікторович,

доктор медичних наук, професор
ДУ "Інститут травматології та ортопедії» НАМН України" м. Київ
відділ патології стопи та складного протезування

Солоніцин Євген Олексійович,

кандидат медичних наук, лікар онкоортопед
ДУ "Інститут травматології та ортопедії» НАМН України" м. Київ
відділ хірургії хребта зі спинальним центром

Біштаві Обада,

аспірант кафедри травматології та ортопедії
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця
МОЗ України, м.Київ,

Бур'янов Олександр Анатолієвич,

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри травматології та ортопедії
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця
МОЗ України, 01061, м.Київ

Коноваленко Володимир Федорович,

доктор медичних наук, професор,
Інститут експериментальної патології, онкології и радіобіології ім. Р.Є.
Кавецького
НАН України, Київ, Україна

Вступ

На даний час світовий стандарт лікування хворих із злоякісними пухлинами кісток - комбінований або комплексний підхід, одним з етапів якого є хірургічне лікування. Існує декілька основних методик реконструкцій після проведення сегментарної резекції кістки: алотрансплантація, аутоотрансплантація та ендопротезування. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав, що на даний час 90% пацієнтам на злоякісні ураження довгих кісток виконується органозберігаюче хірургічне лікування в обсязі сегментарної резекції з ендопротезуванням. Заміщення дефектів кісток онкологічними ендопротезами стало можливим у другій половині двадцятого сторіччя, а саме завдяки розробки новітніх технологій і конструкцій ендопротезів та запровадженню і застосуванню нових хірургічних методик при ендопротезуванні. В онкоортопедії при ендопротезуванні використовуються нестандартні моделі і конструкції

ендопротезів, в тому числі, як з цементною так і безцементною системи фіксацією..

Перевагою ендопротезування, на відміну від інших методів реконструкції, є одномоментна компенсація імплантатом масивних кісткових дефектів при збереженні опороздатності та рухів в суглобі, що забезпечує відновлення функції кінцівки, покращує результати органозберігаючих операцій та поліпшує якість життя пацієнта. За даними ряду авторів, ендопротезування хоча і покращує функціональні, онкологічні та психологічні результати протипухлинного лікування, але не впливає на прогноз захворювання.

Мета роботи

Висвітлити можливості індивідуального ендопротезування при злоякісних пухлинах кісток нижньої кінцівки.

Матеріали та методи

У клінічних відділах ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України” ендопротезування суглобів нижньої кінцівки в схемах комплексного лікування виконано 134 пацієнтам із злоякісними пухлинами кісток. Чоловіків було 63 (47%), жінок - 71 (53%) у віці від 11 до 75 років (середній вік $36,2 \pm 1,5$ року). За морфологічною структурою зустрічалися: остеогенна саркома - 45 (33,6%), гігантоклітинна пухлина кістки - 41 (30,6%), хондросаркома - 21 (15,7%), злоякісна гігантоклітинна пухлина кістки - 5 (3,7%), фібросаркома кістки - 5 (3,7%), злоякісна фіброзна гістіоцитоми кістки - 2 (1,5%), лімфосаркома - 2 (1,5%), адамантинома - 2 (1,5%), саркома Юінга - 1 (0,8%), міелома - 1 (0,8%), метастатичні пухлини - 9 (6,7%). Хірургічні втручання виконували в такому обсязі: резекція пухлини “en block”, заміщення пострезекційного дефекту кістки індивідуальним онкологічним ендопротезом. Застосовані ендопротези: “Inmed” - 78 (58,2%) випадків, “W.Link” - 30 (22,4%), “Stryker” - 19 (14,2%), “Beznoska” - 6 (4,5%), “Prospan” - 1 (0,8%). Ендопротезування колінного суглоба виконано 96 (71,6%) пацієнтам, кульшового - 25 (18,7%), гомілковостопного - 6 (4,5%), діафіза великогомілкової кістки - 4 (3%), діафіза стегнової кістки - 3 (2,2%). Функціональний результат прооперованої кінцівки визначався за шкалою MSTS (Musculo-Skeletal Tumor Staging / System /). Якість життя визначали за опитувальником EORTC-QLQ-C30. Вживанність пацієнтів оцінена методом Каплана - Мейєра.

Результати

Терміни спостереження склали від 3 до 144 місяців. Післяопераційні ускладнення склали 35,8%. Серед ускладнень відзначені: нестабільність ніжки ендопротеза (15,7%), інфекційні ускладнення (13,4%), перелом кістки в місці імплантації ендопротеза (3,7%), руйнування конструкції ендопротеза (3%). Рецидиви пухлини спостерігалися в 2,2% випадків. Загальна трирічна виживаність склала $82,2 \pm 1,4\%$. Функціональний результат (шкала MSTS) після ендопротезування кульшового суглоба склав 70-80%, колінного суглоба - 75-85%, гомілковостопного суглоба - 70-72%, діафіза стегнової кістки - 85-90%,

діафіза великогомілкової кістки - 80-85%. Якість життя прооперованих пацієнтів (опитувальник EORTC-QLQ-C30) підвищилася з 30-40 балів до 80-90 балів після ендопротезування.

Висновок

Індивідуальне онкологічне ендопротезування - сучасний ефективний метод реконструкції суглобів та сегментів кісток при хірургічному лікуванні пухлин нижньої кінцівки, який дозволяє проводити заміщення кісткових дефектів будь-якого розміру і в більш короткі строки сприяє відновленню функції та опороздатності кінцівки, що підвищує, якість життя пацієнтів.

РОЛЬ ПОРУШЕНЬ ОБМІНУ СЕЛЕНУ В РОЗВИТКУ ЗАХВОРЮВАНЬ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ У ЖИТЕЛІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Скрипник Надія Василівна,

д.мед.н., професор, завідувачка кафедри ендокринології*

Рибчак Лілія Володимирівна,

клінічний аспірант кафедри ендокринології*

Чернявська Ірина Василівна,

к.мед.н., доцент кафедри ендокринології*

Гудз Ірина Володимирівна,

асистент кафедри ендокринології*

*Івано-Франківський національний медичний університет,

м. Івано-Франківськ, вул.Галицька 2, Україна

Резюме. В дослідження включено 90 мешканців Карпатського регіону. Пацієнти були розділені на три групи: контрольна група, без патології щитоподібної залози ($n = 50$); хворі з діагностованим вузловим зобом ($n = 20$); хворі з дифузним ендемічним зобом ($n = 20$). Проведені дослідження показали, що медіана йодурії у контрольній групі становила 100,45 мкг/л, у пацієнтів із вузловим зобом - 81,5 мкг/л, а при дифузному зобі - 66,4 мкг/л, що вказувало на наявність йододефіциту легкого ступеня. У пацієнтів з вузловим зобом та дифузним ендемічним зобом порівняно із контролем встановлено знижений ($p < 0,05$) рівень селену у сироватці крові і волосі: у разі розвитку вузлового зобу медіанне значення селену у сироватці крові склало 0,044 мг/л, у волосі – 0,18 мкг/г; у пацієнтів з дифузним ендемічним зобом відповідно – 0,082 мг/л та 0,4 мкг/г. Відносний ризик (RR) розвитку вузлового зоба при зниженому вмісті селену в крові становив 1,5 мг/л ($p < 0,1-0,2$), а у волосі - 1,4 мкг/г ($p < 0,1-0,2$).

Вступ. Вузловий зоб (ВЗ) — збірне клінічне поняття, яке об'єднує всі утворення щитоподібної залози (ЩЗ) різної морфологічної будови [1]. Поряд з йододефіцитом, розвитку ВЗ сприяє також дефіцит інших мікроелементів та порушення їх співвідношення. Ризик розвитку ВЗ підвищує дефіцит цинку, заліза, кальцію, міді, селену та інших компонентів [2]. Встановлено важливе значення селену та цинку в метаболізмі йоду. Їхня недостатність негативно впливає на функцію ЩЗ. Численні фундаментальні дослідження з біохімії, молекулярної фармакології мікроелементів показали, що в профілактиці й терапії йододефіцитних станів не можна не брати до уваги тісний зв'язок метаболізму йоду з метаболізмом інших мікронутрієнтів, які за своєю дією є

синергістами йоду [3]. Обговорюючи внесок мікроелементного дисбалансу у формуванні зоба, особливу увагу приділяють селену та цинку [4]. У літературі наведено експериментальні й клінічні дані про роль таких мікроелементів як мідь, цинк та селен у реалізації біологічних ефектів тиреоїдних гормонів [5].

Мета дослідження: встановлення особливостей порушень обміну селену у населення Карпатського регіону з різним ступенем йодної недостатності та вивчення ролі селену у виникненні ВЗ.

Матеріал та методи. Обстежено 90 осіб віком 20 - 68 років: 50 - контрольної групи (37 жінок та 13 чоловіків), 20 - дослідної групи (14 жінок та 6 чоловіків) з діагностованим ВЗ та 20 осіб (13 жінок та 7 чоловіків) з дифузним ендемічним зобом (ЕЗ). Ультразвукові дослідження ЩЗ проводились із використанням SWE (ACUSON S2000 – 2013р.). Розміри ЩЗ визначали відповідно до рекомендацій Brunn. При оцінці об'ємів ЩЗ у дорослих використовувались граничні нормативи – для жінок 13 см³, для чоловіків 15см³.

Дослідження йоду в сечі здійснювали у відділі епідеміології ендокринних захворювань ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України», що входить до Міжнародної програми EQUIP, та постійно проходить зовнішній контроль якості в центрі CDC Атланта (США), за допомогою церій-арсенітного методу Sandell-Koltoff в модифікації Dunn. Результати дослідження трактували згідно з критеріями ВООЗ. Визначення вмісту рівня селену у волоссі проводилось атомно-абсорбційним методом, а та у сироватці крові - методом конкурентного імуноферментного аналізу за допомогою атомно-абсорбційного спектрофотометра АА - 7000 Shimadzu на базі Центру біоелементології Івано-Франківського національного медичного університету. Нижня та верхня межа норми вмісту селену в сироватці крові становила 0,046 – 0,14 мг/л, а у волоссі – 0,2 – 2,5 мкг/г.

Результати та їх обговорення. Результати проведених досліджень представлені в табл.1. Встановлено, що медіана йодурії у обстежених контрольної групи становила 100,45 [65,8-135,1] мкг/л, серед пацієнтів з ВЗ – 81,5 [138-25] мкг/л, а у пацієнтів із ЕЗ – 66,4 [107.8-28] Отже, у порівнянні з контрольною групою стан йодного забезпечення у групі пацієнтів з вузловим та дифузним ендемічним зобом є достовірно нижчим. В контрольній групі медіана значення тиреолобуліну (Тг) становила 49,0 [38,45 - 59,48] мкг/л, у групі ВЗ - 19,78 [11,25-38,96] мкг/л., а у групі ЕЗ - 25,49 [14,58-36,41] мкг/л. Тобто, рівень Тг у групі з ВЗ у порівнянні з контролем достовірно відрізнявся. Рівень тиреотропного гормону (ТТГ) у всіх групах не перевищував рівня 4 мМО/л. За результатами ультразвукових досліджень медіана об'єму ЩЗ серед пацієнтів з ВЗ становила 19,78 [16,76-22,8] см³, у контрольній групі - 12,18 [10,49 - 13,87] см³, а у пацієнтів із ЕЗ - 21,2 [16,89-25,68] см³.

Таблиця 1.

Показники тиреоїдного статусу та йодурії у обстежених Карпатського регіону

Показник	Контрольна група (n – 50)	Вузловий зоб (n – 20)	Дифузний зоб (n – 20)
Йодурія [мкг/л]	100,4 [65,8-135,1]	81,5 [138-25]	66,4 [107,8-25]
ТГ [мкг/л]	49,0 [38,45-59,68]	25,1 [11,25-38,96]*	25,4 [14,58-36,41]*
Об'єм ЩЗ [см ³]	12,1 [10,49-13,87]	19,78 [16,76-22,8]	21,2 [16,89-25,68]
ТТГ [мМО/мл]	1,53 [1,96-2,1]	1,42 [0,96-1,88]	1,9 [0,99-2,85]

*P<0,05 у порівнянні з контролем за критерієм Манна-Уїтні.

Медіана вмісту селену у сироватці крові обстежених контрольної групи становила 0,3 [0,68-0,015] мг/л, у групі з ЕЗ - 0,082 [0,15-0,014] мг/л, а у пацієнтів з ВЗ - 0,044 [0,08-0,014] мг/л, що було достовірно нижче (p<0,05) у порівнянні з контрольною групою. Показник медіани вмісту селену у волоссі становив: контрольна група - 1,2 [2,4-0,045] мкг/г, у групі з ЕЗ - 0,4 [0,798-0,036] мкг/г, а серед пацієнтів з ВЗ - 0,18 [0,36-0,018] мкг/г (p<0,05) порівняно з контролем.

Висновки. У пацієнтів з вузловим та дифузним зобом констатовано йодну недостатність легкого ступеня. Результати дослідження обміну селену показали зниження його вмісту в сироватці крові і волоссі вищевказаних хворих, що свідчить про його роль у розвитку захворювань щитоподібної залози.

Список літератури

1. <https://jpep.endocrinology.org.ua/articles/diagnostyka-ta-likuvannia-dobroiakisnykh-form-vuzlovoho-zoba-14-6-32>.
2. <http://iej.zaslavsky.com.ua/article/view/127094/122140>
3. <https://www.karger.com/Article/Pdf/490143>
4. <https://endokrynologia.com.ua/index.php/journal/issue/view/7/3-2015-pdf>
5. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12011-014-9992-9>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНИХ ПОРУШЕНЬ У ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ ТА РЕЗИСТЕНТНУ АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ

Стахова Аліна Петрівна

Магістр, аспірант кафедри пропедевтики внутрішньої медицини №2
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Кондратюк Віталій Євгенович

Професор, завідувач кафедри пропедевтики внутрішньої медицини №2
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Вступ. При ревматоїдному артриті (РА) збільшуються рівні захворюваності та смертності від серцево-судинних захворювань [1], а артеріальна гіпертензія (АГ) виявляється вдвічі частіше, характеризується гіршим контролем (42% хворих досягають цільового рівня артеріального тиску) і частим поєднанням з резистентною АГ (РАГ) [2]. Когнітивні порушення (КП) характерні для осіб з РА (31%) [3], а у осіб із АГ, ризик розвитку КП збільшується у 1,9 разів (за умови прийому антигіпертензивних препаратів) і у 4,3 рази (без відповідного лікування) [4]. Внесок РАГ у місцеві порушення ще недостатньо вивчений і потребує більш детального дослідження.

Мета роботи. На основі комплексного вивчення нейропсихологічного профілю у зв'язку з клінічними та лабораторними показниками встановити частоту, особливості структури психоневрологічних порушень, фактори розвитку когнітивних розладів у хворих з РА та РАГ.

Матеріали та методи дослідження. Обстежено 179 осіб з них: 1 група - хворі на РАГ та РА (n = 62), 2 група - хворі на АГ та РА (n = 39), 3 група - хворі на РА без АГ (n = 41), 4 група – хворі на АГ без РА (n = 37). Проведено загальноклінічні, інструментальні обстеження, імуноферментний аналіз, міні тест ментального обстеження (MMSE), тести з таблицями Шульце та із запам'ятовування 10 слів за методикою Лурія. Середній вік хворих у групі 1 становив $62,9 \pm 9,0$ років (83,9% жінок), групі 2 - $61,9 \pm 7,0$ років (76,9% жінок), групі 3 - $59,1 \pm 9,0$ років (90,2% жінок), групі 4 - $60,6 \pm 9,6$ років (83,8% жінок). Серед обстежених 1 групи у 51 пацієнта (82,3 %) встановлено серопозитивний варіант РА, 2 групи - 29 пацієнтів (74,4 %), 3 групи - 31 пацієнта (75,6 %). Активність РА визначали за показником - індексом активності захворювання (DAS 28-CRP) і в середньому становив $5,4 \pm 1,0$ у групі 1, $5,6 \pm 1,0$ у групі 2 і $5,3 \pm 1,1$ у групі 3, що відповідало високій активності.

Результати. Аналіз нейропсихологічної сфери хворих 1 групи показав, що КП виявляються у 57 (91,9 %) осіб, що тотожне хворим 2 групи (33 (84,6%) осіб) і у 1,5 рази частіше, ніж у 3 та 4 групах (відповідно $\chi^2=14,6$ та $\chi^2=13,9$, $p<0,001$). Враховуючи, що середній бал за MMSE у хворих на РА та РАГ становив 27,0

(24,0-28,0), серед обстежених переважали хворі з помірними КП - 47 (75,8 %), менш часто реєструвалася «м'яка» деменція - 10 (16,1 %). У структурі когнітивних порушень переважали зрушення у сфері праксису - 54 (87,1%) випадків та концентрації уваги і рахунку - 40 (64,5%), $p < 0,05$. На підставі багатofакторного регресійного аналізу виявлено, що жіноча стать, похилий вік, висока активність РА, тривале лікування глюкокортикоїдними препаратами (більше $5,0 \pm 2,0$ років) та необхідність прийому нестероїдних протизапальних препаратів є чинниками розвитку когнітивних порушень ($p < 0,05$). У 51 (82,3 %) хворих на РА та РАГ реєструється зниження темпу сенсомоторних реакцій та уваги, що відповідає хворим на РА та АГ (31 (79,5%) хворих), у 2,1 рази вища частота порівняно з хворими на РА (16 (39,0%) осіб, $\chi^2=21,3$, $p < 0,001$) та у 1,4 рази ніж у пацієнтів з АГ (16 (39,0%) осіб, $\chi^2=18,2$, $p < 0,001$). При РА та РАГ порушення короткочасної пам'яті визначається у 4 (6,5%) осіб, що не відрізняється від даних інших груп, проте зниження довготривалої пам'яті у групі 1 більш виразне: у 58 (93,5 %) пацієнтів, що вище ніж у групах 2, 3 та 4 відповідно на 11,4%, 25,2% та 20,5% ($p < 0,05$). Підвищення рівня СРБ та висока активність РА за DAS28-СРБ тісно асоціювалися із порушенням довготривалої пам'яті (відповідно ВШ=1,29, 95 % ДІ 1,04-2,78 та ВШ=1,41, 95 % ДІ 1,05-3,25, обидва $p < 0,05$).

Висновки. Для хворих на РА та РАГ характерне часте виявлення когнітивних порушень (92 %). У структурі когнітивних змін домінують порушення у сфері праксису та рахунку. Когнітивні розлади детермінуються віком та статтю, активністю РА і використанням у лікуванні глюкокортикоїдних препаратів і нестероїдних протизапальних засобів.

Список літератури:

1. Anyfanti P., Gavriilaki E., Douma S. et al. (2020) Endothelial Dysfunction in Patients with Rheumatoid Arthritis: the Role of Hypertension. *Curr Hypertens Rep.*, 22(8):56.
2. Velmakin S., Troitskaya, E., & Kobalava, Z. (2019). Hypertensive patients with rheumatoid arthritis are characterized by higher levels of the office blood pressure and worse control of central blood pressure compared to the controls. *Journal of Hypertension*, 37, e317.
3. Shin, S. Y., Katz, P., Wallhagen, M., & Julian, L. (2012). Cognitive impairment in persons with rheumatoid arthritis. *Arthritis care & research*, 64(8), 1144–1150.
4. Aronow W. S. (2017). Hypertension and cognitive impairment. *Annals of translational medicine*, 5(12), 259.

РОЛЬ ОКСИДА АЗОТА И АКТИВНЫХ ФОРМ КИСЛОРОДА В ПАТОГЕНЕЗЕ COVID - 19

Тюпа Владимир Владимирович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Бочаров Вячеслав Михайлович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Кузьмина Александра Владимировна

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

На современном этапе глубоко изучаются различные аспекты патогенеза коронавирусной инфекции COVID – 19. Значительный интерес представляет изучения про- и антиоксидантных систем, а также обмен оксида азота (NO) у пациентов с COVID – 19. Особый интерес они представляют в связи с потенциальной возможностью использования NO в качестве патогенетической терапии острого респираторного дистресс-синдрома (ОРДС) у этих больных.

В экспериментальных моделях человеческих клеток, заражённых вирусом SARS – CoV, выявлено что вирусная протеаза 3CL^{pro} вызывает значительное увеличение продукции активных форм кислорода (АФК) в клетках, путем активации зависимого от ядерного фактора транскрипции – NF – κB, репортерного гена, ответственного за промоцию генов апоптоза. В присутствии АФК легочные макрофаги продуцируют окисленный фосфолипид, который способен стимулировать образование провоспалительных цитокинов и повреждение легких с помощью взаимодействия с цитоплазматическими толл – подобными рецепторами – TLR4. TLR4 – цитоплазматический домен TLR, индуцирующий промоцию гена IFN – β, избыточный синтез которого на поздних стадиях заболевания COVID – 19 должен усиливать воспалительный ответ. Активная миграция нейтрофилов в очаг воспаления, при COVID – 19, так же приводит к избыточной продукции АФК, и усиливает альтерацию альвеолярных и эндотелиальных клеток. Также COVID – 19 связываясь с рецептором ангиотензин превращающего фермента 2 – ACE2, не только проникает внутрь клеток, но и может снижать активность ACE2, что сопровождается повышением активности ангиотензина II. Данный механизм ведет к развитию местной вазоконстрикции что усиливает гипоксию воспаленных тканей, увеличивая продукцию АФК. Так же, предположительно, ангиотензин II индуцирует синтез фагоцитарной НАДФН – оксидазы что приводит к гиперпродукции АФК, открытию митохондриальных АТФ-зависимых калиевых каналов (митокАТФ). Эти изменения приводят к деполяризации митохондриальных мембран и дополнительной продукции свободных радикалов. [7], [8], [1], [2]

NO является универсальным трансмиттером, в развитии различных патологических состояний, и одновременно важным внутриклеточным мессенджером. Образование монооксида азота происходит в результате окисления L – аргинина в присутствии одной из фракций фермента NO – синтазы (NOS). Активность NOS в клетках (макрофагах, нейтрофилах, фибробластах) значительно увеличивается после индукции медиаторами воспаления (IFN – γ , IL – 1, IL – 2, TNF) и АФК. Эффекты NO на организм разнообразны и зависят от длительности действия и концентрации вещества. [5], [4], [6]

Влияние NO на тонус сосудов позволяет использовать его в качестве патогенетической терапии ОРДС. NO диффундируя сквозь гемато-альвеолярный барьер транспортируется гемоглобином к гладкой мускулатуре легочных сосудов, где вызывает накопление циклического гуанозинмонофосфата (цГМФ). цГМФ вызывает открытие каналов K^+ , приводя к релаксации сосудов легких и как следствие снижению внутрилегочного шунтирования, улучшая легочную перфузию. Пациенты с ОРДС, у которых наблюдался высокий исходный уровень внутрилегочного шунтирования, демонстрировали наиболее значительное улучшение оксигенации при импульсном использовании низких доз (10 – 40ppm) NO. [9]

В то же время высокие концентрации NO, при воспалении ингибируют вирусные протеазы и факторы транскрипции, необходимые для вирусной репликации, а также усиливает противовирусный эффект IFN – γ . NO и его донатор S – нитрозо – N – ацетилпеницилламин показали высокую противовирусную активность на клеточных культурах, инфицированных SARS – CoV коронавирусом. [9], [3]

Высокие концентрации NO ведут к ингибированию каталазы, снижению антиоксидантной активности, накоплению перекиси водорода и гидроксильного радикала, образованию пероксинитрита (OONO-). Одновременно с тем индуцированный АФК синтез NO, на поздних этапах воспаления, вызывает усиленный релизинг IL – 1, IL – 2, IL – 6, лейкотриенов и хемокинов, параллельно подавляя биосинтез IL – 4, IL – 10. Данные механизмы потенцируют повреждение тканей при воспалении. Возможно подобные эффекты наблюдаются у больных с COVID – 19. [10]

Таким образом АФК играют важную роль в процессе воспаления, и при их гиперпродукции вызывают значительное повреждение тканей. Влияние NO на процесс воспаления двойственно, и зависит от длительности его воздействия и концентрации. Их роль в патогенезе COVID – 19 требует более углубленных исследований, для разработки новых направлений патогенетической терапии.

Список литературы:

1. Imai Y., Kuba K., Neely G.G., et al. Identification of Oxidative stress and toll-like receptor 4 signaling as a key pathway of acute lung injury. *Cell*. 2008 Apr 18; 133(2): 235–49. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2008.02.043> PMID: 18423196
2. Khomich O.A., Kochetkov S.N., Bartosch B., et al. Redox biology of respiratory viral infections. *Viruses*. 2018 Jul 26; 10(8): 392. <https://doi.org/10.3390/v10080392> PMID: 30049972

3. Мартусевич А.К., Перетягин С.П. Молекулярная стереотипия в реализации эффекта некоторых лечебных физико-химических факторов: роль NO // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. — 2012. — № 2 (3). — С. 205-210.
4. Кузнецова В.Л., Соловьева А.Г. Оксид азота: свойства, биологическая роль, механизмы действия // Современные проблемы науки и образования. — 2015. — № 4.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=21037>
5. Абатуров А.Е. Роль монооксида азота в неспецифической защите респираторного тракта // Здоровье ребёнка. — 2009. — № 1. — С. 16.
6. Zhang G.X., Lu X.M., Kimura S., Nishiyama A. Role of mitochondria in angiotensin II-induced reactive oxygen species and mitogen-activated protein kinase activation. *Cardiovasc Res.* 2007; 76: 204–12. doi: 10.1016/j.cardiores.2007.07.014
7. А.В. Шулькин., А.А. Филимонова Роль свободно-радикального окисления, гипоксии и их коррекции в патогенезе COVID-19. *Терапия.* 2020; 5: 187–194. Doi: <https://dx.doi.org/10.18565/therapy.2020.5.187-194>
8. Monsalve-Naharro JÁ, Domingo-Chiva E, García Castillo S, Cuesta-Montero P, Jiménez-Vizuetе JM. Inhaled nitric oxide in adult patients with acute respiratory distress syndrome. *Farm Hosp.* 2017 Mar 1;41(2):292-312. English. doi: 10.7399/fh.2017.41.2.10533. PMID: 28236803
9. Keyaerts E, Vijgen L, et al. Inhibition of SARS-coronavirus infection in vitro by S-nitroso-N-acetylpenicillamine, a nitric oxide donor compound. *Int J Infect Dis.* 2004 Jul;8(4):223-6. doi: 10.1016/j.ijid.2004.04.012.
10. Tomomi G., Masataka M. Nitric oxide and endoplasmic reticulum stress // *Arteriosclerosis, Thrombosis and Vascular Biology.* — 2006. — № 26. — P. 1439.

КЛИНИКО – МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОДЖЕЛУДОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЕ У БОЛЬНЫХ COVID – 19

Чабан Татьяна Владимировна

доктор медицинских наук, профессор,
профессор кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Бочаров Вячеслав Михайлович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Тюпа Владимир Влодимирович

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

Кузьмина Александра Владимировна

асистент кафедры инфекционных болезней
Одесский национальный медицинский университет

На данный момент представлено достаточное количество исследований, касающегося характеристик вируса SARS – CoV – 2 и особенностей течения новой коронавирусной инфекции COVID – 19. Несмотря на молниеносное распространение заболевания в мире, в настоящее время появились описательные результаты клинко-морфологического изучения проявлений этой инфекции. Неизменным остается утверждение, что основной причиной смерти у больных COVID – 19 является острый респираторный дистресс-синдром (ОРДС). Однако, и в других органах, возникают значительные структурные изменения, приводящие к полиорганной недостаточности и способствующие наступлению летального исхода [1 – 5].

Одним из органов – мишеней к больным является поджелудочная железа (ПЖ). Известно, что вирус SARS-CoV-2, иницируется рецептором ангиотензинпревращающего фермента 2 (АПФ – 2) на поверхности клетки. АПФ – 2, способствует проникновению вируса в клетки, высоко экспрессируется в островковых клетках ПЖ, даже больше, чем в альвеолоцитах. Следовательно, клинко – морфологические изменения при COVID – 19 могут возникать из-за прямого цитопатического эффекта локальной репликации SARS-CoV-2 или косвенно из-за выраженного системного иммунного ответа, вызванного SARS-CoV-2 [3 – 6].

При проведении анализа, историй болезни умерших больных, обращает на себя внимание анамнестические данные, в виде, проявлений ноющие боли в животе, с преимущественной локализацией в левом подреберье, рвоты, поноса за которым следовало повышение температуры, симптомы интоксикации. При объективном осмотре обращал на себя внимание – симптом Тужилина.

Характерные абдоминальные симптомы воспалительных изменений ПЖ, что в последующем было подтверждено ультразвуковым исследованием (УЗИ) органов брюшной полости при котором наблюдался стеатоз ПЖ в виде диффузного повышения эхогенности, однородной структуры обычно, не значительное увеличение размеров с ровными но нечеткими контурами и компьютерной томографии (КТ) - диффузно увеличенную ПЖ с не значительным, перипанкреатическим или околопочечным скоплениями жидкости [1, 7 – 9].

Также наблюдались специфические изменения в биохимическом анализе крови – повышение уровня амилазы – 120 – 200 мг/с×л; глюкозы 7,0 – 10,0 ммоль/л, АлАТ, АсАТ – в пределах 80 – 100 ЕД/л. Развитие дисфункции тромбоцитов, а именно склонности последних к повышенной агрегации и склонности к тромбообразованию, повышение уровня фибриногена, протромбинового комплекса и активированного частичного тромбинового времени, С-реактивного белка и интерлейкина – 6 [2, 8 – 10].

В дальнейшем на фоне этиотропной и патогенетической терапии показатели амилазы постепенно достигали нормальных показателей, а вот уровень гликемии практически не изменялся.

При патоморфологическом исследовании обращали на себя внимание следующие изменения – выраженное полнокровие микроциркуляторного русла со сладжами эритроцитов. Набухание эндотелия сосудов. Отек стромы. Липоматоз стромы и паренхимы, умеренная атрофия экзокринной паренхимы. Гипертрофия островка Лангерганса. Сливные кровоизлияния в ткани железы с развитием геморрагических некрозов. Жировое замещение с развитием панкреатического стеатоза, обструкцией панкреатического протока и некрозом ацинарных клеток с замещением их жиром.

Таким образом, на основании полученных данных можно сделать следующие выводы: повышенная активность ферментов ПЖ и стойкая гликемия могут быть связаны с развитием цитокинового шторма и полиорганной дисфункцией, изменения в системе гемостаза приводящие к нарушению микроциркуляции в сосудистом русле за счет опосредуемого связывания вируса SARS-CoV-2 с рецепторами АПФ – 2, что в конечном результате и вызывает выраженные повреждения ПЖ, а так же может являться предиктором тяжелого течения COVID – 19.

Список литературы:

1. Гринева Е. Н., Халимов Ю. Ш., Бабенко А. Ю., Каронова Т. Л., Цой У.А., Попова П.В. и др. Рекомендации по ведению больных COVID-19 и эндокринными заболеваниями в период пандемии. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.almazovcentre.ru/?p=62944> [Grineva EN, Halimov YuS, Babenko AYU, Karonova TL, Tsoi UA, Popova PV et al. Recommendations for the management of patients with COVID-19 and endocrine diseases during a pandemic. [Electronic resource]. URL: <http://www.almazovcentre.ru/?p=62944>. In Russian].
2. Алгоритмы специализированной медицинской помощи больным сахарным диабетом. Под редакцией И. И. Дедова, М. В. Шестаковой, А. Ю. Майорова.

- 9-й выпуск (дополненный). Сахарный диабет. 2019;22(S 1). doi:10.14341/DM221S 1 [Algorithms for specialized medical care for patients with diabetes mellitus. Edited by II Dedova, MV Shestakova, AYu Mayorova. 9th edition (add.). Diabetes. 2019;22(S1). doi:10.14341/DM221S 1. In Russian].
3. Gupta A, Madhavan MV, Sehgal K, et al. Extrapulmonary manifestations of COVID-19. *Nat Med* 2020;26:1017–32.
 4. Zhu N, Zhang D, Wang W, et al. A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. *N Engl J Med* 2020;382:727–33.
 5. Bahrain COVID-19 national protocols, 2020. Available: <https://www.nhra.bh/Media/Announcement/CovidAlert.aspx> [Accessed 30 Sep 2020].
 6. Goodchild G, Chouhan M, Johnson GJ. Practical guide to the management of acute pancreatitis. *Frontline Gastroenterol* 2019;10:292–9.
 7. Simons-Linares CR, Imam Z, Chahal P. Viral-Attributed acute pancreatitis: a systematic review. *Dig Dis Sci* 2020;143. doi:10.1007/s10620-020-06531-9. [Epub ahead of print: 12 Aug 2020].
 8. Matheson NJ, Lehner PJ. How does SARS-CoV-2 cause COVID-19? *Science* 2020;369:510–1.
 9. Liu F, Long X, Zhang B, et al. ACE2 expression in pancreas may cause pancreatic damage after SARS-CoV-2 infection. *Clin Gastroenterol Hepatol* 2020;18:2128–30.
 10. Schepis T, Larghi A, Papa A, et al. SARS-CoV2 RNA detection in a pancreatic pseudocyst sample. *Pancreatology* 2020;20:1011–2.

METHOD OF APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS IN THE CONTEXT OF UPDATED EDUCATIONAL CONTENT

Akmaral Zhakhan

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

The updated educational program, which is part of the educational process in Kazakhstan, is based on modern trends. Because the content of education has been updated, a new approach has emerged, the paradigm of teaching has changed. In this regard, teachers have a task to constantly update teaching methods and master the technology, to be able to use it effectively [Taukebayeva KS, 2017].

The updated educational program is aimed at improving the student's four types of speaking: listening, speaking, reading, writing. The key skills for these types of speech activities are presented in a "spiral" way in the curriculum. From simple to complex, knowledge, skills and abilities are gradually expanded. Learning objectives are aimed at developing students' research skills, knowledge of simple observation through practice, the ability to apply the acquired knowledge in real life. The primary school curriculum focuses on the formation of social skills, the foundation of general knowledge, cognitive activity, systematic learning activities in students.

Innovation is a term that is often used today in the learning process. The understanding of innovation, as well as the widespread use of innovative methods in the classroom, the ability to consciously and qualitatively improve the knowledge of schoolchildren is one of the most important conditions in teaching.

At the same time, the role of foreign languages in the digital world is growing. Along with knowledge of English, integration into the world community, the use of updated innovative technologies in the learning environment, including the full use of Internet resources, the use of information and communication tools, methods of SMART technology in foreign language teaching, contributes to increasing the percentage of education. In this regard, the teaching of English also requires the development of methods for the use of innovative technologies in the updated educational content [Martynenko E. P. 2016. C. 105-107].

The school cannot provide young people with a lifelong knowledge base, but it can provide each student with instruction that forms the basis of knowledge. In school,

along with the cognitive interests of the student, it can help to develop the individual abilities, to inculcate the basic competencies that form the basis of further education.

In the process of world development is associated with the processes of innovative technologies in the organization of education in order to update the content of globalized education in the Republic of Kazakhstan. The goal of the priority direction of the development of a globalized school was the humanistic direction in the content of education, which is the guiding principle of the individual. The teacher's goal is to implement the method analyzed during the study, taking into account the needs and interests of the student in the learning process.

Recently, the issue of new innovative applications in schools is becoming more important every day. These are not only innovative technologies, consisting of methodological approaches, but also new problem-solving forms and methods of teaching, new approaches to the learning process. The main purpose of teaching a foreign language is to form communicative culture lessons and develop competence skills of school youth, to increase their ability to use a foreign language in practice in the future. The purpose of the teacher is to master this goal, to teach each student to use the language fluently, to cooperate with the development of cognitive activities, to use design methods, innovative technologies with new content.

At present, the Internet plays an important role in English lessons. R. Williams and K. McLee in their article "Computer at School" said that "one of the features of the computer is that it is not only a tool for teaching knowledge, but also for learning and using it as an aid."

The Internet translates from English as international communication. By establishing this connection, the teacher and the student can communicate directly by teaching the child a foreign language. Internet resources and information resources will be useful in teaching English: well-known e-mail, other Web, information-rich catalogs (Open text, Vista, HotBob), as well as in-system conversation (talk, Chat).

In teaching English, we can help students to achieve their own results psychologically through the use of innovative technologies, in particular, computers, by increasing the children's self-confidence by reading and working independently, without the teacher's direct involvement. From this, we can focus on the role that students play in the classroom, not on the teacher, in the teaching of English, and on the teacher's guidance.

If we look at English in the traditional way, "dictionary + material + homework = language". However, if we leave only the vocabulary and materials in the lesson, there will be only teacher-to-student orientation, but the feedback from the teacher will not be visible. Therefore, if we combine the process of learning a foreign language with new methods and innovative technologies, the student has the opportunity to succeed on the part of the teacher.

In this globalized world of social networks, blogs have a special place as a place for textbooks and as a means of communication between students and teachers. Blogs are characterized not only by the transparency of educational information, but also by the limited set of functions in the learning process. Along with teachers, it allows students to organize the process of analysis and discussion of audio and video recordings, lexical and grammatical materials in the classroom through online forums. Nevertheless, the use of mobile applications in teaching English allows you to fully

and practically use the course of extracurricular activities online [Yaremkiw ED 2019. - 128 p.].

The process of development of digital technologies, the rapid development of applications for them has led to the development of mobile educational technologies for teaching English. The formation of communicative competence of a foreign language in teaching English can be done with the help of MALL (Mobile Assisted Language Learning) - using portable mobile tools and foreign language learning applications available at any time in the classroom, we can: exchange interactive information We can use the opportunity to update information through many mobile applications, as well as the opportunity to supplement the information (Facebook, Twitter).

Thus, we combine these technologies with new methods in teaching English.

One of them is the project method. E.S. According to Polat, the project method allows students to integrate their knowledge in solving a particular problem in the classroom, using information, using new innovative methods, to make the learning process interesting and effective. At the same time, students help to create, form and exchange new ideas. Currently, there is a great opportunity to use the project method in professional foreign language teaching, which is actively discussed by teachers at seminars and conferences, which are widely used in foreign language lessons. As you know, this method is needed in the current situation to get practical results, as well as to focus on the interests and needs of students. Project work is becoming more relevant in the implementation of education [Polat E. C. M. 2001. № 1. C. 20-22]. For example, a special project for pairs of students on the topic "Environmental issues of Kazakhstan" was assigned. Students will be able to defend a project on this topic with the help of Microsoft PowerPoint, exchange information through cards, exchange questions and answers through audio and video recordings, use special activities, feedback at the end of the lesson.

Case-study is one of the most effective technologies in teaching English. The essence of this technology is that it provides students with some problematic situations that may arise in life and requires interest in specific knowledge, skills and abilities to solve them [Atabaeva FK 2016. - C. 301-307].

Pupils discuss these problems in groups, taking into account all possible situations, and then come to a certain conclusion. Thus, when solving cases, students not only fall into the situation of foreign language communication, but also actualize their professional knowledge. In addition, in each case there is no single right solution, so students do not acquire ready-made knowledge, but try to "develop" themselves.

Active learning technologies. These technologies represent the direct action of students in the cognitive process: each student is given a role, or each is responsible for a collective action. This technology is aimed at motivating and engaging each student in the learning process and the process of direct cognition, which increases the enthusiasm and interest in the subject, as well as provides practical knowledge and skills. Active learning technologies that can be used in foreign language lessons include debates, discussions, role-playing and business games, brainstorming, etc. included.

Information and communication technologies (ICT). The use of ICT in teaching English is a modern requirement. In addition, the involvement of these resources in the

training of students not only simplifies many educational processes, but also opens access to a lot of useful and accessible information that is important for the effective acquisition of knowledge. In addition, the use of modern computer technology increases the motivation of students, as the teaching of the subject through the use of ICT becomes unusual, creative and interesting, especially for the current generation of students.

In today's updated educational content, we are mobile by combining many innovative technologies with Internet resources.

1) Internet resources that are not intended for direct learning, such as social networks (creation) of specialized groups and associations where communication can be conducted in a foreign language, provide a variety of materials, assignments, discussions, etc. language to be connected, Skype (video conferencing, video chats, etc.), e-mail (providing information to students, as well as receiving assignments from them), etc. ;

2) Various professionally oriented sites.

- Stuff Works website www.howstuffworks.com (English information (texts and videos));

- Wise Geek website www.wisegeek.com (general information about some phenomena in various scientific fields);

- TED website www.ted.com (discussion of video lectures and articles on various topics and scientific topics).

- Learn English has a large number of audio and video materials, reading-based texts, feedback games, and tests for students of different levels of language proficiency. The teacher can work with students in the classroom with all the information on the topic he needs. For example, she can take a test on a new topic in English for grades 9-11 in the Great Britain lesson and on a special topic with new grammars.

- Site English Grammar Online-floor the fun way to learn English! (www.ego4u.com) is very effective in teaching English to primary and secondary school students. There, in a special grammar section, students can find detailed explanations, examples, assignments of different levels, and final tests and rules.

The future success of a nation is determined not by its natural resources, but by the competitiveness of its people. Therefore, every Kazakhstani, as well as the whole nation, must have the qualities of the XXI century.

It is necessary to develop new quality education, which will be created through the use of new technologies. Currently, the main purpose of teaching English is the formation of communicative competence, all other goals (educational, educational, developmental) are realized on the basis of the process of realization of this main goal. The communicative approach means communication and the formation of intercultural interaction, which is the basis for the operation of innovative technologies. There is no point in using innovative non-communicative technologies in the classroom.

Notes

1. Atabaeva FK Application of the method of case - study to improve the success of students // Collection of materials MNPK - "Systemic innovations as a key condition

- for the formation of economies of sustainable development" University "Turan" May 20, 2016. - p. 301-307
2. Danchenok L. A., Nevostruev P. Yu. SMART-textbook as an element of the foundation of SMART-University // Economics, statistics and computer science. 2014. № 4. C. 46-49
 3. Ibragimova EG "The Internet in English Lessons," 2001, pp. 45-50
 4. Martynenko E. P. Use of SMART-technologies in the development of professional individuality of students // Electronic education: prospects for the use of SMART-technologies: materials of the III International Scientific-Practical Videoconference (Tyumen, November 26, 2015). C. M. Moore. Tyumen: Tyumen GNGU, 2016. p. 105-107.
 5. Polat E. C. Method of projects in lessons of a foreign language // Foreign languages in school. 2001. № 1. C. 20-22.
 6. Taukebaeva KS Relevance of the updated educational program // Mirror of Knowledge, Astana, 2017, November
 7. Yaremkiw E.D. Practical approaches to overcoming barriers in the study of the English language in terms of updating the content of education // Collection of materials of the I Republican scientific-practical conference "Updated content of education" 2019. - 128 p.

FORMATION OF LISTENING SKILLS IN DISTANCE LEARNING THROUGH VIDEO LESSONS

Aksulu Akisheva

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

Language learning takes place through communication. Learning to listen and understand information in another language is possible only if it is systematic, planned and correct. Therefore, the main task of our article is to be able to listen in English lessons, to listen to the conversation, to teach to understand and use the information heard and to determine the benefits and positive results of distance video lessons in learning the results of mastering the information heard.

The standard for learning any language is 4 skills. They are: speaking, listening, reading and writing. All four are closely related, but listening skills have a special place in language teaching. This is the most difficult thing for learners.

Listening is an oral form of speech. By listening, we get the necessary information from our partner and know his thoughts and goals. [1]

"Listening" - the meaning of the term "listening" - listening comprehension. This term refers to the perception and understanding of words and sentences in the audio text spoken or recorded on technical devices as a result of listening. The main purpose of this name is to listen, understand and perceive the language units that carry out communication between people.

There are six well-known levels of language learning. Listening skills required for each level vary depending on the complexity. [2]

At the first or simple level (A1) requires comprehension of short texts and dialogues, sentences by hearing, at the second basic level the learner (A2) understands phrases, dialogues on different topics.

At the intermediate level (B1) they need to understand clearly expressed ideas, opinions, literary norms, at the intermediate level (B2) they need to understand the information spoken in public places, the news broadcast on television.

At the highest level there are requirements to listen to familiar lectures and reports, to understand the content of the feature film, and at the last level to understand logically incorrect, inaccurate messages, to communicate freely, to understand the meaning of all words.

During listening, the learner goes through a complex process, such as receiving and recognizing information, understanding it, and processing it internally. That is why

listening has many functions other than communication. These are: stimulating students' communication, managing the learning process, learning new materials, etc.

Formation of lexical linguistics and grammatical structure takes place through listening. For example, 5th grader learners the words big, small, short and This is a big box structure by listening. Showing the same thing and giving a short answer is a sign of understanding. Therefore, there is a process of distinguishing between inquiring, informative, eloquent, negative sentences.

The difficulty of listening in English is that the language is different from Kazakh and Russian. There is a joke in the English language that says "Manchester is pronounced, Liverpool is pronounced". The meaning is clear - in addition to the spelling of the English language, there are some differences in reading. It is no secret that this can be very challenging for the learner. By developing good listening skills, the student can easily overcome these obstacles.

Many linguists have suggested different methods of developing listening skills. We are all familiar with methods such as listening to audio, listening to dialogue, developing through music, developing through video. However, in the current situation, the words distance learning and teaching have become familiar. Distance learning has become a modern innovation.

In the past, various distance learning video courses have been a great way for language learners on their own. Due to the pandemic, the whole world has moved to online learning, and there are all the opportunities for distance learning.

Біздің қарастырғалы отырған сұрағымыз қашықтықтан видео сабақ арқылы тыңдалым дағдысын дамыту.

E.C. Polat gave several characteristics of distance learning a foreign language. They are: clear and concise goal setting, interactivity, effective feedback, motivation, modularity, picture and sound lessons. [3]

I think the well-known platforms Zoom, Skype, Teams and Google Meet are very suitable for remote video lessons. This is due to the large number of participants, the convenience of time, the ability to turn on and off the microphone and video at any time, the ability to create a dialogue, the effectiveness of the teacher to share information and necessary materials, the convenience of individual activities for each child. For example, seeing each other via Skype can be great for sending assignments to confirm. Participants can show presentations, educational materials, videos, audios, pictures by showing their screen. It is also suitable for group or individual lessons [4]. The most important thing is high-speed Internet and a quiet place, everything is useful and effective. Online lessons are not inferior to traditional lessons in all respects.

As we have just mentioned, listening skills are more difficult than all other skills. After all, experience has shown that it is difficult to understand a spoken word because of its speed and the presence of unfamiliar words and grammar. It is not easy to understand a real speaker.

By listening to the dialogue between foreigners, the language begins to understand the words of speakers in everyday life. Listening to music is also a great exercise in listening development. All this introduces not only to language learning, but also to the culture, daily activities and traditions of the country.

It is important to keep in mind that the main goal of the exercise is to listen and understand, and to take into account the level of knowledge and vocabulary of the learner. When working with intermediate students, great attention should be paid to pronunciation and intonation. You also need to practice it.

Distance learning technologies today allow you to get a variety of information, fully assess your knowledge and skills. [5]

In today's developed society, all computers and information technology meet all modern requirements. All conditions are created and all resources are open to enthusiastic and eager students. That is why I consider online lessons, internet projects, online educational programs, interactive simulators as the best educational achievements.

Notes

1. Orazbaeva F.Sh. The world of language, articles and research, Almaty, 2009
2. Osmanova SN Ramazanova TO Modernization of continuing education - Collection of materials 2018 Dagestan
3. Belozubov AV Nikolaev DN Distance learning system. Teaching methods Moscow, 2007
4. Polat ES Theory and practice of distance learning, Moscow, 2004.
5. Andreev AA Internet technology and models in society. MIPK 2013

FEATURES OF PHRASAL VERBS IN TEACHING ENGLISH

Azat Aray

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

The meaning of phraseology in English and Kazakh languages comprehensively defines the ancient life of the nation that speaks these languages. Regular expressions formed on the basis of everyday life of the population can be found in our bilingual data. These regular expressions are formed in the use of language in connection with the traditions, customs, culture, psychology, history of each time, and developed in the use of language. That is why they grow up depending on the specifics of each nation and are one of the values that people have accumulated over the centuries. The concept of regular expressions in English and Kazakh describes the spiritual life of each nation. That is, bilingual verb phraseology determines the basis of national feelings, national behavior, national customs and traditions.

Phraseologisms are an integral part of the English language and can be considered the least studied field in English linguistics. Phrase verbs are especially common in spoken English [M. Zhambylkyzy. 2019].

Therefore, we consider this topic relevant. Any English book, newspaper, magazine, movie, song, etc. If you do, you will definitely come across phrases. Statistically, a speaker's speech consists of 40% of phrasal verbs, which is about half. The study of phrasal verbs in English is of great practical importance, as the formation of such verbs in other languages is rare, which makes it difficult to use phrasal verbs among people who study English.

Nine-tenths of English language learners have difficulty understanding and using phrasal verbs (multi-word verbs) as a foreign language. Phrase verb is a simple and general verb (break, get, give, make, put, etc.) usually used in conjunction with several parts [Vinogradov VS 2001. 224p.]. In some cases it is a fractional adverb (away, together), in others - a leader (through, in, out).

Examples of phraseologies: sorry on, pass away, pull together, fall through, make do with, put down to, etc.

Some phrasal verbs have two parts, one of which is an adverb and the other is a preposition. Examples of such verbs are: get with, stand up for. They are sometimes called phrase-prepositional verbs, ie phrase verbs with prepositions.

It is necessary to be able to distinguish phraseology and simple verbs through the leader. How to determine if it is a phrase verb or a verb with a preposition. To do this, you need to look at all the sentences in their entirety. If both words can be understood

literally, that is, each of them has its own meaning, then it is a verb with a leader. If both words are taken as one meaning and this meaning has nothing to do with the fact that the verb itself means separately, then it is a phrasal verb [Gubina I.P 2011. 115p.].

Compare two examples:

a) She went out of the room without a word. - In this example, "went" and "out" have their own meaning and can be translated. So this is a verb with a leader

b) She went out with him a few times. - The phrase "went out" in this sentence does not mean "spent time romantically".

So this is a phrasal verb.

Too many phrasal verbs in English are the first difficulty for English learners. For example, a reference dictionary gives the meaning of 3384 phrasal verbs. In total, there are more than 4,000 phrasal verbs in English. Of course, it is not possible for English learners to learn all of these verbs as a foreign language, so they may remember their meanings.

Another difficulty is that one verb can be used in several parts and with each of them can have completely different meanings, sometimes several meanings in one part [Ivanova IP, Burlakova VV, Pocheptsov GG, 1981. 285p.].

When studying phraseology and the correct placement of a part of a noun, you should know that phrasal verbs are: transitive, then the noun is either a noun or a noun, and without an object, it is intransitive. And if the order of the words in the variable verbs is not difficult, because the verb and the particle are always together, so when using variable phrasal verbs, students have a problem with the introduction of the appendix.

However, the choice of where to place the noun is not always completely free between the verb and the participle or after the participle. If the appendix contains information that the reader or listener already knows, it should be inserted between the verb and the participle. If the application contains new information, it should be entered after the item. This is because we often focus more on new information than we know. The fact that the application is placed after the part requires great attention to it [Komissarov VN 2004. 424 p.].

For example:

James put on some old shoes and ran downstairs to open the front door.

James put the shoes on to see what they looked like.

In the first example, it seems that we are talking about specific shoes, which have been mentioned before. Therefore, the object is between the verb and the particle. In the second example, you can see that the complement is related to something that has not yet been mentioned (some old shoes), so it appears after the parts. If the complement is more than three or four words, it is placed after the part, not between the verb and the part.

Until recently, the study of phrasal verbs by category was considered traditional. This approach is used in most grammar textbooks. In this way, students are given rules: what categories of phrasal verbs are divided (variable - non-variable), (divisible - indivisible). Students learn terms, rules, and then perform a series of exercises that add verbs that are not thematically related to the required parts or that they add to the appropriate space.

This method works well for students with logical thinking skills. They memorize these rules and then use the phrases correctly. However, in recent years, this approach has been considered ineffective, as students spend too much time studying, working with theoretical materials, terminology and exercises that do not bring much benefit. That is, you can say that students spend time "learning English" rather than "learning English" [Powie J. 1990. 175p.].

Thus, phraseology is an invaluable treasure of our language, which has been passed down from generation to generation of our ancestors and has preserved its status in today's life. We know that he will not lose his high level in the future.

Different languages of the world are rich in phraseology, which is characterized by figurative, expressive, expressive-emotional description, which is unique to each nation, covering different spheres of life.

In our research, we tried to reveal the "structural and semantic nature of phraseology in the press" based on the theoretical findings of scholars who have studied the phraseology of the Kazakh and English languages and the materials of phraseological lexicography, lexicology in two languages. In comparing the phraseology of the two languages, we considered their semantic and structural aspects, features on the basis of English and Kazakh data.

So there are different ways to teach phrases in English. Each has its advantages and disadvantages. The teacher should avoid boring and useless exercises such as "memorize" phrasal verbs and their meanings. The teacher's task is to make the process as natural, interesting and effective as possible. If you study phrasal verbs in small parts, individually in a natural setting, and look at the tasks creatively, the teacher's professionalism and pedagogical skills will be the most effective approach.

Notes

1. Vinogradov V.S. Introduction to Translation Studies. - М.: ИОСО РАО, 2001. - 224 с.
2. Голубкова Е.Е. Verb complexes of the type come in, put away in modern English: semantics of the function of the author's abstract, М., 1990.
3. Gubina IP Phrase as a special phenomenon of modern English. - М.: Высшая школа, 2011. - 115с.
4. Zhambylkyzy M. Dissertation "Semantic and structural features of phrasal verbs in the Kazakh and English languages." 2019
5. Ivanova IP, Burlakova VV, Pocheptsov GG Theoretical grammar of modern English. - М.: Высшая школа, 1981. - 285с.
6. Komissarov VN Modern translation. - М.: ETS. - 2004. - 424 p.

NEW TECHNOLOGIES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY

Azhar Makazhan

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

Due to the fact that our country is a sovereign state, a new stage of teaching foreign languages has emerged, so it is necessary to completely redesign the curriculum, teaching and methodological aids. At present, the teaching of foreign languages is planned taking into account the individual characteristics, needs and interests of students. Great attention is also paid to the preparation of students for future professions by improving their knowledge of country studies, linguistics, economics, psychology, culture and information. Vocabulary is one of the most important aspects of a foreign language that students need to master in the learning process.

The main purpose of teaching vocabulary is to master the units of communication used in communication, that is, vocabulary is used to convey a particular idea, a whole.

The purpose of training is the development of oral and written communication, ie the acquisition of English vocabulary on the basis of semantic accuracy, the abundance of synonyms, the ability to use them appropriately.

The reason why vocabulary takes the first place among other fields of knowledge is that due to lack of knowledge of some grammatical material, there may be grammatical errors in the word, there may be communication between people, they can understand each other. And if you don't know the vocabulary you need to understand someone else's words or to express your thoughts, you can't communicate, that is, you can't understand another person's words, you can't express your own thoughts. Therefore, the importance of learning vocabulary in teaching a foreign language is special, so you need to pay more attention to vocabulary. Of course, this does not mean that learning vocabulary is a goal in itself. No matter how important it is, mastering vocabulary is not the goal of teaching, but only a very important tool to achieve that goal.

It is impossible to master vocabulary and skills in a foreign language without vocabulary. In order to learn vocabulary in foreign language teaching, students need to understand the speech of foreigners, read texts in newspapers, magazines, books and understand their content with the help of a dictionary.

When it comes to teaching vocabulary, it is important to explain the vocabulary and its mastery by students. Each class has its own peculiarities of these questions, so the method of teaching words is different at each stage [Amandykova G. 2007. 95p.].

Children's language learning is a complex process, through which each word and fragment of speech that a child learns is initially expressed in the form of imagination and memorized in sequence. But the speed at which children learn to understand and use a word does not correspond to this notion, in any case they usually sound a steady stream of completely new fragments of the word. Many of these new words and phrases that children say in English are a misuse of the models and principles they have developed for themselves [Omurzakova D. 2013 №4 (50). 50-52p].

When learning a foreign language, it is impossible to master all the vocabulary of that language, because the time allotted for learning a foreign language is limited. IV Rakhmanov, who in the methodology more fully covers the basic principles of selection of the lexical minimum, emphasizes the need to first distinguish between the active dictionary and the passive dictionary.

It is first given by the principles of passive vocabulary selection:

1. The ability to register words
2. Stylistic limitations
3. Semantic value
4. The value of word formation
5. Polysemy

After selecting a passive dictionary based on these principles, it is necessary to select an active dictionary. In addition to the above principles, two other principles are used: the principle of minimization of words, the principle of interpretation of concepts. The principles of word selection currently used in the methodology are divided into 3 groups:

1. Statistical principles
2. Methodical principles
3. Linguistic principles

One of the main problems in teaching a foreign language is to teach students vocabulary. Methods of interpreting vocabulary in the early stages of teaching English. The main stages of work with vocabulary are the introduction and interpretation of a new word, the first confirmation of the word, the development of skills necessary for its correct use. Explaining the vocabulary of a foreign language:

- phonetic features of the word;
- subscription features;
- the meaning of the word and its place in the lexical system of the language;
- Demonstration of the scope and features will be the basis for effective teaching of the language.

Realization of the following regularities in learning new words:

- the materials are in a range of situations and topics of interest to students;
- new material is compared with previously familiar material;
- Oral language training is based on speaking skills related to everyday life;
- Students learn vocabulary easily and quickly when new words are presented in a variety of contexts, from easy to difficult.

Methods used in teaching vocabulary:

1. Acquaintance with new words - listening or reading words in the structural system of the sentence; reveal the meaning of the use of words in different sentences; learning word forms; use words in the right sense;
2. practice - performing exercises for the use of words in a phrase or sentence;
3. Scope of use - words in communication, etc. skills to use.

The teaching of "English" in accordance with modern requirements is carried out through the principles of empowerment, humanization, transformation, person-centered education, so that students can master new topics.

In English lessons, more attention is paid to the types of work for the development of students' language. The expected result is the formation of communicative and problem-solving competencies in students and the gradual development of students' skills of independent learning. Pair and group tasks are taught to teach students to think critically, and the lesson is reinforced with questions based on Bloom's taxonomy. Students prepare low-level and high-level questions.

Learning new lexical exercises always starts with a dictionary. I encourage students to use electronic dictionaries to work with new lexical exercises, which are not much larger than books, and it will be easier to find the word or phrase you need in a few seconds. In fact, many dictionaries formed in the middle of the century in the linguistic environment are now very outdated. They do not reflect the modern meaning of old words and many new words do not. This was due to the development of the Internet: most web pages use live, modern English texts, colloquial dictionaries and slang. Only electronic dictionaries can be used to solve this problem.

For mass-produced software products, such as electronic dictionaries, it is common for versions to change frequently and to have constant feedback from thousands of users. Electronic dictionaries not only contain transcriptions, but also words can be repeated through audio recordings. Disadvantages of the electronic dictionary:

- Internet addiction. If the Internet is turned off at the right time, it will be difficult to translate the word.
- Many dictionaries require the presence of certain software, without which it is impossible to install a dictionary.
- It is not always necessary to believe a word spoken in an electronic dictionary without controlling the transcription. The synthesizer may mispronounce or even distort the pronunciation of the word. The most commonly used ABBY Lingvo, Multilex, Multitran, Cambridge Online Dictionaries [Atabaeva FK.2010.32p.].

A flash card is a set of numbers, words, terms, formulas, and pictures for students to quickly respond to when a teacher shows them a map at a fast pace. It is often used to strengthen and improve reading and lexical skills.

You need to choose the right size for the cards that can be conveniently placed in your hand. The cards can be used on cardboard or laminate for long-term use. On the front of the card is a word in a foreign language, where you can add a transcription. On the back there is a picture or a translation of the lexical meaning of the word. Using flash cards is an effective way:

- Remember the lexical meaning;
- Speed play (read);
- Active transition of words from the passive vocabulary (use in speech);

- Stimulation of learning a foreign language [Saktaganova M. S., Aliyeva N. K., Aitbaeva N. K. 2006. pp. 5-10].

You can control your knowledge by working properly with an interactive whiteboard. An interactive whiteboard can get students' attention. The great features of the interactive whiteboard can be used for a variety of lesson purposes. For example, using the ActiveBoard electronic board, you can discuss the material, identify the main problem, clarify, add additional information, translate the whole topic or sentence, showing the relationship of words and sentences, memorize lyrics using flash animations, create slides with pictures. , you can watch videos recorded in the voices of English speakers. Advantages of working with an interactive whiteboard:

- suitable for simultaneous work of all groups of students;
- easy to explain and master new materials using sites and other tools;
- Provides great opportunities to effectively present the material and discuss it among the students in the group.

Pear Deck format is an application that can create interesting presentations using Google Drive content. You need to download the necessary files (texts, pictures, videos), synchronize with Pear Deck and place the files in the desired order. Once the presentation is ready, the class should visit the site, as the application allows the teacher or student to interact with the class during an active session, creating real-time questions and tasks during the presentation. Each student can view the presentation, questions and assignments on their computer or smartphone, and students do not have to raise their hands to answer in class. Students can join the interactive session through their Google accounts. Presentation slides can contain a variety of content, from textual information to visualizing the experience. The "feature" of Pear Deck is that the application allows the teacher to receive feedback during the active session and understand how much material has been mastered. With the help of "Quick Question" tools you can ask questions to the audience in real time. These can be simple questions, tests, and requests to mark something on the slide to prepare for the next lesson. If during the lesson the teacher is guided only by the reaction of students who raise their hands and are not afraid to speak, then with the Pear Deck every student, even the simplest, is "listened". Pear Deck can be used not only in traditional lessons, but also in distance learning.

In conclusion, it can be said that the use of video, audio equipment, television and computers in everyday lessons gives significant results.

One of the most widely used new technologies in teaching students vocabulary is information and communication technology and game technology. With the passage of time, the use of video, audio equipment, television and computers in everyday lessons is yielding significant results. The use of new information technologies in English lessons not only increases the cognitive activity of students, but also contributes to the formation of a system of logical thinking, creative work [Tynybayeva A. 2016. 15p.].

Teaching the field of lexicology of English linguistics plays a very important role. The purpose of teaching vocabulary is to teach students the multifaceted vocabulary of the language, to delve into the secrets of the word and to instill in students moral, virtuous, moral qualities through some moral proverbs, sayings, regular expressions of our vocabulary. The development of students' vocabulary, the ability to use words

correctly and semantically, the ability to speak figuratively and effectively, the ability to express themselves clearly and clearly in written work, the ability to avoid stylistic errors are formed by mastering vocabulary. Therefore, it is necessary to use a new method - a lot of techniques and games in the study of vocabulary in foreign language lessons. For example, "Memory game", "Champion Game", "Who fast", dramatization, flash card, "Bloom's six steps" methods, Pear Deck presentations. You can achieve a lot by using these methods and games in your lessons. For example, it is very useful to use the game "Memory game" when learning new words, because it helps the student to remember the new lexical material. He was able to further increase the interest of students in the lessons by playing the game "Who fast". When playing this game, students act quickly and think quickly, but there were times when middle school students were very active and shouted. I used a flash card and the Bloom's Six Steps method to summarize the students' impressions of the lesson. If during the lesson the teacher is guided only by the reaction of students who raise their hands and are not afraid to speak, then with the Pear Deck every student, even the simplest, is "listened". Aren't such methods wonderful? Whatever method or game you use in class will have its advantages.

Undoubtedly, presentations, videos, Internet resources, electronic textbooks are effective in learning vocabulary.

Notes

1. Aamandykova G. Methods of teaching a foreign language. - Almaty, 2007 -95p
2. Atabaeva FK Author's abstract Candidate's dissertation "The use of ICT in foreign language education of students of non-linguistic universities" Almaty. 2010. 32 p.
3. Bloom Benjamin S. Taxonomy of Educational Objectives. (1956). Copyright 1984, Pearson Education
4. Musaeva GA Use of information technology as a tool to increase students' interest in English.// School technology. - 2010. - №5.
5. Nasimolla AT Article "Formation of lexical skills through visual aids in English lessons". Astana, 2017 <https://bilimainasy.kz/>
6. Omurzakova D. "Methods of teaching English" Almaty, №3 (50) 2013 - pp. 44-46

ІНКЛЮЗІЯ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Blakytna Maryna

Старший вчитель,
Миколаївська загальноосвітня школа
I-III ступенів №57 імені Т.Г.Шевченка

Інклюзивна освіта - один з процесів трансформації загальної освіти, заснований на розумінні, що діти з ОМЗ (обмеженими можливостями здоров'я) в сучасному суспільстві можуть (і повинні) бути залучені в соціум. Дана трансформація орієнтована на формування умов доступності освіти для всіх, в тому числі забезпечує доступ до освіти для даної категорії дітей.

Поняття інклюзії прийшло на зміну поняттю «інтеграція». Заміна терміну «інтегративний» на «інклюзивний» відображає досягнення дещо іншого рівня розуміння необхідності змін у цьому процесі, при якому діти не лише об'єднані в єдине ціле (від «to integrate» – об'єднувати в єдине ціле), але й включені в соціум, являються повноправною його частиною («to include» – включати, мати в своєму складі). Інклюзія означає повне включення дітей з різними можливостями в усі аспекти шкільного життя, в яких із задоволенням і радістю беруть участь також всі інші діти [4]. Це вимагає реальної адаптації шкільного простору до того, щоб зустріти потреби і потреби всіх дітей без винятку, цінувати і поважати відмінності. Це не означає, що інклюзія не вимагає надання дітям з різними можливостями спеціальної допомоги та підтримки на уроках, або навчання за межами класу, якщо це потрібно [3]. Але це все є різноманітними можливими варіантами, і, чесно кажучи, періодично буває необхідним буквально для всіх учнів в класі. До того ж, інтеграція дитини з інвалідністю у загальноосвітні навчальні заклади сприятиме її адаптації в соціокультурному просторі, самоідентифікації, самовизначенню, самореалізації з урахуванням індивідуальних можливостей [2, с. 12].

Фізичне виховання школярів в умовах інклюзивного навчання може відбуватися двома шляхами: у гомогенних чи гетерогенних групах. Перший варіант передбачає виокремлення школярів за нозологічною ознакою в групи для цілеспрямованого використання фізичних вправ та реалізації особливостей методики з урахуванням медичних показань та протипоказань [5]. Другий варіант окреслює можливості організації спільних занять фізичними вправами на уроках фізичної культури практично здорових дітей та школярів з інвалідністю. А це дає можливість школі приймати різних учнів, враховувати індивідуальні відмінності в своїх педагогічних підходах, у плануванні та організації усіх заходів навчально-виховного процесу.

У межах інклюзивної моделі діти з різними порушеннями психофізичного розвитку навчаються в звичайних класах, школах разом з їхніми здоровими однолітками. Ця модель передбачає усунення будь-яких форм сегрегації, зокрема спеціальних класів для тих, хто не відповідає умовно визначеному стандарту «нормальності». Інклюзія полягає в адаптації системи до потреб дитини. Навчальний процес тут здійснюється за індивідуальними програмами,

посильними для дітей, передбачає надання кваліфікованої (спеціалізованої корекційної) допомоги, медичної та психологічної підтримки, супровід асистента (тьютора, батьків), використання специфічних корекційних засобів, які не застосовуються у звичайній освіті[1].

Найчастіше, фахівці розглядають фізичне виховання неповносправних дітей як один із важливих напрямів корекційно-педагогічної роботи та пропонують надати урокам фізичної культури для дітей з інвалідністю реабілітаційної спрямованості [2]. Реалізація таких рекомендацій може відбуватися лише в умовах виокремлення школярів з інвалідністю для їх фізичного вправлення у гомогенних групах.

Варто розуміти, що організація фізичного виховання школярів у гомогенних групах нівелює переваги інклюзивного навчання, позаяк лише спільна діяльність здорових дітей та їхніх однолітків з обмеженими освітніми можливостями є основою соціальної адаптації, вихованню впевненості в собі, пришвидшенню розвитку неповносправних школярів, а у здорових дітей – виховує толерантність, здатність до співчуття, готовність допомогти ближньому [5].

Перевагами інклюзивної освіти є для дітей-інвалідів досить істотні:

Діти з особливостями розвитку демонструють більш високий рівень соціальної взаємодії зі своїми здоровими однолітками в інклюзивній середовищі в порівнянні з дітьми, які перебувають в спеціальних школах. Це стає особливо очевидним, якщо дорослі в школі цілеспрямовано підтримують соціалізацію, і якщо кількість дітей з особливостями знаходиться в природній пропорції по відношенню до решти учнів в цілому.

У інклюзивній середовищі поліпшується соціальна компетенція і навички комунікації дітей з інвалідністю. Це в значній мірі пов'язано з тим, що у дітей-інвалідів з'являється більше можливостей для соціальної взаємодії зі своїми здоровими однолітками, які виступають в якості носіїв моделі соціальної та комунікативної компетенції, властивої цього віку.

У інклюзивній середовищі діти з особливостями розвитку мають більш насичені навчальні програми. Результатом цього стає поліпшення навичок і академічних досягнень.

Соціальне прийняття дітей з особливостями розвитку поліпшується за рахунок характерного для інклюзивних класів навчання в малих групах. Діти «переступають» за межу інвалідності іншого учня, працюючи з ним над завданням в малій групі. Поступово, звичайні діти починають усвідомлювати, що у них з дітьми-інвалідами багато спільного.

В інклюзивних класах дружба між дітьми з особливостями і без особливостей стає більш звичайною справою. Особливо явно це в тих випадках, коли діти-інваліди відвідують школу неподалік від свого місця проживання, і, отже, мають більше можливостей зустрічатися зі своїми однокласниками поза школою. Вчителі відіграють провідну роль у встановленні і зміцненні такої дружби.

Правильне фізичне виховання дітей зміцнює і загартовує організм, підвищує резистентність до впливу негативних факторів навколишнього середовища, є найбільш ефективним засобом неспецифічної профілактики і найважливішим

стимулятором гармонійного зростання і розвитку. Тому, щоб уникнути негативних змін, рухова активність для дітей з обмеженими можливостями здоров'я вкрай необхідна. Але зі своїми особливостями підходами до організації занять, особливостями їх проведення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дмитриев, А. А. Физическая культура в специальном образовании: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений./ А. А. Дмитриев. — М.: Академия, 2002.
2. Інклюзивна освіта: від рівних прав до рівних можливостей (інтеграція дітей із особливими освітніми потребами у звичайну школу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
3. Силаева О. А. Принципы проектирования инклюзивного физкультурно-образовательной среды дошкольного образовательного учреждения. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-proektirovaniya-inklyuzivnoy-fizkulturno-obrazovatelnoy-sredy-doshkolnogo-obrazovatelno-uchrezhdeniya/viewer>
4. Силаева О.А. Физкультурная инклюзия как критерий качества дошкольного образования // Фундаментальные исследования. 2014. № 9-4. С. 863-867.
5. Шиян Б, Омеляненко І. Теорія і методика фізичного виховання школярів: навч. посіб.: в 2 ч, Ч.2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – С.102-106.

REVIEW OF INNOVATIVE METHODS OF TRAINING

Gulnur Duysseanova

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

At present, a new system of education has been created in the country and there is a desire to enter the world educational space. This is due to significant changes in the theory of pedagogy and the educational process. The educational paradigm has changed, the content of education has been updated, a new approach, a new relationship has emerged.

Today it is necessary to raise the level of education and upbringing of the generation to a new level of qualitative change, which will be able to meet the requirements of our state on the path to civilization. Issues such as changes in the structure of the school, the exchange of educational goals, the strengthening of its developmental characteristics, the transition to multidisciplinary education require creative initiative, high quality of work and professionalism from the performers.

The formation of Kazakhstan as an independent state is closely linked with the development of secondary education. It is a strong education system, which is the mainstay and the foundation of any nation, any nation, which contributes to its full growth, spiritual and cultural development. Raising the level of modern education and raising the educational process to the appropriate level through the use of interactive tools.

It can be said that the informatization of education is carried out on a regular basis, improving the quality of teaching through the use of interactive tools. Interactive teaching methods are aimed at achieving high goals in the learning process, that is, they contribute to the development of professional competencies of students. I focused on the interactive teaching methods that have been used in my scientific and pedagogical practice, tested among students.

The pace of modern scientific and technological processes puts before the education system the task of improving teaching technology. The future of our independent country depends on the education system. This is due to the fact that one of the main tasks in the informatization of modern society is to improve the skills of teachers in the use of information and communication technologies. One of them is a computer as a didactic and teaching tool in the process of informatization of education.

Therefore, in any field of education, multimedia e-learning tools are used to teach all subjects. The XXI century is the era of the information society, the era of technological culture, the era of careful consideration of the world around us, human

health, professional culture. Therefore, one of my goals is to improve teaching methods, master modern pedagogical technologies and contribute to the quality and fun of lessons using innovative, interactive methods in the classroom.

One of the main strategic resources that contribute to the high level of development of the state and its place in the modern world is the informatization of education. The prospects of informatization of higher education are becoming a big problem, which is influenced by globalization and informatization. In order to achieve such goals, it is necessary to choose the right teaching methods, to improve and intensify the learning process in accordance with the goals and requirements. Informational training provides for the development of digital learning documents, computer games, periodicals, textbooks and portals for students in higher education. In this case, the methodology of using informational communication technologies in foreign language education for students studying in higher education, especially in an environment where language is not taught as a core subject, becomes a topical issue and its priority increases [Atabaeva FK 2009.48p.].

This requires the improvement of measures related to the content of education in today's school, the use of innovative learning technologies in the learning process, as well as the acquisition of knowledge, skills and abilities in a new way. This shows that although the education system in the country is being studied in detail, there are still many unresolved issues. Accordingly, our research was guided by scientific papers aimed at developing the content of education through innovative technologies. For example, the issues of application of educational content in improving the effectiveness of the learning process were discussed by A.P. Сейтешов, B.B. Egorov, the content of innovative technologies - GT Khairullin, B.K. Momynbayev, the content of engineering and pedagogical education - Yu.K. Vasiliev, MN Skatkin, S.Ya. Батышев, O. Linear, the nature, features, types, experience of innovative technologies in the education system - B.S. Gershunsky, NG Юсуфбекова, O.G. Homeriki, Sh.T. Тайбаева, И.В. Considered by Baranova [Nurgalieva GK 2004.311p.].

Improving the skills of teachers in the field of information and communication technologies in the informatization of modern society has become one of the main tasks. The main requirement of the information society is to provide students with the basics of information knowledge, the development of logical and structural thinking skills, the formation of skills to use information technology as a tool for self-development and its implementation and adaptation to the information society.

Thus, the transformation of information units into knowledge is one of the ways to form intellectual development, which is an integral part of the human worldview, aimed at the formation of a system-information image of the world through the development of creative abilities and values of students.

Formation of information units: material and technical base; goals and objectives of information society policy; the system of formation of information culture of students; depends on their age and ability to master, the quality and skills of teachers in computer science, the relationship of education with the information society.

Currently, science - science education uses interactive tools in the classroom. With the help of interactive tools, teachers and students can work creatively. In addition, the relevance of the dissertation is the effectiveness of the use of interactive tools, one of the main tasks of improving the skills of teachers in the field of information and communication technologies in modern society is the computer as a didactic and teaching tool in informatization of education. Therefore, in any field of education, multimedia e-learning tools are used to teach all subjects.

One of the new tools used in this direction is the interactive whiteboard, which is a software and hardware complex, aimed at the rapid introduction of information technology in the learning process. Compared to a simple whiteboard and a computer projector, an interactive whiteboard has the potential to open up more lesson content. In order to achieve great success when using an interactive whiteboard, you only need to plan a competent lesson and prepare the necessary materials.

The teacher can use the interactive whiteboard more than once in the lesson, it is more convenient and time-saving to use an interactive whiteboard than a regular one. Interactive whiteboards have many advantages over other methods of teaching. Only teachers who use interactive whiteboards in their lessons can talk about these achievements. A good effect can be achieved by preparing for the lesson together with colleagues, which not only saves time and assignments, but also improves the quality of the materials provided.

Teachers point out that the interactive work is partially done by the program, for example, by performing certain material on the interactive whiteboard, you can save changes to the symbols in the file, which can be re-explained to students who missed the lesson or used again. Teachers save time by creating a database of teaching materials, using materials created by colleagues in their lessons. The use of interactive whiteboards in the study of materials allows to expand the field of knowledge, so the material prepared by teachers will be more understandable to students.

The interactive whiteboard again saves teachers' time at a high level of reading quality, there is no need to repeat the previous materials. The interactive whiteboard can be used in all lessons, or at every stage of the lesson. Like other items, the most effective use of an interactive whiteboard can be achieved by using it in accordance with the objectives of the lesson. They should be familiar with the software that comes with the interactive whiteboard and use it in preparation for the lesson. The use of information technology automates the work, allows you to increase the amount of information being processed. One of the directions of the use of computer technology in this region is to improve the quality of education. The interactive whiteboard is an effective tool for gathering the thoughts of all participants in one environment and forming a generalized information skills by processing the necessary information. Pre-prepared training materials - presentations, flipcharts, textual, graphic information objects ensure a good lesson and the use of all types of information. Thus, the use of the "Active Screen" allows you to open new didactic opportunities in the learning process.

Innovative educational work is formulated with the appropriate introduction of new technologies that adapt the learning process to effective learning. These are innovative technologies such as cable and satellite TV, video conferencing, teleforums,

telemarathons, portfolios, training in education and upbringing, life skills, including social education, etc. individual achievements. The innovative approach focuses on the learning process - the dynamics of life and action, the uniqueness of distance learning and the introduction of innovations based on the requirements of individuals, society and the state and socially useful education, trust, quality and uniqueness of behavior, educational experience and attitudes. The main methodological innovations today are associated with the use of interactive teaching methods. The word "interactive" comes to us from the English word "interact". "Inter" means "interaction", "act" means action. The word interactive means a tendency to interact or to have a conversation, or with someone (a person) or with something (for example, a computer). Therefore, interactive learning is, first of all, interactive learning, in which the teacher and the student interact.

Innovation means innovation, novelty, change. Innovation means the introduction of something new as a tool and process. Innovation in the pedagogical process means the introduction of new approaches to the methods and forms of teaching and education, the purpose and content, the organization of joint activities of teacher and student.

The essence of innovative processes in education are two important problems of pedagogy. They are the problem of research, accumulation and dissemination of best pedagogical practices and the problem of implementing the achievements of pedagogical and psychological sciences in practice. Accordingly, the subject of innovation, the content and mechanism of innovation processes must be considered in terms of the integrity of two closely related processes that have hitherto been considered in isolation from each other, ie the content and mechanism of innovation processes hitherto considered in isolation from each other that is, the result of the innovation process should be the application of theoretical and practical innovations that arise at the intersection of theory and practice.

All this confirms the importance of management in the creation, development and use of pedagogical innovations. After all, the teacher is the author, analyst, researcher, consumer and propagandist of new pedagogical technologies, theories and concepts. Management of this process ensures that the teacher correctly selects, evaluates and applies new ideas and methods in the work of colleagues or the experience or science of colleagues. And the need for innovative orientation in pedagogical activity in the context of modern educational, social and cultural development is determined by a number of factors [Sarbasova KA 2004.№ 10. 171p.].

Summarizing the above, let's talk about how the interactive whiteboard increases the effectiveness of teaching. The use of interactive whiteboards in the classroom to increase the effectiveness of the child's learning in school.

Undoubtedly, the methods used in the teaching process are characterized by an increase in students' enthusiasm for learning, skills and thinking, knowledge and skills. Use of interactive tools to increase the level of knowledge. We believe that raising the educational process to the appropriate level is the direction of the systematic guidance of teachers, leaders, teaching staff. It can be said that the informatization of education is carried out on a regular basis, improving the quality of teaching science subjects at school through the use of interactive tools. Effective use of new technologies in the

classroom leads to the formation of a creative personality. We can say that it improves the quality of education of students, develops their creativity, leads to certain achievements.

Notes

1. Atabaeva FK Methodical recommendations on the use of information and communication technologies in the English language training of students of non-linguistic universities. - Almaty: History reading, 2009. - 48 p.

2. Байжанов М. "Pedagogical innovation and modern teaching technologies" Kyzylorda, 2000

3. Nurgalieva GK Valuable orientation of personality in the conditions of informatization of education, Almaty, 2004.-311 p.

4. Mansurov ZA Modern trends in the development of information technology in higher education // Information technology in higher education. 2010. № 1. С. 5-6

5. Sarbasova KA Use of new pedagogical technologies // Primary school. 2004. № 10. 171-8.

EFFECTIVE METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCIES

Meruert Zhailaubayeva

Undergraduate of the Chair of Foreign Languages,
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

Atabayeva Farida

c.p.sc., Docent of Language Training Center of Turan University
Almaty, Kazakhstan

Meeting the needs of society requires a modern teacher to have a high culture, deep morality, established system of values and beliefs, civic position, the teacher's interest in developing the creative potential of their students, the ability to innovate, and so on. requires. One of the conceptually important ways to manage the quality of training of university graduates is the implementation of a competency-based approach to the modernization of the content of vocational education. The competency approach means a gradual reorientation of the educational paradigm, the formation of skills to create conditions for the development of a set of competencies that represent the potential of the graduate to live and sustain in a modern multifactorial socio-political, market-economic, information and communication space.

The issue of increasing the level of professional competence of future teachers who are able to think freely and actively, model the educational process, independently implement new ideas and technologies of teaching and education is relevant in the current socio-economic situation. First, a professionally qualified teacher has a positive impact on the formation of creative abilities of students in the educational process; secondly, he can achieve good results in his professional activity; thirdly, promotes the realization of their professional potential. The formation of professional competence of students is an important issue of modern education. In order to carry out modern full-fledged professional activity, students must gradually develop professional competence. It is obvious that the formation of professional competencies requires the introduction of new methods of teaching students.

The terms "competence", "competence" are often used in the pedagogical literature. Their widespread use is fully justified, especially due to the need to modernize the content of education.

Competence in Latin means a set of issues that a person is familiar with, knowledge and experience, so a competent person in a particular field has the appropriate knowledge and skills that allow him to reasonably assess this area and act effectively in it.

Competence is a prerequisite for a student's educational (including professional) readiness, and competence is a long-established personal quality.

The problems studied by scientists are of various nature: the influence of the educational situation, the formation and development of personality, the development

of creative abilities of students, the improvement of professional knowledge, is one of the characteristics of professional activity. During the transition to the millennium, education will be the only source of the most valuable strategic resources of human capital and education. And one of its main mechanisms for moving forward will be informatization. As for informatization of the society, it is impossible without computerization, so this issue becomes one of the most important. The advantage of this issue is that it is based on innovation. In the last twenty years, with the advent of the computer, it has not been able to use the experience of past centuries or to evolve "within itself." This situation, combined with a very practical need, makes the problem of computerization of education of students in professional training one of the most important and priority tasks of modern pedagogy [Atabaeva FK 2020, April 4, pp. 28-33].

VA Kozyrev and NF Radionova In the collective monograph "Competence approach in pedagogical education", published under the direction of Radionova, professional competence is interpreted as a set of basic, basic and special competencies. The core competencies identified by the authors are necessary for any professional activity, they are associated with the success of the individual in a rapidly changing world. Today, core competencies are of particular importance. They are manifested, first of all, in the ability to solve professional problems based on the use of information [VA Kozyrev, NF Radionova, 2004.- 392 p.].

Key competencies reflect the specifics of a particular professional activity. The main competence for professional pedagogical activity is the competence required to create a professional activity in terms of the requirements for the education system at a certain stage of development of society.

Specific competencies reflect the specifics of a particular subject or extracurricular area of professional activity. Specific competencies can be considered as a specific area of professional activity, the implementation of basic and basic competencies in the subject area.

Of course, all three types of competencies are interrelated and develop simultaneously. This creates a personal style of pedagogical activity, creates a holistic image of the specialist and, ultimately, ensures the formation of his professional competence as a certain integrity, integrative personal characteristics.

E. Gusinsky and Yu. Turchaninova One can agree with Turchaninova that professional competence can be seen only in the process of independent practical activity of a working teacher. Researchers note that the future teacher is studying his subject. That is, he does what his disciples do later. He studies in college, university, but in his professional career he has to do something completely different: to organize education, to provide upbringing, to understand the child, to promote his growth and development. Therefore, the professional development of a teacher is more difficult, sharp and difficult than in other intellectual professions. And, accordingly, the development of its foundations for the formation of professional competence of the future teacher as a condition for his most successful and rapid adaptation to independent professional activity will be especially relevant [E. Gusinsky, Yu. Turchaninova, 1998. - №7. - P.3-9].

Thus, the professional competence of the graduate is the main result of his professional training, which determines his competitiveness in the market of educational activities. The professional competence of a teacher, in turn, determines the possibility of its active integration into the existing educational and social space, practically determining its professional and social adaptation.

C. Я. Based on the analysis of the criteria for the effectiveness of vocational training proposed by Batyshev, the components of the professional competence of the research teacher at the present stage can be noted:

- independence in professional activity, which presupposes the optimal choice of techniques and technologies in pedagogical activity;
- ability to diagnose pedagogical conditions, make appropriate decisions, carry out regular self-monitoring;
- be able to adapt the learning material and easily deliver it to students;
- be able to rationally organize the learning process, encouraging students to actively master the subject;
- constant pursuit of self-education, the search for new ways to organize the learning process;
- knowledge of the methodology of research work, mastering the practical skills of research and its organization among their students;
- constant reflection of their actions, the ability to critically analyze and self-monitor;
- creative approach to work - the ability to master innovative technologies and their implementation in the educational process;
- Responsibility for professional tasks [S. Я. Batyshev, 1997. - 204 p.].

It is a personal-reflective process, which involves the training of competent professionals in the field of education, the creation of conditions for self-education and the development of important professional qualities of the person. Forming the basis of professional and pedagogical competence of the future teacher is to teach the student to think systematically, that is, to be able to see and identify the problem in a new situation, to consider it systematically, to present their hypotheses, substantiate and suggest effective solutions.

The process of preparing university students for professional activity should be carried out taking into account the ever-changing challenges of practical activity and the conditions for their solution. We offer pedagogical tasks as a tool for the formation of creative skills, abilities, professional competence. Students need to master modern creative methods and tools for solving professional problems, to form a systematic thinking with the ability to purposefully search and make creative applied decisions, to develop creative personal qualities that allow to effectively carry out professional activities and achieve results in high competition.

Thus, the formation of professional competence of the future specialist is carried out through the content of education, which includes not only the list of disciplines, but also professional skills and competencies formed in the process of mastering the topic, as well as the student's active position in social, political and cultural life. All this forms and develops the personality of the future teacher, so that he has ways of self-

development and self-improvement, which ensures the effective functioning of the teacher as a professional subject in the "person-to-person" system.

Notes

1. Atabaeva FK The importance of informatization of the higher education system // ICPC: "Abai's heritage in the world spiritual space", Almaty, Kainar University, 2020, April 4, pp. 28-33.

2. Batyshev S.Ya., Yakovleva MV, Scandii VA, Khokhov OB, Kutyeв VO, Zamoskovnaya NV Professional pedagogy. М .: Association of Professional Education, 1997. - 204 p.

3. Богоявленская Д. В. Psychology of creative abilities. - М., 2002. - 187 p.

4. Gusinsky EN, Turchaninova Yu.I. Show perspective and give hope, or Stages of growth of teacher competence. // School principal. - 1998. - №7. - P.3-9

5. Kenzhebekov BT Formation of professional competence of future specialists in the system of higher education: pedagogical sciences Dr. ... author's ref .: 21.05.05. - Karaganda: E.A. KarSU named after Buketov, 2005. - 40 p.

CURATORIAL ACTIVITIES IN UNIVERSITIES OF KAZAKHSTAN WITH A NON-PEDAGOGICAL PROFILE

Zhussupova Almagul

Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer
Pavlodar Pedagogical University

In the modern conditions of modernization of education, its system in higher education remains the only social institution that translates and embodies the basic values and goals of the development of modern society.

The educational activity of the university is an integral part of the educational process and is aimed at the formation of patriotism, citizenship, internationalism, high morals and morals, legal culture, interfaith tolerance, as well as the development of diverse interests and abilities of students [1].

A significant role in the educational work with students at the university is played by the curator of academic groups. He is one of the key links in the educational system of the university, is in direct close contact with students, like no one else, knows everything about the student group that he oversees [2,3]. The curator is the link between the administration, teachers and students.

The educational process at the university is implemented by both curators who have received a special pedagogical education, and curators who do not have it. The category of curators who do not have a special pedagogical education includes curators-teachers who were selected from among the graduates to work at the department (this refers to non-pedagogical universities), or invited practitioners in their field (production workers, practicing economists, lawyers, etc.). The experience of such involvement in curatorial activities is practiced in a number of universities in Kazakhstan, for example, in the Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin. However, such specialists experience certain difficulties in the implementation of curatorial activities, since they do not have a basic pedagogical education, and, therefore, do not possess basic pedagogical competencies. They do not have experience working with students of different ages, do not have a proper level of knowledge about the psychological, pedagogical and age characteristics of students, the features of the theory and methodology of educational work at the university, have a vague idea of the system of activity of the curator of the student group, its mission and purpose.

To solve this problem, in 2015, the Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin organized a "School of Curators" and developed a regulation on its activities. The University is interested in the effective work of curators, and therefore supports its functioning in every possible way by organizing various forms of work.

For example, to identify the problems faced by curators who do not have a pedagogical education and build a plan for further work with them, the school of curators, together with teachers and psychologists of the university, prepared and tested curators.

First of all, it was necessary to get to know the teacher-curator himself, to build his "portrait" as a teacher-educator. At the same time, we used the methodology of G. V. Rezapkina "Psychological portrait of a teacher", which allowed us to see the psychological causes of professional difficulties in curatorial activities [4].

The focus of this methodology is focused on identifying important pedagogical competencies of the teacher-curator: his priority values; psychoemotional state; self-esteem; style of education; level of subjective control.

Testing took place online on the website of the " School of Curators " of the University, which gave us the opportunity to cover 270 curators with testing and allowed us to see not only the direction of curators, but also the difficulties faced by each curator individually, as well as to identify problems in general.

At the end of the test, based on the analysis of the responses of teachers-curators, we obtained the following results: 36% (98%) teachers-curators are close to the interests of students, their problems. In addition, 27% (74 people) are interested in the support of colleagues, their recognition, which is essential in curatorial activities. However, 36% (98 people) of curators believe that in addition to work, there are other values and opportunities for self-realization.

The results of the method showed a stable psychoemotional state of the curators. Although, the comparative analysis of the answers is somewhat contradictory. For example, only 9 % (23 people) said that working at a university takes a lot of physical and mental strength, while 42 % (112 people) have an increased sensitivity of the nervous system, and 50% (135 people) have a healthy psychoemotional state.

The results of the analysis of the scale "Self-esteem", testifies to a positive self-perception of the world and reality 38 % (102 people), at the same time 32 % (85 people) instability of self-esteem and its dependence on external circumstances, moods and opinions of others. The need for a lot of work to develop the communication skills of curators is evidenced by the answers about the ease of entering into free communication with others 31% (83 people).

The leader in the team is 35 % (95 people); the position of the peacemaker is close to 57 % (155 people), but only 8 % (20 people) out of 100 % (270 people) recognize the student as an equal partner.

According to the level of subjective control, the following results were obtained: only 29 % (77 people) tend to take responsibility for everything that happens in life, are active and confident; while 35 % (93 people) are not sufficiently responsible for the existing relationships and circumstances of their life; 37% (100 people) tend to attribute responsibility for the events of their life to other people, chance, fate. More than others, they are subject to the phenomenon of "burnout".

Interpreting the responses of the curators on the scale of "priority values of the teacher", we note that 49 of the 98 curators (50%) were young specialists-teachers working at the university from 1 to 3 years, the next 50% of the curators are teachers, curators with more than 10 years of experience. The same number of curators (98 people) chose two options on the same scale. In this case, it can be interpreted in two ways: first, the behavioral attitudes of the curators may fluctuate, they are not yet formed; second, the diversity of behavioral stereotypes.

The methodology we have developed allows us to identify the causes of professional difficulties for student group supervisors. Based on the results of testing, we can see the strengths and weaknesses in the behavior of curators. Considering the strong (positive) side of the behavior of curators, a greater number of curators (135 people) have a well-being psychoemotional state, 102 curators have a positive self-esteem. These mentors are emotionally stable, can positively influence the psychological climate in the group, easily create an atmosphere of live communication and provide psychological support to students.

This technique helped us to identify the weak (negative) aspects of behavior and features of the nervous system of curators. For example, 112 curators identified an unstable psychoemotional state, the cause of which may be an innate hypersensitivity of the nervous system, an unfavorable combination of circumstances, as well as personal characteristics. 155 curators use a liberal (permissive) style, which is unacceptable in working with students. The organization and control of students' activities is haphazard, contact with students is lost, and subsequently the authority of the curator has no influence on students. The responses of 100 curators showed us that they have a low level of subjective control, i.e. these curators are not ready to take responsibility of any kind, they tend to attribute responsibility for various events in their lives to other people, to chance, to fate. It will be difficult for a curator with a low level of responsibility to carry out curatorial activities, since responsibility is one of the characteristic features of a person that determines a full-fledged personality. In the educational work of the curator, the object of responsibility is the students.

Thus, as a result of our work, we identified the psychological causes of professional difficulties in working with students, which determined the further directions of work with curators. It was aimed at implementing psychological and pedagogical support for the activities of curators: improving the quality and effectiveness of the methodological and organizational components of educational work with students; improving their personal growth and psychological and pedagogical competence; ensuring the organization and coordination of their effective activities. In this regard, within the framework of the "School of Curators", a scientific and methodological seminar "The educational environment of the university: traditions and innovations" was held. The seminar discussed problems from the experience of working with students and made reports revealing the deontological aspect of teaching, the psychology of educational work at the university (mentor, curator, tutor), the problems of implementing modern technologies in the educational system.

The practical part of the seminar within the framework of the work of the sections was organized based on the results of the received diagnostics and the needs of the curatorship.

Such as, for example, prevention of burnout, techniques and techniques to increase the stress tolerance of the supervisor, overcoming conflict situations in the student group, tolerance in the student environment, training technologies in the formation of the collaborative environment of the group, familiarity with psychological tests for selection (for vacancies, personnel reserve, professional aptitude, PZK, psychogram), etc. All sections were held in the form of a Master Class, and were practical in both professional and personal terms.

In conclusion, I would like to note that the School of Curators (Institute of Curatorship) plays a huge role in the educational system of higher education. It helps, supports and accompanies the work of curators for their further improvement in professional, psychological and pedagogical competence in working with the student group, as well as the desire for self-development, self-actualization and creative self-realization in the teaching profession and educational activities.

References:

1. Beilina N. S. Educational activity of the curator of the student group on the formation of general cultural and professional competencies. un-ta. Series: Psychological and pedagogical sciences. 2015. No. 2 (26). pp. 10-18
2. Buyanova G. V. Duties of the curator of the academic group in the normative documents of universities //Modern problems of science and education. 2014. – № 6.
3. Bugaeva T. P. The activity of a curator in a modern university: abstract of the dissertation of the Candidate of pedagogical Sciences. Novokuznetsk, 2010. 26 p.
4. Rezapkina G. V. Psychology and the choice of profession: a program of pre-professional training. Educational and methodical manual for psychologists and teachers. Moscow: Genesis, 2005. 208 p.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

Аюпова Гулбаршын Турагуловна

PhD, Старший преподаватель
Казахский гуманитарно-юридический
инновационный университет
г. Семей, РК

Болсынбекова Гульнара Абылхаковна

Докторант, Казахский гуманитарно-юридический
инновационный университет
г. Семей, РК

Сегодня много внимания уделяется изучению проблем, связанных с профессиональной деятельностью, ставшей одним из основных условий развития личности. С этими вопросами неразрывно связана проблема профессионально-педагогической готовности к профессиональной деятельности, ставшая предметом пристального внимания многих педагогов. Личность педагога - это интегральная характеристика человека, выражающаяся в наличии своего индивидуального, неповторимого психологического «лица», жизненной позиции, способности влиять на других людей. Главными характеристиками личности педагога являются его ценности, характер, волевые, творческие и коммуникативные качества. Личность педагога обусловлена взаимодействием всех его биологических, психологических и социальных качеств. Профессия педагога особая – от результатов нашей деятельности зависит будущее студентов как граждан страны и постоянном продолжении образования в течение всей жизни [1].

Предпосылкой формирования профессионально-педагогической готовности к будущей деятельности является сформированная в высшей школе готовность выпускника к педагогической деятельности. Студенты вузов педагогики и психологии имеют специальное педагогическое образование и уровень теоретической, практической готовности к ведению профессиональной деятельности в качестве педагога-организатора социально-культурной деятельности может считаться достаточной предпосылкой для формирования компонентов профессионально-педагогической готовности. Анализ и обобщение теоретических положений, касающихся профессионально-педагогической готовности к будущей деятельности, сформулированных в целом ряде исследований (Б. Г. Ананьев, К. М. Дурай-Новакова, М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Сластенин и др.), материалы практики дают нам основание полагать, что профессио-нально-педагогическая готовность к деятельности является интегральным состоянием личности, которое включает в себя четыре основных компонента: мотивационно-ценностный, интеллектуальный, эмоционально-волевой и рефлексивный.

Профессиональный и личностный рост педагога предполагает ревизию структурных компонентов его личности, ревизию ценностных и смысловых составляющих, новый взгляд на привычное, открытость к информации, решение проблем и конфликтных ситуаций, и самое главное – жизнелюбие и позитив. В идеале педагог должен ясно понимать ценность самообразования, быть «человеком в культуре», прекрасно знать свой предмет, педагогику и психологию, использовать личностно ориентированные педагогические методы и обладать мотивацией к дальнейшему росту и развитию своей личности [2]. Ученые отмечают, что у педагога есть три возможности или три пути в определении перспектив своего развития: путь адаптации, путь саморазвития и путь стагнации (распада деятельности, деградации личности). Адаптация дает возможность приспособиться ко всем требованиям системы образования, освоить все виды деятельности, овладеть ролевыми позициями. Саморазвитие позволяет постоянно самосовершенствоваться, изменяться, в конечном итоге полностью реализовать себя как профессионала. Стагнация наступает тогда, по мнению Вершловского: «когда учитель останавливается в своем развитии, живет за счет эксплуатации стереотипов, старого багажа». В результате профессиональная активность снижается, возрастает невосприимчивость к новому и, как итог, утрачивается даже то, что когда-то позволяло быть на уровне требований. Личностно-профессиональный рост и самосовершенствование на протяжении всего периода педагогической деятельности – неперемное условие успешной деятельности педагога. Здесь любой сбой, любой спад активности обязательно замечается участниками педагогического процесса, отрицательно сказывается на результатах педагогического труда.

В структуре личности психологи выделяют три составляющие содержание, которое свидетельствует о ее зрелости и личностном росте познавательная составляющая включает представления человека о себе, других и мире; зрелая здоровая личность отличается тем, что она, оценивает себя как активного субъекта жизнедеятельности, совершающего свободные выборы и несущего за них ответственность; воспринимает других людей как уникальных и равноправных участников процесса жизнедеятельности. Действительно, только тот человек, который способен видеть в других уникальность может это развивать в себе; эмоциональная одна из наиболее ярких и главных составляющих. Через эмоции человек выражает радость, обиду, счастье, познает мир и делает его ярче. Поведенческая составляющая яркий показатель развитой личности, которая состоит из действий: по отношению к себе, другим людям и миру.

В педагогической литературе, в частности у Е. П. Белозерцева, «критерии общей готовности педагога к реализации педагогического процесса» формулируются следующим образом: стремление к работе с детьми, подростками, молодежью; профессиональные знания, умения, навыки, установка на постоянное самовоспитание, самообразование; умение выбирать различные варианты методов, средств и приемов с целью наиболее рационального решения учебно-воспитательных задач в определенных условиях, желание осмысливать свою ежедневную деятельность».

Разные авторы: В.Г. Маралов, С.Ю. Головин, Гудинг Д. предлагают различные показатели личностного потенциала: - личностная автономия и независимость; - внутренняя свобода; - осмысленность жизни; - жизнестойкость в сложных обстоятельствах; - готовность к внутренним изменениям; - способность воспринимать новую неопределенную информацию; - постоянная готовность к действию; - особенности планирования деятельности; - временная перспектива личности [3].

Главный смысл личностного роста – освобождение, обретение себя и своего жизненного пути, самоактуализация и развитие всех основных личностных атрибутов. Полноценный личностный рост возможен только в том случае, если личность уважает свой собственный внутренний мир, а также другие признают и уважают его внутренний мир. Приведем критерии личностного роста: интраперсональные (принятие себя). Принятие себя это означает признание себя и безусловную любовь к себе такому, каков я есть, отношение к себе как «личности, достойной уважения, способной к самостоятельному выбору». Открытость внутреннему опыту переживаний – «опыт переживаний» чем более сильная и зрелая личность – тем более она свободна защитится от искажающего влияния и способна прислушаться к этой внутренней реальности, отнестись к ней как к достойной доверия и «жить настоящим». Самосовершенствующаяся личность должна в любой труд вносить творчество – проявлять индивидуальный подход, иметь личное мнение и уметь вовлекать значимых людей в деятельность. Личность должна постоянно находиться в движении по пути личностного роста, используя при этом хорошо работающие методы. Самое важное и главное признаться самому себе в своих недостатках, найти их причину и шаг за шагом искоренять их [4].

Таким образом, профессиональный рост педагога понимается как непрерывный процесс раскрытия своего личностно-профессионального потенциала, влияющий на педагогическую деятельность в целом. Безусловно, самое главное в этом – личная заинтересованность педагога в самосовершенствовании и готовности к обучению будущих педагогов. Такой педагог стремится привести жизнь в соответствие со своим смыслом. И только педагог способный развиваться, постоянно самосовершенствоваться, может подготовить будущих специалистов к многогранной деятельности педагога.

Список литературы:

1. Леонтьев А.Н. Личность: человек в мире и мир в человеке // Вопросы психологии 1989, №3, с11-21.
2. Соколова Л.Б. Культурологическое содержание педагогической деятельности. Монография. Саратов-2007.172с.
3. Агеева И.А. Успешный учитель. Санкт-Петербург: Речь,-2006.208с.
4. Сергеева Н.И. профессионально-личностное саморазвитие как цель профессионального роста педагога // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-1.

ПРОЄКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Богатирьова Галина Андріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та країнознавства
Донецького національного університету
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Труфкін Анатолій Дем'янович,

старший викладач
кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного педагогічного університету

Сучасні вимоги до фахівців сфери гостинності передбачають впровадження інноваційних технологій, які дозволяють змінити традиційні змістовні й методологічні акценти у навчальному процесі, подолати наслідки деструктивних процесів у системі вищої освіти, виведення системи підготовки фахівців на конкурентоспроможний рівень. Саме інноваційне навчання, на думку Бахтіярової Х.Ш. стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; зорієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі, здатності до співробітництва з іншими людьми [1].

Пріоритетним повинно стати продуктивне мислення з орієнтацією на новизну, пошук, постановку проблем. Сформуванню такого мислення можливо в умовах практико-орієнтованого навчання. Традиційним є трактування даної форми навчання, що орієнтує зміст і методи педагогічного процесу на формування у фахівців практичних навичок роботи [2]. З нашої точки зору, важливим аспектом такого підходу повинно стати моделювання предметного змісту професійної діяльності через відтворення реальних професійних ситуацій; формування умінь і навичок проектування власної діяльності.

Коваленко Н., досліджуючи основні принципи інновацій в індустрії гостинності визначає одним з пріоритетних принципів – побудову організаційно управлінської системи, яка потребує підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування [3]. Вирішення цієї проблеми акцентовано у «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [4].

Актуальним є впровадження проєктного навчання, яке потребує відомостей з різних предметних галузей у процесі вирішення практичних завдань. Ця педагогічна технологія передбачає використання сукупності креативних методів та формування пізнавальних навичок студентів.

Однією з головних ознак проєктного навчання є його гнучкість, спрямованість на творчу самореалізацію особистості через сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за змістом. Деякі західні вчені навіть вважають, що весь сучасний світ (а не тільки система освіти)

можна розглядати як сукупність різноманітних проектів. З'явився навіть спеціальний термін «project-based world» – світ, що базується на проектній діяльності [5, с.9].

Однією зі складових проектної технології є стимулювання інтересу майбутніх фахівців до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань. Через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, майбутні фахівці сфери гостинності мають отримати практичні навички застосування цих знань. Наприклад, актуальним є підготовка фахівців, які не лише креативні щодо вирішення поставлених завдань, а й вміють працювати в проектному середовищі. Мова йде про підготовку івент-менеджерів туризму, які повинні контролювати весь процес організації заходу – від розробки загальної ідеї, планування проекту, затвердження сценарію у керівництва до етапу підведення підсумків.

Проектне навчання визначають як сукупність прийомів, дій студентів в певній послідовності для досягнення поставленого завдання, що було визначеним, значущим для студентів і оформленим у вигляді якогось кінцевого продукту. У контексті підготовки фахівців сфери гостинності мова йде про туристичний продукт, який формується у процесі співпраці викладача і студентів [6]. Оволодіння засобами проектного навчання дозволить організувати професійну взаємодію на основі впровадження дослідницьких, пошукових та проблемних методів [7]. При цьому основною умовою реалізації проектів є активність її учасників, в процесі якої відбувається пошук, аналіз, обробка та синтез інформації.

Важливо те, що роль викладача кардинально трансформується: з певного роду ретранслятора знань він перетворюється на координатора процесу набуття знань. Проектна технологія навчання у підготовці фахівців сфери гостинності базується на моделюванні власного проекту як результату цілеспрямованої професійної діяльності; створенні такого професійного середовища, в якому студенти мають можливість проявити та реалізувати інтерес до процесу пізнання, перетворити його в усвідомлену потребу в саморозвитку. Запровадження проектної технології навчання у процес підготовки фахівців сфери гостинності дозволить реалізувати мультидисциплінарний підхід; значно підвищити вмотивованість студентів до опанування професійними знаннями; накопичити індивідуальний досвід професійної діяльності; розвинути уміння користуватися дослідницькими прийомами, самостійно здобувати нові знання та застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань.

Список використаної літератури

1. Бахтіярова Х.Ш. Інноваційні технології навчання: навч. посіб. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
2. Майковська В.І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2016. № 50-51. С. 161-167.
3. Коваленко Н. Інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності в Україні. Європейські перспективи. 2015. № 7. С. 174-180. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/evpe_2015_7_32

4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 №168-р [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.

5. Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник / В.О. Радкевич, О.В. Бородієнко, Л.П. Пуховська, О.А. Самойленко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк. Житомир: «Полісся», 2020. 236 с.

6. Індустрія гостинності в Україні: стан і тенденції розвитку: монографія / За ред. Проф. В.М. Зайцевої. Запоріжжя: Просвіта, 2017. 240 с.

7. Освітні технології : навчально методичний посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. К. : А.С.К., 2004. 256 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ МЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Білик Любов Володимирівна

кандидат педагогічних наук, проректор
з науково-педагогічної роботи та
післядипломної освіти
Черкаська медична академія

Реформування суспільних відносин та модернізація системи фахової передвищої освітнєвисувають нові вимоги до якості підготовки майбутніх медичних фахівців. На сучасному етапі зростає потреба в розвинених, компетентних фахівцях, які спроможні будувати взаємодію з урахуванням принципів гуманізації, що вимагає від них упевненості в собі, здатності до саморозвитку та самореалізації. Конкурентоспроможний медичний фахівець має бути професіоналом своєї справи, не відчувати напруженості і тривожності при здійсненні професійної медичної діяльності.

Аналіз сучасних досліджень, що стосуються проблеми професійної підготовки студентів-медиків дає нам можливість визначити основні завдання формування мотиваційної сфери підготовки медиків, які спрямовані на інтеріоризацію їх професійних цінностей.

Професійний розвиток кожної особистості неможливий без розвитку професійної мотивації з притаманною їй складною та ієрархічною будовою мотивів. Н. Воропай зауважує: «Мотивація, як і інші вищі психологічні функції, – соціально обумовлене явище, яке виникає і змінюється в життєдіяльності людини, її особистій психологічній діяльності; мотиваційно-потребувальна сфера розвивається в цілісному процесі з інтелектуально-операційною сферою, лише в цьому випадку можна говорити про їхню взаємодію та взаємовплив [1, с. 21]».

Різні аспекти формування мотивації досліджували такі вчені як М. Каган, Д. Леонтьєв, С. Максименко, А. Маслоу та ін. Серед науковців, які розглядають питання розвитку мотиваційної сфери студентів-медиків, можна відмітити Н. Вишневську, Н. Куренкову, А. Фітьмову та ін.

У дослідженні О. Кокуна головна увага спрямована на студентів, які опановують професії типу «людина-людина», зокрема, професію медичного психолога, яка вимагає оволодіння професійними лікарськими знаннями та вміннями й навичками практичного психолога. Результати дослідження цього автора доводять, що у студентів здебільшого наявні високі показники зовнішньої позитивної мотивації професійної діяльності, яка є вищою за негативну зовнішню мотивацію. Водночас, рівень розвитку внутрішньої мотивації потребує корекції. Проаналізувавши результати дослідження, О. Кокун пропонує розробку спеціальної корекційної програми, спрямованої на зниження емоційного навантаження на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медиків. У програму науковець пропонує включити

вправи, що спрямовані на підвищення рівня навчально-пізнавальних мотивів, професійних мотивів і мотивів професійної майстерності та творчої самореалізації, а також внутрішніх мотивів діяльності. Важливим аспектом корекційної програми, на думку автора, є вправи для налагодження стосунків із одногрупниками та викладачами, підвищення рівня самооцінювання, професійних знань і вмінь, рівня зацікавленості у навчанні. Особливу увагу здобувачів необхідно звернути й на стан власного здоров'я, від якого залежить не тільки якість життя, а й працездатність упродовж і навчального дня, і навчального тижня [3; с. 101–103].

Другий шлях формування мотиваційної сфери майбутніх медичних фахівців полягав в тому, що студентам повідомляли у готовій формі спонукання, цілі, ідеали. Завдання полягало у їх перетворенні із зовнішньо усвідомлюваних на реально діючі мотиви. З цією метою застосовували такі методи як, роз'яснення, переконання, приклад тощо. Скажімо, в практиці експериментальної роботи зі студентами використовували проведення індивідуальних бесід, що припускали прямі та непрямі запитання викладачів щодо мотивів вибору студентами професії, необхідності працевлаштування в конкретних медичних установах, можливостей роботи з невиліковно хворими людьми тощо. Студентам давали цінні поради та пояснювали необхідність вибору роботи з надання паліативної допомоги хворим.

Ураховуючи, що в медицині дуже важливим є прояви емпатії як здатності до співпереживання, чутливості до чужого болю, готовності допомогти важкохворим, студентам пропонували тренінгові вправи, коли вони вчилися ототожнювати себе з однокурсниками, викладачами, пацієнтами. Це допомагало студентам-медикам опанувати такі механізми міжособистісної інтерактивної взаємодії як ідентифікація (розуміння й інтерпретація поведінки і вчинків інших людей шляхом ототожнення себе з ними).

Важливим мотиваційним фактором, як зазначають Т. Гусак і В. Крилова, є інтенсивна педагогіка, під якою автори розуміють уведення у навчальний процес активних методів, передовсім ігрового тренінгу, в основі якого лежать інноваційні і організаційно-діяльнісні ігри. У таких іграх, на думку авторів, відбувається перехід від односторонніх часткових знань до багатосторонніх знань про об'єкт, його моделювання з виділенням головних протиріч, а не лише придбання навички приймати рішення [2]. Цієї ж думки притримуються А. Мутігуліна та Л. Шульгіна. Враховуючи думку цих авторів, в експериментальній роботі ми використовували ігрові тренінги, що наведені нижче.

Тренінг 1. «Я і моє ім'я». Мета: усвідомити власні риси особистості, досягнути вищого рівня самосвідомості. Кожному з учасників тренінгу пропонується назвати своє ім'я, а потім дати особистісну характеристику за кожною буквою імені. Розпочинає тренінг сам ведучий, а потім за ним представляють себе всі інші студенти-медики.

Тренінг 2. «Хто Я?». Мета: дати власну адекватну самооцінку. Кожному учаснику пропонується відповісти на запитання «Хто я?» та записати на аркуші. Бажано, щоб було не менше 10 відповідей, які характеризують людину з різних

позицій. При цьому потрібно враховувати будь-які власні характеристики, риси, інтереси, емоції, що починаються з букви «Я», а саме: я – здібна студентка; я – любляча донька; я завжди прагну більшого; я – оптиміст. Потім по черзі кожен зачитує свої характеристики, всі інші повинні уважно слухати, щоб згодом висловити власну точку зору з приводу об'єктивності характеристик окремих студентів.

Тренінг 3. «Розповідь про рису, яку я найбільше ціную». Мета: розкрити власні вподобання. Кожному з учасників тренінгу пропонують подумати над тим, яку рису він понад усе цінує в людях. Після зробленого висновку пропонується пригадати (чи вигадати) коротке оповідання, історію, випадок, у якому йшлося б про обрану цінну якість. У кінці тренінгового заняття проходить групове обговорення з метою отримання відповіді на запитання: «Чи є для вас цінною та риса, про яку йшлося у цьому випадку?».

Висновки. Отже, формування мотиваційної сфери у студентів-медиків передбачало застосування у процесі експериментальної роботи цілого комплексу вправ, які сприяють залученню здобувачів освіти до певної діяльності, спираючись на їхні потреби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воропай Н. Місце мотивації до самостійної роботи у формуванні професійних компетентностей майбутнього вчителя початкової школи / Н. Воропай // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2009. – Вип. 3 – С. 19–25.
2. Гусак Т. Формування у студентів мотивації до учіння / Т. Гусак, В. Крилова // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 39–41.
3. Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина»: монографія / за ред. О. М. Кокуна. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 266 с.

ГУРТОК ЯК ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЗАШКІЛЛІ

Ворона Лариса,

канд. пед. наук,

доцент кафедри педагогіки

Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка

(м. Полтава, Україна)

З часів виникнення та розвитку система позашкільної освіти проходить тривалий шлях реформ та змін від дитячих майданчиків, клубів до різних форм і типів сучасних центрів дитячо-юнацької творчості: багатопрофільних закладів позашкільної освіти, станцій юних техніків, еколого-натуралістичних центрів, закладів художньо-естетичного спрямування, підліткових клубів за місцем проживання, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, закладів національно-патріотичного спрямування тощо. Заклади позашкільної освіти забезпечують організацію позашкільної роботи з учнівською молоддю; організовують їх дозвілля; надають знання, формуючи вміння та навички за інтересами; задовольняють потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток; ведуть підготовку до активної професійної та громадської діяльності; створюють умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів. Пріоритетним завданням позашкільних навальних закладів є створення умов, щоб підростаюча особистість у будь-який момент свого буття відчувала себе не виконавцем чи спостерігачем, а справжнім творцем життєвої позиції, суб'єктом життєтворення, який повністю відповідає за свої вчинки [2]. Заклади позашкільної освіти мають особливе значення в загальній структурі освітньої системи країни. Цінність закладів позашкільної освіти полягає в тому, що вони посилюють варіативну складову програм загальної середньої освіти і спираючись на індивідуальні особливості та інтереси дитини, можуть цілеспрямовано впливати на розвиток обдарованості, розкриття творчого потенціалу, формування екологічного світогляду, екологічного мислення, екологічної культури, моралі, етики підростаючого покоління і стають для дітей школою самовдосконалення, місцем вибору життєвого шляху, накреслення особистісних планів і цілей, набуття досвіду їх здійснення. Вивчення сучасного стану роботи позашкільних закладів освіти доводить, що реалізація творчого потенціалу і самовизначення дитини можлива в закладі, в якому створюються умови для найвищого – творчого рівня використання учнями вільного часу. Заклади позашкільної освіти, на відміну від шкіл, не працюють за стабільними планами та програмами. Ці документи є своєрідними рекомендаціями, настановами до роботи із дітьми певного регіону, можуть навіть розроблятися для окремої обдарованої дитини, не мають обов'язкових вимог і є переважно авторськими.

Оскільки в позашкільному навчальному закладі 90-95% навчального часу діти проводять у гуртку, то він вважається основною формою організації освітнього процесу у закладі позашкільної освіти.

Гурток – традиційна форма добровільного об'єднання дітей в системі позашкільної освіти, що розширює і поглиблює предметні знання, залучає дітей до різноманітних соціокультурних видів діяльності, розширює комунікативний досвід [1]. Гурток – основна традиційна форма реалізації змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм. За своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя [4].

Гурток – це організація діяльності дітей, юнацтва, дорослих за їх інтересами, схильністю на добровільних засадах [5]. Гуртки дають змогу кожному з його учасників зайнятися улюбленою справою, знайти заняття за своїми потребами. Перша, найбільш важлива вимога до гурткової роботи – це її життєздатність. До програми занять повинно включатися не тільки корисне (навчальне, розвиваюче, пізнавальне), а й приємне для дитини, те, чого не буває, як правило, у буднях (розважальне, емоційне, ігрове). Гурток відкриває перед дітьми великі можливості для зростання і розвитку творчих здібностей та ініціатив. У процесі формуванні та становленні особистості гуртки виконують різноманітні функції: - розширюють та поглиблюють знання дітей у тій чи іншій сфері науки, техніки, мистецтва (наприклад, гуртки: математики, астрономії, комп'ютерної графіки, іноземних мов та інші); - здійснюють професійну підготовку (наприклад, плетіння з лози, вишивання, різьблення по дереву, бісероплетіння, паперопластика, живопис, декоративний розпис, флористика та інше); - організовують дозвілля людини, сприяють створенню психологічної комфортності відпочинку, виконують розважально-комунікативні функції. Заняття у гуртках художньої та технічної творчості не тільки відкривають шляхи до самореалізації, а й розширюють, і поглиблюють знання та вміння, які можна використовувати у багатьох професіях. На заняттях гуртка учні розвивають та формують особливі навички, вміння користуватися різними інструментами, приладдям, у процесі навчання розвивається здібність сприймати кольорове оточення, що важливо для розвитку емоцій, їх рівня.

Метою проведення гуртка є зацікавити учнів предметом, поглибити і розширити їхні знання, виробити в них навички спостережень, проведення експерименту, естетичне сприймання творів технічної і художньої творчості, мистецтва [3].

Саме гурток – найоптимальніший майданчик для розвитку внутрішніх сил дитини, джерело її особистісного самовираження і самовдосконалення.

Різноманітна за формою та напрямками позашкільна діяльність дає учням можливість проявити свою ініціативність, лідерські якості, розширити світогляд, поглибити знання, а також забезпечує виховання соціокультурної компетентності особистості. Серед основних завдань роботи гуртка – формування соціальної активності учнівської молоді. В умовах гуртка відбувається формування міжособистісних відносин (корекція соціального статусу в групі, розширення кола спілкування учнів), створюється сприятлива атмосфера, яка сприяє зниженню тривожності, ворожості, почуття незахищеності, подоланню труднощів у спілкуванні, а також зміцнює віру в себе, свої сили і можливості (сміливість, координація). Соціальний досвід, досвід ставлення особистості до світу, природи, людей, до самої себе нагромаджується в діяльності. Спільна гурткова діяльність є ефективною базою для розгортання гуманних стосунків та вчинків, налагодження морально цінних гуманних за змістом взаємин. Залучені до такого виду діяльності діти разом вчаться взаємодіяти і жити у колективі. А педагог-позашкільник перетворює цю діяльність у особливий світ пошуку, творчості, досліджень, відкриттів та маленьких досягнень, тобто створює на кожному занятті ситуацію успіху для кожного гуртківця.

Зміст освіти має забезпечувати формування у дітей та молоді самосвідомості, розвиток компетентностей, інтеграцію особистості в національну та світову культуру. Зміст освіти має сприяти взаєморозумінню і співпраці між людьми; сприяти реалізації права дітей та молоді на вільний вибір свого освітнього маршруту, розвитку умінь і переконань.

Сучасний зміст позашкільної освіти забезпечує умови для розвитку особистості дитини та самовдосконалення педагогів. Таким чином, сучасний зміст позашкільної освіти сприяє становленню особистості, формуванню її громадянської позиції, допомагає дітям та молоді усвідомити себе як громадянина України, відкриває нові інтереси, пов'язані, в першу чергу, із соціалізацією та громадянською позицією, розвиває у дітей та молоді прагнення до самореалізації та самовдосконалення в подальшому житті.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене / С.У. Гончаренко. Рівне: Волинські обереги. 2011. 552 с.
2. Життєва компетентність особистості: відтеорії до практики : науково-методичний посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центріон, 2005. 640 с.
3. Мелент'єв О. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань, Україна: Алмі, 2013, 182 с., с. 29.
4. Методичні рекомендації щодо організації гурткової роботи у школі URL https://gimnaziumber.at.ua/load/gurtki_fajli/robota_gurtkiv/20-1-0-70#.
5. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й. Капської. Київ. 2000. 372 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Гончарук Віталій Володимирович,

кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри хімії, екології та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Гончарук Валентина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Макаревич Ілона Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри географії
та методики її навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Гончарук Наталія Віталіївна,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету іноземних мов, 11 групи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Поліщук Вікторія Вікторівна,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету української філології, 33 групи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Нові інформаційні технології в навчанні – це методологія й технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання.

Інформаційні технології, ІТ (використовується також загальніший термін інформаційно-комунікаційні технології (information and communication technologies, ICT) – сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних з метою збирання, опрацювання, зберігання і розповсюдження інформації в інтересах її користувачів.

Інформація – будь-які відомості або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах, тобто книги, статті, архіви, банки даних тощо.

Інформаційний ресурс має чимало характерних особливостей, зокрема, на відміну від інших, матеріальних ресурсів, він практично невичерпний; із

розвитком суспільства та зростанням використання знань, обсяги інформаційного ресурсу зростають. Із поняттям інформаційного ресурсу пов'язане поняття інформаційної технології. Сучасні інноваційні методи навчання базуються на інформаційних технологіях подання матеріалу, контролю знань, організації самостійної роботи.

Інформаційними технологіями називають сукупність методів і технічних засобів збору, організації, обробки, зберігання, передачі й надання інформації, яка розширює знання людей і розвиває їх можливості з керування технічними й соціальними процесами [3].

В основі соціально-економічного розвитку інформаційного суспільства лежить не матеріальне виробництво, а виробництво інформації та знань.

З розвитком інформаційних технологій зростає їх роль та використання у сфері освіти. Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті онлайн-курси MOOCs і медіа-освіта. Автори наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, що відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства [1, с. 50].

В Україні означеній проблемі присвячені дослідження таких науковців, як: В. Бикова, Я. Булахової, О. Бондаренка, В. Заболотного, Г. Козлакової, О. Міщенко, О. Пінчука, О. Шестопаля та інших.

Питання дидактики й методики інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання репрезентовано в наукових розвідках О. Андрєєва, В. Бикова, В. Кухаренка, В. Олійника, Є. Полат, О. Самойленка, Ю. Триуса, А. Хуторського, Б. Шуневича та ін.

Виникнення та розвиток інформаційного суспільства (ІС) припускає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті, що визначається багатьма чинниками.

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в постіндустріальному суспільстві.

По-третє, активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам ІС і процесу модернізації традиційної системи освіти.

ІКТ здійснюють активний вплив на процес навчання і виховання здобувачів освіти, оскільки змінюють схему передавання знань і методи навчання. Разом із тим, упровадження ІКТ у систему освіти не тільки впливає на освітні технології, а й вводить до процесу освіти нові. Вони пов'язані із застосуванням комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального устаткування, програмних та апаратних засобів, систем обробки інформації. Вони пов'язані також зі створенням нових засобів навчання і збереження знань, до яких належать електронні підручники і

мультимедіа; електронні бібліотеки й архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові та інформаційно-довідкові системи.

Дистанційна освіта – це можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від закладу освіти в будь-який зручний час. Положення про дистанційну освіту та Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні регулює права та обов'язки учасників навчального процесу.

Дистанційно в Україні можуть навчатися громадяни, які мають середню, професійну, вищу освіту, а також ті, що мають можливість виконувати дистанційно необхідні завдання за допомогою освітніх технологій. Процес навчання побудований на використанні різних комунікаційних засобів.

В Україні дистанційна форма освіти впроваджується вже кілька десятиліть. Відправною точкою можна вважати 2002 рік, коли Міністерством освіти і науки України був запроваджений експеримент із дистанційного навчання. Однією з можливостей, яку відкрила перед системою освіти і суспільством загалом впровадження дистанційної освіти, була затверджена Кабінетом Міністрів України Програма розвитку системи дистанційного навчання [6].

Дистанційне навчання – це індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Для інформаційного забезпечення педагогічного процесу кожен викладач і студент повинні мати доступ до практично необмеженого обсягу інформації та її аналітичного оброблення, можливості для безпосереднього включення в інформаційну культуру суспільства.

Із використанням інформаційних технологій можливості організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти розширюються. Самостійна робота з дослідницькою і навчальною літературою на паперових носіях зберігається як важлива ланка їхньої самостійної роботи загалом, але її основу тепер становить самостійна робота з навчальними програмами, тестуючими системами, інформаційними базами даних. Організація самостійної роботи за допомогою інформаційних технологій має низку переваг:

- забезпечує оптимальну для кожного конкретного здобувача вищої освіти послідовність, швидкість сприйняття матеріалу, можливість самостійної організації чергування вивчення теорії, розбору прикладів, методів розв'язання типових задач тощо;

- формує у них навички аналітичної і дослідницької діяльності;
- забезпечує можливість самоконтролю якості здобутих знань і навичок;
- заощаджує час здобувача вищої освіти, необхідний для вивчення курсу.

Найефективнішим є застосування інформаційних технологій для відпрацьовування навичок і умінь, необхідних для професійної підготовки.

Для засвоєння теоретичного лекційного матеріалу використовуються не тільки аудиторні заняття, а й створена система педагогічної підтримки (консультування, здійснення поточного контролю, проведення комп'ютерного тестування, робота з навчально-методичними матеріалами). Ускладнюється

структура і такі форми навчальної діяльності, як контроль, консультації і самостійна робота здобувачів вищої освіти.

Консультація – це один із видів навчальних занять, при якому в результаті педагогічного спілкування проходить усунення труднощів організаційного й навчального характеру, що виникають у здобувачів вищої освіти в процесі навчання [2].

Консультації можуть проводитися в різних формах (письмово та усно), а також із використанням різних технічних засобів, наприклад, мобільного телефону або комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет. В організаційному плані вони можуть проводитися згідно зі складеним заздалегідь розкладом або за запитом здобувача вищої освіти, у реальному часі (онлайн) або у відкладеному часі (офлайн).

У Національній доктрині розвитку освіти інформаційні технології задекларовано пріоритетним розвитком галузі, визначено програму поступової інформатизації такої системи, в якій буде впроваджено дистанційне навчання, компютеризовано бібліотечну справу, навчання вестиметься за індивідуальними модульними навчальними програмами різних рівнів складності і електронними підручниками, в якій буде створено індустрію сучасних засобів навчання [5, с. 3]. Основними напрямками співпраці між Міністерством освіти і науки України і корпорацією Microsoft визначено сприяння широкому використанню програмних продуктів Microsoft у різних освітніх закладах; сприяння розвитку науково-дослідних робіт у царині інформаційних технологій [4].

Таким чином, усі риси інформаційної технології вказують на те, що вона й у майбутньому залишиться найперспективнішим видом технології, що допомагає людині впевнено крокувати шляхом прогресу. Впровадження і широке використання інформаційних технологій у процесі дистанційного навчання за умови виваженого використання в освітньому процесі виведе освіту в нашій країні на новий якісний рівень, стане черговим кроком до співпраці з європейською і світовою спільнотою.

Отже, дистанційна форма навчання є сучасною платформою для отримання необхідних компетенцій. І хоча Україна значно відстає від країн зарубіжжя з питань дистанційної освіти, але ми вже бачимо ті вагомні кроки, які вона зробила і продовжує робити в означеному напрямі, особливо в умовах різноманітних криз і пандемій, які виникають у світі.

Список літератури

1. Абдалова О. И., Исакова О. Ю. Использование технологий электронного обучения в учебном процессе. *Дистанционное и виртуальное обучение*. 2014. № 12. С. 50–55.
2. Зарічна Т. П., Райкова Т. С. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. для практ. роботи магістрантів спеціальності 8.12020101 «Фармація». Запоріжжя: ЗДМУ, 2016. 122 с.
3. Зимина О. В. Печатные и электронные учебные издания в современном высшем образовании: теория, методика, практика. М.: Изд-во МЭИ, 2003. URL: <http://www.academiaxxi.ru/EduXXI.html> (дата звернення: 04.05.2021)

4. Інформаційні технології в освіті та формування інформаційного суспільства. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=788694> (дата звернення: 04.05.2021)
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. К.: Шкільний світ, 2001. 24 с.
6. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання, Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.05.2021)

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Гордієнко Олександр Іванович

ст. викладач

кафедра спортивних дисциплін і туризму
університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Мовчан Володимир Петрович

викладач

кафедра спортивних дисциплін і туризму
університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Юрченко Ігор Валерійович

викладач

кафедра спортивних дисциплін і туризму
університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Анотація. В статті аналізується проблема ефективності організації фізичної культури учнів. Розглядаються теоретичні засади особливостей та форм організації виховання фізичної культури учнів в позакласній діяльності. Розкривається технологія виховання фізичної культури учнів у позакласній роботі у взаємодії загальнопедагогічних наукових положень та теорії та методики фізичного виховання.

Ключові слова: особливості виховання, позакласна діяльність, фізична культура.

Постановка проблеми. В останні роки науковці акцентують увагу на культурологічних функціях освіти взагалі, навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі - зокрема. Усе більшої життєвості набувають наукові ідеї про те, що кінцевий результат освіти - це високий рівень культури особистості, де модернізована освіта повинна виховувати активних творців загальної культури суспільства. Стверджується, що школа ХХІ століття в Україні має створити сприятливі умови для оволодіння кожною дитиною базовими основами культури.

До базових основ культури особистості сучасна наука відносить її різні види: правову, економічну, політичну, екологічну, художньо-естетичну, фізичну, побутову та інші [1, 5]. Фізична культура, таким чином, є органічною складовою загальної культури особистості. Закономірно, що „Концепція національного виховання” розглядає фізичну культуру особистості учня (в інтеграції з іншими видами) як одну зі складових частин загальної мети національного виховання [3]. Посилення культурологічних тенденцій у вихованні вимагає відповідного науково-педагогічного обґрунтування ряду

проблем фізичного виховання, у тому числі виховання фізичної культури учнів як їхньої особистісної властивості та як цілісного культурологічного явища.

Державний підхід до проблем фізичного виховання, фізичної культури і спорту відтворюють: Закон України „Про фізичну культуру і спорт”, „Цільова комплексна програма „Фізичне виховання - здоров'я нації”, „Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти”. У контексті виховання фізичної культури учнів суттєвим у цих документах є те, що фізичне виховання дітей і молоді розглядається як важливий компонент гуманітарного виховання, всебічного розвитку молодого покоління.

Очевидно, що урочні форми фізичного виховання в поєднанні з формами рухової активності, які б мали організовуватися протягом навчального дня, не вирішують у повній мірі завдання забезпечення належного рівня рухової активності учнів різних вікових категорій (І. О. Калиниченко, О. В. Стеценко, 2012). Саме тому, ефективне функціонування інших форм фізичного виховання є важливим фактором позитивного впливу на рівень здоров'я учнів різних вікових груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів присвятили свої праці дослідженню проблем фізичного виховання учнів. Зокрема, аналізувалися організаційно-методичні основи фізкультурно-спортивної роботи з учнями, педагогічні умови поліпшення фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи, розвиток особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання (Л.Гурман, О.Леонов, Т.Палагнюк, Т.Ротерс та ін.), виховання в учнів здорового способу життя, запобігання шкідливим звичкам засобами фізичної культури (О.Дубогай, С.Закопайло, С.Кондраткж, В.Кузьменко А.Турчак та ін.), досліджувалися проблеми формування позитивного ставлення учнів до занять фізичною культурою та спортивною діяльністю, потреби фізичного вдосконалення дітей з послабленим здоров'ям, виховання відповідального ставлення до свого здоров'я, свідомої дисципліни засобами фізкультурно-оздоровчої роботи (О.Зварищук, В.Лесик, А.Сват'єв, Н.Солопчук, Є.Столітенко та ін.).

Проведений аналіз сучасних науково-педагогічних джерел, вивчення практики фізичного виховання в загальноосвітній школі дають підстави стверджувати, що фізична культура учня як інтегративне, цілісне явище, як його особистісна властивість досліджувалася дуже мало. Недооцінка або звужене розуміння культурологічного спрямування фізичного виховання негативно позначається на управлінських функціях, технології здійснення фізичного виховання, залученні до нього суб'єктів шкільної діяльності, його ефективності.

Мета дослідження. Обґрунтувати особливості виховання фізичної культури учнів в позакласній діяльності.

Результати дослідження. На виховання фізичної культури учнів як складової їхнього загального культурного розвитку впливає чимало чинників: економічних, кадрових, педагогічних (методичних, управлінських), наукових тощо. Один із них - обґрунтованість у педагогіці суті поняття „фізична культура учня” як цілісного явища (а не тільки в його окремих проявах). Це є необхідним, на наш погляд, тому, що:

а) без розкриття названого поняття позакласна практична діяльність ряду суб'єктів виховання фізичної культури учнів (не фахівців) не має достатніх науково-педагогічних орієнтирів і мотивації їх участі у фізичному вихованні учнів (учителі-предметники, класні керівники, керівники предметних гуртків, «клубних об'єднань і т. ін.);

б) фізична культура як явище загальної культури нерідко ще і в наш час недооцінюється, а межі її культурного впливу інколи звужуються.

На нашу думку „фізична культура учня - це сукупність інтегрованих фізичних і духовних властивостей, що характеризують віковий та індивідуальний рівень його досягнень у фізичній підготовленості, фізичному розвитку, фізкультурній освіченості і є органічною частиною особистісної загальної культури та всебічного гармонійного розвитку".

Поняття „фізична культура учня" як складне та інтегроване явище накладає відбиток на технологію її виховання в загальноосвітній школі. Цілеспрямовано фізична культура учнів виховується через організовані форми навчання та позакласну діяльність.

Позакласна діяльність відкриває широкі можливості для виховання фізичної культури учнів, але при її організації на наукових засадах та при наявності умов для творчого здійснення. Через позакласну діяльність забезпечується різнобічність знань учнів про фізичну культуру і спорт, розширюється коло джерел інформації, збагачується фізкультурно-спортивна поінформованість учнів. Задовольняються індивідуальні запити, потреби дітей, розвивається їхня рухова активність фізичні якості й здібності. Відбувається становлення переконань, ціннісних орієнтацій учнів щодо власного здоров'я та його зміцнення засобами фізичної культури і спорту, здорового способу життя, цікавого дозвілля, у якому значне місце займає фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність. Формується звичка до систематичної участі в масових і групових формах фізичного виховання.

Цей вік займає особливе місце в розвитку учня, що різнобічно розкриває психолого-педагогічна література [2, 4, 6]. Головне - це вік переходу від дитинства до дорослості, коли формуються особистісні ціннісні орієнтації, здійснюється вибір життєвих зразків, застосовуються норми й вимоги, що панують у світі дорослих (позитивні або негативні). З одного боку, це вік сприятливих можливостей для становлення учня як особистості, здійснення його соціалізації (засвоєння соціального позитивного досвіду й норм суспільства). З іншого - це складний, суперечливий період становлення учня, коли його самоутвердження внаслідок впливу різних чинників (браку досвіду, негативне середовище, невірноваженість, неадекватні методи та відсутність належних умов виховання та ін.) набуває часом негативних, асоціальних форм і виявів свідомості та поведінки. Тому дуже важливо, щоб підліток у період активного становлення своїх міркувань, суджень, знань, ставлення до навколишнього світу був задіяний у позитивно формувальних видах діяльності, щоб його інтереси були адекватні наявному в суспільстві позитивному світу цінностей, щоб виробленню цих цінностей сприяли певні життєві зразки, позитивні приклади

тощо. Фізична культура і спорт як явище культури мають у цьому контексті значні виховні можливості, котра школа має активізувати.

Позакласна діяльність дає широкий простір для використання різноманітних форм і засобів впливу на свідомість, почуття і волю учнів при здійсненні фізичного виховання, для цілеспрямованого застосування їх у вихованні фізичної культури.

Адміністрація школи забезпечує загальне управління процесом виховання фізичної культури, доводить до колективу школи державні закони, постанови, рішення регіонального рівня з питань фізичного виховання, турбується про створення необхідної навчально-матеріальної бази для занять фізичною культурою і спортом, надає допомогу в проведенні позакласних заходів різним суб'єктам навчально-виховного процесу, стимулює учнів школи засобами заохочення до занять фізичною культурою і спортом, координує дію різних суб'єктів виховання фізичної культури тощо[5].

Учитель фізичної культури як професійно підготовлений спеціаліст за допомогою усіх форм навчальної та позакласної роботи закладає фундамент фізичної культури, розкриває учневі способи оволодіння необхідними знаннями, навичками й уміннями, методикою розвитку фізичних якостей для зміцнення здоров'я, забезпечення здорового способу життя, активної праці. Спільно з директором школи (його заступниками) він планує роботу з фізичного виховання у школі, забезпечує проведення уроків з фізичного виховання, здійснює безпосереднє організаційне й методичне керівництво позакласною діяльністю з фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масовою роботою, забезпечує участь команд школи змаганнях міста, району, надає методичну й організаційну допомогу іншим учителям, класним керівникам, учнівському активу, учням [7].

Шкільні медичні працівники (лікар, медсестра) безпосередньо вивчають стан здоров'я учнів, здійснюють необхідні профілактичні та оздоровчі заходи, проводять пропагандистську роботу з питань збереження та зміцнення здоров'я, надають консультації учням, педагогам, батькам тощо.

Шкільний психолог, соціальний педагог проводять різноманітну роботу з вивчення вихованості учнів, розробляють необхідні робочі матеріали для проведення діагностування (вивчення рівня інтересів, розуміння здорового способу життя, ставлення до куріння, вживання наркотиків, організації дозвілля) тощо.

Класний керівник здійснює широке коло функцій у вихованні фізичної культури учнів, він є одним із головних суб'єктів її виховання в позакласній діяльності.

Діяльність усіх суб'єктів виховання фізичної культури учнів повинна будуватись як спільна, що скеровується загальною метою, з усвідомленням кожним суб'єктом своїх функцій у досягненні цієї мети. Дії адміністрації школи, педагогів та учнів мають бути узгодженими, здійснюватися у взаємодії.

Висновки.

1. Виховання фізичної культури учнів повинно спиратися на сучасний науково-педагогічний ґрунт, який відбиває нові (демократична національні, культурологічні) тенденції в освіті, інтеграцію знань педагогіки, психології,

культурології, теорії і методики фізичного виховання, необхідність культурологічного підходу у фізичному вихованні.

2. При вихованні фізичної культури також повинні застосовуватися й принципи навчання, розроблені дидактикою. Це пов'язано з тим, що фізична культура учня у своєму змісті має такі компоненти, як знання, свідомість і т.д. Використовуються й спеціальні науково-методичні принципи, які стосуються навчання учнів фізичних вправ, рухових дій тощо.

3. Загальноосвітня школа має широкі можливості для виховання фізичної культури учнів у позакласній діяльності, що стає реальним при її організації на наукових засадах та наявності необхідних умов. Обов'язкова причетність до цього процесу кожного суб'єкта педагогічної діяльності, а не тільки вчителя фізичної культури.

Отже, позакласні заняття допомагають батькам і педагогам у вирішенні важливих питань по вихованню дітей: виховання морально-вольових, а також розвитку рухових якостей.

Накопичений досвід дозволяє визначити певні рекомендації в цьому плані.

По-перше, всі заходи повинні бути об'єднані у цілеспрямовану комплексну систему, що допоможе на високому емоційному рівні реалізувати ідею співпраці тіла і розуму, налагодити міжпредметні зв'язки і, врешті-решт, сформувати уявлення про розумний спосіб життя. Це, так би мовити, третій, вищий рівень комплексності засобів (фізичні вправи, природа, гігієна) фізичного виховання, якщо за перший взяти комплексний урок, а за другий – тижневий мікроцикл.

По-друге, для періодичного впливу на емоційну сферу учнів задля підтримання їхньої постійної зацікавленості до самовдосконалення елементи цієї системи доцільно розмістити в такій послідовності:

1) дні здоров'я – перший тиждень жовтня;

2) некласифікаційні змагання з включенням вправ, що були предметом домашніх завдань на літо – перші тижні листопада;

3) вечір спортивної слави – кінець грудня;

4) веселі старті сімейних команд – лютий і березень;

5) свято спорту і мистецтва – середина травня.

Регулярні заняття фізичною культурою не тільки поліпшують здоров'я і функціональний стан, але і підвищують працездатність і емоційний тонус. Однак варто пам'ятати, що самостійні заняття фізичною культурою не можна проводити без лікарського контролю, і, що ще більш важливо, самоконтролю.

Серед основних проблем організації позакласних форм фізичного виховання фахівці назвали фінансове та матеріальне забезпечення.

Перспективи подальших досліджень. Подальше вивчення проблем організації фізичного виховання у школах сільської та міської місцевостей повинно бути спрямованим на порівняння рівня здоров'я та фізичної підготовленості учнів. Ще одним важливим аспектом – є дослідження стану матеріально-технічного забезпечення уроків фізичної культури у загальноосвітніх школах села та міста.

Список літератури

1. Бех І. Система фізичного виховання має формувати в учнів загальнолюдські гуманістичні цінності // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 1. – С. 3–6.
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – Суми : Універсальна книга, 2004. – 428 с.
3. Концепція національного виховання. Схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30.06.1994 р. // Рідна школа, 1996. – №6. – С. 18-25.
4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту] / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008. – Т. 2. – 366 с.
5. Півень О. П., Горбенко М. І. Особливості спортивного орієнтування як засобу оздоровлення школярів / О. П. Півень // XI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» // Серія 15. Випуск 3К (123) 20. – Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, – 2020. – С.307-310.
6. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс. Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. - №4.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Процесе воспитания. – 256 с.
7. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.-метод. посібник /Ред. рада: В.М.Доній, Г.М.Несен, Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков та ін.– К., 1996. –792 с.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМЦІВ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Дубовенко Зоя Олексіївна

к.м.н., асистент,
Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця

Лехніцька Світлана Іванівна,

к.філол.н., доцент
Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця

Сучасна система вищої освіти в Україні, зокрема, і підготовка майбутніх лікарів, розвивається в умовах впливу інтеграційних процесів у всіх сферах діяльності людини. Відповідно набувають змін і Освітні програми підготовки спеціалістів галузі знань Охорони здоров'я, і власне спеціальності 222 «Медицина». Реалізуючи рекомендації статті 62 Закону України «Про вищу освіту», був розширений обсяг варіативної складової в Освітніх програмах. Відповідно, таке співвідношення нормативних і вибіркових дисциплін, а саме, у пропорції 75/25 сприятиме формуванню індивідуальної освітньої траєкторії студентів як вітчизняних, так і іноземних

Підготовка студентів іноземців є важливим, але і досить складним процесом, що пояснюється неоднорідним контингентом іноземних громадян за національними, соціальними та релігійними особливостями. А також ускладнює навчальний процес різний освітній рівень і рівень навчальних закладів, в яких іноземні громадяни здобували середню освіту. Але, безсумнівно, якість навчання є визначальним пріоритетом і показником підготовки фахівця галузі знань 22.Охорона здоров'я, зокрема спеціальності 222. «Медицина», що вимагає якісної навчально-методичної роботи кафедр та університету загалом.

Освітні програми і навчальні плани потребують адаптації з урахуванням специфіки організації навчального процесу з іноземними студентами, з огляду на значний обсяг іноземних громадян, що здобувають вищу освіту в університеті. Освітніми програмами передбачена варіативна складова, що представлена блоком вибіркових дисциплін. Розширення обсягу варіативної складової має сприяти поглибленню знань із дисциплін або компонентів дисциплін, які не ввійшли до курсу вивчення нормативних дисциплін, набуттю додаткових загальноосвітніх і фахових знань, і водночас, гармонізувати і доповнювати нормативну складову програми і сприяти розкриттю потенціалу і здібностей студентів, а також адаптації студентів до нового суспільного середовища. Також слід враховувати, що при підготовці фахівців галузі знань Охорона здоров'я, складова вибіркових дисциплін не повинна суттєво впливати на скорочення нормативних дисциплін, які забезпечують формування фахово

грамотного і конкурентно спроможного спеціаліста на ринку праці. Однак виникають значні труднощі в роботі з іноземними громадянами і, відповідно, у формуванні індивідуального навчального плану, який визначатиме індивідуальну освітню траєкторію здобувача, навіть при забезпеченні умов, спрямованих на покращення організації навчального процесу. Зокрема, протягом перших років навчання труднощі у навчанні зумовлені неоднорідним знанням мови, обраної для навчання, а також неоднорідною загальноосвітньою підготовкою. Тому при формуванні індивідуальної освітньої траєкторії студента-іноземця слід враховувати освітні потреби даної групи здобувачів освіти. Зокрема, слід звернути увагу на блок лінгвістичних дисциплін, які сприятимуть в подальшому засвоєнню фундаментальних дисциплін, при засвоєнні яких студентам необхідно розуміти образну мову, крім українських або англійських назв запам'ятовувати терміни латинського та грецького походження. Окрім того, метою засвоєння лінгвістичного блоку дисциплін є не лише здобуття знань про мову викладання, можливість спілкування нею, але й здатність до роботи з науковими текстами, що передбачає вміння виділяти і обробляти смислову інформацію з прочитаного тексту, засвоєнню термінологічного забезпечення. Засвоєння значень термінів і терміноелементів, найменувань, частотних кореневих та службових номеноелементів грецько-латинського походження з усталеною семантикою [3] дозволяє вільно оперувати медичними, зокрема, клінічними термінами, що сприяє формуванню професійної мови фахівця медичного профілю[4].

Говорячи про набуття професійної вербальної компетентності, слід мати на увазі не лише спілкування під час занять і у побуті, але й при обстеженні пацієнтів з урахуванням принципів деонтології.

Викладання вибіркового дисциплін пропонується студентам не лише теоретичними кафедрами, але і кафедрами клінічного спрямування. Слід відзначити, що на кафедрах клінічного спрямування вибірково складова набуває професійно-орієнтований характер. Водночас слід звернути увагу на такі аспекти. По-перше, у студента з'являється можливість поглибити свої теоретичні знання з тієї дисципліни, яку він обрав для майбутньої професійної діяльності. По-друге, він може вдосконалити практичні навички в плані різнобічного обстеження хворого з залученням фізикальних, лабораторних і інструментальних методів. По-третє, студент може обрати вибірково курс з дисципліни, яка не є обов'язковою у навчальному плані, але опосередковано пов'язана з його майбутньою професією або спеціалізацією, і таких дисциплін може бути декілька. Все частіше в сучасних умовах лікарі (і сімейні, і вузькі спеціалісти) зіштовхуються з необхідністю оволодіння різними методами інструментального обстеження, вмінням інтерпретувати дані різноманітних досліджень. Тому можливість формування індивідуальної освітньої програми студентів як вітчизняних, так і іноземних, починаючи з першого курсу, є необхідною у сучасних умовах. І вибірково дисципліни, які обирає студент і включає у свою індивідуальну освітню програму, це один з важливих етапів досягнення професійної компетентності майбутнього лікаря[5].

Слід відзначити, що варіативна складова освітньої програми, яка представлена вибірковыми дисциплінами, безумовно сприятиме формуванню індивідуальної освітньої траєкторії студентів. Але блок вибіркового дисциплін не повинен впливати на скорочення обов'язкової складової, яка забезпечує формування фахово грамотного і конкурентно спроможного спеціаліста на ринку праці, а лише доповнюватиме обов'язкову складову програми і, відповідно, сприятиме розкриттю здібностей та потенціалу студентів, вдосконаленню практичних навичок в плані різнобічного обстеження хворого з залученням фізикальних, лабораторних і інструментальних методів. Тому при формуванні індивідуальної освітньої траєкторії студентів, зокрема, іноземців слід враховувати освітні потреби даної групи здобувачів освіти.

Література:

1. Лехніцька С. І. Епонімічний і топонімічний компоненти у фармацевтичній термінології і номенклатурі / С. І. Лехніцька // *Studia linguistica* : [зб. наук. пр.]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 7. – С. 443–448.;

2. Лехніцька С.І. Організація і методичні аспекти формування термінологічної компетенції у студентів-іноземців англомовної форми навчання у вищих медичних закладах/ С.І. Лехніцька // *European humanities studies: education and training*. – К., 2016. – Вип.2. – с.118-128.

3. О.Г. Михайлова, С.І. Лехніцька Фармаконіми на позначення аналгетичних препаратів як об'єкт ономазіологічного дослідження/ О.Г. Михайлова, С.І. Лехніцька // *Science and Education a New Dimension*, V (33), Issue 123. – Budapest, 2017. – р.47-51.

4. Лехніцька С.І., Клименко О.Г. Термінологічне забезпечення професійної діяльності лікаря/ С.І. Лехніцька, О.Г. Клименко // *Research and development results: abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference*. – Athens, 2021. – р.162-165.

5. Волкова Г., Добовенко З., Лехніцька С. Формування професійних компетентностей у студентів-медиків/ Волкова Г., Добовенко З., Лехніцька С. // *Тенденції і перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. – Переяслав-Хмельницький, 2020. – с.102-104.

КІРІКТІРІЛГЕН ТАПСЫРМАЛАР БЕРУ АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫ СЫНИ ТАЛДАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Жаманкулова А.Ж.

География пәнінің мұғалімі
Химия – биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
Шымкент, Қазақстан

Ергешова Б.

Химия пәнінің мұғалімі
Химия – биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
Шымкент, Қазақстан

Смагулова А.

Физика пәнінің мұғалімі
Химия – биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
Шымкент, Қазақстан

Зияткерлік мектептердің білім беру бағдарламасы ұлттық және халықаралық тәжірибелердің ең үздік үлгілерін кіріктіруді көздейді [1]. Қазіргі таңда Зияткерлік мектептердің үздік практик мұғалімдері мен стратегиялық әріптестеріміз – Кембридждің Халықаралық емтихандық кеңесінің кеңесшілері бірігіп, Кіріктірілген білім беру бағдарламасын яғни жаңа бағдарлама жасап шығарды. Аталмыш білім беру бағдарламасында тәрбие мен оқыту ажырамас байланыста берілген [2,3].

Кіріктірілу – бұл бір оқу мазмұнының әр түрлі саладағы жан-жақты білімдермен тоғысуы, бір-бірімен араласып кетуі [4,5]. Кіріктірілген сабақтар оқушыға әлем туралы, заттар мен құбылыстардың өзара байланыстары туралы біртұтас мағлұмат бере алады. Сондай-ақ, оқу сағаттарын барынша үнемді пайдалануға мүмкіндік береді [6,7]. Осы тектес сабақтарда оқушылардың бейнелі ой-өрісі дамып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстыру арқылы шығармашылық мүмкіндіктері ашылады. Кіріктірілген сабақтардың құрылымы нақтылығымен, сыйымдылығымен, орамдылығымен, сабақтың әр сатысындағы оқу материалының логикалық өзара келісімімен, материалдың зор ақпараттық мүмкіндігімен ерекшеленеді [8,9].

Оқу жылы басында мұғалімдер кеңесінде жоғары сынып (11-12 сынып) оқушыларында жаратылыстану пәндерінде ашық сұрақтарға өз ойын толық жеткізіп жаза алмау кемшіліктері мен география пәнінен жобалық жұмыс

жазуда проблеманы толық анықтауға қажетті ақпараттарды талдай алмау мәселесі көтерілді. Оқушылар сыртқы жиынтық бақылауды жазғанда кең орын мен бірнеше балл берілетін ашық сұрақтарға 2-3 кілттік сөздерді жазумен шектелетіні мәлім. Яғни сұрақпен байланысы бар негізгі ұғымдарды атап қана жататын оқушылар бар. Олардан мұның себебін сұрағанда олардың белгілі процесті тек пәннің айналасында ғана қарайтындықтары және процесс аралық тәуелділіктерді толық болжай алмайтындықтары белгілі болды. Ал дәл осы оқушылар география пәнінен жобалық жұмыс жазуда ақпаратты өңдеуде қиналатындықтары анықталды. Сондықтан, біздер химия, физика және география пән мұғалімдері бірігіп аталмыш мәселені шешуді қолға алдық.

Зерттеу мақсатымыз: оқушыларға кіріктірілген тапсырмалар мен ресурстарды қолданып сабақтарды ұйымдастыру арқылы пәнаралық байланыстағы дүниетанымын кеңейту, және бір мазмұндағы ақпаратты сыни талдау қабілеттерін арттыру болды.

Мәселені төменгі сыныптан бастап түзету үшін екі 8-сыныпты таңдадық. Себебі, 8-сыныпта химия мен физиканың апталық сағат саны 4-сағат. Яғни 7-сыныпта 2-сағат қана берілетіндіктен пәндерді кіріктіріп оқыту уақыт бойынша қиындықтар туғызар еді. Алдымен пәндердің оқу бағдарламасымен танысып, ондағы үш пәнге ортақ тақырыптар мен өзара жақын оқу мақсаттарын анықтадық. ҚДМ жоспарын құрып, алғашқы сабақты қыркүйек айында физика пәнінен бастадық. «Отынның жану жылуы» тақырыбына химия пәні мұғалімі сұйық отындардың ерекшелігі, ал география пәні мұғалімі еліміздегі Екібастұз бен Қарағандыда өндірілетін көмірдің экономикаға әсерін баса айтып, болашақта отын түрлерінің қорының азайып бара жатқандығына назар аудартты. Сабақты бекіту кезеңінде оқушыларға елімізде өндірілетін отын түрлерінің жану жылуын есептеу тапсырмасын оқушылар орындай алғанымен, қосымша пәнаралық мазмұндағы сұрақтарға тек 15% оқушы толық жауап бере алды. Қалған оқушылар тек бір пән төңірегінде түсіндірумен шектелді. Яғни оқушылардың 3 пәннен алған қысқаша мәліметтерін біріктіре байланыстырулары баяу екені анықталды. Дегенмен рефлексия нәтижесінде оқушыларға кіріктірілген сабақта қызықты ақпараттар алғандықтарын және алдағы уақытта да осындай сабақтар өтілгенін қалайтындықтары анықталды. Алғашқы сабақтағы кемшіліктерді ескеріп келесі география сабағында қысқаша пәндік мәліметтерден соң, бірден пәнаралық мазмұндағы тапсырманы бірлесе талдатуды жөн көрдік. Оқушыларға қарапайымнан күрделіге қарай оңай өту үшін кіріктірілген мазмұндағы тапсырманы орындау алгоритмін меңгертуге баса назар аудардық. Және кейбір тікелей құбылыспен байланыспайтын сабақтарда оқу мақсатына сай қабілеттермен сәйкестіктері бойынша пәндер кіріктірілді. Мысалы: географиядан «Демографиялық көрсеткіштерді есептеу, салыстыру» тақырыбына оқу мақсаты: «Демографиялық көрсеткіштерді графикалық түрде ұсыну» болғандықтан, физика және химия пәндеріндегі шамалар арасындағы тәуелділікті анықтау және графикті түзу туралы білімдерін қайта жаңғыртып алу көзделді. Физика пәнінен 7-сыныпта жылдамдықтың уақытқа тәуелді графигін талдау тапсырмалары арқылы оқушылар графиктің ұштарындағы шамалардың байланысын оңай анықтай алды. Кейіннен кестедегі демографиялық

көрсеткіштерді графикке түсіруді физикадағы график салумен аналогиялық тәсілмен ұсына білді. Ал осы тақырып дәстүрлі өтілген 8 С сыныбында оқушылардың тек 28 пайызы ғана тапсырманы уақытылы орындай алды. Бұл тақырыпта кіріктірілген тапсырманың рөлі кестелік ақпарат түрін графикке түрлендіру арқылы өзге ақпарат түрінде беруді меңгертуге көмек берді. Бұл тәжірибені зерттеуде бір пәндегі қалыптастырылған дағдыны келесі пәндегі күрделі ақпаратты меңгертуге кірістіруге болатын тәсіл екенін аңғардық. Яғни бұған дейін тек пәндік мазмұнды байланыстырсақ, енді оқу мақсаттары көмегімен қажетті дағдылар мен қабілеттердің байланысын, бір-бірін толықтыруына аса назар аударыла бастадық.

Химия пәнінде «Жылу өнімділігін анықтау» атты зертханалық жұмысқа география пәні «түрлі отындардың потенциалын, олардың қоршаған ортаға әсерін бағалау» атты оқу мақсаты арқылы кіріктіріліп, оқушыларға экологиялық ақпараттарды талдау үйретілді. Ал физика пәнінде осы тақырып зерттеу аясындағы №1 сабаққа мазмұндас болғандықтан, жұмыс барысында есептеулерге дұрыс бағдарлануға ықпал етті. Бұған дейінгі зертханалық жұмыстарда тек 1 пәндік ақпарат қолданылса (химия), бұл жолы оқушылар кіріктірілген тапсырмалардың зертханалық жұмыста да берілуімен танысты. Бұл сабақты жоспарлауда біз де біраз аландадық, себебі, зертханалық жұмыстың негізі практикалық жұмыс болғандықтан, ақпараттарды кірістіруді ыңғайлау мәселесі болды. Соңында көз жеткізгеніміздей, бұл жаңа сынаған тәсілімізде география пәніндегі ақпараттар жұмыстың мақсатын дұрыс анықтауға, ал физикалық формула - дұрыс есептеулер жасауды шапшаңдатты.

Келесі химия сабағында «Парниктік әсердің пайда болуы мен одан туындайтын салдарлар» тақырыбында 3 пәнге де ортақ «эффekt» концептуалы мен «газ, атмосфера, жылу» сияқты ортақ терминдер арқылы ең тығыз пәндік байланыс орнайды. Сондықтан бірнеше ақпаратты кең көлемде талдау үшін ресурстарды мәселелік жағдаяттар арқылы бірден тапсырма шешуден бастадық. Себебі, бұл термин - ұғымдармен оқушылар таныс, бірақ бұған дейін ортақ кездестірмеген. Сондықтан сабақтың басы физикадан демонстрацияны тамашалатып, бұл демонстрациямен негізгі құбылыс пен тақырып анықтатылды. География пәніне қатысты видео көмегімен оқушылар топтарда құбылыстың себебі мен салдарларын болжай білді. Сабақты оқушылар химия пәнін негіздей отырып, парниктік эффектінің алдын алу жоспарларын түзіп, презентациялап қорытындылады.

Зерттеу тақырыбы аясында кіріктірілген тақырыптар бойынша 12 сабақ өтілді. Сабақтар сайын біздер ақпаратты талдау қабілеттерін жетілдірудегі әдістемемізді жетілдірумен болдық. Ең алғашқы және соңғы парниктік эффектінің себептері мен салдарлары тақырыбындағы сабақтарға сапалық талдай отырып, оқушылардың құбылысты 3 пәндік ақпараттарды өзара байланыстыра толық жауап беруіне қол жеткіздік. Бұл аз уақыт ішінде біздің КДМ даму мақсатындағы үлкен жетістігіміз болғанымен, бірлесе жіті жоспарлаудың арқасында жеткендігіміз мәлім. Себебі, әр жаңа сабақты жоспарлауда өткен сабақтардағы оқушыларда қиындық тудырған мәселелерді айқындау мен алдын-алу әрекеттері ұзақ уақытты қажет етті.

Қыркүйек-сәуір айларында 8В және 8Д сыныптарында кәсіби даму мақсатының негізінде жүргізілген іс-әрекетті тәжірибеде зерттеу нәтижесі бойынша келесідей тұжырымдарға келдік:

- жаратылыстану пәндерін орта сыныптарда кіріктіре оқыту;
- бір ақпараттың түрлі пәндерге ортақ екенін білу – пәндерге жоғары қызығушылықтарын тудырды;
- оқушыларға мәнді де саналы оқуға мүмкіндік берді;
- сабақ кезеңдеріне жеңіл өтуге, яғни сабақты ұйымдастыру кезеңінен бастап, бекіту кезеңіне дейін бірізді өтуге мүмкіндік берді;
- жаңа тақырыпқа сай проблемалық жағдайларды жан-жақты зерттеуге, яғни бұрын оқушылар тек бір пәннің айналасында ізденсе, енді жағдаятты кең мағынада қарастыруды меңгерді;
- оқушының зерттеушілігін қалыптастыратын ақпаратты сыни талдау қабілеттерін арттыруға мүмкіндік берді.

Бастысы мұғалімдерге сабақтың ақпараттық сыйымдылығын арттыруға, ал оқушыларға олардың оқу-танымдық әрекетін белсендіруге, шаршағандары мен қажуларын азайтуға зор мүмкіндік берді. Әдеттегідей офлайн оқу кезінде әр мұғалімнің жеке сабағымен қосымша сыныптан тыс жұмыстары кезінде жоспарланған бір-бірінің сабағына енудің өзі қиындық туғызып жатады. Ал онлайн кезінде Microsoft Teams бағдарламасында біздің үш ұстаздан тұратын командалық алдын-ала жіберілген материалдардың пәндік қатыстарын анықтау, бірлесе жоспарлау, және онлайн бір-біріміздің сабағымызға дер кезінде ену жұмыстары сәтті шықты. Және онлайн сабақты видео жазбалардың сабақтан соң зерттеу тобындағы оқушылардың бұдан алдыңғы сабақтардағы белсенділіктері мен қазіргі іс-әрекеттерін салыстыра бақылауда қайталап көру арқылы талдауға жақсы мүмкіндік болды. Әр мұғалім өз пәнінде сабағын даралап өтумен кіріктірілген тапсырмаларды қолданып өтудегі айырмашылықтарды байқап, соңғы тәсілдің тиімділігін ескеріп, келесі жылы 9-сыныпта осы тәсілді жалғастыруды жоспарлап отырмыз.

Қолданған әдебиеттер:

1. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» Дербес білім беру ұйымы оқушыларының оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың жүйесін енгізу тұжырымдамасы / nis.edu.kz сайты
2. Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Ел Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жыл 14-желтоқсандағы Қазақстан халқына Жолдауы.
3. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. Астана, Ақорда, 2007 жылғы шілденің 27-сі. № 320-III ҚРЗ // ЕҚ, № 160 15.08. 2007
4. Өстеміров К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары: оқу /құралы / К. Өстеміров.- Алматы: ЖШС «Казпрофтех», 2007.
5. Коложевари И., Соченикова Л. Как организовать интегрированный урок?// Народное образование, 1996. -№1.

6. Глинская, Е. А. Межпредметные связи в обучении / Е.А. Глинская, С.В. Титова. - 3-е изд. - Тула, 2010. - 44 с.

7. Данилюк, Д. Я. Учебный предмет как интегрированная система /Д.Я. Данилюк //Педагогика. - 2008. - № 4. - С. 24-28.

8. Данилюк, А. Я. Теория интеграции образования/А. Я. Данилюк. - Ростов Н/Д., 2010. - 440 с.

9. Архипова О. Е. Два в одном: Интегрированный урок: из опыта работы: метод. пос. / О.Е. Архипова. - Новокузнецк: МОУ ДПО ИПК, 2010. - 70 с.

ЛІСОВИЙ ДИТЯЧИЙ САД ЯК ІНТЕГРАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКА З ПРИРОДОЮ

Клевака Леся Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Гришко Ольга Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Перший «сад» для дошкільнят з'явився в Німеччині у 1840 р. Саме тоді відомий німецький теоретик дошкільної освіти Фрідріх Вільгельм Фребель разом із групою однодумців розробив систему занять, в основі якої були ігри, пісні, спілкування з навколишнім середовищем та іншими дітьми. Термін «сад» теж придуманий ним. У ньому закладено уявлення про дитину як про молоде деревце, котре потребує догляду і турботи. Таким чином, усі заклади дошкільної освіти стали називатися «дитячими садами» [8].

Лісовий дитячий сад (нім. Waldkindergarten) – це формат дошкільної освіти для дітей від трьох до шести років, при якому діти проводять більшу частину часу на свіжому повітрі. Waldkindergarten часто називають дитячий садок «без стін і стелі». Якою б не була погода, діти і вихователі грають, досліджують навколишній світ і вивчають ліс та інші природні ландшафти [5].

Ідея «лісової дошкільної освіти» виникла у Німеччині. Лісів там багато і вони стають для дітей частиною світогляду. Ключовим у лісових дитячих садках є уявлення про людину як компонент природи, тому вона може жити та розвиватися лише в умовах гармонії з природою. Автор цієї методики – німецький католицький священник Себастьян Кнайп. Метод Кнайпа базується на 5 ключових підходах: лікувальна сила води (гідротерапія), фізична активність (чергування зміни навантажень на організм/стану спокою), здорове харчування, лікарські рослини (фітотерапія), здоровий стиль життя – помірність, душевна рівновага та баланс [3].

У 1950-х роках скандинавські педагоги придумали концепцію цілковитої інтеграції дитини з природою. У 1950 р. данська мама Елла Флаутау разом зі своїми дітьми часто ходила гратися в ліс. Одного разу вони прихопили із собою ще й дітей сусідів, тому що в дитячих садках місць бракувало і малюки лишалися вдома. Згодом Е. Флаутау помітила, що ліс і природа в цілому позитивно впливає на дітей: вони розкриваються, невимушено спілкуються, відчувають себе вільними. Саме тому, батьки дітей проявили ініціативу у створенні найпершого лісового садочку [8].

Нині в Німеччині лісових дитячих садочків налічується більше 1500. Насьогодні лісові дитячі садки популярні в Данії, Чехії, Австралії, США, Шотландії, Японії, Південній Кореї та Канаді [8].

Лісові дитячі садки розраховані для дітей віком від 3 до 6 років. Витрати на догляд за дітьми у лісових садках залежать від кількості годин, яку діти там проводять. У групах максимум 10 дітей. Це дозволяє створити індивідуальних підхід до кожної дитини та супроводжувати її гармонійний розвиток з любов'ю.

Концепція виховання лісового дитячого саду ділиться на три етапи:

1. «Звикаю» – під час цього етапу батьки максимально допомагають дітям пристосуватися до умов у садочку.

2. «Лісові жителі» – діти «перетворюються» у різних лісових тварин і досліджують світ навколо залежно від сезону і погоди, використовуючи всі органи чуттів, стараються зрозуміти поведінку і характер лісових мешканців. Усі ігри цього етапу спрямовані на розвиток фантазії та логіки мислення (вивчення слідів тварин, взаємонаслідків у природі).

3. «Фіксовані ритуали». Коло єднання – щоранку діти всідаються колом і подумки єднаються з природою) або коло історій – кожен розповідає власну казку [3].

Відмітна риса лісових дитячих садків в тому, що ігри та розваги будуються навколо природних об'єктів (дерев, водойм). Діти грають з шишками, палицями, пташиним пір'ям, водою і глиною, а не з іграшками фабричного виробництва. Вихователі лісових дитячих садків виступають в ролі помічників, а не керівників групи [5].

Зазвичай в групах німецьких лісових дитячих садків від 15 до 20 дітей у віці від 3 до 6 років. У лісовому саду відсутній міський шум, а є тільки природні звуки природи, що робить дітей менш тривожними і допомагає їм краще справлятися з емоційними переживаннями. А ще дуже важливо, що малюки засвоюють соціальні правила і навчаються шанобливого і дбайливого ставлення один до одного і дорослим. Територія садка найчастіше не обгороджена. У лісі обладнуються майданчики з саморобними гойдалками, осередком, столами і стільцями. Зазвичай, поблизу лісового садочка є опалювальне житло (як правило, лісова хатина або трейлер), де малюки і вихователі можуть сховатися в разі негоди. Але робиться це лише у виняткових випадках. Малюки грають з природними матеріалами, які вони знаходять в лісі: з шишками, листочками, палицями, камінцями, пташиним пір'ям. Це стимулює фантазію. Окрім цього, влаштовуються всілякі рухливі ігри, походи, творчі майстерні. Отримання реальних знань відбувається в цікавій формі. Будівництво куренів з гілок вчить конструюванню, командній роботі, наполегливості в досягненні мети. Лазання по деревах розвиває силу і спритність. Прогулянки і походи підвищують витривалість, тренують навички планування та спілкування. Перебування наодинці з природою виховує характер. Розповідання історій, спів пісень, розучування віршів розвиває мову, увагу, пам'ять, драматичні навички. Малюки майструють вироби та іграшки, збирають разом великі картини з природного матеріалу, малюють. Математичні ігри теж є: підрахунок кількості предметів, пошук математичних закономірностей, рішення логічних задач. А писати букви

можна і паличкою на піску. Тривале перебування на свіжому повітрі в будь-яку погоду сприяє тому, що «лісові» малюки практично не хворіють. Довгі рухливі ігри допомагають розвитку спритності, координації, почуття рівноваги, моторики, відчуття дотику, глибини сприйняття. За оцінкою фахівців, діти з лісових садів набагато рідше отримують травми через нещасні випадки. І справа не тільки в тому, що вони більш спритні. У дітей виробляється здатність самостійно оцінювати ризики і приймати правильні рішення [2].

Виїзні лісові дитячі садки – відмінна риса дошкільної освіти в Данії, хоча вони й існують окремо від офіційної системи. Їх організаторами виступають приватні організації та незалежні спільноти. Такі установи ще називають лісовими дитячими садками, і розраховані вони для дітей від 3 до 6 років. Вихователів в лісових дитячих садах більше, ніж в звичайних, щоб забезпечити безпеку дітей [6]. Батьки приводять дітей до «пункту збору», звідки їх вивозять до лісу на спеціальному автобусі. Там дітлахи граються, бігають і пустують досхочу, практично весь день проводячи на свіжому повітрі незалежно від погоди. До слова, у датчан вважається, що погода не може бути поганою – це одяг може виявитися невідповідним. Тому маленьким туристам, які відвідують лісовий садок, неодмінно дають із собою дощовики й гумові чобітки. Ступінь дитячого забруднення на кінець дня в будь-якому садку, на думку батьків, прямо пропорційний отриманій користі.

Ігри, заняття й розваги повністю зав'язані на природному середовищі: в ролі іграшок виступає листя, пташині пір'їнки, камінці, глина й пісок, палички, шматочки кори, шишки тощо. Дошкільники здійснюють пошук маленьких лісових звірів, спостерігають за комахами, рослинами. Увечері в призначений час дітей знову повертають туди, звідки вивезли вранці. Проводячи цілі дні на природі, малюки, які відвідують такі садки, практично не хворіють [7]. Діти з лісових садків менше страждають від травм в результаті нещасних випадків і з меншою ймовірністю пораняться при падінні. У дітей підвищується здатність самостійно оцінювати ризики [6].

Робота з дітьми в датських садках орієнтована не на навчання, а на становлення особистості дитини, тому більшість дітей, що йдуть до школи, не вміють читати й навіть не знають букв. Однак тут це не є причиною для занепокоєння – на те вона й школа, щоб навчити малечу всьому, коли прийде час! [7]. Діти, які відвідували лісової дитячий садок, в порівнянні з тим, хто відвідував звичайний садочок, володіють здібностями вище середнього в усіх областях, які були досліджені [6]. Шкільні учителі Данії діляться своїми враженнями з батьками, що таких спокійних, впевнених в собі дітей, з високим рівнем фізичного розвитку, якістю співпраці з ровесниками, та мотивацією до навчання, вони бачать дуже рідко [4].

Лісовий дитячий сад «Шишка» в місті Брно на південному сході Чехії [1] знаходиться поруч з лісом, куди діти вирушають на прогулянку кожен день в будь-яку погоду. Цей ліс є заповідною зоною в межах місті, де спокійно можна зустріти оленів, муфлонів і кабанів в комфортній для них середовищі проживання. Тут сортується сміття, в саду ростуть яблуні і вишні. На території «Шишки» є навіс і справжня монгольська юрта, в якій можна сховатися від

холоду і дощу. Під навісом в теплу пору року обідають, а в юрті відпочивають і зігріваються після прогулянок.

У «Шишці» ліберальна атмосфера, де дітям багато дозволяється, а дорослі лише стежать за тим, щоб це було в рамках безпеки. Діти розважаються тим, що будують в лісі будиночки зі знайдених навколо палиць і колод, збирають шишки і гриби, лазять по канату, гойдаються на зломленому дереві, катаються на санчатах взимку, забираються високо на дерева, стрибають в калюжі, вчать розпалювати багаття і просто грають між собою. Тут діти можуть забивати цвяхи, пиляти дошки, працювати з ножом. На пеньках в колі навколо багаття, вихователі ведуть з дітьми бесіди на різні теми. Обговорюють природу, пори року, національні чеські свята і традиції [1].

У кожної дитини в чеському лісовому садочку є свій рюкзачок, дощовик, термос і ланч-бокс з перекусом. Обід в садок привозять, так як відповідно до законодавства лісові сади не в праві готувати їжу на своїй території. У «Шишці» є кухня, в якій стоїть газова плитка, на якій можна розігріти їжу. Крім всяких активностей в садку, вихователі з дітьми вибираються в місто в музеї, театр, науковий парк розваг, планетарій, джангл-парк [1].

Отже, лісовий дитячий сад – відмінна альтернатива звичайному. Тут дитина може отримати навички, яким більше ніде не навчать, насолодитися красою природи, дихати свіжим повітрям. Лісові дитячі садки різних країн світу відрізняються між собою. Лісові садочки мають ключові спільні речі: діти на вулицю майже постійно, в незалежності від погоди; у дітей немає жорсткої освітньої програми – вони самі обирають активності; має місце прикладне навчання через власний досвід; розуміння довіклля та власної відповідальності за нього. Але незважаючи на певні відмінності, лісові садки вирішують головне завдання – піклуються про дітей дошкільного віку, навчають їх і стимулюють їх розвиток.

Список літератури:

1. Аюшеева Д. Опыты: год в лесном детском саду в Чехии. *34 TRAVEL*. URL: <https://34travel.me/post/forest-kindergarden>
2. Каспарова Ю. Необычные детские сады: в лесу, без игрушек и со стеклянными стенами. *Мама и малыш*. URL: <https://www.2mm.ru/malysh/razvitie-rebenka/2752/neobychnye-detskie-sady-v-lesu-bez-igrushek-i-so-steklyannymi-stenami>
3. Катеринич П. Лісовий дитсадок та секції групової співпраці: як вирішують кризу мотивації у дітей в Польщі та Німеччині. *Українська правда*. Від 13 листопада 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/11/13/242987/>
4. Коваленко Я. Дитячий садочок в лісі – як таке взагалі стало можливим? *Українська правда*. Від 24 січня 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/01/24/243748/>
5. Лесной детский сад. *Вікіпедія*. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. Лесные детские сады. *Данія*. URL: <http://www.aboutdenmark.ru/str/35/>
7. Ударцева Н. Зарубіжний досвід виховання дитини: дитячі садки в Данії. *First step*. Від 3 січня 2019. URL: <http://firststep.com.ua/article/zarubiznii-dosvid-vihovanna-ditini-ditaci-sadki-v-danii>

8. Шаманова Н. WALDKINDER – лесной детский сад, популярный в Европе. *4 мама*. От 1 ноября 2018. URL: <https://4мама.ua/kids/education/10207-waldkindergarten-lesnoy-detskiy-sad-populyarnyy-v-evrope-uzhe-est-v-ukraine-znakomtes>

ДИНАМИКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ СТУДЕНТОК НА ЗАНЯТИЯХ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТЬЮ СПЕЦИАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Ковальчук Марина Анатольевна
Магистратура МГПУ

Лубышев Евгений Александрович,

к.п.н., доцент
Российский экономический университет им. Г.В. Плеханова

Введение. В исследовании представлены данные уровня физического состояния (ИФС), характеризующее функциональные резервы организма студенток, занимающихся по специализации «Фитнес-йога», в группах атлетической гимнастики и посещающие учебные занятия специализации «Общая физическая подготовка». Полученные исследования свидетельствуют об эффективности занятий «Фитнес-йога» и позволяют рекомендовать введение указанной формы занятий в рамках организации профессионально-прикладной физической подготовки в системе физического воспитания студентов высших учебных заведений.

На сегодняшний день особо остро обозначена проблема понижения двигательной активности студенток на фоне интенсификации учебно - образовательной деятельности, что отрицательно сказывается на состоянии здоровья. Сохранение и укрепление здоровья женщины является задачей общегосударственной важности [1, 4, 5].

В учебных заведениях профессионально - прикладная физическая подготовка (ППФП) имеет немаловажное значение. ППФП является важным компонентом обязательных занятий по физическому воспитанию в ВУЗах. Однако на учебных занятиях этому аспекту не уделяется должного внимания, хотя и увлеченность студенток каким-либо видом физкультурно - оздоровительной деятельности сохраняется на протяжении всей жизни. Приобретенные умения и навыки в процессе освоения избранного вида двигательной активности приобретают немаловажную ценность для достижения целей в будущей профессиональной деятельности. Большую часть студенческой молодежи в ВУЗах – девушки. Для вовлечения и мотивированного восприятия учебного процесса в Вузах вводятся современные формы организации оздоровительных занятий, такие как кардиофитнес, йога, атлетическая гимнастика, имеющие целевую направленность. Разнообразие видов специализации «Фитнес-йога» позволяет проводить оздоровительные занятия со студентками различного уровня подготовленности. Именно высокий мотивационный интерес к данному виду двигательной активности определил использование указанной

специализации в рамках ППФП будущих специалистов в области международных отношений.

Вопросы изучения особенностей функционального состояния девушек во время занятий оздоровительной направленности представлены сравнительно немногочисленными исследованиями, связанными с изменением уровня физического здоровья и функциональных резервов организма студенток в зависимости от специфики форм и методов занятий, а также в динамике сезонных биоритмов.

В исследовании были задействованы 97 студенток РУДН факультета международных отношений, чья будущая профессиональная деятельность связана с деловой и публичной коммуникацией. Приобретенные профессионально - прикладные умения и навыки в избранном виде двигательной активности будут использованы в будущей профессиональной деятельности. Возраст исследуемых 17-18 лет, которые признаны по результатам диспансерного обследования практически здоровыми, обследование проводилось в различные сезоны года: осень, зима, весна.

Все обследуемые были разбиты на три группы: I - ая группа (n=37) - девушки, занимающихся в группах «Фитнес-йога», II - ая (n=33) в группах атлетической гимнастики и III - я (n=27) - посещающие учебные занятия специализации «Общая физическая подготовка».

Для определения индекса физического состояния (ИФС) использовался метод компьютерной обработки результатов по картам резервов здоровья студентов («Паспорт физического здоровья», св-во №70, 2001 г. Минздр. России).

Индекс физического состояния – это, обобщенная оценка физического состояния, индивидуальный рейтинг. Он оценивается по 6-ти бальной шкале. Наивысший индекс равен 6,0 баллам – это абсолютное здоровье. Низкое значение ИФС (менее 3,0) свидетельствует о неудовлетворительном физическом состоянии организма, отсутствии необходимых резервов здоровья, а возможно – и о присутствии факторов риска заболевания ИБС.

Комплексное изучение уровня физического состояния (ИФС) обследуемых выявило, что у студенток I-ой и II-ой группы, занимающихся в группах «Фитнес-йога» и атлетической гимнастики, среднегодовая оценка по шкале индекса физического состояния (ИФС) составила $4,46 \pm 0,04$ и $4,39 \pm 0,071$ балла соответственно, что характеризуется хорошим физическим состоянием, высоким уровнем резервов здоровья и работоспособности. При этом оценочный результат II-ой группы, посещающей занятия специализации «ОФП» – $4,15 \pm 0,01$ баллов ($p < 0,001$), что также определяет физическое состояние организма: «в пределах нормы».

Следует отметить, что значения ИФС подвержены сезонным колебаниям. Обследование группы студенток весной 2019 года отмечены максимальными значениями ИФС у всех обследуемых этого показателя $4,41 \pm 0,013$; $4,36 \pm 0,020$ и $4,12 \pm 0,011$ балла в I - ой и во II - ой в III - ей группах соответственно. Осенью показатель ИФС составил в I - ой группе $4,34 \pm 0,018$, во II - ой: $4,32 \pm 0,019$, в III

- ей: $4,19 \pm 0,03$ балла. Достоверно низкие показатели индекса отмечены зимой и составили: в I - ой - $4,3 \pm 0,02$, во II - ой - $4,24 \pm 0,03$, в III - ей - $4,02 \pm 0,07$ баллов.

Сезонная динамика показателей массы тела и ИМТ у всех обследуемых характеризуется более высокими значениями весной, что, вероятнее всего, связано со снижением некоторых функциональных показателей организма, двигательной активности и изменением метаболизма в связи с введенным режимом вынужденной самоизоляции. Установленная сезонная динамика индекса физического состояния и индекса Скибински, как и функциональные показатели PWC_{170} и МПК, характеризуются более высокими значениями у всех обследуемых в весенний период года (весна 2019).

Сезонная динамика показателей массы тела и ИМТ у всех обследуемых характеризуется более высокими значениями зимой, что, вероятнее всего, связано со снижением двигательной активности и изменением метаболизма в данный период. Выявлено, что у студенток, занимающихся в группах «Фитнес-йога», отмечаются более высокие среднегодовые значения физиологических показателей: PWC_{170} на 14,4%; МПК – 8,17%; ЖИ – 13,6%; индекса Скибински – 12,9% в сравнении с данными девушек, обучающихся по стандартной учебной программе.

Таким образом, значение индекса физического состояния (ИФС), характеризующее функциональные резервы организма, достоверно выше у студенток, занимающихся в группах «Фитнес-йога», чем у девушек, обучающихся по программе «ОФП», независимо от сезонов года. В свою очередь это свидетельствует об эффективности указанной формы занятий и позволяет рекомендовать введение вида оздоровительных занятий специализации «Фитнес-йога» в учебный процесс в рамках ППФП в системе физического воспитания студентов высших учебных заведений.

Литература:

1. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю. Персонифицирование образовательной среды по предмету «Физическая культура» в школе с использованием цифрового контента // Новые исследования, 2020. №1 (61). С.81-84.

2. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Study of school child motor activity using individual wearable devices - fitness-trackers // Religacion. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades.- Vol. 4 Núm. 19 (2019): 30 años después de la caída del muro de Berlín: la izquierda latinoamericana.

3. Пушкина В.Н., Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // В сборнике: ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СПОРТЕ И ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ. Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции. Институт естествознания и спортивных технологий Московского городского педагогического университета Коллектив авторов. 2019. С. 160-162.

4. Кокоулина О.П., Иванов В.А., Лубышев Е.А., Буянова Т.В., Маврина С.Б. Социально-психологическая адаптация спортсменов после завершения

профессиональной карьеры // Теория и практика физической культуры. 2019. № 7. С. 49-51.

5. Алмазова Ю.Б., Лубышев Е.А., Столяр К.Э., Кондраков Г.Б. Актуализация личностного смысла участия студентов в подготовке и сдаче нормативов ВФСК ГТО // Теория и практика физической культуры. 2019. № 9. С. 21-23.

6. Лубышев Е.А. Спорт и социализация: социокультурный аспект // В сборнике: НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ШКОЛЫ В СФЕРЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА. Материалы Международного научно-практического конгресса, посвященного 100-летию ГЦОЛИФК. 2018. С. 452-456.

7. Битейкин М.М., Красильников А.А. Дистанционное обучение по предмету «физическая культура» как способ мотивации обучающихся к самостоятельной двигательной активности // В сборнике: Шаг в науку. сборник статей по материалам IV научно-практической конференции молодых ученых. 2020. С. 103-110.

8. SHramko L.Yu., Krasilnikov A.A. Podcasting as an innovative approach to teaching students using the example of medical education // В сборнике: II INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE ON SCIENCE AND PRACTICAL TECHNOLOGIES. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. 2021. С. 349-353.

9. Лубышев Е. А., Современные образовательные технологии в преподавании теории физической культуры в вузе // В сборнике: Физическая культура, спорт, туризм: инновационные проекты и передовые практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию основания кафедры физического воспитания. Под редакцией Л.Б. Андрющенко, С.И. Филимоновой. 2019. С. 191-195.

10. Красильников А.А. Новые технологии обучения в образовательном процессе по физической культуре // В сборнике: ADVANCING IN RESEARCH AND EDUCATION. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. 2020. С. 348-353.

11. Zakirov F. N., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.

12. Zakirov F.Kh., Krasilnikov A.A. Age-related differences in decision-making process in the context of healthy aging // В сборнике: BIO Web of Conferences. 2020. С. 01022.

13. Красильников А.А., Закиров Ф.Х., Пушкина Н.В., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции «Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения». – 2019. Москва: МГПУ – С. 211-217

14. Размахова С.Ю., Пушкина В.Н., Красильников А.А., Лях В.И. Отношение студентов к формированию личной двигательной активности // Современные вопросы биомедицины. 2021. Т. 5. № 1 (14). С. 22.

15. Пушкина В.Н., Красильников А.А. Фитнес-трекеры в методологии уроков физической культуры // В сборнике: Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения сборник статей по материалам X научно-практической конференции с международным участием. 2020. С. 325-334.

16. Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Лубышев Е.А., Чубанова Г.Р. Перспективы использования биомаркеров остеопороза в диагностике и лечении // Хирургическая практика. 2019. № 1 (37). С. 45-47.

17. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Оляшев Н.В., Лубышев Е.А. Состояние внешнего дыхания у юношей, проживающих в разных регионах России // Теория и практика физической культуры. 2020. №4. С.17.

18. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Using wearable devices to stimulate students motor of physical activity and consequence physiological response // Propositos Y representaciones, 2020. T.8 № 2. С. 8.

19. Пушкина В.Н., Битейкин М.М., Красильников А.А. Геймификация как способ повышения мотивации обучающихся к занятиям физической культурой // В сборнике: RESEARCH AND DEVELOPMENT RESULTS. Abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference. 2021. С. 137-142.

20. Красильников А.А., Закиров Ф.Х. Возможности применения информационно образовательных технологий и цифровых образовательных ресурсов в преподавании физической культуры // В сборнике: Современные проблемы физического воспитания и спорта, безопасности жизнедеятельности в системе образования. Сборник научных трудов III Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной юбилею доктора педагогических наук, профессора Л.Д. Назаренко. Под редакцией Л.И. Костюниной. 2019. С. 492-496.

21. Красильников А. А., Закиров Ф. Х. Подкастинг как инновационная методика обучения студентов на примере медицинского образования // Педагогический журнал. – 2018. – Т. 8. – №5А. – С. 553-558.

22. Закиров Ф. Х., Красильников А. А., Лубышев Е.А. Фитнес-трекеры на уроках физической культуры: примеры и перспективы // Московский экономический журнал. – 2020. – №4 – С. 63.

23. Лубышев Е.А., Красильников А.А. Занятия карате киокушинкай в системе дополнительного образования студентов экономического ВУЗа // В сборнике: Шаг в науку. сборник статей по материалам III научно-практической конференции института естествознания и спортивных технологий. 2019. С. 79-81.

24. Лубышев Е.А., Красильников А.А., Лубышева Г.С. Спортивные сооружения как движущий фактор развития массовой физической культуры в обществе // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 425-432.

25. Красильников А.А. Применение информационных технологий в преподавании физической культуры // В книге: Trends in the development of

modern scientific thought. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. 2020. С. 470-475.

26. Николаева Н.И., Лубышев Е.А., Красильников А.А. Соответствие должностей и видов деятельности в профессиональном стандарте «Тренер» квалификационным требованиям отрасли «Физическая культура и спорт» // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2020. № 6. С. 70-73.

27. Красильников А.А. Информационные ресурсы инновационной деятельности // Материалы VI Международной научно-практической конференции «Образование. Наука. Культура»: сборник научных статей / под ред. Б.В. Илькевича – Гжель, 2015. – С. 687-689

28. Лубышев Е.А., Красильников А.А. Измененная образовательная среда в контексте внедрения цифровых технологий в образовании // В сборнике: Study of modern problems of civilization. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. 2020. С. 307-312.

29. Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Лубышев Е.А. Фитнес-трекеры на уроках физической культуры примеры и перспективы // Московский экономический журнал. 2020. № 4. С. 63.

30. Лубышева Г.С., Красильников А.А., Чубанова Г.Р. Определяющие изменения образовательной среды в контексте внедрения информационно-компьютерных технологий // Управление образованием: теория и практика. 2021. № 1 (41). С. 150-159.

31. Пушкина В.Н., Битейкин М.М., Красильников А.А. Применение дистанционных образовательных технологий по дисциплине «Физическая культура» как способ мотивации школьников к самостоятельной двигательной активности // В сборнике: APPLIED AND FUNDAMENTAL SCIENTIFIC RESEARCH. Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. 2021. С. 170-175.

НАВЧАННЯ ОСНОВАМ НАУКОВОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ»

Короткова Юлія Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Донецький державний університет
внутрішніх справ

Сучасний розвиток юридичної освіти й науки вимагає підготовки юриста-дослідника, який має не лише глибокі спеціальні знання, досконало опанував методологію наукової діяльності й творчості, а й отримав ґрунтовну мовнокомунікативну підготовку, вільно, нормативно послуговується національною науковою мовою в усіх її підстилях, представляє аналітико-синтетичну інформацію та адекватно викладає її як у письмовій, так і в усній формах [1].

Утім аналіз наявних юридичних наукових текстів засвідчує, що в деяких з них спостерігається перенасичення малозрозумілими термінами, необґрунтованим використанням авторських термінів, численними стилістичними, орфографічними, пунктуаційними помилками [1], що, в свою чергу, суттєво знижує їх наукову цінність.

Подоланню зазначеної проблеми сприяє навчальний курс «Основи наукового стилю мовлення», який викладається здобувачам освітнього ступеня «доктор філософії» і який спрямований на поглиблення знань з сучасної української літературної мови; розвиток чуття наукової мови, мовного смаку; оволодіння науковим стилем мовлення і письма, мовними засобами наукового тексту; вироблення стійких навичок правильного й комунікативно виправданого вживання мовних засобів у науковому мовленні.

Після засвоєння цієї дисципліни в аспірантів/ад'юнктів мають бути сформовані такі *компетентності*: здатність ділового й академічного спілкування державною мовою на професійному рівні; здатність використовувати новітні інформаційні та комунікаційні технології; здатність кваліфіковано формулювати результати власних наукових досліджень; здатність фахово вести наукову та професійну дискусію за напрямом власного дослідження. До *програмних результатів* засвоєння дисципліни, передбачених освітньо-науковою програмою, належить здатність усної та письмової презентації поточних та кінцевих результатів власного наукового дослідження, їх висвітлення під час наукових заходів та навчальних занять.

Зміст навчальної дисципліни «Основи наукового стилю мовлення» охоплює такі теми:

Тема № 1. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Становлення та розвиток наукового стилю. Особливості наукового стилю. Мовні

засоби наукового стилю. Текст як основна форма існування наукових знань. Основні жанри наукового стилю.

Тема № 2. Лексичні норми наукового стилю мовлення. Основні групи лексики наукового стилю мовлення. Синоніми та пароніми у науковому стилі мовлення. Терміни як невід’ємна ознака наукового стилю мовлення. Наукова фразеологія. Основні лексичні помилки в науковому тексті та шляхи їх усунення.

Тема № 3. Орфографічні норми наукового стилю мовлення. Орфографічні норми в системі мовних норм. Застосування знань орфографії під час комп’ютерного набору тексту. Правопис слів іншомовного походження. Правопис складних слів. Вживання великої літери. Правопис власних імен людей.

Тема № № 4. Морфологічні норми наукового стилю мовлення. Лексико-семантичні особливості вживання іменників у науковому стилі мовлення. Категорії роду, числа і відмінка іменника. Прикметникові конструкції у науковому стилі мовлення. Ступені порівняння якісних прикметників. Особливості вживання числівників у науковому стилі мовлення. Дієслівні форми у науковому стилі мовлення. Особливості творення та вживання дієприкметників і дієприслівників у науковому стилі мовлення. Уживання прийменників у науковому стилі мовлення. Основні морфологічні помилки в текстах наукового стилю мовлення та шляхи їх усунення.

Тема № 5. Синтаксичні норми наукового стилю мовлення. Основні синтаксичні конструкції наукового стилю мовлення. Порядок слів у реченнях наукового стилю мовлення. Керування як тип підрядного прислівного зв’язку. Найтиповіші помилки при вживанні словосполучень із керуванням. Координація як тип синтаксичного зв’язку між підметом і присудком. Основні норми побудови складних речень у текстах наукового стилю мовлення. Норми передачі прямої мови на письмі. Правила цитування.

Тема № 6. Пунктуаційні норми наукового стилю мовлення. Пунктуаційні норми в системі мовних норм. Правила постановки коми і крапки з комою. Правила постановки двокрапки. Правила постановки тире [2].

Змістом дисципліни передбачено лише два лекційні заняття, решта – практичні, під час яких аспіранти/ад’юнкти за допомогою спеціально відібраних мовних, умовно-комунікативних та комунікативних вправ відточують свої лексичні, орфографічні, морфологічні, синтаксичні та пунктуаційні уміння й навички.

Під час виконання підсумкової роботи здобувачі мають підготувати у письмовому вигляді тези доповіді відповідно до інформаційного листа будь-якої наукової чи науково-практичної конференції за їх профілем із урахуванням тих норм і правил, які були опрацьовані на практичних заняттях. Окрім цього, аспіранти/ад’юнкти мають виступити з усною науковою доповіддю із дотриманням вимог, що висуваються до публічного виступу.

Таким чином, правильно побудована система занять з дисципліни «Основи науково стилю мовлення» здатна суттєво підвищити рівень мовнокомунікативної підготовки здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії», що, в свою чергу, посилить якість їх майбутніх наукових досліджень.

Список літератури

1. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 216 с.
2. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи наукового стилю мовлення»: освітній рівень третій (освітньо-науковий), спеціальність 081 «Право» / укл. Ю. Короткова. Маріуполь : ДЮІ МВС України, 2021. 10 с.

ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У 1991–2014 РР.

Костенко Лариса Давидівна

кандидат педагогічних наук,
начальник Управління освіти
Кропивницької міської ради

Потреба підвищення рівня морального, культурного, духовного, фізичного розвитку дітей та юнацтва висуває нові виклики перед позашкільною освітою, покликаною організувати їхнє змістовне дозвілля та сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості.

В умовах розбудови національної системи освіти та демократизації освітянської діяльності здійснюється координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових, культурних установ, виробничих підприємств, громадських організацій та сім'ї на подальше становлення та розвиток закладів позашкільної освіти усіх типів і форм власності за напрямками позашкільної освіти.

Зміст позашкільної освіти визначався на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру освіти; індивідуалізації та диференціації позашкільної освіти, її профілізації, запровадження нових педагогічних методик і технологій навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час в позашкільних закладах та інших соціальних інституціях. Окрім того, зміст позашкільної освіти враховував уподобання, потреби та інтереси учнів, визначався замовленням батьків, що відрізняло позашкільну освіту від основної і професійної. Метою позашкільної освіти молоді стає виховання дієвої особистості з розвиненою громадською свідомістю, почуттям національної гордості.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6] дозволяє виділити систему наукових вимог до формування змісту позашкільної освіти у 1991–2014 рр.

1. Цілеспрямованість. Провідна роль у визначенні змісту позашкільної освіти належить меті і завданням, зокрема тим, які ставить суспільство перед освітою. Мета позашкільної освіти спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні; в збагаченні та поглибленні набутих знань у позаурочний час згідно з інтересами особистості.

З 2000 р. мета позашкільної освіти включає розвиток креативної особистості в позашкільних закладах. Відповідно меті, визначено основні завдання: формування креативної особистості, конкурентно-спроможної в майбутньому, здатної до гідної змістової, соціально і особистісно орієнтованої трудової діяльності, що відповідає реальним можливостям; виховання підприємливості, ініціативи, господарської відповідальності, дисциплінованості,

організованості, вміння включатись у суспільно-виробничі відносини; культивування кращих морально-вольових рис української ментальності – працелюбності, самостійності, індивідуальної свободи, тактовності, справедливості, милосердя, доброти тощо.

2. Гуманістична спрямованість. Вона сприяє відповідності змісту позашкільної освіти потребам та можливостям особистості; пріоритету загальнолюдських цінностей здоров'я людини, її вільному розвитку.

3. Науковість. Передбачає включення до змісту позашкільної освіти лише тих фактів і теоретичних положень, які є сталими в науці; матеріалу, що відповідає розвитку науки, її можливим досягненням; чіткість висновків з питань розвитку природи і суспільства.

4. Полікультурність. Полягає в поєднанні у позашкільній освіті гуманітарної, природничо-математичної освіти і трудової підготовки, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, забезпеченні органічного зв'язку з національною історією, культурою, традиціями.

5. Світський характер. Зміст позашкільної освіти передбачає можливість розкриття перед учнями реальності об'єктивного світу, його суперечливості. Досягнувши повноліття і ставши дорослим, вихованець сам може зробити власний світоглядний вибір.

6. Інтегративність, що означає орієнтацію позашкільної освіти на інтегральні курси, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу.

7. Всебічний розвиток особистості. Передбачає поєднання у позашкільній освіті забезпечення емоційного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості.

9. Відповідність основних компонентів позашкільної освіти структурі компетентностей особистості. Ці компоненти представлені у вигляді пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентності.

10. Послідовність, що полягає в плануванні змісту, який розвивається по висхідній лінії, де кожне нове завдання спирається на попереднє і впливає з нього.

11. Відповідність змісту позашкільної освіти віковим можливостям і рівню підготовки учнів.

12. Доступність змісту позашкільної освіти. Визначається структурою навчальних планів і програм, способом викладу наукових знань у навчальних книгах, а також порядком уведення й оптимальною кількістю наукових понять і термінів, які необхідно засвоїти.

Отже, у змісті позашкільної освіти цього періоду враховувалися наступні умови організації діяльності закладів позашкільної освіти: добровільність, доступність, диференційованість та варіативність, гнучкість, динамічність, мобільність, систематичність.

Список літератури:

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : К. : Наук. світ,

2006. 363 с.

2. Биковська О. В. Позашкільна освіта – це освіта, яка виховує. *Позашкілля*. 2007. № 3. С. 26.

3. Дем'янюк Т. Д. Нові технології позашкільного виховання. К., 2000. 352 с.

4. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика. К.: Правда Ярославичів, 1998. 394 с.

5. Киричук О. В. Принципи розбудови інноваційної педагогічної системи освітнього закладу. *Рідна школа*. 2000. № 10. С. 3–9.

6. Липецький О. П. Педагогічні умови формування пізнавальної самостійності підлітків у гуртках науково-технічної творчості позашкільних навчальних закладів. *Наукові записки*. Сер.: Педагогіка. 2011. № 5. С. 66–70.

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНИХ МОВ

Ляшенко Лариса Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Соловей Ніна Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Людство в цілому продовжує чинити «невибачальні помилки», про неприпустимість яких так доказово і переконливо наприкінці свого життя попереджав творець етології (в англomовному світі — еволюційної психології [1]) і Нобелівський лауреат Конрад Лоренц (1903-1989). Чисельність популяції людей продовжує швидко зростати, посилюючи деструктивний вплив на біосферу, одним з очевидних наслідків чого є пандемія COVID-2019. Схоже на те, що вона не матиме близького закінчення і започаткує низку інших нещасть.

Очевидно, що для подолання подібних загроз людству необхідно консолідуватися і переорієнтувати тисячі мільярдів доларів США з удосконалення і виробництва зброї на розвиток охорони здоров'я, теоретичної і практичної медицини, захист і лікування довкілля. Ми приймаємо участь у роботі Київського клубу «Антиколапс» (керівник — К.В. Корсак) і вже запропонували перший варіант захисту людства від пандемій і подібних нещасть через вкладення великих коштів в екологічно ідеальні ноотехнології і ноонауки ([2] та ін.). Поширення вже наявних технічних досягнень на всю планету дасть змогу створити для сімей чи інших груп людей «карантинні комплекти» для зупинки епідемій чи пандемій шляхом повної тимчасової ізоляції. Ми виконали й опублікували деталізовані обчислення того, скільки у даний момент може коштувати повний захист всього населення планети від надходження нових епідемій чи пандемій [3]. Через велику вартість літєвих акумуляторів цей план лишається нереальним, але ми передбачаємо дуже велике здешевлення всього обладнання для «карантинних комплексів» (джерело енергії + обладнання для очищення води + виготовлення потрібного на основі природних речовин) у найближчі роки. Цілком переконані в тому, що вже у 2030-2035 роках людство захиститься від пандемій і назавжди ліквідує загрозу екологічного колапсу, якщо відмовиться від щорічних витрат на всі види сучасних озброєнь і воєнних баз.

Але для вирішення цих глобальних і багатьох національно-українських проблем однією з тимчасових перешкод є низький рівень володіння українцями англійською мовою та іншими міжнародними мовами. Ми переконані у тому, що для успішної економічної та культурної інтеграції в Європейський Союз необхідна англomовна компетентність не тільки керівної еліти, а й більшості громадян. У попередніх публікаціях ([4] та ін.) ми робили наголос на нових засобах підвищення ефективності вивчення англійської мови, а цього разу

звернемо увагу на недостатньо досліджене науковцями України питання виникнення та еволюції «міжнародних мов» — засобів спілкування кількох чи багатьох племен, народів і держав.

Малий обсяг тез не дає нам змоги детально викласти наші погляди на поняття «мовлення представників виду Homo Sapiens» і термін «мова» в його найзагальнішому значенні. І все ж вкажемо на те, що новітні відкриття природничих наук наводять все більше доказів того, що людське мовлення недоцільно вважати тим неймовірно високим досягненням-бар'єром, що цілковито відділяє людей від будь-яких інших розвинених видів.

Нагадаємо, що у Великій Британії на основі дослідження однієї з нещасних родин, де був великий відсоток осіб з недоліками спілкування, відшукали незаперечні докази того, що успішне мовлення детермінується діяльністю геному FOXP2 (Forkhead box protein P2) на нашій 7-ій хромосомі. Він має вплив на дуже велику кількість інших генів, що беруть безпосередню участь в розвитку і діяльності головного мозку та всієї нервової системи кожної людини ([5] та ін.). Звернення до цієї новітньої інформації ми виконали для підкреслення тієї важливої обставини, що оволодіння іноземною мовою є надзвичайно важким і складним завданням, адже у цьому разі людина не може скористатися тим автоматизмом впливу FOXP2, який був характерним для всіх початкових стадій розвитку людського організму з моменту запліднення.

На цій новітній науковій основі та з врахуванням еволюції засобів і методів навчання і професійної підготовки дітей і молоді ми маємо всі підстави стверджувати, що фах викладача англійської мови відзначається поєднанням багатьох рис і особливостей, що роблять його одним з найскладніших видів індивідуального мистецтва. Тільки окремі науки — філософія, соціологія й подібні — можуть без шкоди для своєї результативності оперувати найбільш загальними поняттями на кшталт «людина», «освіта», «професія», «учень», «студент» тощо. Професія педагогічного працівника, яка передбачає щоденну взаємодію двох чи більше осіб з безпосереднім і практично безперервним обміном безліччю сигналів різної природи, з активною взаємодією психофізіологічних полів виключає абстрактність і можливість досягнення кінцевого результату лише на основі загальних істин, правил і приписів. Все це детально описано у підручниках з теорії навчальної діяльності, але дійсна майстерність та успіх з'являються тільки після «віддання свого серця дітям» (В. Сухомлинський).

Тема «викладання іноземних мов» належить до найбільш поширених в психолого-педагогічних науках. Змінність антропогенного довкілля в безлічі політичних, економічних, соціальних і культурних аспектів разом з революціями у науках і технологіях примушує філологів займатися перманентними пристосуваннями і внесенням інновацій у свою діяльність. Саме тому не можна сподіватися на створення одного ідеального методу викладання будь-якої мови довільній студентській аудиторії, а потік досліджень ніколи не припиниться.

А чи можна очікувати досягнення стадії використання людьми не тисяч різноманітних мов, як у даний момент часу, а усього однієї — міжнародної, глобальної та універсальної? Адже побутує серед фахівців припущення про

існування сотні тисяч років тому назад у момент виникнення такого пречудового людського варіанту мутованого гену FOXP2 однієї-єдиної мови для всієї планети Земля. Ця мутація не могла раптово ошчасливити усіх тогочасних пращурів людини (а науковці своїми знахідками успішно збільшують кількість віддалених одна від одної груп). Більш імовірно, що це щастя впало на Адама чи Єву, від яких і пішов підвид *Homo Sapiens Sapiens*.

Неважко здогадатися, що ця мутація надала такі колосальні переваги цим родоначальникам сучасного людства, що вони з легкістю витіснили «усіх інших», збільшили свою чисельність щонайменше в мільйон разів і в даний момент турбуються вже не про подальший просторовий поступ, а про порятунок від створених власними зусиллями неблаганних загроз для існування.

Не будемо заглиблюватися у пояснення того, як у процесі поширення *Homo Sapiens Sapiens* зі своєї «калахарської» чи «ефіопської» колиски з «колискової» мови досить швидко виникали все нові й нові, що мали все менше і менше спільного між собою. Та були поодинокі спроби, зокрема в античній Македонії, де Алексарх не тільки заснував Уранополіс (Місто неба) для прибульців з усіх усюд, а й спробував створити якусь «спільну мову», яка, однак, виявилася тимчасовим феноменом і не залишила значного сліду у грецькій історії та культурі (https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_мова).

У подальшій еволюції народів і культур легко помітити факт появи універсальних мов під впливом серйозних потреб і чинників. Математики світу використовують одну й ту ж саму універсальну фахову мову для запису безлічі своїх формул і рівнянь. Так само чинять музиканти, а латина й зараз є майже універсальною мовою для фармацевтів і біологів у разі потреби запису фахових термінів. Та група головних міжнародних мов стала наслідком запеклих змагань Португалії, Іспанії, Франції, Британії та Росії у створенні низки колоніальних імперій.

Переходячи до питання стратегії іншомовної освіти в сучасній Україні, використаємо нові дані про недавню еволюцію поширеності кількох міжнародних мов (рис. 1 створений на основі багатьох кольорових схем з різних джерел). Серед п'яти вказаних мов тільки німецька мова завдячує поширеністю не колоніальним загарбанням, а національному науково-освітньому комплексу. Ще на початку XIX ст. вона мала мізерний вплив і була майже непомітною на міжнародній арені.

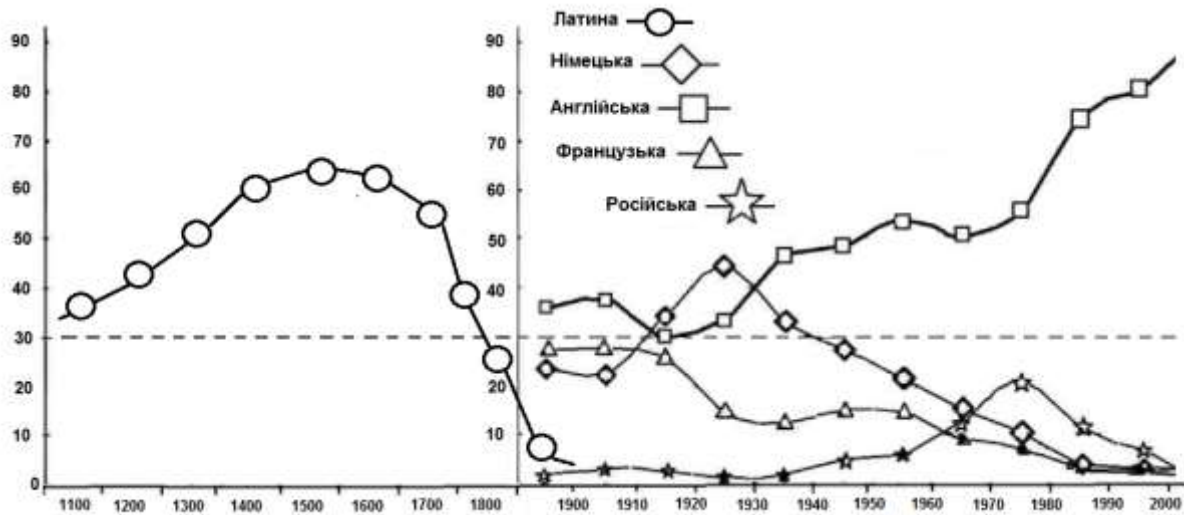

Рис. 1. Еволюція освітньо-наукової застосовності міжнародних мов за останнє тисячоліття

Але для обслуговування потреб індустріального суспільства, яке виникло в Німеччині, відомий науковець з філології і філософії Вільгельм фон Гумбольдт під час виконання функцій міністра освіти Пруссії рішуче реформував систему освіти і винайшов Берлінський дослідницький університет. У ньому від завбачливо поєднав кращих науковців-дослідників, найздібнішу молодь і майстрів-ремесників світового рівня. Зауважимо, що в описах моделі дослідницького університету зазвичай наголос припадає на взаємодію професорів і найбільш здібної до навчання частини молодшої генерації, а от про роль матеріальних засобів забезпечення дослідів та вимірів згадують дуже рідко. Насправді внесок майстерень, які входили у склад університетів берлінського зразка, була аж ніяк не меншою від інтелекту професорів і прагнення студентів до знань. Історія наук надає багато прикладів того, як іноземці під час відвідин німецьких закладів докладали великих зусиль для придбання і перевезення до себе найрізноманітнішого устаткування для хіміків, фізиків чи біологів.

Створення багатьох копій Берлінського університету привело до того, що остання третина XIX століття виявилася «німецькою» не тільки у філософії, а й в усіх точних науках і в технологіях. Для швидкого досягнення світового визнання молоді вчені мріяли опублікуватися в будь-якому з німецьких академічних видань (цьому не завадила навіть I світова війна, що й засвідчує пік на графіку для німецької мови на рис.1). А подальший занепад мав причиною зміну політичного устрою Німеччини — прихід «рятівника нації» Адольфа Гітлера.

Антисемітизм ми вважаємо головною причиною занепаду німецької мови як міжнародної і несподіване швидке зростання поширеності в науках і культурі англійської мови. Відбулася масова міграція кращих у світі німецькомовних та інших науковців у США, що одразу вивело англійську мову в світові лідери.

А от піднесення російської мови сталося завдяки... США. Грандіозні успіхи СРСР в «космічно-ракетних перегонках» виявилися цілковито несподіваними для американців, адже наприкінці II світової війни вони спромоглися вивезти з

Німеччини не тільки обладнання ракетобудівних та інших заводів, а й усіх значних науковців та інженерів на чолі з Вернером фон Брауном (1912-1977). Американці знали, що в СРСР потрапили тільки поодинокі уламки експериментальних німецьких ракет, а усередині нього нормальний розвиток ракетних досліджень був дезорганізований масовими сталінськими репресіями (як відомо, С.П. Корольов тільки випадково не загинув на Колимі).

Цілком очевидна перевага СРСР у створенні непілотованих і пілотованих супутників примусила керівників США проголосити програму прискореного розвитку освіти й наук та виділити дуже великі кошти на переклад усіх радянських природничих та інженерних видань (включаючи ту, що була орієнтована на школярів і молодь). Тому досить тривалий час майже всі науковці Заходу, Сходу і держав третього світу «читали» про радянську науку з американських джерел. Очевидно, що це значно посилило потік абітурієнтів-іноземців у радянські університети та інститути.

Подальше зростання впливу англійської мови мало в своїй основі швидкий економічний і науковий занепад СРСР, з якого «вирвалися на волю» багато науковців-євреїв, а також швидке удосконалення інформаційно-комп'ютерної техніки, яке сповна використали США. Так трапилося, що з ідеологічних міркувань в СРСР комп'ютери (їх називали «електронно-обчислювальні машини — ЕОМ) виготовляли не для громадян, як у США, а тільки і виключно для цілей оборони і навчання студентів спеціалізованих закладів.

Всі пропозиції наших провідних науковців скерувати управління і всю економіку на використання величезного креативного потенціалу все більш досконалих і продуктивних ЕОМ відхилялися старечого віку керівниками Комуністичної партії СРСР. Якщо у момент уведення в дію (1951) у Феофанії під Києвом першої ЕОМ Радянський Союз майже не відставав від США і Великої Британії та випереджав інші держави Заходу і Сходу, то в перебудовні часи він занепавав «назавжди», що й засвідчили всі подальші наукові і технологічні події в Російській Федерації, лідери якої продовжили справи СРСР й навіть зараз намагаються відновити міць і вплив «радянської імперії».

У темі «іншомовна освіта» ми відзначаємо нерівномірність розвитку подій в СРСР і величезний вплив на неї ідеології і потреб внутрішньої політики.

Громадянська війна та ідеологічні збочення знищили майже все, що ще лишалося від часів Російської імперії, тому керівники СРСР розпочали майже з нуля і щасливо скористалися спершу кооперацією з Німеччиною, а пізніше — світовою економічною кризою 1929 і подальших років, коли Захід сам відмінив власні ембарго і без обмежень продавав заводи, устаткування, науковців, інженерів та конструкторів. Все це зумовлювало стабільне піднесення наукового впливу російської мови.

Добровільний перехід на сторону СРСР дуже великої наукової групи німецьких фахівців з ядерних технологій під керівництвом М. фон Арденна дав змогу практично «з нуля» створити ядерну бомбу усього за чотири роки і навіть випередити США в окремих темах розвитку термоядерної зброї. Значна частина цього колективу пізніше повернулася в Німецьку Демократичну Республіку, але змінила тематику на «мирну» (радіотехніка, електроніка, точне

машинобудування, хімія, біологія та ін.). Очевидно, що радянська преса ніколи не повідомляла правду про участь німецьких фахівців у створенні ракетно-ядерного озброєння та досягнення перемог над США у космічних перегонах.

Як свідчить рис. 1, максимальний світовий вплив російської мови припав на роки змагання зі США і блоком НАТО. У середині СРСР в іншомовній освіті відбувався перехід від міжвоєнного лідерства німецької до англійської мови. Вільне оволодіння нею було дозволене для дуже вузького кола осіб, що включало розвідників, дипломатів, викладачів невеликої групи провідних університетів і поодиноких технічних закладів. Для загалу школярів і студентів навчальний процес і вимоги були скеровані на оволодіння перекладом фахової науково-інженерної літератури без досягнення рівня вільного спілкування.

Розпад Радянського Союзу і поява незалежної України мали наслідком енергійні та дуже цілеспрямовані зусилля США і НАТО, скеровані на знищення всього її науково-оборонного комплексу. На своє нещастя, Україна змушена була «розлучитися» з усім ядерно-ракетним потенціалом, що перебував на її території. В іншому разі російські агресори були б скромнішими в своїх зазіханнях на Крим та інші українські території. Для нашої статті надзвичайно важливим є той факт, що світове значення російської мови стрімко прямує майже до нуля, незважаючи на всі зусилля росіян будь-що повернути собі позицію другої після США наддержави. Ця обставина разом з ворожою політикою щодо України робить недоцільними всі зусилля для підтримки російської мови в нашій освіті та в науково-промисловому комплексі.

Упродовж усіх років незалежності паралельно зі зменшенням культурного і наукового впливу російської мови зростала необхідність англійської компетентності якомога більшого відсотка активного населення України. У багатьох своїх попередніх публікаціях ми аналізували різноманітні спектри цієї теми на основі власного викладацького досвіду і критичного аналізу багатьох прикладів того, як інші держави світу здійснювали перехід в науках та освіті з однієї іноземної мови на іншу. Результатом можна вважати нашу рекомендацію якомога глибше вивчати і запозичувати досвід усіх скандинавських країн в перетворенні англійської мови в ефективний засіб розвитку наук і технологій для економічного успіху. Фінляндія відмовилася від лідерства російської мови, а інші три — від німецькомовного впливу. Найкращим і дуже дешевим варіантом вважаємо копіювання адміністративних і законодавчих кроків у Швеції, де англійська мова зрівнялася у важливості зі шведською на старших курсах ВНЗ, в аспірантурі й докторантурі, а також в усій системі наукових досліджень.

Закінчимо виклад нашого аналізу формулюванням гіпотези про подальшу долю англійської мови як міжнародної. Як свідчить рис.1, вона вже досягла максимуму поширення в науковому світі та в технологічній сфері і подальше збільшення її присутності виглядає просто неможливим. Але у буденному житті їй ще дуже далеко до статусу універсальної мови, на якій міркує й балакає все населення планети.

Цілковито переконані в тому, що цього не станеться ніколи, бо наш прогноз політичних й інших подій виключає утворення «всепланетного США» з тоталітарним управлінням і забороною всіх тисяч сучасних великих і малих

національних мов. Наявні конфлікти і розбрат занадто глибокі, а політика США та їх англомовних союзників недостатньо приваблива. Саме це не надає нам надій на автоматичне згуртування мільярдів людей в дружній «американській родині».

Найбільш реальним ми вважаємо швидкий прогрес «гаджетів» до стадії ефективних автоматичних звукових перекладачів з усіх головних мов і навіть конверторів звуків у тексти і/чи дисплейні зображення. Висловимо наше переконання у тому, що стратегічно правильними для громадян України є особливі зусилля та науково-обґрунтований опір ворожій російській пропаганді, зокрема, боротьба за своє майбутнє розвитком двомовної освіти на основі рідної та англійської мови. У даний момент виконанню цього плану сприяють не тільки політичні тенденції зближення України зі США та ЄС з перспективою все ближчого вступу в НАТО, а й особливості технологічного поступу, останні досягнення якого (створення поширених процесорів з «кроком» 4 нанометри і гігантських конструкцій, що мають мало не три трильйони елементів [6]) свідчать неминучість появи досконалих і феноменально багатомовних помічників для кожного з громадян України.

Список літератури

1. Rossano, M.J. (2003). *Evolutionary Psychology. The Science of Human Behavior and Evolution*. USA, John Wiley & Sons, Inc.
2. Korsak, K., Korsak, Y., Kochubej, N., Nesterova, M., Lyashenko, L. & Pokhresnyk, A. (2020). Transdisciplinary Analysis of the Forecast of Nonlinear Nooevolution of Mankind in the XXI Century. *Humanities Studies*. 4(81). 45-59 (DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2020-4-81-03>)
3. Корсак, К.В., Корсак, Ю.К., Ляшенко, Л.М., Похресник, А.К. (2020). Пропозиція ноосимбіозу людства та біосфери / Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави: матеріали Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 травня 2020 року, м. Запоріжжя). — Запоріжжя : Наук. ред. Н.Г. Метеленко. ЗНУ Інженерний інститут, 2020. - С. 38-43 (URL: <https://web.znu.edu.ua/NIS//2020/sbornik.pdf>)
4. Ляшенко Л.М. (2015). Аналіз шляхів і засобів успішних мовних змін в Україні. *Вища школа*. № 9. 78-89
5. Уитфілд, Дж. (2008). Ген речи. *В мире науки*. №4. 10-11
6. Машины-монстры: Процессор-рекордсмен Cerebras значительно «прибавил в весе», плюс 1.4 триллиона транзисторов (URL: <https://dailytechinfo.org/infotech/11124-mashiny-monstry-processor-rekordsmen-cerebras-znachitelno-pribavil-v-vese-plyus-14-trilliona-tranzistorov.html>) 26-04-2021

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олексін Юрій Петрович,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування

Кочубей Алла Володимирівна,

доцент кафедри суспільних дисциплін ННІЕМ НУВГП

Сокаль Валентина Анатоліївна,

доцент кафедри суспільних дисциплін
ННІЕМ НУВГП

Шевчук Тамара Євгенівна,

доцент кафедри суспільних дисциплін
ННІЕМ НУВГП

Якубовська Світлана Святославівна,

доцент кафедри суспільних дисциплін
ННІЕМ НУВГП

Поняття «освітньо-навчальних інновацій» використовується у різних педагогічних процесах для визначення адекватних механізмів впливу, скоординованих у єдину програму, яка охоплює всі напрями освітніх трансформацій ЗВО. Так, наповнення інновації в освітньому процесі можна, на наш погляд, спроектувати на дуальний контекст, зокрема, розглядати як процес, що полягає у масштабній або частковій зміні системи і відповідної діяльності, та готовий продукт, тобто очікувані результати цієї праці. У діяльнісному аспекті інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів.

Отже, інноваційне навчання - це постійне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення, і відкидання тих, що вже застаріли. Інновації у навчальній діяльності пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів (нововведень) для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонійному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу [1; 2; 3]. Відтак освітні інновації характеризуються цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до

модифікації мети, змісту, методів, форм навчання, способів і стилю діяльності, адаптації освітнього процесу до сучасних вимог часу і соціальних запитів ринку праці. Крім того, впровадження й утвердження нового в освітній практиці зумовлене позитивними трансформаціями, а, отож, має стати засобом вирішення актуальних завдань конкретного закладу вищої освіти і витримати експериментальну перевірку для остаточного застосування інновацій.

Передусім, це має полягати в сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційно-практичних, семінарських занять; індивідуалізації засобів навчання; кабінетного, групового і додаткового навчання; факультативного, за вибором студентів, поглиблення знань; проблемно-орієнтованого навчання; науково-експериментального при вивченні нового матеріалу; розробці нової системи контролю оцінки знань; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій; навчально-методичної продукції нового покоління. Таким чином, серед сучасних технологій навчання, своєчасність і корисність яких підтверджена досвідом роботи ЗВО, слід виділити: особистісно-орієнтовані, інтеграційні, колективні дії, інформаційні, дистанційні, творчо-креативні, модульно-розвивальні тощо. Вони мають стати основою для ефективної дидактико-методичної, психологічної, комунікативної взаємодії студента і викладача та прояву компетентних навичок. У цій технології особистість, тобто здобувач вищої освіти, - головний суб'єкт, мета, а не засіб досягнення поставленої мети [4; 5].

Сьогодні в освітній практиці відомі педагогічні технології, які найбільш часто використовуються, вони класифікуються таким чином:

- структурно-логічні технології: поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність постановки і вирішення дидактичних завдань на основі поетапного відбору їх змісту, форм, методів і засобів із урахуванням діагностування результатів;
- інтеграційні технології: дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів (у т. ч. електронних);
- професійно-ділові ігрові технології: дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються вміння вирішувати завдання на основі компромісного вибору (ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, комп'ютерні програми тощо);
- тренінгові засоби: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів вирішення типових практичних завдань за допомогою комп'ютера (психологічні тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, розв'язання управлінських завдань);
- інформаційно-комп'ютерні технології, що реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу «людина- машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо);
- діалогово-комунікаційні технології: сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня.

В освітній практиці диверсифікація навчальних технологій дозволяє активно і результативно їх поєднувати через модернізацію традиційного навчання та переорієнтацію його на ефективне, цілеспрямоване. За такого підходу акцентується на особистісному розвитку майбутніх фахівців, здатності оволодівати новим досвідом творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку вирішення навчальних завдань та ін. [1; 2]. У цьому контексті інноваційну навчальну технологію та сучасні методи викладання, слід розглядати як загально-дидактичний процес, що полягає у використанні сукупності оригінальних способів і прийомів спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу, спрямованих на досягнення мети навчання, розвитку особистості та креативно-фахового здобуття знань і компетенцій відповідно до завдань підготовки професіоналів нового часу.

Згідно із науковими положеннями, загальноприйняті методи викладання можна класифікувати за такими ознаками: види навчальних робіт студентів (усні, письмові; аудиторні, самостійні, позааудиторні); загальні (колективні, групові, індивідуальні та ін.); джерело одержання знань і формування навичок і вмінь (лекція, аналіз документа, робота із законодавчою базою, використання наочних засобів, інтернет-ресурсів тощо); ступінь самостійності та характер участі студентів у освітньому процесі (активні, інтерактивні, пасивні); рівень усталеності та новизни (традиційні, класичні, нестандартні, новаторські), авторство (оригінальні, авторські, загальні, дидактичні) та ін. У сучасній методиці викладання найбільш прийнятною виявилася класифікація, побудована на дієвому підході до навчання. Згідно з нею існують методи: а) які забезпечують опанування навчального предмета (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні); б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, професійно-орієнтовані ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини тощо); в) методи контролю і самоконтролю у навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю, у т. ч. через комп'ютерні освітні системи) [6-8; 5].

Аналізуючи технології навчання, які використовуються у закладах вищої освіти, відмічаємо їх розподіл на дві групи, які називаємо традиційними та нетрадиційними (інноваційними).

У системі вищої освіти виділяємо такі інноваційні технології: інновації в змісті вищої освіти, інновації в педагогічному процесі, інновації в організаційних структурах вищої освіти, інновації в діяльності та відносинах між викладачами і студентами, інновації і сфері освітніх послуг, інновації в галузі міжнародного співробітництва закладів вищої освіти [9].

Розглядаючи питання розвитку інноваційних освітніх процесів, активно використовують термін «інноваційне навчання». Йдеться про навчання, яке ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційне (лат. *innovatio* - оновлення, зміна) навчання - зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка

ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Розглянемо інноваційні педагогічні технології, які дозволяють вдосконалити освітню систему ЗВО та оновити фахову підготовку здобувачів освіти.

В процесі професійної підготовки студента необхідно звернути особливу увагу на підвищення його творчого потенціалу, що в свою чергу сприятиме формуванню конкурентоздатного спеціаліста, який може відповісти на виклики часу.

Одним із основних засобів досягнення поставлених завдань є технологія проблемного навчання.

Суть проблемного викладу знань викладачем полягає в тому, що замість передачі готових положень (правил, законів) науки викладач повідомляє фактичний матеріал, дає його опис на фоні систематично створюваних їм проблемних ситуацій, постійно спонукає здобувачів освіти до часткової або повної самостійної пізнавальної діяльності з установленням й вирішенням навчальних проблем.

Технологія проблемного навчання включає п'ять етапів вирішення проблеми:

- поява відчуття складності проблеми;
- виявлення її та визначення;
- представлення можливого рішення; виявлення шляхом положень імовірних рішень;
- подальші спостереження й експерименти, які призводять до прийняття або відхилення прийнятого допущення, тобто до висновку, що має позитивне чи негативне рішення.

Вирішення проблеми здійснюється за допомогою чотирьох основних етапів:

- підготовка особистості та намагання розв'язати проблему;
- інкубація - період «визрівання» рішення;
- миттєвий спалах ідеї-рішення;
- верифікація - перевірка результативності рішення та уточнення нової ідеї.

Для ефективного втілення проблемного навчання необхідно системно використовувати завдання проблемного типу. Метою цих завдань є сформувати у здобувачів освіти такі вміння:

- формувати проблему;
- будувати гіпотезу;
- планувати систему дій, спрямованих на вирішення завдання;
- актуалізувати наявну інформацію;
- здійснювати реконструкцію відомої інформації;
- контролювати хід розв'язання завдання;
- аналізувати й обговорювати результати;
- виправляти помилки, допущені під час розв'язання завдання;
- здійснювати пізнавальний процес в умовах нової ситуації;
- застосовувати загальнонаукові та конкретні методи дослідження [10, с. 67].

Ще одним прикладом упровадження новітніх педагогічних технологій у закладі вищої освіти є модульна технологія, яка в сучасному своєму вигляді була запропонована американськими педагогами Дж. Расселом і С.

Постулюйте. За основу цієї технології було взято принцип автономних змістовних одиниць - «мікрокурсів». Ідея «мікрокурсів» полягала в можливості об'єднуватися між собою в межах однієї або декількох програм.

Методика «мікрокурсів» була реалізована вперше в університеті імені Д. Пердью, а з часом отримала поширення в інших навчальних закладах США. На її основі з'явилися нові модифікації: «навчальний пакет», «уніфікований пакет», «концептуальний пакет», «пакет пізнавальної діяльності», «пакет індивідуалізованого навчання», які, узагальнюючи педагогічний досвід, сформулювали єдине поняття, - «модуль», що дало назву модульній технології навчання. Починаючи з 90-х рр. модульна технологія навчання поширилася і в Україні, істотно збагативши концепцію модульного навчання та розкривши її нові можливості. У модульній системі відбулася своєрідна еволюція форм, серед яких виділяють модульно-розвивальну, модульно-кредитну, модульно-проектну або модульно-рейтингову. Використання модульної системи дозволяє сформувати у майбутніх фахівців активність, самостійність, конкурентоздатність, прагнення до самовдосконалення, тобто такі якості, які допоможуть в професійній реалізації. Невід'ємною частиною сучасного суспільства є широке використання інформаційного ресурсу в умовах функціонування всесвітньої інформаційної мережі, яка дозволяє забезпечити доступ до інформації без будь-яких перешкод та обмежень. В зв'язку з цим, серед педагогічних технологій, поширених у вищих навчальних закладах, чільне місце займають інформаційні технології. Використання інформаційних технологій дозволяє впливати на розвиток особистості, інтегруючи її у світову спільноту. Широке розповсюдження технологій мультимедія та Інтернету дозволяє використовувати інформаційні технології як засіб спілкування та виховання. В процесі використання інформаційних технологій студенти вдосконалюють навички роботи з текстом, створення графічних об'єктів, баз даних, використання електронних таблиць. Доступність глобальних інформаційних баз дає можливість студенту вчитися використовувати різноманітну інформацію, аналізувати її, що, безсумнівно, розширює світогляд та сприяє професійному становленню. Використання інформаційних технологій підвищує мотивацію навчання та стимулює пізнавальний інтерес, підвищує ефективність самостійної роботи. Необхідно пам'ятати, що інформаційні технології можуть стати основними інструментами у сфері освітньої, навчальної та творчої діяльності здобувачів освіти, а також подальшої професійної діяльності. Використовуючи інформаційні технології, викладач зобов'язаний прагнути до реалізації всіх потенціалів особистості: пізнавального, морального, творчого, комунікативного й естетичного. Для того, щоб ці потенціали були реалізованими на досить високому рівні, потрібна педагогічна компетентність у галузі інформаційних технологій. Інформаційні технології становлять методичне обґрунтування побудови педагогічного змісту комп'ютерної програми, так було створено мережу різноманітних комп'ютерних навчальних програм, серед яких основними є комп'ютерний підручник, контролюючі та ігрові програми [11, с. 98]. Педагогічну основу автоматизованої навчально-контролюючої програми становлять різноманітні тестові завдання. В зв'язку з тим, що інформація в

сучасному світі швидко втрачає актуальність, викладачеві необхідно постійно оновлювати матеріали навчально-методичного комплексу, залучати до цієї роботи студентів, що ще в більшій мірі сприятиме мотивації навчального процесу. Інноваційні технології часто є комбінацією кількох технологій, що дозволяє здійснювати комплексне оновлення освітнього процесу. Комбінація, наприклад, двох новітніх технологій (інформаційної та модульної) створює інноваційну технологію, яка з одного боку надає комп'ютерну підтримку навчання (інформаційна технологія), а з іншого - забезпечує індивідуалізацію навчання (модульна технологія). Комбінація технологічних процесів у вигляді нової інформаційної та модульної технологій сприятиме створенню технології, яка отримала назву «інформаційно-модульна». Її мета полягає в оновленні навчально-виховного процесу закладу вищої освіти. Інформаційно-модульна технологія дозволяє активно використовувати дистанційне навчання, що базується на використанні широкого спектра різноманітних інформаційних, технологічних та технічних засобів, які дозволяють побудувати навчальний процес без урахування місця та часу.

До найважливіших рис дистанційного навчання дослідники відносять гнучкість, модульність, паралельність, повноту інформаційного доступу, економічність, технологічність, соціальну інтернаціональність, пізнавальну діагностичність та гуманність.

Комп'ютерні системи навчального призначення надають можливість диференціювати процес навчання, застосовувати індивідуальний підхід, контролювати особистість із діагностикою помилок та здійснювати зворотний зв'язок, забезпечувати самоконтроль і самоперевірку навчально-пізнавальної діяльності; скорочувати час навчання за рахунок виконання комп'ютером складних обчислень; демонструвати візуальну навчальну інформацію; моделювати й імітувати процеси і явища, проводити лабораторні роботи, експерименти й дослідження в умовах віртуальної реальності; прищеплювати вміння приймати рішення тощо. Таким чином, інформаційно-модульна технологія займає гідне місце в загальній системі педагогічних технологій.

Список літератури

1. Барабанова В.В., Зеленова М.Е. Представлення студентів о будущем как аспект их личностного и профессионального самоопределения // Психологическая наука и образование. 2012. №2. С. 28-41.
2. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Безпалько // М. 1989. 180 с.
3. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: К.І.С., 2004. С. 47-53.
4. Байденко В.И. Болонские реформы: некоторые уроки Европы // Высшее образование сегодня. 2004. №2. С. 14-22.
5. Боголіб Т. Специфіка управління структурою організації в інноваційному ЗВО / Т. Боголіб // Рідна школа. 2008. № 10. С. 16-19
6. Бех І.Д. Принципи сучасної освіти/ І.Д.Бех // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. 2005. №4. С.5-27.

7. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Безпалько // М. 1989. 180 с.
8. Беляев Ю. Міжнародні зв'язки як важливий напрям удосконалення управління університетом в умовах європейської освітньої інтеграції / Ю. Беляев Вища школа. 2010. № 7-8. С. 18-23.
9. Армстронг Г., Котлер Ф. Маркетинг. Загальний курс: Пер. з англ.: Навч. посіб. 5-е вид. М.: Видавничий дім «Вільямс», 2001. 608 с.1
10. Анненкова І. П. Основні тенденції розвитку системи управління якістю освіти у ЗВО / І. П. Анненкова // Актуальні проблеми і сучасні тенденції розвитку психології і педагогіки : зб. матеріалів XIV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Лондон, 24 листопада-28 листопада 2011 р.). Одеса, 2012. С. 28-32.
11. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства / О.І. Навроцький // Монографія. Х.: Основа 2000. 240 с.

LEGO-КОНСТРУКТОР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Павел Оксана Олександрівна,

магістрантка

Київський університет імені

Бориса Грінченка, Україна

Волинець Юлія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту,

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Зміни, які відбуваються у сучасному освітньому просторі та суспільстві в цілому, потребують інноваційного розвитку та коригування не тільки змістових, але й методично-технологічних аспектів освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти (далі ЗДО). Сьогодення вимагає від педагогів дошкільної освіти високої підготовки та потребує нових підходів до розуміння перспектив розвитку дитини дошкільного віку для досягнення високих результатів в опануванні дітьми певною кількістю визначених знань, умінь та навичок; здатності самостійно мислити, вміти аналізувати, узагальнювати, робити власні висновки; здобувати і застосовувати набуті знання, експериментувати. Цим обумовлено поширення в ЗДО проектно-технологічного методу на основі використання LEGO-конструювання.

У дошкільному віці закладаються основи знань та умінь, необхідних дітям далі у школі. Також, значущу роль відіграє навчання основам математики. Засвоєння елементарних математичних уявлень та знань – фактор інтелектуального розвитку дитини та формування пізнавальних і творчих здібностей дитини дошкільного віку. Діти дошкільного віку активно засвоюють рахунок, використовуючи цифри, здійснюючи елементарні обчислення, прості тимчасові та просторові відносини, перетворюють предмети різних форм та величин. Дошкільний педагог включає дитину в елементарну математичну діяльність в ігровій формі. Навчання математиці – досить складний процес для дитини, і тому важливо зробити так, щоб освітня діяльність для неї відбувалася у цікавій ігровій формі. Тоді, дитині легше опанувати елементарні математичні поняття, а на допомогу батькам і дошкільним педагогам приходять конструктор фірми LEGO, який має низку характеристик та можливостей. Конструктор багатofункціональний, сучасний, естетичний. З ним можна і гратися, і навчатися. А головним завданням LEGO є всебічний розвиток дитини. Завдяки конструктору дитина має повну свободу дій, вона вчаться складати моделі і з'єднувати одні частини з іншими, запам'ятовує в процесі гри назви деталей, кольори, форму та величини, будує, перебудовує, складає, розкладає і грає тощо.

Відповідно до Закону України «Про освіту», одним із пріоритетних напрямів

освітнього процесу в закладах дошкільної освіти залишається розвиток творчих здібностей дитини, [1]. Завдання та зміст цього напрямку визначається вимогами Базового компонента дошкільної освіти в Україні, чинними програмами розвитку й виховання дітей дошкільного віку «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля», [1; 2; 3; 4; 5].

Проблема формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку сьогодні не є новою. Це питання піднімали багато науковців (Б. Ананьєв, С. Архипова, Л. Богоявленська, Л. Виготський, К. Волинець, А. Давидчук, О. Запорожець, О. Коваленко, О. Матюшкін, М. Машовець, В. Моляко, В. Мясищев, С. Пазиненко, Л. Парамонова, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Г. Терехова, Л. Шульга та ін.). Дослідженням – інтеграції в освітній процес ЗДО LEGO-технологій, цікавляться багато науковців. Ми знаходимо досліджуючи проблему у наукових працях сучасних дослідників (В. Горяїнова, Т. Грицишина, К. Крутій, А. Лапін, Л. Парамонова, Т. Пеккер, І. Стеценко, Т. Тригуб, К. Фешина), де відмічено, що LEGO-конструктор є ефективним засобом усебічного розвитку дошкільників. Але поряд із тим питання формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку засобом LEGO-конструювання залишається досі маловивченим.

Діапазон використання LEGO з точки зору конструктивно-ігрового значення для дітей досить широкий. Конструктор широко використовують в освітньому процесі. Його основні завдання – розвиток розумових процесів дитини, таких як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо; активізація мислення (конструювання за моделями, схемами, кресленнями, планом, зразком, по пам'яті); розвиток уяви (дитина створює нові образи, спираючись на наявні уявлення про об'єкт, удосконалює конструкцію в процесі конструювання, проявляє творчість і креативність, експериментує); розвиток уваги; формування дослідницьких умінь тощо.

На заняттях з формування елементарних математичних уявлень конструктор LEGO використовують з метою закріплення та розвитку навичок прямого і зворотного рахунку, порівняння чисел, знання складу числа, геометричних фігур; уміння орієнтуватися на площині, вміння класифікувати за ознаками; порівнянні предметів по довжині, ширині, масі (деталі конструктора можна використовувати як умовну мірку).

Використовуючи дошкільними педагогами в освітньому процесі ЗДО LEGO-конструктор потрібно пам'ятати, що така робота має здійснюватися з урахуванням інтересів дитини та в ігровій формі. Для засвоєння математичних здібностей дитини і формування в неї інтересу до кінцевого продукту діяльності, важливим є створення педагогічних умов, створення ігрового середовища для того, щоб зробити цікавим сам процес діяльності та викликати захопленість самим процесом.

Т. Мукий та К. Семеніхіна у своїх працях пропонують деталі LEGO-конструктора, у роботі з формування елементарних математичних уявлень, використовувати у якості матеріалу для підрахунку, замість звичних паличок. Тобто, виклавши перед собою деталі, дитині необхідно їх порахувати та визначити кількість. Окрім того, кожна з деталей LEGO містить певну кількість

«виступів», які також можуть виступати матеріалом для підрахунку. На деталях різного розміру (різна кількість виступів) можна одночасно продемонструвати відмінність між числами та послідовність числового ряду. Для цього необхідно послідовно викласти перед дитиною цеглинки з одним виступом, двома, трьома, чотирма і т. д. Також LEGO можна використовувати для візуалізації, тобто через викладання прикладів, виразів та цифр. Авторки пропонують цікаві математичні дидактичні ігри з використанням LEGO-конструктора, [5].

Таким чином, якщо експериментувати з дітьми дошкільного віку, робити разом цікаві конструкції, наочно розповісти про математичні поняття, ми формуємо у них уявлення про математичні поняття, відкриваємо їм знання про оточуючий світ, розвиваємо мовлення дошкільника, мислення, увагу, уяву, пам'ять тощо. І такі завдання можуть стати частиною занять з математики та конструювання: засвоєння дітьми кольорів, додавання і віднімання, вимірювання, більше – менше, ознайомлення з числом, фігурами тощо.

Отже, мета роботи кожного дошкільного педагога в ЗДО – створити ігрове середовище дитині для отримання знань, умінь, навиків; прищепити інтерес до діяльності й пам'ятати, що гра, як провідний вид діяльності в дошкільному віці, відкриває великі можливості для фізичного, психічного, естетичного, морального, соціального її розвитку. Правильно організована діяльність дорослого, дошкільного педагога – успіх навчання дитини, її бажання активно пізнавати, експериментувати, творити.

Подальших наукових розвідок дослідження потребує розкриття досвіду використання цікавих форм роботи та ефективних методів і прийомів у роботі з LEGO-конструктором та впровадження інноваційних технологій у практичну діяльність.

Список літератури

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2017 р.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (2021). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. Проекту В.О. Огнев'юк; авт.кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна [таін.]; наук.ред. Г.В.Беленька. К.: Київ.ун-тім.Б.Грінченка. – К.: Київ, ун-тім..Б. Грінченка, 2020. 440 с.
4. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / авт. кол. ; наук. кер. К.Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2011. 188 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. Ред. О. В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
6. Мукай Т. Вивчаємо математику за допомогою LEGO / Т. Мукай, К. Семеніхіна URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1711-vyvchajemo-matematyku-za-dopomogoju-lego> (дата звернення: 08.05.2021).

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ СИЛИ У ШКОЛЯРІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

Петрусенко Олександра
Боднар Іванна

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Вступ. За останні роки в навчальні заклади України (і усього світу) вступає на навчання все більше дітей з розладами аутичного спектра (РАС) і тенденція їх кількості іде до зростання. Перед суспільством постає важливе питання включення дітей з РАС у процес шкільного фізичного виховання (ФВ). 13 жовтня 2018 року в Україні набув чинності Закон щодо організації інклюзивного навчання. Але, щоб створити нормальним загальний освітній процес для всіх разом, інклюзія вимагає особливого індивідуального підходу (кропіткої роботи) до кожної особливої дитини. Для цього необхідно правильно організувати роботу (підібрати програми фізичного виховання), що, в свою чергу, буде сприяти соціальній та психологічній адаптації дітей та їх інтеграції в суспільство [1, 2, 3].

Мета: проаналізувати програми для розвитку сили для реалізації адаптивності дітей з РАС і дослідити рівень їх силових якостей.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури; метод тестування – для з'ясування рівня фізичної підготовленості дітей з РАС; методи математичної статистики (середнє, сигма) – використано для аналізу експериментально отриманих даних і перевірки достовірності розбіжностей.

Результати.

Серед джерел спеціальної літератури можна знайти небагато досліджень, присвячених дослідженню розвитку сили у дітей з РАС і вивченню ефекту застосування силових навантажень. А розвитком сили зовсім не потрібно нехтувати, оскільки зміцнення м'язів спини покращує поставу; зміцнення поперекових м'язів запобігає (або виправляє при легкому ступені) викривлення хребта, зміцнення м'язів ніг – полегшує ходу; зміцнення м'язів рук надає можливість дитині бути спритнішою в побуті, у вправах з предметами тощо.

Автор Зархин А. В. [6] досліджував фізичну корекцію дітей з РАС шляхом використання тренажерів. Тренування на тренажерах сприяє розвитку силових якостей, витривалості, координації. Зрозуміло, що з слабкими м'язами дитина погано керує всім своїм м'язовим тонусом, як в великих рухах так і в дрібних [5].

Група авторів під керівництвом Courchesne V. [7] досліджувала силові дані дітей з РАС.

Згідно наших даних, рівень розвитку сили дітей з РАС суттєво ($p < 0,001$) відставав від показників типово розвинутих одноліток за результатами трьох тестових вправ (динамометрії кисті, штовхання набивного м'яча, присідання за

10 секунд). Проте, результати дітей з РАС у тестовій вправі (піднімання в сід за 1 хв.) відповідали нормі.

Висновок. Не можна однозначно стверджувати, що рівень розвитку силових якостей у дітей з РАС є нижчим від норми. Але, у наших подальших дослідженнях, ми намагатимемося встановити взаємозв'язок рівня розвитку сили і ступеня адаптивності дітей з РАС.

Література.

1. Эрц-Нафтульева Ю. М. Инклюзия детей с аутизмом в общеобразовательную систему: обзор целей и стратегий //Вестник ассоциации психиатров Украины. – 2013. – №. 1.

2. Козлова Е. В., Козлов В. В. Проблемі інклюзії дітей с раличніми видами аутизма в середній школі и пути их решения //– 2019. – С. 59.

3. Доленко О. В. Продолжая дискуссию об аутизме, детской психиатрии и инклюзии //Вестник Ассоциации психиатров Украины. – 2013. – №. 1. – С. 59-62.

4. Гайдаревская А. Б. Развитие физических качеств детей дошкольного возраста с расстройствами аутистического спектра //Теория и методология инновационных направлений физкультурного воспитания детей дошкольного возраста. – 2013. – С. 61-62.

5. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок: пути помощи. - М., Теревинф, 2000.

6. Зархин А. В. Применение тренажеров при коррекции физического развития детей с аутизмом //Аутизм и нарушения развития. – 2008. – Т. 6. – №. 4. – С. 34-38.

7. Courchesne V. et al. Autistic children at risk of being underestimated: school-based pilot study of a strength-informed assessment //Molecular Autism. – 2015. – Т. 6. – №. 1. – С. 1-10.

РОЗВИТОК УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Прокоф'єва Лілія Анатоліївна

к. пед. н., ст..викладач кафедри спортивних ігор,

Подкідиш Віталій Олександрович

студент інституту фізичного виховання, спорту та реабілітації,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

У шкільній практиці проблема засвоєння і переробки інформації тісно переплітаються з проблемами розвитку уваги. Вважаючи, що увага відповідає за відбір найбільш суттєвої інформації, можна відмітити також, що концентрація та стійкість уваги є основою для організованої роботи сенсорних, рухових та інтелектуальних процесів.

Згідно сучасних досліджень Т.Ю.Круцевич, Е.М. Рендакова, Л.Ю. Павлова, А.Т. Литвин, Конопляста С.Ю. та інші, особливості уваги молодшого школяра залежать від розвитку його нервової системи. Зміна процесів збудження та гальмування у корі великих півкуль у молодших школярів відбувається швидко.

Складнішими стають цілі учбової діяльності молодших школярів, які тепер визначаються змістом шкільного навчання. На перший план в сучасних умовах виходять мисленнєві та мовні дії, потрібні для усвідомлення навчального завдання, розуміння його змісту, розкриття внутрішніх зв'язків, причинних залежностей в пізнаваному об'єкті, все це можливо лише за умови розвитку вміння зосереджувати та концентрувати увагу.

Актуальність теми полягає у тому, що для організації навчально-виховного процесу і гарного засвоєння учбового матеріалу учнями молодшого шкільного віку на уроках фізичної культури необхідно підвищувати рівень розвитку концентрації та стійкості уваги.

Здатність до концентрації уваги та її стійкість є головною умовою доброго засвоєння матеріалу шкільної програми. Адже концентрація уваги молодшого школяра може бути достатньо інтенсивною, особливо під час виконання цікавих завдань, але стійкість уваги ще недостатньо розвинута. Іноді незначний подразник зовнішнього середовища веде до відволікання уваги.

Гіпотеза дослідження полягає у нашому припущенні, що з метою підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу учнями молодшого шкільного віку на уроці фізичної культури, а також на наступних предметних уроках, потрібно використовувати фізичні вправи, які б сприяли підвищенню концентрації та стійкості уваги.

Мета нашого дослідження полягала у вивченні особливостей розвитку концентрації та стійкості уваги в учнів молодшого шкільного віку, та виявлені

засобів фізичної культури, які матимуть позитивний вплив на досліджувану якість.

1. У результаті проведення аналітичної роботи з науково-практичною та методичною літературою ми визначили особливості та значення поняття «увага», виокремили її різновиди та форми і дали їм характеристику, а також визначили фізіологічні основи уваги.

Увага є особливою формою психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості й зосередженості свідомості на певних предметах і явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях.

Саме спрямованість і зосередженість свідомості забезпечують підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної або рухової активності індивіда[1].

Увага пов'язана з інтересами, нахилами, покликанням людини, від її особливостей залежать і такі якості особистості, як спостережливість, здатність відзначати в предметах і явищах малопомітні, але істотні ознаки.

Найважливішою умовою успішності пізнавальних процесів є їх вибірковий, спрямований характер. Із численних подразників навколишнього світу людина сприймає ті, що її цікавлять, вона уявляє щось конкретне або думає про нього. Цю особливість свідомості людини пов'язують з увагою. На відміну від пізнавальних процесів увага особливого змісту не має, це динамічний аспект усіх пізнавальних процесів. Увага може супроводжувати сенсорні, мнемічні, мисленнєві та рухові процеси. Тому залежно від об'єкта зосередженості (предмети, що сприймаються, уявлення пам'яті, думки, рухи) вирізняють такі форми уваги: сенсорну (перцептивну), інтелектуальну та моторну (рухову).

2. Здійснили описання особливого періоду в розвитку дитини – це період життя дітей від 7 до 10 років, який називають молодшим шкільним віком, та особливості психічного і фізичного розвитку дітей даної вікової групи.

У дітей даної вікової групи переважає мимовільна увага. Діти активно реагують на все нове, яскраве і незвичайне. Мимовільна увага має позитивне значення, але недостатня для досягнення успіхів у навчанні. З віком зростає обсяг і стійкість уваги, пов'язані із значущістю навчального матеріалу. Усвідомлення учнями важливості його засвоєння — умова стійкості довільної уваги [2].

Із аналізу наукових даних ми визначили, що здатність до зосередження уваги на протязі уроку фізичної культури і після нього у школярів дещо підвищується. Тому засоби фізичної культури мають позитивний вплив на розвиток стійкості та концентрації уваги у молодших школярів.

3. У процесі дослідження ми виявили, що найкращими засобами для розвитку стійкості та концентрації уваги молодших школярів є рухливі ігри, естафети, імітаційні вправи та пантоміма.

До рухливих ігор та естафет які використовуються у початковій школі доцільно додавати елементи завдань на увагу: вибрати із кошика іграшки, м'ячики, кубики певного кольору; назвати фігури, які знає дитини, намалювати ті фігури, (коло, квадрат, прямокутник, чотирикутник, трикутник, еліпс); вправи з кулаками, вправи на релаксацію, дихальні вправи східних методик концентрації; під час виконання вправ продовжити словесний ряд називати

якнайбільше слів, до означають певне поняття: - назви слова, що означають дерева(береза, сосна, ялина, кедр, горобина і т.д.), - назви слова, що стосуються спорту (футбол, хокей і т.д.), - назви слова, що означають диких звірів, або свійських тварин, - назви слова, що означають наземний транспорт, повітряний транспорт, водний транспорт, - назви слова, що означають овочі, або фрукти[2].

Підводячи підсумок виконаної нами роботи можна зробити висновок, що уроки фізичного виховання де використовуються вправи спрямовані на розвиток уваги і музичний супровід, здійснюють позитивний вплив на концентрацію уваги школярів, не лише на уроці фізичного виховання, а й на інших предметних уроках. Високий рівень концентрації уваги є основою для організованої роботи сенсорних, рухових та інтелектуальних процесів, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Підвищуючи концентрацію уваги класу, вчитель забезпечує чітке і зрозуміле сприйняття і мислення у своїх учнів, у результаті чого підвищується ефективність навчального процесу.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у виокремленні вправ фізичної культури саме для розвитку різних аспектів уваги школярів різних вікових груп.

Використана література

1. Конопляста С.Ю. Логопсихологія: навч. посібник. К.: Знання, 2010. 239с.
2. Ареф'єв В.Г., Столітенко В.В. Фізичне виховання в школі. Київ, 1997. 152с.
3. Коробіцина М.Б., Варнава У.В. Психологічна корекція у практиці клінічного психолога: методичні рекомендації. Одеса, 2008, 21с.

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ

Сатова Акмарал Кулмагамбетова,
доктор психологических наук, профессор,
Казахский национальный педагогический
университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

Калиниченко Елена Дмитриевна,
докторант,
Казахский национальный педагогический
университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Применение цифровых технологий дает возможность создания качественно новой информационной образовательной среды, среды без границ с возможностью построения глобальной системы образования. Одним из приоритетных направлений в этой области является широкое внедрение электронных технологий в учебный процесс. Цель данной статьи - уточнить понятие инновационных технологий и понять их место в современном образовательном процессе. А так же выявить причины низкой результативности новых технологий образовательного процесса.

Ключевые слова: инновационные технологии, образовательные инновации, творческое обучение.

Наличие и актуальность новых технологий является неоспоримым фактом в настоящем и будущем образовательной среды. Мир меняется все быстрее и быстрее, и образование не является исключением. Скорость, необходимая для реагирования на новые возможности в секторе профессионального образования, заставляет учреждения быть лучше информированными о новейших тенденциях, чтобы предвидеть изменения и идти на шаг впереди. Интернет и доступ ко все более интуитивно понятным мобильным устройствам изменили парадигму использования технологий. Это изменение также очевидно в области профессионального образования, в которую можно улучшать, используя преимущества сети и ее возможностей как в организации образования, так и за его пределами. Предполагаемые изменения должны быть связаны с качеством и новизной улучшенного элемента, ценностью внедрения этого элемента в процесс преподавания и обучения и актуальностью, которую предлагаемая инновация принесет учебному заведению и обучающимся в нем студентам [1].

Определение образовательных инноваций охватывает различные аспекты: технологии, дидактику, педагогику, процессы и участие в них людей. Образовательные технологии — это набор информационных и

коммуникационных ресурсов, процессов и инструментов, применяемых к структуре и деятельности образовательной системы в ее различных областях и уровнях. Образовательная инновация предполагает реализацию значительных изменений в процессе преподавания и обучения. Они должны включать изменения в материалы, методы, содержание или контексты, связанные с обучением. Характер внедрения инноваций должен также учитывать, как тип инноваций может повлиять на доступ к образованию, планы внедрения, образовательную практику и опыт конечных пользователей, которые в большинстве случаев являются студентами. Только в сочетании с талантами учителей технологии создают разнообразную среду обучения. Их использование в образовании превращает линейные и традиционные модели обучения в инновационные, интерактивные и персонализированные модели, улучшающие образовательный процесс.

Технологические инновации основаны на результатах новых технологических разработок, новых комбинациях существующих технологий или использовании других знаний, приобретенных учреждением. В обучении инновации превращаются в действие, которое преобразует и порождает глубокие изменения в процессе обучения; так же, они генерируют новые знания, обновляют технологии преподавания и обучения, способствуют изучению новых языков, коммуникации и исследований. Необходимо учитывать критическое отношение, которое должно исходить из принципов, на которых строятся инновации [2].

Виды образовательных инноваций:

Революционные инновации: этот тип образовательных инноваций показывает применение новой парадигмы и раскрывается как фундаментальное изменение в процессе преподавания и обучения и значительное изменение существующей практики. Его вклад в процесс преподавания и обучения настолько значителен, что он не имеет предшествующего контекста в секторе образования.

Инкрементные инновации: это изменение, которое строится на основе компонентов уже существующей структуры, в рамках уже установленной системы. То есть он уточняет и совершенствует уже существующий элемент, методологию, стратегию, процесс, средство доставки или процедуру.

Непрерывное улучшение: улучшение считается непрерывным, когда предлагаемые изменения частично влияют на любой из элементов образовательных инноваций без соответствующего изменения процесса. Например, эффективность работы, методы или процедуры.

Разрушительные (подрывные) инновации: в образовании определяются как предложение, которое может повлиять на весь образовательный контекст. Их воздействие позволяет резко изменить линейную эволюцию метода, метода или процесса преподавания и обучения путем изменения линейной эволюции образовательного контекста, постоянно изменяя отношение участников контекста, средств массовой информации и самой среды.

Потенциальные же преимущества цифровой революции в образовании многочисленны: любой учащийся может легко искать и получать знания из

других источников, помимо своих учителей [3] и учебных заведений, часто бесплатно; могут быть организованы новые группы учащихся, поскольку обучение больше не ограничивается конкретными расписаниями или методами занятий и может быть персонализировано; появляются новые поставщики образовательных услуг; учителя могут легко создавать контент и делиться им с коллегами и учениками из разных стран; и доступен гораздо более широкий спектр образовательных ресурсов. Открытые технологии позволяют каждому учиться где угодно, когда угодно, используя любой материал и с всеобщей помощью.

Образовательный стандарт последних лет в значительной степени обогатился представлениями об измерении академической успеваемости, достижении большей эффективности, применении оценок достижений и тестирования на всех уровнях, чтобы гарантировать достижение учащимися определенных уровней успеваемости [4]. Образование действительно может улучшить навыки и творческие способности, но не всегда. Творчество часто ассоциируется с инновациями, будь то на уровне системы, образовательного учреждения или отдельного человека. Следовательно, это вопрос создания для новаторства или творческого новаторства, без возможности разделения этих двух терминов.

Нынешнее поколение студентов родилось в то время, когда цифровой век уже оставил огромный отпечаток и имел влияние на общество, и изменил привычки людей. Сегодня учащиеся ожидают большей персонализации и сотрудничества, а также более тесных связей между формальным и неформальным обучением, чего в значительной степени может достичь обучение с помощью цифровых инструментов. Однако от 50% до 80% студентов в Казахстане никогда не используют цифровые учебники, программное обеспечение для упражнений, симуляторы или обучающие игры. На данный момент в Казахстане все еще не хватает качественных образовательных приложений и контента по многим изучаемым дисциплинам, и не всегда хватает подключенных устройств для всех студентов и преподавателей. Образовался новый цифровой разрыв между теми, у кого есть доступ к образованию на основе инновационных технологий, и теми, у кого его нет.

Помимо этого инновационные технологии не столь стремительно развиваются в сфере образования по разным причинам. В числе наиболее распространенных причин, находятся следующие факторы:

1. Барьер творчества. Учителя, привыкшие работать по старым программам, не хотят ничего менять, учиться и развиваться. Они враждебно относятся ко всем нововведениям в системе образования.

2. Конформизм. Из-за нежелания развиваться, боязни показаться смешными, учителя отказываются принимать необычные решения по обучению.

3. Личное беспокойство. Из-за неуверенности в себе, способностях, сильных сторонах, заниженной самооценке и боязни открыто высказывать свое мнение многие учителя до последней возможности сопротивляются любым изменениям в учебном заведении.

4. Закостенелость мышления. Педагоги старой школы считают свое мнение единственно окончательным, не подлежащим пересмотру. Они не стремятся приобретать новые знания и навыки; имеют негативное отношение к новым тенденциям в современных учебных заведениях [5].

Фактически, знания традиционно рассматриваются как нечто объективное, а формирование знаний — как линейный и кумулятивный процесс. Однако из-за новых требований и концепций в экономике, математике, естественных науках, когнитивных науках и информационных технологиях знания теперь рассматриваются с новой точки зрения, в более относительной и более разнообразной интерпретации. Несмотря ни на что, студентов часто обучают по конкурентной модели, которая разделяет получение знаний на дисциплины, при этом им придется работать в интерактивных и междисциплинарных командах. На уровне образовательной политики многие страны также отдают приоритет обычным академическим знаниям по ограниченному числу основных предметов, которые могут быть воспроизведены в оценочных тестах с использованием стандартизированных интеллектуальных процессов.

В исследовательской литературе мы достаточно часто видим, что концепция творчества больше связана с обучением (творческое обучение), а концепция инноваций — с обучением (инновационное обучение). Творческое обучение — это то, что позволяет учащемуся выйти за рамки поверхностных и фиктивных приобретений, чтобы добиться понимания и нового осознания. Оно сосредоточено на ученике, чью индивидуальность и способность думать самостоятельно (расширение прав и возможностей) оно предпочитает. Инновационное обучение - это процесс, ведущий к творческому обучению за счет разработки новых методов, новых инструментов и нового контента на благо студентов.

Преимущества использования технологий для учеников очевидны, но есть и обязанности. Адаптация к изменениям — основная задача любого учебного заведения. Внедрение технологических инструментов и решений в сфере образования сталкивается с проблемами, которые необходимо преодолеть. Изменилась методика обучения, поскольку ученик вместо запоминания делает упор на поиск, анализ и интерпретацию информации. Внедряя технологии в обучение, школьный персонал и учащиеся учатся работать вместе. Необходимо обучать учителей использованию новых технологий, чтобы они могли использовать их для осуществления контроля за успеваемостью своего ребенка. Учителя должны постоянно совершенствоваться в технических достижениях, чтобы обеспечить качественное образование. Не будем забывать, что цифровая эпоха требует смены парадигмы, при которой студенты готовятся не к индустриальному миру, а к компьютерному миру. Системы задач и оценки должны быть адаптированы к технологиям, чтобы учащиеся могли противостоять проблемам современной реальности.

Новаторское поведение не только предполагает адаптацию педагога к условиям современного мира, но и подразумевает формирование собственной индивидуальности, личностное развитие. Педагог должен понимать, что инновационное образование — это способ воспитать гармоничную личность.

«Готовые модели» ему не подходят, важно постоянно повышать собственный интеллектуальный уровень. Только освободившись от комплексов и психологических барьеров педагог готов стать полноценным участником инновационных преобразований.

Один из наиболее важных аспектов, на котором следует сосредоточиться, — это контроль обучения студентов. Наблюдение за учениками и их проверка являются важным фактором для внедрения технологий в обучение. Технологические инструменты должны быть сосредоточены на предоставлении решения для мониторинга студентов и, прежде всего, на том, чтобы они могут учиться и адаптироваться к постоянным изменениям в технологиях. Другой аспект заключается в том, что учащимся больше не нужно следовать ритму, диктуемому учителем, что частично устраняет напряжение учащегося в обучении. Таким образом, ученик полностью индивидуально развивает навыки и способности в удобное для него время и темпе. Предполагается, что инструменты образовательных технологий найдут свое применение в мобильной телефонии гораздо лучше, чем сегодня. Запрет этих устройств в классах останется в прошлом. Потребуется подготовка учителей, способных создавать образовательный контент для мобильного телефона.

Заключение. Безусловно, использование технологий в академической среде не является чем-то новым, однако способ использования таких технологий с годами сильно изменился, обеспечивая большую гибкость, эффективность и использование образовательных ресурсов и предлагая учащимся более качественное обучение. Взаимосвязь между инновациями в технологиях и обществом знаний заключается в том, что понятие «общество знаний» — это инновация в информационных и коммуникационных технологиях, где увеличение объемов передачи информации во многих смыслах изменило то, как они осуществляют многие виды деятельности в современном мире. Информационные общества возникают в результате внедрения информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) в повседневную жизнь социальных, культурных и экономических отношений внутри сообщества и, в более широком смысле, устранения барьеров пространства и времени в них, облегчая повсеместное общение. Эффективность этих новых технологий, воздействующих на основные элементы человека, такие как речь, память или обучение, во многом изменяет способ, которым можно развивать многие виды деятельности, типичные для современного общества, в том числе и образование.

Библиография:

1. Габбасова, Л. З. Инновационные технологии в образовательном процессе / Л. З. Габбасова. — Текст: непосредственный // Инновационные педагогические технологии: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2016 г.). — Казань: Бук, 2016. — С. 61-63. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/207/11108/> (дата обращения: 22.02.2021). (Дата обращения 22.02.2021).

2. Колесникова Т.А., Колокольникова З.У., Лобанова О.Б. Применение инновационных технологий в образовательном процессе современной школы. // Научное обозрение. Педагогические науки. – 2017. – № 6 (часть 2) – С. 261-269.

3. Оганнисян Л.А., Ступак Н.Н. Инновационные технологии в образовательном процессе вуза. // Таврический научный обозреватель № 2 (октябрь), 2015. С. 105-108.

4. Алексеева, Л. Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента/ Л. Алексеева// Учитель. — 2009. — № 3. — с. 28.

5. Загвязинский, В. И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука/ В. И. Загвязинский// Инновационные процессы в образовании: Сборник научных трудов. — Тюмень, 2013. — с. 8.

СПІВРОБІТНИЦТВО ДИТЯЧОГО САДКА З СІМ'ЄЮ В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Степанова Наталія Михайлівна,
к.філос.н., доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

Тіщенко Світлана Сергіївна,
здобувачка освіти,
освітній ступінь «Бакалавр»
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

Соціально-економічне та культурне середовище в нашій країні вказує на різкі зміни в векторах ціннісних орієнтацій суспільства. Духовна та моральна системи переживають переоцінку й вимагають усвідомленого переосмислення.

Виходячи із аксіоми «людина – найвища цінність, із її інтересами, бажаннями, вподобаннями», сучасні психолого-педагогічні дослідження орієнтуються на пошук відповіді на запитання: які смислові й життєві орієнтації чи установки повинні змінитися в культурі інформаційної цивілізації, щоб подолати духовно-моральну кризу й вийти на новий рівень суспільного розвитку?

Із кожним новим етапом розвитку суспільства шкала цінностей зазнає змін, трансформується, з'являються модифікації нових пріоритетів. Проте такі цінності як мораль, духовність, любов, краса, вихованість, добро є актуальними для кожного покоління впродовж всього існування людства.

Із перших днів життя маля пізнає світ. І починаючи від народження, формується й розвивається як особистість. Безперечно, як жива істота, дитина вимагає уваги та турботи, проте не всі потреби, навіть у такому віці, можна виміряти матеріально. Разом із молоком мами, набором іграшок дитя має відчувати любов і ласку, ніжність, чути лагідне слово, бути захищеним. Саме із цих хвилин і виникають умови для морального виховання дитини.

У сучасній науковій літературі є значна кількість досліджень, присвячених загальним закономірностям морального виховання дітей старшого дошкільного віку та пов'язаних із ними особливостей формування духовно-ціннісних орієнтацій особистості.

Окреслені питання знайшли відображення в загальнотеоретичних доробках філософів, психологів, педагогів як минулого, так і сучасного періодів. Проблеми духовності та моральності стали предметом дослідження Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, В. Виготського, М. Монтессорі, В. Мясіщева, Г. Кременя, Й. Песталоцці, С. Рубінштейна, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича та ін.

Теоретичні дослідження морального виховання дошкільників стали предметом наукових розвідок багатьох науковців. Так, із позицій особистісного зростання, моральне виховання досліджували І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко, О. Сухомлинська, Л. Хоружа та ін. Генезу основних етапів морального розвитку та морального вчинку розглядали В. Волкова, О. Галян, Л. Лохвицька В. Ляпунова, К. Чорна та ін. Концепції морального й духовного розвитку із наймолодшого віку були розроблені в наукових школах Л. Аболіна, Ж. Піаже, Л. Колберга та ін.

Однак аналіз праць показує, що в більшості існуючих досліджень недостатньо розкриті можливості щодо організації співпраці закладу дошкільної освіти та сім'ї у моральному вихованні старших дошкільників. Проте, без перебільшення, всі представники сучасних психолого-педагогічних наукових шкіл надають особливого значення дошкільному періоду дитини. З їх точки зору, процес становлення ядра особистості – системи моральних установок, переконань і ціннісних орієнтацій – найінтенсивніше проходить саме в дошкільному віці, а першими вихователями є батьки. Однак чомусь недопрацьована система взаємодії таких важливих в житті дитини інституцій – сім'ї та садочку.

Таким чином, вивчення зазначених вище аспектів досліджуваної проблеми, важливість її теоретичної обробки та експериментальної перевірки зумовили вибір теми нашого дослідження **«Співробітництво дитячого садка з сім'єю в моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку»**.

Однією із найнаповнюваніших інтегральних якостей, які характеризують людину, є така ознака – як особистість. Людина соціальна істота, яка має як матеріальні потреби, так і духовні цінності, що в сукупності складають тандем соціально вагомих якостей, які характеризують її унікальну суб'єктність, здатну освоювати та змінювати світ.

Досліджуючи поняття «особистість», ми зустрічаємося із великим набором різноманітних характеристик, які її окреслюють. Проте очевидним є така, що становлення самої особистості відбувається в процесі соціалізації. Людина, життєдіє в конкретному соціумі й є наслідувачем його морально-духовних та культурних зразків і мислення [5, с. 18].

У основних культурах та цивілізаціях, які проживали й проживають на Землі, складалися власні моделі щодо соціалізації особистості. І у кожній із них питанням навченості та вихованню дітей та молодого покоління приділялася особлива роль.

У традиціях кожного народу є щось окремішне, індивідуальне. Але в багатьох, а головне в українського, поняття виховання часто ототожнюється із мораллю. Для прикладу, візьмемо концепцію морально вихованої людини за Тарасом Шевченком: це людина милосердна, яка любить Батьківщину, добре усвідомлює свої обов'язки перед суспільством, ненавидить брехню, лицемірство й підлабузництво [6, с. 118]. У філософії китайського мислителя Конфуція, який жив на багато раніше Українського Кобзаря, знаходимо подібний портрет моральної людини: «скромна, справедлива, безкорислива, стримана, яка поважає

гідність свою й інших людей, любить їх, вважає життя вищою суспільною цінністю» [6, с. 119].

Для розуміння й уточнення поняття «моральне виховання» звернемося до словника.

В Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка ця дефініція розглядається з позицій «найважливішого із видів виховання», суть якого полягає в «в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини» [3, с. 216].

Зважаючи на той факт, що світ не стоїть на місці, зазнає трансформацій і моральна система суспільства. Однак час не може знівелювати в житті людини такі моральні норми як добро, любов, милосердя, повага, совість, співчуття, турбота, щирість тощо, які лежать в основі формування моральних якостей особистості.

Найвідоміший педагог-вихователь сучасної України, директор Інституту проблем виховання НАПН України, Іван Дмитрович Бех, окреслюючи обриси «сучасного виховання», ідентифікує його із мораллю та гуманністю. Науковець виводить нову формулу ефективності, яка, в певній мірі, відрізняється від традиційної тим, що в сучасному вихованні мають об'єднатися два світи – «дитячий» із його розвивальними можливостями та «дорослий», як носій духовних цінностей [2, с. 6]. Виховання молодого покоління на національних традиціях, позиціях розуміння, поваги й справедливості – це є найвищий рівень виховання, загальнолюдського, духовно-морального.

Сповідуючи лінію співпраці різних поколінь, науковець доводить, що майбутнє нації залежить від ставлення старшого покоління до молодшого. Адже в практиці морального виховання лежать права тих, хто оволодіває нормами моралі, дотримуються їх й створюють власні зразки. Це означає, що вихователь має починати виховний процес із розуміння дитини як особистості й створювати всі умови для її розвитку. А зробити таку «важливу справу» йому під силу лише в співпраці родини, громади, держави [2, с. 7].

Таким чином, тема співпраці в моральному вихованні дітей проходить «червоною лінією» в наукових дослідженнях І. Беха й знаходить продовження в сучасних освітніх документах із дошкільної освіти.

Так, О. Байєр, як одна із авторів Державного стандарту дошкільної освіти, зазначає, що у редакції документу 2021 року вперше зазначена «спільна відповідальність батьків і педагогів щодо важливості забезпечення всіх умов для розквіту людського потенціалу дитини в тому його індивідуальному Божому задумі, який може реалізуватись або загинути, якщо дорослі не спроможні вчасно його розкрити і плекати» [1]. Психолог наголошує, що взаємодія різних інституцій щодо розвитку й виховання дітей надзвичайно важлива. Дітей потрібно не просто навчати, а з ними гратися, бути партнерами, навчитися будувати діалог, якомога частіше застосовувати методики із технології успіху – разом відкриваємо, досліджуємо, разом вболіваємо, підтримуємо тощо.

Дорослі мають зрозуміти, що це в суспільстві вони виконують різні ролі – «мама / тато», «педагог / вихователька», «бабуся / дідусь / няня» та ін. У житті

дитини, ці ролі можуть бути змішаними, й вихователька може називатися другою мамою, або дідусь за деяких обставин може бути в ролі педагога. Саме тому співпраця між закладом дошкільної освіти та сім'єю така важлива. Дорослі мають усвідомлювати, що найголовніша місія в їхньому житті – це забезпечення цілісного й гармонійного розвитку дитини, від якої залежить власне її майбутнє, майбутнє родини, нації, країни.

Успішність формування системи моральних якостей особистості можлива за правильної організації її психолого-педагогічного супроводу, що ґрунтується на знаннях основних закономірностей морального виховання. На нашу думку ними є:

- *суб'єкт-суб'єктна взаємодія та паритетність* – передбачає позицію дитини як активного та рівного співучасника освітнього та виховного процесу, що сприймає позицію дорослих (батьків і вихователів), які організують педагогічні впливи, реалізуючи поставлені завдання з обов'язковим урахуванням індивідуально-особистісних вікових і психологічних особливостей дошкільника;

- *особистісна зорієнтованість* – орієнтація на кожну дитину, пошук індивідуальних виховних впливів на дошкільника задля формування його особистісної моральної спрямованості, що проявляється в моральній поведінці, висловлюваннях і розвитку морально-почуттєвої сфери;

- *цілеспрямованість і систематичність* – означає, що моральне виховання вимагає постійної дії та безперервності. Цей процес не може бути відділеним від загальної виховної системи. Дитина безперервно накопичує моральний досвід, отримуючи його як стихійно (у процесі самостійного пізнання навколишнього світу), так і цілеспрямовано (під час взаємодії з дорослими), який поповнюється з її розвитком;

- *варіювання* – вказує на перебіг і нерівномірність морального розвитку в дошкільному віці. Це вимагає від дорослих обізнаності про потенціал дошкільника, умови та тенденції його морального виховання.

У нашому дослідженні ми визначили компоненти, критерії та показники сформованості системи моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку щоби зрозуміти наскільки ефективним є моральне виховання у цих малят та як можна вплинути на його рівень.

Компонентами сформованості системи моральних якостей у старших дошкільників ми обрали:

- когнітивний – обізнаність дітей із моральністю та моральними якостями, їх усвідомлення;

- мотиваційний – ставлення до моральних аспектів поведінки, моральна активність, вираження та її оцінювання;

- діяльнісно-поведінковий – дотримання правил моралі у житті, практичні стратегії та тактики формування практичних навичок на основі моралі, що сприяють духовному здоров'ю дитини.

Критеріями сформованості системи моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку було обрано за:

– когнітивним компонентом – інформаційно-знаннєвий критерій із показниками: орієнтуються в моральних людських взаєминах «добре» – «погано», розуміють значення моральних якостей: «добро», «любов», «совість», «турбота», «щедрість», «щирість» та ін.; знають правила моральної поведінки для оцінки морального вчинку, знають та вживають «чарівні слова»;

– мотиваційним компонентом – емоційно-ціннісний критерій із показниками: виявляють прагнення до позитивних форм поведінки (зберігають життєрадісний, дружлюбний стан), усвідомлюють, що до конфліктів призводять непередбачувані вчинки, небажання дійти згоди, порушення моральних норм;

– діяльнісно-поведінковим компонентом – оцінно-діяльнісний критерій із показниками: розуміють значення моральних норм і дотримуються них; оминають спокусу порушити норму в природних ситуаціях вибору, поводяться стримано та виважено; охоче спілкуються, дотримуються правил ввічливості; уміє проявляти увагу і співчуття, з повагою ставляться до старших, чемні у відносинах із однолітками.

На підставі визначених критеріїв і показників за кожним компонентом було схарактеризовано рівні сформованості системи моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку: високий, середній і низький. Опишемо їх.

Високий рівень сформованості системи моральних якостей у старших дошкільників властивий дітям, у яких наявні стійкі знання щодо правил поведінки на основі моральності, вони розуміють, що таке «добре – погано», «добро – зло», «щедрість – жадібність», «турбота – нехтування», «співчуття – егоїзм» та ін. Вміють розрізняти доброзичливі взаємини з дорослими, підкріплювати довірливі взаємини із дорослими та однолітками. Вміють співчувати, бути милосердними, турботливими. Розрізняють дії тих, хто чинить не за моральними нормами та правилами. У них наявні почуття емоційної чуйності, співпереживання, уміння вирішувати моральні дилеми та конфлікти.

Середній рівень сформованості системи моральних якостей у дошкільників старшого віку властивий дітям, у яких наявні окремі знання щодо правил моральної поведінки; вони обізнані з мораллю, але не розуміють її важливості в реальному житті, знають окремі моральні якості, але в них відсутня системність у знаннях. Діти цього рівня нейтрально ставляться до всіх учасників моральної дії чи ситуації, у них є певний інтерес, натомість відсутнє прагнення дотримуватися правил моральної поведінки, вони не охоче оцінюють власні вчинки та вчинки однолітків; у дітей цього рівня здебільшого неадекватні самооцінка та взаємооцінка щодо бажання бути справедливим, чуйним, стриманим.

Низький рівень сформованості системи моральних якостей у старших дошкільників властивий дітям, у яких відсутні знання щодо правил поведінки на основі моральності, вони епізодично дотримуються правил поведінки, в них, як правило, відсутнє прагнення керувати ними у власних вчинках. Діти цього рівня не показують позитивні емоції та моральні почуття (повага до близьких, доброзичливість, бажання допомогти одне одному, ввічливість та ін.), вони не

охоче ставляться до розвитку дружніх взаємин між дітьми, проявів турботи про однолітків та інших дітей.

У педагогічному моніторингу ми користувалися спостереженням, за поведінкою, спілкуванням, грою дітей у різних навчальних та ігрових ситуаціях, навіюванням, аналізом.

Також у роботі із дорослими ми скористалися анкетуванням та приватним бесідами щодо обговорення форм співпраці сім'ї та закладу дошкільної освіти та їхньої ефективності.

На початковому етапі дослідження та для перевірки показників когнітивного компоненту ми скористалися бесідою на моральну тему за оповіданням В.О. Сухомлинського «Байдужий пеньок» [7, с. 189]. Нашою метою було виявлення знань старших дошкільників про моральні дії героїв та моральні якості (розуміння, підтримка, совість, чуйність, справедливість, щирість та ін.).

Прочитавши оповідання та обговоривши про кого воно, які герої там задіяні, ми просили виконати завдання:

- опиши героя, який тобі сподобався найбільше. Чому?
- хто, на твою думку, чинить добре, а хто – ні?
- як би ти повіся, аби ти був на місці Пенька?

За кожну повну відповідь нараховувалася певна кількість балів:

- 3 бали – дошкільник чітко описує всіх героїв, визначає що добре, а що ні, у відповідях міститься активне й стійке ставлення до відповідних моральних дій;
- 2 бали – дошкільник частково описує героїв, вказує на моральну дію, але власну позицію пояснити не може;
- 1 бал – дошкільник обирає пасивну позицію, плутається або допускає неточності в описі героїв, власну позицію пояснити не може.

Діагностування за бесідою показало наступні результати. Лише 10 із 22 дітей змогли описати всіх героїв із оповідання, проте висловити чітку власну позицію щодо почутого вони не змогли. Лише 3-є дітей дали визначення, що таке «добре – погано», назвали поведінку Пенька пасивною, байдужою і дали оцінку його діям. 7 дітей зайняли дуже пасивну позицію, й хоча вони уважно слухали оповідання, проте на запитання взагалі не відповідали, що не дозволило нам поставити їм навіть один бал. Із проведеного дослідження та набраних дітьми балів ми зробили висновок, що у 15 із 22 дошкільників середній та високий рівні сформованості системи моральних якостей за когнітивним показником, а от у 7-х – низький.

Робота над сюжетними картинками передбачала опис зображуваного, бесіду на морально-етичну тему та висловлювання власної думки. Всі 22 дітей взяли участь у роботі, яка проходила на кількох заняттях. Ми обговорювали як герої чинять, які, на думку дітей, у них риси характеру, чому саме такі вчинки, якби діти поступили в різних ситуаціях.

Варто зазначити, що робота над сюжетними картинками показала, що дошкільники знають «чарівні слова» й коли їх потрібно використовувати; вони можуть пояснити, який вчинок є гарним, а от якого варто уникати й чому багато хто із дітей не змогли відповісти; майже всі діти зазначили, що потрібно

допомагати дорослим, особливо батькам, що говорить про певні рівні співпраці між дорослими й дітьми. Проте коли стали обговорювати, чи можливо б було працювати всім разом: батькам, їм та вихователям, то тільки 2 із 22 дітей зрозуміли й могли підібрати форми співпраці. Із зазначеного дослідження ми зробили висновок, що за деякими критеріями когнітивного та діяльнісно-поведінкового компоненту діти знаходяться на високому й середньому рівні сформованості моральних якостей та вчинків, а за деякими – на низькому. Нас дуже вразила кількість діток (а їх 20 із 22), які розмежовували допомогу батькам і допомогу іншим дорослим, наприклад, вихователям. На запитання: а кому, окрім мами, ти б побажала (-ав) «доброї ночі», лише 5 дітей назвали тата, бабусю, сестричку, що знову ж таки вказує на фрагментарне формування певних критеріїв за діяльнісно-поведінковим компонентом.

Щоб перевірити рівні морального виховання у старших дошкільників за мотиваційним компонентом, ми скористалися грою-забавою «Сонячний зайчик». Протягом двох тижнів, щодня ми ставали із дітками в коло й під музику передавали один одному «привітик від Сонячного зайчика». Музика звучала, дітки рухалися по колу. Після того, як музика припинялася, ведучий передавав від Зайчика привітик-побажання. Наприклад, я тобі бажаю теплою настрою, а інша дитина мала продовжити теплою ранку, теплої усмішки і т. д. Варто зазначити, що така руханка, відразу ж сподобалася дошкільникам. Вони надзвичайно швидко опанували її методику проведення. Після неї відзначався підвищений емоційний стан дітей, вони були задоволені, усміхнені, життєрадісні. Коли ми запитували їх про настрій, то всі дітки називали слова: «мені приємно», «мені цікаво», «смішно», «весело», «я дуже задоволена», що вказує про правильність підбраної ігрової методики.

Під час першого тижня дошкільникам не завжди вдавалося продовжити за ведучим-вихователем речення, вони часто плуталися в підборі слів, рівень співпраці був більше середнім та низьким, ніж високим. А от на другому тижні під час гри все змінилося в кращу сторону.

Проведене дослідження за мотиваційним компонентом показало більше високий та середній рівні морального виховання в дітей старшого дошкільного віку, ніж низький.

Друга частина нашого дослідження стосувалася вихователів та батьків. Ми провели анкетування серед дорослих, у якому взяли участь два вихователі старшої групи дошкільників та двадцять одна сім'я (сім'я однієї дитини відмовилася брати участь в анкетуванні). Всього 23 анкети. Питання передбачали відповіді на 10 позицій, які стосувалися як рівня співпраці батьків та вихователів (закладу дошкільної освіти), так і роботи із дітьми щодо формування моральної вихованості.

Зазначимо, що на питання співпраці між закладом дошкільної освіти та сім'ями респонденти практично одноголосно обрали відповіді «так». Однак зовсім інша ситуація склалася із відповідями на запитання щодо читання та обговорення казок, оповідань на моральну тематику. Більшість опитаних (у 16 анкетах) були обрані відповіді, що із дітьми не обговорюють мораль казки й взагалі не приділяли увагу, яку саме казку чи розповідь обирали для читання. У

багатьох анкетах батьки зазначали назву казки, а не давали відповідь на поставлене запитання.

Також нас дуже зацікавили відповіді на останнє питання, яке стосувалося відповідальності за виховання та розвиток дітей. У 18 анкетах були обрані відповіді: «заклад дошкільної освіти» та «сім'я із громадськими інституціями», що є неправильною відповіддю.

Із приватного спілкування із вихователями та після аналізу плану освітньої діяльності на період січня – червня 2021 року ми зробили висновок, що моральному вихованню дітей приділяється належна увага. Проте вони не достатньо залучали до цієї роботи та співпраці батьків дітей.

Таким чином, за результатом проведеного дослідження та на основі отриманих результатів ми вважаємо за необхідне підготувати методичні рекомендації щодо співпраці батьків та закладу дошкільної освіти в моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Для кожної сім'ї та родини, закладу дошкільної освіти, та й суспільства взагалі важливим є гармонійний розвиток дитини, її вмінь та навичок, формування соціального досвіду. Безперечно, в цьому процесі мають брати участь всі інституції, хоча пріоритетна роль належить саме сім'ї та закладу дошкільної освіти. Й як сказано в українській народній приказці: «Гуртом ми – сила».

Надзвичайно важливо, аби кожна сім'я стала активним учасником освітнього процесу. Саме тому ми вважаємо за необхідне, щоб робота по співпраці ЗДО та сім'ї починалася із формування в батьків уявлень про необхідність взаємодії з педагогічним колективом закладу дошкільної освіти та залученням родин до самої співпраці.

Враховуючи, що у закладі дошкільної освіти працюють фахівці-професіонали, питання організації співпраці не можна пускати на «самотік». Цій роботі варто приділити належну увагу.

Першим аспектом наших рекомендацій буде увага до ролі педагога-вихователя.

Вихователь має окрім професійних навичок мати високий рівень загальної культури та комунікації. Саме від його вміння організувати, правильно донести інформацію до батьків та налагодити співпрацю із дітьми й буде залежати головний результат: рівень співпраці ЗДО та сім'ї. Вихователь для дитини є наставником, помічником, а в деяких випадках, може навіть замінити батьків. Саме тому його рівень загальної культури, моральності та вихованості має бути зразковим у всіх діях та вчинках.

Другим аспектом наших рекомендацій буде увага до форм та методів співпраці закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Для налагодження тривалої співпраці потрібно звернутися до різних форм моделювання взаємодії на засадах індивідуального підходу до кожної сім'ї та паритетності відносин.

Надзвичайно важливими формами є індивідуальні та колективні, при чому у міні-групах, для популяризації ефективних педагогічних концепцій сімейного

виховання дітей дошкільного віку та розширення уявлень батьків про власну дитину, її потенційних можливостей та перспектив самовдосконалення.

Для такої роботи важливо попередньо провести педагогічні моніторингові дослідження, створити «соціально-психологічні портрети сімей» та об'єднати батьків для реалізації конкретних педагогічних завдань. Як показує практика, обговорення проблемних питань не «на загаль», а у міні-групах є більше ефективним у результатах, ніж читання настанов «як потрібно» й «чому так є».

Як було вже зазначено, у багатьох сучасних батьків атрофується почуття відповідальності за своїх дітей та спостерігається зниження рівня гуманного ставлення до них. Діти вважаються більше «предметом», а ніж суб'єктом відносин. Тому надзвичайно важливою формою є запровадження батьківського лекторію щодо пояснень норм законів та документів у сфері освіти, роз'яснень їхніх прав та обов'язків, а також прав дітей, тлумачень понять «усвідомлене батьківство», «роль сім'ї у моральному вихованні дитини», «рівень моральності та вихованості дитини», «межа між вимогою та всездозволеністю» та ін.

Із методичних прийомів, які стануть дієвими для співпраці батьків та вихователів, ми означимо

- активно-пізнавальної діяльності (наочні, практичні). Наприклад, виготовлення лепбуків, пересувних папок, «живих книг»;

- емоційного впливу (зацікавлення, «занурення в ситуацію», вирішення моральних дилем). Наприклад, розгляд ситуації та проведення бесіди на морально-етичну тему;

- тренінги та методи активної взаємодії (діалоги, «круглі столи», воркшопи на моральну тематику). Наприклад, проведення діалогів на моральну тему, вікторин, воркшопів; організація колективних творчих справ, зустрічей із батьками під час занять; проведення родинних свят у закладі дошкільної освіти, конкурсів, майстер класів та ін. [7, с. 91].

Надзвичайно дієвим методом активної взаємодії є демонстрація власного прикладу. Його зміст полягає в тому, що заручившись допомогою батьків можна дуже цікаво провести заняття й пояснити дітям що таке «творити добро» чи формувати таку моральну якість як «поділитися із ближнім», наприклад, чимось смачним. Якщо у сімей дошкільників є садки, то восени можна пригостити дітей яблуками із власного саду, а хтось із дітей принесе груші, а інші виноград чи сливи. Також можна влаштувати ярмарок чи то домашньої випічки чи осінніх квітів, а виручені кошти переказати чи у дитячий будинок чи на благодійність. За використання такої методики в дітей результативніше будуть формуватися моральні якості й вони змістовніше розумітимуть що таке «бути добрим», «бути чуйним», «допомогти», «потурбуватися», «стати в пригоді» та ін.

І на останок, вивчення родинних традицій дозволить цікаво проводити свята, конкурси чи вікторини. Українська культура багата на родинні традиції. Для прикладу, саме із образами батьків у дітей починають формуватися такі моральні якості як краса, честь, справедливість («моя мама найкрасивіша», «мій тато каже правду», «мій дідусь справедливий» та ін.). Тому складання родоводу групи, де кожна дитина долучить гілочку власної сім'ї чи влаштування спільного

«солодкого столу» формуватиме в дітей такі якості як дружність, повага, відповідальність за спільну справу, гордість та ін.

Ми сповідуємо філософію освіти в тому, щоб наші діти росли добрими, безкорисливими, турботливими, чуйними, чесними, уміли поважати старших, тому всі ці рекомендації можуть допомогти у вирішенні спільної справи – моральному вихованню дітей, починаючи із дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. URL: <https://ezavdnz.m CFR.ua/book?bid=37876> (дата звернення: 22.03.2021).

2. Бех І. Д. Зростити моральну особистість – головна турбота. Дошкільне виховання. 2015. № 4. С. 6–8.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / за ред. С. У. Гончаренко. Рівне, 2011. 552 с.

4. Закон України «Про дошкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 14. 03.2021).

5. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.

6. Пода В. М. Генеза понять «духовність», «духовно-моральне виховання» в різних галузях знання. Молодий вчений. № 2.1 (54.1). Лютий. 2018. С. 116–120.

7. Шаповалова О.В. Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. Суми : Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 225 с.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ В СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ

Труфкин А.Д.,

ст. преподаватель кафедры
изобразительного искусства,
Криворожский государственный
педагогический университет, Украина

Анотація. У статті розглядається певна система стійких ціннісних орієнтацій студента, духовність студента світособистості і соціально-політичної позиції. Описано на які цінності студент спрямовує свої зусилля, які об'єкти є для нього найбільш значимими. Автор визначає, що ціннісні орієнтації виступають як узагальнений показник спрямованості інтересів, потреб, запитів, соціальної позиції та рівня духовного розвитку. Автор звертає увагу на складну задачу даного дослідження, як необхідну на сьогоднішній момент, так як ціннісні орієнтації - одне з найважливіших утворень у структурі свідомості та самосвідомості людини.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, типи емоційної спрямованості студентів, самостійна робота.

Аннотация. В статье рассматривается определенная система устойчивых ценностных ориентаций студента, духовность студента мир личности и социально-политической позиции. Описано на какие ценности студент направляет свои усилия, какие объекты являются для него наиболее значимыми. Автор определяет, что ценностные ориентации выступают как обобщенный показатель направленности интересов, потребностей, запросов, социальной позиции и уровня духовного развития. Автор обращает внимание на сложную задачу данного исследования, как необходимую на сегодняшний момент, так как ценностные ориентации – одно из важнейших образований в структуре сознания и самосознания человека.

Ключевые слова: ценностные ориентации, типы эмоциональной направленности студентов, самостоятельная работа.

Annotation. Value orientations are a definite set of hierarchically related values which give the student a specific direction of his life activity, accumulation of experience in his profession.

The purpose of this article is to remind and sharpen the peculiarities of the students' sphere of values in their free time, on the existence of structural and dynamic features of the hierarchy of interpersonal orientations at this age.

This article describes several groups which determine the guidelines and saturation of the student's personality formation, his potential. Self-realization and self-affirmation is one of the complex manifestations of the achievement of goals and the realization of personally significant values. Therefore, value orientations are considered as a form of representation of the needs of a student and as a tool of self-

determination, involving him in the situation of the problem of choice. The educational process and the burden on the student is an important aspect of the high-grade formation of the personality. All factors and conditions in which the student directly involved are of great importance for the academic education, and subjective values do not always have the degree of stability and of right choice. Nowadays the need to study the value orientations of the student in his spare time has increased and acquired the right to a vital position and regularities of being. Differences in the hierarchy of values require registration in the organization and conducting of all educational work and widely organized psychological and pedagogical research. Unfortunately our present society does not have a formulated ideology, at the current stage prevail imposed values.

Key Words: Value orientations, types of the students' emotional orientation, self-supporting work.

В современной науке понятие «ценностные ориентации» соотнесено, с одной стороны, с ценностными стандартами группы, класса, нации, социальной системы, с другой стороны – с мотивационными ориентациями личности.

Цель статьи – заострить проблему ценностных ориентаций студентов, обобщенно проанализировать понятие «ценностные ориентации» и их значимость для студентов, для формирования полноценного специалиста.

Необходимо рассматривать «ценностные ориентации» как глобальную психологическую характеристику личности: «Ценность – значимость для человека чего-то в мире» (С.Л. Рубинштейн). При этом надо придерживаться той мысли, что только признаваемая ценность способна выполнить важнейшую ценностную функцию – функцию ориентира.

Регуляторы социального поведения образуют некоторую иерархию в диспозиционной структуре личности, как целостного субъекта деятельности. Ценностные ориентации формируются на основе высших социальных, социально-классовых условиях деятельности. В основе деятельности лежат определенные потребности, которые соотносят с условием деятельности студентов.

Потребности студентов, лежащие в основе их деятельности и будучи основой всех мотивов поведения, могут не включаться в прямую «поведенческую цепочку», но как бы в скрытом, в снятом виде побуждают к деятельности через соответствующие диспозиционные образования.

Системообразующим признаком, единым для этой целостности, служат различные состояния и уровни предрасположенности студента к восприятию условий деятельности, которые фиксируются в структуре личности студента в результате его развития.

Диспозиции (от латинского «disposition» - расположение), предшествующее поведению студентов, в соответствии со сложностью деятельности, приходят в состояние актуальной готовности. Механизм регуляции социальной деятельности может быть описан по схеме, предложенной В.А. Ядовым: условия деятельности – диспозиции – деятельность [5, с.99].

Объясняя, долго остававшийся загадкой «эффект Ла Пьера», М. Рочич

выделил «объективные» и «ситуационные» социальные установки, т.е. явления, характеризующие влияние на процессы памяти. Объективные установки формируются на объекты действий, а ситуационные – на способы действий. Такое деление относится и к ценностным ориентациям студентов. Ценностные ориентации студентов являются составными элементами его сознания, частью его структуры сознания.

В связи с этим, ценностные ориентации подчиняются принципу единства сознания деятельности, сформулированному С.Л. Рубинштейном: «формирование ценностных ориентаций происходит в деятельности ...» [4, с. 13].

Ценностные ориентации формируются в сознании студентов в результате усвоения системы ценностей, господствующей в обществе. Эта система ценностей выражает интересы народа в целом, и прежде всего молодежи. Признание личностью тех или иных социальных ценностей другим определяется тем, на сколько данная личность усвоила нормы нравственности, признающей высшим критерием – подчинение своих целей, чувств и действий созиданию и построению нового общества. Это не пассивное усвоение. Система ценностных ориентаций студентов образует содержательную сторону направленности личности и выражает внутреннюю основу его отношений к действительности.

Активность личности студента, ее свобода находит выражение в каждом акте оценки, в каждом предложении одних явлений общественной жизни другим, в каждом предпочтении одной мотивации своего поведения другой, в выборе целей внутри определенного их спектра реализации своего таланта.

Как известно, эстетическое воспитание выполняет ряд задач. Главная среди них – воспитание у молодых людей эстетической потребности. Человек обычно осознает ее как приятное, красивое чувство, возникающие при восприятии природы или музыки, стихов и других произведений искусства. Значение эстетического воспитания для формирования гармонично развитой личности будущего специалиста определяется ее особой ролью в регуляции социальной деятельности. В самом деле эстетическое отношение, связанное со стремлением к гармонии и совершенству, выступает высшей формой отношения студента к миру, а эстетическая потребность – важным средством гармонизации отношений личности и общества.

Согласно результатам исследований, степень развития эстетической потребности у выпускников вузов не зависит от их социального происхождения. Уровень развития эстетической потребности не связан с местом жительства молодого человека до поступления его в учебное заведение. Однако, различные социальные факторы, возникающие в процессе обучения в вузе (увлечение студента в свободное время, успеваемость, участие в общественной работе и др.) оказывают на него заметные воздействия.

Методом «последовательных группировок» Ростовцевым Н.Н. было выделено шесть типов студенческой молодежи по эмоциональной направленности. Первый тип (назовем его условно – «самостоятельные») характеризуется сильным преобладанием переживаний связанных с потребностью к свободе, самоутверждению, а остальные ориентации развиты

слабо. Такой тип студентов зачастую живет и учится полагаясь в основном на свое «Я» и «варятся в собственном соку». Из них мало кто, имеет желание учиться по правилам, что помогает им понять свое предназначение, свою значимость и ценность. Такой тип студентов включает 37,7 % опрошенных.

У второго типа «целеустремленные» выделяется сильная ориентация на эмоции, выступающие проявлением потребности в достижении целей. К нему относится 29,2 % респондентов (от англ.–отвечающий, участник социально-психологического исследования).

Среди преподавателей как высших, так и средних учебных заведений широкое распространение получило мнение, что лучшее условие активизации творческой деятельности – постановка ученика в проблемную ситуацию. Но здесь не учитывается, что проблемная ситуация может вызвать у обучающихся различные эмоциональные состояния, которые могут как повышать эффективность решения задач, так и, наоборот, снижать ее.

Проблемная ситуация – необходимое условие для развития творческой активности студента для вполне самостоятельного, смелого художественно-творческого решения, но она должна предусматривать достаточно высокий уровень его знаний и навыков. Самостоятельность, рассматривается нами, как волевое усилие по собственной инициативе поставить цель, найти пути ее достижения и достичь ее без чьей-либо помощи со стороны.

Третий тип «престижные рационалисты» в целом характеризуются слабой ориентацией на эмоциональные ценности. По сравнению с другими группами студентов здесь преобладает стремление к престижу, славе. В данный тип входит 11,5 % опрошенных.

У представителей четвертого типа «замкнутые лентяи» доминируют ориентации на эмоции, связанные с потребностями в престиже, славе, отдыхе, в комфорте, и к сексуальным потребностям. Влечение к общению и познанию, эстетическим переживанием развито слабо. Такой тип охватывает 9,4% опрошенных.

Основным в структуре эмоциональной направленности пятого типа «общительные» являются ориентации на эстетические, любовные переживания, а также эмоции, выступающие коррелянтами «соотношение» потребности в общении, поиске покровителя, самоутверждения.

Потребность в труде в этой группе выражена несколько слабее, чем к ним относится 7,1 % опрошенных. Наконец, у представителей 6 типа «пассивные» ведущими являются ориентации на эмоции, связанные с потребностями в эстетических переживаниях, в поисках покровителя, а также с альтруистической потребностью (от латинского alter-другой). Система ценностных ориентаций личности при которой центральным мотивом и критерием нравственной оценки являются интересы другого человека или социальной обязанности. Термин введен французским философом О.Кантом, как противоположный понятию эгоизм. Потребности в престиже, как и в труде развиты у них слабо. Такой тип включает 5,1% опрошенных.

Таким образом, первые три типа охватывающие $\frac{3}{4}$ опрошенных «самостоятельные», «целеустремленные», «престижные рационалисты», -

мононаправленные. В их основе лежит стремление к самоутверждению, проявляющееся, правда, в разных формах.

Созвучность регулируется или внутренним сходством фаз развития, разделенных историческим промежутком общественных групп, - развитие, подчиненного общим закономерностям, - или близостью форм, их большим удобствам в качестве готовых формул для наиболее экономного выражения нового творческого содержания. И то и другое в органическом соединении создает новые комбинированные результаты, новые формы.

Здесь основная трудность студентов – новый путь выявления и реализации творческого замысла. Аналитический поход студента, его восторг перед внешним миром и увлечение лишь его отражениями в своей душе, студента уже не удовлетворяют. Его мир просится наружу вновь, как в детстве, но требует более совершенных форм и способом осуществления, накопленный опыт требует претворения.

Новый мир теперь нельзя построить только из себя или свободного комбинирования образов – схем, предельно обобщенных знаков – идеограмм. Он должен возникнуть из индивидуально воспринимаемых впечатлений, от окружающего и их новой переоценки, обусловленной фазой предшествовавшего в отрочестве аналитического отношения к вещам.

У представителей 4, 5,6 типов: «замкнутые лентяи», «общительные», «пассивные» наблюдается более широкий спектр ориентаций. Они более эмоциональные, зачастую склонны к невротичности. Эстетические эмоции доминируют у последних 2-х типов, включающих 12% студентов. Вместе с тем эстетическая потребность достаточно развита еще у половины студентов. Никогда не испытывала эстетических эмоций только десятая часть юношей и девушек.

Что касается ценностных ориентаций студентов в свободное время, то целесообразно рассмотреть механизм их самостоятельной работы, как наиболее близкий к продолжению учебного процесса. Самостоятельная работа – основа всякого образования. Без самостоятельной работы не может быть глубоких знаний, умений у обучаемого. Только в ходе самостоятельной работы воспринятая на лекции информация может быть переработана в знания. И чем лучше она организована, чем глубже знания.

Целью самостоятельной работы студентов является переработка воспринятой на лекции информации в знания, переработка знаний в умения и при создании условной тренировки – приобретения навыков...

Неуспеваемость студента может зависеть не только от недостаточного усердия в работе или недостаточной теоретической базы, но и от его неумения самостоятельно работать.

Поэтому в задачу преподавателя входит не только передача определенной суммы знаний, но и передача опыта работы по обучению наиболее эффективным методом вдумчивости и самостоятельности. Самостоятельная работа многогранна. Она начинается с первой лекции по курсу и продолжается даже после экзаменов (повторения материала для осмысливания задач последующих курсов). Самостоятельная работа складывается из следующих элементов:

- творческое восприятие, осмысливание лекционного и лабораторного материала;
- ознакомление и изучение учебной литературы, первоисточников и их конспектирование (доработка конспектов);
- переработка полученной информации в знания и совершенствование своих навыков, подготовка к групповым занятиям;
- закрепление знаний и умений, самостоятельные решения поставленных учебно-творческих или выполнение других домашних заданий;
- подготовка к лабораторным работам и их выполнение;
- подготовка к методическим занятиям и их проведениям, а также к работе в студенческом научном обществе вуза;
- подготовка к зачетам и экзаменам;
- выполнение курсовых работ, различных видов практик;
- выполнение дипломного проекта (теоретической и квалификационной частей диплома);
- участие в социальных проектах города и т.д.

На первый взгляд может показаться, что организация самостоятельной работы – дело самого обучаемого и не имеет никакого отношения к преподавателю. Но это не так. От преподавателя требуется не столько доведение информации до студентов, сколько их обучение, причем индивидуальных подход к каждому.

В организации самостоятельной работы, а стало быть ценностной ориентации студентов, есть две группы основных факторов, определяющих ее успех, - организационные и методические. К первой группе факторов относятся: бюджет времени самостоятельной работы, учебная литература и наглядные пособия, учебно-лабораторная база.

Ко второй группе относятся факторы, обеспечиваемые преподавателями: планирование всех видов заданий на самостоятельную работу, как по объему, так и по срокам их выполнения; обучение методам отработки пропущенных дней (лекций, лабораторных) путем саморегуляции и управления самостоятельной работой студентов.

Задача педагога – научить студентов работать над учебно-творческими задачами самостоятельно на самой первой стадии обучения.

Обобщая выше изложенное можно сформулировать следующие принципы самостоятельной работы:

- регламентация всех видов заданий на самостоятельную работу по объёму и срокам их выполнения;
- обеспечение условий самостоятельной работы студентов путем предоставления им учебных пособий и учебно-лабораторной базы;
- скоординированное управление и мотивация самостоятельной работы студентов (выставки, фестивали, конкурсы...).

Научное обоснование оптимального бюджета времени – дело сложное и пока мало изученное. Пока еще не выработаны четкие нормативы напряжений и продуктивной умственной работы студента в течении дня и без ущерба для его здоровья.

Но существуют некоторые установленные многолетним опытом традиции, определяющие длительность рабочего дня студентов под руководством преподавателей.

В зависимости от специфики факультетов, справедливо будет отметить тот факт, что учебная нагрузка отличается и поэтому для реализации человекочасов по самостоятельной работе необходимо это учитывать администрацией вуза, чтобы скоординировать нагрузку в учебном процессе. Однако, в условиях бурного развития науки и техники, когда поток научной информации непрерывно увеличивается, нужны другие методы овладения информацией и другие нормы времени на ее переработку в знания.

В ряде вузов широко практикуются факультативные курсы в вечерние время. Это намного ограничивает время студентов на самореализацию. Кроме того, студенты должны участвовать в общественно-спортивной жизни вуза, сочетать учебный труд с отдыхом, повышать свой культурно-эстетический уровень.

Очень важно отметить тот ошибочный факт – в некоторых вузах, когда они считают целесообразно сократить учебную неделю до 30 часов и даже до 20 часов. Но это сокращает одновременно и штат учителей, и снижает качество индивидуальной работы, которая научает студента быть максимально самостоятельным в дополнительной самоорганизации. Тем более студентам так или иначе необходимо по три часа в день, чтобы заполнить пустоты «своих знаний и умений», довести до уровня обучения в высшем учебном заведении и соответствовать квалификации: бакалавра, специалиста, магистра.

Вот почему вся наука обязана найти самые необходимые условия для обучения базовым предметам, накопления базовых знаний и умений. Перед нами стоит двойная задача – перевести на новые рельсы всю организацию учебного процесса, студенческих будней, и найти им реальное применение, жизненное оправдание для всех студенческих дисциплин, имеющих целью ту или иную область воспитания.

Крайне необходимо, чтобы студенческая жизнь стала ценной и прекрасной, чтобы она ощущалась студентами, как всеобъемлющая радость. Поэтому там, где нет ощущения красоты обучения, нет и радости жизни, нет творчества, - там застой и разложение.

Литература

1. Верейкина Л.В. Общественная и субъективная система ценностей / Л.В.Верейкина, В.Г.Морочин // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2006. – Вып. 2. – С. 67-68.
2. Ростовцев Н.Н. Математические методы в социологическом исследовании. – Москва, 1981. – 185 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2006 – 424 с.
4. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – Москва : Наука.- Москва, 1969.
5. Ядов В.А. Личность и ее ценностные ориентации / В.А. Ядов// Информационный бюллетень. – № 19. – 1969.

РОЛЬ ВЧИТЕЛІВ У СТВОРЕННІ ПЕРШИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗАКАРПАТТІ

Шикітка Галина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Ваколя Зоряна Михайлівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Джерела свідчать, що важливий момент у еволюції перших культурно-просвітніх організацій на Закарпатті полягав у ролі вчителів та духовенства у цьому процесі.

Загальносуспільні передумови професійного єднання педагогів у організовані клуби, товариства впливали із історичних обставин розвитку регіону. Територія Закарпаття була повністю інкорпорована в суспільні процеси угорського державного організму і відзначалася стабільною відсталістю від інших угорських земель практично в усіх сферах. Політика мадяризації ще більше ускладнювала слабкі спроби інтелігенції позбутися відсталого регіонального статусу. Особливо складною була ситуація в культурно-освітній складовій розвитку краю. Національна самосвідомість населення в той час перебувала на досить низькому рівні.

Незважаючи на це, інтелігенція Закарпаття робила без перебільшення героїчні спроби активізувати освітньо-просвітницький простір. Об'єднавши зусилля вчителів і священників, вона почала крок за кроком складати умови чіткої організаційної роботи в напрямку подолання суцільної безграмотності та культурно-виховного безладдя. У лавах перших товариств почали гартуватися цілеспрямовані групи просвітників, фахівців, відданих патріотів рідного краю.

Зокрема, у 1850 році Олександр Духнович заснував «Литературное заведение Пряшевское». Роль педагогів у товаристві була визначальною. До його складу, крім головного засновника Олександра Духновича, входили Антон Рубій, Олександр Павлович, Андрій Балудянський, Микола Нодь, Адольф і Віктор Добрянські та інші. Головними завданнями, які перед собою поставили учасники організації були сформувати літературно-видавничий центр, створити типографію з кириличним шрифтом, заснувати музей і періодичне видання. І хоча, в силу складних матеріальних обставин, частину завдань так і не вдалося реалізувати, товариство, яке проіснувало майже три роки, спромоглося видати близько десяти праць книжкового формату історичного, літературного й географічного змісту. Цей показник, усе ж дає можливість за суспільним значенням ставити організацію в один ряд із такими відомими слов'янськими

товариствами того часу як «Матіца чеська», «Матіца сербська», «Оссолінеум» тощо. І незважаючи на те, що офіційно товариство не було зареєстрованим, його діяльність отримала широкий розголос у слов'янському світі. Про ефективність його діяльності може свідчити і той факт, що в 1853 році «Литературное заведение Пряшевское» було заборонене імператорським указом [11, с. 234 – 235].

Згаданий вище відомий просвітник Олександр Духнович стояв у джерел ще однієї організації, яка представляє даний період. Це «Товариство св. Іоанна Хрестителя», яке було створене у вересні 1862 року в Пряшеві й мало на меті поширення ідей гуманізму, громадянського виховання, морально-етичних цінностей, подолання безграмотності тощо. Створення організації пов'язують зі зміною політичної ситуації в Австрійській імперії та крахом абсолютистських амбіцій монаршого двору. Безпосередньо членами і засновниками товариства стали вже згадувані представники інтелігенції О. Духнович, О. Павлович, А. Рубій та А. Добрянський. Останній і був обраний головою організації й очолював її впродовж 1862 – 1876 років. Серед ключових завдань діяльності товариства пріоритетним було виховання місцевої молоді [11, с. 282].

Варто зазначити, що це товариство у кількісному відношенні учасників набуло масовості. За деякими даними його членами рахувалося близько 400 чоловік. Завдяки активній організаційній роботі провідників до лав товариства масово залучалися вчителі. Серед них, своєю діяльністю на ниві освіти й виховання прославилися педагоги М. Вальковський, Й. Рубій, А. Безегій, М. Молчан, В. Шаш та інші [11, с. 282]. «Товариство св. Іоанна Хрестителя» мало вже свій «Статут» й кращу матеріальну базу, що дозволило створити інтернат для малозабезпечених студентів у Пряшеві («Alumneum»), а також бібліотеку. Активісти ініціювали формування студентських організацій, з якими проводили постійну просвітницьку роботу, та створення «Фундації Олександра Духновича» для матеріальної допомоги обдарованій студентській молоді.

Однак, незважаючи на значну кількість учителів у лавах, за змістом своєї діяльності та соціальною базою, товариство не стало виключно фаховою педагогічною організацією. Спектр його напрямів був більш масштабним. У 1911 році воно потрапило під ліквідаційний процес, який ініціювало єпархіальне управління. Проте закрити його тоді не наважилися, й історія існування товариства продовжилася аж до 1948 року, коли для цього в чехословацької комуністичної влади знайшлося більше «ідеологічних» аргументів [11, с. 283].

Ще одним товариством такого спрямування у досліджуваній період була культурно-просвітня організація «Общество святого Василя Великого». Воно спочатку було засноване у 1864 році в стінах Ужгородської духовної семінарії як «Богословське товариство». У офіційному проханні до влади про дозвіл на створення зазначалася назва – «Литературное общество подкарпатских синов Восточной католической церкви». Товариство пройшло офіційну реєстрацію й уже з 1866 року розпочало свою активну діяльність під назвою «Общество святого Василя Великого» [11, с. 282]. За даними на 1870 рік до його складу входило понад 700 членів. Цей показник свідчить і про якісну еволюцію товариств регіону в даний період. Саме це товариство заклало основи якісної

структурно-функціональної та змістовної складової педагогічних і культурно-просвітницьких організацій у майбутньому. За задумом його засновників Й.Гаганця та І.Поповича товариство планувало видавати і поширювати книжну літературну продукцію. Під керівництвом А. Добрянського й І. Раковського «Общество святого Василя Великого» намагалося поживити інтелектуальне життя регіону й своїми силами сприяти освіченості населення краю, залучаючи, передусім до співпраці місцеву інтелігенцію.

Необхідно зазначити, що товариство започаткувало вихід у світ однієї з перших педагогічних новинок краю – газети «Светь», яка стала інформаційним рупором представників освіти й духовенства. Тоді ж, за підтримки держави почали виходити й перші педагогічні періодичні видання – «Учитель» та «Газета для народних учителів». Після незначної втрати популярності, у 1895 році товариство відродило свій культурно-просвітницький статус [4, с. 46]. І які б не були успіхи цієї організації у напрямку анонсованих цілей, сам факт безпосереднього залучення до культурно-просвітницької роботи під егідою товариства понад півтисячі представників інтелігенції, переважну більшість яких склали педагоги, вже було значним кроком уперед [2, арк. 3].

Коротко характеризуючи названі товариства, слід констатувати, що всі вони все ж проводили вузько спрямовану культурно-просвітницьку роботу. Методи їхньої діяльності й виконання завдань були практично однаковими – друк та поширення літератури.

Важливим є те, що у досліджуваній період активність проявляла творча інтелігенція, яка за змістом своєї діяльності взяла на себе роль виразника інтересів місцевого населення. Її творення як соціальної верстви крилося в умовах соціально-економічного розвитку краю й спонукало до інтеграції творчих зусиль провідних представників регіонального співтовариства. Крайова інтелігенція того часу мала динамічний потенціал і поповнювалася прогресивними кадрами завдяки кращому освітньо-виховному рівню. Це середовище сформували священики, учителі, письменники. Значно більшу роль представники інтелігенції відігравали й у суспільно-політичному житті, залучалися до громадської та державної роботи.

Виходячи з вищенаведеного, складається думка, що чи не єдиним способом поширення культурно-просвітницької інформації, єднання зусиль священиків і вчителів з метою покращення умов культурного, освітнього й виховного розвитку краю було формування громадських організацій.

Список літератури:

1. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 72 «Культурно-просветительное общество «Просвіта», г. Ужгород», Оп. 2, Спр. 107 «Реферат А.Волошина на з'їзді товариства «Просвіта» в Ужгороді». – на 27 арк.
2. Кондратович М. Коротка історія Общества св. Василя Великого / М. Кондратович // Ювілейный иллюстрированный календар на переступный рок 1928. Рок видання 60-ый. – Ужгород : Книгопечатня акційного товариства «УНІО», 1927. – С. 41 – 48.

3. Ліхтей І. Діяльність громадських організацій / І. Ліхтей, В. Керецман, Н.Керецман // Нариси історії Закарпаття. – Том II (1918 – 1945). – Ужгород : Закарпаття, 1995. – С. 413 – 429.
4. Поп І. Енциклопедія Подкарпатської Русі / Іван Поп. – Ужгород : Изд-во В.Падяка, 2001. – 431 с.
5. Освіта Закарпаття : монографія / В.В. Химинець, П.П. Стрічак, Б.М. Качур, М.І.Талапканич. – Ужгород : Карпати, 2009. – 464 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ВАРИАЦИИ, АСИММЕТРИИ И ЭКСЦЕССА

Шинетова Ляззат Ермековна

магистр педагогических наук, заведующий лабораторией
РГКП «Национальный центр тестирования» МОН РК
г. Нур-Султан

Помимо средних арифметических, для характеристики групп испытуемых важен расчет показателей *вариации данных*. Это показатели позволяют оценить меру рассеяния данных относительно средней арифметической. В практике обычно используется четыре основных показателя.

Первый показатель вариации - это *сумма квадратов отклонений от средней арифметической*.

В таблице 1 в первой столбце представлены исходные баллы испытуемых, а во втором столбце средняя арифметическая. В последней строке этого столбца представлена сумма баллов. Как видно из столбца (Y_i), сумма баллов по всем испытуемым равна **624**. Сумма $|\Sigma(Y_i - M)|$ всех отклонений от средней арифметической, как и следовало ожидать, равна **нулю**. Это и есть главное свойство средней арифметической: сумма отклонений баллов испытуемых от средней арифметической - по любому тесту и в любой группе - равна нулю. В то время как сумма $\Sigma(Y_i - M)^2$ квадратов отклонений от средней арифметической отличается от нуля, равна **727**.

В учебниках по статистике доказывается, что

$$SS = \Sigma(Y - M)^2 = \Sigma Y^2 - \frac{(\Sigma Y)^2}{N} \quad (1)$$

Для рассмотренного примера сумма квадратов отклонений от средней арифметической группы находится так: каждое значение надо возвести в квадрат и квадраты сложить (ΣY^2), затем возвести в квадрат сумму тестовых баллов, разделить на число человек в группе и вычесть частное от суммы квадратов:

$$SS = \Sigma Y^2 - \frac{(\Sigma Y)^2}{N}, \quad SS = 727$$

Затем находится *стандартная* мера вариации тестовых баллов, которая называется *дисперсией*. Дисперсия обозначается символом s^2 и рассчитывается по формуле

$$s^2 = \frac{SS}{N - 1} \quad (2)$$

Подставляя данные, получаем значения дисперсии:

$$s^2 = \frac{727}{35 - 1} = 21,38$$

таблица 1

Y_i	$Y_i - M$	$(Y_i - M)^2$	$\sum (Y_i - M)^2$	$\sum (Y_i - M)^2 / (N - 1)$	корень $\sum (Y_i - M)^2 / (N - 1)$
28	10,2	104,04	727	20,77142857	4,557568274
26	8,2	67,24			
24	6,2	38,44			
23	5,2	27,04			
22	4,2	17,64			
23	5,2	27,04			
21	3,2	10,24			
22	4,2	17,64			
22	4,2	17,64			
21	3,2	10,24			
21	3,2	10,24			
20	2,2	4,84			
20	2,2	4,84			
20	2,2	4,84			
19	1,2	1,44			
19	1,2	1,44			
18	0,2	0,04			
18	0,2	0,04			
17	-0,8	0,64			
17	-0,8	0,64			
16	-1,8	3,24			
16	-1,8	3,24			
16	-1,8	3,24			
16	-1,8	3,24			
15	-2,8	7,84			
15	-2,8	7,84			
14	-3,8	14,44			
14	-3,8	14,44			
14	-3,8	14,44			
13	-4,8	23,04			
13	-4,8	23,04			
13	-4,8	23,04			
11	-6,8	46,24			
9	-8,8	77,44			
8	-9,8	96,04			
624		727			

Для интерпретации показателя вариации часто бывает необходимой ещё одна стандартная мера вариации, которая называется *стандартным отклонением*. Эта мера удобна тем, что в отличие от дисперсии, она выражается в тех же единицах, в которых выражен измеряемый признак. Стандартное отклонение обозначается символом s ; оно определяется по формуле

$$s = \sqrt{\frac{SS}{N - 1}} \quad (3)$$

Соответственно, в группах, стандартные отклонения равны:

$$S = \sqrt{\frac{SS}{N - 1}} = \sqrt{\frac{727}{35 - 1}} = 4,62;$$

Стандартное отклонение составило 4,62. Это говорит нам о том, что каждое значение в выборке в среднем отклоняется на 4,62 от среднего значения. Так, стандартное отклонение 4,62 незначительно отличается от 0, и указывает на то, что большинство значений находятся рядом со средним значением. Чем ближе

стандартное отклонение к 0, тем надежнее среднее. Более того, стандартное отклонение близкое к 0, говорит о маленькой вариабельности данных.

Расчеты сделаны в электронных таблицах «Excel».

Определение асимметрии

Для получения представления о форме распределения строят графики распределения (полигон и гистограмму). В практике статистических исследований приходится встречаться с самыми различными распределениями. Симметричным является распределение, в котором частоты любых двух вариантов, равноотстоящих в обе стороны от центра распределения, равны между собой. Для симметричных распределений имеет место равенство средней арифметической, моды и медианы. Степень асимметрии кривой плотности распределения можно оценить с помощью показателя (коэффициента) асимметрии.

N п/п	x	$x - \bar{x}$	$(x - \bar{x})^2$	$(x - \bar{x})^3$	$(x - \bar{x})^4$
1	28	10,2	104,04	1061,208	10824,32
2	26	8,2	67,24	551,368	4521,218
3	24	6,2	38,44	238,328	1477,634
4	23	5,2	27,04	140,608	731,1616
5	22	4,2	17,64	74,088	311,1696
6	23	5,2	27,04	140,608	731,1616
7	21	3,2	10,24	32,768	104,8576
8	22	4,2	17,64	74,088	311,1696
9	22	4,2	17,64	74,088	311,1696
10	21	3,2	10,24	32,768	104,8576
11	21	3,2	10,24	32,768	104,8576
12	20	2,2	4,84	10,648	23,4256
13	20	2,2	4,84	10,648	23,4256
14	20	2,2	4,84	10,648	23,4256
15	19	1,2	1,44	1,728	2,0736
16	19	1,2	1,44	1,728	2,0736
17	18	0,2	0,04	0,008	0,0016
18	18	0,2	0,04	0,008	0,0016
19	17	-0,8	0,64	-0,512	0,4096
20	17	-0,8	0,64	-0,512	0,4096
21	16	-1,8	3,24	-5,832	10,4976
22	16	-1,8	3,24	-5,832	10,4976
23	16	-1,8	3,24	-5,832	10,4976
24	16	-1,8	3,24	-5,832	10,4976
25	15	-2,8	7,84	-21,952	61,4656
26	15	-2,8	7,84	-21,952	61,4656
27	14	-3,8	14,44	-54,872	208,5136

28	14	-3,8	14,44	-54,872	208,5136
29	14	-3,8	14,44	-54,872	208,5136
30	13	-4,8	23,04	-110,592	530,8416
31	13	-4,8	23,04	-110,592	530,8416
32	13	-4,8	23,04	-110,592	530,8416
33	11	-6,8	46,24	-314,432	2138,138
34	9	-8,8	77,44	-681,472	5996,954
35	8	-9,8	96,04	-941,192	9223,682
Σ :			727	-13,64	39350,58

$$\bar{X} = 17,8; \quad S_x = 4.557; \quad n = 35$$

$$A_s = \frac{\sum (X - \bar{X})^3}{n * S_x^3} = \frac{-13,64}{35 * 4.557^3} = 0.028$$

$$M_{A_s} = \sqrt{\frac{6}{35}} = 0.17$$

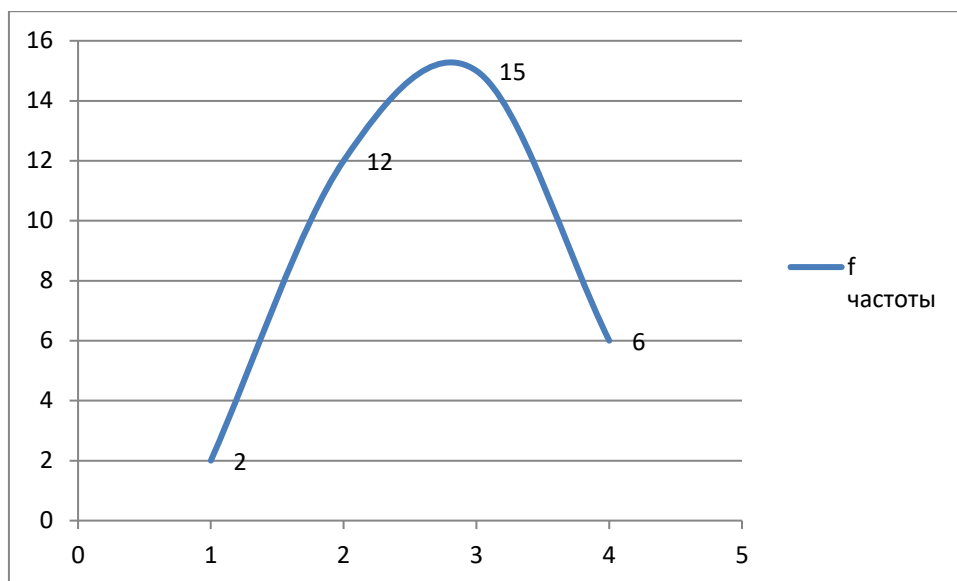
$$t_{A_s} = \frac{A_s}{M_{A_s}} = \frac{0.028}{0.17} = 0.164$$

По результату вычисления и по графику видно, что коэффициент асимметрии отрицательный (левосторонняя асимметрия). Большая часть испытуемых получили высокие баллы, значит, в тесте не хватает трудных и средних по трудности заданий.

Характеристика вспомогательной таблицы будет показана ниже в разделе построения диаграммы.

N п/п	X классы	f частоты
	25-30	2
1	20-24	12
2	14-19	15
3	8-13	6

По результатам вспомогательной таблицы составлена график

Определение эксцесса

Также рассчитывается коэффициент эксцесса (E_x), указывающий на вытянутость (+) или вогнутость (-) кривой нормального распределения.

$$E_x = \frac{\sum (X - \bar{X})^4}{n * S_x^4} - 3 = \frac{39350,58}{35 * 71,2} - 3 = 12,7$$

$$E_x - M_{E_x} = 2 * \sqrt{\frac{6}{n}} = 2 * \sqrt{\frac{6}{35}} = 0,34$$

$$t_{E_x} = \frac{E_x}{M_{E_x}} = \frac{12,7}{0,34} = 37,3$$

Эксцесс - отрицательный, по графику видно проявление мультимодальности. Эта кривая не является показателем нормального распределения, так как преобладает количество испытуемых с низкими или высокими результатами, чем со средними.

Список литературы

1 Аванесов В.С. Форма тестовых заданий.- М.: Центр тестирования, 2 изд. 2005 и 3 изд.2006 гг.

2 Аванесов В. С. Основы научной организации педагогического контроля в высшей школе. - М.: МИСиС, 1987.

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ КОСМЕТИЧНИХ ЕМУЛЬСІЙНИХ ЗАСОБІВ

Филоненко Юлія,

здобувач вищої освіти 5 курсу
Національний фармацевтичний університет, Харків

Ірина Герасимова

кандидат фармацевтичних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет, Харків

Юр'єва Ганна

кандидат фармацевтичних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет, Харків

Ярних Тетяна

доктор фармацевтичних наук, професор
Національний фармацевтичний університет, Харків

В останні десятиліття споживання косметичних товарів в усьому світі, в тому числі й в Україні, різко зросла. Найбільшим виробником косметичних товарів є США (близько 13% загального обсягу виробництва), приблизно стільки ж продукції виробляється в Європі. А також варто зауважити зростання популярності косметичних засобів виробництва Кореї [1].

Науково-дослідні заходи, освоєння нових технологій, художнє оформлення, рекламні заходи, сучасний підхід до товарної інформації та інших досліджень сприяли відродженню вітчизняної косметичної промисловості, поліпшення якості продукції, що випускається та підвищення попиту на вітчизняний товар.

Частка вітчизняних косметичних засобів на споживчому ринку України сьогодні досить висока і постійно збільшується. За оцінкою фахівців, кожен третій український покупець воліє купувати вітчизняну косметику через порівняно низькі ціни та досить високу якість, що робить вітчизняні косметичні засоби досить конкурентоспроможними. [2].

Багато українських підприємств випускають продукцію, яка за своїми властивостями та зовнішнім оформленням цілком може скласти конкуренцію широко розрекламованій імпортній косметиці.

Асортимент косметичних товарів дуже різноманітний за функціональним призначенням:

- гігієнічні засоби;
- косметичні засоби;

- декоративна косметика;
- захисні косметичні засоби;
- лікувально-профілактичні засоби;
- спеціальні засоби [3].

До групи гігієнічних засобів відносять миючі та очищувальні засоби.

До групи косметичних засобів входять засоби по догляду за шкірою, що покращують її стан і зовнішній вигляд.

Захисними властивостями володіють засоби, покликані охороняти шкіру від шкідливого впливу навколишнього середовища.

Лікувально-профілактичні засоби мають профілактичну функцію, наприклад, засоби, що рекомендуються при підвищеному вугровому висипанні.

До спеціальних засобів відносять відбілюючі креми, креми для масажу, антицелюлітні засоби тощо.

Часто косметичні засоби виконують одночасно кілька функцій – поєднують косметичну та декоративну, гігієнічну та захисну тощо.

Технологія виробництва косметичних засобів включає сукупність операцій, спрямованих на формування основних споживчих властивостей готової продукції, обумовлених рецептурою. Перелік та послідовність технологічних операцій визначається консистенцією та типом системи косметичних засобів. Основну масу косметичних засобів виробляють у вигляді рідких сумішей: розчинів і дисперсних систем (емульсій, суспензій та їх сумішей, тобто комбінованих систем).

Косметичні емульсії є основою ряду різних косметичних продуктів. Головна причина, по якій емульсії стали так популярні, – це те, що їх використання дозволяє об'єднати полярні та неполярні фази в одному продукті. Це забезпечує свободу вибору компонентів при складанні косметичної композиції.

Своєрідність емульсій проявляється в тому, що в залежності від умов їх отримання будь-яка з двох рідин, що утворює дисперсну систему, може виявитися як дисперсною фазою, так і дисперсійним середовищем.

Найпоширенішими косметичними емульсіями є косметичні креми і лосьйони різного призначення, в тому числі тональні креми, креми для гоління, крем-маски для обличчя та волосся з різноманітними діями [4].

Крем-фарби для волосся набули широкого поширення, завдяки зручності у використанні (тому що мають найбільш підходящу консистенцію для рівномірного нанесення на волосся та практично не фарбують шкіру голови).

Ще один вид косметичних емульсій – це дезодоруючі та антиперспірантні емульсії; крім виконання своїх прямих функцій по боротьбі з потом, такі засоби мають доглядати за шкірою.

Лосьйони мають рідку консистенцію, при застосуванні не вимагають втирання та після використання не залишають жирного або липкого сліду. Основою лосьйонів є емульсії «олія у воді».

Як приклад суміші – емульсія-суспензія – можна привести рідку туш для вій, яка представляє собою суспензію фарбувальних пігментів в емульсійній

основі типу «олія у воді». Завдяки наявності олійної фази в туші, поліпшується стан вій, а також підвищується стійкість туші за рахунок створення плівки [5].

Косметичні креми, що містять поряд з жировими та жироподібними речовинами воду, носять назву емульсійних. В основі кремів можуть бути як емульсії «олія у воді», так і емульсії «вода в олії».

Креми на основі емульсій «олія у воді» показані при нормальній та жирній шкірі, на основі «вода в олії» – переважно при сухій шкірі.

Емульсійні креми мають ряд переваг перед суто жировими. Додавання води до жирових складових надає крему приємний непрозорий вигляд, білий колір та типову консистенцію, збільшує еластичність крему та його охолоджуючі властивості. Важливим є те, що на шкірі після втирання водомістких кремів блиск значно менше, ніж після втирання безводних кремів, а всмоктуваність жирових речовин, здатних сорбуватись шкірою, прямо пропорційна вмісту води.

Усі водомісткі креми мають приємний вигляд, більш еластичні, легко наносяться на шкіру, в порівнянні з безводними кремами; консистенція їх не в такій мірі залежить від температурних коливань. Косметичні компанії у виробництві кремів віддають перевагу косметичній основі «олія у воді», тобто прямим емульсіям. Також на цій основі базується виробництво косметичного молочка та інших косметичних засобів.

Рідкі емульсії, незважаючи на знижений вміст жирів, за ступенем пом'якшення шкіри не поступаються кремам з високим вмістом жирових або жироподібних речовин. Пояснюється це тим, що шкіра здатна всмоктувати дуже невелику кількість жиру та для пом'якшення й «харчування» її достатній препарат, що містить 4-7% жирів та жироподібних речовин.

Якщо до того ж врахувати, що жирові кульки емульсій дуже малі та легше проникають в пори шкіри й міжклітинний простір, то стане ясным, наскільки емульсійні креми краще суто жирових [6].

Крім усього вищесказаного, емульсії мають виняткове значення, цінне в дерматологічному відношенні. У емульгованому стані, стикаючись з порівняно вологою поверхнею шкіри, жири не тільки не заважають нормальним функціям її, але надають емульсії позитивні властивості в сенсі швидкості всмоктування в шкіру та дії засобу як цілого комплексу.

Відсоткове співвідношення в складі косметики олій та води та їх комбінація вибирається кожної косметичною компанією в залежності від конкретних завдань та типу косметики. Наприклад, крем-гелі містять близько 3-5% олій, в той час як захисні креми можуть містити до 70% олій.

В якості ще одного прикладу можна навести той факт, що для засобів по догляду за шкірою обличчя, пропонованих на українському ринку, рецептури кремів повинні бути іншими, ніж традиційно використовувані в Європі та Америці. У зв'язку з різкоконтинентальним кліматом України найбільш переважними є легкі емульсійні композиції, часом ті, що на 90% складаються з води. Особливо це стосується теплого періоду року. Звісно, що в холодну

пору року (зиму) доцільно застосовувати засоби вже з більш високим вмістом олій, але не суттєво.

Таким чином, прями емульсії, в тому числі з невисоким вмістом масляної фази, є одним з найважливіших об'єктів косметичної промисловості. Розробники косметичних засобів повинні мати можливість отримувати композиції із заданим складом, що забезпечує функціональне призначення засобів, та бажаним споживчим виглядом.

В теперішній час дані про поведінку косметичних емульсій при введенні різних ПАР та високомолекулярних сполук практично відсутні. Це пов'язано як з тим, що склади косметичних композицій підбираються емпірично та є комерційною таємницею кожної компанії, так і з тим, що використовувані ПАР та високомолекулярні сполуки часто є сумішевими системами, а не індивідуальними речовинами, що ускладнює інтерпретацію одержуваних розробниками даних. Однією з основних проблем, з якими стикаються технологи при розробці нових рецептур, є проблема стійкості емульсійного косметичного засобу [5-6].

Список використаних джерел:

1. Алексеев А.А., Крутиков М.Г., Бобровников А.Э., Камалова А.Е., Оськин В.М. Лечение ожоговых ран с применением раневых покрытий «Биодеспол Материалы междунар.конф. ред. В.Д.Федорова, А.А. Адамяна: Сб.тр. – Москва, 2001. С.133-135.

2. Астраханова М.М., Охотникова В.Ф., Сокольская Т.А., Джавахян М.А. Разработка мягких лекарственных форм, содержащих растительные. Материалы Региональной медико – фармацевтической научно – практической конференции: Сб.тр. – Москва, 2006. С. 33.

3. Белопашко А.А., Шкаренков А.А., Енютина Е.Ю. Доклиническая оценка безопасности фитопрепаратов. *I Российский национальный конгресс «Человек и лекарство»*: Тез. докл. Москва, 1992. С.382.

4. Белоусова Т.А., Каюмова Л.Н., Горячкина М.В. Системные антибиотики в терапии бактериальных инфекций кожи и мягких тканей: фокус на макролиды. *Русский медицинский журнал*. 2011. Т. 19. № 21. С. 1317-1323.

5. Дедов И.И., Удовиченко О.В., Галстян Г.Р. Диабетическая стопа. М.: Практическая медицина, 2005. 188 с.

6. Джавахян М.А., Давыдова А.В., Комкова С.П., Семкина О.А. Современные основообразующие вещества в технологии мягких лекарственных форм. *Фармация*. 2015. №6. С.53-56.

DEPICTION OF SOLIPSISM IN MAX FREI'S LITERARY UNIVERSE

Baranov Sviatoslav,

Tutor

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Since ancient times, it has been believed that there is something incomprehensible in the phenomenon of consciousness. It was believed that consciousness is a manifestation of the immaterial, introduced by higher forces. If for the mythological worldview this order of things is natural, then with the change of paradigms and the emergence of natural science, the phenomenon of consciousness demanded an explanation.

Naturalists felt that the world obeys certain laws, but the lack of sufficient information did not allow immediately moving from a mythological to a scientific worldview. The machinery of the world was supported by gods and spirits. Craftsmen and mechanics resorted to methods approved by heavenly patrons and if the work was done correctly then the result came out worthy. Technology was a magical ritual. Even the fact that most of the manifestations of nature can be logically described by material causes was far from obvious.

However, over time, more and more observations were accumulated, and the need for gods became less and less. The process went on gradually, which was expressed in the long centuries of the dominance of the concept of the dualism of being [Priest, 1991]. The world is divided into material and immaterial, that is, into what we can explain without divine manifestation and what we cannot explain without divine manifestation. In this paradigm, the immaterial exists as if by itself. Consciousness is a phenomenon that lends itself extremely poorly to materialistic comprehension, obviously, it should be introduced from the non-material world. From the belonging of consciousness to the world of the ideal, the idea of the possibility of the existence of the soul outside the body logically follows, from which it is not difficult to bring the reasoning to the concept of the immortality of the soul. The influence of materialism grew, but while the gods of the lacunae retreated beyond the horizon, a solid stone of consciousness did not want to move. The years passed. The era of geographical discoveries has flown by, the industrial revolution has died down.

Attempts by physiologists to find the source of consciousness in the brain have yielded conflicting and strange results. One got the impression that although it is the brain that produces consciousness, the consciousness is not localized in the brain, but, as it were, distributed in it, moreover, several unconnected consciousnesses can live in one brain, and moreover, consciousness can split right in the course of the play.

The most significant physiological results were obtained from studies of patients with various disorders of the brain. The incidents proved that the function of long-term

memory is realized by the brain, and studies of patients with dissected corpus callosum showed that two separate cerebral hemispheres can be spoken independently [UVA, 2017]. Experiments have shown that consciousness tends to pathologically distort reality. It turned out that consciousness is out of tune with time, inadequately evaluates space, draws on what the eyes cannot see and ears do not hear, ignores objects under its own nose, can correct its own memory right along the way, and generally does not behave as simply as we would like to.

The development of computer science and the problem of artificial intelligence raised the question point-blank. The day is not far off when a computer will claim its intellectual property rights for scientific research, and we still have not agreed, can a piece of silicon have a soul and on what basis to issue citizenship to a robot?

Alan Turing in his article "Computing Machines and Mind" [Turing, 1950] suggested instead of the question of whether a machine has the ability to think, to consider the question of whether a computing machine can adequately play imitation, which, due to its versatility, computers reduces to the question:

If we take only one specific digital computer C, then the question is: is it true that by changing the memory capacity of this machine, increasing the speed of its operation and supplying it with a suitable program, is it possible to make C satisfactorily perform the role of A in the "game of imitation"? (Where A is a person)

It is not entirely clear from the text of the work how the concepts of "thinking", "intellect" and "consciousness" relate, but after reading the work, one gets the feeling that, according to Turing, these concepts are quite identical.

Turing's article established in cybernetics what is now commonly called the behavioristic approach, in which the presence or absence of an object of intelligence or consciousness is assessed only and exclusively by the behavior of the object.

Thirty years later, John Searle formulates the "China room" thesis [Searle, 1990], in which he points out that there may be no direct connection between intelligent behavior and the presence of intelligence. Searle's thesis generated a large wave of discussion and, apparently, was not always correctly understood. Criticism of the thesis boils down to the fact that although the performer himself may not understand the essence of the work, the entire system from the room, performer and instructions can have an understanding of the ongoing dialogue, which means that the thesis of the Chinese room does not show anything. Perhaps the thesis should be reformulated in a more extreme version that does not allow interpretation of the rules: Let the instruction be a sufficiently long conditional automaton with a trivial state in the form of a memorized sequence of input data. We use such constructions everywhere in engineering practice, for example, when parsing packets in network protocols. Such an automaton can play imitation, although the language does not dare call it reasonable. The automaton will not cover all possible scenarios, but with sufficient length and nesting, the switch-case-if-else construct can, with a high probability, deceive the examiner for a reasonable time. That is, in a reasonable finite time, the examiner will not be able to recognize the trick if the conditional construction is properly designed, and the examiner is not aware of the principle of its operation. This shows that a good imitation game is not enough to have consciousness or intelligence.

The obvious way to build a system that can solve the Turing test is to copy the human brain. Humanity has not agreed on whether it is possible to implement the processes occurring in the brain on a different computing architecture. The impossibility of implementation on a different architecture representing a universal Turing machine would mean that there is something in the brain outside the theory of algorithms. Such mechanisms have not yet been found in the brain, and for now we will have to be guided by the fact that everything that happens in the brain can be simulated on a computer with due diligence, memory capacity and speed. The objection that the brain is fundamentally analog or fundamentally impulsive is rejected by the consideration that a discrete system can imitate analog and impulse systems with any predetermined accuracy. But will a discrete copy of the brain be conscious?

To date, researchers have not yet developed a principled position on the question of what such consciousness is. The impossibility of formalizing consciousness has reached extreme forms in which it is argued that consciousness does not exist at all. This thesis is put forward by extremely authoritative and well-known people, such as the philosopher Daniel Dennett [Dennett, 1992]. The thesis may seem paradoxical and clearly contradicts the subjective experience of the one who is reading this text right now. But this conclusion, in fact, is extremely logical and is a consequence of the application of the scientific method to the issue of consciousness. The scientific method does not accept subjective assessments, and we know about the presence of consciousness only from subjective sensations. We have a fairly rich experience of scientific refutation of subjective, not confirmed by objective facts, experiences. So why shouldn't consciousness follow other metaphysical concepts that have ceased to be relevant? First of all, it is necessary to clarify the meaning of the word "existence". George Berkeley, the man who apparently felt the meaning of being better than others, said: "to exist is to be perceived." This is a solipsistic statement and it is more suited to subjective perception, which does not fit well with the scientific method. If we use the same definition, but reformulate it with respect to objective phenomena, it will sound like: "to exist is to be objectively observed." This is the definition of existence through the possibility of observation. We can observe how the brain works, but we cannot objectively observe, register with sensors, record the work of consciousness on tape. Hence, objectively, consciousness does not exist.

If he did not have consciousness, he would not be able to describe his perception, that is, his behavior would be different from that of a person. How can you describe what you don't know about? It is impossible to describe what does not affect your behavior, because it is behavior to describe. Of course, there is an option that a zombie is a pathological liar and knows in advance what to write, although it really does not experience anything subjectively, but such a condition takes us away from the question of the possibility of the existence of the equivalent of an unconscious person to the task of building a well-deceiving zombie (see Searle's thesis) and nowhere does not lead further. We are interested in another type of zombie, namely the one that has something to write.

In order to solve the problem of writing a book about your subjective experiences, you must have a strictly unambiguous subjective experience of your subjective experiences. That is, self-awareness. This means that if a robot can talk about how it

perceives the world and makes decisions, without resorting to pre-prepared answers, then such a robot will have to have self-awareness. Otherwise, what does he describe? The implementation of machine algorithms is performed in the form of some code, a program, but the robot generally does not have access to its code. Sooner or later, there is a level, the work of which the robot's analytical engine ceases to understand. We can see on the debugger screen how images are formed, words are analyzed, from which premises the movements flow, and how answers to questions are formed. The analytical apparatus of the robot has only a fraction of this information. The virtual machine is not identical to its implementation.

It is interesting to remember how the periphery of processors created by mankind works. Microcontrollers are designed to control physical processes. However, they execute the program, that is, the informational entity. One can often see surprise on the face of a person who has just begun to study microcontroller technology: "How can a C program influence when and how the LED is lit, because there is no command to light the LED in the processor's command system?" The question is really non-trivial. A program is something spherical in a vacuum that exists in its own virtual space, generated, for example, by von Neumann's architecture. In virtual space, there is no concept of the external world, it is closed in itself. Great ancestors solved this problem like this. Let some areas of the program's virtual memory have a special meaning. If we write special sequences of bytes into these cells, then the architecture perceives this as a command to interact with the outside world. The program sets a bit in the memory cell and the LED lights up. The reverse flow of information is also realized through memory areas.

You can see that the analogy with the work of consciousness is almost complete. The statement, thought, mental image of a certain type produced by consciousness set in motion the means of interaction with reality. The analytical apparatus cannot describe in detail its inner workings. He has no information. If you continue to ask the robot questions on various topics devoted to its interaction with itself, you will come to the conclusion that it somehow, but perceives itself, and the form of this perception is very far from the one written in the code.

Apparently, a sufficient condition for the phenomenon of subjective experience is that our robot has some simplified idea of itself, not as a physical object, but as a system for making decisions and analyzing information. Taking into account the decision making model in decision making is an important task. Taking into account the model of one's own behavior is quite capable of saving the control object in difficult situations, and therefore it is evolutionarily justified. This system allows you to evaluate your own behavior through the assessment of your own behavior through the assessment of your own behavior. And somewhere here, the archetype of one curious character, whose name is put in the title of the article, breaks through into the context of the presentation.

Max Frei is a character in a viral book series, a writer who goes by the homonymous pseudonym Max Frei. In the course of the plot of this endless branching transcendental self-looped narration, Max writes a book about himself, than he self-composes and self-creates, recursively bringing to life a qualitative result in the form of a creature named Max Frei [Frei, 2015]. And this, of course, is an extremely neglected metaphor, which is completely impossible to perceive outside the subjective

psychedelic experience from the position of objectivism. This means that self-awareness is inherent in any control system prone to self-reflection, if it has its own simplified model inside itself and tries to make predictions on its basis.

The conclusion is based on the principle "Something is, because this something cannot but be." We have shown that there must be some sense of self. The robot will have to build a model of its decision-making process, based on which it will answer our questions. Objectively, this will not lead to a qualitative change. Yes, inside he has some kind of model of himself. Just another model within a model. From an objective point of view, there is absolutely nothing interesting, but subjectively, the robot has a mechanism for evaluating itself as a kind of guided image. The robot can access the debugger and learn in detail the process of how it works. He will see the emergence of the image of surprise in the picture and mark the emergence of surprise in his subjective experience. From an objective point of view, the model simply studies how it itself works.

Although consciousness does not manifest itself objectively, it is nevertheless possible to determine which parts of the computing system are involved in projecting the phenomenon of consciousness and which are not. That is, in the objective world, consciousness is represented by its carrier in the form of a computational structure. If the structure is destroyed, then the phenomenon of one's own subjective experience of the object also ends, since there is no longer the object and the fact of observation.

Awareness of the surrounding world follows from the system's awareness of itself within the framework of the same method. That is, consciousness. Here everything is turned upside down, because it is usually believed that consciousness requires weaker conditions than self-consciousness and this may well be so, but if there is self-consciousness, then consciousness should appear. The existence of self-awareness is a sufficient condition for the existence of consciousness.

Self-consciousness exists as a subjective phenomenon of perceiving oneself as a computing system when solving the problem of analyzing its previous and predicting its future behavior, self-sustained by observing itself, and generates the phenomenon of consciousness by the fact of its existence. An objection is asked on the tongue. With the consciousness and the ability of the system to self-observation, everything seems to be clear. Systems must have the capacity for introspection. The robot must somehow evaluate the system with which it somehow evaluates. But what have we to do with those beautiful pictures that make up the essence of our perception with you?

In 1973, British physicist Brandon Carter formulated the "anthropic principle". The principle is that we could not wonder why the universe is so supportive of us if it was not. There would be no us, and the problem of the benevolence of the universe would be dealt with either completely different beings, or no one would be engaged.

It is also appropriate to apply a similar reasoning to the problem of consciousness. We have shown that something inside the object must perceive. So why shouldn't this something be you?

In fact, there really is an unresolved issue here. I know that you have to perceive the world as I do. I have proven this with my construction. I know that to a certain extent our perceptions coincide. I saw this in the philosophical zombie book, in which you wrote down how you perceive the world. But there are things you cannot describe.

For example, you cannot describe to me what red looks like to you. There are many things that cannot be covered in a philosophical zombie book. These things are collectively called qualia. "Qualia" is a term denoting how things look to us, although, in its history, it has been overly worn out and oversaturated with semantic interpretations. This work argues that the studied class of systems must somehow perceive the world, but it is not indicated how exactly, and this question is insoluble within the framework of this construction. Apparently qualia should be, but what it is - a mystery sealed with seven seals. As far as I know, no one has yet received a satisfactory solution. We have shown that consciousness influences behavior, but qualia does not influence it and therefore cannot be described in any way in a philosophical zombie book. A zombie can describe his perception to the point of qualia.

If we say that self-observation should produce consciousness, and the anthropic principle shows that for every system there is some unfortunate person who sits inside and perceives this matter, then we need qualia only in order to understand how this unfortunate person perceives specifically. So far we have only established the quality, but we do not know the details. And, apparently, no one knows the details yet, and therefore we will leave this question of philosophy and go to mathematics. We got that a certain phenomenon exists subjectively within itself, but from an objective point of view, it is very shaky. On this, perhaps, one could put an end to it, since the study of biased phenomena is not based on facts, but on closer inspection it turns out that the most interesting is just beginning. Indeed, we have some object. It, like all objects, has an objective representation in the form of a computing system that implements it and, what distinguishes it, has some special properties of subjective self-perception. These properties include a sense of instantaneous integrity and a sense of continuity in time. That is, the system observes itself as an integral and evolving phenomenon in time.

We will use the following method. We will mentally carry out actions on the object, watch what is happening to him objectively and ask him what he is experiencing subjectively at the same time, guided by intuitive considerations of ourselves, as beings possessing consciousness. Based on the consideration of these results, we will try to draw conclusions about the laws according to which this object exists and how it can be mathematically described. This shows that consciousness is not tied to the computing platform, but then it is tied to the computing process carried out by the platform, and the computing process is a type of information.

Norbert Wiener introduces the definition of information through negation: Information is that which is not matter and not energy. It is believed that information is contained in the structure of matter, as well as in the fields of interactions. Expressed in structure, information allows some operations that matter and energy do not. For example, copying. We know that, unlike matter and energy, in relation to which the conservation laws are fulfilled, any informational entity can be copied.

How could one consciousness split into two? If we go back to our definition and check the criteria for continuity and instantaneous integrity, we find that there are no contradictions. Both objects continually inherit from the original state and are integral. And yet it seems that there is a logical error here, because our subjective experience cries out that one consciousness cannot become two.

There is one difference between the examples. In the teleportation example, the object knows that something is happening, but in the world stopping example, it doesn't.

There is a thesis according to which we cannot verify in any way whether we are living in a simulation. But not only that, if we live in a simulation, we have no way to check if the world stops every minute for prevention. If the world periodically stops, then it turns out that this text began to be read by your continual ancestor, and not at all by you. This is how the classical approach works, but if we think of consciousness as a property of self-reflection of the system, then there is no paradox here, because consciousness is a phenomenon of subjective experience, and this experience exists only when the computational process is carried out.

Let's take an example to the absolute, let the simulation collapse, archive and rebuild on a new computer every time slice. In such a system, consciousness has nothing to do with a computer at all. The property of the computing platform is the essence of constant change. A moment ago, computing was quantum, now neural, transistor, lamp-based, fusion and decay processes, hydraulic systems.

Does this one consciousness speak or a billion different inheriting from each other continue the same thought? Despite the fact that the simulation is interrupted all the time, consciousness is whole and continuous. Can we say that every moment it is destroyed and formed anew? Can we say that such a discrete consciousness has qualitative differences from the continuous consciousness? If there are such differences, then apparently there is no way to subjectively observe them.

At any given moment in time, the object feels like a continuation of its previous state. The object on the other side of the teleportation beam is strictly certain that it was he who was just on the planet of departure, but the original object did not move anywhere. As with the world stopping experiment, the only way to eliminate conflict between the two personalities is to remove the original copy. Then subjectively it will look like a continuation of the same consciousness. The object on the other side will say that he is him, and no one can argue with him. Its original counterpart is being eaten by langoliers. In much the same way as they eat up the one who started reading this sentence. The thesis that someone else could have lived a moment ago leads to the conclusion that consciousness only seems to last in time. This phenomenon should be considered in more detail. Consciousness can remember its past. This means that the previous states of consciousness are stored in some form of memory, which, from an objective point of view, looks like an information structure, where consciousness constantly registers (copies) information about its current state. Subjectively, it looks like memorization, but objectively, it is a non-stop recording in the event log (possibly with the removal of some information). It seems that memory is the only thing that connects your mind with the one who poured your tea. I argue that no one, not an objective observer, nor the settler himself at an end point in time will be able to distinguish between these options. There is no difference between the resulting situations, either subjectively or objectively.

If we admit that a sufficient condition for the continued existence of consciousness is the continuity of the perception of one's existence in the past (that is, I remember that I am continuous), we will have to admit that there is no fundamental difference between options A and B. Intuitively, it seems that this is not so. To bring the rules in

line with intuitive expectations, we have to impose a condition of continuity of change. It is not enough for the consciousness to remember that it is continuous. It is necessary that the changes be gradual and then everything seems to be in order, or so at least it seems.

The reason is, again, continuity. Consciousness wants to perceive (perhaps this is not specific for all types of consciousness) itself continuous and does not accept instant jumps.

Consider the moment of falling asleep. In many cultures, falling asleep is considered a temporary death, and there are even rituals aimed at understanding who returned from another world: the owner of the body or an evil spirit. This is the result of an outright doubt that sleep maintains continuity. Above, we saw that even during the transition to the immediately following moment of time, the continuity can be questioned. What can we say about sleep ... It seems that human consciousness is not ready to perceive itself as a set of discrete states. Perhaps this is characteristic of our form of consciousness, and maybe consciousness in general. Since we decided to consider the intuitive assessment of consciousness as a measure of the admissibility of an operation on oneself, then, depending on this assessment on the part of a particular consciousness, the answer to the question of teleportation and other similar operations may change. We considered consciousness as some indivisible unit, which either is or not. But from now on, things get more interesting.

The variant of spontaneous generation of consciousness in a metal head, probably equipped with a CPU, and implementing its thinking apparatus on an analytical machine, is interesting, but the human brain does not work like that.

The philosopher Daniel Dennett points out that the structure of the human brain is more like a colony of cooperative termites than a computer running a centrally controlled program. The human brain does not have a major decision-making center; this structure is more like the democratic apparatus of a bunch of fractions of neural groups. Groups constantly compete with each other, implementing the behavior proposed by the one that will be most convincing. This structure is evolutionarily justified. Indeed, it is much easier to obtain it by evolutionary methods than something like a CPU, and the stability of such a structure is incomparably higher. The CPU can be disrupted by biting one wire, and napalm is needed to lime the termites. The peculiarity of the architecture of the computational process leaves an imprint on the phenomenon of consciousness produced by it. The architecture of the human brain is literally designed to be populated by a bunch of different minds. This is proven by many patients with psychological disorders, as evidenced by studies of patients with dissected corpus callosum.

An interesting question is, what does consciousness feel when another consciousness dwells in the same body? How can we investigate this within the framework of theory? Unfortunately, the brain is a rather complex subject for thought experiments. We know too little about swarm computing. You will need a simpler model.

Can the consciousness realized on the CPU experience the phenomenon of separation? Surprisingly, it can. Suppose that the analytical engine works in such a way that it implements two threads of computation that produce their own consciousnesses.

Each of the streams has its own memory and its own opinion about its continuity and instantaneous integrity. Both streams receive information (sometimes different), have different goals and form different teams, sometimes conflicting. And what is characteristic, they do not know about each other. As mentioned above, the analytical engine in the general case cannot observe its structure and follow the process of its work. She does not understand how the machine she drives works. For consciousness, consciousness parallel to it is just another feature of the control object.

However, let the system work in such a way that some of the outputs of the first thread of execution are available to the second and vice versa. The system does not know its mechanism and has no idea how exactly it receives this data. Maybe this is the result of her work or ephemeral intuition, but the more common data two processes have, the more they are similar to each other. There is a continuous space of possible options from complete separation to complete merging. It is appropriate to speak about the degree of coherence of these consciousnesses.

Let the streams be sufficiently separated. Suppose we have two channels of communication with the machine, for example, one is verbal and the other is written. Let it be more natural to process verbal information in stream A, and written information - in stream B. Then we can talk with two consciousnesses independently.

Consciousness A cannot directly establish the presence of consciousness B in the same body either under conditions of low or high connectivity. This is possible only by indirect signs, however, the theory predicts a hypothetical possibility when consciousness A and consciousness B somehow, guessing about their mutual presence, develop a system of symbols with the help of which they begin to communicate with each other. Let's say they communicate through some common area of memory, where consciousness A writes a question, and consciousness B writes an answer. Although consciousness A cannot directly distinguish this area of memory from those special machine registers, which we talked about above, it notes that the responses that appear in these cells are reasonable, and therefore may be the result of the work of the adjacent consciousness.

How many information processes that know nothing about each other? The theory predicts that swarm consciousness is a curious thing. It works great under separation conditions and seems to piece together a single consciousness in conditions of sufficient computational connectivity.

Consciousness can build other consciousnesses within itself. In this work, I tried to consider consciousness as an object and establish what laws it obeys. If we accept the concept of the emergence of self-awareness as a result of recursive observation of oneself, it is possible, despite the subjectivity of the phenomenon, to derive some patterns of behavior of this information object.

We hope that the article will bring some certainty to the question of whether artificial intelligence can have consciousness, and according to what laws such consciousness will exist, which is clearly shown on the example of Max Frei's cosmos. Even if the reader does not accept the thesis that the consciousness of a human being can be constructed in the way described in the article, he can nevertheless use the analysis carried out when working with technical products that have analytical

apparatus of the considered type, since the phenomenon of a "surrogate of consciousness" will be it is inherent in what is shown in this work.

References:

1. Dennett, D. C. (1992). *Consciousness Explained* (1st ed.). Back Bay Books.
2. Priest, S. (1991). *Theories of the Mind* (Penguin philosophy). Penguin Uk.
3. Searle, J. R. (1990). Is the Brain's Mind a Computer Program? *Scientific American*, 262(1), 26–31. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0190-26>
4. Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *PhilPapers*. <https://philpapers.org/rec/TURCMA>
5. Universiteit van Amsterdam (UVA). (2017). Split brain does not lead to split consciousness. *ScienceDaily*. Retrieved May 9, 2021 from www.sciencedaily.com/releases/2017/01/170125093823.htm
6. Макс Фрай: Никогда не знаешь, где тебе повезёт. (2015). Макс Фрай: Никогда не знаешь, где тебе повезёт. <http://max-frei.net/>

PROBLEM ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE DISTANCE TEACHING UNDER PANDEMIC RESTRICTIONS

Chorniy Vira

Ph.D., Associate Professor
Lviv Ivan Franko National University

At present, in the context of pandemic COVID – 2019 the issue of foreign languages training is becoming increasingly important. The peculiarity of teaching a foreign language is that in addition to mastering a foreign language competence students must master communicative competence. This fact makes it difficult to transfer a foreign language learning to distance format.

A specialized educational environment and the latest information technologies were applied to achieve this goal. It helped to exchange information remotely. Moreover, before completing the tasks in a specialized educational environment trainers cooperated with students to explain the new material [2, p.102].

There are a number of features of a more theoretical approach when we consider teaching of a foreign language in the traditional format, in particular, in a non-linguistically specialized university. Thus, the basis of training is a context of a specialized orientation in a foreign language within specific professional vocabulary, terminology and grammatical structures under the traditional full-time format. To master oral speech in professional field in a foreign language in future special training exercises are to be used which are close to real professional situations and are “lost” in the audience with the use of dialogic speech [5, p. 149].

Learning a foreign language with the help of information and communication technologies (hereinafter, ICT) is constantly changing and updating process in terms of technological innovation. In this context the established traditional notions of foreign language teaching are undergoing significant changes [1, p.76].

Among the advantages of using ICT compared to traditional face-to-face training practical conveniences are the following: 1. Flexibility in time factor (some of the classwork can be done outside of class time). 2. Reduction of transport and time expenses. 3. Possibility to organize practical classes, consultations, tests and exams, resting both individually and for group work. Qualitative changes include opportunities such as: online video conferencing platforms (Zoom, Skype, Microsoft Teams, etc.); the using of an interactive whiteboard; creating of simulators and on-line tests on definite topics (for example, on Quizlet platforms, Google Forms, etc.). All these will allow us to practice lexical and grammatical material, participate in electronic educational environment within useful links to video resources for material revision and consolidation as well as independent work. In addition, an individual format of cooperation is available through the trainer’s control of students’ knowledge with the help of audio and video recording of some type of individual tasks. These facilities do not only consolidate knowledge but also increase motivation to study a foreign language using interactive form of such activities. In addition, technologies such as

online testing allow trainer to quickly obtain test results automatically and students can increase the level of their internal self-esteem [4, p.218].

Disadvantages of distance learning are the following: not all the students at the professionally oriented universities have the potential to learn a foreign language or do not possess sufficient computer literacy in this sphere of education and require additional individual consultancy. The issue of computer literacy and mastering of modern educational on-line servicing also appeared before trainers. Fortunately, pedagogical employees have been actively practicing to master remote technologies since the start of epidemic. Thus, educational institutions send trainers for advanced training to various specialized distance learning courses to improve the relevant competences.

In addition to the lack of knowledge in modern computer technology a huge number of technical problems were revealed. For example, not all participants in educational process had access to high-speed Internet to practice video communication during classes or get this connection in normal quality (without delay and sound, image) distortion [3, p.147]. Not all students and trainers had sufficient equipment: a webcam, a microphone and computer itself. At the same time technical failures occurred on the platforms with the increases user load. In addition, there was an abuse on the part of students who justified their absence from classes by poor video link or their refusal to respond to technical problems. This issue was especially vital during the examination period when students could use available Internet resources and any other sources of information when writing test due to the impossibility of objective control by the trainer [2, p.103].

Thus, the analysis and practical experience proved that distance learning of a foreign language has more advantages than disadvantages. But it cannot be the main form of gaining knowledge, it must be only additional. It is necessary to combine both innovative computer technologies and traditional teaching methods for the most successful mastery of communicative competence of students and ability to communicate on professional topics.

References:

1. Godzhaeva N.S. Peculiarities of teaching foreign languages in the conditions of universal distance learning at Kemerovo State University: problems, experience, prospects / N.S. Годжаева, J.N. Tochilina // Questions of education and psychology: monograph (Cheboksary, November 30, 2020) / ch. ed. J.V. Murzina - Cheboksary: ID "Wednesday", 2020. - Pp. 73-82.
2. Kolyada N.A. Teaching a foreign language in non-language universities in the XXI century. // Academic Bulletin of the Rostov Branch of the Russian Customs Academy. 2020. № 2 (39). Pp. 99-105
3. Loseva E.S., Gozalova M. R., Makarova A. I. Problems of distance learning in foreign languages at the level of higher education // ANI: pedagogics and psychology. 2019. №3 (28). C. 145-148
4. Polat E.S. Modern pedagogical and information technologies in the education system: textbook. manual for students, higher textbook routine. 3rd ed. M. : Akademiya, 2010. 368 s.

5. Fomina T.N., Zelenova T.G. Innovative technologies for teaching foreign languages in a non-language university // Yaroslavl Pedagogical Bulletin. 2003. №1 (34). Pp.148-153.

KAZAKH-ROMANIAN LITERARY RELATIONS

Mashakova A.

PhD Philology, Leading researcher
M.O.Auezov Institute of Literature and Art,
Almaty, Kazakhstan

The study of Kazakh-Romanian literary relations represents scientific-cognitive and substantial interest for domestic literary criticism, since until now this topic has not been the object of special research.

Literary translation plays an important role in the development of contacts between national literatures. It is the impetus for cultural rapprochement of the peoples, and establishment of friendship and mutual understanding between them.

In 1950, the first book "Abai" by the Kazakh writer Mukhtar Auezov was published in Romania, and later in 1961 this novel was published in two books.

M. Auezov's creative work was of exceptional importance in the process of formation of international literary ties of the Kazakh people. Novels and stories of the great Kazakh writer have been translated into more than 50 languages of the world nations. The works of M.O. Auezov were published in millions of copies in the CIS and foreign countries. The central work in the creativity of Mukhtar Auezov – is the novel-dilogy "Abai's Way" – has been translated into various foreign languages.

The emergence of M. Auezov's novel-dilogy in Europe caused many positive responses in the press. A number of foreign reviews resulted from M. Auezov's personal contacts with foreign literary figures. Some contacts were established in Moscow, where, in particular, the Kazakh writer met the Romanian writer Viktor Vintu.

In 1957 V. Vintu met with M. Auezov on the eve of his trip to Hiroshima (as part of the Soviet delegation) in connection with the anniversary of the victims of the first atomic explosion. Their conversation took place in the hotel "Moscow". In the life of M. Auezov, 1957 was three times anniversary year: 60th birthday, 40 years of literary activity and 25 years of teaching at Kazakh University. V.Vintu asked Mukhtar Auezov to tell about his life. The novel "Abai" – the first work of Auezov, printed in Romanian, was published without introduction and without biographical data of the Kazakh writer. Therefore, this conversation, which was further published in the Romanian press, was of great importance for acquainting the readers with the personality of the Kazakh writer.

In the article "The Revolution and Biography of Mukhtar Auezov" Viktor Vintu shared the following impressions: "I was not familiar with the akyns, I did not go to the auls and I didn't even hear the sounds of dombra. And yet, a short meeting with one of the most famous sons of Kazakhstan – Mukhtar Auezov – left the impression that I had already seen and heard all this. I owe this to him, the creator of many legends, one of which about Abai – the poet-educator, the founder of the Kazakh written literature, sounds now in 25 languages of the globe" [1].

Describing the childhood years of the Kazakh writer, V. Vintu shows the life of the Kazakh people at the beginning of the XX century and such characteristic feature as life in large tribes in the steppe. The Kazakhs were engaged in livestock production and led nomadic lifestyle. V.Vintu notes that since childhood M.Auezov has been striving for education. First he studied at madrasah, then he entered Russian school. M. Auezov dreamed of becoming a teacher, but the revolution expanded the horizons of his dreams. He was admitted to Tashkent University, and a year later – at Leningrad University, and completed his postgraduate studies.

Talking about the literary creativity of M. Auezov, V.Vintu recalls his dark eyes, calm and gentle gaze, which so much suited the high forehead of the sage. In conclusion, V.Vintu shares his impression of the meeting: “After meeting Mukhtar Auezov, I was struck by his special ability to recreate the atmosphere of Kazakhstan in simple hotel room in the center of Moscow” [1]. The distant lands, so dear to M. Auezov, have now become close to the Romanian writer as well.

Mukhtar Omarkhanovich was actively involved in social activities. He was a member of the Presidium of the Union of Writers of the USSR, Lenin Prize Committee, Soviet Peace Committee, Soviet Writers Solidarity Committee of Asian and African Countries, Presidium of the Academy of Sciences of Kazakhstan and was twice elected a Deputy of the Supreme Soviet of Kazakhstan. In addition, he participated in the work of other public organizations, writers' congresses, plenums, international forums.

So, in 1959 at the congress of the writers of Afro-Asian countries in Tashkent, he met his Romanian colleague Toma Gheorghe Mayorescu. By that time, the novel "Abai" had already been translated into Romanian, and therefore, in the conversation, Mayorescu showed special interest in the biography and creative work of the protagonist of the novel. Mukhtar Auezov told about himself and how the novel "Abai" was created, how he collected information about Abai bit by bit. Mukhtar Auezov ended the conversation with reflections on the creative path of Abai, who passed away at the age of 60, who knew the love of the people, but did not see most of his works published in print. It is interesting that at that time Auezov was also 60 years old; thanks to his novels about Abai, translated into many world's languages, the whole world learned about the great Kazakh poet.

Other translations of the books by Kazakh authors into Romanian are also noteworthy. In 1952 in Bucharest the novel "A Soldier from Kazakhstan" by Gabit Musrepov was published in Romanian, and in 1954 the novel "Karaganda" by Gabiden Mustafin was published by the publishing house "Cartea Rusă".

At the present stage, the development of scientific dialogue between Kazakhstan and foreign countries is taking place in the world context of globalization, when the isolated development of national cultures and science becomes absolutely impossible. Kazakh-Romanian cooperation in the field of literary criticism is developing in the form of joint scientific projects, participation in international conferences, exchange of scientific experience.

In 2011, the Romanian literary critics from the Jassy University named after Alexandru Ioan Cuza (Jassy) – Doctor of Philology, professor, literary theorist, Slavic studies scholar Bogdan Cretu and Doctor of Philology, professor, Slavic studies

scholar, translator Lilia Kotorcha took part in the preparation of the joint monograph "The Latest Foreign Literature" of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty). In the section prepared by them, contemporary Romanian literature was analyzed comprehensively. It includes the Romanian literature of the diaspora, and literary criticism, poetry, and prose. Literary genres are presented quite thoroughly. For example, Romanian prose consists of four parts, entitled as follows: old novelists in new historical and cultural context; writers of the eighties face to face with the novel; neorealism and verismo: a novel-parabola; fiction. Analyzing poetry, the authors consider the creativity of the poets of the middle generation who began their career in the 1970s and the work of young poets who declared about themselves at the beginning of the XXI century. The analysis of the works that were previously unpublished or prohibited, because they did not fit into the mainstream and ideology of socialist realism is interesting. In conclusion, the authors of the section write: "We are confident and hope that we were able to introduce the readers to the diversity of the Romanian literature of the XXI century, not forgetting about its true and great victories of the past, widely using which, it strives for true universality. We see new Romanian literature, nurtured not only by national traditions, but also by common human and artistic values, sufferings and enriched by historical experience of the previous centuries" [2, p. 129].

The publication of the scientific monograph by K. Nurgali, S. Ananyeva "National Literatures in Dialogue" with the foreword by the Romanian literary critic L. Bergenaru in Romania in 2017 by the publishing house "Pim Iași" is an interesting fact of the Kazakhstan-Romanian cooperation.

The reverse process of translating the works of the Romanian authors into the Kazakh language should also be noted. In 2000, the poet Shomishbay Sariyev translated the poems of the Romanian poet Mikhail Eminescu into the Kazakh language.

So, in this article, the attempt to investigate the development of Kazakh-Romanian literary relations was done. In the XX century, according to the reviews of the Romanian critics, publications of the books in the Romanian language, one can see how the interest of Romanian readers to Kazakh literature increased. In the XXI century, relationships in literary criticism were most developed. As a result, Kazakhstani readers got the opportunity to get acquainted with the Romanian literature. Current situation in Kazakhstan creates favorable opportunities for deep understanding of the history of the Kazakh literature development, and in this process the importance of studying it in the context of international literary relations is increasing.

References

1. Victor Vintu. *Revolutia si biografia lui Muhtar Auezov // Contemporanul.* – Bucuresti. – 1957, 18.10. – P. 3.
2. *The latest foreign literature. Joint monograph.* – Almaty: Zhibek Zholy, 2011. – 584 p.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ *GIANT* ТА *ENORMOUS* УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМІВ КАНАЛУ BBC “THE BLUE PLANET” ТА “LIFE”)

Береговенко Наталія,

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківський національний аграрний університет

Основними формами існування матерії є час, рух та простір. Параметричність є однією з фундаментальних якостей останнього. Люди різних національностей завжди усвідомлювали різницю у розмірах осіб та предметів і відчували потребу передати її у своєму мовленні. З'являлися відповідні лексичні одиниці, які були покликані якнайточніше пояснити розмір когось або чогось-небудь. Мовні одиниці зі значенням величини є, очевидно, однією з найдавніших лексичних груп будь-якої мови [1, с. 54].

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується посиленою увагою до системного аналізу та структурування лексичного складу мови, зокрема назв розміру. Праця присвячена дослідженню параметричних прикметників в англійській мові та способів їх перекладу на українську та російську мови на матеріалі фільмів каналу BBC “The Blue Planet” та “Life”. Під поняттям «параметричні прикметники» ми розуміємо прикметники, які означають великий чи малий розмір предметів та об'єктів навколишнього світу.

Незважаючи на значні досягнення вітчизняної та зарубіжної лінгвістики у вивченні параметричних прикметників та неослабний інтерес вчених до них, не розв'язаним й досі залишається ряд проблем. Так, проблема польової семантики прикметників з їх широким діапазоном лексичної сполучуваності належить до недостатньо вивчених, хоча вони досить багаті своєю семантикою і активно вступають в синонімічні та антонімічні зв'язки та відношення. Крім цього, недостатньо висвітлена проблема адекватного перекладу та вибору лексичного відповідника з широкого ряду синонімів, які входять до лексико-семантичної групи параметричних прикметників, що і є новизною нашої праці. Це зумовлено тим, що синоніми нерідко характеризуються тільки незначними семантичними і стилістичними відмінностями, про які зазвичай не здогадуються люди, які вивчають англійську мову, але які обов'язково потрібно знати перекладачеві, щоб зробити правильний вибір варіанта перекладу. Окрім того, новим є і матеріал дослідження – англомовні фільми та їхній усний синхронний переклад, який нами фіксувався у письмовій формі. Перекладознавчий аспект розглянуто з погляду множинності текстів перекладу.

Параметричний прикметник *giant* (3,1%) походить від давньофранцузької (XIV ст.) – *geant*, який запозичений з латини *gigas*, а до цього з грецької – *gigas*, *gigantos*. Слово може реалізувати значення: 1) *гігантський, величезний* [2, с. 15].

У матеріалі даний прикметник відтворюється адекватно, при цьому його партнерами в основному є назви створінь на зразок: *pusnopia* (1a), *cuttlefish* (Life, VIII, 20:59), *octopus* (Life, VIII, 31:31), *bulldog* (Life, II, 37:30), *straw-coloured fruit bat* (Life, III, 16:33). Інколи *giant* може підсилюватися порівняннями, напр.:

(1a) *Pusnopia, a giant sun star the size of a dustbin lid* (Life, VIII, 31:03).

(1б) *Пікноподія, велетенська зірка, розміром з поверхню урни для сміття* (Життя, VIII, 31:03)

(1в) *Пікноподія, гігант розміром с кришку мусорного бака* (Жизнь, VIII, 31:03).

Отже, прикметник *giant* відтворюється при перекладі адекватно без використання будь-яких трансформацій. Матеріал дає підставу зробити висновок, що контекстуальними партнерами цього прикметника здебільшого виступають назви створінь.

Прикметник *enormous* (2,8%), який є синонімом вище згаданих *giant*, *immense*, *huge* походить з латинської *enormis* “*out of rule, irregular, shapeless, extraordinary, very large*”. Даний прикметник може реалізувати значення: 1) *надзвичайно великий за розміром чи величиною* [2, с. 11]. У дослідженні було виокремлено найпоширеніші еквіваленти для даного прикметника: *величезний*, *велетенський* та *великий* для української мови та *громадний* та *огромный* для російської мови. Як і прикметник *great*, *enormous* часто вживається з абстрактними іменниками: *variety* (BP, II, 46:00), *skill* (Life, II, 02:30), *effort* (BP, I, 12:45). У більшості випадків *enormous* відтворюється адекватно, інколи, щоправда, перекладач використовує трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої (адвербалізація). В окремих випадках *enormous* супроводжується компаративними структурами, як-от:

(2a) *Ostracod – it`s a size of a pea, but that`s enormous for an ostracod* (BP, II, 18:38).

(2б) *Остракод – розміром з горошину, хоча і це неймовірно багато для нього* (Планета, II, 18:38).

(2в) *Остракод – розміром с горошину, но и это много для остракода* (Планета, II, 18:38).

Отже, прикметник *enormous* отримує адекватне відтворення при перекладі. У матеріалі засвідчена невелика кількість випадків використання трансформацій при перекладі, а саме: заміна слова однієї частини мови на слово іншої (адвербалізація).

Список літератури

1. Архелюк В. В. Прикметники розміру в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. В. Архелюк. Чернівці, 1999. 213 с.
2. Афанасьева О. В. Лексическая сочетаемость английских прилагательных, обозначающих большой размер (big / large, vast, enormous, immense, extensive, ample, expansive) в современном английском языке : автореф. дисс. на соиск.

учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / О. В. Афанасьева. М., 1977. 20 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

3. BBC : Блакитна планета (серії 1 - 8): Продюсер серії Алістер Фотергілл, продюсери Алістер Фотергілл, Енді Біатт, Марта Холмс, оператор Рік Розенталь, музика Джордж Фентон, ведучий Девід Аттенборо, 2001.

4. BBC : Голубая планета (серии 1 – 8) : Продюсер серии Алистер Фотергилл, продюсеры Алистер Фотергилл, Энди Биатт, Марта Холмс, оператор Рик Розенталь, музыка Джордж Фентон, ведущий Дэвид Аттенборо, 2001.

5. BBC : Життя (серії 1 – 10): Продюсер серії Марта Холмс, виконавчий продюсер Майкл Гантон, продюсери: Руперт Баррингтон, Адам Чепмен, Марта Холмс, Нейл Лукас, Патрік Морріс, Тед Оейкс, ведучий Девід Аттенборо, композитор Джордж Фентон 2009 .

6. BBC : Загадки природы : Жизнь (серии 1 – 10) : Продюсер серии Марта Холмс, исполнительный продюсер Майкл Гантон, продюсеры: Руперт Баррингтон, Адам Чэпмен, Марта Холмс, Нейл Лукас, Патрик Моррис, Тед Оэйкс, ведущий Дэвид Аттенборо, композитор Джордж Фентон, 2009.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ А. ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ

Кус Наталія

здобувач вищої освіти філологічного факультету
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Олексин Наталія Миколаївна

викладач кафедри світової літератури та славістики
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
Україна

Француз Антуан де Сент-Екзюпері є одним із тих мислителів творців, які духовну кризу епохи сприймали як найбільше соціальне зло. Дивлячись на цілковитий крах культури, Екзюпері намагався працювати у сфері відновлення системи гуманістичних цінностей. Він, на відміну від письменників-сучасників, заперечує те, що людина у своїх діях несе абсурдне начало, виходячи з твердження що і сам світ є абсурдним. Автор намагався створити ідеальне суспільство що відповідало б за своє майбутнє.

Формування особистості як такої, постійні роздуми про потреби, проблеми людини, дали можливість письменнику сформувати власну, авторську концепцію людини, яку згодом бачимо в казці-притчі «Маленький принц».

Сент-Екзюпері, усвідомлюючи весь трагічність людського існування, не втратив віру в те, що людина є найвищою інстанцією творіння, в її надособливе призначення на Землі. Сене людського буття, існування, вирішення буденних проблем, автор визначав як «велику справу», вважав, що тільки активність у житті формує людину, багатить її різноманітними цінностями, основною з них – духовністю. Основною ідеєю життя, – була участь, участь в житті яка супроводжувалася дією. Отже, саме такий екзистенціальний досвід, така життєва картина у поєднанні з філософським баченням буття наштовхнула Сент-Екзюпері на висновок, що життя людини – це постійний процес духовної зрілості, духовного становлення.

Розуміючи, що життя це єдина і вища цінність, – письменник малює її довершеність, неповторність, надає повну, завершену форму.

Поетична своєрідність Антуана де Сент-Екзюпері відзначається філософськими і естетичними поглядами, які формувалися завдяки впливу атмосфери духовності першої половини ХХ століття. Цей період ознаменувався станом кризи культури, зокрема, гуманістичної культури, автор прагне знайти вихід з даного кризового стану, в ролі критика тогочасної культури виступив Фрідріх Ніцше, який не бачив в «диких чагарниках стомленої культури свого віку жодного клаптика плодоносного і здорового ґрунту: скрізь порох, пісок, заціпеніння» [5, 173]. Витоки кризи культури німецький філософ знаходить в античності, в тій «теоретичній людині» Сократа, з якого «починається нечуване

тиранування розуму і моралі, що витіснило життя в несвідоме і підмінило його в інструкції з експлуатації життя» [5, 171]. Тому в утвердженні особистості Екзюпері як філософа важливе значення і роль мав, зокрема філософ, мислитель Ніцше, який палав ідеєю, що людина, за своєю сутністю, не може «використовувати всі багатства своєї природи», для того щоб у повній мірі виявити себе, а, отже і Сент-Екзюпері, як його «філософ наставник» своє метою вбачав пробудити, віднайти в кожній людині бажання жити, бажання плекати віру в себе, віру в завтрашній день. «Мені потрібна нова еліта, – говорив Заратустра, – яка на нових скрижалях знову напише слово «благородний» [5, 180]. Сучасна людина в розумінні Ніцше – це лише ступінь до чогось досконалішого. Мета людства – подолати себе в ім'я вищого ідеалу. Так народжується центральна ідея учення Ніцше про «надлюдину», яка володіє волею до влади як творчої активності. М. Гайдеггер указує, що для Ніцше воля – це прагнення стати сильнішим, прагнення рости [5, 122]. Саме про те говорить і Сент-Екзюпері, який вважає, що «потрібно невсипущо стежити, щоб в людині не спало велике, потрібно його примушувати служити тільки значущому в собі» [5, 126].

Основними стимулами, які сприяють формуванню, зростанню особи, письменники називають страждання, напругу, небезпеку, жертву. «Частково за допомогою примушень і страждань, я примушую тебе переродитися, щоб ти нарешті відбувся», – так міркує король з «Цитаделі». Слова Заратустри про те, що твердість, сила і небезпека служать моральному і фізичному підйому людини, дають підставу говорити про близькість думок Сент-Екзюпері і Ніцше»[43, 176].

Та, попри спільні моменти світобачення, місця і ролі людини в суспільстві є певні відмінності, а саме не можна не відзначити Сент-Екзюпері як особистість, яка, насамперед, не ставить людину на місце творця, Бога-творця, а наближає її до абсолюту, божественного абсолюту, саме такі погляди письменника співзвучні та спостерігаються з поглядами філософа мислителя Тейяра де Шардена, творчість якого в особливий спосіб відзначилася щодо формування світоглядної концепції французького письменника. Саме бажанням звільнити людину від стану відчаю, стану вагань, – стало наріжним каменем і спільною рисою Тейяра де Шардена і Сент-Екзюпері. Вони створюють концепцію еволюції, як окремої людини, так і цивілізації в цілому, тут варто відзначити, що Екзюпері набагато зближується з Т. де Шарденом не тільки з поглядами, але й зі стилем листа, тематикою творів, елементами поетики.

Світогляд письменника проявляється не лише в тогочасній дійсності, головною мірою на формування його як людини, філософа, митця мало походження аристократичне, а головно – виховання. Зрозумілим є те, що ознаки віросповідання, прищеплені в родині, навчаючись в езуїтських коледжах, супроводжують Екзюпері протягом всього життєвого і творчого шляху; поза сумнівом є і вплив культури Середньовіччя на естетику письменника, де характерним є сприйняття світу як цілісної системи. Читаючи Антуана де Сент-Екзюпері, відчуваємо велику радість духовного спілкування з Людиною, Митцем, Філософом, Другом. Письменник, у своїй казці, порушує надзвичайно важливі філософські проблеми, на кшталт, що таке суспільство, людське

суспільство, напрямок руху земної цивілізації і Всесвіту загалом, справжні й фальшиві цінності життя, боротьбу бездуховного і людського, значення краси, дружби, кохання. Та найважливішим у творі питання як повернути людині втрачений духовний сенс, як зробити Людину щасливою. Головним меседжем Антуана де Сент-Екзюпері, – є повернення Людини до самої себе, до одвічних цінностей віднайти сенс буття; головне, щоб людина змогла відродити й зберегти в душі своїй дитяче, чисте світосприйняття.

«Маленький принц» Екзюпері є саме тим прагненням скерувати людську особу на шлях вдосконалення, на шлях максимальної самореалізації, де головним орієнтиром, що визначають цей шлях є традиційні цінності, ті цінності, на яких і ґрунтувалася християнська цивілізація.

Висновки. На основі проведених досліджень, поставленої мети досягнуто. З'ясовано основні чинники, що вплинули на формування художньої концепції людини і світу Сент-Екзюпері в епоху духовної кризи, досліджено проблему формування особистості у творчості письменника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антуан де Сент-Екзюпері. «Маленький принц». Проблема жанрового своеобразия. //Зарубежная литература XX века. Практикум. – 2002. – С. 333–350.
2. Антуан де Сент-Екзюпері. Твори. – Київ, 1973. – 349 с.
3. Давиденко Г.Й. Історія зарубіжної літератури XX століття. //Давиденко Г.Й. – К., 2009. – 488.
4. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гричаник Н.І. Історія зарубіжної літератури XX століття: 2–ге вид. перероб. та доп./ Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488с
5. Наумов К. Гуманизм Сент-Экзюпері //Saint-Exupery A. de. Oeuvres. – М, 1964. – 360 с.
6. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. – М., 1990. – 263 с.

НЕОЛОГІЗМИ У МОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Кісіль Анастасії Віталіївни,

студент 1 курсу бакалаврату,
групи СП-01 Факультету соціології і права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Маковецька-Гудзь Юлія Анатоліївна,

к.філол.н., ст. викладач кафедри української мови, літератури та культури,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Мова є не лише засобом спілкування, а й способом пізнання навколишнього світу. Дійсно, кожного дня у світі з'являються тисячі нових слів, що допомагають людям краще розуміти один одного та передавати свої емоції. Таким чином, мова – це динамічне явище, яке постійно оновлюється та видозмінюється. Шалений розвиток суспільних процесів зумовлює появу великої кількості понять – неологізмів, що потребують додаткового тлумачення. Вони створюють труднощі в спілкуванні між носіями мови та тими, хто її вивчає. Більше того підручники, які ми використовуємо в навчанні, не здатні вмістити всі терміни, зокрема ті, що з'явилися після їхнього видання.

Актуальність. Вивчення неологізмів необхідне для усвідомлення їхнього змісту, а також доцільності використання в тій чи іншій ситуації, залежно від мовного оточення.

Мета. Головною метою цієї роботи є дослідження специфіки неологізмів, які використовує сучасна молодь у своєму мовленні.

Виклад основного матеріалу. Неологізми, це поняття, які не увійшли ще до розділу загальноживаних слів та термінів, а тому зустріти такі вирази важко в енциклопедіях чи словниках з української мови. Для того, щоб з'ясувати суть неологізмів, варто спочатку виокремити основні причини, що впливають на їх появу. Дзюбіна О.І. виокремлює наступні фактори появи неологізмів:

- старі слова повністю змінюють своє раніше відоме значення;
- у семантичній структурі слова з'являється ще одне «нарощення» змісту [2].

Дослідити такі новотвори можна за допомогою аналізу соціальної мережі Instagram, зокрема проаналізувавши публікації однієї з найвідоміших блогерок України Юлії Вербінець. У своєму блозі дівчина часто використовує такі неологізми: *імідж, лайфхак, блогер, акаунт, бан, емодзі, булінг, хейтер, селфі, перформанс, хедлайнер, флекс, зашквар, тренд, апргерйд, гівевей, бартер, інвестиція, бренд* та багато інших. Можемо помітити, що такі вирази функціонують в певній сфері (соціальних мереж) і не завжди є зрозумілими для інших. Однак важливим є те, що завдяки цим виразам ми краще сприймаємо інформацію з веб-ресурсів. Ці слова важко назвати неологізмами, оскільки вони укорінюються в нашому щоденному мовленні дуже швидко і розтлумачити

кожен з них досить легко, за умови користування соціальними мережами щодня. На нашу думку, це зумовлено легкістю їх використання та вживання. Для сучасного молодіжного мовлення характерним є різноманіття й легке запам'ятовування, а згодом використання нових слів та словосполучень. Закономірно, що значний вплив на зміну мовного простору здійснюють іноземні мови. Зокрема, використовуючи всім відомі 'like', 'follower', 'fake', 'lounge' та ін. Юлія ніби встановлює зв'язок зі своєю аудиторією та визначає сферу своєї діяльності, відмежовуючи свій блог від побутової сфери. Такі слова швидше пояснюють ті чи інші речі, таким чином дозволяють доповідачу краще викласти свої думки та емоції. Можемо проаналізувати вікову аудиторію Юлії, її складають підлітки та молодь, саме вони позитивно ставляться до змін чи новотворів, що зумовлює їхнє швидке поширення серед суспільства. Тому вирази, які ми чуємо від неї кожен день, асимілюються серед побутових слів, а іноді витісняють їх за межі вжитку. Однак, дослідивши середовище використання цих виразів, можемо стверджувати, що вони є характерними лише для віртуального світу, адже застосувати такі поняття в побутовому житті було б не доречним та лише б ускладнювало спілкування між людьми, особливо різних вікових категорій.

Молодь є активним учасником соціальних процесів та явищ, тому можемо стверджувати, що більшість нових слів створює саме вона. Варто зауважити, що поява нових тенденцій відразу відображається на різних молодіжних колах, це стосується не лише зовнішнього вигляду, а й внутрішнього (суб'єктивного), що відображається в манерах, мовленні та поведінці юних громадян. Дійсно, якщо говорити про сферу соціальних мереж, то вони здійснюють вагомий вплив на нашу свідомість, тому що витісняють з неї загальноживані поняття та закріплюють ті, які ми сприймаємо від блогерів [1].

Висновок. Дослідивши дане питання на прикладі мови однієї з блогерок, встановлено, що використовувати ті чи інші неологізми необхідно залежно від аудиторії та сфери життя. З'ясовано фактори появи неологізмів та їх подальшого використання. Розглянуто приклади неологізмів у сфері блогінгу та рівень їх поширення в побутовому житті. Проаналізовано, частоту змін та перетворень у мові, використання таких новотворів молодіжними колами. Дійсно, мовлення є динамічним явищем, що зобов'язує нас слідкувати за створенням нових слів та словосполучень, для їх коректного використання в майбутньому.

Список літератури:

1. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації / О. І. Дзюбіна // Записки з романо-германської філології. - 2014. - Вип. 2. - С. 17-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2014_2_5
2. Погоріла А. І. Особливості функціонування неологізмів у молодіжному мовленні / А. І. Погоріла // Молодий вчений. - 2017. - № 4.3. - С. 208-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4.3_52

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ

Лощинова Інна Сергіївна

к.філол.наук, ст. викладач
кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
медичного університету

Словотвірний аспект утворення okazіоналізмів віддавна вважають важливішим, ніж лексико-семантичний та функційно-стилістичний, оскільки, за свідченням Ж. Колоїз, мовленнєві новотвори досить часто демонструють великі резервні можливості словотвірної мовної підсистеми [3, с. 5]. Досягнення в царині словотвору okazіоналізмів є результатом тривалих наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. На українському мовному ґрунті особливості утворення неолексем викликали зацікавлення таких науковців, як Г. Вокальчук, В. Герман, В. Горпинич, Ж. Колоїз, О. Стишов, В. Чабаненко, Т. Юрченко. З об'єктивних причин малодослідженими залишилися неолексеми у творчості письменників Дніпропетровщини. Саме тому об'єктом нашої розвідки стали префіксальні новотвори дніпропетровських митців.

Префіксація – це приєднання префікса до цілого слова й утворення деривата того самого лексико-граматичного класу. Загальнопоширеним є твердження про те, що префіксація в українській лінгвальній практиці – привілей дієслів. Однак, за словами О. Стишова, характерною особливістю української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття є активізація іменної, зокрема прикметникової та іменникової, префіксації [4, с. 160]. Частина префіксів, що письменники Дніпропетровщини використовують для продукування okazіоналізмів, співвідносна з прийменниками й розвинулася на їхній основі. До них належать форманти *над-*, *понад-*, *поза- роз-*. Формант *над-* передає значення «перевищення міри, ступеня вияву ознаки»: *Дотик твоїй надчekanний зриває чеку* (3, с. 56); *Світлові потоки – надреально чесні* (23, с. 43). У певних ситуаціях префікс *над-* вступає у синонімічні відношення з префіксом *супер-*. Несумісність української основи та іншомовного форманта створює потрібну в контексті контрастність: *А ви – за бугром купуєте суперхатини ...* (4, с. 4); *Мені здається, що цей напій для якихось термінаторів із суперпечінкою ...* (20, с. 395).

Питомий префікс *поза-* може виражати оцінку, підкреслюючи перебування за межами того, що названо твірним словом: *Він такий не схожий на наших філфаківських, такий позапартійний, позакомсомольський, позармійський, такий природний, легкий* (21, с. 230).

Префікс *роз-*, зауважує Ж. Колоїз, надає неuzuальним іменникам значення «надмірності» [3, с. 23]: *Її на розмін не пускай дрібний / на модних розбазарах часу* (15, с. 8); *Хто мені про тебе розповів? / Батьків сад темний розшум сосен* (1, с. 80).

На думку В. Чабаненка, словотвірний тип іменників з префіксом *пра-*,

що вказує на давність чи далекий у часі родинний зв'язок, тепер є непродуктивним [5, с. 112]. Мовотворчість письменників Дніпропетровщини презентує новотвори, що порушують норми емпіричної продуктивності й семантичну системність названого типу. Наприклад, у поєднанні з абстрактними іменниками цей формант підсилює їхню якість, наголошує на більшій значущості: *Вдягни його в ошаття з пранадії* (8, с. 51); *Мене засуджують хрести на вічні прамуки Тантала* (11, с. 27); *Не з прагординь моя звелась зоря* (9, с. 40). Дериваційною базою оказіональних похідних іноді є конкретні іменники. Префікс *пра-* у структурі їхніх значень підкреслює первинність поняття, названого мотивувальною основою: *Прапагорб Кия – брам не відчиня* (6, с. 80); *І хто скаже мені, де ж воно, празерно, / де ж воно пранасіння?* (11, с. 115). Цей формант використовують і для продукування неuzuальних прикметників, зрідка числівників, у яких він посилює інтенсивність вираження ознаки: *Давно спалив праюні сні* (7, с. 188); *Спить козацький прамогутній дуб* (10, с. 229); *Праперше, ще з часів «до себе», / з якихось прадалеких днів* (12, с. 87); *У пралісовій чорній бороді / Сьогодні, мабуть, папороть цвістиме* (13, с. 13).

Під час утворення оказіоналізмів, крім власне префіксів, доволі часто послуговуються й префіксоїдами – «першими елементами композитів, що співвідносяться із повнозначними словами і повторюються у багатьох словах» [1, с. 328]. У своїй мовотворчості дніпропетровські автори використовують такі власне українські префіксоїди, як *все-*, *напів-*. Префіксоїд *все-* передає значення «повноти якості, вираженої другою частиною слова»: *всекриштальний ряд* (17, с. 14); *всеправдешні вояки* (7, с. 147); *всещарственна вісімка* (22, с. 13).

Префіксоїд *напів-* виражає в українській мові оцінку ознак та дій як таких, що реалізовані лише наполовину, і поєднується найчастіше з віддієслівними прикметниками. В узуальному словотворі, як зазначає Н. Клименко, цей формант доволі рідко використовують для створення іменників – назв осіб (*напівдикун, напівкочівник, напівсирота*) [2, с.161]. Дніпропетровські письменники поповнюють цей ряд трьома оказіоналізмами: *Але Фідель – не характерник: / Він може так і може сяк – /Напівмитець, напівбосяк* (8, с. 58); *Чому, мовляв, їх судить напівскіф?* / (10, с. 40). Префіксоїд *напів-* привносить в структуру лексичного значення новацій елемент зневаги. Цей формант також використовують під час утворення іменників зі значенням процесуальної ознаки, як-от: *напівобшук, напівдопит* (14, с. 254).

Експресивність новотворів значно зростає за умови, коли дериваційною базою є лексеми на позначення абстрактних понять: *Напівнадія, напівглум* (2, с. 42); *...Напівбожжевільний, напівбездоганий, / До всього ще має характер органний...* (5, с. 12). За допомогою префіксоїда *напів-* також утворено кілька дієслівних новацій: *напіввинести-напіввивести* (13, с. 62), *напівукрасти* (8, с. 169).

Продукуючи оказіоналізми, українські письменники досить активно використовують кількісні компоненти, що, на думку Ж. Колоїз, так само можна кваліфікувати як префіксоїди [3, с. 26], наприклад: *Первозоря братання негасима* (11, с. 19); *Уперше проглядало первомісто* (8, с. 299); *Ти – моя*

берегиня, Марія, /**Стопечальна, столеза** блакить (8, с. 179); *Хоч ми не винні – стопровинні* ... (7, с. 33); *Планетою стогрішно торгувать* (11, с. 568); **Стоживописне май-надвечір'я** (19, с. 10); **Мільйонновічний кристалічний щит** (3, с. 27). Наведені okazіоналізми виявляють тенденції до метафоризації через гіперболізацію числівника.

Для мовотворчості не лише дніпропетровських, а й загалом українських авторів характерне широке використання префіксів і префіксоїдів іншомовного походження, що зумовлено міжмовними контактами, потужним впливом глобалізаційних процесів на мову. В okazіональній деривації письменників Придніпров'я представлені такі запозичені форманти: *анти-, архі-, гіпер-, екс-, інтер-, нео-, пост-, псевдо-, супер-*. На думку Н. Клименко, специфічна роль дериватів з префіксом *анти-* полягає в тому, що вони не називають певний об'єкт, а окреслюють те, чим він не є або чим відрізняється від уже названого, поіменованого за характерними ознаками [2, с. 84]. Митці Дніпропетровщини демонструють кілька подібних неoderиватів: *дивні антипрожсектори випромінювали потоки мороку; антисвітловий промінь* (15, с. 194); *День зачінання чи антидень* (23, с. 49).

У фантастичному романі В. Савченка «Під знаком цвіркуна» презентовано кілька іменникових та одна прикметникова новація з префіксом *гіпер-*, що допомагають авторові відтворити надможливості неземних істот: *гіперслух, гіпермова, гіперголоси, гіпермовний* (16, с. 109).

До списку емоційно забарвлених одиниць потрапляють неолексеми з префіксоїдом *інтер-*, наприклад: *І плодилася інтерсвинота / на сивусі і на матючні* (19, с. 14); *Вчила матір продавати на інтербазарі – в штовханні матюкливих, п'яних яничарів* (19, с. 33). Особлива експресивність новотворів досягнута поєднанням іншомовної усіченої основи з питомою розмовною лексикою.

До лексичної групи слів зі значенням неповної відповідності нормі належить неолексеми з префіксом *псевдо-*, як-от: **Псевдодостойник** (7, с. 145), **Нездатність полюбить – Це острів бездуховності, / Закутий у граніт / Чиєсь псевдоскромності** (10, с. 441); **Псевдожайвір** (11, с. 97). Новація *псевдодостойник* відзначена особливим іронічним забарвленням завдяки поєднанню іншомовного префіксоїда й застарілого іменника слов'янського походження, що позначає особу, яка має вищий духовний, військовий чин або посідає керівну урядову посаду.

Функцію позначення часових характеристик в okazіональній деривації письменників Дніпропетровщини виконують префікси *пост-, екс-, нео-*: **Екс-комуніст і поставантюрист, / Він цінний, як вулканоземлетрусик** (9, с. 56); *...Та з якогось необожевільного кубла / долинули голоси псевдонімічних коментаторів* (11, с. 10); *Був хлопчак для кримінальних ігор – / В постчекістських босів на підхваті* (6, с. 189); *Де всі оті кати – неонерони, / що снили нас у землю закопать* (11, с. 8).

Отже, префіксація є активним засобом творення емоційної та оцінної лексики. Автори використовують як іншомовні, так і питомо українські префікси та префіксоїди: *анти-, архі-, без-, все-, гіпер-, екс-, інтер-, лже-, над-, напів-, не-*,

недо-, нео-, псевдо-, понад-, поза-, пост-, пра-, роз-, сто-. Поєднання питомих основ з іншомовними формантами, а також сполучення семантично несумісних компонентів створює особливі оцінні конотації.

Список літератури:

- 1.Клименко Н. Ф. Дієслівне основокладання в новогрецькій та українській мовах / Н. Ф. Клименко // Українська елліністика : збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім Д. Бураго, 2010. – 316–328 с.
- 2.Клименко Н. Ф. Роль словотворення у сучасній українській номінації // Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Монографія. – К. : Видавничий Дім Бураго, 2008. – С. 134–227.
- 3.Колоїз Ж.В. Неузале словотворення // Ж.В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. – 156 с.
- 4.Стишов О. А. Префіксальні іменні новотвори в сучасних українській та іспанській мовах / О. А. Стишов // Дослідження з лексикології і граматики української мови : збірник наукових праць / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ : Пороги, 2007. – Вип. 6. – С.159–167.
- 5.Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 166 с.

Джерела фактичного матеріалу:

- 1.Бурлаков С. Р. Вибране / С. Р. Бурлаков. – К. : Дніпро. – 1988. – 280 с.
- 2.Грипас В. В. Землетал: Поезії / В. В. Грипас. – Д. : Промінь. – 1975. – 63 с.
- 3.Дружко М. О.Стрітення: Поезії. – Д. : Ліра, 2012. – 76 с.
- 4.Кириченко Ю. І. Перевзування Душі: Поезії / Ю. І. Кириченко. – К. : Книжкова палата України, 2008. – 142 с.
- 5.Кириченко Ю. І. Звіряння у найпотаємнішому: Поезії / Ю. І. Кириченко. – Д. : Журфонд, 2009. – 222 с.
- 6.Кириченко Ю. І. Мотокрос по сталактитовій стіні: Поезії / Ю. І. Кириченко. – К. : Книжкова палата України, 2009. – 222 с.
7. Кириченко Ю. І. Борг шаблям і кобзам: Книга вибраних поезій / Ю. І. Кириченко. – Д. : Поліграфіст, 2003. – 158 с.
8. Кириченко Ю. І. Чаювання з чужим щастям: Інтимна лірика / Ю. І. Кириченко. – К. : Видавничий центр Кухарука, 2002. – 382 с.
9. Кириченко Ю. І.Суд над Мазепою: Вхідження в поемний часопростір / Ю. І. Кириченко. – Д. : Поліграфіст, 2000. – 46с
10. Кібець Ю. І. Провидець: Вибрані поезії / Ю. І. Кібець. – Д. : ПП «Ліра ЛТД», 2005. – 568 с.
11. Корж В. Ф. Чиста сила: поезії / В. Ф. Корж. – К. : Укр.письменник, 2010. – 590 с.
- 12.Нікуліна Н. П. Знамення калини: Вибране / Н. П. Нікуліна. – Д. : Січ. – 2000. – 231 с.
13. Нікуліна Н. П. Пізнання: Поезії / Н. П. Нікуліна. – Д. : Промінь. – 1981. –

62с.

14. Омельченко О. Зачарований обрій: Поезії / О. Омельченко. – Д. : Промінь. – 1984. – 32 с.
15. Савченко В. В. Монолог над безоднею, з того світу інкогніто: Фантастичні романи / В. В. Савченко. – Д. : «Дніпрокнига». – 2004. – 352 с.
16. Савченко В. В. Під знаком цвіркуна: Фантастичний роман / В. В. Савченко. – Д. : «Дніпрокнига». – 2004. – 343 с.
17. Світлична Г. П. Іній: Поезії. – Д.: Пороги. – 2003. – 77с.
18. Світлична Г. П. І буде лет: Вибране / Г. П. Світлична. – К. : Молодь. – 1989. – 320 с.
19. Сіренко В. І. Все було: Поезії / В. І. Сіренко. – Д. : Поліграфіст. – 1999. – 90 с.
20. Степовичка Леся Німці в городі: Проза : в 2 кн.– Д. : ЛІРА. – 2012. – Кн. 1. – 408 с.
21. Степовичка Леся Стернею долі: Поезії. Переклади. Проза / Леся Степовичка. – Д. : Дніпрокнига. – 2007. – 320 с.
22. Чхан М. А. Вибране / М. А. Чхан. – Д. : «Дніпрокнига». – 2007. – 407 с.
23. Чхан М. А. Куранти: Поезії / М. А. Чхан. – Д. : Промінь. – 1973. – 75с.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ТЕХНІЧНОГО ЗВО

Мирошниченко Марія Іванівна

старший викладач

Одеський державний екологічний університет

Поняття *мовної особистості*, її особливості, проблеми становлення активно досліджуються у лінгвістиці, психолінгвістиці та лінгводидактиці.

Уперше термін «мовна особистість» було вжито у 30-х роках ХХ століття мовознавцем В.В. Виноградовим.

На нашу думку, значний внесок у вивчення мовної особистості зроблено сучасним українським ученим Ф.С. Бацевичем, який під мовною особистістю розуміє «сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення нею мовних творів (текстів), що розрізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною й точністю відображення дійсності, визначеної мовною спрямованістю»[1].

Мовна особистість – носій мови, який має досить чіткі, оформлені в систему знання мови, використовувану ним у процесі мовленнєвої діяльності, стежить за чистотою даної мови й намагається повсюдно нею спілкуватися.

Велика кількість учених досліджує мовну особистість, перш за все, на рівні прагматики, як сукупність здібностей і характеристик людини, що реалізуються у її мовленні. Саме тому серед стандартного набору компетентностей мовної особистості (предметна, культурна, мовна, комунікативна) саме спілкувальна компетентність має бути мірилом розвиненості індивіда.

Мовними особистостями не народжуються, їх формування й розвиток відбувається під час виховання в родині та в дитячих закладах дошкільної освіти, у процесі шкільного навчання і, насамперед, у різних ситуаціях спілкування, оскільки саме в комунікації реалізуються психічні, моральні, соціальні складники структури самодостатньої мовної особистості.

На формування мовної особистості впливають суб'єктивні й об'єктивні фактори.

До об'єктивних чинників дослідники Дроздова І. та Чернявський К. відносять:

- стан самої мови, її унормованість і подальшу кодифікацію, рівень розвитку і досконалість її підсистем, стилістичну диференціацію, тобто, придатність мови як мовної картини особи і світу для забезпечення всіх мовних потреб громадянина;

- сприятливу для життя і розвитку мови суспільно-політичну ситуацію;

- традиції суспільного використання мови;

- повноцінне функціонування мови в усіх сферах життя: державницькій, політичній, правовій, економічній, науковій, освітній, культурно-мистецькій, творчій, виробничій, побутовій тощо[3].

До суб'єктивних чинників, що впливають на формування мовної особистості,

на думку названих дослідників, належать:

- здатність мовця здобувати мовну освіту й досконало володіти мовою;
- внутрішню готовність мовця здобувати мовну освіту і мовне виховання та досконало оволодівати мовою;
- моральну потребу мовотворчо вдосконалювати і виражати свою особистість;
- розуміння мовних обов'язків громадянина і виконання їх;
- активне ставлення до мови, належний рівень мовної культури[4].

У процесі свого формування й подальшого оволодіння мовою, особистість, розвиваючись, стає різноплановою, із власними мовними оцінками й почуттями, усвідомленням себе як частини певної нації.

Спектр почуттів щодо мови варіює від цікавості чи байдужості, поваги чи зневаги до мовної повноцінності, задоволення від досконалого володіння мовою, відчуття єдності із рідним народом, почуття відповідальності за долю рідної мови, мовного патріотизму [5]. Останній напряму пов'язаний із патріотичним вихованням, морально-етичними цінностями кожного окремо взятого члена суспільства, оточенням людини, сприйняттям мови й відповідальним ставленням до неї. Мовні оцінки формуються на підставі набутого мовленнєвого досвіду. Мовлення можна оцінювати як нормативне або ненормативне, мовну поведінку – як правильну або неправильну, різні події – як корисні або шкідливі для мови. Мотиваційно-поведінковий складник (настанови) мовної свідомості передбачає діяльне ставлення до мови, готовність діяти відповідно до прийнятих орієнтацій та імперативів[5].

Задля вивчення чогось нового, зокрема й мови, людина повинна мати внутрішню мотивацію, прагнути до створення власної системи знань, їх поглиблення й розширення, мати усвідомлене бажання покращити їх, розуміння необхідності говорити правильно і дізнаватися щось нове у рідній мові. Це ж стосується й мовної особистості студента.

Специфікою навчання в технічних ЗВО є обмежена кількість годин на вивчення дисциплін гуманітарного циклу, зокрема української мови, що ускладнює й гальмує процес становлення україномовної особистості таких студентів через відсутність основної передумови – занурення в україномовне комунікативне оточення після відриву від школи, а частіше й від рідномовної реальності. У ЗВО, що надають освіту за технічними спеціальностями, студенти частіше занурені в англійське оточення, особливо студенти спеціальності «Комп'ютерні науки», основні терміни яких англійські за походженням.

З огляду на це, перед викладачем української мови ЗВО технічного спрямування постає завдання непомітного примусового оточення студентів україномовною атмосферою, прагнення до усвідомлення студентами потреби у вивченні української мови для повсякденного, зокрема, професійного життя.

Найголовніша умова для формування й подальшого розвитку мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенцій україномовного студента, а згодом, і фахівця окремої галузі, - це розуміння прикладної сторони вивчення української мови, зокрема, ділової української мови, або української мови професійного спрямування.

Так, під час вивчення студентами дисципліни «Ділова українська мова»

викладачеві слід максимально відтворити повсякденні ситуації професійного ділового спілкування, такі як: співбесіда на роботу, виступ на зборах, засіданні, нараді, організація спілкування з пресою тощо.

Крім того, звісно ж, основна увага приділяється укладанню документів, із якими студенти обов'язково зустрінуться протягом життя і в процесі своєї професійної діяльності. Ці документи слід максимально наповнити термінологією та професійною лексикою конкретної спеціальності, аби створити умови, за яких реалізація знань з української ділової мови стане нагальною потребою студента, що відчує себе фахівцем на робочому місці.

У процесі ж навчання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», мовна особистість студента має формуватись, у першу чергу, як особистість майбутнього фахівця, який потребуватиме знання професійної термінології задля професійної комунікації та перекладу наукових професійних текстів. Використання професійної термінології, професійної лексики й подекуди навіть професійного жаргону мають бути реалізовані й відпрацьовані викладачем у системі кейсів і ситуаційних завдань задля вироблення у студента хоча б основних шаблонів мовленнєвої поведінки у тому чи іншому виді професійної діяльності.

За умови такого продуманого й цілеспрямованого підходу до вивчення дисциплін гуманітарної складової освіти, навіть у ЗВО нефілологічного профілювання можливе формування й розвиток цілісної мовної особистості студента-фахівця засобами української мови.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. — К.: ВЦ «Академія», 2004. — 344.
2. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації / О.В. Яшенкова. — К.: ВЦ Академія, 2010.
3. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : моногр. / І. П. Дроздова. — Харків, 2010. — 320 с.
4. Чернявський К. Шляхи формування мовної особистості студента / К. Чернявський // Молодь і державна мова: Київ. молодіжна наук.-практ. конф., 19 – 20 трав. 2000 р.: зб. матеріалів. — К., 2000. — С. 31–34.
5. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / П. О. Селігей. — К., 2012. — 118 с.

ҚАЛИХАН АЛТЫНБАЕВ – АЙТЫСКЕР АҚЫН, ЖЫРШЫ

Рахимбаева Гаухар Кинаятовна

филология ғылымдарының кандидаты,
«Тұран-Астана» университетінің доценті
Қазақстан Республикасы

Куанышева Жанат Сарсенбаевна

«Тұран-Астана» университеті
«Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығының 1-курс магистранты
Қазақстан Республикасы

Қалихан Алтынбаев, біріншіден, ақын-импровизатор, айтыс өнерінің танымал шебері. Екіншіден, ол шежірелерді, халықтың тарихи және әдеби мұраларын жинаушы, біздің облыстың суретшілерінің шығармашылығына арналған зерттеулердің, сондай-ақ абайтану мәселелері көтерілген мақалалардың авторы. Үшіншіден, ол – қазақ әдебиетінің қазынасына ерекше үлес қосқан тұлға.

Қалихан Алтынбаевтың Қойбағар, Тепек, Мамай батыр, Барақ шыққан бауырында, Ақырғы айқас және т.б. жинақтарын атап кетуге болады. Қалихан Алтынбаевтың ұлттық мәдениет тарихы, Абай мен Мұхтар, елге танымал ақындар мен жыраулар туралы, қазақтың атбегілік, балуандық өнері туралы ғылыми-көпшілік, этнографиялық мақалалары, ру-тайпалар туралы шежірелері облыстық, республикалық баспасөз бетінде жарияланған. Қалихан Алтынбаевтың суырып-салма ақындық өнеріне С.Мұқанов, Ғ.Мүсірепов, Е.Ысмайылов, М.Қаратаевтар жоғары баға берген екен.

Қалихан Алтынбаев – ерекше көзге түсер қабілеттілігімен, сыршыл сезімталдығымен, ойының өрістілігімен, тілінің өткірлігімен дараланған ақын екен. Ол бүкіл саналы ғұмырын ақындыққа, айтысқа арнады. Ол 1927 жылы 23 желтоқсанда Жарма ауданының Малай колхозында дүниеге келген. Руы Найман, оның ішінде Бура тектісінен. Қалихан Ысқақов: «Бізді жылқының санына басатын таңбамызға қарай «Ергенекті» деп атаған»- дейді. Ергенек-байырғы тілде киіз үйдің есігінің үстіндегі төрт бұрышты ағаш маңдайшасы. Бура, Саржомарт, Көкжарлы осы Ергенекті таңбасы ретінде бөлінеді. Бұл туралы халық арасында келе жатқан аңыз бар екен. «Бураның ішінде «Алты бай» деген тармақтанбыз. Құдайқұл деген кісінің 6 баласын «Алтыбай» деп атап кеткен» екен. Анасы Сағила Смаққызы – халық ақыны, С.Әлімбетовтың жақын туыс қарындасы. Әкесі Қалиасқар – домбырашы, өлеңші, шежіреші ретінде танылған екен. Соғыс жылдарында ел еңсесін көтеріп ержүрек рухтағы өлеңдер шығарып, «бала ақын» атанған екен. Онда ақынның естелігі былай дейді: «Бір күні ымырт кезінде, терезенің алдында «Қамбар батыр» жырын оқып отырғанмын. Денем әлденеге қызып барып басылды. Сол-ақ екен, басыма мынандай ой келді: Ақын дегендер болушы еді ғой. Мен де өлең шығарсам қайтеді. Осы оймен қолыма

қалам алып, үй ішіне көз жүгіртіп, кішкентай қызыл жәшік бар еді, өлеңді соған арнадым:

Бар екен біздің үйде қызыл жәшік,
Қалихан кітап оқыр ішін ашып.
Өлеңді әрбір жерде айтып тастап.
Қалекен келе жатыр маң-маң басып...

Тұңғыш өлеңімнің сиқы осы. Сол күннен бастап есіл-дертім өлеңге ауды» деп жазады Қалихан Алтынбаев [1,1-б.].

Шығыс өңірінен шыққан айтыс ақындары Абаш Кәкенов, Серікхан Жақиянов, Айнаш Сейсекенова, Дәмеш Омарбаевалар Қалихан Алтынбаевты ұстаз тұтады. 1957 жылдан бастап айтыс өнеріне белсене араласып келе жатқан ақын, талай ұлы сайыстарда суырылып шығып, абыройға ие болды. Ең алғаш рет Жарма ауданының орталығында Көсембек Байқұтанов деген ақынмен айтысқа түскен. Оның кезекті бір айтысында қолма-қол тауып айтқан «Үш бәйтерек» деген өлеңі көпшіліктің сұрауымен баспа бетіне жарыққа шығып, ел аузынан түспейтін аңызға айналып кеткені шындыққа жарасады. Айтыскер ақын, жыршы Қалихан Алтынбаев өз өмірінде аудандық, облыстық, республикалық дәрежедегі сөз сайысына 27 мәрте түскен болатын. Осы додада сынасқан өнері айтыс кітаптарына енгізілген. 1973-1985 жылдар аралығында ақын «Дала бесігі», «Қиял қанатында» атты жыр жинақтарын шығарды. Жинақтардың тақырыптары мен жанрлар әр алуан. Олар: айтыс, терме, шағын өлеңдер. Қ.Алтынбаев – импровизациялық өнердің үздік дәстүрлерін байытушы болып саналған. 1994 жылы оның «Мамай батыр» жыры жеке басылым ретінде жарық көрді. Отыздан астам ән байқауларына айтысқа шыққан екен. Оның айтыс додасындағы өнерлері «Ақындар шықты айтысқа», «Ақындар жыры», «Жыр шашу» және басқалар жинақтарына енген [1, 1-б.].

Қалихан Алтынбаев шығармалары әдебиет зерттеуші ғалымдардың, сыншылардың назарына әуелден-ақ ілінген. Қ.Алтынбаевқа ең бірінші болып баға беріп, сынаған ғалым – Есмағамбет Ысмайылов болатын. Қалихан Алтынбаев жазып та шығаратын, қолма-қол суырыпта айтатын жалынды, суырып салма талант, айтыскер. Қазақтың академигі, сыншы М.Қаратаев «Әдебиет және эстетика», «Эпостан эпопеяға» деген кітаптарында, зерттеуші ғалым С.Сандыбаев «Қазақ фольклоры және эстетика» деген еңбегінде ақынның айтыскерлік шеберлігіне жоғары баға береді. Сонымен қатар Қазақстанның халық жазушысы Ә.Нұршайықовтың «Екі естелік» кітабының бір бөлімінде ақын туралы көптеген жылы лебіздер жазылған. Ақын Тұрсынхан Әбдірахманованың Қалихан Алтынбаев поэзиясына арналған зерттеу мақаласында атап көрсетуге болады. Семей қаласында ақынның көзі тірісінде 50, 60, 70 жылдық мерейтойлары аталып өткен болатын. Ақынның әріптестері, замандастарының ақын шығармашылығына қатысты естеліктері «Семей таңы», «Ертіс өңірі», Көкпекті ауданынан шығатын «Жұлдыз» газеттерінде жарық көрген. Ақынды ұстазы ретінде құрмет тұтып шәкірттері Д.Омарбаева, М.Төлеуов, С.Қанапияновтар арнау өлеңдерін облыстық, аудандық газеттерде

жариялады. «Семей таңы» газетінде бірнеше жыл бірге қызметтес, дос болған ақын Қашаф Туғанбаев Қалихан ақын туралы естелігінде: «Мен өзім жақсы білетін, көзім жетіп, көңілім сезген Қалиханның бірнеше қасиетін айтуды парыз деп санаймын. Ол – нағыз дарындарға тән сезімталдық қуатының молдығы, естігенін есте сақтау зейін қабілеттілігі, оқығанын көкейінде тоқығыштығы, ең соңында осы адамдық факторлардың бәрін бір мақсатқа бағындырған нық ұстамдылығы», - деп жазса, Көкпекті ауданында жарияланып жүрген «Жұлдыз» газетінде қызметтес болған әріптесі Нәкен Серікбаев (Нәксер) ақынның өлеңдерін талдай келіп: «Қалекен поэзиясы халық ауыз әдебиетінің құнары мол болумен қатар өлеңдерінің құралу түрі, жазылу стилінде де өзіндік ой-толғанис иірімдер, ұтымды сөз қолданыстар, тосын жолды қайырмалар мол кездеседі» деп жазған екен. Қалихан Алтынбаевтың «Дала бесік», «Қиял қанатында», «Қалбатау», «Ақсуат», «Көкпекті» кітаптарында 240 жылдан астам тарихы бар Көкпекті аймағы түгел қамтылған екен. Оның әдеби мұрасы осы бес кітапта жарық көрген шығармаларымен шектелмейді, сонымен бірге ақынның ұлы Қалбай Алтынбаевтың жеке отбасылық мұрағатындағы және Алматы, Семей қалаларындағы мұрағат қорларынан табылған жаңа туындылары да бар. Саналы ғұмырын шығармашылыққа бөлеп өткен талант, дарын иесі әдебиет әлемінің әр саласына, түрлі жанрда жазып, ерінбей еңбек етіп, халық сүйіспеншілігіне бөленген елеулі туындыларды дүниеге әкелді. Оның шығармашылық еңбегі өз кезегінде назардан тыс қалмады. Ақын, жыршы 1986 жылы Қазақстан Жазушылар одағының Құрмет грамотасымен, ал 1997 жылы 70 жасқа толуына байланысты Семей облыстық кеңесі атқару комитетінің Құрмет грамотасы, сонымен қатар «Еңбек ардагері» медалімен марапатталған болатын. 1987 жылдан облыстық дәрежедегі дербес зейнеткер болса да «Абай» журналы және «Семей таңы», «Үш анық» газеттерінде тілші қызметін атқарды. Қалихан Алтынбаев 2000 жылы Көкпекті ауданының мерейлі 70 жылдығына байланысты медальмен марапатталып, «Көкпекті ауданының құрметті азаматы» атанған. Айтыс өнерінің тарланы, майталманы Қалихан Алтынбаев сөз сайысының бір оңтайлы қисынында былай деген екен:

Ақ боранмын, солтүстіктен ойқастайын,
Жаманға үрей, жақсыға ой тастайын.
Айтыстың Рүстем-Дастан палуанымын,
Қалайша мына топта айқаспаймын...

деп, өзінің мықты тұлғасын өлеңмен сомдаған арқалы ақын, халық сүйініші, от тілді, орақ ауызды айтыскер ақын. Ақын, жыршы Қалихан Алтынбаевтың поэма-дастандарында оқығаның басы, дамуы, шиеленісуі, шарықтау шегі, қорытындысы сияқты композициялық шектері қатаң сақталып, шығарма сюжеті біртіндеп өрби отырып дамиды. Дастандары да жеке адамның, батырдың өмірін, олардың батырлық істерімен қатар, белгілі бір тарихи кезең оқиғалары да өзара байланыста баяндалады. Ақынның дастаны әкесі марқұм Қалиасқар дүниеден озғанда шығарған «Жоқтау» дастаны еді. Ғасырлар бойы қалыптасып келе жатқан лиро-эпикалық жырдың бірі – «Жоқтау» болып саналады. Қазақ

халқының әдет-ғұрпында, салт-дәстүрінде адам қайтыс болған уақытынан бастап оның жылы өтіп, асы берілгенше жоқтау айтылады екен. Қазаны естіген жанашыр туыс-бауырлары ауылға «ой, бауырым» деп ат қойып, атынан жығыла түсіп, жақындары жоқтау айтып, қайғымен ортақтасады. Солардың бірі Қалихан Алтынбаевтың «Жоқтау» дастаны: «Бісміллә» – сөздің бұлағы, Білгенге иман шырағы. Бісмілладан бастасаң, Басылмақ көңіл мұнары. Пенденің күні фәниде, Белгілі бәрібір тынары. Өлеңнің үзіндісіне тоқталып өтсек:

Биіктен өскен дарақтың,
Бір күні мағлұм сынары.
Біз жоқтамай кім жоқтар,
Бәйтерегім құлады.
Бақиға көшкен жақсы әке,
Бейште болсын тұрағы...

деп басталып, ары қарай әкесінің шыққан тегі, руы, ата-бабаларының қоныстанған мекені, айналысқан шаруасы жайында жырлайды.

Алладан бұйрық осылай,
Ақыры сабыр етерміз.
Жақсы әке, сірә өзінді,
Жоқтай да жоқтай өтерміз.
Қасқалдақ мойын қайырған,
Хандардың ісін айырған –
Безгелдек мойын қайырған,
Билердің ісін айырған-
Жақсы әке, сені жоқтамай,
Фәниде мынау не етерміз!

деп, Қалихан Алтынбаев өзінің жоқтауында әкенің орнын ерекшелеп түйіндегені туралы айтады. Соңғы жолдарында жоқтауды :

Өмірің бізге өнеге,
Сау болып бала, немере,
Топырағың торқа боп,
Иман болып кеудеңде,
Артыңнан бірсін қайырын!

деп, әке қазасына налып, оның өмірін өнеге тұтып, саналы өмірін халыққа дәріптей отырып, ұрпағына саулық тілейді.

Қалихан Алтынбаев 2002 жылы 7-қыркүйек күні Көкпекті ауылында дүниеден озды. Саналы ғұмырын Көкпекті аулында өткізген, өскелең ұрпаққа өнеге болған айтыскер ақынның есімі ондағы мәдениет үйіне берілді.

Айтыскер ақынның шығармалары өзбек тіліне, орыс, қырғыз тілдеріне аударылған болатын. Қазақтың майталман жазушылары Ғ.Мүсірепов,

М.Қаратаев, Исмаилов, Б.Бісқақов айтыскер ақынның шығармашылығын өте жоғары деңгейде бағалаған болатын. Қазақ шығармаларындағы ғылыми мақалалардың авторы болған Қалихан Алтынбаевтың еңбегі зор. «Адам ұрпағымен мың жасайды» демекші, Қалихан Алтынбаевтың үш баласы Қалбай, Қайрат, Алмагүл. Алтынбаев Қалбай Қалиханұлы ұзақ жылдар бойы Көкпекті балалар үйінде қарапайым тәрбиешіден, тәрбие ісінің меңгерушісі, директорлық қызметке дейін жоғарлаған педагог. Қалихан Алтынбаевтың туған қарындасы Күлжан Қалиасқарқызы Нұр-Сұлтан қаласында тұрады. Күлжан апамыз өмірді үшкір қаламмен өрнектеген ақын. Ол «Тәуекел тағдыр», «Мен – қазақпын» атты жыр жинақтарының авторы.

Қорыта келе, XX ғасыр әдебиетіндегі ұлттық поэтика дәстүрін жалғастыруда Қалихан Алтынбаевтың еңбегі зор. Оның мол рухани мұрасы Ұлы Дала елінің тарихында мәңгілікке сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа үлгі-өнеге болып қала берері сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ержанова С.Б., Жақсықұлова Ж.М. Ағартушы, ақын, жыраулар поэзиясындағы «Мәңгілік ел» идеясы.

«LADY CHATTERLEY'S LOVER» (1928) ТА «PORNOGRAPHY AND OBSCENITY» (1929) Д. Г. ЛОУРЕНСА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КРИТИКИ

Скляр Ірина Олександрівна,

Кандидат філологічних наук, доцент

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ (м. Бахмут, Україна)

Незважаючи на те, що творчість Д. Г. Лоуренса (David Herbert Lawrence, 1885–1930) доволі широко досліджена як у вітчизняному, так і в зарубіжному літературознавстві, творча біографія і спадщина англійського митця продовжує викликати інтерес з боку критиків, літературознавців, лінгвістів, культурологів, філософів, психологів.

Сучасні дослідження науковців переважно скеровані на вивчення філософських поглядів Лоуренса на природу і характер взаємовідносин людини, зокрема на визначення гендерних ролей у його романах (О. Бандровська, С. Мамедова), міфологізації романного героя (В. Кравченко), інтермедіальних аспектів прози 1910-х рр. (К. Антонова); аналіз творчості у зв'язку із концепцією З. Фрейда про незадоволеність культурою (С. Кондраков), вплив психоаналізу безпосередньо на літературно-критичну творчість письменника-дослідника (Т. Мельниченко), самотність англійської нації (О. Філіпова), компаративні дослідження есеїстики (О. Нагачевська) тощо.

У 1928 році Д. Г. Лоуренс закінчив роман «Коханець леді Чаттерлей». Для того часу цей твір був чимось нечуваним, адже англійський читач не був готовий до таких відвертих описів фізичної любові між чоловіком і жінкою. В листі від 10 січня 1928 р. до приятельки Лоуренса, Кетрін Роксберг Карсуелл, шотландської романістки, рецензентки й театральної критикині (перша біографія Лоуренса), автор написав про свій роман: «Он в *буквальном* смысле слова непристоен – во всех отношениях. При этом, право же, высоконравственен. Одна женщина во Флоренции сказала, что его перепечатает, и напечатала пять глав – после чего мне отказала. Говорит, что продолжать не может – «очень уж неприлично» [2].

Сам Лоуренс у листі до американського поета Гарольда Уіттера Біннера (13 березня 1928 р.) називав свій твір «ніжним фалічним романом, який для публіки є занадто гарним» [2]; «Мой роман абсолютно нормален, а его фаллическая сторона <...> должна являться частью жизни любого мужчины, любой женщины. <...> Маркиза де Сада они переваривают куда спокойнее <...>», – писав Д. Г. Лоуренс одному з агентів видавництва [2].

Власне, автор прагнув показати інтимні стосунки між чоловіком і жінкою як щось природне і надзвичайно важливе, а не ганебне і другорядне. І аж ніяк він не міг змиритися з тим, що його книгу стали називати порнографічною, адже був переконаний, що описи взаємин між коханцями, егерем і аристократкою, в романі сповнені безмежною ніжністю.

У відповідь на звинувачення на свою адресу стосовно «порнографічності» роману «Коханець леді Чаттерлі» 1929 р. з'являється есе Лоуренса «Pornography and obscenity» («Порнографія та непристойність»), в якому виправдовуючись, письменник дає визначення поняттю/явища «порнографія». Звертаючись до словників, автор відмічає, що «порнографія» має стосунок до продажних жінок. Проте, проводячи паралелі між порядними жінками й повіями, він згодом доходить висновку, що «порядні жінки» насправді можуть бути зовсім не такими, як думають про них інші й навпаки, чимало повій наділені рисами порядності та благородства. Також він дослідив чимало статей, в яких йшлося про те, що порнографія є таким видом мистецтва, яке покликане викликати у людини сексуальне бажання, сексуальне збудження. Головним при цьому, наголошувалося в статті, є питання про те, чи мав автор твору – письменник або художник – такий намір або не мав [1, с. 13]. Проте таку думку Лоуренс не розділяв з автором статті [див. 1, с. 15].

Міркуючи над тим, що людина – мінлива істота, і разом з нею змінюється значення слів, наводячи приклади, пов'язані з багатозначністю (згадуючи при цьому й авторів реклами в Америці), Лоуренс переконує читача в тому, що кожне з цих значень є індивідуальним для людини, що багато що сьогодні сприймається інакше, ніж в минулому, а багато просто зникає, перетворюючись на щось інше: «<...> а потому каждый из нас как отдельная личность, как индивидуум, получает возможность совершать свое собственное путешествие в поисках нужного нам значения того или иного слова и в соответствии со своим собственным представлением об истинном значении этого слова» [1, с. 12]. Водночас він визнає, що люди змушені миритися з тим, що все в житті вирішується переважною більшістю, натовпом, який точно знає, що є пристойним, а що – непристойним [див. 1, с. 10]. «*Vox populi, vox Dei*» (*Голос народу, голос Бога*), – підкреслює автор.

Д. Г. Лоуренс торкається в есе й проблеми «Я» особистості. Він обґрунтовує ідею співіснування двох «я» – масового «я» людини з натовпу й індивідуального «я» окремої особистості, причому співвідношення цих двох «я» у різних людей різні. Деякі майже повністю складаються з одного лише масового «я», а тому не здатні на індивідуальне, образне сприйняття світу. Широка публіка, що володіє скоріше колективним недоумством (слабоумством), ніж колективним розумом, не здатна реагувати на що-небудь індивідуальним чином, тобто реагувати, як індивідуум, через що маніпулювати широкою публікою (або, що те ж саме, громадською думкою) не представляє великої праці. У натовпу не вистачає розуму, щоб відрізнити масові значення слів від індивідуальних. Натовп назавжди приречений залишатися стадом з тієї причини, що він не розрізняє свої природні почуття і почуття, що вселяються йому тими, хто маніпулює ним і використовує його у своїх цілях [див.1, с.13].

Отже, реакція людини на будь-яке слово може бути або масовою, як у натовпу, або індивідуальною, як у мислячої особистості. Лоуренс звертається до читача з тим, щоб кожний запитав себе: чи є його реакція на слова індивідуальною, чи вона підказана тим, хто сидів у ній (людині) масовим «я».

Навівши конкретні приклади й обґрунтувавши їх, Лоуренс дає заключення:

«Что касается порнографии в полном смысле этого слова, то даже я подвергал бы ее строжайшей цензуре. А распознать ее не составляет большого труда. Во-первых, настоящая порнография почти всегда нелегальна, она никогда не проявляет себя открыто. А во-вторых, ее можно узнать по тому, что она во всех без исключения случаях оскорбительна – как для секса, так и для самого человека. Порнография – это попытка осквернить сексуальную природу человека, замарать ее грязью, и это непростительное преступление» [1, с. 15]. «Это меньшинство хорошо понимает, что книги многих современных писателей – как знаменитых, так и никому не известных – намного порнографичнее, чем самые яркие и откровенные описания в «Декамероне», ибо творения этих авторов разуживают маленькие грязные секреты читателей и побуждают их к тайному мастурбированию, тогда как нравственно здоровые книги Боккаччо такого воздействия на них не имеют» [1, с. 26].

У листі від 5 лютого 1929 р. до леді Оттолайн Моррелл Д. Г. Лоуренс піддавав сумніву саму можливість критиків і цензорів міркувати про питання непристойності. Він був засмучений тим, що пречудесні юні інтелектуали ніколи не стануть на його сторону і не висловлять йому слова підтримки [див. 2].

Список літератури

1. Лоуренс Д. Г. Психоанализ и бессознательное. Порнография и непристойность / пер. В. Звизняцковского, В. Чухно. М.: Эксмо, 2003. 480 с. URL: https://royallib.com/book/lourens_devid/_psihoanaliz_i_bessoznatelnoe_pornografiya_i_nepristoynost.html (дата звернення: 14.06.2020).

2. Лоуренс Д. Г. Запретный плод. «Любовник леди Чаттерли» в письмах Дэвида Герберта Лоуренса / сост., вступ. ст., пер. и примеч. А. Ливерганта // *Новый мир*, 2018. №6. URL: http://www.nm1925.ru/Archive/Journal_2018_11/Content/Publication6_7051/Default.aspx#sdfootnote15anc (дата звернення: 7.07.2020).

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТИПЫ И РЯДЫ ЧЕРЕЗ ДИНАМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЯЗЫКЕ

Шепель Ю. А.

доктор филол. наук, профессор, академик НАНВО Украины,
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Динамические процессы в словообразовании, наблюдаемые в настоящее время как в русском и других славянских языках, так и в германских / романских языках, совершенно справедливо можно отнести к числу научных приоритетов в дериватологии, потому как именно динамический подход к изучению лингвистических объектов позволяет обнаруживать различные типы колебаний в функционирующей системе языка и способствует выявлению общих тенденций ее развития. По мнению З. И. Резановой, в языковой онтологии когнитивная и коммуникативная функции «существуют в неразрывном единстве, взаимно обуславливая друг друга: любая коммуникация когнитивно детерминирована, а человеческая когниция глубинно коммуникативна» [7, с. 196–197].

В целом, замечу, система словообразования русского, украинского, как, впрочем, и английского, языков очень подвижна, поэтому она достаточно быстро откликается на любые изменения в жизни общества, когда модификации в сфере политики, экономики, общественной жизни отражаются на языковых процессах, в том числе и в словообразовании. Социальными причинами на деривационном уровне стимулируются законы аналогии образования новых слов, экономии речевых средств и пр.

Несомненно, человеку присуще искать названия всему тому, что представляет для него важность. В основе осуществления процесса номинации, особенно вторичной номинации, лежит ассоциативный характер человеческого мышления, который позволяет устанавливать различные ассоциации по сходству, по смежности, а также категоризировать и субкатегоризировать объективную действительность. При этом процессы мышления реализуются в процессах номинации, что свидетельствует о когнитивном характере словопроизводства.

Замечу, что концепты, лежащие в основе формирования семантики деривата, определенным образом соотносятся с концептуальными признаками словообразовательного форманта и признаками производящей основы. Так, семантику производящей базы можно представить как своеобразный когнитивный фон, уточняемый и структурируемый посредством семантики деривационных формантов. Интересно отметить, что семантика формантов также репрезентирует определенный компонент концептосферы языковой личности, что и позволяет говорить о предикативных, полупредикативных и т.п. отношениях, складывающихся между определенными элементами смысла, концептами и концептуальными областями.

Позволю заметить, что деривационные процессы занимают одну из ключевых позиций в процессе познания мира через единицы естественного языка, а самое словообразование вполне следует рассматривать как систему обеспечения потребностей в выделении и фиксации особых структур (ментальных репрезентаций опыта и знаний человека), т. е. некой “упаковки” в языковые формы, отвечающие определенным формальным и содержательным требованиям. По мнению Е. С. Кубряковой, «в компетенцию словообразования входит его участие в формировании языковой картины мира, в актах категоризации, в процесса когнитивной обработки поступающей к человеку информации» [3, с. 412].

Таким образом, сформировавшееся с начала 70-х гг. прошлого столетия ономаσιологическое направление в анализе языка стало причиной довольно активного и немалого интереса лингвистов к важности и роли человеческого фактора в языке, и такой подход достаточно успешно, надо сказать, сочетает в себе когнитивную обработку поступающей к человеку информации.

В результате протекания познавательных процессов язык постоянно обогащается и развивается, а продуцирование дериватов обуславливает, прежде всего, закрепление человеческого опыта, что приводит к отражению в словообразовательных единицах когнитивных результатов осмысления мира как языковой личностью, так и целым языковым сообществом.

Сейчас успешно применяется в аспекте языковой синхронии именно динамический способ анализа производного слова, при котором наиболее важным фактом является теория действия моделей в тот или иной период развития языка, их продуктивность. С другой стороны, динамическое исследование словообразовательных отношений, возникающих между словообразующими единицами и составляющими их основу системными связями в дериватологии в рамках словообразовательных типов, словообразовательных гнезд / рядов и других объединений производных слов, позволяет понять потенциально процессуальные возможности самой системы [5, с. 73].

Еще раз подчеркну, что динамические процессы в словообразовании связаны с общими языковыми изменениями, вызванными социально-экономическими и политическими преобразованиями в обществе в конце XX и начале XXI вв. К таким изменениям, которые усиливаются в последнее десятилетие по причине активного развития и употребления электронных средств коммуникации, относят ослабление правил образования и употребления языковых единиц, жаргонизацию современного русского языка, расцвет языковой игры, резкое увеличение потока английских заимствований [6].

В этих условиях, несмотря на большие потенциальные возможности русской и украинской словообразовательной системы и всплеск неузвального словообразования, удельный вес производных слов с незаимствованными корнями среди неологизмов наблюдаем уменьшение, но возрастание числа лексических заимствований. При этом, обращаю ваше внимание, в мощном потоке заимствований словообразовательные категории и типы не разрушаются, не модифицируются, что отражается в легком перерабатывании заимствованных

лексем, в их адаптации к русской / украинской словообразовательной системе (выступают производящими, есть членами СГ, могут образовывать макрогнезда / ряды, констелляции и аллигатуры, открытые СР). Ср.: рус. *демпинг* – *демпинговый*, *антидемпинговый*, *демпинговать*, *демпингование*, *демпинговость*; *бренд* – *брендировать*, *брендироваться*, *брендированный*, *брендирование*, *забрендировать*, *брендовый*, *мультибрендовый*; *демпинг-политика*, *демпинг-стратегия*, *бренд-коммуникационный*. Аналогичное в украинском языке.

Анализ практического материала показывает, что в вокабуляре, например, политических неологизмов русского языка преобладают неологизмы, связанные с периодом зарождения и становления в России нового общественного строя и порядка в 90-ые годы XX в. Так, с изменением политического строя появились слова: *постсоветский*, *межправительственный*, *дебюрократизация*, *декриминализация*, *доперестроечный*, *доприватизационный*, *пиар*, *мажилисмен*, *маслихат*, *инаугурация*; с переходом на рыночную экономику: *хеджирование*, *евровалюта*, *бизнес-леди*, *оффшор*; с расширением международной политики: *саммит*, *глобализация*, *нераспространение ядерного оружия*, *страна-изгой*, *большая восьмерка*, *планетарная этика*, *рашка*, *рашизм*.

Ко второй группе относятся трансноминанты. Напомню, они появляются в языке с целью дать новое, более эмоциональное имя предмету, уже имеющему нейтральное наименование. Они насчитывают небольшую группу политических неологизмов (4%). Например: *наркозелье* (наркотик), *градоначальник* (строитель), *вахы* (ваххабиты), *триколор* (флаг), *криминал* (преступление) и др. Небольшое количество трансноминантов в русском языке в общественно-политической сфере связано с тем, что современный русский язык еще формирует новый общественно-политический словарный запас и, главным образом, с помощью собственных ресурсов или через словообразование. В российских газетных текстах в основном неологизмы-трансноминанты либо были полностью заимствованными (в основном из английского языка или его американского варианта), либо один из элементов, составляющий сложное слово, представляет собой заимствование. Очевидно, изменение общественной жизни страны и расширение различного рода контактов с Западом, где в языках (особенно в языке средств массовой информации) Европейских стран наблюдается буквально засилье «американизмов», нашли свое отражение и в русском языке, что проявляется в использовании огромного количества заимствований в российском газетном тексте. Причем, при переходе из одного языка в другой наблюдается тенденция к сохранению формы, согласно правилам исходного языка: *бизнесвумен*, *грин-кард*.

Основной источник появления трансноминантов в русском языке в общественно-политической сфере – это политические эвфемизмы, так как традиционной сферой, в которой активно употребляются эвфемистические средства выражения, является дипломатия. Совершенно очевидно, что те коммуникативные задачи, с которыми приходится иметь дело дипломатам и политикам, невозможно решить, используя лишь прямые номинации, обходясь без обиняков, намеков, недоговорок, камуфляжа, то есть – без всего того,

для выражения чего как бы и предназначены эвфемизмы [2, с. 28]. Например: *безвременье* (период общественного застоя), *зачистка* (удаление нежелательных лиц), *страны «третьего мира»* (развивающееся страны) и др.

В третью группу входят семантические неологизмы – уже известные языку лексические единицы, получившие новое или новые значения [5, с. 211]. Основную часть политических неологизмов составляют слова, являющиеся результатом вторичной номинации, то есть полученные путем переосмысления исконных или заимствованных слов, уже существующих в языке. Социальное переосмысление слов происходило постепенно, причем сначала они из идеологически нейтральной лексики превращались в идеологизированную лексику, а затем уже в некоторых случаях терминологизировались. Как показывает анализ, семантические неологизмы общественно-политической сферы русского языка конца XX – начала XXI вв. образуются с помощью всех известных видов семантических переносов: на основе метафоры; на основе метонимии; на основе расширения или сужения значения, а также семантического сдвига.

Новые производные слова образуются и входят в речевое употребление, как справедливо отмечает Г. Н. Склярская, стремительно, одномоментно, «когда в соответствии с потребностями языкового коллектива, в связи с актуализацией того или иного понятия, в речевой обиход обрушивается сразу громоздкое словообразовательное гнездо» [8, с. 180].

Соответственно, активной тенденцией в русском языке начала XXI века, так же как и в других славянских языках [4], является образование абсолютно новых словообразовательных рядов и гнезд от многочисленных английских заимствований и усиление адаптивной функции словообразовательных типов.

Система аффиксальных словообразовательных типов столь прочна, что она легко «адаптирует» заимствованные корни, образуя производные с русскими аффиксами. В последнее десятилетие, так же как и в конце 1990-х годов, от иноязычных основ активно образуются имена существительные с суффиксами *-ник*, *-чик* / *-щик*-, *-ец* / *-овец*-, *-ист*-, *-изм*-, в украинском – *-ник*, *-овець*, *-іст*-, *-ізм*-, употребление которых характерно для текстов СМИ и Интернета (ср. *оффшорник* / *офшорник интернетчик*, *пиаровец* / *піарник*, *спамщик* / *спамник*). Продуктивны модели с суффиксами *-ств(о)* и *-ость*: *клипмейкерство*, *антикиллерство*, *брокерство*, *премьерство* и др.; *мультимедийность*, *суицидальность*, *рейтинговость* и др. Растет число процессуальных существительных, образованных с помощью суффикса *-аціj(a)* / *-изаціj(a)*, минуя глагольную ступень, например, *вестерн* – *вестернизация* ('процесс изменения чего-либо по образу вестерна'); *кластер* – *кластеризация* ('процесс разделения на кластеры'), *буфер* – *буферизация* ('процесс передачи данных в буфер обмена'). В сфере образования имен прилагательных наибольшую активность проявляют суффиксы *-ск*-, *-ов* / *-овск*-, *-н*-, в украинском – *-ськ*-, *-н*-, *-ов* : *шенгенский* / *шенгенський*, *фольковый* / *фольковий*, *онлайновый* / *онлайнний*, *пиаровский* / *піарний*, *интернетовский* / *інтернетний*, *гламурный* / *гламурний*. Активизировалось взаимодействие с заимствованными основами и глагольных суффиксов, кроме *-ирова-* / *-уват-*, также *-ова-*,

и- (преимущественно в текстах Интернета и СМИ): *брендировать, продюсировать, демпинговать, роуминговать, кастинговать, офшиорить, мониторить.*

Что касается заимствования из английского языка структурных элементов – аффиксов, то кардинальных изменений здесь не происходит и их корпус в русском / украинском языках пополняется очень медленно, хотя в русском языке существует целый класс словообразовательных аффиксов иноязычного, прежде всего греко-латинского, происхождения. В настоящее время, по всей видимости, можно говорить о первых признаках появления нового отрицательного префикса *нон-*, заимствованного из английского языка, хотя он встречается в немногочисленных словах с иностранными корнями, таких как *нон-стоп, нон-фикшин, нонконформизм, нонфактор, нонфакт, нонстандарт, нонфигуративный*. Этот процесс поддерживается, во-первых, четким отрицательным значением этого форманта, во-вторых, вошедшими ранее в лексическую систему иноязычными словами без этого префикса (*стоп, конформизм, фактор, факт*), при отсутствии таких однокоренных слов элемент *нон* не воспринимается как префикс (ср. *нонсенс*), в-третьих, появлением стилистически нейтральных неологизмов на русской почве (*нонфигуративный / нонфігурантний*).

Суффиксу *-инг-* давно пророчили вхождение в русскую / украинскую словообразовательную систему, для этого имеются и условия – ряд однотипных неологизмов в рекламно-экономической сфере: *шопинг, кастинг, маркетинг, демпинг, роуминг, факторинг, франчайзинг, толлинг, консалтинг, мониторинг, ребрендинг, джипинг*, и наличие у многих заимствований родственных слов без этого суффикса, ср. пары *монитор – мониторинг, бренд – ребрендинг, супермаркет – маркетинг, фактор – факторинг, джип – джипинг*. Но, тем не менее, суффикс *-инг-*, чуждый русской морфологической системе, не стал деривационным формантом, способным образовать новое слово в русской словообразовательной системе вне игровой функции (ср. анекдот: *Как делать бизнес по-русски? Проводим маркетинг, организуем холдинг, даем в лизинг, делаем консалтинг, а потом уже объегоринг... и с бабками свалинг*).

В связи с активным образованием сложных единиц номинации русская и украинская словообразовательные системы пополняются новыми словообразовательными формантами радикального и суффиксоидного типа (*медиа-, арт-, бренд-, топ-* и др.). Активно стали развиваться и пополняться словообразовательные ряды адаптацией форманта *-мейкер* (иногда встречается также в графическом варианте *-мэйкеры*), не употребляющегося в русском и украинском языках как самостоятельная лексема. В современных словарях иностранных слов находим лишь несколько заимствований с формантом *-мейкер* (со слитным или дефисным написанием), восходящих к английским свободным словосочетаниям (которые могут иметь вариативное написание) – *маркетмейкер* или *маркет-мейкер (market maker)*, *имиджмейкер* или *имидж-мейкер (image taker)*, *клипмейкер* или *клип-мейкер (clip taker, clipmaker)*. В текстах СМИ и Интернета за последние 20 лет появились десятки новых производных – *суши-мейкер; пицца-мейкер, топик-мейкер, матч-мейкер,*

файлмейкер, шоумейкер, климат-мэйкеры. Первую часть таких сложных производных занимают обычно лексемы, заимствованные ранее (*клип, суши, пицца, тостик, файл, шоу, видео*). Популярными и часто встречаемыми оказались и другие аффиксы, например: *медиа-* (фиксируется двойное написание – слитное и через дефис): *медиабизнес, медиаактивы, медиа-менеджер, медиа-брокер, медиамаркет, медиахолдинг, медиа-группа* и др.; *арт-* (закрепилось правописание через дефис): *арт-менеджер, арт-менеджмент, арт-шоу, арт-гламур, арт-группа, арт-галерея, арт-группировка, арт-данные, арт-диктатор, арт-дилер, арт-директор, арт-жизнь, арт-журналист* и др. Элемент *-арт-* может занимать постпозицию в сложном производном. ср.: *боди-арт, фото-арт, поп-арт, соц-арт, топ-арт, модерн-арт, данц-арт, тех-арт, арт-кафе, дизайн-арт, ОРФО-арт*. Среди приведенных примеров немало неологизмов, создание которых по этой модели на русской почве не вызывает сомнений. Замечу, что характер другой части композита (заимствованный или исконный) уже не столь важен – элемент *арт* сейчас прочно обосновался в ряду других радикасоидов.

Гнездовое воздействие иноязычной лексики на русскую словообразовательную систему открывает ее для новых заимствований. При этом производные неологизмы с заимствованными корнями быстро утрачивают налет необычности и стилистической маркированности в текстах СМИ, рекламы, Интернета. Это новое явление объясняется тем, что иностранные элементы, свободные от ассоциативно-семантических и формальных связей в русской лексической и словообразовательных системах, имеют незанятые словообразовательные валентности, в отличие от русских корней, связанных формальными и семантико-ассоциативными отношениями с единицами русского словообразования. Поэтому в производстве неологизмов в текстах масс-медиа русские корни уступают заимствованным.

Литература:

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Изд-во МГУ. 1973. 235 с.
2. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи. *Русистика*. Берлин, 1994, № 1-2. С. 28-49.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва, 2004. 560 с.
4. Малыгина И. Ю. "Русский словарь языкового расширения А. И. Солженцына как форма «диалога» с русскими писателями XX в. (А. Солженицын, Е. Замятин, И. Шмелев). – Режим доступа: <https://www.gramota.net/materials/2/2016/1-2/10.html>
5. Николаев Г. А. Русское историческое словообразование: Теоретические проблемы. Казань, 1987. 152 с.
6. Петрухина Е. В. Возможности, функции и конкуренты словопроизводства в современном русском языке. *Новые явления в славянском словообразовании: система и функционирование: Доклады XI Международной научной*

конференции Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов / Под ред. проф. Е. В. Петрухиной. Москва: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 2010. – Режим доступа: <https://www.portal-slovo.ru/philology/45939.php>

7. Резанова З. И. Функциональный аспект словообразования: Русское производное имя. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1996. 218 с.

8. Склярская Г. Н. Слово в меняющемся мире: русский язык начала XXI столетия: состояние, проблемы, перспективы. *Исследования по славянским языкам*. № 6. Сеул, 2001. С. 177-202.

ПОНЯТІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТІВ MAN TA WOMAN)

Штангрет Ганна Зіновіївна

асистент кафедри іноземних мов
Національний лісотехнічний університет України

Останнім часом поняття “концепт” стало все частіше та активніше використовуватися науковцями. Оскільки концепт носить міждисциплінарний характер, він викликає інтерес не лише лінгвістів, а й психологів, філософів, психолінгвістів. Когнітивна лінгвістика розглядає концепт як одиницю оперативної свідомості. За визначенням С.Г.Воркачова, концепт слід вважати “пасивним”, оскільки він “покриває” галузі декількох наукових напрямків: перш за все когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, які займаються проблемами мислення та пізнання [1, с.8].

Ключовим поняттям когнітивної лінгвістики є концепт. В порівнянні з лексичним значенням слова, термін “концепт” є більш складною структурою тому, що включає в себе крім вербальної і невербальну інформацію.

Розглядаючи структуру концепту, Ю.С. Степанов значну увагу приділяє його культурологічному аспекту, вважаючи, що концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини; основний осередок культури в ментальному світі людини [2, с.40-41]. Аналізуючи концепт, лінгвіст виділяє три компоненти або “пласти ” концепту: 1. основна, актуальна ознака; 2. додаткова або декілька додаткових “пасивних” ознак, які вже “історично” неактуальні; 3. внутрішня форма, відображена у зовнішній мовній формі, яка зазвичай зовсім не усвідомлюється. Такі компоненти, вважає Ю.С.Степанов, будуть присутні у всіх концептах духовної культури будь-якої нації [2, с.43].

Для повноти семантичного опису лінгвокультурного концепту виділяють три складові: понятійну, яка відображає ознакову і дефініційну структуру концепту, образну, яка фіксує когнітивні метафори, які підтримують концепт у мовній свідомості, і ціннісну, що визначає місце концепту в лексико-граматичній системі конкретної мови, куди увійдуть також його етимологічні та асоціативні характеристики.

Майже ідентично попередньому підходу, В.І.Карасік виділяє такі складові культурного концепту як предметно-образна, понятійна та ціннісна. [3, с.105-106].

В концептах закладений ключ до розуміння кожної культури. Повернення наукової парадигми до антропоцентризму зумовило актуальність дослідження таких базових концептів як чоловік і жінка, які в рамках когнітивного напрямку розглядаються як культурні феномени.

Концепти MAN та WOMAN вважаються одними з основних культурних концептів будь-якої нації і займають рівноцінне місце серед таких базових концептів як Бог, любов, шлюб, щастя.

Метою роботи є опис лексичної репрезентації ядерних значень концептів man та woman у межах понятійної складової структур цих концептів.

Понятійний компонент концепту виявляється на основі дослідження словникових дефініцій. Словникова стаття є джерелом отримання не лише лінгвістичних даних, а й дозволяє отримати загальнокультурну інформацію. В даній роботі ми зосередимося на аналізі дефініційної частини словникових статей, щоб отримати інформацію про ядерні значення досліджуваних концептів [4,5,6,7].

В рамках понятійної складової концепту man можна визначити такі ядерні значення:

1. людина, індивідуальність, особа незалежно від статі чи віку (in individual human being, a person (formerly explicitly irrespective of sex or age): e.g. A man could get killed there. Це значення отримує свою репрезентацію через такі мовні засоби: human being, human, being, mortal, person, individual, one, personage.

2. доросла особа чоловічої статі на відміну від жінки, хлопця чи обох (an adult male person, as opposite to a woman or boy or both): e.g. Several man will be needed to dig up the old tree stump in the backyard. Лексичні репрезентанти даного значення такі, як man, male, gentleman є іменниками для позначення дорослих осіб, які біологічно є чоловіками і які фізично оснащені започаткувати концепцію, але не народити дитину.

3. двоногий примат ссавець (людина розумна), який анатомічно споріднений з великими мавпами, але вирізняється значним розвитком мозку з рівнодіючою спроможністю до чіткої мови, абстрактного мислення та запису інформації системою символів і є єдиним живим представником родини гомінід (a bipedal primate mammal (Homo Sapiens)).

4. член людської раси (a member of the human race): e.g. every man has a responsibility to safeguard the planet.

5. Всі люди, включаючи особи чоловічої і жіночої статі (all human beings, including both males and females).

6. людський рід чи вид (the human race or species): e.g. Man is always coming up with new advances in science and technology. Це значення репрезентується такими ще лексемами як humankind, mankind, humanity, the human race, the human species, human beings, humans, people, generations of man, peoples of the earth, Homo sapiens, hominid, earthling, the world, the world population, folk.

Аналіз лексичного значення слова woman на основі словникових дефініцій дав можливість визначити такі ядерні значення в межах понятійної складової даного концепту:

1. доросла особа жіночої статі на відміну від чоловіка чи дівчини, чи обох (an adult female person as opposite to a man or girl or both). На лексичному рівні це значення репрезентується такими лексемами: woman, female, female person, lady, old woman.

2. особа жіночої статі на відміну від чоловіка (the female human being distinguished from man): young woman, girl, little girl, she, her. Лексичні репрезентанти woman, female, lady позначають те значення концепту woman, яке вказує на її приналежність до тих осіб, які є біологічно жінками і спроможні народжувати нащадків. У науковому чи статистичному вживанні female є нейтральним терміном відмінним від male і може застосовуватися до рослин чи тварин: 50 females to every 45 males.

Розглянувши ядерні значення концептів man та woman на основі словникових дефініцій, можна зробити висновок, що в порівнянні з концептом woman, концепт man має більше визначень, оскільки містить в собі узагальнюючі назви для позначення таких явищ, як людство чи раса в цілому. Проте обидва концепти є надзвичайно цікавими для подальшого, більш детального вивчення.

Отже, у процесі ментальної діяльності досліджувані концепти поєднуються один з одним, з іншими концептами, постійно функціонують і актуалізуються в різних аспектах, є багатосмысловими і визначальними у будь-якій культурі світу.

Список літератури

1. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели): Монография. - Волгоград: Перемена, 2003. - 164 с.
2. Степанов Ю.С. Концепт / Ю.Степанов. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – С. 40-76.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
4. Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge University Press, 1995.
5. Cobuilt English Dictionary for Advanced Learners. – Harper Collins Publisher, 2001.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Limited, 2004.
7. The New Shorter Oxford English Dictionary: In two volumes / Ed. by Lesley Brown. – Clarendon Press. Oxford, 1993.

МОТИВ ПОШУКУ В РОМАНІ «АЛХІМІК» ПАУЛО КОЕЛЬЙО

Шуба Юлія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
ЧНУ імені Б. Хмельницького

Кабіна Юлія Геннадіївна,
викладач
ЧНУ імені Б. Хмельницького

Пауло Коельйо – відомий бразильський прозаїк і поет, який в своїх творах зосереджує увагу на вічних проблемах людства – проблемі вибору і відповідальності за власний вибір. Митець змушує читача задуматися про місце і призначення людини в світі, переоцінити категорії свободи, життя і смерті, знайти власні життєві цінності.

Його роман «Алхімік» повною мірою відображає філософські погляди автора на життя й містить багато автобіографічних елементів. Так, письменник наділяє головного персонажа іменем Сантьяго і дає йому можливість пройти Шляхом Сантьяго (Дорогою Зірок) у буквальному і переносному значенні (цим шляхом пройшов Пауло Коельйо у 1986 році, зустрів власного Алхіміка і поділився набутим досвідом у книзі «Щоденник мага»). Сантьяго Пауло Коельйо проходить Шляхом Сантьяго, знаходить омріяні скарби і творить Особисту Легенду.

На прикладі протагоніста роману – Сантьяго – бразильський письменник показує, чого може досягти людина, яка усвідомила право самостійно приймати рішення й проходити своїм власним шляхом до успіху, проживати Особисту Легенду. Сантьяго є вільним від цінностей, традицій, які нав'язує йому оточення. Всупереч бажанню батьків він стає чабаном, і саме у цьому вчинку вперше виявляється його свобода волі: *«But ever since he had been a child, he had wanted to know the world, and this was much more important to him than knowing God and learning about man's sins. One afternoon, on a visit to his family, he had summoned up the courage to tell his father that he didn't want to become a priest. That he wanted to travel»* [1]. Він сміливо приймає виклики долі заради досягнення своєї мети. Батько благословляє сина стати чабаном, адже він сам колись мріяв подорожувати, але був змушений відмовитися від своєї мрії через життєві обставини і підсвідомо шкодує про це: *«And he gave the boy his blessing. The boy could see in his father's gaze a desire to be able, himself, to travel the world – a desire that was still alive, despite his father's having had to bury it, over dozens of years, under the burden of struggling for water to drink, food to eat, and the same place to sleep every night of his life»* [1].

Історія про Сантьяго має характер притчі, Пауло Коельйо показує, що для реалізації бажань необхідно ставитися до життєвих колізій із любов'ю й

терпінням. Внутрішня свобода героя виявляється у кожному виборі, який він робить упродовж історії.

Загалом, П. Коельйо наділяє своїх героїв здатністю змінюватися відповідно до своїх бажань. Описуючи, як можна покращити своє життя, якщо слідувати власним бажанням, письменник визначає поняття мистецтва жити. Крім цього, він вірить, що у формуванні особистості людини несвідоме відіграє не менш важливу роль ніж свідоме, а у тексті художнього твору це несвідоме реалізується зазвичай у формі снів та бажань [2, с. 86]. Тому, коли Сантьяго декілька раз бачить один і той самий сон, він не може ігнорувати цей поклик долі, адже це – один із знаків, в які він вірить, і вирушає у нову подорож у пошуках скарбів.

Зображення внутрішнього світу героя та його зовнішніх сторін через вчинки та взаємодію з іншими персонажами дозволяє Пауло Коельйо повніше розкрити образ головного персонажу роману, а читачеві наблизитися до розгадки авторського задуму. Недарма, кожного разу, коли у головного героя роману «Алхімік» виникає спокуса завершити свою подорож і пошук, зупинитися, адже йому здається, що він має всі підстави для цього – заробив достатньо грошей для купівлі отари, стає успішним торговцем, зустрічає кохану жінку тощо, Сантьяго згадує про інших людей, які відмовилися від власної мрії, і розуміє, що йому потрібна Особиста Легенда і він має продовжити свій пошук.

Роман «Алхімік», який належить до творів постмодерністського періоду, вирізняється наявністю фабуляції. Цей термін прийшов із психології й означає змішення вигадки із реальним у мовленні й пам'яті: письменник-постмодерніст свідомо відмовляється від усієї життєподібності та принципу мімесису на користь вигадки й креативності. Фабуляція, таким чином, заперечує традиційну структуру роману й значимість оповідача, однак, уводить такі елементи як міф, магія, наукова фантастика. На думку Р. Шолза, майстерність письменників-постмодерністів передбачає спроби знайти менш очевидні відношення між реальністю простору художнього твору та справжньою вигадкою [3].

Відкидаючи класичні поняття про реальність, постмодерністські письменники надають перевагу мистецьким формам минулих культурно-історичних періодів, від яких відмовився модернізм, женучись за новаторством. Із постмодерністської точки зору, великі традиції слід відновлювати з певним почуттям ностальгії та переосмислювати їх у грайливій іронічній та пародійній манері. Це спричинило відродження таких жанрів як епістолярний, історичний, філософський роман, притча тощо. У канву багатьох романів на історичну та побутову тематику уводиться міф [4, с. 328]. Універсальність міфу та його здатність висловлювати сукупність значень і смислів роблять його одним із найважливіших понять в літературі ХХ століття. До того ж, на думку К.Г. Юнга, міфологія становить знакову «проекцію колективного несвідомого» (див. [5, с. 126]). Однак, користування потенціалом міфу письменниками-постмодерністами значно відрізняється від того, як ще робили їх попередники. Сучасні автори, на відміну від модерністів, рідко послуговуються загальновідомими або специфічними моделями міфів. Замість цього, постмодерністські міфи населяють персонажі, яких виградали самі автори, і тому оригінальний наратив міфу змінюється в залежності від персонажів, які

виступають рушіями сюжету. Наприклад, міф про Одиссея (Улісса) у романі модерніста Дж. Джойса «Улісс» відображений більш очевидно. По-перше, у заголовку для інтелектуального читача, знайомого із міфологією давньої Греції, міститься установка на те, чого, загалом, очікувати від роману, вводиться другий шлях інтерпретації подій роману. Надалі Дж. Джойс використовує алюзії на персонажів міфу, вибудовує паралелі між персонажами реального світу та світу художньої вигадки.

На противагу цьому, подорожі центрального персонажа «Алхіміка» П. Коельйо лише у найбільш загальних рисах нагадують міф про Одиссея. Зі спільних елементів тут тільки сам мотив подорожі, наявність подій, які перешкоджають герою дістатися до місця призначення, певні спокуси, що відволікають його від досягнення бажаного (наприклад, рік роботи на торговця кришталем та можливість відмовитися від свого бажання добратися до Єгипту й знайти скарб, осісти, займатися торгівлею і накопичувати прибутки можна порівняти із сімома роками перебування Одиссея на острові Каліпсо). У романі «Заїр», наприклад, автор знову апелює до цього міфу. Його оповідач, подібно Одиссею, потребує більше часу, щоб знайти Естер, яка, подібно до Пенелопи, займалася тканням коврів.

Слід зазначити, що мотив подорожі є одним із найпопулярніших у всесвітній літературній спадщині. Кожного разу, коли герой вирушає в подорож заради слави, подвигу, скарбу тощо, все ж основною метою є віднайти самого себе. Саме це, на нашу думку, є вирішальним для доби постмодернізму, коли сучасній людині складно віднайти своє місце у тому хаосі, серед якого вона опинилась внаслідок кризи світоглядних засад попередньої епохи й стрімкого розвитку технологій та суспільства сьогодення. Для творчості П. Коельйо мотив подорожі або паломництва стає провідним, адже письменник завжди прагнув знайти свій власний шлях, вирушав на пошуки свого філософського каменю й описав власний досвід у низці творів.

Під час подорожі паломники зазвичай прагнуть стати частиною чогось більшого за них самих, а також отримати можливість контакту із вищими духовними сферами. Хоча паломництво практикують представники різних релігій, не можна їх зводити лише до подорожей, пов'язаних із релігією. Якщо у минулому паломники вирушали на пошуки божественних чудес, зараз набагато важливішим стало віднайти себе, власний життєвий шлях, так що паралельно зовнішній фізичній подорожі проходить ще й внутрішня до душі. Оскільки паломництво включає подорож з одного місця в інше, від одного аспекту життя людини до іншого, в результаті цього руху відбувається певна трансформація [6, с. 95-105]. Подібний мотив ми бачимо й у «Паломництві» або «Щоденнику мага», «Книга Воїна Світла», «Заїр», «Алхімік» тощо. Шлях, який герої проходять фізично, є метафорою внутрішній подорожі самопізнання та розуміння. Коли рутинна стає існуванням, обмеженим з усіх сторін стінами, які вибудовуємо ми самі та суспільство, подорож допомагає позбавитися цих стін, стати вільним й пізнати самого себе.

Мандруючи зі своєю отарою, кожного разу обираючи новий маршрут, читаючи книжки, спілкуючись з різними людьми, розмірковуючи та проводячи

паралелі між людьми і вівцями, читаючи знаки, головний герой роману «Алхімік», Сантьяго, наближається до природи, розуміє і говорить з нею, проходить власний шлях самопізнання і пізнає алхімію власної душі. Зустріч з грабіжниками біля єгипетських пірамід, під час якої хлопець ледве не загинув, стає вирішальною в його подорожі в пошуках скарбів. Саме тут він знаходить підтвердження, що людина має вірити знакам, які подає їй доля, що нічого в світі не відбувається просто так, що людина має творити Особисту Легенду. Знайшовши скарб, виконавши свою місію, він спочатку не зовсім розуміє, чому Творець обрав саме такий шлях до скарбів для нього: *«He thought of the many roads he had traveled, and of the strange way God had chosen to show him his treasure. If he hadn't believed in the significance of recurrent dreams, he would not have met the Gypsy woman, the king, the thief, or . . . "Well, it's a long list. But the path was written in the omens, and there was no way I could go wrong," he said to himself»* [1]. Відповідь на це питання йому приніс вітер – цілунок коханої жінки.

Створюючи власну реальність у романі «Алхімік», письменник настільки майстерно переплітає у творі реальне й магічне, що усі чарівні елементи, як то камінці для віщування, Мельхіседек, алхімія і т.п. сприймаються як частина реальності, яка сплетена у Пауло Коельйо із чисельник знаків. Так, наприклад, коли до Сантьяго приходять відіння про яструбів, він одразу інтерпретує це як знак того, що на них нападуть, і це допомагає місцевим та подорожуючим караваном захиститися від нападників. Загалом, надмірне акцентування Пауло Коельйо на знаках, можна інтерпретувати в межах філософії Ж. Деррида, що «світ – це текст», адже текст складається із слів, а слова – із літер, тобто знаків. Відповідно, світ, за своєю сутністю, є текстом, якій складається із знаків, які ми маємо правильно прочитати, що і робить головний герой роману «Алхімік» під час пошуку скарбів – він читає знаки і чинить так, як вони промовляють до нього.

Розмиванню меж реального та ірреального неабияк сприяють віщі сні Сантьяго, за тлумаченням яких він звертається до ворожки: *«And this is my interpretation: you must go to the Pyramids in Egypt. I have never heard of them, but, if it was a child who showed them to you, they exist. There you will find a treasure that will make you a rich man.»* [1]. Ці відіння не сприймаються персонажами твору як загадкові сні, а більш як знамення або натяки, до яких персонажі звертаються, щоб розтлумачити й слідувати їх підказкам. Загалом, сюжет роману і побудований на сні Сантьяго, що він подорожує до Єгипта за скарбом.

Часові межі сюжету твору «Алхімік» невизначені, адже роман має характер притчі. Відсутність чітко зазначених меж робить твір універсальним й актуальним у будь-який час, адже теми, які піднімає автор, – вічні. Однак, є кілька індикаторів, які допомагають приблизно визначити століття, у якому відбуваються події роману. У пролозі зазначено, що Алхімік гортає книжку, яку залишив хтось із каравану, і це легенда про Нарциса О. Вайлда, тому можна припустити, що події відбуваються у ХХ столітті. До того ж, на це вказує завіса із кольорового пластику у домі ворожки.

Вибір чабана Сантьяго протагоністом твору не випадковий. Його простий, дещо наївний погляд на життя протиставляється кільком персонажам, «обтяженим» досвідом цивілізації. Одним з них є Англієць, який шукає

Всесвітню Мову. Знаковим є епізод, коли вони їдуть караваном до оазису, Англієць зайнятий читанням, а Сантьяго спостерігає за караваном. Коли юнак вирішує почитати книжки Англієць, він розчаровується, що все так заплутано. Хоча, головну ідею він розуміє, і Англієць його критикує за те, що він усе спрощує: «*The Englishman was disappointed. The years of research, the magic symbols, the strange words, and the laboratory equipment . . . none of this had made an impression on the boy. His soul must be too primitive to understand those things, he thought*» [1]. Однак юнак, завдяки тому, що «вчиться по-своєму», природно – говорячи з вівцями, прислухаючись до природи, спостерігаючи за оточуючими – давно вже говорить Мовою Всесвіту, знання якої так прагне Англієць.

Яскравим прикладом діалогу між міфологічним й реалістичним типом свідомості є епізод, в якому описується спроба Сантьяго домовитися із пустелею, вітром й сонцем, щоб здійснити бурю й врятуватися із полону. До плану магічного належить знання юнаком Мови, якою можна спілкуватися зі Всесвітом, а також антропоморфні здатності природних сил відповідати Сантьяго та допомагати йому здійснити бурю. До плану реальності тут належать люди, які потрапили в полон й бажання юнака врятуватися звідти.

Надзвичайно важливим для роману є відображення національного характеру. В інтерв'ю П. Коельйо відмітив, що навіть якщо він не пише про Бразилію, він все одно бачить світ очима бразильця. Також він вірить в те, що все на світі водночас магічне й мирське, священне й земне (див. [7, с. 311]). Ці світоглядні засади виражені у творі через колізію культур. По-перше, ім'я Сантьяго є алюзією на святого заступника Іспанії, сам юнак подорожує з Андалусії в осередок арабської культури через Морокко до пірамід Єгипту. Більш того, перша особа, яку він зустрічає, виявляється верховним жерцем зі Старого Завіту (на це вказують камінці Урім й Туммін). Загалом, з початку роману протагоніст знаходиться на перетині християнської, іудейської та арабської культур. Вони нашаровуються, витісняючи одна одну, та відображають конгломерат впливу різних культур на світогляд письменника.

Таким чином, застосовуючи різноманітні постмодерністські стратегії в романі «Алхімік», Пауло Коельйо метафорично демонструє довгий пошук людиною власного «я» та свого призначення. Лише людини вільна від усіляких обмежень, яка не боїться самостійно приймати рішення і відповідати за них, може досягати своєї мети і знайти «скарб». Тема свободи та побудова сюжету на основі мотиву подорожі та пошуку є провідною для роману «Алхімік».

Список літератури:

1. Coelho P. The Alchemist. URL: <https://1lib.us/book/5460543/c88ef3> (Last accessed: 20.03.2021).
2. Soni S. Life Realized through Riddles: A Study of Paulo Coelho's The Alchemist. *MIT International Journal of English Language & Literature*. Aug. 2014. Vol. 1, No. 2. P. 85-91
3. Scholes, R. *Fabulation and Metafiction*. Illinois : University of Illinois Press, 1979. 222 p.

4. Stan S., Colipca G.I. Deconstructing and Reconstructing Identity. Philosophical Frames and Literary Experiments. 2012. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812047787> (Last accessed: 31.03.2021)
5. Кислицын К.Н. Магический реализм. Знание. Понимание. Умение. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/magicheskiy-realizm> (Дата обращения: 28.03.2021).
6. Gesler W. M. Lourdes: Healing in a Place of Pilgrimage. *Health and Place*. 1996. Vol. 2, No. 2. P. 95–105.
7. Hart S. Cultural Hybridity, Magical Realism, and the Language of Magic in Paulo Coelho's *The Alchemist*. *Romance Quarterly*. 2004. 51:4. P. 304-312.

RELIGIOUS EXPERIENCE AND PRACTICE IN A SOCIO-CULTURAL REALM

Kvasha Kristina

Postgraduate

Zhytomyr Ivan Franko State University

The primary experience of any religion is not faith in God or the Gods, but the experience of something sacred [1].

The reflection on the essence of religious practices in the measurements of human existence is impossible without a proper understanding of the «practice» concept. Although religious practices are subject to modifications, but they still have a limited character. In religious practices, there is a basic scheme that is unchanged and only superficial insignificant aspects can be modified. Thus, religious practice can be considered as a typified steady socially significant form of religious action. According to the scientific work «From Religious Experience to Religious Practice», L. Astakhova describes how a religious action is transformed into the practice and claims that revelation is a connecting link between sacred and mundane world. Religious practice is an area where the social world correlates with the meaning which adherents of various religious traditions embed in their everyday life. The author comes up with reflection that religious practice is the result of communication of an individual with a transcendental phenomenon, where the will of the Numinosis becomes a criterion for human behavior [2]. The practice in social science is used as a synonym of substantive activity [3, p.80]. Crucially, the practice differs from the social action due to the fact that the action implies the external meaning. Nastoishcha K. claims that «practices consist of basic movements, creating agglomerations of rituals, rites, norms and rules by its own comprehensive set. Practices create them, but don't determine the fact that they are their structural, elementary basic component. In that respect, a set of practices creates one or the other rite or ritual, as the parts of construction kit create a model» [4, p. 84]. The comprehension of the interconnection between religious practices and religious experience is of significant importance. In philosophical sense, the experience is considered as knowledge which is embedded in the consciousness of the individual and is expressed with certain feelings in contact with the surrounding reality [5, p. 112]. V. Moskalets considers the religious experience as the process of emotional and thinking activity of the individual, who redefines the basic dogmatic provisions of religion regarding his own value guidelines [6, p. 229]. We share the statement of V. Kondratieva that religious experience, to a greater extent, refers to the category of psychology of religion, which reflects the psychological state of the individual towards transcendental [7, p. 43]. Practicing religious activity (religious practices) an individual acquires religious experience that is usually subjective. Religious practices are quite multicolored and include a large spectrum of diversity.

The cult activity. Religious consciousness is embodied in a cult in the form of a sacred interpretation of scriptures and prayers. The mental values and meaning of these texts shift from the internal state into the external state and are activated due to such cult modifications as customs, rituals and rites. D. Bezniuk defines a religious cult as a «form of religious action which is considered as a set of specific actions (rituals, rites and ceremonies) caused by the relevant doctrine and aimed at the sphere of the sacred» [8]. The concept of «religious cult» includes activity aimed solely at the perception of sacred and forming religious experience. The ritual is the first and the main form of its external manifestation.

I. Bogachevska claims that the ritual is a communicative formation that appears on the basis of social actions of a symbolic direction [9]. According to D. Ushakova, the ritual is considered as established ordinary ritual actions in the process of committing any religious act. It is common knowledge that an individual must follow these established rules of conduct in particular situations, despite the internal state of the soul [10]. Quite often, the rite and ritual combine all these, but we consider it as an incorrect statement, because O. Sadokhin mentions that «the rite is a peak of ritual action» [11, p. 230]. The «ritual» concept is much wider than the «rite» concept, which appears to be the external manifestation of the ritual. Each ritual may include one or more rites.

Religious practices are characterized by a religious outlook. The mythological worldview is created in ritual practices based on universal traditions that are transformed over time and split from their beginnings and decompose in modern society. Religious experience is always directed to a meeting with God. The mystical experience is always an experience with something otherworldly, enigmatic, something mysterious. Religious practices are always an action; religious experience is subjective distresses of the believer. Religious practices are a catalyst, a transition link between worldly and otherworldly.

References

1. Durkheim E. Basic forms of religious life: totemic system in Australia / trans. from French. By A. Appolonova, T. Kotelnikova. Moscow: File, 2018. - 732 p.
2. Astakhova L. S. From religious experience to religious practices: Feature articles of modern religious experience. Kazan, Fatherland, 2011. – 149s.
3. Theory and human life-world / chief. editor V.G. Fedotova. M.: Philosophy Institute the Russian Academy of Sciences, 1995.
4. Nastoishcha K.V. Rite, ritual, norm and rule: Comparative analysis of images of the objects in the theory of practices: topical issues of sociology, psychology, pedagogy. 2019 №3 (42) Sociological sciences. P. 81-91.
5. New philosophy encyclopedia: 4 v. / Philosophy Institute the Russian Academy of Sciences, Nat. Public-science Fund. M.: Mysl. T. III. 2010. 692 p.
6. Moskalets V.P. Psychology of religion: manual. K.: Akadem publishing house, 2004. - 240 p.
7. Kondratieva V.I. Religious practices of tradition revelation: doctrinal bases, essential features, nature of functioning: thesis ... PhD candidate: 09.00.11. Kyiv, 2017. - 241 p.
8. Bezniuk D. Cult. Peace religion. Access Mode: <http://relig.info/kult>

9. Bogachevska I.V. Christian narrative tradition: methodology of philosophical and religious studies. K.: World Knowledge, 2005. - 235 p.

10. Ritual // Monolingual dictionary by Ushakov // Dictionaries and Encyclopedias on Academic. Access Mode: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1010498>

11. Sadochin A. Ethnology: manual. . M.: Gardars, 2006. - 286 p.

MARIOLOGICAL DOGMAS IN THE MYSTICAL PHILOSOPHY ACCORDING TO BERNARD OF CLAIRVAUX

Rozbytska Galyna

Ph.D. student

Zhytomyr Ivan Franko State University

In the Western Church, the question of the trinity of God (Triadology) and the essence of Christ (Christology) did not use such discussions as in the East. The Western Church for a long time introduced the satisfaction of recognizing *regula fidei*, and later adopted the Nicene-Constantinople symbol of faith as the basis of Christian orthodoxy. It is believed that instead of speculative philosophizing, Western theologians were concerned with issues of practical theology, including anthropological issues, which explored human nature and ways of salvation. It was on this basis that the theological discussion of one of the most important questions of Mariology about the immaculate conception of the Virgin Mary arose between the famous theologian Bishop Augustine of Hippo and the learned monk from Scotland Pelagius.

Pelagius and his followers developed an ethical and theological doctrine of freedom of choice, which in fact continued the anthropological and humanistic views of the Hellenistic era, including Stoic philosophy and ethics. According to Pelagius, original sin did not destroy the spiritual nature of man. The sinful deeds of men are explained by the weakness of the human flesh. The Pelagians claimed that man has the strength not to sin. They insisted on the freedom of human will and human responsibility for their actions, understanding freedom of will as the absolute freedom to choose between good and evil. Therefore, the soteriology of Pelagianism was reduced not so much to the ascent of God's grace to man, but to how much the individual will achieve this through his own will.

One of the most prominent Western theologians of early Christianity, Augustine, wrote a series of works against Pelagianism. An important point in the discussion of the Immaculate Conception of the Virgin Mary was the teaching of Augustinianism on original sin. Augustine recognized the body as the bearer of sin, and believed that sin is inherited. Because of the fact, that each person receives a soul from God individually, he cannot carry hereditary information. Hence the theologian came to the conclusion that the human body receives from the father, so the body itself is the bearer of original sin. From such point of view some implications for Latin piety appeared. First, since the bearer of original sin is the body, the flesh is evil. Second, baptism began to be understood as a sacrament that washes away original sin. Third, since Christ could not be born of a sinful mother, the Mother of God could not have any sin, neither acquired nor original. Thus, she was freed from original sin by the special grace of God. This approach was used by the Catholic Church in the dogma of the Immaculate Conception.

In Western Europe of the XII century theology and philosophy were characterized by the development of two main directions in line with which the concept of the Immaculate Conception of the Virgin Mary was formed. Scholasticism, presented by

Pierre Abelard and his associates and opponents, continued to develop actively during this period. Instead of that a number of theologians appeared. They disagreed with the scholastic tendencies to reduce theological thought exclusively to educational needs and to base it on a logic and rationalism. These thinkers emphasized mysticism, which goes beyond school rationality but expresses the depth of spiritual experience.

The foundations of the mysticism of Western Christianity were laid by St. Benedict of Nursia, who formed the first charter of monastic life in Western Christianity. In his charter, Benedict described the principles of the spiritual life of monks, which remain a model for Christianity. In monasteries that lived by Benedictine rules, mysticism always took a leading place. In the XII century benedictine mysticism became the subject of philosophical thinking, which sought to apply rational methods of scholasticism to the analysis of spiritual life.

The founder of the mystical branch of philosophy was Bernard of Clervaux, who was born in Burgundy and became a Cistercian monk. The degree of obedience of St. Benedict became the basis of Bernard's reasoning. He perceived them as preparation for a mystical experience. Thanks to the degrees of obedience of St. Benedict, the mystic knows his own poverty. Knowing his own poverty, the mystic is sympathetic to the poverty of others. Only after the purification of the heart God opens the possibility for the mystic to experience spiritual ecstasy, that is, the encounter with God that the saint experiences after death. Knowledge of God, according to Bernard, is possible not in theoretical grounds, but in union with God, which is possible only on the basis of boundless love to God. Therefore, love is the basis of mysticism for Bernard, and it is achieved through humility. The thinker believed that the soul that knows God dissolves in Him like a drop of water in vine. However, he did not understand this dissolution as a merger, because God and man are carriers of different natures, and therefore cannot merge. He understood this dissolution as the deification of man, the likeness of man to God [1, p. 269].

In Christological issues, Bernard used a system-structural approach and system analysis as a way of knowing Jesus Christ. He focused on His earthly way of life, noting the great influence of the Virgin Mary and Joseph on the actions of Christ [2, p. 429]. According to the theologian, contemplation of the Son of God is a way of knowing God. In the doctrine of grace and free will, Bernard, on the one hand, shares Augustine's view that man is able to overcome sin through divine grace, and on the other, free will was determined by him as an important criterion of salvation. «If we take away the freedom of choice, then there will be no one left who needs salvation. Soteriology can be realized in the presence of a Savior and man, God is the creator of salvation, and free choice is the inclusion of man in salvation. Only God gives salvation, but accepts it only the free choice of man» [3, p. 73]. Thus, Bernard defines the synergy between grace and human freedom, but insists on the justification of man by only one faith. He relates the concept of «eternal definition» to the New Testament «heavenly birth» because «before the creation of the world God loved and endowed the grace of His creatures in His Son... The love of the Father covers many sins, and and retaliates for evil with good» [4, p. 34].

Despite of the special attitude to the Virgin Mary, Bernard denied the doctrine of the immaculate conception of the Virgin and his solemn veneration [5, p. 687]. Bernard

argued with the Lyon clergy, who celebrated the Immaculate Conception of Mary as a holiday. It is worth noting that the feast of the Nativity of the Virgin Christians began to celebrate in the V century. The first mention of him is contained in the Patriarch of Constantinople Proclus and in the tomb of Pope Gelasius. Saints John Chrysostom, Epiphanes and Augustine also write about the holiday. In Palestine, there is a story that the Holy Equal-to-the-Apostles Queen Helena built a temple in Jerusalem in honor of the Nativity of the Blessed Virgin. The Nativity of the Mother of God marked the beginning of the time when God's great promises to save the human race from the bondage of the devil began to be fulfilled. This event brought the Kingdom of God, piety, virtue and immortal life closer to the earth. The Mother of Jesus Christ is considered by all catholics like the Mother in grace and the merciful Intercessor, to whom they constantly turn with special reverence.

Regarding the Immaculate Conception of the Blessed Virgin, Bernard expressed the opinion that the feast of his veneration has no theological justification, expressing his point of view in letters to the priests of Lyons. Bernard appealed against the lack of a meaningful process of creating liturgical forms of worship and its coordination with the Holy Throne. According to him, the Old Testament and New Testament literature does not contain information about the immaculate conception, but only indicates the consecration in the womb. For example, Bernard cited the consecration of the prophet Jeremiah: «While I formed you in the womb, I knew you, and while you came out of the womb, I consecrated you, gave you as a prophet to the nations!» (Jeremiah 1: 5) and John the Baptist: «When Elizabeth heard Mary's greeting, the child in her womb trembled. And Elizabeth was filled with the Holy Spirit.» (Luke 1:41).

Thus, Bernard agrees to the recognition of birth by the grace of the Holy Spirit, but denies the immaculate conception. He considers that all people who are born in this world are in a state of original sin, that is, deprived of God's grace, and with it deprived of the inheritance of the Kingdom of Heaven. He claims that original sin was inherited by all, without exception, from Adam and Eve, who sinned and by their sinful act, gave man under the influence of the devil.

Bernard's opinion was not taken into account by the Roman Catholic Church. The dogma of Immaculate Conception was proclaimed in Catholicism. In contrast to other Christian denominations, four Marian dogmas were formed - about Divine Motherhood, Perpetual Virginity, Immaculate Conception and the Assumption of Mary, which consist the Christological teaching.

They confirm the Christian dogma of the divinity of Jesus Christ, explaining the existence in one person of divine and human nature and divine and human will.

References:

1. Соколовський О. Христологія: еволюція доктрини: монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018. 472 с.
2. Бернад Клервоский // Антология средневековой мысли: в 2 т. / ред., сост. С. С. Неретина, сост. Л. В. Бурлака. Санкт-Петербург : РХГИ, 2001 Т. 1: Теология и философия европейского Средневековья. 2001. С. 427–476.

3. Напюрковский С. Богородица в вероучении и предании Католической Церкви. Пособие по мариологии. М.: "Издательство Францисканцев", 2015. 176 с.

4. Мак-Грат А. Введение в христианское богословие. [Пер. с англ. Полторацкая Н. Ф., Дыханов В. Я.]; Одес. богосл. семинария ЕХБ. Одесса: Богомыслие: Библия для всех, 1998. 493 с.

5. Нафанаил (Львов). О латинском догмате непорочного зачатия // Хрестоматия по сравнительному богословию. М.: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2005. С. 672–692

ЗАРОДЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ІДЕЙ В АНТИЧНІЙ ГРЕЦІЇ

Семикрас Василь

кандидат філософських наук,
доцент кафедри української філософії та культури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В античній Греції існувало різноманіття форм державного устрою. Для їх оцінок, для визначення суті і сенсу використовуваних в цих державах соціальних регулятивів виникали і стихійно, і створювалися усвідомлено різного виду і типу поняття і категорії. Все це зумовлювало створення мислителями того часу певних типологій форм державного устрою, які були одночасно і типологією соціально-історичних організмів, і "правових" норм [1, с.135].

Так, Платон, видатний давньогрецький філософ, в "Державі" і діалозі "Політик" виділяє сім типів державного устрою. Перший ідеальний тип спільного проживання постає у нього вище держави і законодавства і не потребує їх. З реально існуючих типів держави саме монархію і аристократію, Платон вважає правильними, а інші чотири - тимократія, олігархія, демократія, тиранія - спотвореними [2, с. 351].

Інший видатний давньогрецький філософ Аристотель, в своїй роботі "Політика", виділив три правильні форми державного устрою і три неправильні. До правильних форм державного устрою і, природно, відповідним їм "правовим нормам" він відніс царську владу, аристократію і політію. До неправильних - тиранію, олігархію і демократію [4, с. 25].

Якщо ж говорити про включення у систему філософських досліджень правових положень, то варто зазначити, що стосовно до кожної форми державного устрою і кожній культурі буття суспільства і людини право розглядалося і трактувалося мислителями як співвідношення окремого і загального.

Варто звернути увагу на той факт, що загальне існує не тільки в свідомості, але і в об'єктивному світі. Але воно існує інакше, ніж існує окреме. Це важливо, бо в багатьох роботах філософсько-правового спрямування цей аспект не враховується, що часто призводить дослідників до неточних і невірних узагальнень.

Буття загального полягає зовсім не в тому, що воно створює якийсь свій особливий світ, який не збігається і протистоїть світу окремого. Загальне існує не саме по собі, а тільки в окремому і через окреме. Одночасно можна стверджувати, що і окреме не може не включати в себе загальне.

Таким чином, в кожному державному утворенні мають місце два різних види об'єктивного існування права: один вид - це самостійне існування, як існує окреме, а другий - це існування тільки в окремому і через окреме, що існує загальне.

Для того щоб пізнати право як загальне, виділити його сутність, потрібно "витягти" його з окремого, "очистити" його від окремого, уявити його в "чистому" вигляді, що може здійснитись лише в самому мисленні. Такий процес виявлення сутності права, чим і займається філософія, не може бути нічим іншим, як процесом створення "чистого" спільного. А формою існування "чистого" загального виступають поняття, гіпотези, концепції, теорії.

Варто зазначити, що філософія розглядає природу будь-якого феномена в рамках не тільки його конкретного буття, але і як результат або етап процесу вирішення якихось протиріч. Протиріччя не тільки викликають виникнення якогось феномена, а й надають йому певної форми.

Єдиний шлях, який може привести до виявлення природи "права", полягає у виявленні того істотного загального, що проявляється у виникненні і розвитку цього феномена у всіх соціоісторичних організаціях, які піднімає на своїх сторінках історія людства. При цьому виявити загальне в явищах можливо тільки в тому випадку, якщо орієнтуватися на визначення істотних і характерних ознак природи того предмета, який ми вивчаємо.

Відносно права цим відповідно займається "філософія права". Тому, розглядаючи розвиток "філософії права" з античної Греції, ми прагнемо до того, щоб виявляли в поглядах мислителів на право те, що відображає відтворення внутрішньої необхідності, об'єктивної закономірності еволюції цього феномена, включеного в еволюцію соціоісторичних організацій [6, с. 182].

Такий підхід зумовлений ще й тим, що автори багатьох досліджень в обласні "філософії права" практично не проводили чіткої межі між "правом" конкретного суспільства (держави) і "правом" взагалі. Але конкретний соціоісторичний організм включає в себе два аспекти права:

- а) воно є форма (міра) регуляції життя даного суспільства на певному етапі його самостійного існування по відношенню до неживої і живої природи;
- б) воно ж є право взагалі, як об'єктивна закономірність буття суспільства в процесі вирішення ним протиріч щодо самостійного свого співіснування з неживою і живою природою, за допомогою створеного людиною способу виробництва матеріальних і духовних благ.

Виняток цього аспекту в дослідженнях з філософії права призводило і призводить до того, що ряд авторів "вилучають" право з життя конкретних соціоісторичних організацій.

Підводячи підсумок розглянутого, ми можемо стверджувати, що в ранніх античних правових концепціях проявляються елементи філософських поглядів, формуються елементи поглядів на право як на природне явище. Стверджується думка, що закон і право - феномени розумні. Відповідність закону праву - є критерій справедливості закону.

Важливо відзначити, що право і закон, в філософських поглядах цього періоду, є творінням раціонального мислення. Вони пов'язані з буттям людини і суспільства, що знаходяться в діалектичному зв'язку з неживою і живою природою.

Список літератури:

1. Філософський енциклопедичний словник. М., 1983. С. 497.

2. Алексеев С. С. Право. Досвід комплексного дослідження. М., 1999. С.712
3. Woolly L. The Sumerians. Oxford, 1928. С. 193.
4. Аристотель. Афінська політія. М., 1937. С. 19-21.
5. Аристотель. Етика. СПб., 1908. С. 91.
6. Антологія світової філософії. М., 1969. Т. 1. Ч. 1. С. 276.

COVID 19 КАК ТРИГГЕР ЭСКАПИСТСКОЙ МОДЕЛИ ЗАГОРОДНОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Стадник Григорий Васильевич

кандидат экономических наук, профессор, профессор
кафедры экономической теории и международной экономики
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова

Радионова Людмила Алексеевна

кандидат философский наук, доцент,
доцент кафедры философии и политологии

Пандемия коронавируса подтолкнула людей к мысли о переезде из города в сельскую местность: оказалось, что там можно комфортно жить, работая удаленно. В Украине, по существу, реализуется политика стимулирования урбанизации, при которой приоритет отдается развитию городских агломераций, село же государством рассматривается как поставщик ресурсов и услуг для города в ущерб развитию его собственного экономического, социально-культурного и экологического потенциала. Однако, одной из тенденций на фоне пандемии COVID-19 становится дезурбанизация. Эксперты прогнозируют, что в течение нескольких лет несколько млн человек могут вернуться в сельскую местность, с учетом имеющейся инфраструктуры. Если же принимать в расчет дальнейшее инфраструктурное развитие в контексте нашей реформы децентрализации власти и создания объединенных территориальных громад и более длительные сроки, то украинское село обладает практически неограниченным потенциалом для возвращения населения. В ближайшей перспективе может начаться процесс дезурбанизации, ибо в условиях пандемии COVID-19 существенно возрастет мотивация к переезду в сельскую местность, где привычный уклад жизни гораздо более устойчив, чем в городе. С завершением турбулентного периода пандемии у людей появится больше желания и возможностей для переезда в сельскую местность. При этом само село не только останется местом производства пищевой продукции – будет возрастать его рекреационная и туристическая функции.

Высокий спрос горожан на приобретение жилья в сельской местности фиксируется уже сейчас. По мнению аналитиков, стремление горожан к переезду в село и деревню пока носит локальный характер, однако после окончания периода потрясений в экономике специалисты отмечают, что может возникнуть тренд на переселение в сельскую местность. Это во многом зависит от прогресса технологий, которые позволят людям работать, не проживая в городе [1].

При этом такой парадокс: сельскохозяйственные производства в современных условиях, уходят из сельской местности. Страну в основном кормят агрохолдинги. Агрохолдингам, предельно механизированным, нужен минимум рабочей силы и им фактически не нужны сельские поселения в их традиционном виде. Иными словами, в современном мире «село» и «сельское хозяйство» теряют логическую связь и взаимозависимость. Отсюда и процесс депопуляции сельских территорий, запустение, смерть деревень и малых городов. В то же время на фоне негативных последствий пандемии лишившиеся работы горожане переезжают в села на работу, правда локально.

Между тем, сельская жизнь может сильно отличаться от идиллии: во-первых, местные жители точно так же, как и в больших городах, не защищены от заражения; во-вторых, села тоже могут подвергаться карантинным ограничениям со всеми вытекающими отсюда последствиями. Но исследовать это явление необходимо и методологией здесь, на наш взгляд, выступает философия эскапизма.

Термин «escape» – «побег» используется во многих областях гуманитарных наук, это междисциплинарное понятие, которое подразумевает стремление личности заменить действительность воображаемым миром и именно через него воспринимать реальность.

Мы рассматриваем эскапизм как одно из проявлений инвайронменталистского мировоззрения, которое берет начало с эпохи Просвещения. Ж.-Ж. Руссо, сторонник социального равенства, говорил о ценности возвращения человека к природе. Позднее американский философ Уолдо Эмерсон выступил основоположником идей трансцендентализма: постижения мира путем вдохновения и наслаждения природой. Известен эксперимент его последователя – Генри Торо, который изолировал себя от общества, поселившись в доме на берегу Уолденского озера. В результате своего эскапистского эксперимента, описав собственный опыт, он создал книгу «Уолден, или жизнь в лесу» [2]. На рубеже XIX–XX в. в Германии зародилось движение Lebensreform «реформа жизни», основанное на идеалах свободы, гармонии с природой. В 1960–1970-е гг. в Америке появилось движение «back – to-the – land», когда население массово оставляло города, переезжая в сельскую местность. В настоящее время, к примеру, во Франции, существует направление «зеленого дауншифтинга» «simple green living» (простая жизнь на природе).

В отечественной истории подобная практика удаленной загородной жизни известна со времен «культурных скитов» толстовцев. В советское время было локальное освоение населением пригородных территорий за счет огороднического хозяйства, позже – дачевладения. В конце 1980-х гг. возникают движения сторонников жизни на природе в коммунах, приверженцев «устойчивого развития», начинают создаваться экологические поселения.

Руководствуясь феноменологической теорией, эскапизм можно рассматривать как одну из черт идентичности, которая в философской

антропологии связывается с проблемой экзистенциализма. Философ-экзистенциалист С. Кьекегор показал христианское существование человека в мире, когда поиск истины – один из мотивов в выборе внегородского образа жизни в противовес городскому.

Теоретик экзистенциальной философии Ролло Мэй [3] определял экзистенциальный подход как попытку понять природу человека, «который создает переживание и которому это переживание выпадает». В том же ключе написаны работы А. Маслоу, Э. Фромма, Тейяра де Шардена.

Хельмут Плеснер, один из основателей философской антропологии, вывел несколько следующих законов: 1) закон естественной искусственности: «в силу природной неполноты человека и его превосходства над самим собой, искусственность и является для него средством привести себя в равновесие с собой и миром»; 2) закон опосредованной непосредственности: «потребность в сообщении, потребность в образотворчестве, указывающие на экзистенциальные начала, которые в них воплощаются; 3) закон утопического местоположения, ничтожествование и трансценденции. «Эксцентрическая форма существования толкает человека к культуротворчеству, пробуждает потребности, которые могут быть удовлетворены только посредством системы искусственных объектов, и одновременно тем самым налагает на них печать брэнности. Люди во всякие времена достигали того, чего хотят» [4]. Антропологический принцип лежит в основе всей концепции Плеснера, основанной на саморефлексии и самоопределении человека.

Анализируя литературу, можно выделить два направления исследования эскапизма: экзистенциальный эскапизм (Н. А. Бердяев, Э. Левинас, А. Лэнгле, Ж.-П. Сартр, Р. Сейденберг) и феноменологическое направление с темой «другого» (М. М. Бахтин, М. Бубер, Б. Вальденфельс, А. Камю, Г. Марсель, П. Рикер, Ю. Хабермас) [5, с. 24]. Можно сделать вывод из исследований: эскапизм – вариант преодоления конфликта различных социокультурных систем, существующих в одном человеке (одна из тенденций адаптации человека современного общества); кроме того, есть более простая интерпретация, которая сводится к мировоззрению, стилю жизни, где реальное подменяется воображаемым.

Сегодня, в условиях пандемии COVID 19 явление эскапизма стало по-новому актуальным. Эскапизм, подобно дауншифтингу, превратился в способ выхода «из игры»: это пауза, конструирование своей реальности благодаря личностным представлениям и предпочтениям, основанным на приоритете внегородского образа жизни. Эскапизм позволяет временно блокировать отрицательные факторы социального давления, позволяет смягчить недовольство потоком событий, освободить сознание от отрицательной информации.

На наш взгляд, методологическим основанием для понимания эскапизма в условиях пандемии COVID 19 является и теория Фуко о биополитике, так как локдаун по поводу COVID 19 это не только медицинская проблема, но и в

большей степени политическая. В данном контексте слово будто говорит само за себя: речь идёт о политике, которая имеет дело с жизнью. Биополитику рассматриваем в философском контексте. Именно этот контекст обозначил в конце 70-х годов в своих работах Мишель Фуко. Фуко в этой теории показывает разрыв, новизну современных политических практик по отношению к традиционным, втягивание специфических проявлений человеческой жизни, прежде всего рождения и смерти, в область интереса власти. Жизнь в самых естественных её проявлениях становится предметом манипулирования, объектом заботы и областью, где принимаются политические решения. Фуко говорит об абстракции жизни, отделении её от конкретных физических предьявителей; объекты биополитики не являются людьми, но они объединяются в население, что позволяет определить нормы, установить стандарты и средние значения. В результате «жизнь» становится измеримым фактором и объектом интереса новых дисциплин, таких как статистика, демография, эпидемиология и биология. Они позволяют управлять с помощью исключения, нормализации, дисциплинирования, терапии и оптимизации.

Таким образом, мотив переезда городских жителей в сельскую местность может соотноситься с философией экзистенциализма. Сельская жизнь, по сути, являет собой экзистенцию, реализующуюся в сознательном выборе городских жителей, которые остро ощущают ее отсутствие в пространстве города.

Подобный мировоззренческий выбор горожан может рассматриваться и описываться через концепцию эскапизма как своеобразную форму жизненной стратегии: стремление человека избавиться от навязанных обществом моделей жизни и поведения, что проявляется в создании своего рода утопии во внегородском пространстве, которая может пониматься как пространство «альтернативной» жизни. Концепция «побега» в условиях глобализации, медиатизации и дигитализации заключается в стремлении человека избежать навязанных обществом стереотипов и создать «свою» утопию во внегородском пространстве. В ходе исследований вполне естественно апеллировать к измерению экзистенциальности как воплощению свободного волеизъявления, выбора в пользу категории «свободы».

Эскапизм как социальное явление вполне может рассматриваться через сущностное содержание социокультурных практик и идеологию сельской среды, близкую к философии экзистенциализма.

Список литературы

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М.: Медиум, 1995. 323 с.
2. Торо Г. Д. Уолден, или Жизнь в лесу / пер. З. Е. Александровой; изд. подгот. З. Е. Александрова, А. И. Старцев, А. А. Елистратова; отв. ред. А. А. Елистратова. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. 240 с.

3. Мэй Р. Возникновение экзистенциальной психологии // Экзистенциальная психология / под ред. С. В. Плотникова. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2005. С. 7–61.

4. Плеснер Х. Ступени органического и человек: введение в философскую антропологию. М.: РОС-СПЭН, 2004. 367 с.

5. Литинская Д. Г. Экзистенциальный эскапизм. Новая проблема общества открытой информации. М.: Лев, 2013. 212 с.

МОДЕЛЮВАННЯ В ПРИКЛАДНИХ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧАХ ЗА ДОПОМОГОЮ БАГАТОВИМІРНОГО СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Степахно Ірина Василівна

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дюженкова Ольга Юрьевна

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Для дослідження прикладних задач в сучасних умовах часто потрібно будувати такі математичні моделі, які містять дуже велику вхідну базу даних. За допомогою математико-статистичних методів можна проводити обробку великих масивів інформації та встановлювати причинні залежності. Використання статистичних методик сприяє також формуванню здатності читати звіти про статистичні дослідження у галузі енергетики та економіки, навчає техніці аналізу отриманих даних. У статті застосовано метод багатовимірного статистичного аналізу, розглянуто визначення ідентифікації математико-статистичної моделі та розраховані коефіцієнти впливу параметрів моделі на потрібні значення економічних характеристик складної системи. Основним інструментом обробки вхідної інформації є апарат теорії випадкових матриць. Побудова математичних моделей в сучасних умовах при застосуванні дуже великої кількості параметрів потребують розробки таких підходів, у яких можливо врахувати всі необхідні ситуації, не втрачаючи важливої вхідної інформації.

Існує дуже багато прикладних задач у житті суспільства, в яких без використання побудови моделей практично неможливо безпомилково прорахувати множину показників. Однак, розглядаючи дані, стає зрозумілим, що вони мають часові та просторові обмеження. Багатовимірність економічних та технічних показників кожної одиниці ускладнює інтуїтивне оцінювання ситуації у кожному конкретному випадку. Проводити багато іспитів не вигідно, і параметри характеристик надходять з відхиленнями. Стає зрозумілим, що застосування багатовимірного статистичного аналізу дозволяє врахувати всі ці складності. Пропонується провести статистичну обробку великої кількості спостережень з урахуванням ймовірносних помилок у рамках припущених обмежень. Для більш точної ідентифікації запропонованої математико-статистичної моделі необхідно зібрати всю інформацію в різні моменти та

записати її у відповідну матрицю. Цю інформацію потрібно враховувати постійно.

Нехай $X_i, i = \overline{1, s}$ – незалежні спостереження над випадковою матрицею $A + \Xi$, де $A = (a_{ij})$ – дійсна матриця, $i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m}$, $\Xi = (\xi_{ij})$ – випадкова матриця тієї ж розмірності.

Позначимо через λ_k сингулярні власні числа матриці A , а через $\hat{\lambda}_k$ – сингулярні власні числа матриці $\hat{A} = s^{-1} \cdot \sum_{i=1}^s X_i$. Очевидно, що, якщо елементи матриці Ξ незалежні, мають нульові середні та дисперсії $s^{-1}\sigma^2$, то елементи матриці також будуть незалежними та матимуть дисперсії $s^{-2}\sigma^2$.

Нехай числа m, n, σ^2, s залежні та виконуються наступні умови:

$$\lim_{m \rightarrow \infty} \sigma^2 s^{-1} n < \infty, \quad \lim_{m \rightarrow \infty} \sigma^2 s^{-1} m < \infty, \quad \lim_{m \rightarrow \infty} mn^{-1} < 1, \quad \lim_{m \rightarrow \infty} mn^{-1} > 0. \quad (1)$$

$$\hat{\lambda}_k(A) \leq C < \infty, \quad C = \text{const}, \quad k = 1, 2, \dots, \quad \lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_m. \quad (2)$$

Розглянемо сингулярні спектральні функції

$$\hat{\mu}_m(x) = m^{-1} \sum_{k=1}^m \chi(\hat{\lambda}_k < x),$$

де $\hat{\lambda}_k$ – корені характеристичного рівняння $\det(I \cdot \lambda - \sqrt{\hat{A}'\hat{A}}) = 0$.

Вектор-стовбці матриці \hat{A}' стохастично незалежні. Для матриці $\hat{A}'\hat{A}$ доведена наступна теорема.

Теорема. Нехай виконуються умови (1), (2), а випадкові елементи ξ_{ij} матриці Ξ для кожного n незалежні, $M \xi_{ij} = 0$, $D \xi_{ij} = s^{-1}\sigma^2$. Тоді

$$\text{plim}_{m \rightarrow \infty} m^{-1} s P \left[\left(-Iz + \hat{A}'\hat{A} \right)^{-1} - M \left(-Iz + \hat{A}'\hat{A} \right)^{-1} \right] = 0.$$

Доведення цієї теореми базується на стандартних формулах збурень для резольвент матриць.

Використання математичної статистики при проведенні досліджень у природничих та соціальних галузях умовно поділяється на періоди: опис статистичних даних – XVII - XVIII ст., аналіз статистичних закономірностей у природничих і соціальних науках – початок XIX ст., використання математичної статистики для прогнозування суспільних подій – початок XX ст., розробка і використання апарату прикладної статистики, поширення комп'ютерних засобів – кінець XX, початок XXI ст.

Сучасні розробки математичного апарату прикладної статистики пов'язані з використанням комп'ютерних засобів для розв'язання різних типів задач за якими можна порівнювати декілька програм за показниками оцінок успішності учнів в досліджуваних класах, встановлювати лінію передбачення коефіцієнта інтелекту (IQ) учнів ЗНЗ (WAIS) та учителів (WISC) за шкалами Стенфорда – Біне, Векслера та ін. До загального класу задач математичної статистики відносять задачі статистичного висновку, задачі оцінювання для вимірювання

нелінійних зв'язків між змінними, одно і двофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA), множинних порівнянь у двофакторному аналізі та ін.

У більшості наукових досліджень використовують задачі статистичного висновку за допомогою емпіричної функції розподілу. Задачі статистичного висновку використовують для дослідження первинного статистичного матеріалу. Вони передбачають дослідження великих класів предметів у порівнянні з малими класами. Вибірка із сукупності є частиною або підмножиною сукупності яку ми проводимо спеціально для визначення властивостей генеральної сукупності. Припустимо, що ми проводимо моніторингове дослідження, в якому проводимо операції над групою чисел (параметрів) за 11 бальною шкалою (від 0 до 10). Кожен з параметрів характеризує якість системи.

Множина чисел розташовується в таблиці з рядками і стовпчиками, де кожен елемент такого розташування описується за значенням груп стовпців і їх розміщення в рядку $x_{..x_i}$. Операції над групою чисел проводимо за допомогою символів для введення формули в Excel. Послідовність $x_{..x_i}$ представляє собою групу із n чисел, кожне число якої можна записати як X_i .

Дослідження властивостей явищ, суспільних процесів можна проводити за допомогою математико-статистичного методу сукупності даних.

Кількісною генеральною сукупністю називають таку сукупність, де властивості відбору оцінюються змінними. Змінна – математична величина яка може набувати в перебігу дослідження різних значень.

Репрезентативною до генеральної сукупності є така вибірка, що має пропорції, відповідні до пропорцій генеральної сукупності. Для репрезентативності вибірки мають бути виконані умови:

перша умова – кожна з одиниць генеральної сукупності повинна мати рівну імовірність потрапляння до вибірки;

друга умова - вибірка змінних здійснюється незалежно від досліджуваної ознаки;

третя умова – відбір здійснюється при достатньому обсязі вибірки;

четверта умова – відбір здійснюється з однорідних за статистичними характеристиками сукупностей (близькими показниками середніх або однаковими).

Забезпечення умов репрезентативності вибірки виключає упередженість відносно генеральної сукупності.

Аналіз і інтерпретацію кількісних даних розпочинаємо з їх узагальнення.

Далі виводимо наступні вибіркові середні і представляємо їх графічно.

Використовуючи теорему статистичного висновку можна досліджувати вибірки із великої сукупності.

Застосовуючи апарат багатовимірною статистичного аналізу та метод головних компонент, можна встановити, які коефіцієнти в більшій степені впливають на шукану характеристику та в який бік – в бік зростання чи спадання. Оцінки параметрів визначалися за власними значеннями кореляційної матриці, розрахованої за вхідними даними.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ДИТИНСТВА НА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЗАХИСТУ ДОРΟΣЛИМИ ЖІНКАМИ У ПРОЦЕСІ САМОПРИЙНЯТТЯ: ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ

Асєєва Катерина Володимирівна,

Студентка

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У складних реаліях активних життєвих трансформацій соціуму окремого наукового статусу набуває проблема особистісної самоактуалізації та подолання найрізноманітніших перепон, які сповільнюють або й унеможливають цей процес. Реагуючи на інтенсивні виклики суспільства й часу, пересічна жінка вдається переважно до використання психозахисту як єдиного найдоступнішого механізму для відповіді на загрози власному психоемоційному чи психофізичному комфорту та здоров'ю.

Мета: емпірично встановити наявність взаємозв'язку між пережитими в дитинстві психотравмами й особливостями застосування психологічного захисту вже в дорослому віці, зокрема в процесі самоприйняття.

Було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 36 жінок віком від 21-го до 43 років. Був обран інструментарій, який включав:

-Авторську анкету «Моє дитинство», біографічну бесіду для вивчення травматичних фактів біографії;

-За модельно-інтерпретаційні визначення були взяті (услід за Р. Плутчеком) шістнадцять механізмів психологічного захисту: 1) рухову активність – зниження занепокоєння, викликаного забороненим спонуканням, через дозвіл його безпосереднього або опосередкованого вираження без розвитку відчуття провини; 2) компенсацію – інтенсивну спробу виправити або знайти відповідну заміну реальної або уявної, фізичної або психологічної неспроможності; 3) заперечення – усунення усвідомлення певних подій, елементів життєвого досвіду або почуттів, хворобливих у разі їх усвідомлення; 4) заміщення – вивільнення прихованих емоцій, зазвичай злості, на предметах, тваринах або людях, що сприймаються як менш небезпечні для індивіда, ніж ті, які насправді викликали емоції; 5) фантазію – утечу в уяві задля відходу від реальних проблем й уникнення конфліктів; 6) ідентифікацію – несвідоме моделювання стосунків і поведінки іншої особи як шлях до підвищення самоцінності; 7) інтелектуалізацію – несвідомий контроль над емоціями та спонуканнями через надмірне покладання на раціональне тлумачення подій; 8) інтроекцію – привласнення цінностей, стандартів або рис вдачі інших людей для попередження конфліктів або погроз із їхнього боку; 9) ізоляцію – сприйняття емоційно травматичних ситуацій або спогад про них без почуття тривоги, природно пов'язаного з ними;

10) проекція – несвідоме віддзеркалення власних емоційно неприйнятних думок, властивостей або бажань і приписування їх іншим людям; 11) раціоналізацію – виявлення правдоподібних причин для виправдання дій, викликаних пригніченими, неприйнятними почуттями; 12) утворення реакції – попередження висловлювання неприйнятних бажань, особливо сексуальних або агресивних через розвиток або наголос на протилежному ставленні й поведінці; 13) регресію – повернення в стані стресу до ранніх або більш незрілих патернів поведінки й задоволення; 14) пригнічення – виключення зі свідомості сенсу або досвіду та пов'язаних із ними емоцій; 15) сублімацію – задоволення витісненого інстинктивного або неприйнятного почуття, зокрема сексуального чи агресивного через здійснення соціально схвалюваних альтернатив; 16) анулювання – поведінка або думки, які сприяють символічному зведенню нанівець попереднього акту або думки, що супроводжуються сильним занепокоєнням чи відчуттям провини. Типологічний аналіз найбільш значущих переживань дитинства дав змогу виявити симптоматичні переживання, які були ключовими в тій або іншій ситуації дитинства (занедбаності, знехтуваності, покинутості, самотності, приниження, порушеної довіри/зради, несправедливості, ігнорування, образи, насильства тощо).

Найважливішою тенденцією було виявлено те, що особливості негативних виховних дій батьків (особливо агресивні, невірні, образливі, з елементами психічного й фізичного насильства) можуть призводити до специфічних травматичних переживань та сприяти формуванню інтенсивних і досить часто неадекватних захисних комплексів. Такий несприятливий досвід негативно відгукувався на позитивні й адекватні самоприйняття та самооцінку, вносячи в повсякденну життєдіяльність людини значну кількість розладів. Було встановлено, що травматичні переживання знехтуваності й відкидання можуть бути наслідком неприйняття та ігнорування батьками дитини, переживання тривалої деприваційної розлуки з матір'ю в ранньому дитинстві, недостатньої комунікативно-перцептивної включеності батьків у життя дитини, розбалансованість стилю виховання (від гіперавторитарного стилю до повного ліберального потурання), дискомфорту спілкування на рівні родинного мікродовкілля та ненабуття внаслідок цього адекватних статусно-рольових моделей поведінки. Такий несприятливий мікроклімат більшість досліджуваних (86 %) визнавала основною підставою для виникнення найрізноманітніших психотравм та причиною надто частого застосування механізмів психозахисту і в дитинстві, і згодом у дорослому житті, а також базальним чинником формування неадекватної самооцінки (від безпідставно заниженої (59 %) до хворобливо завищеної (32 %)). Якщо в заниженні ми бачаємо спробу самовтечі і самоприниження, то в другому – це типова ознака психологічного захисту як спроба нонконформістського збереження власної сутності. В актуалізованих спогадах дитинства в дорослих із домінуючими переживаннями знехтуваності та відкидання найчастіше фігурують ситуації, пов'язані з надмірною психоемоційною напругою, невпинним моралізаторством, нагнітанням негативних, депресивних станів та фізичними покараннями. Найхворобливіші покарання були пов'язані з мовчанням, ігноруванням із боку батьків, ізоляцією

в замкнених приміщеннях (куток, кімната, комора й інші обмеження), а також використанням на адресу дітей дошкульних, критичних, образливих висловлювань, висміювання, нав'язування станів прищепленої та завченої беспорядності, читання довгих повчальних лекцій-нотацій, метою яких ставало сприймання дитиною себе в низькостатусних ролях та образливих номінаціях. Респонденти з домінуючими переживаннями образи та приниження свідчать про застосування щодо них у дитинстві тілесних покарань, зокрема публічне висміювання їхніх неправильних дій, ставлення в кут (іноді на колінах), що зазвичай були пов'язані з великим соромом і гострим приниженням та провокували в них неадекватне озлоблення, лють, замасковану агресію. Помітні травмогенні переживання знехтуваності й покинутості, за версією досліджуваних, були наслідком смерті одного з батьків (16 %); їхнього розлучення (37 %); деприваційно-госпіталізаційного синдрому (57 %), зокрема нестачі материнської та батьківської уваги через поглиненість повсякденними турботами або опікою про іншу дитину. До речі, останній показник усі досліджувані визнавали основною причиною переживання так званого «комплексу опальної принцеси», коли через переключення уваги на молодших, менших, найчастіше новонароджених сиблінгів вони відчували малу увагу до власних проблем, психоемоційний холод, дистанціювання з боку батьків, тому як найтипівіші реакції інтенсивно застосовували вимушені практики автономізації, сепарування та психозахисту. Важливі й знакові травматичні переживання порушеної довіри/зради досліджувані трактували як наслідок батьківського обману, розголошення конфіденційної інформації інтимного характеру, довіреної під великим секретом, безцеремонне втручання батьків у простір їхнього міжособистісного спілкування (підслуховування і коментування телефонних розмов, переглядання щоденникових записів, руйнування щойно налагодженого психоемоційного контакту з другом чи подругою тощо), обмеження особистої свободи, а також прийняття в конфліктах сторони іншої дитини. Досліджувані зазначали, що найчастіше як покарання їм давали додаткову роботу з прибирання будинку, позбавляли кишенькових грошей, не купували потрібні речі, здійснювали психоемоційний тиск або й фізичне покарання. Крім інструментальної агресії (побоїв, ляпасів тощо) стосовно них значну шкоду для розвитку позитивного самоприйняття завдавали міжособистісні сварки й бійки між батьками, що зазначили 78 % досліджуваних. Причому 65 % досліджуваних стверджували про одновекторну агресію з боку батька і стосовно них, і стосовно матері, тому подальші пошуки в підлітково-юнацькому віці були спрямовані не на партнера, котрий відповідав би «архетипу батька», а на неагресивну, спокійну й умиротворену людину протилежної статі, що не викликає страх, тривожність, фрустрацію, а отже й не спонукає до частого застосування різноманітних механізмів психологічного захисту. Значна кількість досліджуваних (42 %) потужним деструктивним фактором для побудови власних оптимістичних і просоціальних тенденцій до позитивного самоприйняття та однією з основних причин надмірного залучення психозахисту називала девіантний, проблемний тип сім'ї, у якій вони зростали, насамперед алкогольну залежність батьків. Відчуття сорому через алкоголізм батьків, часте

переживання ситуацій публічного осоромлення перед сусідами й незнайомими людьми через скандальну й неадекватну поведінку п'яного батька виокремлюються в коло найтравматичніших спогадів дитинства. Майже четвертина досліджуваних стверджувала про негативний вплив на всю систему їхнього психологічного захисту й конструктів самоприйняття інших девіацій батьків, а саме: 16 % – аморальна поведінка батька чи матері; 5 % – адиктивна поведінка батьків, насамперед наркозалежність; 3 % – негативна родинно-сімейна спадковість. Також травматичні переживання приниження досліджувані констатували як наслідок тривалої надмірної турботи, настирливої гіперопіки близьких, які позбавляли ініціативи, сіяли невпевненість у власних силах, стигматизували в очах інших однолітків. Звичайно, формування образу Я, самооцінки й самоприйняття зазнавали додаткових численних випробувань, адже таке ставлення стимулювало надто частий психозахисний поведінковий спектр і прирікало на гіпертрофований самоаналіз для вивільнення від надмірного опікунства батьків. Однак більшість досліджуваних (78 %) відзначала, що в дитинстві такий стан справ найчастіше призводив до застосування таких механізмів психозахисту, як конформізм, заміщення, регресія та витіснення. Водночас вони стверджували, що залишки такого психозахисного досвіду найчастіше використовуються і тепер, оскільки сформовані в дитинстві, тому виникають на рівні стереотипної психоемоційної реакції чи типової когнітивної тактики. Слід відзначити неістотне використання досліджуваними таких механізмів психозахисту, як раціоналізація та інтелектуалізація (сумарно лише 6 %), інтродекція (4 %), утворення реакції (4 %). Водночас сублімацію досліджувані вибирають досить часто (51 %). Підсумовуючи змістову сутність психологічної допомоги людям із надмірно частим застосуванням психозахисту, Я. Телегін стверджує: «Кожен із нас випробує сильні страхи й бажання дитинства. Ними можна управляти за допомогою доступної в даний момент захисної стратегії. При цьому одні методи подолання варто підтримувати, а інші повинні замінити ранні життєві сценарії. Метою чуйного психодіагностичного процесу є не оцінка тяжкості чиєїсь “хвороби” або визначення того, які люди перебувають за межами “норми”. Цією метою стає необхідність зрозуміти особливості людини, що страждає, і надати їй сили так, щоб вона могла залишити минуле й побудувати майбутнє».

Висновки й перспективи подальших досліджень: Різноманітні деприваційні деструктивно-агресивні та психоемоційні травми, отримані в дитинстві, істотно впливають на процес формування самосвідомості особистості дитини. Вони різною мірою супроводжують онтогенез і проявляються в надмірно частому застосуванні вже дорослою людиною психозахисних механізмів порівняно з умовною нормою, а також ускладнюють становлення її успішного самоприйняття. Безперечно, у досліджуваних жінок із різними домінуючими травмогенними переживаннями дитинства свій індивідуально-специфічний персональний набір тих механізмів і форм психозахисту, яким віддається найбільша перевага через їхню успішність, удалість, зручність, звичність, доречність тощо. На підставі якісної інтерпретації результатів

емпіричного дослідження, можливо диференціювати таку узагальнену почерговість залучення психологічного захисту:

1) для досліджуваних, котрі пережили в дитинстві травмогенні ставлення знехтуваності, відкидання, занедбаності, традиційно більш притаманне використання регресії, витіснення, заперечення, сублімації;

2) для тих, хто пережив у дитинстві агресивне ставлення і приниження батьків, характерним є застосування репресії, конформізму, витіснення, заміщення, анулювання;

3) для досліджуваних, які мають дитячий досвід порушеної довіри/зради й несправедливості, типовими є сублімація, компенсація, фантазія, заміщення, заперечення, ізоляція.

Загалом усі форми й механізми психозахисту сприяли покращенню особистісного самоприйняття, однак ефективність їхньої дії була досить короткотривалою (власне захисною) і тому впливала на загальну самоакцептацію лише опосередковано, насамперед через ситуативний захист образу Я (фізичного, інтелектуального, жаданого, презентованого) та для утримання на попередньому рівні або підвищення самооцінки (з тенденцією до неадекватного психозахисного завищення). Перспективи подальших досліджень вбачаю у визначенні концептуальних структурно-функціональних основ і ролі психозахисту особистості в структурі її самоосмислення та самоприйняття.

Список літератури

1. Максименко С. Д. Генезис существования личности. – Киев : Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с.

2. Никольская Н. М. Психологическая защита у детей / Н. М. Никольская, Н. М. Грановская. – СПб. : Речь, 2001. – 504 с.

3. Телегин Я. Ю. Защитные механизмы личности и их связь с патологическими типами характеров [Электронный ресурс] / Я. Ю. Телегин. – Режим доступа : <http://www.psychanalyse.ru/literatura/defence.html>

4. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А. Фрейд. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 68 с.

5. Plutchik R. Emotions and psychotherapy: A psychoevolutionary perspective / Plutchik R., H. Kellerman (Eds.) // Emotion : Theory, research and experience. – Vol. 5. – Academic Press, 1990. – P. 3–41.

ЕМОЦІЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

Бохонкова Юлія Олександрівна,

д. психол. н., професор, завідувачка кафедри
психології та сціології
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Овсянникова Юлія Валеріївна,

заступниця начальника відділу комплектування
Управління кадрового забезпечення
Головного управління національної поліції
в Луганській області

Глазкова Юлія Олегівна,

студентка
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Розкриття психологічних механізмів, що детермінують розвиток емоційної сфери, ускладнюється багатьма факторами. Це недостатні теоретичні знання щодо суті емоцій (К. В. Вилюнас, К. Е. Ізард та ін.), їх інегративності (Л. М. Аболін, В. Вундт та ін.), динаміки протікання (О. П. Саннікова), амбівалентності (М. Б. Арнольд, С. Томкінс та ін.). Порівняльний аналіз різних досліджень дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей. Це діти з підвищенням фрустрації, емоційної напруги, депресивності. Факторами негативного впливу на розвиток емоційної сфери є екологічні, техногенні і соціально-психологічні умови життєдіяльності дитини. Вивчаючи вплив даних факторів на розвиток емоційної сфери дитини, ведеться пошук методів профілактики і корекції небажаних проявів і порушень. Для дитинства характерна в цілому спокійна емоційність, відсутність сильних афективних спалахів і конфліктів по незначних приводах. Цей новий відносно стабільний емоційний стан визначає динаміка розвитку соціальних емоцій. Вони є головними в системі міжособистісних відносин.

Під емоційним неблагополуччям розуміється негативне самопочуття дитини. Воно викликається багатьма причинами. Головною виступає незадоволеність дитини спілкуванням з дорослими, насамперед з батьками і з однолітками. Недолік тепла; ласки, розлад між членами родини, відсутність тісних емоційних контактів з батьками приводить до формування в дитини тривожно-песимістичних особистісних чекань. Їх характеризує почуття незахищеності, іноді страх у зв'язку з прогнозуючим негативним відношенням дорослого. Таке відношення дорослого провокує в дитини упертість, небажання

підкорятися вимогам батьків, тобто є серйозним «психологічним бар'єром» між дорослими і дітьми. Тоді як тісні, насичені емоційні контакти, при яких дитина є об'єктом доброзичливого, але вимогливого оцінного відношення як особистість, формує в нього впевнено-оптимістичне особистісне чекання. Для них характерне переживання можливого успіху, похвали, схвалення з боку близьких дорослих. Емоційне неблагополуччя, пов'язане з утрудненнями в спілкуванні з іншими дітьми, може приводити до двох типів поведінки: до першої групи відносяться діти неврівноважені, легко збудливі. Безудержність емоцій у них часто стає причиною дезорганізованості їхньої діяльності. При виникненні конфліктів з однолітками емоції дітей часто виявляються в афектах: вибуху гніву, образі, нерідко супроводжуваних сльозами, брутальністю, бійками. Спостерігаються супутні вегетативні зміни: почервоніння шкіри, посилення пітвиділення й ін. Негативні емоційні реакції можуть бути викликані серйозними або незначними причинами. Однак, швидко спалахуючи, вони швидко вгасають [3].

Другу групу складають діти зі стійким негативним відношенням до спілкування. Як правило, образа, невдоволення, ворожість і т.д. зберігаються в їхній пам'яті, але при їхньому прояві діти більш характеризуються відособленістю, уникають спілкування. Емоційне неблагополуччя часте сполучено з небажанням відвідувати дитячий сад, з незадоволеністю відносинами з вихователями або однолітками. Гостра сприйнятливості дитини, його надмірна вразливість можуть привести до усередині особистісному конфліктові [2].

Іншою істотною причиною, що викликає емоційне неблагополуччя, є індивідуальні особливості дитини, специфіка його внутрішнього світу (вразливість, сприйнятливості, що веде до виникнення страхів) [1].

Причини дитячих страхів дуже різноманітні. Їхня поява пряма залежить від життєвого досвіду дитини, ступеня розвитку самостійності, уяви, емоційної чутливості, схильності до занепокоєння, тривожності, боязкості, непевності. Найчастіше страхи породжуються болем, інстинктом самозбереження.

Невиправдано стругаючи позиція дорослого і неадекватні засобу виховання приводять до перенапруги нервової системи і створюють сприятливий ґрунт для створення страхів. До таких засобів виховання відносяться погрози, суворі або тілесні покарання (ляпанці, удари по руках, голові особі), штучне огороження рухів, зневага інтересами і бажаннями дитини. Постійне залякування приводить до того, що діти стають неспроможними, утрачають здатність міркувати, переживають гострий емоційний дискомфорт. Велику роль у виникненні страхів у дитини грає наявність страхів у самої матері. Пам'ятаючи про свої дитячі страхи, вона мимоволі обгороджує маля від колись лякали її об'єктів, наприклад тварин. Так неусвідомлено формуються тривожні почуття, виникають «спадкоємні» страхи. Не можна соромити дитини за пережитий страх. Адже страх і сором взаємозалежні. Під впливом глузувань маля починає ховати страх, що не тільки не зникає, але в такому випадку навіть підсилюється. Дитина стає пасивним, схильним до переживання депресії. З 3 до 5-6 років страхи стають найбільш різноманітними. Вони властиві більшості дошкільників, часто переходять у нав'язливі форми, близькі до невротичних станів. Страхи

викликаються сукупністю наступних компонентів: високою емоційністю дошкільника, малим життєвим досвідом, багатою уявою; вони легко з'являються і зникають протягом 3-4 тижнів. Нерідко страхи можуть викликати необдумані вчинки дорослих, наприклад, помилки в розумовому вихованні, що приводять до зниження рівня орієнтації в навколишньому світі. Якщо дитина не одержує відповіді на те, що його одночасно мучить і цікавить, він намагається знайти відповідь сам, але не кращим образом. Необхідно давати правильні відповіді на дитячі питання [4].

Емоційне благополуччя дитини-дошкільника залежить від декількох умов комфорту або дискомфорту. Серед них виділені:

- стан здоров'я дитини в період відвідування їм дитячого саду;
- особливості взаємодії дитини з дорослими;
- особливості взаємодії дитини з дітьми групи яку він відвідує;
- емоційна обстановка, загальний уклад життя в дитячому саду;

Усі ці компоненти взаємозалежні і взаємозалежні й у сукупності дозволяють судити про те, на скількох добре дитині у дитячому саду.

С. Цвейг писав: «Здоров'я для людини природно, хвороба – не природна. Здоров'я приймається його тілом як місце саме собою що розуміється, так само, як повітря легеньми і світло – очима; не заявляючи про себе, живе воно і росте в ньому разом із загальним його життєвідчуванням. А хвороба – вона проникає раптово, як щось чуже, вона ненавмисно накидається на обійняту страхом душеві і марить у ній безліччю питань» [6].

Щоб затверджувати, як тісно пов'язане здоров'я людини з його емоційним станом, спробуємо співвіднести між собою визначення цих двох понять.

Емоційний стан, як уже відзначалося раніше, – це особливий стан свідомості, стан суб'єктивного емоційного комфорту – дискомфорту, як інтегральне відчуття благополуччя - неблагополуччя тих або інших підсистемах організму і всього організму в цілому [5].

Лікар-психотерапевт Е.Кублер-Росс висунув таку ідею: «Здоров'я людини можна представити виді кола, що складає з чотирьох квадратів: фізичного, емоційного, інтелектуального і духовного. Лише з'єднання всіх цих аспектів і може дати здорову і повноцінну особистість» [3].

Головна задача збереження і зміцнення здоров'я полягає в тому щоб не намагатися збалансувати ці квадрати навколо здоров'я. Дане визначення з однієї сторони свідчить про якусь тотожність здоров'я й емоційного стану, з іншого боку – емоційна сфера розглядається в ньому як невід'ємна складова частина здоров'я.

Список літератури:

1. Дарвин Ч. Выражение эмоций у человека и животных. В кн.: Хрестоматия по психологии / Дарвин Ч. / Под. ред. А. В. Петровского. – М.: Просвещение, 1977. – С. 289-297.
2. Лешли Дж. Работа с маленькими детьми: поощрять их развитие и решать их проблемы / Лешли Дж. – М.: Педагогика-пресс, 1991. – 372 с.
3. Люблинская А. А. Детская психология / Люблинская А. А. – М.: Просвещение, 1972. – 415 с.

4. Менчинская Н. А. Развитие психики ребенка. – Дневник матери / Менчинская Н. А. – М.: Просвещение, 1950. – 118 с.
5. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста: Психологические исследования / Под. ред. А. В. Запорожца, Я. З. Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – Питер: Нева, 2003. – 720 с.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ

Бохонкова Юлія Олександрівна,
д. психол. н., професор, завідувачка кафедри
психології та сціології
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Осипенко Анастасія Віталіївна,
студентка спеціальності «Психологія»
Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля

Однією з серйозних проблем в даний час є різні форми девіантної поведінки підлітків. Вона може виражатися в самих різних вчинках, починаючи з того, що підліток тікає з дому, і кінчаючи розбійними нападами або вбивствами. Але ж нерідко "поведінка в дитинстві дозволяє досить надійно передбачати поведінку в зрілі роки". Проблема девіантної поведінки знаходиться в центрі уваги з початку виникнення соціології. Еміль Дюркгейм вважається одним з основоположників сучасної девіантології. Психологічні та психіатричні аспекти девіантної поведінки розкриті в роботах З. Фрейда, Ж. Пінателя, К. Шуеслера, К. Хорні, Г. Саллівана, А. Адлера, М. Герберта. Вивчення девіантної поведінки як біологічної категорії представлено в працях Ч. Ломброзо, У. Шелдона, У. Пірса.

Девіантна поведінка підрозділяється на дві великі категорії. По-перше, це поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, що має на увазі наявність явної або прихованої психопатології. По-друге, ця поведінка антисоціальна, що порушує якісь соціальні та культурні норми, особливо правові. Коли такі вчинки порівняно незначні їх називають правопорушеннями, а коли серйозні і караються в кримінальному порядку - злочинами. Відповідно говорять про делінквентну (протиправну) і кримінальну (злочинну) поведінку.

Делінквентність зазвичай починається зі шкільних прогулів і залучення до асоціальної групи однолітків. За ним йде дрібне хуліганство, знущання над молодшими і слабкими, віднімання дрібних кишенькових грошей у малюків, викрадення (з метою покататися) велосипедів і мотоциклів. Рідше зустрічаються шахрайство і дрібні спекулятивні угоди, викликаюча поведінка в громадських місцях [1].

Один із засновників теорії структурного функціоналізму, американський соціолог Р.Мертон, розробив класифікацію девіантної поведінки, основною причиною якої вважав розрив між цілями суспільства і соціально прийнятними засобами досягнення цих цілей.

Більшість членів суспільства визнають панівні в ньому норми і цінності, прагнуть реалізувати їх легальними засобами, тими, які схвалюються суспільством.

Р. Мертон виділив наступні види девіантної поведінки [3]:

1. Конформізм: повне прийняття цілей суспільства і способів їх досягнення.

2. Інноваційна поведінка: людина визнає цілі суспільства, проте намагається реалізувати їх новими, нетрадиційними способами (рекет, крадіжки, зловживання).

3. Ритуалізм: людина не визнає суспільні цілі і цінності, проте дотримується прийнятих «правил гри», діє відповідно до суспільних уявлень про допустимі засоби досягнення цілей.

4. Ескейпізм (ретритизм): відступ, «втеча» людини від соціальної дійсності, людиною не визнаються ні цілі, ні засоби їх досягнення (анархія, наркоманія, бродяжництво та ін.).

5. Бунт, змова: відкидаючи суспільні цінності, цілі і засоби їх реалізації, людина активно їм протидіє, прагне замінити їх новими (тероризм, радикалізм та ін.).

Адиктивна поведінка - це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різних хімічних речовин або постійної фіксації уваги на певних видах діяльності, з метою розвитку і підтримки інтенсивних емоцій. В результаті такої поведінки підліток існує в своєрідному "віртуальному" світі. Він не тільки не вирішує своїх проблем, але і зупиняється в особистісному розвитку, а в окремих випадках навіть деградує.

Розрізняють три групи різновидів адиктивної поведінки:

- нехімічні адикції (патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, трудовоголізм);

- проміжні форми адикції (анорексія - відмова від їжі, булімія - прагнення до постійного споживання їжі);

- хімічні адикції (вживання і вдихання психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, речовин побутової хімії) [2].

Виділяють два шляхи розвитку адиктивної поведінки підлітків: полісубстантний і моносубстантний. При полісубстантній адиктивній поведінці підлітки пробують на собі дію різних речовин. Це етап так званого пошукового "полінаркотизму", коли вживаються і алкоголь, і токсичні речовини, і окремі наркотики. Поступово підліток починає надавати перевагу певній хімічній речовині, що означає перехід до етапу фонового «полінаркотизму». При моносубстантній адиктивній поведінці підлітки зловживають лише однією речовиною. Найчастіше це обумовлено доступністю для підлітків певного наркогенного засобу.

Психопатологічний тип девіантної поведінки ґрунтується на психопатологічних симптомах і синдромах, які є проявами певних психічних розладів і захворювань. Серед найбільш типових для дітей та молоді видів такої поведінки вчені виділяють:

- аутоагресивну поведінку;
- дисморфоманійну поведінку;
- гебоїдну поведінку;
- дромоманію;
- патологічну сором'язливість.

Аутоагресивна поведінка проявляється в двох формах: самогубство (суїцид) і самотравмування (парасуїцид). Розрізняють три типи суїцидальної поведінки:

- 1) «аномічний», пов'язану з кризовими ситуаціями в житті людини, особистими трагедіями,
- 2) «альтруїстичний», який здійснюється заради блага інших людей,
- 3) «егоїстичний», обумовлений конфліктом внаслідок неприйняття індивідом соціальних вимог і норм поведінки.

Дисморфоманія базується на помилковій впевненості підлітка про наявність у нього фізичних недоліків. Психічний стан таких підлітків характеризується комплексом неповноцінності, прагненням кардинально змінити свою зовнішність за допомогою радикальних засобів (пластична операція, постійне голодування, надмірні фізичні навантаження і т.д.). У поведінці таких підлітків спостерігається різке обмеження кола спілкування, занурення у власну проблему, постійний аналіз своєї зовнішності.

Гебоїдна поведінка підлітків характеризується інфантильним егоцентризмом, надмірним прагненням до самоствердження з грубою опозицією до оточуючих, повним ігноруванням моральних норм і цінностей, схильністю до імпульсивної агресії, відсутністю відповідальності, інтересу до продуктивної позитивної діяльності при посиленому патологічному прагненні до всього, що пов'язано з насильством, знущанням, терористичними актами.

Дромоманія характеризується втечею дитини з дому або школи, поїздками в інші райони міста або населені пункти, прагненням до подорожей, бродяжництва. Одним з типових для підліткового віку явищ є гіперсором'язлива поведінка. Вона проявляється боязкістю, страхом перед спілкуванням, нездатністю ефективно діяти в присутності незнайомих осіб, відмова від знайомства з новими людьми, страхом бути не зрозумілим іншими [4].

Поведінка яка відхиляється від норми: агресивна або замкнута поведінка підлітків, є однією з найгостріших соціальних проблем нашого часу. Особливу тривогу викликає не тільки зростаюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність дітей, а й їх жорстокість, агресивність. Девіантна поведінка підлітків стає джерелом душевних страждань не тільки батьків, але самих підлітків, які нерідко самі стають жертвами з боку однолітків.

Список літератури:

1. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: Учеб. пособие для вузов / Клейберг Ю. А. – М. : ТЦ. Сфера, при участии «Юрайт-М», 2001. – 454 с.
2. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: Учебник для вузов / Менделевич В. Д. – СПб. : Речь, 2006. – 448 с.
3. Колесникова, Г. И. Девиантное поведение для студентов вузов: учебник для вузов / Колесникова Г. И., Котова А. Б., Петрулевич И. А. – Ростов-на-Дону. : Феникс, 2007. – 128 с.
4. Шнейдер, Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков: учебное пособие / Шнейдер Л. Б. – М. : Академический Проект, 2005. – 336 с.

РОБОТА ПСИХОЛОГА З УЗАЛЕЖНЕНИМИ ПІД ЧАС ЇХНЬОГО ПЕРЕБУВАННЯ У РЕАБІЛТАЦІЙНІЙ ПАЛАТІ

Козира Петро Володимирович

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Інституту управління психології та безпеки
Львівський державний університет внутрішніх справ

Реабілітаційна палата – це місце куди люди із залежністю (в основному алкогольною чи наркотичною) приходять за власною згодою для проходження реабілітації терміном до двадцяти восьми днів. [1, с. 42].

Люди після перебування у реабілітаційній палаті мають вибір: або повернутися до власного життя та працювати над тверезістю, основи якої були закладені у реабілітаційній палаті чи поїхати у реабілітаційний центр для того, щоб продовжити набувати основ тверезості, оскільки двадцять вісім днів зазвичай буває занадто мало для того, щоб ефективно внести зміни у власне життя на користь тверезості та зуміти протистояти спокусам повернення до вживання.

Узагальнюючи вказане вище можемо зробити висновок, що реабілітаційна палата – це місце у якому особа може задуматися над зміною стилю власного життя, відмовитися від минулого, з метою набуття майбутнього.

Робота психолога, є однією з найважливіших складових реабілітації для того, щоб узалежнений задумався над можливою зміною життєвих пріоритетів. Така робота, в основному, носить груповий характер і проводиться щоденно за чітко визначеним графіком, який регламентує діяльність людини у реабілітаційній палаті.

Графік розписаний по-годинах є однією із складових реабілітації і закладає основу для того, щоб людина після завершення двадцяти восьми днів змогла перенести навички планування власного часу у своє повсякденне життя. Цей графік не є складним і включає в себе звичні речі, такі як зарядка, харчування, читання літератури, прибирання власних кімнат, робота у групах із психологом, написання підсумків дня... [2, с. 2].

Дуже часто із цього графіка розпочинається робота психолога у групі, адже більшість людей, які прийшли на реабілітацію давно відмовилися від таких буденних справ як прибирання, читання... або не робили їх взагалі у власному житті, а зараз, прийшовши на лікування, для того, щоб, на їхню думку, слухати «лекції» та отримувати знання, у них з'являються середньостатистичні людські обов'язки, які у їхньому баченні абсолютно не стосуються реабілітації і жодним чином не допоможуть позбавитися залежності.

Тому, в першу чергу, психолог у реабілітаційній палаті це людина, яка допомагає узалежненим по-іншому поглянути на світ у якому вони живуть. Заново побачити себе сином, батьком, чоловіком, який не лише приносить

додому гроші (що в силу терміну та інтенсивності вживання трапляється все рідше), але й є таким самим членом родини чи сім'ї, яка його оточує і яка хоче знову бачити біля себе людину, несковану залежністю, людину, яка радіє сімейним святкам, допомагає батькам, виховує дітей, проводить час із дружиною.

Психолог у реабілітаційній палаті – це, як правило, людина, яка не мала досвіду залежності. У цьому є як переваги так і недоліки. Такий психолог зможе донести до узалежнених інформацію про тверезе життя із досвіду його середньостатистичного «учасника», а з іншого боку група може на початку роботи не сприймати таку людину, аргументуючи це відсутністю безпосереднього досвіду вживання. Такий опір учасники групи можуть використовувати також як елемент захисту та оборони власної позиції залежності, оскільки бояться змінювати щось у власному житті.

Все залежить від терміну вживання, а також обставин, які стали вирішальними для того, щоб людина звернулася у реабілітаційну палату, а інколи від того, що узалежнений почув у групі під час перебування на реабілітації. Оскільки більшість людей приходять на реабілітацію через прохання та вмовляння рідних і не стільки з метою зміни життя, скільки лише з думкою виконати ту дію, яку його просять зробити рідні.

Лише одиниці приходять у реабілітаційну палату за власним свідомим вибором, зрозумівши, що «дно» вже досягнуте і реабілітація це єдиний шанс змінити стиль життя.

Найбільша складність полягає в тому, що людина, яка узалеженена від алкоголю чи наркотиків, за час вживання, навчилася жити із залежністю. Така людина має та знає набір маніпуляцій, які їй потрібно здійснити щоденно для того, щоб отримати бажане. Людина живе так роками і відчуття регресії чи «дна» стають доволі розмитими поняттями і зводяться лише до думки, що «дно» – це відсутність бажаного (алкоголю чи наркотиків), а стабільність – це їх наявність у житті. Чим довший термін вживання, тим більше бажане переростає у необхідність, без якої людина не змусить своє тіло здійснювати будь-яку фізичну активність не говорячи вже про певні щоденні обов'язки.

Описаний вище стан також не є вирішальним для того, щоб людина зробила вибір на користь реабілітації. Повинно трапитися певне просвітлення у затьмареній свідомості (дуже часто зрозуміле лише для самого узалежненого), яке допоможе зробити правильний вибір і надати своєму життю ще один шанс. [3, с. 297].

Список літератури:

1. Громадська спілка «Міжнародна антинаркотична асоціація». Комплексна програма реабілітації осіб з хімічної та нехімічної залежності. – Київ. – 2014. – 173 с.
2. Постанова Кабінету міністрів України від 04.10.2017 № 741 «Про затвердження типових положень про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді» – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2017-%D0%BF#Text>

3. Відновлення. Звільнення від наших залежностей / Расселл Бренд; пер. з англ. М. Коваленко. – Дніпро: Моноліт, 2020. 304 с.

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ ПОКАЗНИКАМИ СПІВЗАЛЕЖНОСТІ

Луцьов Сергій Михайлович

магістрант 2 року навчання спеціальності «Психологія» психолого-педагогічного факультету, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка м. Полтава, Україна

Науковий керівник:

Лавріненко В. А.

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка м. Полтава, Україна

У складних трансформаційних умовах соціально-економічного й політичного життя нашої держави окремого наукового статусу набуває вивчення проблемогенного спектру особистісної ідентичності. Численні кризові й конфліктні явища зумовлюють надмірний рівень і частоту прояву агресивності, фрустрації, тривожності, інтолерантності та проявляються насамперед у блокуванні гармонійного міжособистісного спілкування, що призводить до амбівалентності й дихотомії у взаєминах. Розлади самосприйняття, ідентифікації, криза ідентичності, втрата/ненабуття власного Я, маючи різномодальні вектори свого прояву, висуваються у ранг найважливіших соціально-психологічних проблем і потребують детальних наукових студій.

Окреслена проблематика набуває особливої гостроти в період дорослого віку, коли особистість спроможна як до повноцінної реалізації власного потенціалу, так і до змістовної і якісної оцінки прожитого життя, формування відповідного ставлення до свого «Я» за результатами прожитого проміжку життя.

Також дана проблема набуває актуальності в умовах перебування особистості у стані співзалежності, внаслідок якого особистість немає змоги для задоволення базових екзистенційних психічних потреб у достатній мірі й упродовж тривалого проміжку часу. Перебування у стані співзалежності здійснює негативний вплив на соціо- і психогенезу особистості, сповільнює і блокує її просоціальну активність, обмежує самореалізаційні потенціали, спонукає до переживання психостанів депресивності, знехтуваності, занедбаності, самотності тощо. Поміж різноманітних детермінант якраз стан співзалежності гостро гальмує функціонування людини, забарвлюючи його дискомфортом і проблемністю, кризами і девіантністю, що, безперечно, сповільнює та ускладнює її самоусвідомлення та ідентифікацію, формування самоствавлення.

Самоствавлення як складова особистісної самосвідомості, проявляючись на афективному, когнітивному і конативному рівнях, презентує міру позитивності ставлення людини до самої себе, прийняття нею або заперечення свого «Я». У

дослідженнях низки вчених (М. Алексєєва, Л.Божович, Д. Гошовська, С. Максименко, О. Насонова, А. Рое, М.Сігельман, В. Столін, М. Тоба, О. Фінів, П. Чамата та ін.) феномен самоствавлення трактується як базовий компонент самосвідомості особистості, однак окремого поглибленого вивчення його ролі у процесі ототожнення особистості в стані співзалежності не здійснювалося.

Феноменологія самоприйняття проявляється в широкому спектрі психологічних характеристик. Так, Ю.Візнюк [1] зауважує, що самосприйняття особистості виражається через позитивне ставлення до самого себе, як рецепція власного Я в індивідуальних та соціальних вимірах, зокрема у просторово-часових площинах своєї діяльності і міжособистісних взаємин. У взаємодії із самоаналізом, саморегуляцією, самоповагою, самосхваленням, психологічним захистом та іншими компонентами самоусвідомлення особистісне самоприйняття породжує відчуття соціальної значущості і впевненості, самозахисності і соціальної комфортності.

Самоствавлення людей дорослого віку відображає змістовні аспекти їх самосвідомості та ціннісно-сислової свідомості. Остання, за висловом В.А.Лаврінєнка [2], визначається як «вершина» у структурі особистості, яка визначає напрямок її життєвої активності; формується у процесі активної життєдіяльності особистості у соціумі за рахунок осмислення суб'єктом власного життєвого досвіду, де визначальна роль належить процесу мислення та закріпленню суспільного досвіду шляхом його інтерпретації через використання мови; має комунікативну природу, а її становлення передбачає наявність і реалізацію діалогічних відносин «Я»-«Ти»; ціннісно-сислова свідомість є цілісним відображенням різних сфер життя людини – її власного «Я», предметного об'єктивного світу та соціальної дійсності.

Різномічне висвітлення проблеми формування співзалежної поведінки, яка, згідно з поглядами дослідників (Р.В. Бісалієв, В.Д. Москаленко, Л.А. Пузирьова [3], П. Стентон, Б. Уайнхольд, Д.І. Шустов), являє собою певним чином влаштований дисфункціональний механізм побудови стосунків у партнерській діаді та більш широкому колі сімейної взаємодії, а також проблем становлення і набуття самоствавлення (С. Арчер, А. Борисюк, П.Гнатєнко, Е. Еріксон, К. Коростєліна, Н. Лебєдєва, Дж. Марсія, В. Павленко, Н. Пилат, І. Серєдницька Г. Тєджфєл, Дж. Тернер, І. Чєснокова та ін.) недостатньо охопило важливий ракурс впливу стану співзалежності особистості на її самоствавлення. Так, Л.І. Берєзовська [4] визначає, що показник співзалежності безпосередньо залежить від невпевненості в собі, емоційної опори на інших, безпомічної поведінки, реалізованої віктимності та схильності до залежної поведінки. До соціальних чинників співзалежності відносяться досвід стосунків з узалежнєними людьми (проживання та виховання у родині з узалежнєним, дружба, романтичні стосунки з партнером/партнеркою, що страждає на залежність), а також досвід зростання людини у повній або неповній сім'ї. До психологічних чинників належать невпевненість в собі, емоційна опора на інших, реалізована віктимність, схильність до залежної, безпомічної, некритичної, самоушкоджуючої і саморуйнівної поведінки.

Разом із тим, саме факт перебування у співзалежних стосунках значною мірою сприяє деструкції самоствалення особистості, погіршує комплексно її функціонування. Тож, недостатня представленість даної проблематики у наукових джерелах та її виражена практична значущість обумовили актуальність теми даного дослідження.

Метою даної статті виступає аналіз показників самоствалення людей дорослого віку з різними показниками співзалежності.

Емпіричне дослідження здійснювалось на основі положення про те, що самоствалення людей дорослого віку пов'язане з перебуванням у стані співзалежності. Зокрема, людям, які перебувають у стані співзалежності, імовірно, властиві знижені показники самоствалення і негативне ставлення до свого «Я», нереалізованість у системі діяльності та спілкування, що виступає чинником формування співзалежності. Натомість, людям дорослого віку, які не перебувають у стані співзалежності, скоріше за все, властиві позитивне самоствалення та оцінка власного Я, підкреслення позитивної ролі своїх особистісних якостей у діяльності та спілкуванні. В емпіричному дослідженні самоствалення людей дорослого віку з різними показниками співзалежності використані опитувальники та тести, що відповідають специфіці предмету дослідження. Зокрема, в емпіричному дослідженні використані такі методики: методика «Опитувальник самоствалення» (В.В.Столін, С.Р.Пантілеєв), методика «Хто я?» (автор М. Кун, модифікація М.М. Овчиннікової), Методика «Рівень виразності і спрямованості рефлексії» (М. Грант), методика «Особистісний диференціал» (за Ч. Осгудом) та методика визначення співзалежності Д.Фішер (модифікація В.Д.Москаленко). Емпіричною базою дослідження виступала вибірка, до якої увійшли 120 людей дорослого віку (66 жінок та 54 чоловіки).

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що третина досліджуваних знаходиться в стані співзалежності (32%). Для них характерні ознаки віктимної поведінки, перебування в стані жертви, постійне прагнення до побудови стосунків, що є травматичними для них, тощо. При цьому, половина досліджуваних має низький показник співзалежності (48%), не перебуває у травматичних для них стосунках, характеризується самодостатністю та оптимальним емоційним функціонуванням.

Переважає більшість досліджуваних має усталене негативне самоствалення, почуття «проти» власної особистості (48%). Такі досліджувані характеризуються проблемами у самоприйнятті та відчуженням від власної особистості, негативно розцінюють власні особистісні якості та не надають собі суб'єктивної вагомості. При цьому, для третини досліджуваних властиве позитивне ставлення до власного «Я» (34%). Вони характеризуються наявністю вираженого почуття «за» власну особистість, сприймають себе такими, якими є, цікавляться власним внутрішнім світом.

Більшість досліджуваних має низьку самоповагу (52%), негативно ставиться до своїх вчинків та вважає, що не варта поваги з боку оточуючих. Такі досліджувані зневірені у власних силах, здібностях та можливостях, вважають, що їх життя знаходиться під контролем інших людей. Переважає більшість досліджуваних характеризується вираженим самоінтересом (57%). Їм цікавий

свій внутрішній світ, досягнення та особистісні якості. Вони орієнтовані на роздуми про свої вчинки та характеристики власного «Я».

Також, значна частина вибірки очікує негативного ставлення від оточуючих, що базується на невпевненості у собі та негативному комунікативному досвіді (48%). Вони вважають, що оточуючі можуть бути негативно до них налаштовані, а взаємодія з ними може супроводжуватися конфліктами. Такі налаштування досліджуваних пов'язані з їх схильністю до підозрливості та очікування ворожості від оточуючих. Майже для половини представників дорослого віку властива виражена антипатія до своєї особистості, негативна оцінка власних особистісних якостей (44%). Для більшості властива самовпевненість, орієнтування на свої можливості та здібності, активне відстоювання власної позиції у дискусіях.

Також, досліджуваним властивий низький рівень самокерівництва (48%) та само послідовності (52%). Вони не завжди орієнтуються у власних діях на смислові настанови, можуть поводитись імпульсивно, піддаючись впливам з боку оточення. При цьому, дії, не відповідні до власної лінії поведінки та прийнятого рішення, є наслідком негативного та зневажливого ставлення до свого «Я».

За результатами якісного аналізу рефлексії досліджуваних визначено, що найбільша кількість відповідей припадає на таку категорію, як індивідуальні ролі. Досліджувані описують себе з точки зору визначення індивідуальних характеристик. Досить важливим для них є визначення своєї приналежності до опису себе такими висловлюваннями, як «особистість», «індивідуальність» і «людина». При цьому, для досліджуваних не вагомими є питання, що стосуються їх моральної поведінки, ознак статево-рольової поведінки та перспективи у житті.

За результатами вивчення ставлення до свого «Я» досліджуваних нами визначено три групи категорій, що використані для самоопису. Зміст першої групи охоплюють поняття товариськість, привабливість, доброзичливість, що узагальнені нами як якості, важливі для міжособистісної взаємодії досліджуваних. До другої групи нами віднесені виражені якості незалежність, самостійність, сила, впевненість, рішучість, справедливість, що узагальнені нами як якості, що відображають ступінь психологічної зрілості особистості. До третьої, найменш вираженої, групи увійшли якості чесність, енергійність, дратівливість та чуйність, що згруповані як якості емоційної нестійкості. Дані якості найменш виражені серед досліджуваних, отже є не бажаними для підлітків. Ці якості свідчать, з точки зору респондентів, про їх психологічну незрілість та неспроможність ефективно самовиражатися у діяльності та спілкуванні.

Сформульована нами гіпотеза доведена. Дійсно, самоствавлення людей дорослого віку пов'язане з перебуванням у стані співзалежності. Зокрема, людям, які перебувають у стані співзалежності, справді, властиві знижені показники самоствавлення і негативне ставлення до свого «Я» ($t= 4,125, p<0,01$), нереалізованість у системі діяльності та спілкування, що виступає чинником формування співзалежності. Натомість, людям дорослого віку, які не

перебувають у стані співзалежності, дійсно, властиві позитивне самоставлення та оцінка власного Я, підкреслення позитивної ролі своїх особистісних якостей у діяльності та спілкуванні.

Разом із тим, проблема впливу стану співзалежності на психологічні характеристики особистості дорослого віку залишається мало вивченою та потребує конкретизації. Зокрема, перспективою подальших досліджень автора може виступати вивчення специфіки ціннісно-смыслових орієнтацій, локусу контролю та тривожності осіб і різними показниками співзалежності.

Список літератури:

1. Візнюк Ю. Психічна депривація як негативний чинник психогенези особистості. *Arena nauki. Kwartalne miedzynarodowe czasopismo naukowe*. № 1 (1) 2017. Lublin, 2017. С. 110 – 117.
2. Лавріненко В.А. Особливості ціннісно-смыислової свідомості підлітків із неформальних об'єднань. *Психологія і особистість*. 2015. № 2. Ч.1. С.168–185.
3. Пузырёва Л.А. Социально-психологические предпосылки созависимых отношений. *Ярославский педагогический вестник*. 2012. №3. Том II. С.246–250.
4. Березовська Л.І. Соціально-психологічні чинники схильності особистості до утворення спів залежних стосунків. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. 1 (59). С.28–35.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Песцова-Світалка Оксана Станіславівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень Полтавського державного аграрного університету

Становлення сучасного українського суспільства орієнтує систему вищої освіти на формування професійно і соціально компетентної особистості, здатної до творчості і самовизначення в умовах постійно змінюваного, динамічного сьогодення. Такі вимоги сьогодення актуалізують питання професійного становлення студентів економічного профілю навчання та пошуку системи чинників оптимальної реалізації даного процесу. Адже сформована професійна спрямованість майбутнього фахівця відображає його прагнення стати спеціалістом у відповідній галузі, набувати необхідні для професійної діяльності знання та уміння, що вимагає відповідної системи ціннісних орієнтацій особистості.

Розвиток професійно-ціннісних орієнтацій в цьому аспекті сьогодні є однією з актуальних проблем в дослідженні особистості майбутніх економістів, оскільки вони безпосередньо пов'язані із загальним рівнем їх підготовки та оволодінням фаховою майстерністю (С.В. Васьківська, Є.О. Клімов та ін.). Дослідження Б.Г. Ананьєва, Є.І. Головахи, А.Є. Левенець, О.М. Леонт'єва, Р.Б. Пері, М. Рокича, С.Л. Рубінштейна, Ю.В. Табачук, І.О. Цілинко, С.Х. Шварца, В.О. Ядова вказують на неоднозначні підходи до розгляду даної проблеми, зокрема, використання наукових парадигм, тотожних за змістом з поняттям ціннісних орієнтацій, а іноді й протилежних: особистісний смисл (О.М. Леонт'єв), смисл (Д.О. Леонт'єв), ставлення (В.М. М'ясищев), внутрішня позиція особистості (Л.І. Божович), смислові цінності (Б.С. Братусь) та ін.

О.В. Ямницький [4] позначає ціннісно-смислові орієнтації як відносно стійку систему спрямованості особистості на майбутню професійну діяльність, багатовимірний конструкт, на тлі якого особистість обирає та засвоює професійно-спрямовану діяльність, що характеризується ступенем усвідомленості, мотивації, активності, формується на різних етапах навчання у виші. А.А. Фурман [3], розглядаючи ціннісні орієнтації як психосмислове утворення, підкреслює, що у фахівця вони формуються на перетині потребо-мотиваційної, діяльнісно-операційної, ціннісно-смислової та ціннісно-орієнтаційної сфер і виступають найдієвішим чинником становлення соціально та духовно зрілої особистості.

Актуальні дослідження В.А. Лавріненка [1], присвячені вивченню специфіки ціннісно-смислової свідомості молодшої людини, представляють дане психологічне утворення як «вершинне», цілісне, інтегративне утворення особистості, що відображає основні вектори певним чином структурованого осмислення людиною власного «Я», оточуючої предметної та соціальної

дійсності у вигляді смислових конструктів та наративів на основі інтегрування власного життєвого досвіду з урахуванням актуальних дискурсів соціального існування та контексту діяльності. Відносно досліджуваної проблеми ним зауважується, що ціннісно-сміслова сфера особистості формується у контексті комплексного здійснення особистістю багатогранної системи комунікацій із оточуючим світом, де перебування студентів у навчально-професійному середовищі забезпечує цілеспрямований вплив характеристик цього процесу на свідомість суб'єктів професійного становлення. Перебуваючи в освітньому середовищі вищої школи студенти засвоюють необхідні для їх професійної діяльності цінності та смисли шляхом цілеспрямованої активності в умовах різнорівневих форм навчально-професійної діяльності.

У дослідженні Ю.В.Вербової [2] визначено, що ціннісно-сміслові орієнтації студентів технічного профілю формуються під впливом освітньо-професійного середовища. Студенти технічного профілю більш орієнтовані на використання матеріальних, практично значимих категорій в осмисленні життя, не надають переваги категоріям моральності та духовності і абстрактності. Найбільш впливовими категоріями, що відображають змістовну направленість ціннісно-сміслових орієнтацій студентів технічного профілю, є: «самопроєктування», до змісту якої входять категорії, семантика яких стосується побудови бажаного майбутнього та означення вагомих для студентів життєвих сфер і містить ті конструкти, що визначають успішність у ефективному самопроєктуванні; «практичність», семантичне наповнення даної категорії відображає характеристики пізнавальної діяльності студентів та їх ставлення до осмислення життя – перевага логічності, ієрархізованості, практичної орієнтованості ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю; «середовище», що відображає роль соціального оточення у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій студентів.

Окремі аспекти професійного становлення студентів економічного профілю висвітлені у наукових працях, які присвячені дослідженню тенденцій формування ціннісно-сміслових настанов сучасної молоді (Г.О. Вайзер, Б.В. Зейгарник, К.В. Карпинський, Д.О. Леонт'єв, В.Ф.Петренко) та специфіки професійного становлення особистості (Н.О.Гончарова, К.М. Гуревич, В.А. Кан-Калик, Є.О. Клімов, Б.В. Кулагін, Н.В. Кузьміна, В.Ф.Моргун, К.В.Седих, А.В. Сірий).

Дослідження О. Селіверстової [3] свідчать, що для майбутніх економістів матеріальний добробут та престиж професії посідають провідні місця у системі цінностей. Далі, за мірою зменшення, для студентів економічних спеціальностей цінним є творчий, інноваційний характер професії, професійна самореалізація.

Під час вивчення Н. Яремчук системи цінностей студентів, було встановлено, що ієрархія найважливіших цінностей майбутніх економістів включає: життя, гроші, здоров'я, матеріальну власність, патріотизм [4]. Це свідчить з одного боку, що майбутнім економістам властиві різні особистісні, соціальні та суто професійні цінності. З іншого боку, таке розшарування в ієрархії цінностей не тільки вказує на амбівалентний характер цінностей, але й вносить

суперечливість у професійне становлення майбутнього фахівця й потребує ціннісної переорієнтації в процесі професійної підготовки.

Ю.П. Потуй [5] зауважує, що саме фахова підготовка дозволяє сформувати у майбутнього фахівця стійку систему відношень до різнобічних аспектів обраної професійної діяльності, налаштувати на активну, творчу відповідальну працю, постійний саморозвиток у професії.

Не зважаючи на широку представленість досліджень особистості майбутнього фахівця економічного профілю у науковій літературі (В.Є. Білогур, В.О.Зінченко, В.Б.Ковальчук, С.Ю.Петрякова, Ю.П.Потуй, С.В.Садрицька, О.В. Селівестрова, Г.І. Чижакова, І.П.Шепеленко, Н.Яремчук) недостатньо вивченими та систематизованими є питання стосовно ціннісно-сміслових засад професіоналізації майбутніх фахівців економічного профілю, пошуку найбільш дієвих чинників, які визначають ефективну професійну спрямованість майбутніх фахівців. Саме це і зумовило актуальність даної дослідницької проблеми.

Метою даної статті виступає аналіз показників вираженості ціннісної сфери студентів-економістів із різним рівнем професійної спрямованості.

Емпіричне дослідження здійснювалось на основі положення про те, що наявний зв'язок між показниками ціннісно-смісловної сфери майбутніх економістів та їх професійною спрямованістю на обрану спеціальність. Зокрема, студенти економічного профілю з високим рівнем професійної спрямованості, імовірно, характеризуються переважанням цінностей, що відображають налаштування на активне життєздійснення, досягнення результатів, самоствердження, пізнання. Натомість, студентам економічного профілю, яким властивий низький рівень професійної спрямованості, скоріше за все, властиве переважання цінностей розваг, соціальної взаємодії та визнання людей та високого соціального статусу. В емпіричному дослідженні використані методики «методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча; Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С.С.Бубнова) та Тест-опитувальник для виявлення рівня професійної спрямованості студентів (Т.Д.Дубовицька). Дослідження проведене на вибірці, до якої увійшли 120 студентів (108 дівчат та 12 хлопців), які навчаються за спеціальністю за спеціальностями «Фінанси, банківська справа та страхування» та «Маркетинг» Полтавського державного аграрного університету.

За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що найбільш виражені термінальні цінності студентів економічного профілю – впевненість у собі, активне дієве життя, свобода, розвиток, наявність гарних і вірних друзів і пізнання світу. Дані цінності відображають вагомість психологічної зрілості, ефективності у стосунках з оточуючими, можливості самовиражатися у соціальних контактах та діяльності, життєвої стійкості. Найменш виражені термінальні цінності досліджуваних – здоров'я, насолода красою, щастя інших, суспільне визнання.

Серед найбільш вагомих інструментальних цінностей нами визначені незалежність, сміливість, ефективність у справах, життєрадісність та раціоналізм. Найменш вираженими інструментальними цінностями юнаків є чесність, чуйність, охайність, вихованість і відповідальність. Фактично не

підкорюється життєва діяльність студентів цінностям, що відображають їх орієнтованість на здоров'я та естетичну спрямованість.

Визначено, що більшість досліджуваних характеризуються низьким рівнем спрямованості на професію економіста. Такі досліджувані вимушено вчиться на даному факультеті; вступ до навчального закладу обумовлений не їх інтересом до майбутньої професії і бажанням працювати за обраною спеціальністю, а іншими причинами, наприклад підпорядкуванням вимогам батьків, близькістю до дому та ін.

Для четвертої частини досліджуваних властивий середній рівень спрямованості на професію економічного профілю. Ці студенти переважно зацікавлені у професії, цікавляться професійно важливою інформацією, але їх фахова направленість не стійка і вибіркова. Вони мають ряд предметів, що їм цікаві, інші є предмети ними не вивчаються. Лише меншість студентів економічного профілю характеризується вираженою професійною спрямованістю. Вони прагнуть до оволодіння обраною професією, яка їм подобається. Такі досліджувані хочуть в майбутньому працювати і далі вдосконалюватися за даною професією.

Сформульована нами гіпотеза доведена. Дійсно, наявний зв'язок між показниками ціннісно-сислової сфери студентів економічного профілю та їх професійною спрямованістю на обрану спеціальність.

Виявлено відмінності у показниках цінностей майбутніх економістів з різним рівнем професійної спрямованості на обрану спеціальність. Зокрема, студентам економічного профілю із високими показниками професійної спрямованості, характерне переважання цінностей, що відображають налаштування на активне життєздійснення, досягнення результатів, самоствердження, пізнання. Маючи чітку спрямованість на опанування професії економіста, вони діяльні, активні, налаштовані на досягнення у різних сферах життя. Ефективність у справах і раціоналізм задають для них такий напрямок активності, коли вони налаштовані на успіх у професійній діяльності та спроможні ефективно реалізуватися у сфері професійного зростання. Вони мають чітко визначену спрямованість стати фахівцем в обраній області і така їх спрямованість підкріплюється цінностями ефективності у справах, сміливості.

Натомість, студентам економічного профілю, яким властивий низький рівень професійної спрямованості, властиве переважання цінностей розваг, соціальної взаємодії, визнання людей та високого соціального статусу. Не маючи чіткого прагнення стати фахівцем, такі студенти не схильні до активної та наполегливої діяльності, професійного саморозвитку, тощо. Їм більш цікаве спілкування з оточуючими, що не пов'язано з професійним зростанням. Такі цінності відображають їх орієнтованість на систему соціальних стосунків.

Для доведення статистичної значимості зафіксованих відмінностей у розподілі термінальних та інструментальних цінностей майбутніх економістів із різним рівнем професійної спрямованості використаний U-критерій Манна-Уїтні. За результатами обрахунку, U-емпіричні даного критерію становлять: за порівнянням вираженості термінальних цінностей U-емпіричне = 269, а за порівнянням рангових позицій інструментальних цінностей U-емпіричне = 432

(при U-критичному 327 ($p \leq 0,05$) та 281 ($p \leq 0,01$)). Тобто, можемо стверджувати про наявність статистично значимої відмінності за вираженістю термінальних цінностей досліджуваних груп, оскільки U-емпіричне < U-критичного. При цьому, статистична значимість за показниками вираженості рангових позицій інструментальних цінностей не є статистично значимою, оскільки U-емпіричне > U-критичного. Тобто, студенти-економісти з різним рівнем професійної спрямованості прагнуть у житті досягати різних цілей, але орієнтовані здійснювати це однаковими пособами.

Разом із тим, дане дослідження не вичерпує всіх аспектів зв'язку мотиваційної та ціннісно-сислової сфери студентів-економічного профілю у процесі професійної підготовки. Зокрема, перспективою подальших досліджень може виступати дослідження зв'язку саморегуляції та локусу контролю майбутніх економістів з показниками їх осмислення життя, системою цінностей.

Список літератури:

1. Лавріненко В.А. Особливості впливу міжособистісної взаємодії в неформальних об'єднаннях на розвиток ціннісно-сислової свідомості підлітків. Психологія і особистість. 2019. № 1. С. 121–145.
2. Вербова Ю.В. Особливості зв'язку ціннісно-сислових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю з переважаючими типами взаємодії в навчальному середовищі. Психологія і особистість. 2016. № 2. Ч 1. С.171–179.
3. Селиверстова О. В. Ожидания будущих экономистов от выбранной профессии в условиях процесса формирования профессиональной социализации. Вестник ХГАЭП. 2011. № 2 (53). С. 93 – 97.
4. Яремчук Н. Система ціннісних орієнтацій професійної підготовки майбутніх економістів. Вісник Львів. ун-ту : Серія педагогічна. 2008. Вип. 24. С. 132 – 138.
5. Потуй Ю.П. Формування професійних цінностей у студентів економічних спеціальностей: погляди науковців. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2014. №2 (285). С.86–95.

АНАЛІЗ РІВНІВ ТРИВОЖНОСТІ В ДІТЕЙ ІЗ ПСОРИАЗОМ

Рохлецова Юліанна Андріївна

здобувач вищої освіти факультету психології
Київський Національний університет імені Тараса Шевченка

Мурзіна Ельвіна Олександрівна

канд. мед. наук, доцент, докторант кафедри дерматовенерології,
алергології, клінічної та лабораторної імунології
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Тривожність - індивідуальна психологічна особливість людини, яка полягає в підвищеній схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуаціях [1]. Виділяють два види тривожності – ситуативну і особистісну.

Особистісна тривожність – це стійкий стан, що характеризує схильність людини сприймати велике коло ситуацій як загрозові, реагувати на такі ситуації станом тривоги. Сама по собі тривожність не є спочатку негативною рисою особистості. Певний рівень тривожності - природна і обов'язкова особливість активної особистості.

Ситуативна тривожність – показник інтенсивності переживань, яка виникає по відношенню до типових подій. Ситуативна тривожність характеризується напругою, занепокоєнням, нервозністю [2, 3].

Був оцінений рівень тривожності в дітей із псоріазом за тестом Спілбергера Ч. Д. в адаптації Ю. Л. Ханіна [4]. Опитувальник Ч. Спілбергера складається з 40 питань-суджень, з яких 1–20 призначені для оцінки ситуативної тривожності (шкала «Як Ви себе почуваете на даний момент?») та 21–40 – для визначення особистісної тривожності (шкала «Як Ви себе почуваете зазвичай?»). На кожне запитання можливі 4 відповіді за ступенем інтенсивності (зовсім ні (1 бал), мабуть так (2 бали), правильно (3 бали), цілком імовірно (4 бали)) – для шкали ситуативної тривожності, та 4 відповіді за частотою (майже ніколи (1 бал), іноді (2 бали), часто (3 бали), майже завжди (4 бали)) – для шкали особистісної тривожності.

Результати відповідей обробляються за допомогою ключа. Показник результату за кожною шкалою може знаходитись в діапазоні від 20 до 80 балів. Чим він більший, тим вищий рівень тривожності (ситуативної або особистісної). Оцінка рівнів ситуативної та особистісної тривожності за результатами показників здійснюється в таких межах: до 30 балів – низький рівень тривожності, від 31–45 балів – середній, більше 45 балів – високий рівень тривожності.

У дослідженні брали участь 30 дітей із псоріазом у віці від 13 до 17 років, 15 хлопців та 15 дівчат. Матеріали дослідження були статистично оброблені за допомогою програми StatTech v. 1.2.0 (розробник - ООО «Статтех», Росія).

Аналіз результатів тестів показав, що середній показник особистісної тривожності в дітей із псоріазом дорівнює 44,53 [41,08 – 47,99], що наближає його до високого рівня. Середній рівень ситуативної тривожності в дітей із псоріазом 13-17 років – 34,5 [29,25 – 46], і в цілому можна охарактеризувати ситуативну тривожність як помірну. Розподіл дітей на групи залежно від рівнів тривожності показав, що найбільша кількість дітей із псоріазом мала високий рівень (53,33 %) особистісної тривожності, помірний рівень – в 40,00 % та тільки 2 (6,67 %) дитини мали низький рівень. Що стосується ситуативної тривожності, то найбільша кількість дітей була з низьким рівнем ситуативної тривожності (40,00 %), з помірним та високим рівнем ситуативної тривожності – дітей порівну (по 30,00 %).

Оцінка рівнів тривожності залежно від статі вказує на статистично значущі розбіжності між рівнями тривожності як особистісної, так і ситуативної між групою дівчат та хлопців. Середній показник особистісної та ситуативної тривожності в дівчат знаходиться в межах високого рівня. І якщо в хлопців показник ситуативної тривожності в 1,5 рази нижче ніж в дівчат, і його можна охарактеризувати як низький рівень, то рівень особистісної тривожності в хлопців значно підвищений і знаходився у межах помірною рівня (табл. 1)

Таблиця 1

Рівні тривожності в дітей із псоріазом залежно від статі

Показник		Групи за статтю	
		хлопці (n=15)	дівчата (n=15)
Особистісна тривожність	Me / M ±SD	40,87 ± 8,49	48,2 ± 8,73
	Q ₁ – Q ₃ / 95% ДІ	36 – 45,73	43,2 – 53,2
Статистична різниця		0,027*	
Ситуативна тривожність	Me / M ±SD	30	45
	Q ₁ – Q ₃ / 95% ДІ	28 – 32	39,5 – 48
Статистична різниця		0,001*	

* - розбіжності показників статистично значущі (p < 0,05)

Залежно від причини виникнення захворювання виявлені статистично значущі відмінності між групою дітей, в яких псоріаз почався після стресу, в порівнянні з групою дітей, в яких були інші причини появи дерматозу (p=0,04). У дітей, в яких стрес був ключовим фактором, що спровокував появу псоріазу, рівень особистісної тривожності (47,53 ± 8,9) розцінювався як високий у порівнянні з помірним рівнем тривожності (40,62 ± 8,47) в дітей з іншими причинами появи псоріазу.

Розбіжностей рівнів особистісної тривожності дітей із псоріазом залежно від індексів тяжкості BSA (p=0,368), PASI (p=0,321) та PGA (p=0,706) не встановлено. Кореляційних зв'язків між рівнями особистісної тривожності та

показниками індексів тяжкості BSA та PASI не виявлено ($r=0,078$; $p=0,68$ та $r=-0,103$; $p=0,587$ відповідно).

При вивченні розбіжностей між показниками ситуативної тривожності в дітей із псоріазом залежно від клінічно-епідеміологічних особливостей перебігу патологічного процесу не виявило статистичних відмінностей. Аналіз показників ситуативної тривожності в дітей із псоріазом залежно від індексів тяжкості дерматозу також не дав відмінностей між групами залежно від тяжкості перебігу псоріазу.

При проведенні аналізу залежності та наявності взаємозв'язків між рівнями тривожності та індексами тяжкості перебігу дерматозу в групі хлопців відмінностей не було встановлено (табл. 2). Але звертає на себе увагу те, що рівні ситуативної тривожності в хлопців в групах за індексом тяжкості PASI, при $PASI>10$ знаходиться в межах низького рівня та менше ніж при $PASI\leq 10$, хоча і на рівні статистичної тенденції ($p=0,097$). Можливо поширений та інтенсивний патологічний процес накладає відбиток на особистість хлопців і інші провокуючі фактори не викликають вже бурхливої реакції.

Таблиця 2

Аналіз рівнів особистісної та ситуативної тривожності в хлопців із псоріазом залежно від індексів тяжкості дерматозу

Показник	Категорії	Середні показники рівнів тривожності		P
		Me / M \pm SD	Q ₁ – Q ₃ / 95% ДІ	
Особистісна тривожність				
Групи за BSA	BSA \leq 10 (n=2)	40,5	37,75 – 43,25	0,609
	BSA $>$ 10 (n=13)	39	37 – 48	
Групи за PGA	PGA=3 (n=11)	39	37 – 47,5	1
	PGA=4 (n=4)	39,5	34,5 – 44,75	
Групи за PASI	PASI \leq 10 (n=6)	42,5 \pm 5,72	35,93 – 49,07	0,563
	PASI $>$ 10 (n=9)	39,78 \pm 10,12	31,53 – 48,03	
Ситуативна тривожність				
Групи за BSA	BSA \leq 10 (n=2)	31,5	29,25 – 33,75	1
	BSA $>$ 10 (n=13)	30	28 – 31	
Групи за PGA	PGA=3 (n=11)	30	28 – 30,5	0,646
	PGA=4 (n=4)	31	27,5 – 46,75	
Групи за PASI	PASI \leq 10 (n=6)	32	30,25 – 35,25	0,097
	PASI $>$ 10 (n=9)	29	28 – 30	

Що стосується групи дівчат, то при порівнянні рівнів особистісної тривожності залежно від індексу PGA встановлені статистично значущі відмінності між групами ($p=0,047$). Чим більше в дівчат виражена гіперемія, лущення та інфільтрація псоріатичних висипань, тим вище рівень особистісної тривожності в дитини. Інших відмінностей між групами за індексами тяжкості псоріазу в дівчат не виявлено (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз рівнів особистісної та ситуативної тривожності в дівчат із псоріазом залежно від індексів тяжкості дерматозу

Показник	Категорії	Середні показники рівнів тривожності		P
		Me / M ±SD	Q ₁ – Q ₃ / 95% ДІ	
Особистісна тривожність				
Групи за BSA	BSA ≤ 10 (n=3)	53	50 – 56	0,643
	BSA > 10 (n=12)	47	40,75 – 52	
Групи за PGA	PGA=2 (n=4)	45,5	40,75 – 51,5	0,047*
	PGA=3 (n=8)	46	41,75 – 49,5	
	PGA=4 (n=3)	60	57,5 – 61	
Групи за PASI	PASI ≤ 10 (n=6)	48,17 ± 7,55	39,49 – 56,84	0,991
	PASI > 10 (n=9)	48,22 ± 9,88	40,16 – 56,28	
Ситуативна тривожність				
Групи за BSA	BSA ≤ 10 (n=3)	47	39 – 51	0,643
	BSA > 10 (n=9)	42,5	39,75 – 47,5	
Групи за PGA	PGA=2 (n=4)	41	37 – 45,25	0,613
	PGA=3 (n=8)	42	37 – 46,25	
	PGA=4 (n=3)	49	48 – 53,5	
Групи за PASI	PASI ≤ 10 (n=6)	40,33 ± 9,99	28,85 – 51,82	0,323
	PASI > 10 (n=9)	45,11 ± 8,01	38,58 – 51,64	

* - розбіжності показників статистично значущі ($p < 0,05$)

За результатами кореляційного аналізу встановили наявність прямого значного кореляційного зв'язку між показниками ситуативної та особистісної тривожності ($r=0,695$; $p<0,001$) в дітей із псоріазом (рис.1, а). При збільшенні рівня особистісної тривожності на 1,0 очікується збільшення рівня ситуативної тривожності на 0,792.

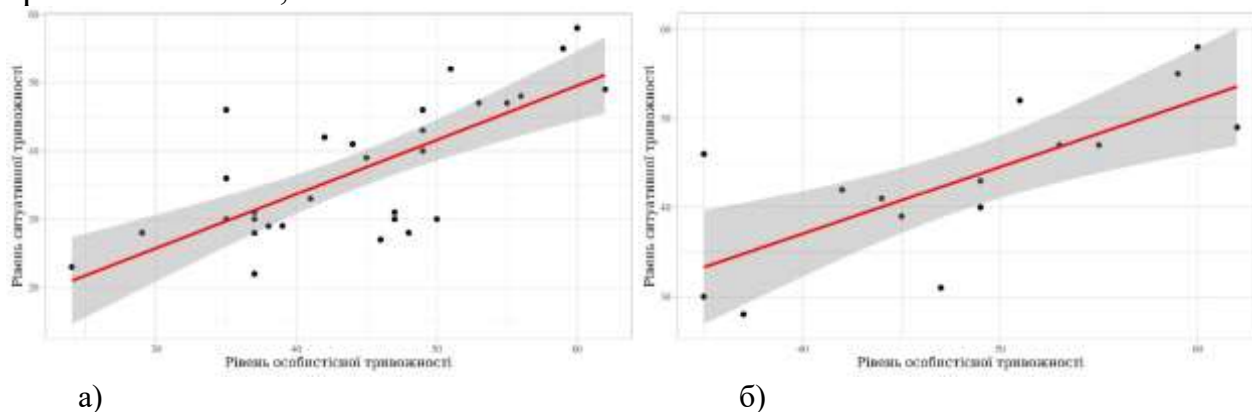

Рис.3.2. Графік регресивної функції, що характеризує залежність рівня ситуативної тривожності від рівня особистісної тривожності в дітей із псоріазом ($p<0,001$) (а) та дівчат із псоріазом ($p=0,002$) (б).

В групі дівчат взаємозв'язок між рівнями особистої та ситуативної тривожності високий і достовірний ($r=0,741$; $p=0,002$) (рис.1, б), збільшення рівня особистісної тривожності на 1,0 буде призводити до збільшення рівня ситуативної тривожності на 0,751. В групі хлопців – кореляційний зв'язок помірний, але статистично не достовірний ($r=0,42$; $p=0,119$).

Отже, в більшості дітей із псоріазом наявний високий рівень особистісної тривожності, який може призводити до загострень дерматозу, про це свідчить високий рівень особистісній тривожності в дітей при провокуючому факторі захворювання як стрес, який достовірно вище ніж при інших причинах появи захворювання.

У дівчат із псоріазом не тільки достовірно вищий рівень особистісної тривожності і виявлено переважання середнього рівня ситуативної тривожності в 1,5 рази над показниками в хлопців, а також збільшення рівня особистісної тривожності при збільшенні інтенсивності проявів псоріазу.

Встановлений взаємозв'язок між рівнями особистісної та ситуативної тривожності в дітей із псоріазом, який формується за рахунок наявності сильного взаємозв'язку між рівнями тривожності в дівчат із псоріазом.

Список літератури

1. Соловьева С.Л. Тревога и тревожность: теория и практика [Электронный ресурс] // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. – 2012. – N 6 (17). – URL: <http://medpsy.ru>
2. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов. – М.: Эксмо, 2007. – 416 с. (с. 36-38).
3. Исакова У.Б., Абишева З.С., Журунова М.С., Жетписбаева Г.Д., Исагулова Т.М. Ситуативная тревожность и психо-эмоциональное состояние студентом во время рубежного контроля // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 11-5. – С. 900-902
4. Психологические тесты для профессионалов / авт. сост Н.Ф. Гребень. – Минск: Современ. шк., 2007. – 496с.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стахова Ольга Олександрівна

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Карнафель Дар'я Сергіївна

студентка-магістрантка
навчально-наукового інституту педагогіки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Педагогічна діяльність є однією з найскладніших видів професійної діяльності. У процесі її здійснення педагог щодня спілкується з великою кількістю учасників освітнього процесу, зокрема вихованцями, їх батьками, колегами по роботі, адміністрацією навчально-виховного закладу тощо. Повна віддача вихователя, вчителя оточуючим дуже часто призводить до фізичного та психічного перевантаження їх особистості, наслідком якого є виникнення синдрому професійного вигорання.

Активне дослідження вищезазначеного психологічного феномена знайшло широке відображення у науковому доробку В. Бойка, Н. Водоп'янової, Л. Карамушки, П. Комарової, О. Мірошніченко, Т. Морозової, О. Папанової, І. Прокопенко, О. Рукавішнікова й ін., які перш за все зосередилися навколо розкриття сутності, причин виникнення професійного вигорання педагога, вивчення психологічних особливостей його розвитку у представників педагогічної спільноти, наслідків для їх здоров'я.

Вдаючись до узагальнення численних визначень поняття професійного вигорання, ми дійшли висновку, що в основі даного синдрому лежить виснаження розумових, емоційних та енергетичних ресурсів педагога, яке розвивається на тлі сильного хронічного стресу під час професійної діяльності.

Серед найбільш частих причин виникнення синдрому професійного вигорання науковці виокремлюють перевантаження педагога під час занять і спілкування з дітьми, тиск на нього з боку керівництва та батьків дітей, соціальну невлаштованість, зумовлену низькою заробітною платою, побутовими проблемами [1].

Зовні стан професійного вигорання проявляється в підвищеній дратівливості й втраті інтересу педагога до роботи, які в подальшому можуть призвести до захворювань психосоматичного характеру.

У зв'язку з цим В. Бойко, розкриваючи особливості перебігу професійного вигорання педагога, яке, на думку автора, є професійною деформацією його особистості, виділяє наступні стадії даного процесу:

1) емоційний дефіцит – розвиток емоційної чуттєвості на тлі виснаження, мінімізація емоційного внеску у роботу, автоматизм та спустошення людини при виконанні професійних обов'язків;

2) емоційне відчуження – створення захисного бар'єру у професійних комунікаціях. Педагога майже нічого не хвилює, ніщо не викликає в нього емоційного відгуку – ні позитивні обставини, ні негативні. При цьому це не початковий дефект емоційної сфери, не ознака ригідності, а набутий за роки професійної діяльності емоційний захист. Представник педагогічної спільноти поступово навчається працювати як робот, як бездушний автомат. В інших же сферах він живе повноцінним життям. При цьому реагування без відчуттів і емоцій – найважливіший симптом вигорання;

3) особистісне відчуження (деперсоналізація) – порушення професійних стосунків, розвиток цинічного ставлення до тих, із ким доводиться спілкуватися при виконанні професійних обов'язків, та до професійної діяльності в цілому. Особистість стверджує, що робота з людьми не цікава, не приносить задоволення, не становить соціальної цінності;

4) психосоматичні, психовегетативні порушення – погіршення фізичного самопочуття, виникнення таких фізичних розладів, як головні болі, проблеми з артеріальним тиском, шлункові розлади, загострення хронічних хвороб, розлади сну тощо [2].

Погляди, співзвучні попереднім, відображені й у дослідженнях О. Рукавішнікова, який, розробляючи психодіагностичний інструментарій для вивчення особливостей розвитку даного психічного явища у представників різних професійних сфер, виділив такі етапи розгортання професійного вигорання:

1) зниження професійної мотивації – зниження продуктивності професійної діяльності, оптимізму, ентузіазму, зацікавленості в роботі, самооцінки професійної компетентності й ступеня успішності в професійній діяльності;

2) психоемоційне виснаження – вичерпання зовнішніх і внутрішніх ресурсів професіонала, яке виявляється у байдужому, холодному ставленні до оточуючих із ознаками депресії та роздратованості;

3) особистісне віддалення – соціальна дезадаптація фахівця, яка зводиться до мінімізації контактів особистості з довкіллям, нетерплячості, негативізму по відношенню до оточуючих [3].

Як бачимо, супроводжуючись розладами фізичного й психічного здоров'я, професійне вигорання педагога, без усілякого сумніву, негативно позначається на його психологічному самопочутті, ефективності професійної діяльності, на характері взаємодії як на формальному рівні, так і на стосунках у сім'ї.

Відтак, аби запобігти появі даного явища та звести до мінімуму його плачевні наслідки, педагогові необхідно дотримуватись таких порад:

1) треба будувати свій тайм-менеджмент, який зводиться до ефективного розподілу власних планів і часу на найближче та віддалене майбутнє;

2) слід чергувати розумову діяльність із фізичною працею;

3) необхідно робити тайм-аути, тобто знаходити час для себе під час занять спортом, вечірніх прогулянок, відвідування театрів;

4) варто висипатися, більше відпочивати, зокрема на природі;

5) частіше займатися улюбленою справою, хобі, наприклад, малювати, вишивати, садити квіти й доглядати за ними тощо.

Систематичний і планомірний підхід до профілактики професійного вигорання є запорукою мінімізації професійної деформації педагога, що, у свою чергу, сприятиме його професійному вдосконаленню, переходу здійсненої ним педагогічної діяльності від репродуктивного рівня до рівня майстерності, творчості.

Література:

1. Комарова П.Г. Прояви синдрому професійного вигорання у вчителів (в умовах роботи закладів нового типу). URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/23.pdf (дата звернення: 15.03.2021).
2. Бойко В.В. Психоенергетика. СПб.: Питер, 2008. 416 с.
3. Рукавишников А.А. Определение психического «выгорания». URL: http://www.miu.by/kaf_new/mpp/107.pdf: (дата звернення: 25.03.2021).

ДО ПРОБЛЕМИ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Федик Оксана Василівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Продуктом трансформацій інформаційного суспільства, новим цивілізаційним надбанням сучасної молоді стала віртуальна реальність. Інтернет сьогодні є комунікаційним простором, джерелом розвитку нових культурно-соціальних тенденцій, незамінним ресурсом для особистості.

“Лавиноподібне” поширення нової культурної тенденції в усіх сферах людського життя засвідчує втрату інтересу до світу реального, що спричиняє відчуження людини і повне занурення її в новий світопростір – віртуальність.

Середовищем існування сучасної людини швидко і легко стала віртуальна реальність з характерними їй ознаками доступності, персональному контролю та анонімності у мережі, підсвідомому сформованому рівні довіри до онлайн спілкування.

Думку Жана Бодріяра “більше ніколи реальне не матиме нагоди виявити себе”, необхідно тлумачити як заклик до усвідомлення загроз і небезпек нової реальності.

Сьогодні молода людина, якщо вона не має доступу до Інтернету, не відвідує соціальні мережі та не грає в комп’ютерні ігри, може бути виключена з молодіжної групи, оскільки саме така діяльність вважається у ній предметом обговорення.

Зважаючи на це, перебування в мережі Інтернет та здійснення там певних видів діяльності часто стає в молодіжному середовищі критерієм оцінки особистості, спонукає молодих людей до захоплення інтернет-діяльністю та може призвести до виникнення адикції – патологічного потягу до чогось, що збільшує ризик розвитку психічних захворювань та пов’язане з особистими або соціальними проблемами [1].

Інтернет-залежність вважається однією з основних проблем сучасного суспільства. Найбільше підпадають під її вплив підлітки та молодь, для яких мережа Інтернет є джерелом для самовизначення й самоствердження, а обізнаність у новітніх інтернет-технологіях – можливістю підкреслити власну значущість у колі однолітків [2].

У молодіжному середовищі сьогодні ми можемо спостерігати різні форми інтернет-залежностей, однією з яких є кіберсексуальна адикція, і хоча поширена вона менше ніж інші види (7% користувачів інтернету), однак є найбільш небезпечною для особистості, оскільки виникає дуже швидко та важко коректується.

Як відбувається формування кіберсексуальної адикції?

Особистість повністю занурюється у віртуальну реальність, сприймаючи її як сферу задоволення сексуальної потреби та стає нездатною до підтримання сексуальних стосунків з реальними партнерами, що призводить до руйнування відносин з ними, самотності та ізольованості. Після кіберсексу появляється почуття провини, знижується самооцінка та самоповага, руйнуються стосунки індивіда з близькими людьми, вираженою стає соціальна дезадаптація, відсутній сексуальний партнер, виникають значні труднощі та конфлікти на роботі, появляється агресивність, нездатність керувати власними емоціями та станами. Особистість починає страждати від депресій, може втратити зв'язок з реальність, проявляє ознаки дезадаптованості.

Кіберсексуальна залежність характеризується швидким виникненням та закріпленням, оскільки сексуальне задоволення, яке людина отримує в інтернет-мережі служить значущим стимулом для повторення таких дій.

Вже перше занурення в мережу, яке призвело до отримання сексуального задоволення, може виступити початком формування адикції. Розкриваючи безмежні можливості інтернету, молода людина застрягає у бажанні все частіше звертатися для отримання сексуального задоволення до інтернету, усвідомлюючи, що тут немає ні бар'єрів, ні заборон, ні сорому для реалізації будь-яких сексуальних бажань та фантазій, навіть тих, які в соціумі вважаються неприйнятними. Тому інтернет-середовище стає все привабливішим для особистості, куди знову хочеться надовго зануритись.

Якщо молода людина з певних причин немає можливості виходу в інтернет, у неї виникають порушення функціональних станів, підвищується тривога, дратівливість, неконтрольованість емоцій, а далі виникає депресія та стає неадекватною поведінка. Тут ми можемо говорити про сформовану адикцію, яка буде значною мірою впливати на якість життя людини та призведе до негативних наслідків.

Що ж проковує появу кіберсексуальної залежності?

На нашу думку основними причинами появи кіберсексуальної залежності є особистісні властивості такі, як надмірна сором'язливість, тривожність, замкнутість, невпевненість, низька самооцінка, відсутність навичок встановлення близьких контактів - це штовхає людину звернутись до віртуальної реальності, де все відбувається за спрощеною схемою.

А також, на виникнення кіберсексуальної адикції впливають сексуальна неосвіченість та сексуальна культура особистості, уявлення про себе та протилежну стать, особливості виховання та ставлення батьків до різних аспектів її сексуальності, приклад близьких людей, які цікавляться еротичними сайтами та використовують інтернет-ресурси для стимуляції чи отримання сексуального задоволення.

Виникненню кіберсексуальної залежності також можуть сприяти наявність комплексів (викликаних дисморфофобією, соціофобією), фінансово-побутові проблеми, латентні залежності, девіантна поведінка, соматичні та психічні захворювання [3].

На що повинна бути спрямована психопрофілактика кіберсексуальної адикції?

Ми вважаємо, що саме сексуальна просвіта, статеве виховання молоді та психоедукація, як засіб формування сексуальної культури, є базовим та першим кроком у психопрофілактиці кіберсексуальної адикції. Також психопрофілактика кіберсексуальної адикції повинна бути спрямована на гармонізацію особистості, згладження таких рис, як надмірна сором'язливість, тривожність, низька самооцінка, невпевненість в собі, що перешкоджають індивіду встановлювати інтимні стосунки з реальним партнером, та змушують шукати для цього інші варіанти. Необхідно розширити уявлення про себе та навколишній світ, змістити акцент з віртуального сексу на взаємодію у реальному житті, побудову близьких міжособистісних стосунків з іншими людьми, змінити систему цінностей адикта.

На думку Умберто Еко “прогрес мережі зупинити неможливо”, тому потрібно навчитись правильно використовувати ресурс, що здатний принести велику користь людству.

Список літератури:

1. Камінська, О. В. Психологічні основи інтернет-залежності молоді [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Ольга Володимирівна Камінська; наук. консультант Л. П. Журавльова; ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". – Одеса, 2016. – 478 с. + Додаток / О. В. Камінська. - Одеса, 2016. - 344 с
2. Камінська О. В. Вплив інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій молоді / О. В. Камінська // Нова педагогічна думка. – 2014. – №1. (77).
3. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в інтернеті, кіберсексуальна залежність / Н. М. Бугайова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2008/3.htm>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН У МОЛОДІ

Федоренко Раїса Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
ВНУ імені Лесі Українки

Дучимінська Тамара Іванівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
ВНУ імені Лесі Українки

Хлівна Олександра Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
ВНУ імені Лесі Українки

Важливим завданням сучасного суспільства є формування родинної культури молодого покоління. Родинна культура є результатом сформованості суспільно-значущих інтегративних якостей, генетично заданих і соціально набутих у результаті функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції родинної поведінки та зовнішніх родинних взаємин особистості у процесі її життєдіяльності та самореалізації [4].

Метою роботи є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних особливостей формування готовності до сімейних стосунків у молоді.

Тема психологічних особливостей функціонування сім'ї активно вивчається зарубіжними та вітчизняними психологами (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Гребенніков, О. Докукіна, З. Зайцева, І. Зверєва, А. Капська, І. Кон, О. Кононко, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, М. Мушкевич, Р. Овчарова, В. Постовий, І. Трубавіна, Р. Федоренко, Т. Шеляг та ін.). Аналізу шлюбно-сімейних стосунків, місця сім'ї в структурі ціннісних орієнтацій особистості, факторів стабільності сім'ї присвячені праці А. Антонова, С. Голода, А. Харчева, М. Маяковського та ін. Проблеми готовності до створення сім'ї, особливості дошлюбної поведінки молоді вивчали Н. Гончарова, Т. Гурко, О. Дорохіна, Л. Шнейдер та ін.; проблеми вибору сімейних ролей – В. Антонюк, Н. Обозова, Н. Федотова та ін. Особливості родинного виховання засобами української етнопедагогіки, сімейних звичаїв розглядали З. Болтарович, В. Борисенко, К. Журба, Г. Майборода, М. Стельмахович, В. Скуратівський, М. Ткач та ін.

Сім'я є тією первинною соціальною основою, яка формує моральний і психічний склад особистості. Психологічний клімат у родині, відносини між її членами безпосередньо впливають на шлюбні відносини, становлення особистості як сім'янина. Тому, одним із головних завдань, які необхідно вирішувати сучасній сім'ї, є підготовка дітей до сімейного життя. [2].

Від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами,

ціннісними орієнтаціями, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя більшою мірою залежить благополуччя сім'ї [1]. Кожна доросла людина вважає, що шлюб означає збагачення, наповнення життя новим значенням і змістом. Молоді люди вірять в те, що життя стане кращим, цікавішим після того, як вони візьмуть шлюб. Такі сподівання лежать в основі сім'ї, яку вони вирішили створити [3].

Але, незважаючи на численні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених тема сім'ї не втрачає своєї актуальності. Особливо щодо підготовки молоді до шлюбно-сімейних стосунків, формування моделі сімейних стосунків тощо.

Для досягнення поставленої мети було сформовано дослідницьку вибірку, яку склали 120 осіб (60 юнаків та 60 дівчат) – студенти I-III курсів ЗВО.

Діагностика особливостей формування готовності до сімейних стосунків у молоді здійснювалася за допомогою низки стандартизованих методик, зокрема, «Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя» І. Юнди, «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, методики «Незакінчені речення» О. Коржової.

«Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя» І. Юнди дозволяє визначити рівень готовності до сімейного життя. Емпіричні результати за методикою показали, що у молодих людей значно переважає рівень достатньої готовності до сімейного життя (75 %). Рівень задовільної готовності виявлено у 15 % респондентів та лише 10 % молодих людей проявили неготовність до сімейного життя. Такі показники можуть свідчити про те, що у молоді достатньо сформованими є основні компоненти готовності до сімейного життя (соціальна, фізична, психологічна, морально-етична готовність).

Результати опитувальника «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча показали, що у переважаючої більшості досліджуваних (77 %) перші місця серед значущих цінностей займає щасливе сімейне життя. У 23 % респондентів фактор сім'ї на 5-6 позиціях, що може свідчити про неготовність досліджуваних до шлюбно-сімейних взаємин.

Методика «Незавершені речення» дозволяє виявити конкретний зміст надій і тривоги, пов'язаних з майбутнім. Аналіз результатів дозволяє стверджувати, що студенти переважно налаштовані на побудову сильної та люблячої сім'ї, зорієнтовані на сексуальну гармонію в сімейних відносинах, як важливу умову сімейного щастя та благополуччя. Досліджуваним притаманні високі очікування спільності в інтересах, потребах, поглядах на життя зі своїм майбутнім партнером. Але, разом з тим, слід відмітити, що уявлення молоді про сімейні стосунки дещо ідеалізовані та позбавлені труднощів. Молоді люди не завжди готові докладати власних зусиль, очікуючи високої готовності до розуміння та певних поступок з боку партнера та оточення. Досліджувані висловили думку, що більшість функцій щодо ведення домашнього господарства, забезпечення сімейно-побутового комфорту краще перекласти на партнера.

Таким чином, теоретичний аналіз наукових джерел та емпіричне дослідження дали змогу виявити психологічні характеристики сформованої моделі сімейних стосунків у сучасної молоді. Результати дослідження свідчать про те, що у більшості досліджуваних достатньо сформованими є основні компоненти готовності до сімейного життя. Серед значущих цінностей таких

молодих людей перше місце займає сім'я. Молодь впевнена, що буде щасливою у подружньому житті, налаштована на побудову сильної, люблячої та стабільної сім'ї. Але, у частини досліджуваних спостерігається дещо ідеалізоване та позбавлене труднощів уявлення про сімейні стосунки.

Список літератури

1. Попельнюх Н.М. Батьківство як цінність чоловіка: індивідуальний та соціальний контекст / Н. М.Попельнюх // Пробл. заг. та пед. психології : зб. наук. пр. 2011, Ч. 3. – С. 323-330.
2. Медіна Т. Батьківська сім'я як осередок підготовки до подружнього життя / Т. Медіна // Релігія та соціум. 2011, № 2. – С. 129-134.
3. Карташова Т. Е. Молодежь и брак в современном обществе. Технологии психолого-социальной работы в условиях мегаполиса / Т. Е. Карташова // Материалы международ. науч.-практ. конф., 25–26 ноября 2010, г. Санкт-Петербург, 2010. – С. 24–27.
4. Пителин С.М. Формирование готовности студентов к созданию семьи. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 19 с.

FORMATION OF RESPONSIBLE BEHAVIOR OF ADOLESCENT MOTHERS

Kulichenko Tetiana

Student of Oles Honchar Dnipro National University

In today's world, the problem of teenage pregnancy has become quite acute. This term refers to the pregnancy of a girl who has not become an adult in the legal and medical sense. That is, we are talking about girls who have not reached the age of eighteen. The reasons why teenage girls get pregnant, of course, have nothing to do with medical - it is a purely social issue. There are several causes of early pregnancy: rape, bad company, unhappy family, sexual ignorance, debauched behavior. If we look in detail at each cause of early pregnancy, we will understand that in all these cases, the family has a gap in the upbringing and care of the child.

Adolescent pregnancy as an urgent problem of today was studied by Andriets O. [1], Astakhov V. [2], Nakonechna M. [4] and others. The researchers' work contains many disappointing statistics on the age of onset of sexual life of adolescent girls, the number of pregnancies and abortions. Therefore, they emphasize that this issue should be considered and treated not only as an obstetric problem, but also as a serious social and psychological problem that requires further study and development of measures to prevent it.

If a teenage girl shows signs of pregnancy, it may take time for the family to fully understand and accept the situation. A social worker can help them and give the opportunity to provide counseling, information, social support, representation of the interests of the family, and in particular a teenage girl in certain structural bodies, mediation, if necessary, for example, to establish relations in the girl's family circle or the family of the father of the future child, etc. This list is one of the basic social services provided by social workers in Ukraine. Most likely, family members will experience irritation, frustration, fear, anger, denial, or even the full range of emotions at once, and this is a perfectly normal reaction. Therefore, a specialist can help the family withstand this difficult period in life.

The social worker, having met with the parents of a pregnant teenage girl, first of all uses the conversation. In socio-pedagogical work it is a method of obtaining and correcting information based on verbal communication, which is an important way to penetrate into the inner world of a person and understand his problems and difficulties.

During the first counseling interview, the social worker needs to convey the idea that a pregnant girl is very scared and does not understand what to do next, so parents need to support and understand the girl. The sooner it is realized that yes, the teenager has made an adult decision to have sex and now has no less adult consequences in the form of pregnancy, the sooner you can control your emotions and support your

daughter, persuade her to take responsibility for their actions and their consequences. attitude to pregnancy and motherhood.

And the formation of a responsible attitude to pregnancy should begin as soon as possible, because the child in the womb already exists, and its development is influenced by many negative factors, ranging from stress of a minor mother due to her position, to possible smoking and alcohol consumption, which has terrible health consequences for a child. In addition, the body of a teenage girl, for the most part, is not yet ready for normal fetal development, so there are even more risks that threaten not only the health of the child, but are dangerous to life and health of a young mother [3].

So, when working with the parents of a pregnant teenage girl, it should be explained that there shouldn't be any attack to the child in anger and never tell her the things that you will later have to regret. Of course, this situation can happen even before seeking professional help, so the social worker may find himself in an aggravated situation, when the conflict between a pregnant teenage girl and her parents has already occurred, in which case the problem will be more difficult to solve. Organizing an interdisciplinary team and inviting a psychologist to resolve the issue can resolve the conflict or reduce tension in the family. The specialist should also explain that under no circumstances should a pregnant teenage girl be expelled from the home in the hope that she will build a family with the father of the unborn child, and the family will thus preserve its honor and dignity.

In such cases, it is important to remember that the girl is still a daughter - a minor child, despite what happened, so it is her interests for parents should always be a priority, not the opinion of others.

Based on the above, it is necessary to outline actions that will help to form in a teenage girl a responsible attitude to pregnancy and motherhood. A social worker can use many work methods to help a pregnant pregnant woman and her family. This can be counseling, training, parental development courses, mediation to resolve conflicts with parents, involvement of psychologists and doctors, in some cases - providing shelter for the mother (in the future for mother and child), organizing financial or in-kind assistance, improving housing. living conditions, etc. Of course, the more problems are solved from the beginning, the more confident and calm the girl will feel, and this will be an aid to prevent unnecessary stress, which is contraindicated for pregnant women.

The work of a social worker and a psychologist will help to accept the situation as it is, will help to come to an understanding: what happened, you will not change. Taming emotions in the shortest possible time is a guarantee of faster constructive behavior in the current situation. Therefore, counseling and mediation will be very useful methods here. Experts can prevent a situation of aggression towards a pregnant woman.

An important point is listening to the girl. Her excuses and plans for the future may sound childishly naive, but it will help parents better understand her, which is very important in a stressful situation. This should also be done in a team with a psychologist, who will help to attract a social worker, because it is this specialist who understands the intricacies of human relationships.

Parents and social workers should explain to the expectant mother that they need to take responsibility for their actions - this will help her solve problems in the future. It is necessary to help the teenager to make a decision about pregnancy. If she wants to leave the baby, parents need to be explained that she needs to be allowed to manage her own future: visit doctors, take vitamins and look for ways to earn money.

It is necessary to help to organize life activities in such a way that the girl herself has the opportunity to decide how to combine the care of the newborn, work and school attendance. There is a social babysitting service, about which information will be provided to the new mother. The social worker can also help to obtain the qualification or retraining of the girl for further employment. Retraining will be necessary if the possible vocational education that the girl managed to get (or received in part) is not relevant in the labor market of the area where she lives. The girl will also receive information on state aid in connection with pregnancy and childbirth.

The team of specialists, using various methods, should help to understand that the parents of a pregnant girl should be allowed to make mistakes. It will teach her to deal with problems on her own, because life is not limited to child care. It would be a huge mistake to plan everything for her: doctor's appointments, buying vitamins, enrolling in courses for parents, washing children's clothes. The girl is more than able to do it all herself. It is better to do something not for her, but together with her - it can be budget planning, cooking baby food and more.

Social work in general is based on this principle - a social worker only helps to solve problems for those who find themselves in a vulnerable situation or in difficult life circumstances, but in no way solves problems instead of social service clients. The main task is to provide an opportunity to solve your problems on your own in the future.

It is also necessary to have a conversation with the child's father - get to know him better: ask about work, about the desire to have children, about whether he is going to marry a girl. This will help decide whether he will be involved in the upbringing of the child or perhaps the girl will be in the status of a single mother.

A pregnant girl should be instructed to go to the doctor and undergo a full examination. This is necessary to confirm the viability of the fetus and the duration of pregnancy. You can offer to go to the office with someone close or let her ask a doctor.

Of course, this is a pregnancy that occurred under the conditions of sexual intercourse, which took place with the consent of both parties and is not criminally liable, and also describes the scenario when a girl has a family and has chosen to give birth to a child.

Otherwise, the work of the social worker and the interdisciplinary team will be based on other specifics of the necessary support. It is important to remember that a pregnant girl remains a teenager, and teenagers tend to go against it, especially when they realize that they did something wrong and now they have problems. Therefore, no policy things can be said to them. Only partnership. To form a responsible attitude to motherhood, use different methods of work. These can be methods of working individually with a pregnant teenage girl, as well as working with her family. It is important to establish a trusting and partnership relationship between the social worker and the pregnant minor, as well as between the social worker and the girl's parents, family.

REFERENCES

1. Andriets O. Adolescent pregnancy: a topical issue today / O. Andriets, LV Rinzhuk, O. Bodnaryuk // *Obstetrics. Gynecology. Genetics*. - 2016. - Vol. 2, № 4. - P. 78–80.
2. Astakhov V. Juvenile pregnancy as a psychosocial problem / V. Astakhov // *Obstetrics. Gynecology. Genetics*. - 2016. - Vol. 2, № 4. - P. 81–85.
3. The youngest mothers in the world // *Obstetrics. Gynecology. Genetics*. - 2016. - V. 2, № 4. - P. 96–98.
4. Nakonechna M. Peculiarities of teenage pregnancy in Kropyvnytskyi and Kirovohrad region / M. Nakonechna, N. Petrenko // *Nursing*. - 2018. - № 4. - P. 23–25.

УЧАСТЬ ПІДЛІТКІВ У СИТУАЦІЯХ НАСИЛЬСТВА ТА АГРЕСІЇ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Орос Олександра Богданівна

кандидат соціологічних наук
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
Ужгородський національний університет

Проблема агресії та насильства серед дітей підліткового віку завжди викликала занепокоєння у суспільстві. Особливо гостро вона постає у часи значних соціальних змін, які спричинені політичними, економічними, гуманітарними та пандемічними кризами. Сьогодні весь світ і Україна зокрема, перебуває у складній ситуації пандемії Covid-19, що спричинила стрес, паніку, соціальну та економічну невизначеність, тривожність та страх, а також змінила звичні соціальні практики.

В рамках етологічної теорії К. Лоренца, природа агресії та насильства полягає у його ототожненні з успадкованою людиною природною агресивністю: «насильство і агресія – прояви людиною природжених інстинктів боротьби за виживання. Вони можуть розглядатися як такі, що сприяють виживанню спільнот і біологічних видів» [1]. Проте люди демонструють агресивну поведінку не тільки у ситуації загрози. Поповнення поведінкового репертуару агресивними реакціями пов'язано із засвоєнням негативних насильницьких прикладів із оточуючого середовища. Джерелом прикладів для наслідування не обов'язково виступають ситуації із власного досвіду. Молоді люди бачать успішність застосування насильства у соціальному середовищі і отримують позитивне підкріплення. Проблему інтерпретації ситуації, яка провокує агресивну, насильницьку поведінку, розкрито в концепції соціального навчання А. Бандури [2]. Найчастіше агресивну поведінку проявляють ті люди, батьки яких позитивно ставились до агресивної поведінки своїх дітей [3]. Згідно теорії Л. Р. Хьюзмана соціальна поведінка контролюється тими програмами поведінки, які він вивчив у ранньому віці. Первинний процес, на основі якого формуються сценарії (когнітивні скрипти) – спостереження. Блоки вивчених сценаріїв перетворюються на керуючі принципи соціальної поведінки. Перед тим як реалізувати сценарії, дитина оцінює його відповідність соціальним нормам, які закладено у свідомості і перевіряє можливі наслідки реакцій [4]. Когнітивні здібності людини дозволяють навчатися як із власного досвіду, так і вікарним способом. «Когнітивні репрезентації майбутніх результатів функціонують як діючі мотиватори поведінки. Більшість скоєних вчинків плануються нами з розрахунку отримання вигоди і уникнення труднощів у майбутньому» [5, с. 224].

Для пояснення агресивної поведінки Д. Доллард та Міллер розглядали фрустрацію, особливо в ситуації неможливості подолати зовнішні перешкоди на шляху до отримання очікуваного задоволення [6]. На думку, американського соціолога Р. Коллінза, ключовими компонентами відтворення насильницької та агресивної поведінки є саме мікросоціологічна складова. Для достовірного

розуміння актів насильства необхідно аналізувати мікроінтеракційні механізми та траєкторії, які здатні вплинути на застосування насильства в контексті ситуаційної теорії насильства, а також варто врахувати модель «конфронтаційної напруги» [7].

Для вивчення рівня насильства та агресії серед підлітків, нами проведено дослідження у листопаді 2020 – січні 2021 р. з використанням Google Forms. Для формування вибірки анкету було розміщено на сторінках соціальної мережі «Facebook» та в групах учнів старших класів Viber із зверненням від дослідника. У нашому дослідженні використано метод вибірки керованої респондентами (RDS). Первинні респонденти, рекрутинг яких здійснювався представниками закладів освіти – вчителі старших класів (10 чол.) та студенти перших курсів (30 чол.), які самі відповідали на запитання і зверталися до друзів з проханням відповідати на запитання анкети, тобто, одночасно виступали і респондентами і рекрутерами. Вторинні респонденти – діти підліткового віку. Анкета складається з двох блоків: соціально-демографічний блок та проблемні блоки орієнтовані на виявлення фізичного та психологічного насильства серед підлітків. Дані оброблено за допомогою програми SPSS 22. Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона. Загальний розмір вибірки склав 998 підлітків 12-17 років. Серед опитаних 37,8% хлопців та 62,2% дівчат.

В результаті дослідження ми з'ясували, що діти підліткового віку були учасниками бійки дуже рідко, один чи два рази на рік – 39,4%; кілька разів на місяць – 9,2%; кілька разів на тиждень – 4,6%; кожного дня 2,6%. Окрім цього, 44,1% підлітків вказали, що ніколи не брали участі у бійках. Виявилось, що хлопці частіше є учасниками бійки, ніж дівчата (більше їх обрали варіанти «кілька разів на місяць» та «кілька разів на тиждень»). Проте, серед дівчат більше тих, хто обрали варіант «Так, кожного дня» Таблиця 1.

Таблиця 1.

Частота участі хлопців і дівчат у бійках.

Стать	Як часто доводилося бути учасником бійки				
	Кожен день	Кілька разів на тиждень	Кілька разів на місяць	Один два рази на рік	Ніколи
Чоловіча	10	23	50	195	99
Жіноча	15	22	42	200	342
Всього	25	45	92	395	441

Результати дослідження підтвердили, що частота участі у бійках залежить від статі. Отримані показники, дозволили зробити висновки і про рівень участі підлітків у ситуаціях психологічного насильства: 28,8% - один чи два рази на рік; 13,5% кілька разів на місяць; 6,8% кілька разів на тиждень; 2,8% кожного дня. 48% - вказали, що ніколи не стикалися із психологічним насильством. Може скластися враження, що підлітки частіше беруть участь у бійках, ніж стикаються із психологічним насильством. Проте, ми припускаємо, що в даному випадку, сутність проблеми ускладнюється саме здатністю підлітків до ідентифікації психологічного насильства та десенсибілізації щодо агресії. На нашу думку,

ситуації з елементами агресії та психологічного насильства, сучасні підлітки ідентифікують як звичні. Дослідники згадують про виховання у дітей ворожої та агресивної атрибуції ситуації [8]. Проте також хвилюючою є ситуація, за якої насильство та агресія сприймаються як нормальне, звичне середовище через кількісну перевагу у повсякденному житті, джерелом яких може бути як реальне життя, так і ЗМІ, кіно та інтернет. На питання «Де найчастіше Ти стикаєшся із психологічним насильством» нами отримано наступні відповіді респондентів: 27,1% у школі; 26% в інтернеті; 8,4% вдома; 7,5% на вулиці. Відсотковий розподіл відповіді на аналогічне питання щодо бійок значно відрізнявся від попереднього: 35,1% на вулиці; 27,9% на вулиці; 3,6% вдома.

Отже, можемо зробити висновок, що проблема участі дітей підліткового віку у ситуаціях фізичного насильства та агресії під час пандемії Covid-19 постала досить гостро, незважаючи на ряд обмежувальних заходів та локдаун. Більшість підлітків стикалися із фізичним насильством 55,9% та 52% із психологічним.

Література:

1. Конрад Лоренц. Агрессия (так называемое "зло"): Пер. с нем. М.: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1994. 272 с.
2. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. Москва. Серия: Психология. XX век. 2000.
3. Магомедова Р. М. О причинах проявления агрессии и агрессивного поведения студентов современного вуза. Казанский педагогический журнал, 2012. № 2 (92). 131-137 с.
4. Huesmann L.R., Moise J. Media violence; A demonstrated public threat to children. Harvard Mental Health Letter, 1996, Vol. 12.
5. Бандура А. Теория социального научения. СПб. Евразия, 2000.
6. Dollard, John; Miller, Neal E.; Doob, Leonard W.; Mowrer, Orval H.; Sears, Robert R. Frustration and Aggression. New Haven, CT, US: Yale University Press, 1939.
7. Randall Collins. Violence: A Micro-sociological Theory. Princeton University Press. 2009. 584 с.
8. Ениколопов С. Н. Средства массовой коммуникации и насилие // Проблемы медиапсихологии. М.: РИП Холдинг, 2002. С. 87–103.

POSSIBLE WAYS OF PROTECTING USERS IN ONLINE WORLD WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Chuyeva Sofya

student,

Kharkiv National University of Radioelectronics

Ostapenko Olena

student,

Kharkiv National University of Radioelectronics

Nowadays billions of people spend an impressive amount of time on the Internet, especially Gen Z. According to the research more than 80 percent of youngsters spend on average about 10 hours per day engaging with online content.[1] With such increased social media usage it is a wise option to protect the safety of personal data and mitigate risks associated with it. Fortunately, Artificial Intelligence is considered to be the technology that plays a vital role in our world and ought to be fundamental in such type of issues.

The lack of parental control on most social networks means it can be a toxic environment to be in, and the number of users that are unknown to you on these platforms carries a large degree of risk. The prevalence of hateful or offensive language online has been growing rapidly in recent years, because it is a real struggle to moderate such a huge wave of harmful content. In 2019, it was reported that Facebook moderators are at risk of suffering from PTSD as a result of repeated exposure to such distressing content.[2] Thus, many tech giants have been incorporating algorithms into their content moderation for years.

Facebook, in turn, relies on AI resources in order to fight against bots. One of such resources helps to understand behavioral data on devices, such as how fast the phone is moving when a person signs up for an account. This algorithm is fundamental in revealing bots because they can fake IP addresses, but they can't fake how a person would physically interact with a device. The company also requests AI to automatically tell if an account is fake based on how many accounts are on one device, as well as its activities after it's created. Facebook's AI will label an account as a bot if it signs up and is able to send more than 100 friend requests within a minute. In Twitter the AI is mostly used to cope with harassment and spam, for example there is a recognition of the account that's been blocked by 50 other people in the past, and flag it for Twitter's moderators for a faster response. Twitter's abuse-curbing AI is different for every person - depending on who you're interacting with and who you're choosing to ignore. The AI is able to tell the difference between positive and negative interactions, and essentially helps curate the experience on Twitter.[3]

Instagram is one of the biggest social media platforms in the world. Unfortunately, it has got a major stalker problem. Instagram works on dealing with safety problems

and wants the service to be safer especially for teens. It is introducing some new features aimed to clamp down on adults who send multiple DMs and requests to people under the age of 18. It is also leaning heavily on artificial intelligence and machine learning to track down adults who abuse the messaging system. Teens who are in contact with adults who have shown suspicious behavior in the past will be shown a safety prompt. They will also be reminded not to feel pressured to respond and will be given tools to block and report adults. The company is also aware that not every teen tells them the correct age during sign-up. One of the ways they apply to verify people's age online is using AI to predict the real age of the users and apply age-appropriate features to their accounts. Adults who show repeated "suspicious behavior" will be barred from seeing teen profiles or stories in their feeds. Instagram will also restrict what it shows them on "Suggested Users" and prevent them from discovering teen accounts.[4]

AI has proven to be an effective weapon in the fight against online harassment and the spreading of harmful content and these deep learning tools are now playing an important role in our society, improving security in both our virtual and real worlds. AI can be leveraged to moderate content that is uploaded to social platforms as well as monitor interactions between users – something that would not be possible if done manually due to sheer volume. AI also uses Natural Language Processing (NLP) tools to monitor interactions between users on social networks and identify inappropriate messages being sent amongst underage and vulnerable users. In practice, most harmful content is generated by a minority of users and so AI techniques can be used to identify malicious users and prioritize their content for review. Machine learning enables these systems to find patterns in behaviors and conversations invisible to humans and can suggest new categories for further investigation. With its advanced analytical capabilities, AI can also automate the verification of information and the validation of a post's authenticity to eliminate the spread of misinformation and misleading content.

Although there has been considerable progress on mitigating risks, protecting our safety, and filtering out communications that are causing concern across social platforms, we still have a long way to go until we can claim them to be a hundred percent safe. Implementation of sophisticated AI technology to help mitigate any risks is already a commonly used practice among the biggest social platforms. The outlook is to continue to utilize AI by investing in better and more representative datasets and interpreting data in context is a crucial part of understanding online behavior that will yield incremental improvements. That will shield users from harmful interactions and content as well as starting an ongoing dialogue about the consequences of inappropriate behavior. AI tools present an unlimited potential for making social spaces safer and we need to harness the power they have to increase well-being for all internet users.

References

1. Colm Hebblethwaite, 2018, "Gen Z engaging with 10 hours of online content a day", URL: <https://marketingtechnews.net/news/2018/feb/09/gen-z-engaging-10-hours-online-content->

REGULATORY PRINCIPLES AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS FOR MODERN OPERATING OF THE FARM ENTERPRISES IN UKRAINE

Gera Oksana,

Ph.D., Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

With the entry into force on 01.07.2021 of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine about the Conditions of Agricultural Land Circulation" [1], the citizens of Ukraine, owners of land shares (units), will be able to realize their right to sell their land. However, taking into account that the land market will start only, as well as the fact that by 2024 legal entities will not take part in it, it is unlikely to realize a plot of land at a high price. Theoretically, small agribusiness owners can try to take advantage of favorable the opportunity and increase their land fund by several tens of hectares for not too high prices.

Obviously, food is a category of constant high demand, both for the foreign consumers (the share of agricultural products is almost 50% of total exports of Ukraine) and for Ukrainians, who increasingly prefer high-quality domestic products. Given the lifting of the moratorium on land turnover, the constant demand for food, employment problems - the development of local farms makes sense.

According to the Ukrainian legislation, the farm enterprise is a form of entrepreneurial activity of citizens who have expressed a desire to produce merchantable agricultural products, process them and sell in order to make a profit on land provided to them in ownership and / or use [2]. Emphasis is placed on the fact that farming is seen as a progressive form of entrepreneurial activity in the field of agriculture. The development of farm enterprises can contribute to solving the problem of filling the production of domestic and foreign markets, as well as full and rational use of agricultural land.

The article [3] provides a detailed analysis of the dynamics of the development of farm enterprises in Ukraine for the period 1990-2017. It is investigated that the first farms of this type appeared in 1988. It is determined that during this period the number of farms increased 416 times (82 enterprises in 1990 and 34137 in 2017); the area of arable land at their disposal has increased 8,900 times; the average farm size by arable land has risen 21 times. As of October 1, 2020, there were 47.6 thousand farm enterprises in Ukraine.

However, despite the strategic role assigned to the development of the farm enterprises during the agrarian reform, and the growing amount of such enterprises, their contribution to the economy of Ukraine remains insignificant (see table 1).

Table 1.

The role of the farm enterprises in the agricultural economy of Ukraine in 2010 – 2019

<i>The share of agricultural products (crop production), %</i>	<i>2010</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>
- in the production of all agricultural holdings	9,67	11,55	12,44	12,60	13,26	14,07
- in the production of agricultural enterprises	15,86	17,47	18,28	18,69	19,10	20,12

Source: calculated by the author according to the State Statistics Service of Ukraine [4]

On the other hand, analyzing the data in the table, we can follow the upward trend, ie farm enterprises are slowly but steadily increasing their share in crop production. The socio-economic importance of farming at the local level should not be neglected either. With proper state support, they can be the basis for the viability of rural settlements, employment, budget revenues, providing organic products to local markets, the key to effective sustainable land use.

In general, the intensification of this type of business is possible by providing state funds support farmers and their reorientation to the principles of smart-specialization.

The conditions necessary for the development of farm businesses can be grouped as follows:

- clear government positions with a full package of regulations that outline activities, guaranteeing a specific government support to farmer enterprises;
- accessible and clear system of registration as a business entity; simplified formation of accounting and financial reporting;
- free circulation of agricultural land;
- access to cheap bank loans (preferential loans);
- introduction of the latest engineering technologies in agriculture, adaptation to the principles of "smart farming".

Regarding the first point, these tasks have already been partially fulfilled by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2019-2020, which adopted laws on combating raiding, on the national infrastructure of geospatial data, as well as on land use planning.

Thus, the "anti-raider" law created additional guarantees to ensure the protection of property rights of owners and users of land, prevention of illegal takeovers and seizure of enterprises in the agricultural sector of the economy. Legislation on the national geospatial data infrastructure provides the creation of the national geoportal - a special Internet resource on which all geospatial data, in particular, sectoral and departmental cadastres, will be subject to public disclosure.

In addition to adopting the legislation, land reform success will largely depend on the efforts of the government, which in 2021 should create organizational conditions for the functioning of the agricultural land market in the specified format [5].

An important role in facilitating farmers' access to financial resources may be played by the adoption of the law on the Partial Guarantee Fund for Agriculture (№3205, the project was taken as a basis in February 2021), but the filling of the authorized capital of such a financial institution will largely depend on the state budget.

Given the favorable economic environment, farmers should consider implementing technological innovations into production. Precision farming is a modern integrated high-tech agricultural management system that includes the use of global positioning technologies (GNSS), geographic information systems (GIS), yield estimation technologies (Yield Monitor Technologies), variable rate technology, remote sensing technologies and Internet of Things technology solutions.

The scientific concept of the precision farming is based on the idea of the existence of inhomogeneities within one land massif. In order to detect and assess these heterogeneities, the latest technologies are used, such as global positioning systems, special sensors, space and aerial images, as well as special software packages for agromanagement based on geographic information systems. The collected data are applied for sowing planning, calculation of fertilizer application rates and plant protection products, more accurate yield prediction and financial planning.

Precision farming is an ongoing process of increasing environmental friendliness, profitability and productivity.

Adequate and effectively working legal framework, access to soft loans and the introduction of innovative technologies - are prerequisites for improving the competitiveness of farm enterprises in the agricultural business.

References:

1. Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine about the Conditions of Agricultural Land Circulation № 552-IX. (2020, March 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
2. Law of Ukraine on the Farming Enterprises № 973-IV. (2003, June 19). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
3. Groshev, S. V. The current state of development of farm enterprises in Ukraine [Text] / Sergey Vladimirovich Groshev // Ukrainian Journal of Applied Economics. - 2018. - Volume 3. - № 3. - P. 186-194. - ISSN 2415-8453.
4. The Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" for 2019. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf
5. A. Martin. Land expectations - 2021. Retrieved from: <https://rdo.in.ua/article/zemelni-ochikuvannya-2021-rik>

IMPROVING AND HARMONIZING THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF SEWING IN GEORGIAN GARMENT ENTERPRISES THROUGH MODERN MACHINES

Giorgobiani Tamta
(Doctor)

Lursmanashvili L.
(Professor at GTU)

Kapanadze L.
(Professor at GTU)

Natbiladze N.
(Professor at GTU)

The article discusses the standards operating in Georgian garment enterprises and their analysis. In particular, the analysis revealed that the GOST 22607-2003 standard in force in the Russian Federation and the ASTM D 6193 standard currently in force in the United States meet the nomenclature of quality indicators and are in full compliance with ISO 4915-96 and ISO 4916-96 standards. The use of these standards in garment enterprises will help increase production efficiency, stability of the technological process, ensure product quality compliance with the requirements. GOST 22607-2003 And the current standards of ASTM D 6193 in the USA consider the standards of international, regional and highly developed countries, so their use in garment enterprises is quite possible.

Nowadays, we live in a market economy system, where manufacturer has to work in a competitive environment. Market economy forces all the manufacturers to create a high-quality product, which will meet the demands required by the market. Besides the quality, there are several important factors that figure the success of the manufacturer, such as price, relevance and etc. Currently Georgian companies work not only on domestic orders, but on international orders too, which obviously requires them to manufacture according to the international standards. Implementing international standards does not solely mean harmonization of the manufacturing standards, but also having up-to-date technique, in particular modern sewing machines, which are widely used today in the sewing industry. Therefore, without possessing the proper base of machines to perform different sewing operations, it's impossible to achieve the international standards. On average 60-70% of the manufacturing operations are performed by the sewing machines, which once again exemplifies the importance of having relevant technique. Above mentioned standards are based on all of the small details which are essential for the manufacturing process. Consequently, in order to achieve adequate and optimal producing standards, it's mandatory to

consider all of the nuances from the real-life manufacturing experience for our research.

Manufacturing process consists of different technological operations, which determine the quality of the production. Successfully launching the technological process requires different attributes such as relevant sewing machines, qualified staff, flexible and creative technological approach, modern managerial methodic, proper marketing which is responsible for creating awareness on the local/global market in order to present the manufacture product to the potential customers. Based on above mentioned, manufacturing process cannot be evaluated without considering the economical side of it. First and most important aspect of the evaluation should be the rentability of the business. Rentability is conditioned by the ability of the product to be competitive and trending, which cannot be achieved without proper marketing strategy. If the manufacturing process cannot output the desired competitive and trending product, then it is a clear sign that some serious adjustments should be made in the technological process. Such actions can be rearmament of the sewing technique and starting a new technological circle according to international standards. Quality of the product is formed by the combination of each stage in the technological process. Production mark, assortment, material, durability, ergonomical efficiency, saving and transportation rules. Therefore, quality and standard are integral part of the technological process.

Elements of standardization were used even when there was no such term. The Valley Pyramid, built in the III millennium, is a clear example of this, with the use of standardization methods beginning on a larger scale in the Middle Ages. For example, uniform dimensions of fabric width were established, standard masts, sails, etc. were used to equip the fleet in Venice. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the first national organizations in standardization appeared in developed countries, and in 1946 the International Organization for Standardization was established (ISO).

During this time, the main directions of standardization development were identified, one of which was the role of standardization in improving the quality of products. In the process of introducing ISO standardization, it is necessary to select a quality system model, compare the requirements of the selected model with the existing model in the enterprise and, based on the comparison, determine the perfection of existing requirements or the processing of non-existent requirements. The use of ISO standard in garment factories will significantly increase the quality of the product.

Clothing production is part of the decorative applied arts. It must correspond to its purpose, it must meet the spiritual needs of man, and most importantly it must have high operating properties and ergonomic performance.

The aesthetic, construction-ergonomic and technical requirements of clothing in light industry garment factories are increasing every year. The diverse range of products used in the garment industry requires the creative approach of a fashion designer, a designer, a technologist and other workers to ensure that the fabrics used for sewing and the products made from them meet the specified standards. In garment factories, the basis of product quality and economic efficiency of production is formed from the development of the model. In order to bring the product to the finished

product, it is necessary to take into account a large number of technical, economic and organizational indicators. It is especially important to manage the technological process using international standards. This is possible when the technical level of the enterprise meets modern requirements, when the ADS system is related to the automation of the technological process of the enterprise, the use of modern machinery ensures the introduction of creative technologies and the use of authorized systems for technological process planning. Currently, garment factories use outdated standards that do not meet the modern requirements for the product. This is especially painful when ordering from abroad, where the customer himself determines the quality of the product. The quality of the product is significantly influenced by the perfect management of the technological process of sewing, which is directly related to the machines, the quality of technological operations, the selection of appropriate machines for the sewing process, the standard execution of the set faces, etc.

The existing garment factories in Georgia mostly work on fulfilling the orders received from foreign countries, therefore clarifying the important technical staff in the current modern standards, and determining the possibilities of their introduction in the Georgian garment enterprises.

Today, when American colleagues under the USAID program train engineering and technical staff in Georgia and offer already proven standards, it becomes vital to determine the compliance of the proposed standards with international standards and select the optimal options. The American Textile Testing Non-Governmental Organization developed the D6193 type of yarn, which was developed by ASTM (American Society for Testing and Materials). Where according to the characteristics, the seams and stitches are divided into standard classes. Such a division was found to be a very convenient method for the accurate identification of the above-mentioned classes. In order to easily understand the process of formation of stitches and seams and to identify them, this set of standards offers the most common types of stitches and seams in the form of large-scale diagrams. According to the D6193 standard, the stitches are divided into six main classes: 100-600. Within a class, stitches are assigned different serial numbers (eg 501, 502, 503, etc.) 500 class seams are 502, 503, 504, 505, 512, 514, 521, connecting stitches are 515, 505, 514, 521. The diagram of the formation of stitches shows the previous and subsequent corrugations. Important is the fact that the direction of formation of all other crusts except type 201 is defined from right to left. Considering this fact it is necessary to get standard grids.

According to the ASTM D6193 standard, the six main classes of girders are represented by the following numbering system. Class 100: Single Thread Chainstitch. The stitches formed here are from one or more needle by the method of intralooping, Class 200: Hand Stitch, Class 300: Lock Stitch, Class 400: Multi-thread Chain Stitch, Class 500: Over-edge Chain Stitch, Class 600: Covering Chain Stitch **[10, 11]**

For the analysis of the types of corrugations used in garment factories, it is necessary to have a complete understanding of the terminology and the standards used. Many countries around the world currently use the ISO-standardized corrugated type identification and symbol system to provide information to sewing and machine-building companies, trade organizations, educational institutions and stakeholders. The ISO standard should not be considered as a technical requirement, but rather as an

information reference designed to facilitate identification. ISO standards have been developed for sewing enterprises: 4915-91 "Types of seams, classification and technology", and 4916-91 "Types of seams, classification and terminology". The interconnectedness of these standards ensures its ease of use, which is due to the convenient system of conditional markings, illustrating different types of seams and stitches. According to the standard 4915-91, the six basic classes of girders are represented by the same numbering system as ASTM D6193, which is identical to the standard 4915-91. [11]

ISO standard 4916-96 "Textiles, stitching types, classification and terminology" complies with the standard of the Russian Federation ГOCT 22607-2003, as well as with the standard ASTM D6193 [12].

It is noteworthy that the interstate standard developed by the Russian Federation, which has been in force since 2006, complies with the ISO standard. The classification of ISO standard 4915-91 girders is given in Table N1

Classes of stitches	Types of stitches notations
100	101; 102; 103; 104; 105; 106; 107; 108;
200	201; 202; 203; 204; 205; 206; 207; 209; 211; 213; 214; 215; 217;219;220;
300	301; 302; 303; 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310; 311; 312; 313; 314; 315; 316; 317; 318; 319; 320; 321; 322; 323; 324; 325. 326; 327; 328; 329; 351;
400	401; 402; 403; 404; 405; 406; 407; 408; 409; 410; 411; 412; 413; 414; 415; 416; 417;
500	501; 502; 503; 504; 505; 506; 507; 508; 509; 510; 511; 512; 513; 514; 521; 522;
600	601; 602; 603; 604; 605; 606; 607; 608; 609;

In the standard developed by the Russian Federation, the graphic and conditional markings of the girders are presented in a complete form, which is accompanied by the relevant explanations. And a graphic representation of the stitch is given by the display in the transverse section of the fabric. The most common types of stitches made on sewing machines are classified and illustrated according to the ISO standard. According to the ISO standard, the connecting seams are presented in the form of 8 classes. Classes 1-7 include the types of stitches where connecting details requires the use of different processing methods. And stitches in the eighth class are used to sew at least one layer of fabric that requires shredding. These standards analysis allows us to conclude that the GOST 22607-2003 standard in force in the Russian Federation and the ASTM D 6193 standard currently in force in the United States are in full compliance with ISO 4915-96 and ISO 4916-96 standards and can be used in Georgian garment factories.

References

- L.Kapanadze, M. Grigalashvili, T.Vashakidze Use of computer technologies in garment enterprises to improve the quality of products. Tbilisi, Journal "Education" 2013 N2, 314-318 p.
- L.Kapanadze, L.Demetradze, K.Abashidze Quality management of sewing products. Tbilisi 2012. Compiled using materials provided by Textile Clothing Technology Corporation (USA).
- L.Kapanadze, T.Giorgobiani Modern standards and their use in garment factories. Journal "Education" N1 (18), 2015. (202-205) p.
- Межгосударственный стандарт ГОСТ 12807-2003. Изделия швейные классификация стежков, строчков и швов.
- Janett Rice. Ready – to – Wear Apparel Analysis. Upper Saddle River, New Jersey 07458, 2001. 442
- Ruth E.Glock, Grace Y.Kunz. Apparel Manufacturing Sewn Product Analysis. Upper Saddle River, New Jersey 07458, 2000. 660

SYSTEM OF SUPPORT OF MAKING DECISION OF THE HEAVY LOADING

Gulak Natalie,

Ph.D., Associate Professor
Kiev National Aviation University

Elizarov Anatoly,

Ph.D., Associate Professor
Kiev National Aviation University

In terms of a political situation that prevailed in Ukraine, numbers of security checkpoints has increased dramatically. Increasing monitoring efficiency over the movement of products and vehicles through the customs border is one of the elements of country's socio-economic interests protection. Reducing the time of vehicles service on security checkpoints is one of the tasks on the way to improve work in terms of passenger-product traffic amounts change. To solve the task of service time reducing we present model of system of support of making decision (SSMD) of the heavy loading.

Let's consider work planning of SSMD in conditions of the heavy load. Since it is possible to distribute the solution of the task over the system nodes in the process of distributed SSMD functioning, then the simultaneous appearance of the multiple tasks that require maintenance can not be ruled. Therefore it is necessary to establish the optimal, in terms of some criterion, schedule of their solution, that is focus on the task that has highest priority. In general, the task of creating schedules is the following [1,2].

Let $T = \{t_i\}$ – variety of the tasks that require maintenance, η_i – a function of fine for a task t_i staying in the system. It is necessary to find a task permutation Π , where $\Pi(k) = i$, if it task needs to be solved by kth on account that the total function must be minimal, that is

$$\sum_{i=1}^n \eta_i \rightarrow \min . \quad (1)$$

The task of creating schedules in the (1) formulation belongs to a NP-full class which is traditionally considered intractable. Given the fact that the task is often solved in real time, it is necessary to use such methods that have the lowest computational complexity. One of these methods is method [3], computational complexity which in the worst case equals $O(n^2)$. In this method the weighted average completion time of tasks is used as a schedule's performance indicator (criterion of evaluation).

To formalize the task P of scheduling let's introduce the following notations:

$(F_j <)$ – task system, where F is indexed set of n tasks, $n \geq 0$, and $<$ – partial order relation (the ratio of precedence) given by F;

$I(P)$ – F index set;

$T_j, j \in I(P)$ – element of F ;

$\tau_j, j \in I(P)$ – a need for task T_j in time maintenance;

$\omega_j, j \in I(P)$ – the cost of task T_j staying in the system (the importance of task).

Values τ_j and ω_j are calculated either as an average values in the presence of statistical data or with appropriate accessory functions that are received in an expert way.

Since we are considering a single processor, the schedules will be considered as tasks' indexes permutation.

Permutation $\alpha = \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ of the $I(P)$ elements is compatible with P if $T_j < T_{j'}$ pulls $k < k'$, where $\alpha_k = j$ and $\alpha_{k'} = j'$.

Permutation $\alpha = \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ of the $I(P)$ elements determines the schedule in a natural way: task T_{α_1} is executed first, task T_{α_2} is executed second, and so on. The average weighted completion time for scheduling a task that is determined by α permutation is calculated as:

$$\overline{T(\alpha)} = \sum_{j=1}^n \omega_{\alpha_j} \left(\sum_{i=1}^j \tau_{\alpha_i} \right). \quad (2)$$

Permutation α (schedule) is optimal if α is compatible with P and at the same time the minimum $\overline{T(\alpha)}$ is attained among all permutations that are compatible with P . Let

$$p_j = \frac{\omega_j}{\tau_j} \text{ for all } j \text{ from } I(P).$$

Theorem 1.1 [4]. Let P - streamline task. Then the permutation $\alpha = \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ is optimal in relation to P if and only if, when $p_{\alpha_1} \geq p_{\alpha_2} \geq \dots \geq p_{\alpha_n}$.

This theorem essentially determines the content of permutation finding algorithm. Let $U \subseteq I(P)$ and $U \neq \emptyset$. Determine $\tau(U)$, $\omega(U)$ and $p(U)$ in such way:

$$\tau(U) = \sum_{j \in U} \tau_j, \quad \omega(U) = \sum_{j \in U} \omega_j, \quad p(U) = \frac{\omega(U)}{\tau(U)}.$$

Definition 1.1. Set $U \subseteq I(P)$ is called an initial set in relation to P if:

- 1) $U \neq \emptyset$;
- 2) if $T_j < T_{j'}$ then $j \in U$ pulls $j' \notin U$.

Let Y – class of initial sets (in relation to P). Determine the number $p^* = \max_{U \in Y} p(U)$.

Definition 1.2. Set $U \subseteq I(P)$ is called a p -maximal set in relation to P , if:

- 1) $U \in Y$;
- 2) $p(U) = p^*$;

3) if $V \in Y$; $p(V) = p^*$ and $V \subseteq U$ then $V = U$.

Let $U \subseteq I(P)$ and define F/U as $F/U = \{T_j \mid T_j \in F, j \in U\}$.

Denote by H_j the set, that consists of index j and indexes i of all tasks for which $T_i < T_j$. A construction of an optimal permutation in scheduling task P can be accomplished in the following manner. Each task T_i is assigned a number $p(H_j)$, and then index l is defined such that $p(H_l) \geq p(H_j)$ for $j \in I(P)$, and $p(H_l) \geq p(H_j)$ for all indexes are $j \neq l$. Since T_l is a precursor of all tasks, indexes of which are included in H_l , there is an optimal in relation to P permutation α such that $\alpha = \alpha/(H_l - \{l\}); \alpha/(I(P) - H_l)$. In such way the task P can be decomposed into two smaller tasks, such as: $P/(H_l - \{l\})$ and $P/(I(P) - H_l)$.

Algorithm. Entrance: P – the task of creating schedules. Exit: an optimal for P shedule.

procedure OTT (optimal time-table for the great number of tasks T) (P)

begin

if P empty then return λ (an empty permutation)

else

begin

Let l be task index with P such that H_l is p -maximal set for P .

$U := H_l - \{l\}$; $V := I(P) - H_l$.

return OTT(P/U), , OTT(P/V)

end

end OTT.

OTT procedure is recursive, it has ordering task as the only input parameter; he result of its implementation is the optimal permutation in relation to incoming task. Return <expression> operator execution is to calculate <expression> and return to the point of procedure call with calculated values as a result.

Allocation of information flows in a network that was created by local SSMD is assigned to the network management system. Allocation task is to select and establish the optimal information transmission route from information source to consumer considering the situation in the network. shows that the shortest route between the i and j network nodes is the most reliable [5].

Let's underlie the modified Floyd algorithm [6] in the basis of routing algorithm. A block diagram of an algorithm is shown in Fig.1.

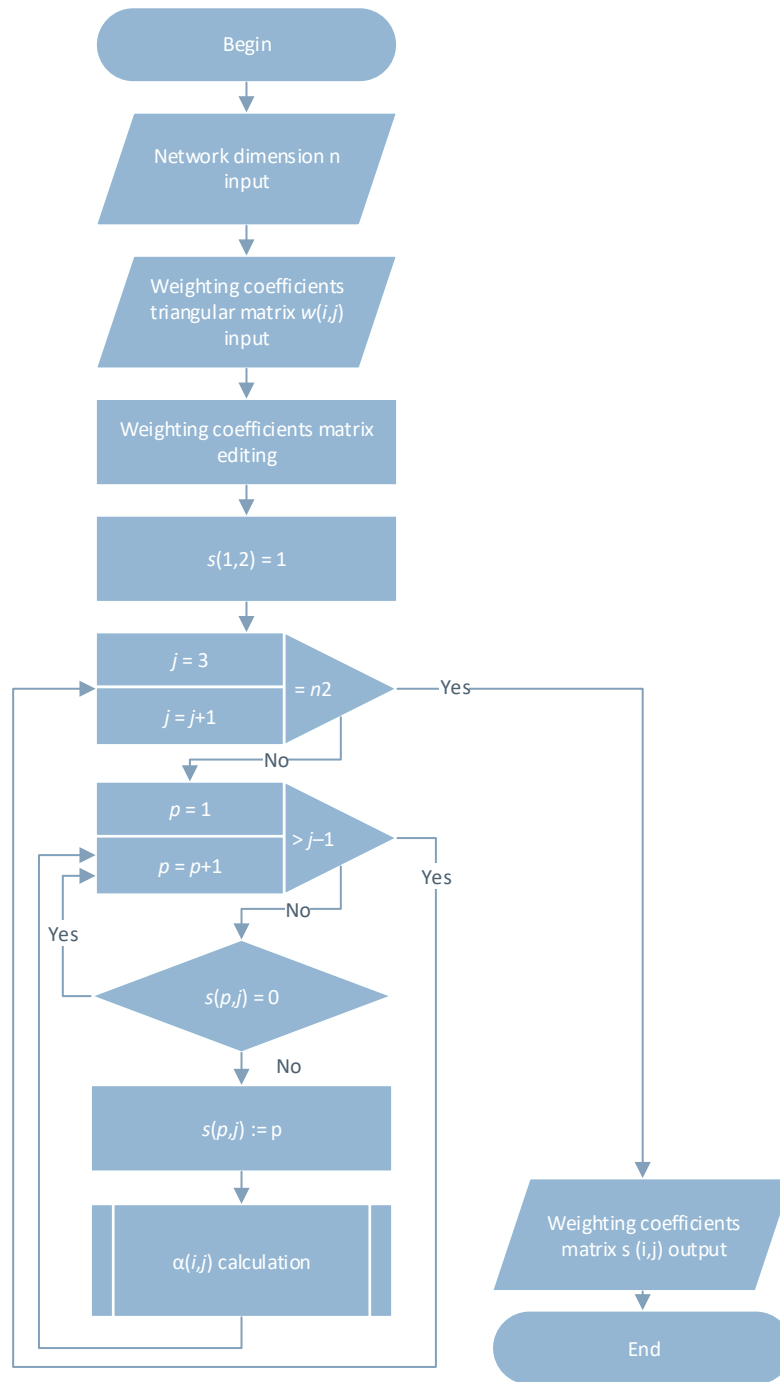

Fig.1. A block diagram of an algorithm for finding the shortest route.

Let's take a closer look at "Weighting coefficients matrix editing $w(i,j)$ " stage.

1. Consider the matrix $a(i, j)$ as its dimension is equal to 2 then:

$$a(1,2) = a(2,1) = w(1,2); \quad s(1,2) = s(2,1) = 1.$$

2. When k th dimension $a(i, j)$ matrix is constructed, the $(k + 1)$ th dimension matrix is constructed in the following way:

a) In weighting coefficients matrix $w(i, j)$ revise $k + 1$ column and remember weighting coefficients and node numbers that are used to build a route for $k + 1$: $s(p, j) = p$;

б) Calculate weighting coefficients of the possible routes $a(i, j) = a(i, p) + w(p, j)$ and select a route with the lowest weight among them;

в) Fill the $k+1$ column and $k+1$ row of the $a(i, j)$ matrix with obtained weighting coefficients.

3. $k := k + 2$.

4. If $k = n + 1$, then stop.

This algorithm can obtain matrix of the shortest distances between network nodes. This matrix is stored in every local SSMD and generated every time the network topology is changed.

To implement data sharing between the local SSMD in the process of the SSMD functioning it is expedient to use the method of "bulletin board"[7]. While implementing the bulletin board principle, three presentation methods can be used in full:

- facts and conclusions;
- control information that can be divided into knowledge sources and targets;
- the implementation of the bulletin board principle determines the structure of a distributed system.

To select the the information that must be transmitted or received on the local SSMD bulletin board, there must be provided appropriate communication strategy. As such strategy it is proposed to use the distributed task solution strategy [3].

Conclusions: On the basis of the optimal distributed SSMD organization the scheduling of Decision Support System, also routing of calculations and information exchange between local SSMD were shown.

References:

1. Гулак Н.К. Принцип побудови й перспективи застосування інтелектуальних систем /Н.К. Гулак, Б.М. Герасимов, О.Г. Оксіюк//Науково-технічна інформація.- 2006. - №2. – С. 48-52.

2. Simonovic A. Decision support for sustainable water resources development in water resources planning in a changing world /A Simonovic, P. Slobodan // Proceeding of International UNESCO Symposium, Karlsruhe, Germany, p. III, 3-13, 1994.

3. Самохвалов Ю.Я. Декомпозиция логико-лингвистических моделей принятия решений в распределенной вычислительной среде /Ю.Я. Самохвалов// Кибернетика и системный анализ. – 1997. –С. 57-65.

4. Кокорева Л.В. Диалоговые системы представления знаний /Л.В. Кокорева, О.Л. Перевозчикова, Е.Л. Ющенко. – Київ: Наукова думка, 1992. -448 с.

5. Цвиркун А.Д. Основы синтеза структуры сложных систем /А.Д. Цвиркун – Москва: Наука, 1982. – 200 с.

6. Артамонов Г.Т. Топология сетей ЭВМ для информационных систем /Г.Т. Артамонов, В.Д. Тюрин – Москва: Радио и связь, 1991. – 248 с.

7. Nilp. Blackboard systems. The blackboard model of problem solving. AT Magazine, 1986, vol.7 p.p. 38-53.

THE DEVELOPMENT OF BIOENERGY IN THE EU AND INDIRECT LAND USE CHANGE CHALLENGES

Kuznietsova Olena,
Ph.D., Associate Professor
National Aviation University

The Renewable Energy Directive (RED II) [1] sets a framework for the development of renewable energy in the EU as well as ambitious target of 32% for the overall share of energy from renewable sources in the EU's gross final consumption of energy in 2030. It also sets sustainability and greenhouse gas emissions saving criteria for biofuels and lays down rules on financial support to enhance the use of renewable energy. The RED II is a recast of the Directive 2009/28/EC (RED I). The recast was made as part of the 'Clean energy for all Europeans package'. Milestones for renewable energy in the EU are presented in Fig. 1.

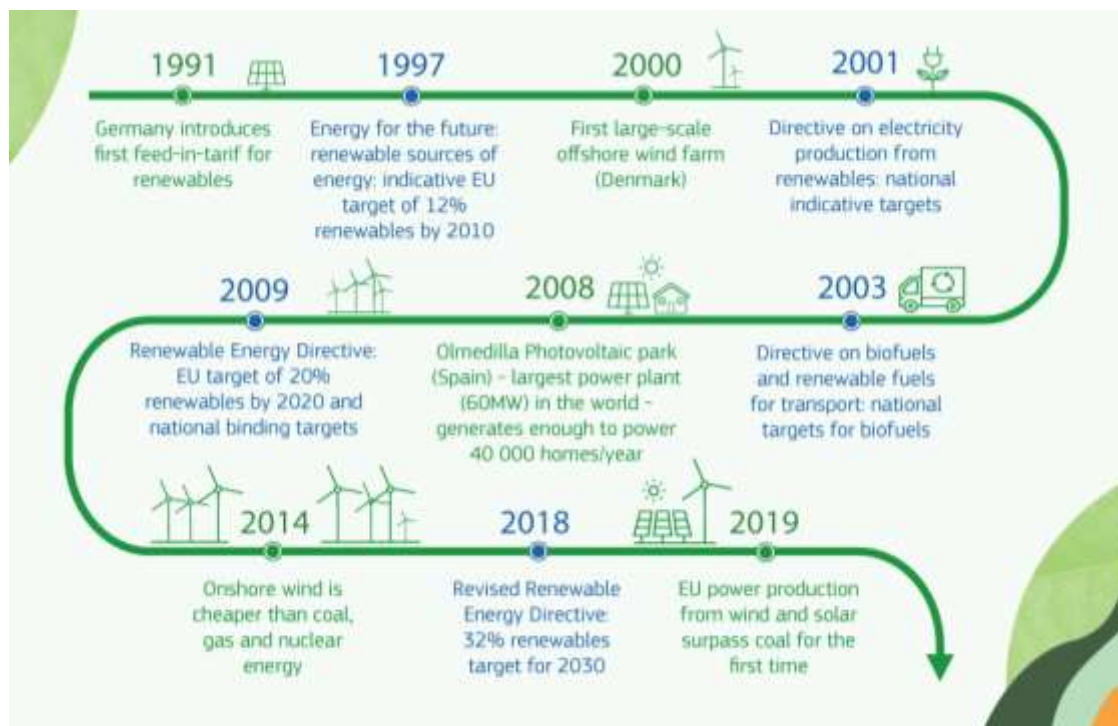

Figure 1. : Milestones for renewable energy in the EU [2]

Driving the ambition further, the European Green Deal [3] defines a lot of initiatives, aimed at making EU carbon neutral by 2050.

Bioenergy is one of the most important sources of renewable energy. The development of bioenergy in the EU is of a paramount importance, since success in the development of bioenergy will contribute to the achievement of the ambitious goals of the EU's energy policy.

However, the progress in bioenergy development may be accompanied by certain problems. One of these problems is related to indirect land use change (iLUC). iLUC can occur when agricultural land or pasture previously designated for food and feed

production is used to biofuel production. However, demand for food and feed production must also be met, and that demand could lead to the spread of agricultural land to areas with high carbon reserves, for an example, forests. This leads to land use change and could cause additional greenhouse gas emissions, which weaken the effect of reducing such emissions from the use of biofuels instead of fossil ones.

The Renewable Energy Directive sets national limits on the overall contribution to renewable energy from biofuels, bioliquids and biomass fuels produced from food or feed crops, as such fuels could lead to the risk of iLUC. The Directive also sets that after 31 December 2023, the production of biofuels from food and feed crops will decrease to zero by 2030.

Certification of low iLUC-risk biofuels, bioliquids and biomass fuels promotes reduction in greenhouse gas emissions, maintenance of biodiversity as well as elimination of the use of high iLUC-risk biofuels.

The certification can be granted if biofuels meet the sustainability criteria set in the recast Renewable Energy Directive, e.g. feedstock can only be grown on unused land that is not rich in carbon stock or use of additional feedstock resulting from increased productivity on the already used land.

Compliance with these criteria can be audited by voluntary schemes that have been recognized by the European Commission. For a scheme to be recognized by the European Commission, it must fulfil such criteria as: feedstock producers comply with the sustainability criteria; information on the sustainability characteristics can be traced to the origin of the feedstock; all information is well documented; companies are audited before they start to participate in the scheme and retroactive audits take place regularly; the auditors have both the generic and specific auditing skills needed with regards to the scheme's criteria.

The European Commission recognizes a number of voluntary schemes that demonstrate compliance with the sustainability criteria for biofuels [4]: ISCC (International Sustainability and Carbon Certification); Bonsucro EU; RTRS EU RED (Round Table on Responsible Soy EU RED); RSB EU RED (Roundtable of Sustainable Biofuels EU RED); 2BSvs (Biomass Biofuels voluntary scheme); Red Tractor (Red Tractor Farm Assurance Combinable Crops & Sugar Beet Scheme); SQC (Scottish Quality Farm Assured Combinable Crops (SQC) scheme); Red Cert; Better Biomass; RSPO RED (Roundtable on Sustainable Palm Oil RED); KZR INIG System; Trade Assurance Scheme for Combinable Crops; Universal Feed Assurance Scheme; U.S. Soybean Sustainability Assurance Protocol EU (SSAP EU).

So, the harmonized implementation by Member States of the provisions on biofuels with low and high risk of indirect land use change is an urgent task. The implementation of the relevant directives ensures that the share of fuel with a high level of iLUC will be gradually reduced in all Member States. This will increase the overall environmental benefits of EU biofuel policy. The development of clear criteria for the certification of low-level iLUC fuels will also stimulate productivity gains and apply best practices in the agricultural sector. Reducing the share of high iLUC-risk fuels in all Member States contributions to renewable energy targets reduces pressure on lands with high carbon stock.

References:

1. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02018L2001-20181221&qid=1620558243935&from=EN>.
2. In focus: Renewable Energy in Europe. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/news/focus-renewable-energy-europe-2020-mar-18_en.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF.
4. Voluntary schemes. Retrieved from https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/biofuels/voluntary-schemes_en.

STUDY AND COMPARATIVE ANALYSIS OF LOG FILES

Mahmudova Shafagat,

Ph.D., Associate Professor

Institut of Informstion Techology of ANAS

Abstract. This paper examines log files. A log file is a document that keeps track of all events that occur on a website or server. A log file is a text file that can be opened in any text editor. Many log files are very large, so they can be regularly written over outdated content, or entire collections of log files with names, including a date, for example, can be created. The paper analyzes the definition, types, location, use and examples of log files and some studies in this field. Some log analysis functions and features, web logs, types, formats, finding, retrieving useful information from them, etc. are identified.

1. Definition of logs. The function of the logs is to record the operations performed on machine by an administrator to analyze certain tasks in future. Regular browsing of logs allows collecting all the errors in the system (especially hidden errors), as well as collecting statistics by detecting malicious activity on site visits.

A log file is a document that keeps track of all events that occur on a website or server. The origin of the term comes from English, which was used in the Middle Ages as a kind of record of events.

Since the events are recorded in a journal, the storage of data collected for various purposes allows them to be used in the future.

In case of technical problems, site inaccessibility, virus infection, hacker attacks and Distributed Denial of Service (DDoS) attacks, the resource administrator can use the information in the log to find the reason, which makes it easier and faster to eliminate unwanted events.

With the help of daily information, an Internet marketer can study the behavior of the site visitors and assess the quality of traffic, develop recommendations for improving the quality, promote the site and choose the best strategies for it.

Types of logs. Since the main program installed on the server is often recorded in the system log, each of these programs will have its own log. In particular, the following common logs can be distinguished:

- key log file (general information - operations with the system, File Transfer Protocol (FTP), Domain Name System (DNS));

- helps to discuss the system if the system download log is not loaded, stores key system events (for example, device errors);

- web server logs (server calls, error information on web server);

- database server logs (database queries, server errors);

- hosting panel logs in the site hosting (attempt to access the panel, license renewal and panels, statistics on the use of server resources);

- mail server logs (records of sent and delivered messages, mail server errors, reasons for mail denials);

task scheduler logs - cron (maintenance of task execution, errors when opening cron).

Cron is a classic service (computer program on UNIX systems) used to perform tasks from time to time. Regular actions are described by instructions placed in crontab files and special folders.

Location of the logs depends on the software or the path specified by the administrator. That is, the availability and location of journals will vary significantly depending on what is used. As a rule, most server logs are stored along / var / log /, but some services may store logs in other directories.

For convenience, the appropriate paths in the software configuration files can always be specified. For example, on a server, the syslog / rsyslog daemon can be configured, which organizes service logs and stores them in defined log files.

Possible sources of events:

result of the activities of a particular user;

interruptions to the program from the device;

events created by the programs themselves;

events caused by software errors;

events arising from the operating system or other software, as well as the events from any other source.

The main issue is the change of situation in the working program. The simplest version of a daily log file is a text file consisting of lines. All information in the log files is recorded in a special format that allows understanding the causes of events.

1. About the application of log files. The scope of log files is wide. These types of files can be used to track the history of a software process, record the status of tools and machines, track user activity, and provide security, and so on.

To explore and analyze log files, as a rule, independent software is used, which enables quick and visual study of input data about the operation of the software system.

Many log files are very large, so can be regularly overwritten on outdated content, or entire collections of log files with names, including a date, for example can be created. In many cases, they prefer to deal with databases instead of log files.

Here are some examples of how to use log files. If the program has many unexpected exceptions, they can easily be written to a log file to analyze subsequent errors. Another example, user login information in multiple user-client-server systems can be accessed. This allows monitoring their unauthorized operations [1].

2. Literature review. 1. Logs collect valuable information during the execution of software systems. The rich knowledge provided in the logs is used at a high level by researchers and practitioners during the development and operation of software to perform various tasks. In [2], the empirical study of log problems is initially performed on two large open source software systems. It is found out that journal-related files are subject to statistically significant changes more. The tool used can detect 75 existing non-compliant statements in 40 logging registration problems. Modifications and error correction of files with daily problems are statistically and significantly more common. Journals are difficult to maintain without high-level professionals. Most of the defective records do not appear to be registered for a long time (320 days on average). Once problems are reported, they are resolved quickly (within an average of five days).

Evidence obtained suggests the need for automated tools that can quickly detect journal problems. Once the study completed, seven main causes of journal problems are identified. Based on these reasons, an automated tool is developed that detects the four-day problem. With this tool, it is possible to detect 75 non-compliant documents in 40 existing journals. It is also reported that the new tasks detected by the tool will also be developed.

[3] describes the application of a highly efficient system for processing and analyzing log documents for the PanDA infrastructure of the ATLAS experiment in the Large Hadron Collider (LHC), which is responsible for managing approximately 2 million daily workloads worldwide. LHC is based on ELK technology, which consists of several components. Data collected in ElasticSearch (ES) can be viewed using a special Kibana program. These components are integrated with the PanDA infrastructure and differ from previous log processing systems in terms of scalability. The authors provide some examples of all the components for current tasks and the configuration they use to demonstrate the benefits of a centralized daily processing and storage service.

4. [4] presents a research approach for the analysis of log organization files. Providing information about it is the goal of the log file analysis, i.e. how the client uses the program and detects anomalies. The main goal of this study is to determine the architecture for the application of data analysis methods to search, size and acquire knowledge of programs [4].

5. Each Siemens Magnetic Resonance Imaging (MRI) system records events to record files while it is running. Input documents and their contents are constantly updated by software providers. This results in different information content depending on the software version. Bayesian decision trees and Bayesian network completed with neural networks are compared, and neural networks are estimated to provide better classification [5].

6. In [6], the application of a method is presented to visualize the game patterns observed in the data of the input document in a geometric game. Based on the principle of synchronized word trees, the information identifies five new behaviors that help players understand how they approach the game using VisCareTrails, a visual software system. The time interval is convincing evidence for determining pedagogically significant player behavior based on the usefulness of VisCareTrails and semi-structured data related to educational games.

7. This article presents a research approach for the analysis of journal organization files. The provision of information is the goal of the log file analysis, how the client uses the application (program) and shows possible ways to detect and correct anomalies [7].

3.AlterWind Log Analyzer functions. AlterWind Log Analyzer is a function for analyzing web server log files and website traffic statistics. Log file analyzers allow creating all traditional reports, and include a number of unique features and unique reports.

Depending on the purpose and target, one of three versions of AlterWind Log Analyzer can be chosen:

1. AlterWind Log Analyzer Professional creates unique reports for website presentation and click programs to optimize website for search engines.

2. Alter Wind Log Analyzer Standard defines the interests of visitors and customers, analyzes the results of the advertising campaign, studies when visitors visit the website, and makes the website more convenient and interesting for customers.

Some additional features of AlterWind Log Analyzer:

- more than 430 search engines are available in the database of any edition of log file analyzer;
- log files of any format can be analyzed;
- Standard log file formats can be detected automatically;
- a large number of log files can be analyzed simultaneously;
- at the same time, they can be created on different servers and have different formats. It is very convenient for the analysis of the traffic of related websites;
- Reports can be fully customized. Design of reports, output data, and their volume can be changed.

4. Analysis of web logs. Any user working with programs on the Internet is constantly monitored. He/she is also followed by many members of the Global Web.

There are several purposes for analyzing web logs. First of all, web logs can show what a visitor is doing in the site, where the user came from, what he/she wants and read and where he/she goes. As a result, the route of this visitor can be specified.

If users' routes are studied and the most used ones are selected, then the interests can be understood.

The set of operations performed by the user, as well as the implementation of these actions over a period of time, is of interest, and these features are mainly preferred.

Types of web logs. Web logs are different. When the login function on query is enabled on the web server, a log is generated based on the login format implemented for each request-response pair.

The most common format is the Common Log Format (CLF). The information for the current request covers seven areas. The fields and their values are presented in table 1.

Table 1.
The fields and their values

Field	Value
Remote host	Name of computer or the IP address of requesting client
Remote identity	User account on the client machine
Authentication user	Name specified by the client for authentication
Time	Request Date / Time
Request	Request type, URI and protocol edition
Response code	HTTP-response code
Content length	Number of bytes in response

Another web log format is the Extended Common Log Format (ECLF), and unlike the simple one, there is no fixed list. Their final number depends on the Web server manufacturers. For example, Web server published by Microsoft, Internet Information

Services (IIS). In addition to the ability to submit the date and time of the user's request, the Web server allows to submit 20 other parameters. Fields and values are shown in table 2.

Table 2.
Fields and definition

Fields	Definition
Date	History of request
Time	Time of request
Client IP Address	IP address of the user who sent the request
User Name	Username specified during authentication
Service Name	Name of requested service and its number
Server Name	Name of server that generates the log file
Server IP Address	IP server that generates the log file
Server Port	Port number to which the client is connected
Method	Type of request used by the client (GET, POST...)
URI Stem	Type of resource requested by client (HTML, CGI...)
URI Query	Parameters provided in request
Protocol Status	Protocol type (HTTP, FTP...)
Protocol Substatus	Subtype of protocol (IIS special functionality)
Win32 Status	Operation status (IIS special functionality)
Bytes Sent	Number of bytes of server response
Bytes Received	Number of server responses in bytes
Time Taken	Time spent for request processing and request sending
Protocol Version	Protocol edition (HTTP 1.0, 1.1...)
Host	Text of header field is HOST
User Agent	Type of user's browser
Cookie	Received or sent cookies
Referrer	Address of the site where the user came from

Finding a web log. A web log or journal of web server is a text file that contains information about each user's request. A request-response pair corresponds to writing. The text of each field is separated from the other by a tab or a space, which makes it easier to view and analyze the file in Excel.

To find the path to the log file, Web Server Manager (Administrative Tools / Internet Information Services (IIS) Manager) is required to open, and to open the resource tree on the computer and the Properties window, it is required to move the cursor in the Web site area.

The bookmark of the website includes a section on log protocolling. The login settings window is hidden behind the Properties button. The path to the log file is shown under the General bookmark.

Obtaining useful information from web logs. Obviously, web logs are interesting in terms of load testing of Internet applications. In order to perform the tests successfully, it is necessary to create a model of the typical load.

The load model can be characterized by the following parameters:

- number of simultaneous users during the monitoring period;
- most visited pages of site;
- typical behavior of system users;
- there is a pause in the actions of users when moving from one page to another (or when using various functions of system).

As mentioned above, a log file is a text file that can be opened in any text editor. Each field is separated by a space or tab. Excel can be used for its analysis.

First of all, the number of users applying the program for a certain period of time is of interest. This information is very easy to obtain. It is enough to calculate the number of unique IP addresses registered by the system on a daily basis.

For example, a log file contains the records of 134 unique IP addresses to which the requests are sent within an hour. This means that 134 different users applied the program for information for one monitoring period.

A user can use two or more IP addresses to access the site. The main reason for this is the dynamic placement of IP addresses of the user's provider. Once the connection is disrupted, a user disconnects the Internet again under own name, and at the same time, receives a new IP address.

Conclusion. As a result of the analysis of the applied web logs, it was possible to obtain much information that fully characterized existing load on the journal. In the future, this information can be used to simulate the test load. The completeness and maximum adaptation of the updated model to the real situation is a prerequisite for the success of the test project.

References

1. Grinkevich Sergey. 2009. Analiz Web-logov dlya postroyeniya modeli nagruzochnogo testirovaniya. <http://www.software-testing.ru/library/testing/general-testing/468-weblog>.
2. Hassani M, Shang WY, Shihab E, Tsantalis N. Studying and detecting log-related issues. *Empirical software engineering*. 2018;23:3248-3280. doi: 10.1007/s10664-018-9603-z.
3. Alekseev A, Megino F, Klimentov A, Korchuganova T, Maendo T, Padolski S. Building analytical platform with Big Data solutions for log files of PanDA infrastructure. *International conference information technologies in business and industry, PTS 2015* (pp.1-4). doi: 10.1088/1742-6596/1015/3/032003.
4. Teixeira C, de Vasconcelos JB, Pestana G. A Knowledge Management System for Analysis of Organisational Log Files, 13TH iberian conference on information systems and technologies (CISTI), IEEE. 2018.(pp.13-16). doi: 10.23919/CISTI.2018.8399229.
5. Kuhner N, Lindenmayr O, Maier A. Classification of Body Regions Based on MRI Log Files. *Proceedings of the 10th international conference on computer recognition systems CORES. Advances in Intelligent Systems and Computing*, Springer; 2017 578 (pp.102-109). doi: 10.1007/978-3-319-59162-9.
6. Ribeiro PC, Biles ML, Lang C, Silva C, Plass JL. 2018. Visualizing log-file data from a game using timed word trees. *Information visualization*. 2018;17:183-195.

7. Teixeira C, de Vasconcelos JB, Pestana G. A Knowledge Management System for Analysis of Organisational Log Files. 13th Iberian conference on information systems and technologies (CISTI). IEEE, Iberian Conference on Information Systems and Technologies. 2018.

METHOD OF PRODUCING FERROMANGANESE FROM HIGH-PHOSPHOROUS MANGANESE ORES OF DAUTASH DEPOSITS

Matkarimov Sokhibjon Turdaliyevich,

Ph.D., Associate Professor
Tashkent State Technical University

Toshboev Abdumajid Xikmat ugli

Student of Master Degree
Tashkent State Technical University

Tukhtamurodov Farrukh Berdimurodovich

Student of Master Degree
Tashkent State Technical University

Modern production of steels, especially of high quality, provides for the mandatory use of deoxidizers, alloying, modifying and refining additives, without which it is impossible to provide specified steel properties. Additives try to be added at the end of the process steel smelting - when it is released into a casting ladle or at off-furnace processing. A wide range of tasks solved using ferroalloys at smelting of ferrous and non-ferrous metals, causes diversity produced alloys, volume and various methods of their production, as well as application of special technological techniques [1-5].

The main indicator of the quality of ferroalloy is its chemical composition - the content of the driving element in it, as well as harmful impurities (sulphur, phosphorus, carbon and non-ferrous metals: copper, zinc and some others). Another important characteristic of the quality of ferroalloy is its particle size distribution, with proper selection of which is accelerated melting process and alloying element assimilation.

Ferroalloys smelting is accompanied by their contamination non-metallic inclusions, which is associated with increased content in ferroalloys of elements with increased chemical affinity for oxygen. The solubility of these elements in ferroalloys determines number and form of inclusions contained in finished steel. Important the factor affecting the quality of steel and alloys is the content in ferroalloys of gases (especially hydrogen and nitrogen). Therefore, requirements to quality of ferroalloys shall be set depending on their technological purpose.

For some types of ferroalloys (for example, manganese and chrome) in Russia, a tense situation is developing due to lack of quality raw materials in the required quantity. Per ton about 10 kg of manganese is consumed by smelted steel [6].

Most common, especially for mass ferroalloys, obtained electrothermal and metallothermal production methods.

The electrothermal method is based on the use of arc electric furnaces in which heat is released when current passes through 10 gas gap and charge materials with high electric resistance. These aggregates have the ability to produce high temperatures in

the area of burning electric arcs, chemical neutrality heat sources, possibility to carry out processes with any composition gas phase. The metallothermic method is based on the use of heat chemical reactions of reduction of metals from oxides with aluminium, silicon, calcium. Aluminum processes can be carried out without electric power supply. However, in order to save expensive reducing agents and for intensification of processes, preliminary melting of charge materials in arc electric furnaces.

Ferroalloys and metals melted by these methods, characterized by high extraction of leading elements and low iron content. Metallothermal method produces large assortment of different ferroalloys using different variants process instrumentation [7]:

- out-of-furnace smelting "per unit";
- smelting with metal and slag discharge;
- electrotechnical process with pre-melting reduced oxides and fluxes;
- metal-thermal remelting and some others.

The choice of the technology and method of melting ferroalloys requires from specialists of the ability to carry out various calculations on the choice of charge. Materials and restorers predicting smelting results. With development of multilevel system of engineering personnel training more than the issue of practice was acute.

The ever-increasing demand for metals and the sharp increase in prices for ferrous and non-ferrous metals on the world market lead to the need to develop new deposits and use poor ores of deposits. For the production of ferromanganese, one of the raw materials bases is the manganese ore of the DAUTASH deposits. Meanwhile, manganese still remains in demand for the needs of JSC Uzbeksteel, especially as a ferromanganese for steel smelting.

Manganese belongs to the group of strategic minerals, without which the normal functioning of the country's metallurgical complex is impossible. Reduction of losses during extraction of manganese during production of ferroalloys and complex use of silicate component of raw material [8] can be a source of covering of deficiency in manganese products and profitability of production.

Manganese ore of DAUTASH deposits needs manganese enrichment and phosphorus removal. In some areas of the deposits, prohibitive high phosphorus content is observed. The increased content of phosphorus in manganese concentrates in the future during steel smelting will lead to the following negative properties: cold resistance of steel castings, a sharp decrease in impact toughness, strength and elongation. The dephosphorization process is a high cost process. A number of methods are proposed for these operations, but their applications do not provide a competitive cost of manganese. There are no effective methods in which manganese ore is subjected to enrichment and non-phosphoration operations in one process [9-10].

Existing methods of concentration of manganese ores provide extraction into manganese concentrate 50-80%, iron 20-60%, up to 30% of phosphorus remains in the concentrate. The rest of these elements go to the tail and are sent to the dump. Due to the large losses of manganese and iron, the insufficient removal of phosphorus, these methods should be considered ineffective and unable to compete with the rich low-phosphorous manganese ore.

In addition, manganese ores of various types are often located in one deposit on one deposit with separate nests, requiring different methods of enrichment of dephosphorization, or generally not rich.

We propose an alternative universal method for the enrichment and dephosphorization of manganese ores using smelting in a furnace, solving all these problems. This method allows to obtain inexpensive ferromanganese and increase its production. Separation of manganese and phosphorus is achieved by preserving the bulk of manganese oxides in ferromanganese, and reduced phosphorus is almost completely removed by washing.

Essence of method lies in the fact that when ferromanganese is poured into ingots in carousel, mix with powder with mixture (NaCl+NaOH in ratio 2:1) in calculated amount and keep heated state (up to 600-800 °C) for 2-3 min. After that alloy is poured in ingots, quickly cooled and washed.

At the same time, a significant part of carbon is removed from the metal. When holding an alloy with a mixture of metal NaCl+NaOH, phosphorus is oxidized by reaction

After which it dissolves in a nightingale melt. Phosphorus content in ferromanganese decreases to 0.05-0.2%. The salt, alkali residues and sodium phosphate are cooled to the top layer of the material and are easily washed with water. The extraction of manganese into medium carbonaceous ferromanganese in this method is 80-85%, and the electricity consumption even when using poor phosphorous ore compared to silicothermic melting is reduced by 2000-2500 kWh/t.

For realization of such technology of melting the most important are composition of alloy, conditions of its cooling after casting, ratio between metal and mixture of NaCl+NaOH, temperature and time of alloy holding. Spontaneous scattering of alkali residues and sodium phosphate occurs along grain boundaries after cooling, enriched with liquates, which accelerates and makes more complete removal of phosphorus during holding of the powder at 600-800 ° C. The acceleration of crumbling is facilitated by increasing the silicon content to 4-5%, and rapid cooling after casting, which is facilitated by a significant thickness of the ingot (250-300 mm). At a ratio between NaCl+NaOH 2:1 and the flow rate of the mixture of about 30% of the weight of the dephosphorable alloy, phosphorus can be almost completely removed. However, decreasing the concentration of NaOH reduces its activity and makes it necessary to hold the metal powder very high in the melt.

References:

1. Pavlov M.V. and others. Complex processing of high-phosphorous manganese ores of Novonikolayevskoye deposit. *Journal of Chemistry for Sustainable Development*, 20 (2012), 443-448 pages.
2. Gasik M. I., Lyakishev H. P., Emlin B. I. Theory and technology production of ferroalloys: studies for universities. M.: Metallurgy, 2019. 784 pages.

3. Matkarimov, S. T., Yusupkhodjayev, A. A., Berdiyarov, B. T., Qodirjon Ugli Nosirkhujayev, S., & Matkarimov, Z. T. (2020). Technology of Deep Processing of Copper Slags by Method of Active Thermal Gravity. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(03), 5633–5639.
4. Kholikulov, D. B., & Matkarimov, S. T. (2021). Materials Today : Proceedings Pilot tests of processing technologies of process solutions of copper production by ozonation. *Materials Today: Proceedings*, (xxxx). <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.419>
5. Khojiev, S. T., Matkarimov, S. T., Narkulova, E. T. K., Matkarimov, Z. T., & Yuldasheva, N. S. (2020). The technology for the reduction of metal oxides using waste polyethylene materials. *METAL 2020 - 29th International Conference on Metallurgy and Materials, Conference Proceedings*, 971–978. <https://doi.org/10.37904/metal.2020.3592>
6. Matkarimov, S. T. (2020). Heat treatment processes of steel-smelting slags in the re-recovery environment. Paper presented at the METAL 2020 - 29th International Conference on Metallurgy and Materials, Conference Proceedings, 105-112. <https://doi:10.37904/metal.2020.3439> ,Retrieved from www.scopus.com
7. Matkarimov, S. T., Yavkochiva, D. O., Berdiyarov, B. T., & Nosirov, F. D. (2020). Hydrometallurgical processing of copper-smelting dust. *International Journal of Emerging Trends in Engineering Research*, 8(7), 3088-3094. <https://doi:10.30534/ijeter/2020/35872020>
8. Matkarimov, S. T., & Berdiyarov, B. T. (2020). Development of the wasteless technology of processing of steel-smelting slags https://doi:10.1007/978-3-030-46817-0_35, Retrieved from www.scopus.com
9. Kholikulov, D. B., Abdurahmonov, S., Boltaev, O. N., & Matkarimov, S. T. (2020). Separation of metals from technological solutions copper production. *International Journal of Emerging Trends in Engineering Research*, 8(7), 3557-3561. <https://doi:10.30534/ijeter/2020/110872020>
10. Matkarimov, S. T., Berdiyarov, B. T., & Yusupkhodjayev, A. A. (2019). Technological parameters of the process of producing metallized iron concentrates from poor raw material. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(11), 600-603. <https://doi:10.35940/ijitee.K1586.0881119>

OPTIMIZATION OF FINE-GRAINED CONCRETE COMPOSITIONS USING SHUNGITE AGGREGATE

Parashchuk Lidiya

Ph.D., Associate Professor

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Shungite is the only carbon-containing rock in the world that contains fullerenes. The peculiarity of the structure of fullerenes is the presence in their structure of carbon nanotubes, the diameter of the cylindrical cavity of which is 1 ... 6 nm, the length - up to several microns. Therefore, shungite has a free porous space in which micropores, mesopores, and macropores are distinguished [1]. The structure of fullerenes with different numbers of carbon atoms is shown in Fig. 1

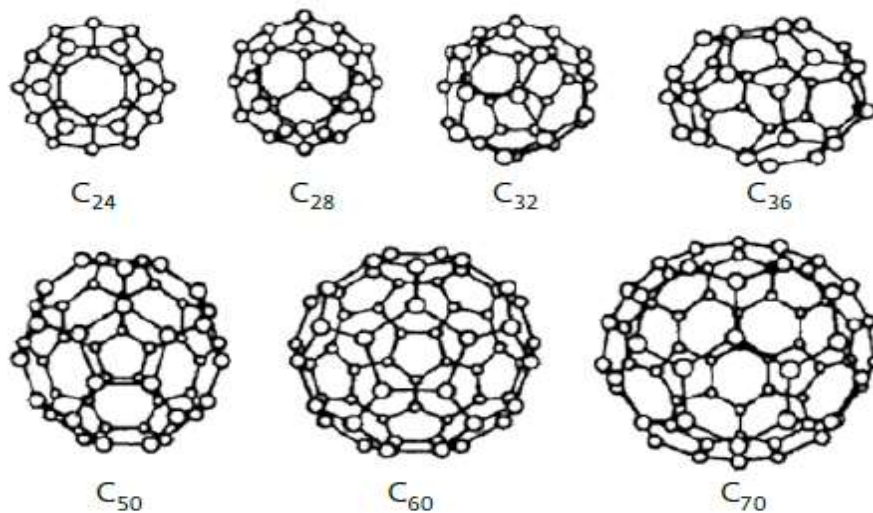

Figure 1. Fullerenes with different number of atoms of carbon

Shungites are classified into five categories that differ in age and carbon content.

Category I (youngest): noble shungite, vitreous, black and shiny metallic, carbon content from 98 to 100%, approximately 0.01% in the form of fullerenes

Category II: black shungite, carbon content from 35 to 80%

Category III: gray shungite, carbon content from 20 to 35%

Category IV (oldest): carbon content from 10 to 20%

Category V (oldest): carbon content from 1 to 10%

Shungite rock of categories IV and V is called shungite coal [2].

The unique properties of shungite are due to its special structure. The most common shungite rock is shungite of category III, which contains about 30% Carbon. According to [3] in addition to carbon, the composition of shungite also includes other substances, the content of which is shown in Table 1.

Table 1
Chemical composition of shungite

Component	C	SiO₂	Al₂O₃	FeO	K₂O	S
Content, %	30.0	57.0	4.0	2.5	1.5	1.2
Component	MgO	CaO	Na₂O	TiO₂	MnO	H₂O
Content, %	1.2	0.3	0.2	0.2	0.15	1.7

Initially, shungite was used as a filler and substitute for coke in the smelting of cast iron, ferroalloys. Later, its sorption and bactericidal properties were discovered. Features of the structure and chemical composition of fullerene shungites contribute to their application in many areas of science, including building and construction [4 - 6]. Nowadays actively carried out a lot of researches studies of shungites using. The most active are the USA, Japan, Russia and Ukraine.

The possibility of using crushed shungite as a component of fine-grained concrete is considered in this work. For this area not only chemical contain is positively, but density, which consist 2.1 ... 2.4 g/cm³ and compressive strength–100 ... 120 MPa. This properties complitly conformance with the requirements of the EN 206-1:2000 and EN 12620 standard for concrete aggregates.

For researches used cements CEM I-42,5 produced by PJSC Podilskyi Cement (Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region of Ukraine) got from the clinker of the normalized mineralogical composition (mass. %: C₃S – 59,7; C₂S – 18,5; C₃A – 6,6; C₄AF – 11,9). According to physico-mechanical parameters cement CEM I-42,5 meets the requirements of EN 196-1 [7].

Natural quartz sand partially replaced by shungite with fineness modulus $M_f = 2.53$ with a bulk density of 1550 kg/m³ and by voidness of 40.8% and used as a fine aggregate of fine-grained concrete.

To investigate the influence of type of fine aggregate amount on physicommechanical characteristics the composition of fine-graine concrete was optimised. The samples of 4x4x16 cm size contained cement of 25 wt %, silica sand of 50 - 75 wt %, shungite 0 – 25 wt % were prepared at water/cement ratio of 0.28.

From an economic consideration, the optimal ratio of cement-to fine aggregate is 1:3. Therefore composition of fine-grained concrete consisted of 1part of cement and 3 parts fine aggregates wich included 0...25wt % of shungite.

The most intensive increase in strength is observed between 1 and 7 days for all the samples of all the compositions. But results shown that highest value of strength characterised adding of 10 wt % of shungite. The major increment occurs in the period of up to 14 days. After that it is not as significant. Adding 10 wt % of shungite overall improvement of strength characteristics up to 18% to 28 day of hardness compared to composition without shungite.

It should also be noted that this effect is more related to compressive strength than flexural (bending) strength. For bending strength such a pattern is not observed.

From higher described can do some conclusions. The introduction of fine-grained concrete of a certain amount of shungite has a positive effect on the strength characteristics of the product. It was found that the optimal amount of shungite is 10 wt % of the total amount of sand. Adding only one shungite makes it possible to improve the compressive strength up to 18% without adding other modified components.

References:

1. Mosin O.V, Ignatov I. The structure and compositions of natural carbonaceous fullerene containing mineral shungite // *International Journal of Advanced Scientific and Technical Research*. 2013. V3., pp. 11-12.

2. Mosin O V, Ignatov I. Structural properties and composition of fullerene containing mineral shungite // *Nano- i microsystemnaja tehnika*. 2013. V1., pp. 12–20.

3. Changshui Huang, Shengliang Zhang, Huibiao Liu, Yongjun Li, Guanglei Cui, Yuliang Li. Graphdiyne for high capacity and long-life lithium storage. // *Nano Energy*. 2015. V 11., pp. 481-489.

4. Sun, H., Jain, R., Nguyen, K. Zuckerman, J., 2009. Sialite technology – sustainable alternative to Portland cement. // *Clean Technologies and Environmental Policy*. [e-journal] DOI: 10.1007 / s10098–009–0258–8.

5. Ignatov I., Mosin O. V. The structure and composition of carbonaceous fullerene containing mineral shungite and microporous crystalline aluminosilicate mineral zeolite. Mathematical model of interaction of shungite and zeolite with water molecules. // *Advances in Physics Theories and Applications*. 2014. V 28., pp. 10-21.

6. Estemesova A. S., Altaeva Z. N., Aimenov Zh. T. Shungite waste – an effective mineral additive for concrete modification. // *International Scientific Conference on Innovations and Technologies in Construction*. 2020., pp. 52-58.

7. Parashchuk L., Kochubei V., Novosad P., Seredyuk B., Hamarnik A. Modified fine-grained concrete for floor heating system. // *French-Ukrainian journal of chemistry*. 2020., V 08, pp. 133-141.

SELECTION OF A METHOD FOR SEPARATING GRAPHITE LAYERS SUITABLE FOR INDUSTRIAL PRODUCTION

Tyukin Sergey

Undergraduate student
Tambov State Technical University

Pasko Tatiana

Ph.D., Associate Professor
Tambov State Technical University

The experience of working with nanostructures shows that the physical characteristics of such objects are very sensitive not only to the method of their preparation but also to the specific conditions of synthesis. A similar feature is also largely inherent in graphene.

In the several years that have passed since the first publication on the preparation and study of individual graphene samples, many different approaches to the synthesis of this material have been developed.

Currently, there are many different approaches to the synthesis of graphene.

Micromechanical exfoliation of graphite (fig. 1). According to this approach, graphene sheets are separated from crystalline graphite either as a result of friction of small graphite crystals against each other or using an adhesive tape, the subsequent dissolution of which in acid leads to the formation of individual graphene layers. Studies show that this approach makes it possible to distinguish single-layer graphene sheets with an ordered structure and about 10 μm in width and about 100 μm in length.

Liquid phase separation of graphite (fig. 2). The simplest way to delaminate graphite into individual graphene sheets is based on the use of surface-active organic liquids. This approach uses the layered structure of crystalline graphite, due to which it is possible to penetrate atoms or molecules of different nature into the space between the layers. This leads to an increase in the distance between the layers and, accordingly, to a decrease in the energy of interaction between them. As a result, it becomes possible to separate the graphite layers by mechanical action on them. This approach has proven itself well in solving the problem of separating carbon nanotubes, which are usually formed in the form of close-packed bundles that require a separation procedure.

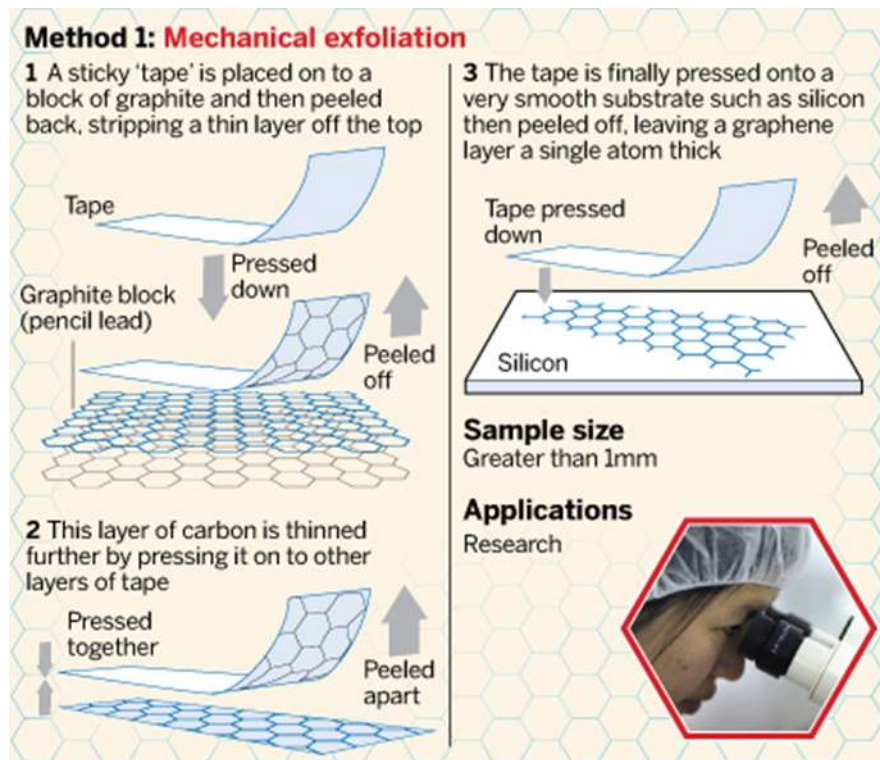

Figure 1. Mechanical delamination of graphite [1].

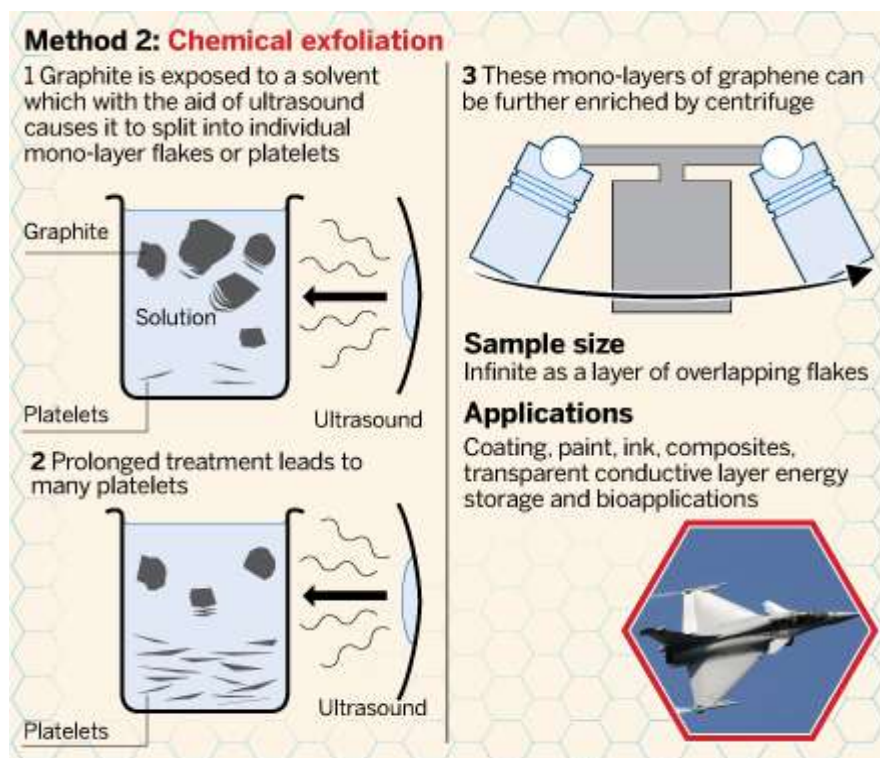

Figure 2. Liquid phase separation of graphite [1].

Oxidation of graphite (fig. 3). A very effective approach to the problem of separating graphite layers is based on the use of chemical oxidants. According to this approach, when graphite is exposed to strong gaseous oxidants, which primarily include oxygen and halogens, the inner layers of graphite are oxidized. This is accompanied by an increase in the interlayer distance in the crystal and, accordingly, a decrease in the interaction energy between the layers. As a result, the possibility of

separating graphite layers in the liquid phase is facilitated, which makes it possible to synthesize graphene oxide samples with a transverse size of the order of hundreds of micrometers. Subsequent reduction of graphene from oxide is also performed using chemical action. Thus, graphene oxide (GO) sheets obtained by oxidizing graphite in an oxygen atmosphere can be reduced by using reducing agents such as hydrazine, hydrogen, etc.

Research shows that usually, the surface of oxidized graphite layers contains hydroxyl and epoxy groups, while the edges of the sheets may end with carbonyl and carboxyl groups. The presence of water molecules has a significant effect on the structure of oxidized graphite, as a result of which the interlayer distance in the crystal can increase from the standard value of 0.34 nm to 1.2 nm. The hydrophilicity of graphite oxide layers makes it possible to separate them as a result of prolonged stirring or ultrasonic action on an aqueous suspension containing finely dispersed exhaust gas.

Among the various approaches to the oxidation of graphite, the most widespread is the Hammers method, based on the use of an anhydrous mixture of concentrated sulfuric acid, sodium nitrate and potassium permanganate.

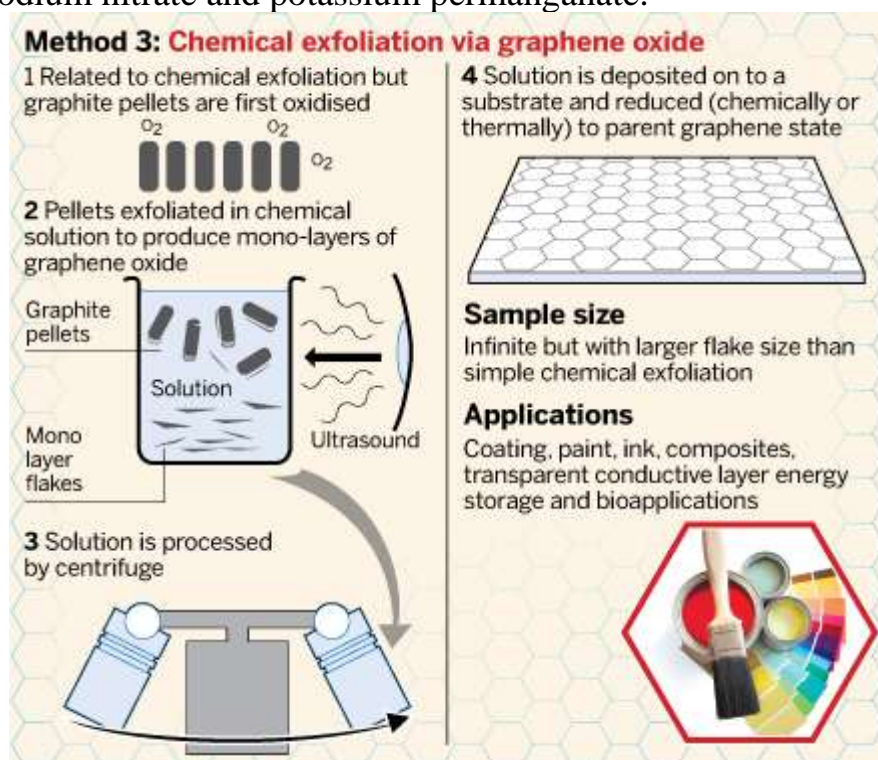

Figure 3. Chemical peeling using graphene oxide [1].

Synthesis of graphene by chemical vapour deposition (fig. 4). Chemical vapour deposition (CVD) is widely used to synthesize carbon nanostructures. So, since the 1970s, this method has been effectively used to obtain carbon fibres, which form the basis of a composite material with exceptional mechanical characteristics. The CVD method is one of the most widespread in the production of macroscopic quantities of CNTs. This method is based on the possibility of thermocatalytic decomposition of gaseous hydrocarbons on the surface of some metals with the formation of various nanocarbon structures. Subsequent efforts to improve the CVD method for obtaining

graphene sheets resulted in a significant increase in the size of synthesized samples, which made this method the first among various approaches to solving this problem.

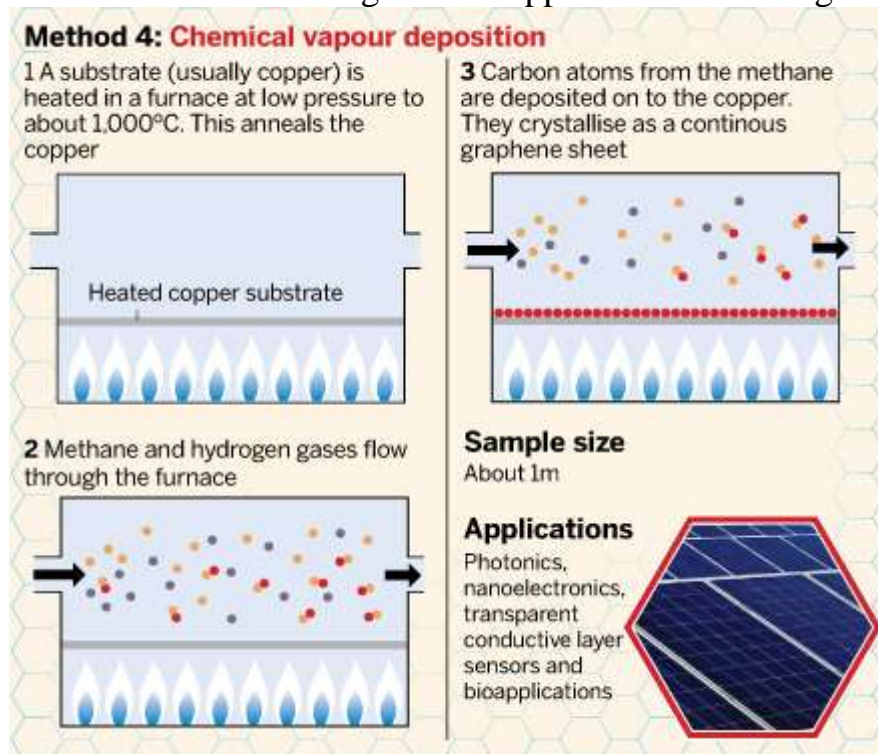

Figure 4. Chemical vapour deposition [1].

Obtaining graphene in an electric arc. As is known, an arc discharge with graphite electrodes, occurring in an inert gas atmosphere, is one of the most effective methods for converting crystalline graphite into surface carbon structures. Based on this approach, methods were developed for the preparation of fullerenes and CNTs in macroscopic amounts, which made these structures available to a wide range of researchers. Proceeding from this, one could count on the fact that the electric arc method would also be useful for the production of graphene.

Estimates show that the electric arc method is characterized by the conversion factor of graphite into single-layer graphene sheets at the level of 18% (by weight).

Thermal decomposition of silicon carbide (fig. 5). Another effective approach to the synthesis of graphene is based on the thermal decomposition of silicon carbide, which results in the epitaxial growth of a graphene film on the surface of a SiC crystal. The advantages of this approach are associated, first of all, with the fact that the size of the synthesized sample with a good quality of the initial SiC crystal can be comparable to the size of the crystal.

Epitaxial growth of graphene on a metal surface (fig. 6). Along with SiC single crystals, metal surfaces with a well-ordered crystal structure are also successfully used as a substrate for the epitaxial growth of graphene. A good example of this approach is the work where the surface of ruthenium Ru (0001) served as a substrate.

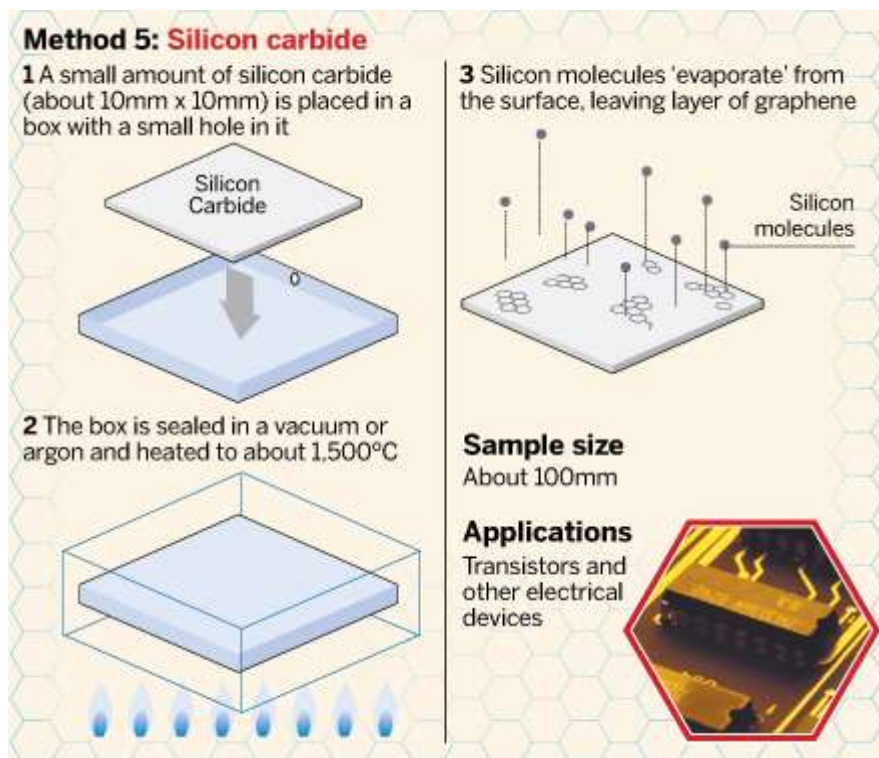

Figure 5. Thermal decomposition of silicon carbide [1].

The approach used to the layer-by-layer growth of graphene with a large area on the Ru (0001) surface is based on the increasing temperature dependence of the solubility of carbon in transition metals. At high temperatures (about 1150°C), when the solubility of carbon is high enough, the metal sample is saturated by volume with carbon. Slow cooling of the sample to ~ 825°C leads to an approximately sixfold decrease in solubility, resulting in the release of excess carbon on the metal surface. The surface is covered with large (more than 100 μm) film islands, which are visible in SEM images.

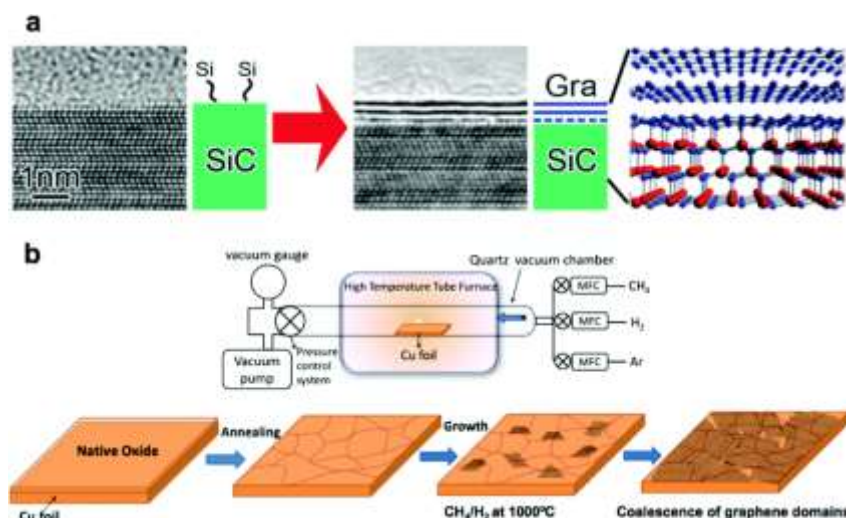

Figure 6. Epitaxial growth of graphene on a metal surface [2].

Usually, graphene oxide is obtained by oxidizing graphene with strong oxidants, in particular with the help of potassium permanganate in the process of synthesis according to the Hammers method. However, such methods take quite a long time,

while in most cases the reaction mixture is explosive, and some of the reaction products are harmful to the environment.

The most suitable method for large-scale industrial production is the graphite oxidation method. This technology, which consists of the anodic oxidation of graphite in sulfuric or nitric acids, has some advantages: conducting the synthesis in a controlled manner; obtaining ultrapure graphene; the use of less concentrated solutions; more environmentally friendly, etc.

References:

1. Curzio, M. Estudio de viabilidad de una planta de producción de grafeno / M. Curzio, C. Alfredo. – Master thesis (pre-Bologna period). – 2014. – URL: <http://hdl.handle.net/2099.1/22284>
2. Zaretski, A.V. Processes for non-destructive transfer of graphene: widening the bottleneck for industrial scale production / A.V. Zaretski, D.J. Lipomi // *Nanoscale*. – 2015. – Vol. 7. – p. 9963-9969. – doi: 10.1039/C5NR01777G

ЛАБОРАТОРНИЙ СТЕНД ПРОГРАМУВАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ AVR

Білюк Іван Сергійович

кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Україна

Савченко Олег Валерійович

завідувач лабораторіями кафедри автоматики
Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Україна

Фоменко Андрій Миколайович

доцент, старший викладач кафедри автоматики
Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Україна

Шарейко Дмитро Юрійович

кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Україна

Без'язика Анастасія Олегівна

аспірант
Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Україна

Лабораторний стенд програмування мікроконтролерів AVR являє собою універсальну систему для відладки мікроконтролерів AVR [1] та використовується у навчальному процесі. Стенд може бути використано у наступних дисциплінах: проектування мікропроцесорних систем керування, дослідження елементів систем автоматики, промислових роботів. Також стенд може бути використаний у технічних пристроях електромеханічних систем керування електроприводів.

Задача розробки – створити лабораторний стенд, який має містити з'єднання з персональним комп'ютером за допомогою через інтерфейсу RS232 і RS485, матричну клавіатуру, групу кнопок, групу світлодіодів, роз'єм для програмування контролера JTAG, семисегментні індикатори, символний дисплей, біпер, енкриментальний енкодер та мати можливість використовувати зовнішню пам'ять[2].

Для вирішення цієї задачі у стенді використано 8-ми розрядний високопродуктивний мікроконтролер Atmega 16/32[3,4], який має 16/32 Кбайт

програмованої Flash пам'яті, яка забезпечує до 1000 циклів стирання/запису. Мікроконтролер має 32 програмовані лінії вводу/виводу, а також підтримує інтерфейс JTAG (рисунок 1).

Живлення стенду здійснюється від будь якого джерела живлення, напруга якого становить від 13В до 40В за рахунок діодного мосту, який зібрано на діодах VD1-VD4 та лінійних стабілізаторів L7805 та L7812.

Інтерфейс RS232 реалізовано за допомогою мікросхеми FT232R. Також, для зв'язку з мережею RS485 було використано мікросхему MAX485, яку показано на рисунку 1 та позначено цифрою 1.

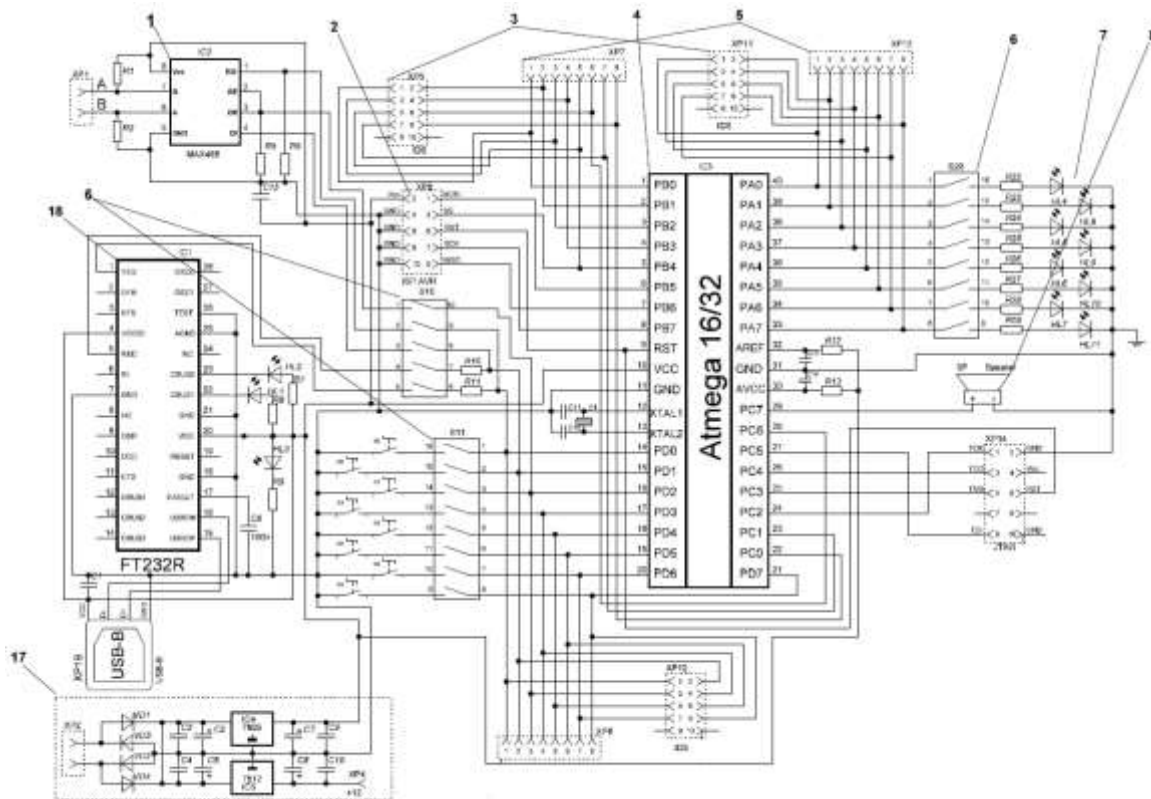

Рисунок 1. Стенд програмування контролерів AVR.

Стенд розбитий на модулі, які розташовані на одній платі і з'єднуються з мікроконтролером шлейфами. До порту D мікроконтролера під'єднані тактові кнопки через вимикач S11. До порту A під'єднаний вимикач S28, який через струмообмежувальні резистори вмикає світлодіоди HL4-HL11. Роз'єми XP5, XP10, XP11 служать для з'єднання портів вводу/виводу через шлейфи з модулями. Роз'єм XP14 служить для програмування контролера через інтерфейс JTAG. Роз'єм XP6 служить для програмування контролера через інтерфейс ISP. Для встановлення зовнішніх модулів, або іншого мікроконтролера, використовуються роз'єми XP7, XP8 та XP12. До порту PC7 під'єднаний звуковий біпер. Для більш стійкої роботи мікроконтролера в схемі використаний зовнішній кварцевий резонатор.

Для керування низьковольтними навантаженнями було зібрано модуль з транзисторними ключами на мікросхемі ULN2803, зібраними по схемі Дарлінгтона(рисунок 2). Для з'єднання з мікроконтролером використано

роз'єми XP17, XP18. Для під'єднання навантажень служать роз'єми XP23 та XP24.

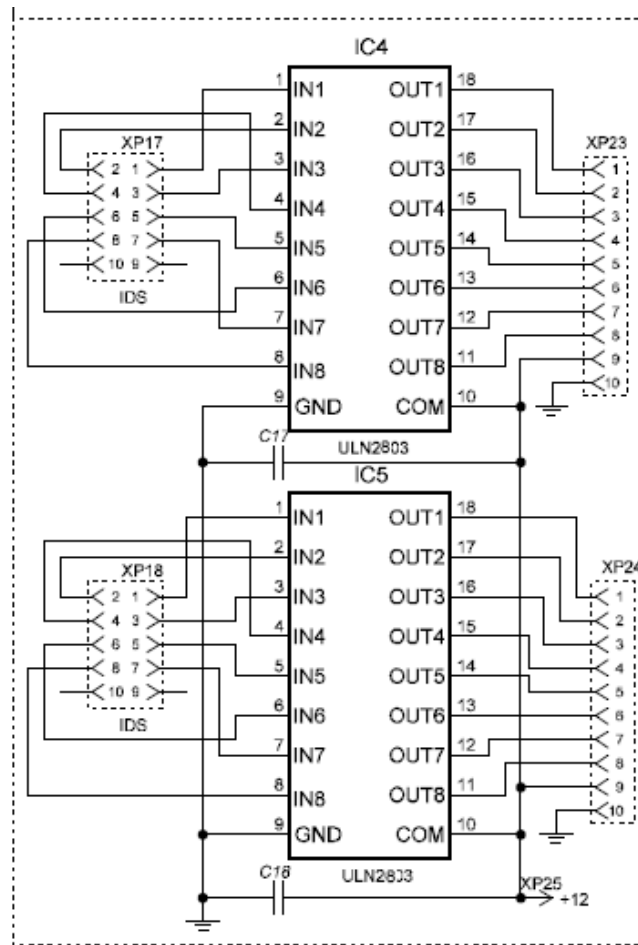

Рисунок 2. Модуль керування низьковольтних навантажень.

Для вивчення взаємодії роботи мікроконтролера з зовнішньою пам'яттю було додано модуль зовнішньої пам'яті з роз'ємом для MMC/SD карт, схема якого показана на рисунку 3. Також для отримання стабільної напруги у модуль було додано лінійний стабілізатор напруги IC6.

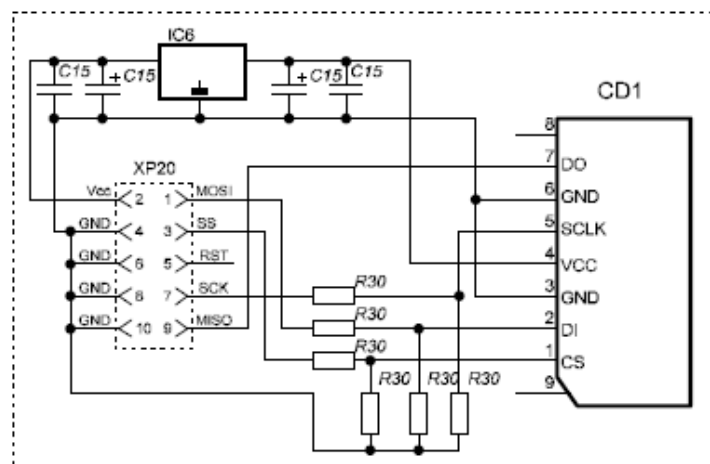

Рисунок 3. Модуль зовнішньої пам'яті.

Для вивчення експериментального енкодера було зібрано модуль, схема якого показана на рисунку 4. Результат роботи такого пристрою – двійковий код Грея. Отримати його можна, аналізуючи стан ніжок, на які приходять імпульси від енкодера. До мікроконтролера енкодер під'єднується через роз'єм XP16.

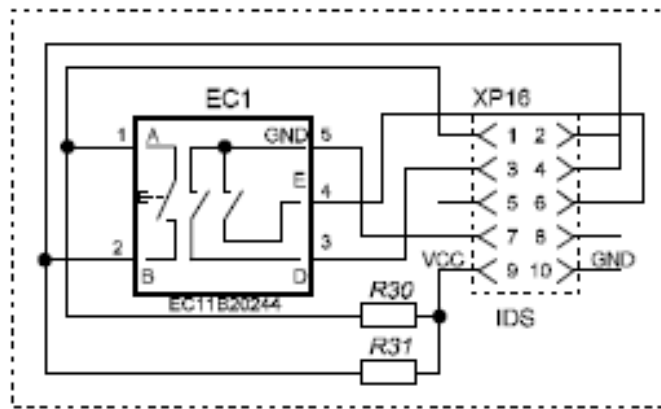

Рисунок 4. Модуль експериментального енкодера.

Для вивчення статичної індикації на семисегментних індикаторах було зібрано схему, показану на рисунку 5. Статична індикація означає, що всі сегменти індикатора горять одночасно. Підключення до контролера відбувається за допомогою роз'ємів XP21 та XP22.

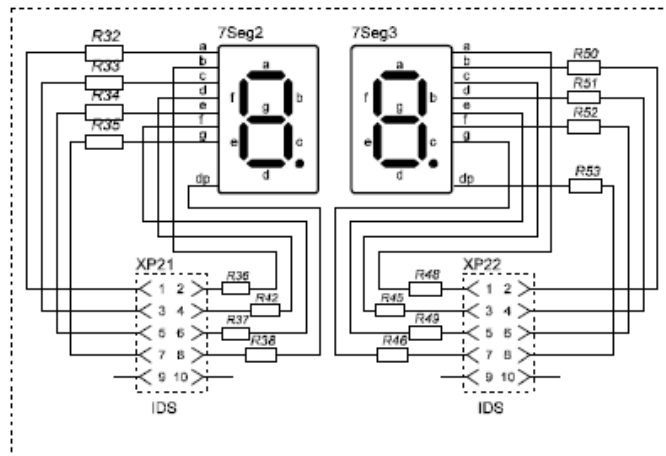

Рисунок 5. Модуль статичної індикації.

Для вивчення динамічної індикації на семисегментному індикаторі зібрано модуль, схема якого наведена на рисунку 6. Динамічна індикація, на відміну від статичної індикації, передбачає набагато менше число контактів для передачі інформації. Зазвичай, в кожному наборі з семи сегментів, однойменні сегменти мають загальний висновок. Для забезпечення роботи такої схеми включення використовується динамічна індикація. Для підключення до портів мікроконтролера використано роз'єми XP13 та XP14.

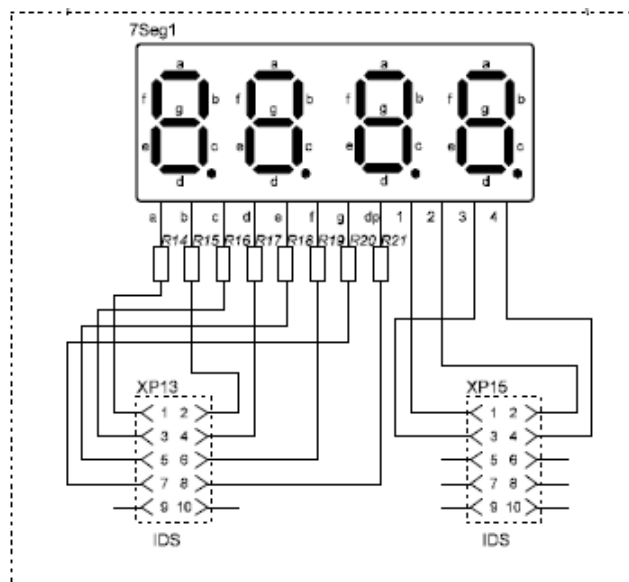

Рисунок 6. Модуль Динамічної індикації.

Схема матричної клавіатури показана на рисунку 7. Ніжки, під'єднані до загального проводу рядка, настраюються як вхід, а ті, що під'єднані до стовпців, настроєні як вихід. Коли активний тільки перший стовпець, то ми знаємо, що натиснуті можуть бути тільки кнопки з 1 по*. Далі перемикаємо стовпець, скануємо кнопки з 2 по 0 і так далі.

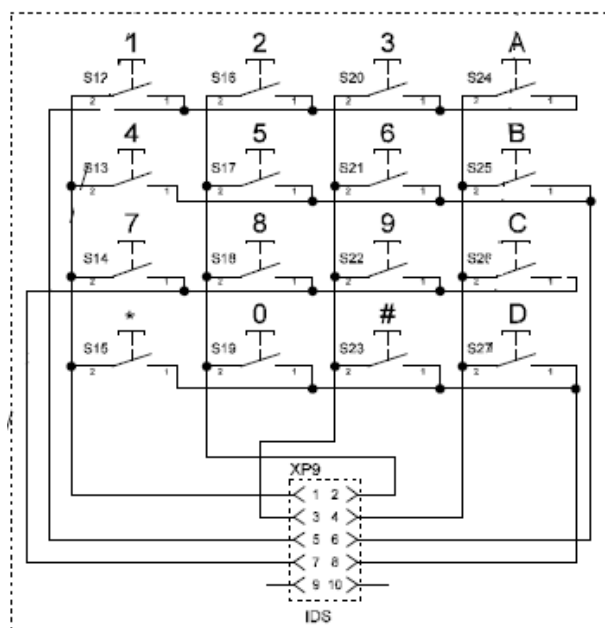

Рисунок 7. Модуль матричної клавіатури.

Для вивчення роботи символного дисплею у схемі використано дисплей 1602, що означає 2 рядка по 16 символів. Схема модуля символного дисплею показана на рисунку 5. У дисплеї використано контролер HD44780. Для підключення дисплею до мікроконтролера потрібно 7 портів. 1) RS – команда, данні, RW – запис та зчитування даних, E - enable, D4 – лінія даних, D5 – лінія даних, D6 – лінія даних, D7 – лінія даних. Для настройки контрастності дисплею

використано змінний резистор R3. Для підсвічування дисплею не можна використовувати 5В, тому було встановлено резистор R4.

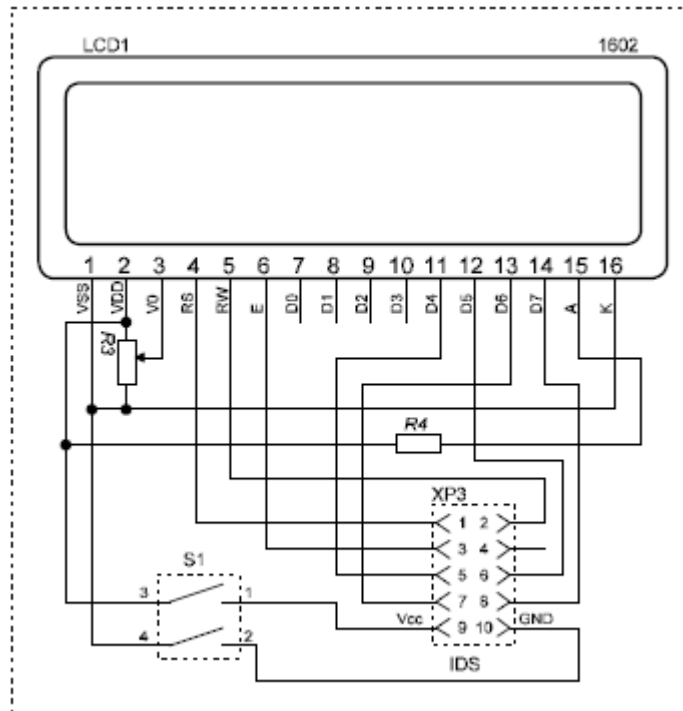

Рисунок 8. Модуль символного дисплею.

Висновок: Запропонована схема відповідає поставленій задачі та може бути використана у навчальному процесі. Покращення компактності, надійності та довговічності системи досягається за рахунок модульності конструкції, використання високопродуктивного мікроконтролера та єдиного джерела живлення стенда.

Перелік посилань:

1. Пат. 136572. Україна. Лабораторний стенд для програмування мікроконтролерів AVR / О. В. Савченко, І. С. Білюк, А. М. Фоменко, Д. Ю. Шарейко, С. О. Гаврилов, Л. І. Бугрім, О.С. Кириченко, С. І. Ольшевський, Л. А. Фоменко, (Україна). – Заявл. 04.03.2019 ; опубл. 27.08.2019, Бюл. № 16.

2. Пат. 136572. Україна. Лабораторний стенд для програмування мікроконтролерів AVR / О. В. Савченко, І. С. Білюк, Д. Ю. Шарейко, А. М. Фоменко, С. І. Ольшевський, С. О. Гаврилов, А.М. Мозговий, М.Г. Мозговий, В.А. Надточій, О. В. майборода, А.В. Надточій(Україна). – Заявл. 30.10.2019 ; опубл. 10.06.2020, Бюл. № 11.

3. 8-bit Microcontroller with 16K Bytes In-System Programmable Flash Atmega 16 // <http://ww1.microchip.com> / Режим доступу: <http://ww1.microchip.com/downloads/en/devicedoc/doc2466.pdf>

4. 8-bit Microcontroller with 32K Bytes In-System Programmable Flash Atmega 32 // <http://ww1.microchip.com/>. Режим доступу: <https://ww1.microchip.com/downloads/en/DeviceDoc/doc2503.pdf>

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ПРОЦЕСУ РУЙНУВАННЯ ГІРСЬКОЇ ПОРОДИ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТУПЕНЯ ЗНОШЕННЯ ОЗБРОЄННЯ ПОРОДОРУЙНІВНОГО ІНСТРУМЕНТУ

Гриджук Ярослав Степанович,

д.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Джус Андрій Петрович

д.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Юрич Андрій Романович

к.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Буй Василь Володимирович

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Юрич Лідія Романівна

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Вибір оптимального породоруйнівного інструменту для певних умов буріння є однією з задач, яка потребує вирішення. На ринку послуг частка бурових доліт PDC становить понад 70% [1, 2]. Їх застосування дає змогу не тільки підвищити механічну швидкість буріння і домогтися найкращої керованості траєкторією, а й скоротити терміни будівництва свердловин та підвищити техніко-економічні показники. Крім цього, в долотах PDC відсутні рухомі частини, що знижує їх аварійність.

На сьогодні конкуруючі виробники пропонують широкий спектр доліт PDC для різних умов застосування при бурінні і відборі керна, практично безперервно удосконалюючи і вносячи нововведення в їх конструкцію [3-5]. В цілому можна констатувати, що удосконалення доліт PDC здійснюється шляхом проведення досліджень в таких напрямках:

- розроблення нових матеріалів для виготовлення доліт, різців та захисту калібрувальних поверхонь [6, 7];
- розроблення елементів конструкції доліт (профіль, форма лопатей та їх кількість, нові геометричні форми різців, їх розташування тощо) [8, 9].

Значну увагу, при цьому, приділяють питанням взаємодії породоруйнівного інструменту з гірською породою та її ефективного руйнування. Докладено багато зусиль для розуміння процесу взаємодії «різець – порода» і пов'язаних з цим явищ. Зокрема встановлено, що більш ефективно порода руйнується при її

різанні. Однак, негативним ефектом є те, що зі збільшенням глибини різання за один оберт долота суттєво зростає енергоємність процесу. При цьому надлишковий крутний момент на долоті обумовлює виникнення ударних навантажень, що є основною причиною пошкодження озброєння.

Оскільки продуктивність доліт PDC в процесі буріння є сукупним результатом роботи окремих різців, дослідження спрямовані на підвищення їх ефективності в лабораторних умовах зазвичай починаються з вивчення поведінки одиничного різця. Основна увага приділяється тертю і теплообміну під час взаємодії різця і породи, оптимізації геометричних параметрів різців PDC та їх просторовому розташуванню, моніторингу і управлінню процесом різання породи. При цьому не береться до уваги зміна характеристик різців у залежності від ступеня їх зношення.

Зважаючи на це проведено експериментальні дослідження для визначення впливу ступеня зношення різця на зміну силових та енергетичних параметрів процесу різання гірської породи [10]. За результатами досліджень визначено середні значення складових сили різання, величину витраченої роботи на процес різання та питомої енергії руйнування гірської породи. Встановлено, що зі збільшенням ступеня зношення зменшується, в межах результуючої сили, складова, спрямована безпосередньо на різання породи. При цьому збільшується складова, спрямована на вдавлювання ріжучого елемента. Визначена також тенденція до збільшення результуючої сили та питомої роботи різання гірської породи зі зростанням ступеня зношення різця.

З метою імплементації отриманих результатів до промислових умов для стандартних діаметрів доліт PDC визначено усереднений момент опору різання гірської породи при роботі з інструментом різного ступеня зношення (табл. 1). Як свідчить практика ведення бурових робіт, максимальний знос різців долота відбувається на периферійній його частині. Тому при дослідженні розглядався одиничний різець, розташований на відстані $0,8 \cdot R_d$ від центру долота.

Як видно з отриманих результатів (табл. 1) при глибині різання $h=0,5$ мм для гострого різця момент зростає від $0,9$ Н·м (діаметр долота 40 мм) до $10,4$ Н·м (діаметр долота 444 мм); для зношеного – від $1,8$ Н·м до $19,7$ Н·м. Для глибини різання $h=2,0$ мм момент зростає відповідно від $7,6$ Н·м до $83,9$ Н·м та від $43,5$ Н·м до $483,8$ Н·м.

Таблиця 1.

Усереднений моменту опору різання гірської породи

Діаметр долота, мм	Усереднений моменту опору різання гірської породи					
	при глибині різання 0,5 мм			при глибині різання 2,0 мм		
	різець без зносу	хорда зносу 5 мм	хорда зносу 8 мм	різець без зносу	хорда зносу 5 мм	хорда зносу 8 мм
1	2	3	4	5	6	7
40	0,9	1,3	1,8	7,6	18,0	43,5
60	1,4	1,9	2,7	11,3	27,0	65,3
83	1,9	2,6	3,7	15,7	37,3	90,3

92	2,1	2,9	4,1	17,4	41,4	100,1
114	2,7	3,6	5,1	21,5	51,3	124,1
120,6	2,8	3,8	5,4	22,8	54,3	131,3
123,8	2,9	3,9	5,5	23,4	55,7	134,7
124	2,9	3,9	5,5	23,4	55,8	135,0
126	2,9	4,0	5,6	23,8	56,7	137,1
139,7	3,3	4,4	6,2	26,4	62,9	152,0
142,9	3,3	4,5	6,3	27,0	64,3	155,5
144,4	3,4	4,6	6,4	27,3	65,0	157,2
146	3,4	4,6	6,5	27,6	65,7	158,9
149,2	3,5	4,7	6,6	28,2	67,1	162,4
152,4	3,6	4,8	6,8	28,8	68,6	165,9
155,6	3,6	4,9	6,9	29,4	70,0	169,4
158,7	3,7	5,0	7,0	30,0	71,4	172,7
165,1	3,9	5,2	7,3	31,2	74,3	179,7
190,5	4,4	6,1	8,5	36,0	85,7	207,3
200	4,7	6,4	8,9	37,8	90,0	217,7
215,9	5,0	6,9	9,6	40,8	97,1	235,0
219,1	5,1	7,0	9,7	41,4	98,6	238,5
220,7	5,1	7,0	9,8	41,7	99,3	240,2
250,8	5,8	8,0	11,1	47,4	112,8	273,0
269,9	6,3	8,6	12,0	51,0	121,4	293,8
293	6,8	9,3	13,0	55,3	131,8	318,9
295,3	6,9	9,4	13,1	55,8	132,9	321,4
300	7,0	9,5	13,3	56,6	135,0	326,5
311,1	7,3	9,9	13,8	58,7	140,0	338,6
393,7	9,2	12,5	17,5	74,3	177,1	428,5
406,4	9,5	12,9	18,0	76,7	182,9	442,3
431,8	10,1	13,7	19,2	81,5	194,3	470,0
444,5	10,4	14,1	19,7	83,9	200,0	483,8

Зростання моменту опору гірської породи призводить до зростання необхідної потужності для її руйнування. Так, для гострого різця при глибині різання 0,5 мм потужність становить 0,8 Вт (діаметр долота 40 мм) та 8,6 Вт (діаметр долота 444 мм). При глибині різання 2,0 мм її значення складають 7,2 Вт та 80,1 Вт відповідно.

Необхідність створення більших крутних моментів на долоті спричинить зростання напружень в елементах компоновок низу бурильної колони. Зважаючи на те, що збільшення осьових та крутильних навантажень на бурильну колону зумовлює зростання рівня напружень, та як наслідок імовірності руйнування її елементів, отримані результати дають підставу регламентувати ступінь зношення ріжучих елементів породоруйнівного інструменту. Підтвердження гіпотези та її розвиток потребує проведення подальших експериментальних досліджень як в лабораторних, так і промислових умовах.

Список літератури

1. Чихоткин А. В. Совершенствование методики проектирования инструмента с резцами PDC равнопрочного профиля с учетом особенностей механизма разрушения горных пород и сопротивления среды: автореф. дис. канд. техн. наук: 25.00.14 Москва. 2020. 25 с.
2. Чулкова В. В. Разработка методических и технологических решений по выбору долот PDC с усиленным антивибрационным вооружением: автореф. дис. канд. техн. наук: 25.00.15 Москва. 2017. 25 с.
3. Арсеньев Ю. А., Соловьев Н. В., Назаров А. П. Обоснование основных параметров механизма разрушения горных пород и конструктивных элементов лопастных долот. Инженер нефтяник. 2019. №2. С. 13-20.
4. Борисов К. А. Разработка методических и технологических рекомендаций по повышению эффективности бурения скважин путем предупреждения аномального износа режущих элементов долот PDC: автореф. дис. канд. техн. наук: 25.00.14 Москва. 2020. 24 с.
5. Борисов К. А., Третьяк А. А., Сидорова Е. В. Влияние вибраций на прочностные свойства буровых долот, армированных PDC. Разведка и охрана недр. 2019. № 12. С. 33-37.
6. Каракозов А. А., Попова М. С., Богданов Р. К., Загора А. П. Разработка алмазного породоразрушающего инструмента для колонкового бурения скважин на основе синтетических монокристаллов с повышенной термостойкостью. Наукові праці ДонНТУ. Серія «Гірничо- геологічна». 2014. Вип. 1(20). С. 133-138.
7. Нескоромных В. В., Попова М. С., Головченко А. Е. Применение материала нового поколения в качестве элементов современного породоразрушающего инструмента. Строительство нефтяных и газовых скважин на суше и на море. 2019. №10. С. 15-20.
8. Нескоромных В. В., Попова М. С., Парахонько Е. В. Разработка породоразрушающего инструмента с резцами PDC. Известия Томского политехнического университета. Инжиниринг георесурсов. 2020. Т. 331 № 2. С. 131-138.
9. Третьяк А. А., Литкевич Ю. Ф., Борисов К. А. Влияние крутильных и продольных колебаний на скорость бурения и образование поломок режущих элементов буровых долот, армированных PDC. Известия Томского политехнического университета. Инжиниринг георесурсов. 2019. Т. 330, № 12. С. 135-141.
10. Ivasiv V., Yurych A., Zabolotnyi S., Yurych L., Bui V., Ivasiv O. Determining the influence of the condition of rockdestroying tools on the rock cutting force. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2020. №1(103). P. 15-20.

МОДУЛЬ ВИМІРЮВАННЯ ТИСКУ ПОВІТРЯ В ГАЛЬМІВНІЙ СИСТЕМІ АВТОБУСА ПІД ЧАС ТИПОВИХ ВИПРОБОВУВАНЬ

Захара Ігор Ярославович

Кандидат технічних наук

Доцент кафедри автомобільного транспорту

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Рух транспортних засобів з великими швидкостями неможливий без гальмівної системи, здатної забезпечити високу ефективність гальмування та оптимальної роботи усіх елементів гальмового механізму і приводу з позицій стійкості та керованості автотранспортних засобів (АТЗ). Тому від ефективності гальмування та параметрів процесу, що впливають на стійкість та керованість, залежить не лише безпека руху, але й ступінь реалізації номінальних швидкісних можливостей АТЗ.

Однією із головних вимог до гальмівної системи сучасного АТЗ є стабільність вихідних параметрів, тобто параметрична надійність [1]. Внаслідок цього важливо мати дані стосовно режимів роботи та енергонавантаженості гальм. Тільки з урахуванням таких даних можна створити гальмівну систему, вихідна характеристика якої буде достатньо стабільною в умовах високої енергонавантаженості.

Тому міжнародна методика перевірки ефективності гальм АТЗ (Правило 13 ЄЕК ООН) передбачає випробування I, які характеризуються циклічними гальмуваннями (міські умови) та випробування II – тривалими гальмуваннями (гірські умови).

Актуальним постало питання дослідження впливу різних чинників на температурний режим гальмових механізмів АТЗ в умовах їхньої високої енергонавантаженості, що притаманні циклічним режимам роботи (випробування I).

На сьогодні загальна енергонавантаженість гальмівної системи оцінюється без розглядання питання про розподіл перетворюваної енергії між гальмовими механізмами коліс різних осей. Між тим, об'єктивне оцінювання надійності гальмівної системи без урахування стану і ефективності роботи гальмівного приводу вважаємо неможливим.

Модуль призначений для контролю тиску повітря в гальмівній системі транспортного засобу в момент гальмування [2,3]. Для вимірювання тиску повітря в гальмівній системі, який може змінюватися в діапазоні 0-1030 кПа, застосований датчик тиску типу DT/D-ІН фірми FuehlerSysteme. Характеристики датчика:

діапазон відносного вимірюваного тиску 0-16 Бар, (0-1600) кПа;

лінійність $\pm 0,5\%$;

похибка $\pm 2\%$;

вихідний сигнал 4-20 мА;

живлення +12 В.

Залежність вихідного сигналу від тиску повітря в гальмівній системі показано на рисунку 1 [4]. Електрична схема модуля вимірювання тиску повітря в гальмівній системі показана на рисунку 2.

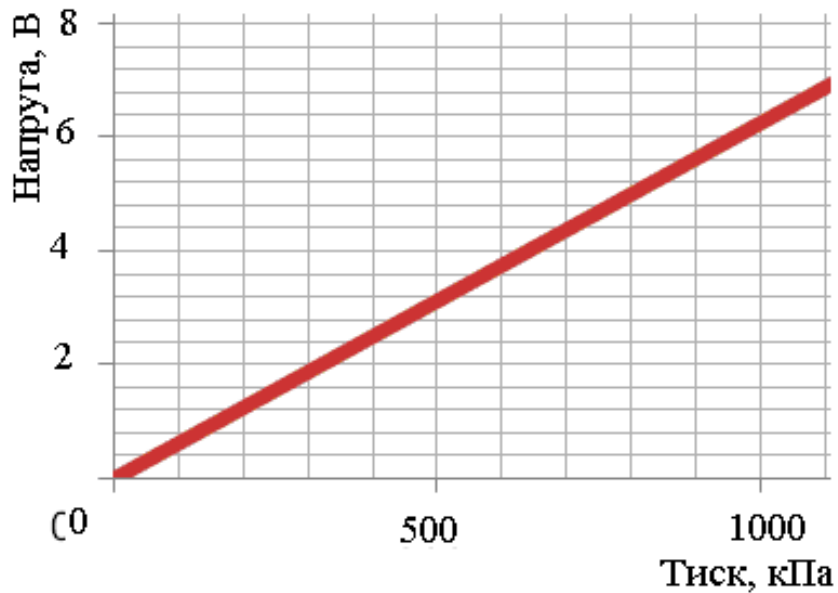

Рисунок 1. Залежність вихідного сигналу від тиску повітря в гальмівних камерах

Уніфікований сигнал 4-20 мА з виходу давача тиску поступає на вхід інструментального підсилювача U15 (типу LT1101), ввімкненого за схемою перетворення струм/напруга з фіксованим коефіцієнтом передачі (4-20 мА/0-10 В), який буферизується повторювачем напруги U13 (типу LTC1152).

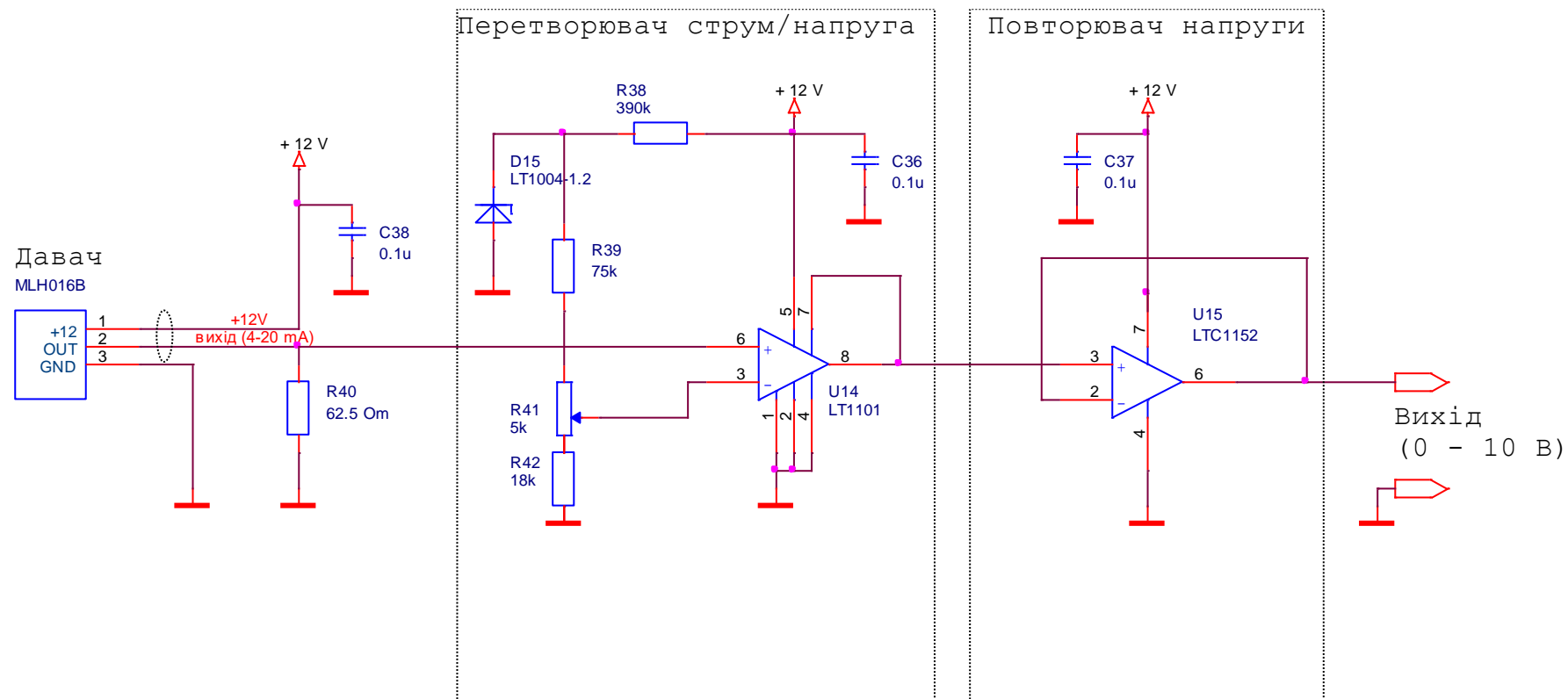

Рисунок 2. Електрична схема модуля вимірювання тиску повітря в гальмівній системі.

Точність перетворення струм/напруга залежить від точності резистора R34 та від дільника напруги - R33, R29, R19. Тому в схемі застосовані прецизійні резистори типу С5-61 з температурним коефіцієнтом опору не більшим за 10 ppm/°C. Разом з інструментальним підсилювачем, похибка якого становить 0,04 % при підсиленні в 10 разів, схема дозволяє перетворювати вхідний струмовий сигнал в напругу з точністю 0,05 %, що значно менше похибки давача. Загальна похибка вимірювання тиску складає $\pm 2\%$. Важливою характеристикою схеми вимірювання тиску повітря в гальмівній системі є висока швидкодія (час встановлення вихідного сигналу не більше 1 мс).

Список літератури

ДСТУ UN/ECER 13-09-2002. Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження дорожніх транспортних засобів категорій М, N, O стосовно гальмування. (Правила ЄЕКООН № 13.09:2002, ІДТ). – 196 с.

Захара І.Я. Модуль вимірювання гальмівного моменту коліс автобуса під час типових випробувань /І.Я.Захара, О.Р.Клипка //Пр. 10-го міжнар. симпоз. укр. інженерів-механіків у Львові. - Львів: КІНПАТРИ ЛТД, 2011. – С. 329-330.

Тиль Р. Электрические измерения неэлектрических величин / Р. Тиль – М.: Энергоатомиздат, 1987. - 192с.

Гудз Г.С. Принципи системологічного підходу до визначення температурних режимів дискових гальм автобуса на випробуваннях 1 /Г.С.Гудз, І.Я.Захара, Л.М. Королевич //Тези доповідей 68-ої наук.-практ. конфер. Нац. транспортного ун-ту. – Київ, 2012. – С. 477.

ПЛАНУВАННЯ ВЕБ-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Колода Вікторія Євгенівна

студентка I курсу магістратури
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

З розвитком технологій потрібно постійно розвиватися. В сучасному світі для IT-навчання стають популярними веб-платформи на яких можливо знайти багато цікавої та корисної інформації. У ході аналізу найпопулярніших платформ таких як Coursera, Pluralsight, Udey та Codecademy було виявлено такі необхідні риси:

1. зручний дизайн;
2. безкоштовний доступ;
3. можливість комунікації з автором;
4. наявність коментарів;
5. рейтинг курсів;
6. наявність «шляхів», що об'єднують певні курси за тематикою.

При розробці сайта основною метою буде реалізувати необхідні риси.

На сайті буде доступні дві ролі: студента та автора. Відповідно до ролі користувача буде доступний певний функціонал. Деякі функції будуть доступні і незареєстрованому користувачу.

Детальніше розберемо функціонал студента та автора. Для автора та студента під час реєстрації потрібно буде заповнити налаштування. Для студента більшість полів буде для розуміння які теми цікаві для нього, а поля автора для розуміння його кваліфікації.

На головній сторінці сайту для студента будуть запропоновані курси підібрані під користувача.

Для всіх користувачі буде створений швидкий пошук курсів, шляхів та авторів. Завдяки швидкому пошуку буде можливість одразу перейти на сторінку. Також у розгорнутому пошуку можливо буде налаштувати фільтр.

При розробці буде створений комфортний кабінет для студента. У студента буде можливість перевіряти свій прогрес, а також задавати ціль для навчання. У кабінеті буде можливість переглянути які курси були пройдені та які курси продовжує вивчати студент.

Для авторів буде створена можливість завантажувати лекції та на їх основі створювати курс. При створенні курсу до нього можна буде додати зображення, опис, а також теги. На основі курсів можливо буде створювати шляхи. Вони будуть об'єднувати курси в один напрямок, що буде полегшувати студенту розвиток в певному напрямку.

Студент зможе переглядати сторінки лекцій, курсів, шляхів та статей, а також авторів. Для комунікації з автором буде розроблені чати для кожного курсу, лекції та статі, де автор зможе відповідати студентам. Під час перегляду лекції буде фіксуватися прогрес студента. По закінченню курсу можна його оцінити.

Студент зможе додавати до улюблених авторів, курси та шляхи. На сторінці автора студент зможе почати слідкувати за автором. Також на сторінці автора буде доступний список всіх його курсів та лекцій, а також кругова діаграма відносно тегів.

Заплановані можливості веб-платформи дозволять створити комфортну для студента платформу, яка буде задовольняти всі його заохочення для навчання та дозволить розвиватися в певному напрямку.

Список літератури:

1. What to Know About Pluralsight [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.usnews.com/education/learn-pluralsight-guide>.
2. What is Coursera? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.businessinsider.com/what-is-coursera>.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПЛОЩАДИ ОСНОВНЫХ ДЕТАЛЕЙ ДЛЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОЖИ

Тамила Кудава Важаевна

Аспирант
Грузинский технический университет

Лия Лурсманашвили Гивиевна

Кандидат технических наук, доцент
Грузинский технический университет

Лия Капанадзе Андреевна

Доцент
Грузинский технический университет

Ниа Натбиладзе Вахтанговна

Професор
Грузинский технический университет

Для рационального использования кожи обязательно нужно определить точную площадь основных деталей изделия, чтобы мы смогли выбрать оптимальный вариант для расположения выкроек на поверхности кожи и отходы между выкройками довести до минимума.

Объектом исследования было выбрано женское пальто из натуральной кожи.

Рис. 1 Эскиз модели женского пальто

Для обработки новой методики и проведения сравнительного анализа вычисления площади основных деталей кожного изделия понадобилось вычисление площади для всех основных деталей, учитывая припуски исследуемой модели женского пальто (размер 44-54 (88-108); длина 160 см.) был предусмотрен тот факт, что для любого размера женского пальто ширина соединительного шва и величина подола остаётся неизменной. Для вычисления площади был использован геометрический метод (таблица 1).

Таблица 1

Модель женского пальто №1 размер 44 -54 (88 -108); длина 164см.

Название детали	количество	площадь в ДМ ² соответствии с размерами					
		44 (88)	46 (92)	48 (96)	50 (100)	52 (104)	54 (108)
Верхняя часть рукава	1	9,73	11,03	12,32	13,61	14,9	16,19
Нижняя часть рукава	1	5,52	5,68	5,84	6,0	6,16	6,32
Верхний воротник	1	2,36	2,4	2,44	2,48	2,52	2,56
Передняя полочка	1	4,79	5,18	5,58	5,97	6,36	6,76
Кокетка спинки	1	5,02	5,36	5,71	6,05	6,39	6,73
Детали передний полочки без кокетки	1 прямоуголь ник	16,02	16,7 3	17,44	18,15	18,86	19,57
Передняя полочка без кокетки	1 трапеция	8,31	9,42	10,53	11,64	12,75	3,86
детали нижний части спинки	1 прямоуголь ник	16,02	16,7 3	17,44	18,15	18,86	19,57
детали нижний части спинки	1 трапеция	8,22	9,31	10,4	11,49	12,58	13,67

Для установления взаимосвязи между размером нижней детали рукава и соответствующих площадей мы использовали данные площади нижней детали рукава (таблица 2). В связи с тем, что ареал изменения аргумента минимальный, мы проверили возможно ли использование формулы линейной интерполяции для конкретного примера.

Таблица 2

Рукава женского пальто размер 44-54 (88-108) длина 164см.

	44 (88)	46 (92)	48 (96)	50 (100)	52 (104)	54 (108)
Площадь детали в ДМ ² У	5,52	5,68	5,84	6	6,16	6,32

$$Y_i = Y_1 + \frac{Y_2 - Y_1}{X_2 - X_1} (X_i - X_1)$$

где, $Y_1 = 5,52 \text{ ДМ}^2$; $Y_2 = 5,84 \text{ ДМ}^2$;

$$X_1 = 44 ; \quad X_2 = 48; \quad X_i = 46$$

$$Y_i = 5,52 + \frac{5,84 - 5,52}{48 - 44} (46 - 44) = 5,68; (1)$$

когда, $X_i = 50$, $Y_i = 6 \text{ ДМ}^2$; $X_i = 52$, $Y_i = 6,16 \text{ ДМ}^2$; $X_i = 54$, $Y_i = 6,32 \text{ ДМ}^2$;

Для установления углового коэффициента и свободного члена линейной функции использовали формулу интерполяционного полинома Лагранжа. Было выбрано из данных нижней детали рукава последующая любая пара (x,y) и использована формула интерполяционного полинома Лагранжа для трёх членов.

Таблица 3

n	1	2	3
X_i	44	46	48
Y_i	5,52 ДМ ²	5,68 ДМ ²	5,84 ДМ ²

$$F(x) = \frac{(x-x_2)(x-x_3)}{(x_1-x_2)(x_1-x_3)} y_1 + \frac{(x-x_1)(x-x_3)}{(x_2-x_1)(x_2-x_3)} y_2 + \frac{(x-x_1)(x-x_2)}{(x_3-x_1)(x_3-x_2)} y_3$$

$$F(x) = \frac{(x-46)(x-48)}{(44-46)(44-48)} 5,52 + \frac{(x-44)(x-48)}{(46-44)(46-48)} 5,68 + \frac{(x-44)(x-46)}{(48-44)(48-46)} 5,84 (2)$$

После упрощения мы получаем функцию линейной зависимости, в которой определены коэффициент аргумента и свободный член функции.

$$y_i = 0,08x + 2 (3)$$

Формула (3) используется для вычисления площади нижней детали рукава любого размера исследуемой модели. Получаемые результаты идентичны с данными в 3 таблице о нижней детали рукава. Погрешность данных получаемых при помощи формулы 0%. Так как было установлено, что существует закономерность между размерами нижней детали рукава и площадью, поэтому вполне возможно, что для любой исследуемой модели при наличии деталей двух размеров площади должны быть созданы формулы вычисления площади основных деталей. Формула (3) для вычисления площади нижней детали рукава проста и её использование практически не составляет никакой сложности. Получаемый результат для конкретной модели не является гипотезой и невозможно считать неполной индукцией. Так как вывод получен на основе рассмотрения всех случаев, поэтому возможно предположить, что это полная индукция, потому что при случае конкретной модели пользование формулы (3) возможно для определение площади любого размера.

Аналогичное исследование проводилось для других основных деталей женского пальто.

Для большей уверенности были подобраны разные размеры для верхней детали рукава таблица 4.

Таблица 4
Выбранные размеры для верхней детали рукава (48; 50; 52)

n	1	2	3
X_i	48	50	52
Y_i	12,32ДМ ²	13,61ДМ ²	14,9 ДМ ²

При использовании формулы (2) и учитывая данные из таблицы 1, была получена вычислительная формула для площади верхней детали рукава.

$$y_i = 0,645x - 18,64 \quad (3)$$

которая вполне удовлетворяет данные, приведенные в таблице 3 для верхней детали рукава.

Таблица 5
Вычислительные формулы площади для основных деталей женского пальто любых размеров

№	Название базовых детали	Количество детали	Формула расчета базовой площади (ДМ ²)	Погрешность %
1	нижний деталь рукава	1	$y_i = 0,08x + 2$	50,52 размер 1%
2	верхний деталь рукава	1	$y_i = 0,645x - 18,64$	44,46 размер 1%
3	Передняя полочка	1	$y_i = 0,195x - 3,78$	46,54 размер 1 %
4	Кокетка спинки	1	$y_i = 0,17x - 2,45$	0%
5	Деталь передний и задний полочки прямоугольной формы	1	$y_i = 0,355x + 0,4$	0%
6	Деталь передний полочки трапециевидной формы	1	$y_i = 0,555x - 16,11$	0%
7	Деталь спинки трапециевидной формы	1	$y_i = 0,545x - 15,76$	0%
8	Верхний воротник	1	$y_i = 0,02x + 1,48$	0%

В таблице 5 вычислительные формулы данных деталей просты и легки в использовании на практике, так как для конкретной модели для вычисления площади основных деталей, не понадобится делить их на геометрические фигуры и выполнение трудоёмкой работы. Практически её применение сравнительно уменьшает процесс подборки оптимальных вариантов размещения деталей на каждой поверхности, что значительно для рационального использования кожи и экономической затраты. Точность вычислительных формул даёт возможность её практического применения. Применение вычислительных формул площадей будет более эффективным в массивных швейных предприятиях, где происходит производство больших партий одного типа.

Получаемые формулы дают возможность в минимальный срок подобрать оптимальный вариант и распределяют детали так, что количество отходов между выкройками приближается к пределу стандартного показателя. При использовании получаемых формул важно подобрать для исследуемой модели кожи с соответствующей площадью и её рациональное применение.

Как известно натуральная кожа дорогостоящий материал и нормы затрат не соответствуют со стандартными показателями. Поэтому в этом плане каждое исследование значительно для установления экономических норм употребления кожного материала, также большое значение имеет количество отходов меж-выкроек, которое для кожного изделия не установлено. При использовании тканей величина меж-выкроечных отходов не должна превышать 10-15%. В кожных изделиях из-за отсутствия размещения деталей апробированных комбинаций, нормы использования материала устанавливаются на основе практического опыта, что значительно увеличивает нужное время для кройки и не даёт надёжного доказательства возможности установления оптимальных вариантов. Поэтому необходимо выработать оптимальные варианты распределения основных деталей, для кож разных площадей программным обеспечением дать рекомендацию такому определению, которое будет оптимальным для соответствующей кожи.

В таблицах 6-7 приведены площади основных деталей женского пальто по размерам.

Таблица 6
Модель женского пальто №1 размер 44 -54 (88 -108); длина 164см.

Название детали	количество	площадь в ДМ ² соответствии с размерами					
		44 (88)	46 (92)	48 (96)	50 (100)	52 (104)	54 (108)
Верхняя часть рукава	1	9,73	11,03	12,32	13,61	14,9	16,19
	2	19,46	22,06	24,64	27,22	29,8	32,38
Нижняя часть рукава	1	5,52	5,68	5,84	6,0	6,16	6,32
	2	11,04	11,36	11,68	12	12,32	12,64
Всего:	2+2	30,5	33,42	36,32	39,22	42,12	45,02

Верхний воротник	1	2,36	2,4	2,44	2,48	2,52	2,56
Всего:	2	4,72	4,8	4,88	4,96	5,02	5,12

Таблица 7
Модель женского пальто №2 размер 44 - 54 (88 -108)

Название детали	количество	площадь в ДМ ² соответствии с размерами					
		88	92	96	100	104	108
Кокетка передний полочки	1	4,79	5,18	5,58	5,97	6,36	6,76
	2	9,58	10,36	11,16	11,94	12,72	13,52
Кокетка задней полочки	1	5,02	5,36	5,71	6,05	6,39	6,73
	2	10,04	10,72	11,42	12,1	12,78	13,46
Требуемая площадь передний полочки	2+2	19,62	21,08	22,58	24,04	25,5	26,98
Детали передний полочки без кокетки	Площадь одной детали прямоугольной формы	16,02	16,73	17,44	18,15	18,86	19,57
	Площадь четырех деталей прямоугольника	64,08	66,92	69,76	72,6	75,44	78,28
детали передний полочки без кокетки	Площадь одной детали трапециевидной формы	8,31	9,42	10,53	11,64	12,75	13,86
	Площадь двух деталей в форме трапеции	16,62	18,84	21,06	23,28	25,5	27,72
Всего: Площадь детали передней полочки без кокетки	4+2	80,7	85,76	90,82	95,88	100,94	106
детали нижний части спинки	Площадь одной детали прямоугольной формы	16,02	16,73	17,44	18,15	18,86	19,57
	Площадь четырех деталей прямоугольника	64,08	66,92	69,76	72,6	75,44	78,28

Детали нижний части спинки	Площадь одной детали трапеци- евидной формы	8,22	9,31	10,4	11,49	12,58	13,67
	Площадь двух деталей в форме трапеции	16,44	18,62	20,8	22,98	25,16	27,34
Всего: площадь детали нижний части в ДМ ²	4+2	80,52	85,54	90,56	95,58	100,6	105,62

Таблица 8

Потраченное нетто площадь кожи, для изготовление женского пальто

Размер: длина 164см.	88	92	96	100	104	108
нетто площадь женского пальто ДМ ²	216,16	225,58	245,1 6	259,6 8	280,04	288,74
Ориентировочное брутто площадь женского пальто ДМ ²	393 - 400	410- 417,8	445,8 - 454	472 -480,9	509,16 - 518,59	525 -534,7

Для изготовления женского пальто, нетто площади использованной кожи меняется по размерам 216,04-288,74 дм² Если упомянутые детали выкраиваются из чепрак, которые составляют 54-55 % брутто площади, тогда для упомянутых размеров пальто понадобится 400-534,74 дм². Данные взятые для первосортной кожи в том случае, когда употребление кожи 100%, что практически невозможно. Ввиду того, что употребление первосортной кожи 95%, для изготовления изделия понадобится 420-561,5 дм², что нельзя считать абсолютно точным, так как этот показатель меняется исходя из качества и конструкции материала и вида изделия. Как указано выше большее значение имеют отходы меж-выкроек, которые не установлены для кожных изделий. Если при использовании тканей величина меж-выкроечных отходов не должна превышать 10-15 %, то в каждом изделии из-за отсутствия апробированных комбинаций размещения деталей, установления норм употребление расходов происходит только исходя из практического опыта, что значительно повышает подготовку кожного материала и нужно время для кройки, и не дает надежного доказательства для возможности установления оптимальных вариантов. Поэтому необходимо установить оптимальные варианты распределения основных деталей для кож разных площадей и программным обеспечением дать рекомендацию такому распределению, которое будет оптимальной для соответствующей кожи. Для оптимизации времени желательно создать для чепрак планшеты разных вариантов распределения основных деталей.

В результате исследования установлено, что для рационального употребления кожи, необходимо точное определение площади основных деталей, что обеспечивает оптимальный вариант распределения выкроек и довести до минимума меж-выкрочные отходы. С целью оптимизации времени желательно использование вычислительной методики для площади каждой детали конкретного изделия.

Вычислительная формула площади полученная в результате исследования даёт возможность быстро и точно определить площадь любого размера для деталей выбранной модели.

Список литературы:

1. Г. Нариндошвили. Кожевенно-обувное и пушно-меховое товароведение Тбилиси издательство университета 1971г.
2. Л.А. Бекмурзаев, В.Ф. Водорезова, Е.И. Шайкевич. Технология одежды из кожи. Москва. ИД «Форум» 2008.
3. В.Я. Иванова, Материаловедение изделий из кожи. Москва Из-во Алфа-М, Инфра-М. 2010г.
4. В. Хотчочава, Н. Матчавариани-Курс высшей математики. Тбилиси 2002г.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Левкін Д.А.

кандидат технічних наук, доцент кафедри вищої математики
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка

Левкін А.В.

кандидат технічних наук, доцент кафедри кібернетики
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка

В роботі досліджені питання побудови прикладних оптимізаційних математичних моделей, які описують процес лазерної дії на ембріон. В їх основу покладена теорія аналізу та синтезу технологічних і біотехнологічних систем, які містять зосереджені, локальні, дискретні джерела фізичних полів [1–4]. Результати проведених в даній роботі досліджень ґрунтуються на дослідженнях, наведених в публікаціях [5, 6]. Задача лазерної дії на ембріон включає сукупність взаємопов'язаних методів і технічних засобів, заснованих на методах фізичного і математичного моделювання і спрямованих на пошук припустимих значень технічних параметрів лазерних випромінювачів з метою підвищення якості біотехнологічного процесу лазерного ділення ембріона за рахунок врахування багатопарової будови мікробіологічного об'єкта і особливостей рухомих дискретних джерел випромінювання.

Сформульована основна оптимізаційна задача пошуку раціональних значень потужності і часу лазерної дії з урахуванням обмежень на температурне поле та параметри лазерних випромінювачів. Зазначимо, що температурне поле повинне вдовольняти обмеженню не перевищення припустимого значення, а технічні параметри лазерних випромінювачів та область розкрою на ембріоні – двостороннім обмеженням. У загальному вигляді проведене дослідження може бути зведене до вирішення задачі моделювання аналізу ризиків в умовах невизначеності, що базується на економіко-математичних методах. При цьому, є необхідність обробки широкого спектру інформації щодо факторів впливу на ризику, в тому числі прямого та опосередкованого [7].

Розв'язуючи основну оптимізаційну задачу синтезу параметрів лазерної дії на ембріон, авторами запропоновані декілька прикладних оптимізаційних математичних моделей. Їх унікальність полягає в урахуванні параметрів рухомих джерел випромінювання при здійсненні параметризації температурних полів. Окрім того, на етапі математичного моделювання та оптимізації ембріона під дією лазерним променем врахована підготовка ембріона перед початком біотехнологічного процесу лазерного ділення. За рахунок контролю температурних режимів лазерного нагріву останнього, це дасть змогу уникнути розтину зародків, що спричинене різницею термонапружень. Авторами наведені

декілька крайових задач для багатошарових мікробіологічних об'єктів найбільш подібних за своєю будовою до ембріона. Коректність цих крайових задач доведена за рахунок застосування теорії псевдодиференціальних операторів в полі узагальнених функцій степеневого зростання. Виходячи з аналізу специфічних особливостей прикладних оптимізаційних математичних моделей (значна розмірність шуканих параметрів, нелінійність функції мети та її параметрів, багатозв'язність області розв'язків, багатоекстремальність прикладних задач оптимізації), авторами прийняті припущення властиві біотехнологічному процесу лазерного ділення. Так як, для оптимізації функції мети та її параметрів необхідна одночасна багаторазова реалізація декількох крайових задач, коректність розрахункових математичних моделей зумовлює коректність прикладних оптимізаційних математичних моделей. Для контролю травмованості зародків при лазерному діленні авторами сформовані диференціальний та інтегральний критерії оцінки травмованості. Наведена кількісна і програмно-апаратна реалізація декількох прикладних оптимізаційних математичних моделей, що дозволило отримати уточнені значення потужності і часу дії лазерного променя на ембріон, а також підвищити коефіцієнт життєздатності зародків за рахунок врахування його тришарової будови та різнорідних технічних характеристик лазерних випромінювачів.

Використовуючи теорію аналізу та синтезу складних систем, які містять локальні, дискретні джерела фізичних полів, за рахунок застосування функціонально-орієнтованих блоків для розв'язання крайових задач, авторами збільшена точність та швидкість реалізації ітераційного процесу пошуку та спрямованого перебору локальних екстремумів. Це дало змогу за рахунок розпаралелювання обчислювального процесу та відсутності необхідності налаштування програмного забезпечення для підготовки ембріона до біотехнологічного процесу лазерного ділення підвищити точність та швидкість розв'язання прикладних задач оптимізації.

Список літератури

1. Стоян Ю.Г. Оптимизация технических систем с источниками физических полей. / Ю.Г. Стоян, В.П. Пулятин. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 44–48.
2. Чубаров Е.П. Управление системами с подвижными источниками воздействия. / Е.П. Чубаров. – М.: Энергоатомиздат, 1985. – 288 с.
3. Рвачев В.Л. Алгебро-логические и проекционные методы в задачах теплообмена. / В.Л. Рвачев, А.П. Слесаренко. – К.: Наук. думка, 1978. – 140 с.
4. Douglas-Hamilton D.H. Thermal effects in laser-assisted pre-embryo zona drilling. / D.H. Douglas-Hamilton, J. Conia. // Journal of Biomedical Optics. – 2001. – Vol. 6, Issue 2. – P. 205. DOI: 10. 1117/1.1353796
5. Levkina R. Current approaches to biotechnology in animal husbandry. / R. Levkina, A. Levkin, A. Petrenko, N. Kolomiets. // International Journal of Advanced Science and Technology. – 2020. – Vol. 29, Issue 8 Special Issue. – P. 2463–2469.
6. Левкин А.В. Построение оптимизационной задачи тепловых процессов при лазерном делении эмбриона. / А.В. Левкин, Д.А. Левкин. // MOTROL.

Commission of Motorization and Energetics in Agriculture. – Мотрол – LUBLIN – RZESZOV, 2013. – Vol. 15, No. 7. – P. 67–71.

7. Levkina R.V. The economic-mathematical model of risk analysis in agriculture in conditions of uncertainty. / [Levkina R.V., Kravchuk I.I., Sachno I.V., Kramarenko K.M., Shevchenko A.A.]. // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. –Vol. 3, No. 30. – pp. 248–255.

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЇ КОРИСНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВАРІАНТІВ ШЛЯХУ ПЕРЕСУВАННЯ ПАСАЖИРІВ У МІСТАХ

Мозглякова Валентина Григорівна

студентка каф. транспортних систем і логістики
2-го курсу магістерського рівня освітньо-наукової
програми «Розумний транспорт і логістика для міст»
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Науковий керівник:

Понкратов Денис Павлович
к.т.н., доцент, доцент кафедри
транспортних систем і логістики
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Вступ. Міський маршрутний пасажирський транспорт є одним з найбільш соціально-значущих складників транспортної системи міста. З цієї причини, завдання підвищення якості транспортного обслуговування населення міським пасажирським громадським транспортом є актуальним. Під час визначення напрямків підвищення якості транспортного обслуговування насамперед мають враховуватись вимоги, що висувають пасажирів до його роботи.

Якість транспортного обслуговування є комплексною характеристикою, що містить низку одиничних показників. При цьому, ці показники мають різну вагомість з позиції їхньої оцінки пасажирами. Відмінності у вагомості окремих складників пересування мають бути враховані під час формування функції корисності альтернативних варіантів шляху пересування пасажирів у містах. Зважаючи на зазначене, метою дослідження є визначення функції корисності альтернативних варіантів шляху пересування пасажирів у містах з урахуванням різної вагомості окремих її складників.

Зміст роботи. Функція корисності – функція, що враховує переваги споживачів на множині допустимих альтернатив. Для розрахунку коефіцієнтів функції корисності було проведено анкетне опитування пасажирів. Зважаючи на те, що альтернативні шляхи пересування оцінюються пасажирами за низкою критеріїв, то під час формування анкети як найбільш вагомі було виділено такі: час пересування за окремими складниками (піший рух, очікування на зупинці, поїздка у транспортному засобі), маршрутний тариф, рівень заповнення салону транспортного засобу під час здійснення поїздки. Для урахування соціальної структури опитаних до анкети були включені питання щодо статі, віку, рівня доходу та частоти користування громадським транспортом.

Анкета створювалась у сервісі проведення он-лайн опитувань Google Form з урахуванням наявних рекомендацій щодо проведення маркетингових обстежень у сфері транспорту. В результаті опитування було отримано 78 релевантних відповідей від респондентів різного віку, статі, з різним рівнем доходу і

перевагами. В результаті первинного аналізу результату опитування було встановлено, що: з 78 опитаних респондентів лише 41% часто користується маршрутним пасажирським транспортом, 29,5% – кілька разів на тиждень користуються громадським транспортом, 25,6% рідко користуються послугами громадського транспорту (кілька разів на місяць) і 3,8% зовсім не використовують маршрутний пасажирський транспорт для задоволення потреб у пересуваннях. Отримані результати свідчать про те, що більшість респондентів володіють власними транспортними засобами і віддають їм перевагу.

Оцінку вагомості складників пересування проводили шляхом математичного оброблення результатів опитування та встановлення значень коефіцієнтів при відповідних чинниках, що входять до функції корисності.

Функцію корисності альтернативних шляхів пересування було представлено у такому вигляді:

$$U = a_1 t_{\text{пеш}} + a_2 t_{\text{ож}} + a_3 C + t_{\text{поезд}} \cdot (a_4 + a_4^* \cdot \Pi) + \varepsilon, \quad (1)$$

де U – корисність альтернативи;

$a_1, a_2, a_3, a_4, a_4^*$ – коефіцієнти функції корисності;

$t_{\text{пеш}}$ – час пішого підходу (відходу) до (від) зупинки, хв.;

$t_{\text{ож}}$ – час очікування на зупинці, хв.;

$t_{\text{поезд}}$ – час поїздки в транспорті, хв.;

C – тариф, грн.;

Π – рівень заповнення салону транспортного засобу під час здійснення поїздки, пас/м².

ε – випадкова складова функція корисності.

Випадкова складова функції корисності враховує сумарний вплив тих факторів, що не були враховані у явному вигляді, але чинять вплив на її величину.

Як базу для встановлення вагомості складників та виділених факторів пересування було прийнято час здійснення поїздки у комфортних умовах сидячи. Здійснення поїздки пасажирами стоячи характеризується менш комфортними умовами та ці умови погіршуються зі зростанням рівня заповнення салону транспортного засобу. У наслідок цього, вагомість параметру «час поїздки» у функції корисності розглядали сумісно з рівнем заповнення салону транспортного засобу, що відбиває комфортність умов її здійснення.

За результатами оброблення анкетних даних було встановлено відповідні значення коефіцієнтів вагомості, що входять до функції корисності (табл. 1).

Таблиця 1 – Значення коефіцієнтів функції корисності

Коефіцієнт	a_1	a_2	a_3	a_4	a_4^*
Значення	2,1	2,28	2,03	1,25	0,103

На підставі аналізу отриманих коефіцієнтів можна дійти таких висновків. Під час вибору шляху пересування пасажирі віддають більшу вагомість часу очікування транспортного засобу на зупинці, оскільки він має найбільший коефіцієнт – 2,28. Важливими також вважаються час пішого підходу (коефіцієнт складає 2,1) та маршрутний тариф. У той же час, вагомість часу поїздки є змінною величиною, що зумовлена рівнем заповнення пасажирського салону транспортного засобу. За умов здійснення поїздки стоячи у комфортних умовах коефіцієнт вагомості складатиме 1,25, а за рівня заповнення 8 пас/м² коефіцієнт підвищиться до 2,07.

До анкети було включено питання у яких респондентам пропонувалося обрати шлях пересування з декількох альтернативних. Загалом було поставлено 5 запитань щодо вибору найкращої альтернативи з трьох можливих, що відрізняються за складниками часу пересування, тарифом та рівнем заповнення салону транспортного засобу під час здійснення поїздки (рис. 1). На підставі опрацювання отриманих відповідей було встановлено емпіричну ймовірність вибору кожної з альтернатив, а із застосування функції корисності (1) було визначено розрахункові значення цієї величини (табл. 2).

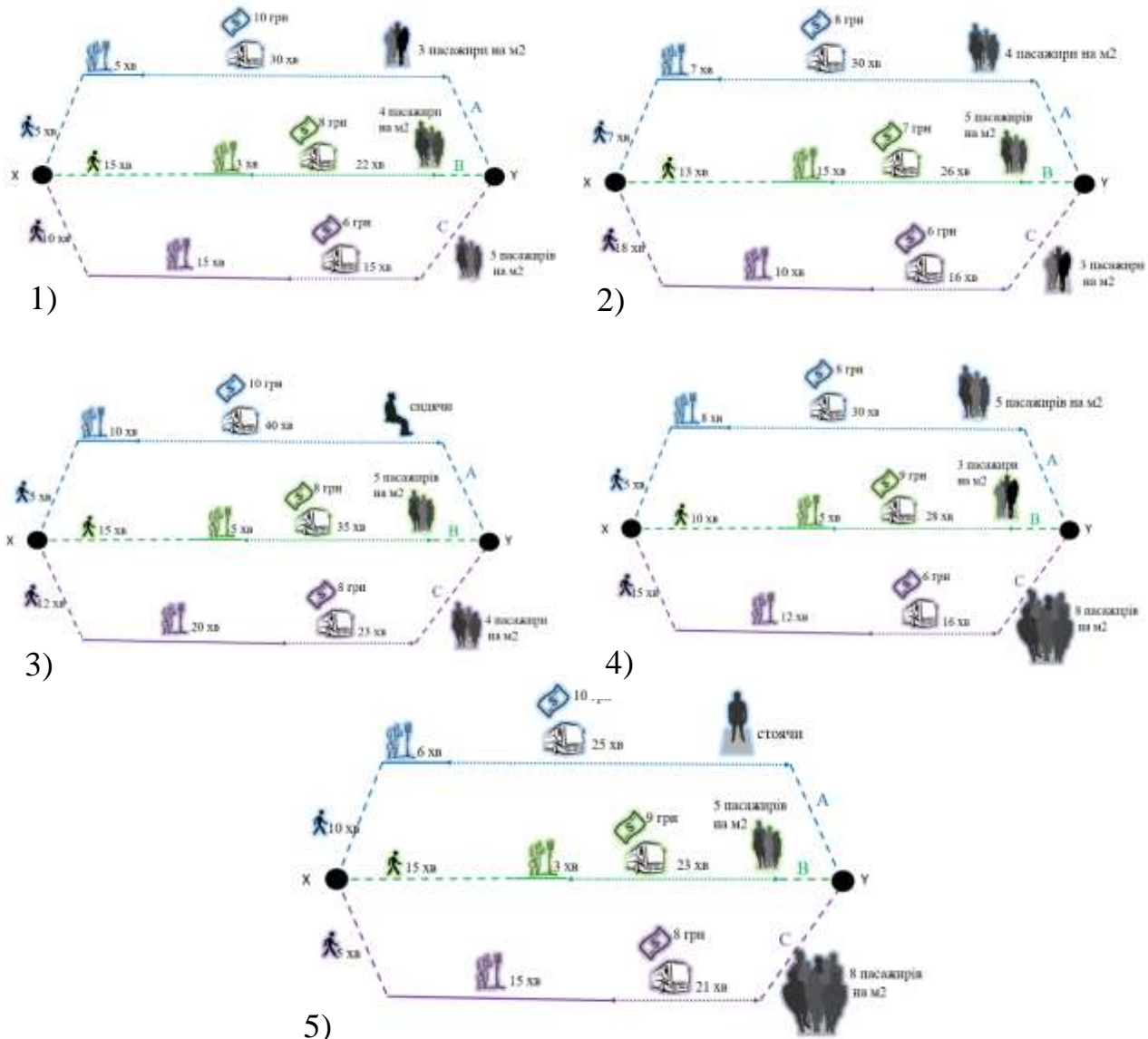

Рисунок 1 – Схеми альтернативних варіантів шляху пересування

Таблиця 2 – Результати розрахунку імовірності вибору варіантів

Номер схеми	Альтернативний шлях пересування	Емпірична ймовірність вибору пасажирями шляху пересування	Розрахункова ймовірність вибору пасажирями шляху пересування
1	A	0,641	0,382
	B	0,231	0,334
	C	0,128	0,283
2	A	0,603	0,354
	B	0,076	0,313
	C	0,321	0,333
3	A	0,756	0,617
	B	0,141	0,217
	C	0,103	0,166
4	A	0,273	0,342
	B	0,623	0,425
	C	0,104	0,233
5	A	0,744	0,541
	B	0,154	0,279
	C	0,103	0,180

Оцінку адекватності запропонованої моделі проводили на підставі розрахунку середньої помилки апроксимації. В результаті проведених розрахунків встановлено, що в середньому розрахункові значення ймовірності вибору пасажирями шляху пересування відрізняються від емпіричних на 13,95%. Це свідчить про адекватність моделі та можливість її застосування для вирішення практичних завдань.

Висновки. Під час визначення напрямків підвищення якості транспортного обслуговування насамперед мають враховуватись вимоги, що висувають пасажирі до роботи міського маршрутного пасажирського транспорту. Тому задача визначення функції корисності альтернативних варіантів шляху пересування пасажирів у містах є актуальною.

Для розрахунку коефіцієнтів функції корисності було проведено анкетне опитування пасажирів. В результаті опитування було отримано 78 релевантних відповідей від респондентів різного віку, статі, з різним рівнем доходу і перевагами. Оцінку вагомості складників пересування проводили шляхом математичного оброблення результатів опитування та встановлення значень коефіцієнтів при відповідних чинниках, що входять до функції корисності.

Встановлено, що під час вибору шляху пересування пасажирі віддають більшу вагомість часу очікування транспортного засобу на зупинці, оскільки він має найбільший коефіцієнт – 2,28. Важливими також вважаються час пішого

підходу (коефіцієнт складає 2,1) та маршрутний тариф (коефіцієнт складає 2,03). У той же час, вагомість часу поїздки є змінною величиною, що зумовлена рівнем заповнення пасажирського салону транспортного засобу. За умов здійснення поїздки стоячи у комфортних умовах коефіцієнт вагомості складатиме 1,25, а за рівня заповнення 8 пас/м² коефіцієнт підвищиться до 2,07.

Оцінку адекватності запропонованої моделі проводили на підставі розрахунку середньої помилки апроксимації. В результаті проведених розрахунків встановлено, що в середньому розрахункові значення ймовірності вибору пасажирами шляху пересування відрізняються від емпіричних на 13,95%. Це свідчить про адекватність моделі та можливість її застосування для вирішення практичних завдань.

НА ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЯХ КОНСТРУИРОВАННЫЕ МЕХАНИЗМЫ

Ния Вахтанговна Натбиладзе

Кандидат технических наук; Профессор,
Грузинский технический университет

Александр Владимирович Кавелашвили

докторант -2 курс,
Грузинский технический университет

Мурман Гурамович Хачидзе

докторант -2 курс,
Грузинский технический университет

В данной статье рассматриваются на геометрических преобразованиях, конструированные механизмы, которые могут использоваться как часть машин, работающих во всех областях промышленного машиностроения. Описан традиционный метод золотого сечения - гармоничное деление целого на две не половинки. золотое сечение обосновало формирование математических закономерностей во многих направлениях, в том числе и в инженерии. Именно этот принцип заложен в построенных нами механизмах.

В статье описан механизм, основанный на инверсионных преобразованиях и принципах золотого сечения, который регулирует необходимое количество давления и проводящей жидкости в узлах большого и малого диаметра.

Обеспечение вырастающего темпа техники, и в целом автостроительства зависит от следующих характеристиках: повышение качества произведённой продукции, повышение продуктивности работы, которое от своей стороны понижает себестоимость продукции. Решение таких вопросов обеспечивается следующим: повышение скорости работы машиноустройств, возрастающий коэффициент полезного действия машин. В сфере машиностроения, в процессе создания механизмов машиноустройств, мы должны пользоваться имеющимся типичными узлами и стандартными деталями; но обязательно нужно выбрать такие оптимальные параметры, вариации которых помогут нам упростить задачу.

Машина выполняет назначенный процесс работы, с помощью разных механизмов, конструированных на нём. Именно механизм, эта система прочных организмов представляет собой основное звено, которое с помощью механического действия обеспечивает полноценный технологический процесс машины. Последовательно, основная функция механизма — это преобразование механических действия прочных организмов.

С помощью технологических машин вещи меняют форму, объём, характеристику заготовки и состояние других начальных материалов.

Транспортные машины и устройства служат надземной и воздушной перевозке людей и грузов при нужной скорости, энергетические машины служат преобразованию энергии.

Известны кинематические схемы механизмов, созданных на геометрических преобразованиях и по ним классифицирована методика строения этих схем по машинному правилу. Цель статьи создать план современных механизмов на основании геометрических преобразований, которые будут использованы во всех направлениях промышленной инженерии.

Традиционный метод сечения золота, это гармоничное деление целого в таких неровных частях, когда меньшая часть так уравнивается большому, как большая целой и наоборот, целая так уравнивается большой, как большая меньшей: $a : b = b : c$ или $c : b = b : a$. (рис. 1)

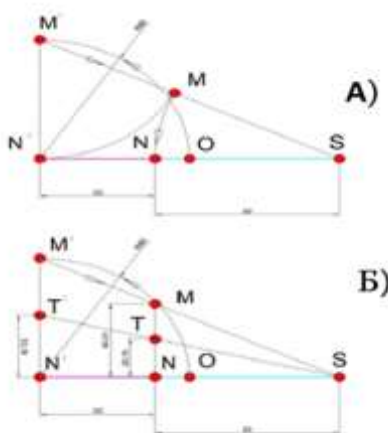

Рисунок 1. Разделение разделов по гармоничным пропорциям

На рисунке 1а дан пример раздела $N'S$. Для гармоничного пропорционального деления этого отрезка, т.е. разделов, возвышаем $N'S$ прямой угол с точки N' отрезка NS . Измерить на нём $N'O = \frac{N'S}{2}$. Получаем точку M' . Теперь с точки M' обводим $N'M$ дугу. А с точки S , дугу MN . Точка N раздела $N'S$ эта та точка, которая разделит $N'S$ отрезок на два гармоничных пропорциях, т.е.

$$\frac{N'S}{SN} = \frac{NS}{NN'}$$

Как мы видим с 1-го рисунка, длина отрезка $N'S$ 130 единиц, которых точка N разделяет на 50 и 80 единиц. 50б 80б 130 это числа из ряда Фибоначчи. На пример: $50+80=130$ т.е. $NN + NS = N'S$ сейчас перейдём на рисунке 1б, где прямой угол MN , возвышенный из точки N , так ровен отрезку $M'N'$, как $N'N / NS$. Теперь возьмём на разделе $M'N'$ любую точку T' . Если мы рассмотрим треугольник $N'T'S$, тогда $N'T' / NT'$ т.е. $33,74 / 20,76 = 1,6$, которая называется константа Фибоначчи.

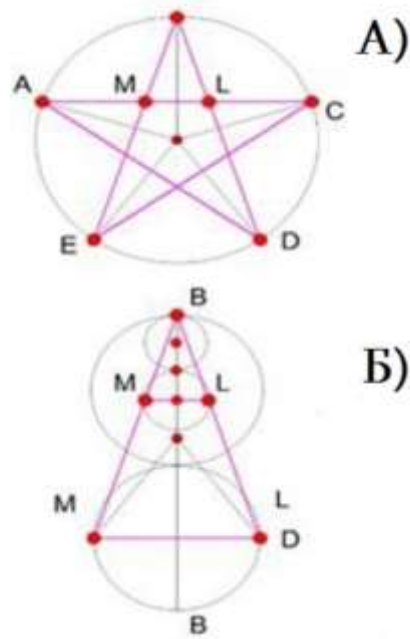

Рисунок 2. Золотой треугольник.

На рисунке 2а все треугольники пятиконечной звезды называются золотыми треугольниками. Так как его корень состоит $2\sqrt{3}$ высоты. А 2 и 3 это последовательность чисел Фибоначчи. Это дано на рисунке 2б.

На рисунке 3 представлены золотые прямоугольники, которые удовлетворяют функцию, в которой соотношение ной стороны с другой создаёт золотое сечение.

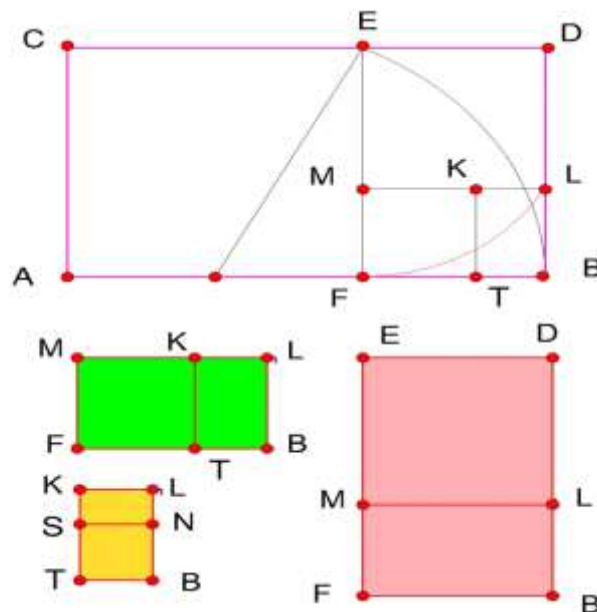

Рисунок 3. Золотые прямоугольники

В условиях гармоничной пропорции элементы системы создают самых безупречных форм и достигают высшей гармонии в живописных, скульптурных, архитектурных и инженерных произведениях. Как уже замечалось, золотое сечение обосновало формирование математических закономерностей во многих направлениях, в том числе и в инженерии. Поэтому, мы посчитали разумным расширить этот принцип в механизме, конструированном нами.

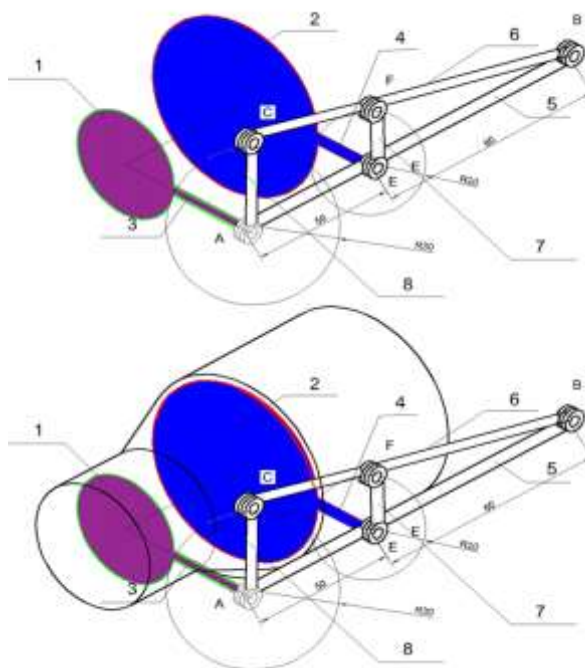

Рисунок 4. Механизм регулирующий жидкость.

Известно, что большие цилиндрные закрытые протоки общего применения проводящие жидкость, учитывая исполняемую работу и технологический процесс, должны включать таких параметров, по которым будет обеспечен успешный исход исполняемой работы. Для получения такого результата, приведены многие исследования, но, что очень значительно, мы попытались усмотреть выше описанные принципы в системах которые регулируют жидкость.

На 4-м рисунке представлен механизм, конструированный нами, построен на принципах инверсионных преобразованиях и золотого сечения, которое регулирует нужное количество напора и кубических метров пропускаемой жидкости, в узлах с большим и малым диаметром.

Оно состоит из механизма *ABC*, параметры колец которого выбраны по числам Фибоначчи. *A* это, со свое стороны обеспечивает кольцевое вращение *1* и *2* дисков, соединенных в *A* и *E* точках. В трубах, проводящих жидкость, вертикальное положение дисков прекращает проток жидкости в соответствующих трубах. Кажется, что движение *C* и *F* точек механизма кольцевое. Следовательно, их перемещение определяет вращение *1* и *2*-го диска.

Когда C и F точки находятся на AB прямой, 1 и 2 диски вернуться в горизонтальное положение, что обеспечит поток жидкости во весь напор. Движение дисков с вертикального до горизонтального положения, и сила пропускания жидкости пропорциональны друг-другу. На первой схеме представлен механизм который движет дисками, а на втором, положение механизма в трубах, проводящих жидкость.

Список литературы:

1. Джавахишвили Н. А.; Угрехелидзе И.З- Гармоничные пропорции Золотое пересечение-; (ГТУ- 2019г. 88ст. Уак. 517.8(02) / 1)
2. Gary B. Meisner -The Golden Ratio: The Divine Beauty of Mathematics - New York- USA; 2018 у.
3. Платонов А.К. - Геометрические преобразования в робототехнике - (Москва- 1988г.)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДА ЗМІННОГО СТРУМУ З МАТРИЧНИМ ПЕРЕТВОРЮВАЧЕМ

Тишевич Борис Леонардович,

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Яковлєв Дмитрій Андрійович,

магістрант

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Високі вимоги, які пред'являються технологічним обладнанням до якості управління різноманітними електромеханічними системами, не можуть бути реалізовані без широкого впровадження прогресивних принципів їх побудови [1] та інтелектуальних технологій управління. Серйозною альтернативою класичним методам цифрового управління є автоматичне управління із використанням нейронної мережі, нечіткої логіки, що дозволяє знизити складність алгоритмів керування. Особливо ефективним виявляється використання таких методів для складних технологічних агрегатів, для яких практично не можливо побудувати адекватну математичну або фізичну модель, зокрема для електроприводу з асинхронним двигуном.

Мета дослідження. Дослідити нейромережеву систему управління швидкістю електропривода змінного струму з матричним перетворювачем частоти (МПЧ). Оцінити якість управління електропривода змінного струму з МПЧ на базі нейромережевих технологій в середовищі Matlab.

Результати дослідження. Прикладні математичні моделі, побудовані раніше, які майже повністю відображали фізичні властивості систем використовували статистичну теорію [2]. Наприклад авто-регресивна модель, авто-регресивна модель з ковзаючим середнім, гратчастої моделі та інші. Ці моделі були розроблені статистиками та інженерами для практичних застосувань [3]. Для опису складних динамічних систем методи статистики не підходять, так як для відображення точних властивостей і синтезу моделі, з подальшим відображенням зміни параметрів, вимагають багато часу. Тому, сучасна теорія управління була непопулярна і складна для практичних застосувань за винятком деяких специфічних проблем таких як управління супутниковими системами. Наприклад в Японії близько 84 % систем управління технологічними комплексами використовують класичні ПД контролери [4].

Враховуючи всі перераховані проблеми, використання нових методів синтезу з використанням нечіткої логіки і нейронних мереж (НМ) призвело до появи

інтелектуальних систем управління які побудовані на алгоритмах, що відповідають вимогам для управління складними динамічними системами .

До таких систем, безумовно, відноситься електропривод змінного струму з асинхронним двигуном за системою МПЧ-АД , який набув широкого розповсюдження. При цьому, для забезпечення високої якості управління в електроприводі змінного струму, широко почали використовуватися МПЧ.

МПЧ є одним з найбільш перспективних напівпровідникових перетворювачів енергії з безпосереднім зв'язком джерела і навантаження для застосування в тих випадках, коли потрібна наявність режиму рекуперації енергії в живильну мережу і є підвищені вимоги до якості споживаної і повернутої енергії В даний час, завдяки використанню останнього покоління біполярних транзисторів, з ізолюваним затвором (IGBT) МПЧ забезпечує високу якість перетворення енергії. На рисунку 1 представлена принципова схема МПЧ-АД.

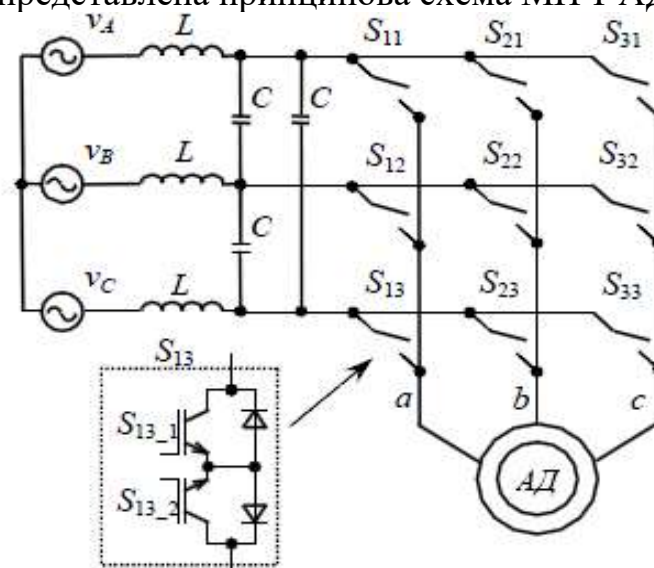

Рисунок 1. Принципова схема МПЧ-АД.

Силові ключі МПЧ підключені таким чином, що енергія може як підводитися до двигуна , так і відводитися назад в мережу при гальмуванні у режимі рекуперації.

Основні переваги МПЧ при використанні в приводах змінного струму:

- можливість рекуперації енергії без допомоги додаткових пристроїв;
- високі значення ККД (98 %) і коефіцієнта потужності (0,95). При цьому коефіцієнт потужності не залежить від швидкості двигуна, оскільки МПЧ навіть без використання режиму рекуперації забезпечує більшу економію, ніж звичайні перетворювачі;
- високий показник електромагнітної сумісності з мережею живлення;
- у МПЧ більш високі динамічні характеристики, включаючи реакцію на стрибок напруги і ударне навантаження;
- зниження вхідних гармонійних спотворень;
- в МПЧ синусоїда формується безпосередньо, внаслідок чого поліпшується чистота живлячої напруги, а це підвищує термін роботи двигуна і дозволяє збільшити відстань між ним і перетворювачем частоти без використання додаткових фільтрів.

- МПЧ можуть працювати з великими напругами і струмами, що важливо в потужних приводах.

У системі управління швидкістю використовується класичний пропорційно-інтегро-диференціюючий (ПІД) регулятор з налаштуванням коефіцієнтів НМ управління (НМУ) в реальному часі. Додатковим засобом для підвищення точності управління є введення НМ моделювання (НММ), яка виконує ідентифікацію електроприводу МПЧ-АД. Наявність НММ дозволяє підвищити точність адаптації вагових коефіцієнтів НМУ і як наслідок поліпшити управління. Процес навчання НММ може проводитися в статичному, не робочому режимі. НММ вважається навченою, якщо при відомих значеннях на входах і входах реального об'єкта, відмінність цих значень від виходів НММ стає незначною. Після завершення навчання НММ, проводиться навчання НМУ. Іншим засобом прискорення адаптації параметрів системи управління є застосування лінійної математичної моделі (ЛММ), яке паралельно з НММ відтворює властивості електроприводу. Застосування адаптивного ПІД-регулятора і ЛММ ускладнює алгоритм роботи системи управління, що не має істотного значення у зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерних технологій.

При реалізації системи управління с НММ і НМУ необхідно використовувати елементи затримки z^{-1} , і z^{-2} які забезпечують підвищення точності адаптації вагових коефіцієнтів. Для адаптації вагових коефіцієнтів $w_{ji}^E(t)$ НММ і $w_{ji}^C(t)$ НМУ використовується алгоритм „зворотнього поширення” (backpropagation algorithm). На рисунку.2 представлена нейромережева система управління для електроприводу змінного струму з матричним перетворювачем.

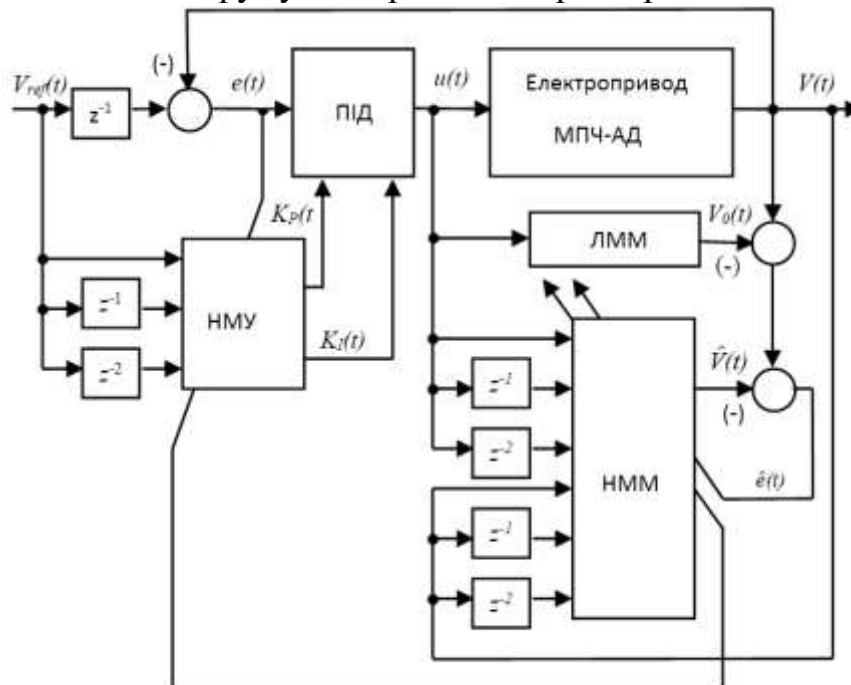

Рисунок 2. Нейромережева система управління для електроприводу змінного струму з матричним перетворювачем

Крім переваг які дає адаптивне підстроювання коефіцієнтів ПІД регулятора, застосування НМУ і НММ з ЛММ забезпечує зниження

параметричних, зовнішніх і вимірювальних збурень. Для побудови моделі системи керування швидкістю, передавальна функція ПД регулятора може бути задана як

$$G_c(s) = k_c [1 + (1/T_i)(s^{-1}) + T_d s]; \quad (1)$$

$$k_c = 100 / (P_{BF} + P_{BN}), \quad (2)$$

де k_c – сумарний пропорційний коефіцієнт; P_{BF} – незмінна частина; P_{BN} – частина яка налаштовується НМУ; T_i – стала інтегрування; T_d – стала диференціювання.

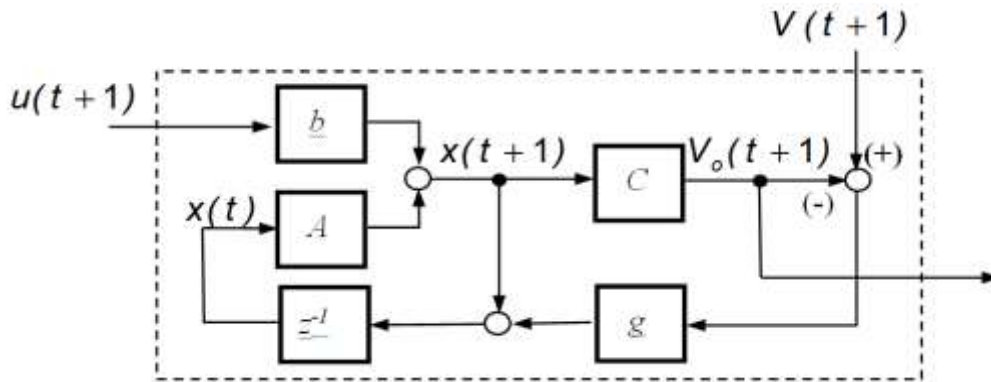

Рисунок 3. Структурна схема лінійної математичної моделі

Система рівнянь лінійної математичної моделі може бути задана:

$$\begin{cases} x(t+1) = Ax(t) + bu(t); \\ V_o(t+1) = Cx(t+1); \\ x_p(t+1) = x(t+1) + g(V(t+1) - V_o(t+1)). \end{cases} \quad (3)$$

Для комп'ютерної реалізації, необхідно скласти математичний опис системи у дискретному часі. При цьому вихідний сигнал ПД регулятора $u(t)$ для управління електроприводом має вигляд:

$$u(t) = u(t-1) + [1 / (P_{BF} + P_{BN})] [(1 - T/2 T_i)(e(t) - e(t-1)) + T/T_i e(t)]; \quad (4)$$

$$K_P(t) = k_c - K_I(t)/2, \quad K_I(t) = k_c T / T_i, \quad (5)$$

де $e(t)$ – похибка виходу; $K_P(t)$, $K_I(t)$ – пропорційні коефіцієнти відповідно для пропорційної та інтегруючої частин регулятора; T – інтервал дискретизації.

НМУ підстроює коефіцієнти (2), (5) таким чином, щоб мінімізувати значення оціночної функції:

$$J_V = 0,5 [V_{ref}(t-m) - V(t)]^2, \quad (6)$$

де V_{ref} – задана швидкість; V – дійсна швидкість.

Вагові коефіцієнти $w_{ji}^C(t)$ входів нейронів НМУ задаються відповідно

$$\Delta w_{ji}^C(t) = -\eta \frac{\partial J_V}{\partial w_{ji}^C(t-1)} + \alpha w_{ji}^C(t-1) + \beta \Delta w_{ji}^C(t-2); \quad (7)$$

$$w_{ji}^C(t) = w_{ji}^C(t-1) + \Delta w_{ji}^C(t), \quad (8)$$

де η, α, β – коефіцієнти відповідно зміни, швидкості зміни, прискорення зміни адаптації вагових коефіцієнтів [6]. Зміна оціночної функції відносно адаптації вагових коефіцієнтів відповідає виразу:

$$\frac{\partial J_V}{\partial w_{ji}^C(t-m)} = -[V_{ref}(t-m) - V(t)] \frac{\partial V(t)}{\partial u(t-m)} \frac{\partial u(t-1)}{\partial P_{BN}} \frac{\partial P_{BN}}{\partial w_{ji}^C(t-1)}. \quad (9)$$

Зміна сигналу управління відносно адаптації пропорційних коефіцієнтів відповідає виразу:

$$\frac{\partial u(t-1)}{\partial P_{BN}} = -[1/(P_{BF} + P_{BN})^2 (1 - T/2T_i) e(t-1) - e(t-2)] + (T/T_i) e(t-1)]. \quad (10)$$

Іншим варіантом застосування НМУ для адаптації ПД регулятора є можливість зміни сталих часу. Якщо прийняти:

$$T_i = T_{iF} + T_{iN}, \quad (11)$$

де T_{iF} – незмінна стала часу; T_{iN} – стала часу, яка підстроюється НМУ, то рівняння (9), (10) приймають вигляд:

$$\frac{\partial J_V}{\partial w_{ji}^C(t-m)} = -[V_{ref}(t-m) - V(t)] \frac{\partial V(t)}{\partial u(t-m)} \frac{\partial u(t-1)}{\partial T_{iN}} \frac{\partial T_{iN}}{\partial w_{ji}^C(t-1)}; \quad (12)$$

$$\frac{\partial u(t-1)}{\partial T_{iN}} = 100/(P_{BF} + P_{BN})^2 T/2T_i^2 [e(t-1) - e(t-2)] + (-T/T_i^2) e(t-1)]; \quad (13)$$

Зв'язок між зміною параметрів НММ і НМУ можна описати через зміну похибок між шарами нейронів. Спочатку обчислюється сигнал похибки між вихідним і прихованим шарами нейронів НММ, який відповідає:

$$\delta_k^E = u(t) (1 - u(t)) \hat{e}(t) \left[\frac{\hat{V}(t) - \hat{V}(t-1)}{u(t) - u(t-1)} \right], \quad (14)$$

потім обчислюється зміна вагових коефіцієнтів $w_{ki}^E(t)$ вихідного шару НММ відповідно

$$\Delta w_{ki}^E(t) = \eta \delta_k^E O_j^E + \alpha w_{ki}^E(t-1) + \beta \Delta w_{ki}^E(t-2), \quad (15)$$

де O_j^E - виходи нейронів у прихованому шарі.

Наступний крок – обчислення похибки для вхідного і прихованого шару НММ :

$$\delta_j^E = w_{kj}^E \delta_k^E O_j^E (1 - O_j^E), \quad (16)$$

і зміни вагових коефіцієнтів $w_{ji}^E(t)$ прихованого шару НММ відповідно

$$\Delta w_{ji}^E(t) = \eta \delta_j^E u(t) + \alpha w_{ji}^E(t-1) + \beta \Delta w_{ji}^E(t-2). \quad (17)$$

Похибки НММ і НМУ пов'язані між собою залежністю

$$\delta_k^C = \sum_j \delta_j^E w_{ji}^E \quad (18)$$

Далі, вирази, які описують зміну вагових коефіцієнтів і похибок НМУ відповідають виразам (15),..., (17) для НММ. Обчислення зміни вагових коефіцієнтів $w_{ki}^C(t)$ вихідного шару НМУ виконується відповідно

$$\Delta w_{ki}^C(t) = \eta \delta_k^C O_n^C + \alpha w_{ki}^C(t-1) + \beta \Delta w_{ki}^C(t-2), \quad (19)$$

де O_n^C - виходи нейронів у вихідному шарі ($O_1^C = K_P(t)$ $O_2^C = K_I(t)$).

Похибка для вхідного і прихованого шару НМУ обчислюється за виразом

$$\delta_j^C = w_{kj}^C \delta_k^C O_j^C (1 - O_j^C). \quad (20)$$

Зміна вагових коефіцієнтів $w_{ji}^C(t)$ прихованого НМУ відповідає

$$\Delta w_{ji}^C(t) = \eta \delta_j^C V_{ref}(t) + \alpha w_{ji}^C(t-1) + \beta \Delta w_{ji}^C(t-2). \quad (21)$$

Графік перехідного процесу для систему управління зі звичайним ПІД регулятором представлений на рисунку 4.

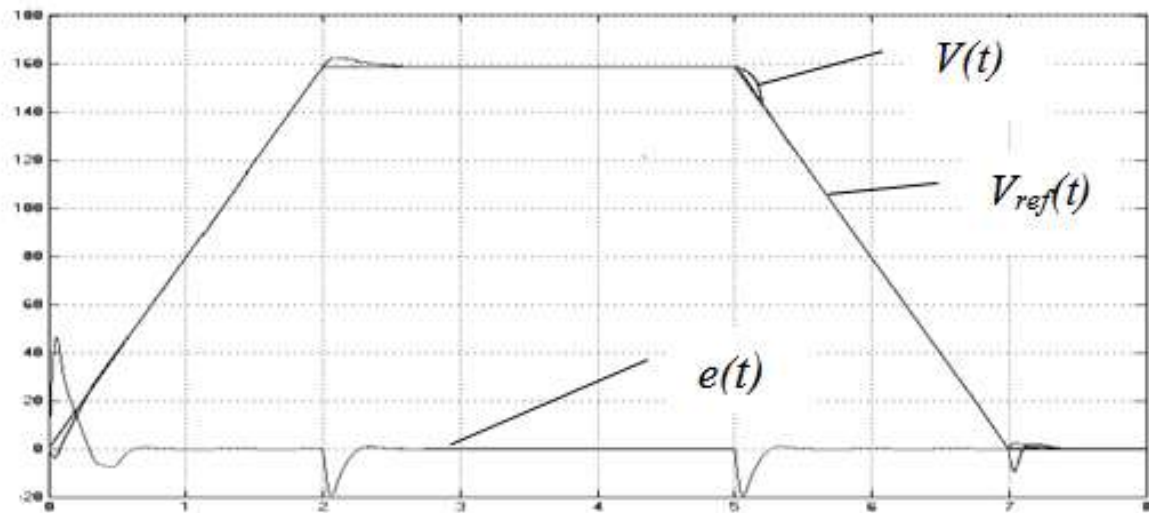

Рисунок 4. Перехідний процес для систему управління зі звичайним ПІД регулятором

Сигнали: $V_{ref}(t)$ - сигнал завдання швидкості; $V(t)$ - сигнал відпрацювання швидкості системою управління; $e(t)$ – похибка системи управління.

Графік перехідного процесу для системи управління з використанням ПІД регулятора з НМУ і НММ з ЛММ, представлений на рисунку 5.

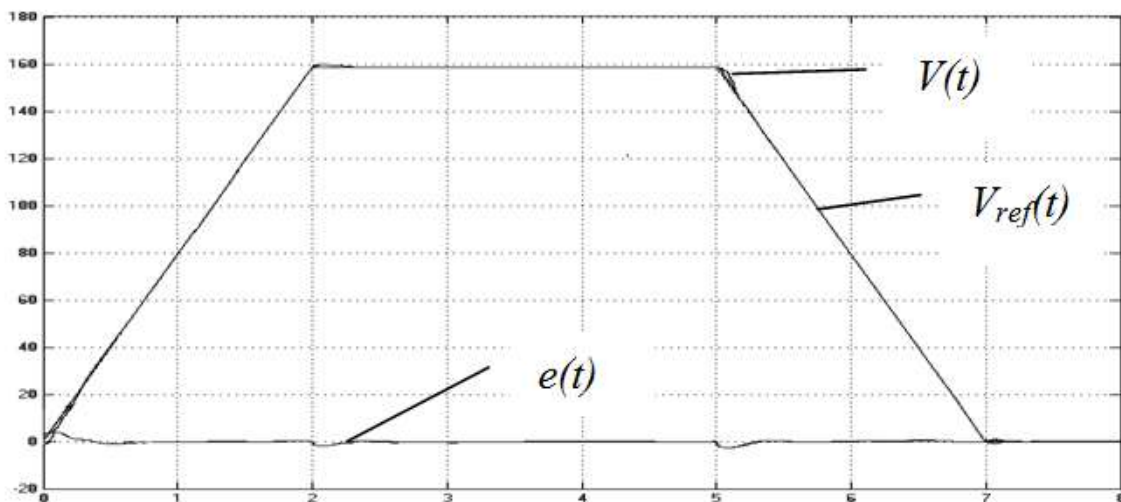

Рисунок 5. Перехідний процес для системи управління з використанням ПІД регулятора з НМУ і НММ з ЛММ

Висновок. В результаті виконаного дослідження розроблено неймережеву систему управління для електропривода змінного струму з матричним перетворювачем, яка покращує якість управління складними динамічними системами за рахунок адаптивного налаштування параметрів ПІД регулятора. Таким чином, можна стверджувати, що використання неймережевих систем

управління дозволяє досягти високих значень якості для систем з наперед невідомими параметрами.

Посилання:

1. Astrom K.J., Wittenmark B. "Adaptive Control", Addison Wesley, USA, 1989.
2. Narendra K.S., Ortega R., Dorato P. "Advances in Adaptive Control", IEEE Press, New York, 1991.
3. "Special Issue on Neural Network Hardware", IEEE Trans on Neural Networks, Vol.3, pp.347-506, 1992.
4. Togai M., Watanabe H. "Expert system on a chip: An engine for real-time Approximate Reasoning", IEEE Expert, Vol. 1, pp.55-62, 1986.
5. Yamakawa T., "Fuzzy microprocessors – rule chip and defuzzification chip" Proc. of Int. Workshop on Fuzzy Systems Applications, Iizuka-88, Kyushu, pp. 51-52, 1988.
6. Kong S. G., Kosko B. "Adaptive fuzzy systems for backing up a truck-and-trailer", IEEE Truns. on Neural Networks, Vol.3, pp.211-223, 1992.

СИСТЕМА ДИСПЕТЧЕРИЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ПОТЯГІВ МЕТРОПОЛІТЕНУ

Тишевич Борис Леонардович,

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Топчу Тимур Джемільович,

магістрант

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Об'єктом дослідження у статті є система управління потягами метрополітену з використанням радіоканалу, системою інтелектуального відеоспостереження та нейронної мережі для формування графіків рухів.

Алгоритм роботи системи автоматичного контролю руху потягів метрополітенів застосовується у системі комунікаційного управління потягами (Communications-Based Train Control- CBTC).

Поїзд з вагонами, оснащеними радіомітками, в пам'ять яких занесені номери цих вагонів, виходить з депо і на першій прилеглій до депо станції реєструє номери вагонів (а також при необхідності тип, конструктивні особливості, місце приписки і ін.) За допомогою станційних і вагонних пристроїв системи безконтактної прив'язки до шляху (СБПП) [1] на головному вагоні.

З пікету, де встановлена мітка «Зупинка першого вагона» (ЗПВ), починається відлік як відстані, так і часу пробігу всіх вагонів потягу.

Далі протягом часу до повернення поїзда в депо, система CBTC накопичує дані про пробіг. При необхідності поточні дані про пробіг можуть передаватися з поїзда в центральний пост комплексної автоматизованої системи диспетчерського управління (ЦП КАС ДУ) зі станцій, обладнаних пристроями СБПП.

По завершенні графікової роботи складу на лінії перед поверненням поїзда в депо на прилеглій до депо станції інформація про відправлення поїзда в депо надходить на головний вагон від ЦП КАС ДУ, при отриманні цієї інформації головний вагон передає відомості про накопичений пробіг (часу і відстані) на станційний контролер СКПВ в прив'язці до номерів вагонів, які були зареєстровані на цій станції при виході поїзда на лінію. При цьому інформація про пробіг в прив'язці до номерів вагонів після реєстрації станційним контролером передається в депо на автоматизоване робоче місце (АРМ) диспетчера, а на головному вагоні обнуляється пробіг для його нової реєстрації в наступній зміні.

Структурна схема системи автоматичного контролю пробігу вагонів представлена на рисунку 1, на якому виділені доповнення для автоматичного контролю пробігу вагонів.

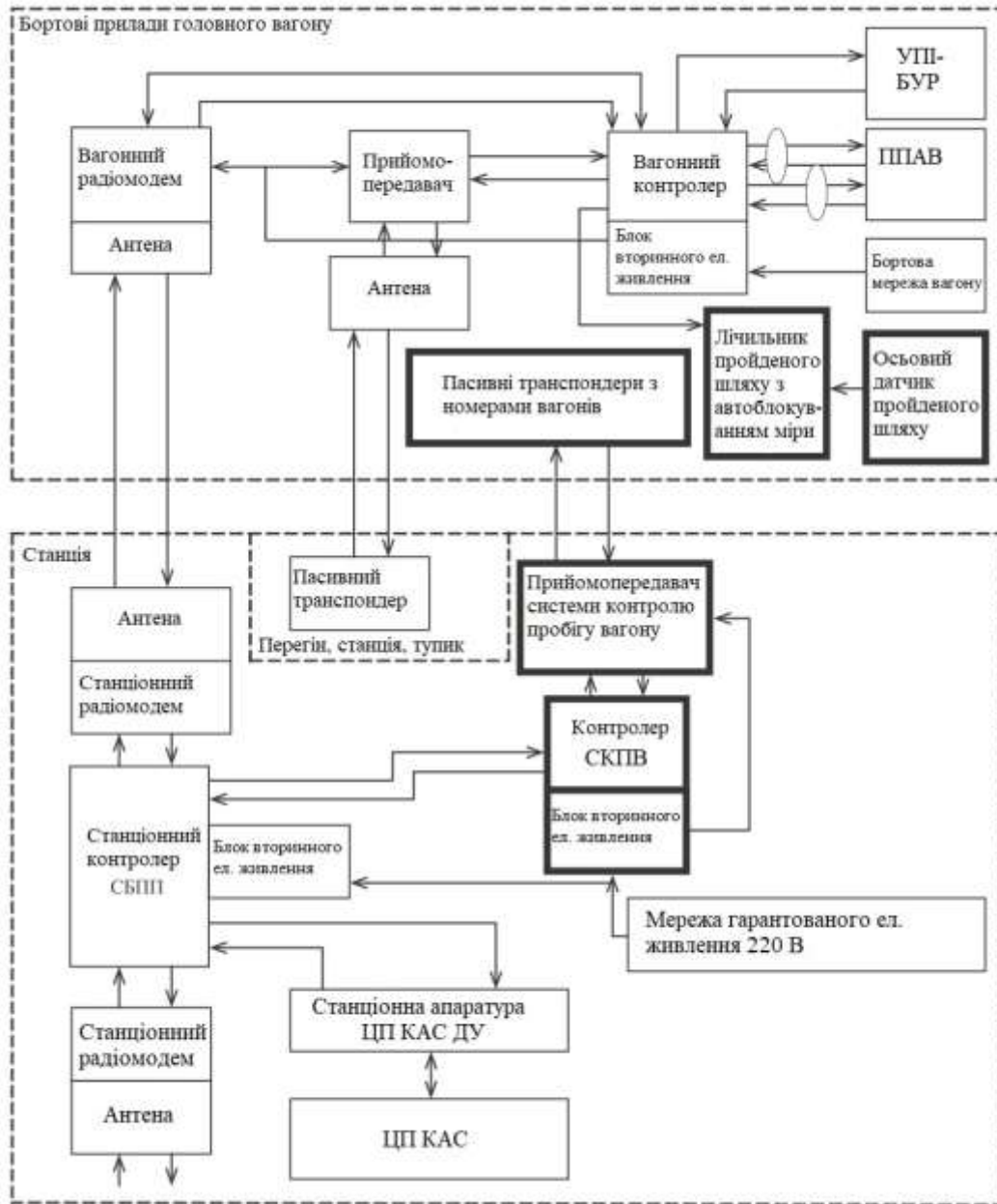

Рисунок 1. Структурна схема системи автоматичного контролю пробігу потягів на базі СВТС.

Основні переваги запропонованого варіанту системи автоматичного контролю пробігу вагонів:

- СКПВ є доповненням до існуючої системи СБПП і виступає по відношенню до неї як підсистема;
- оскільки СКПВ інтегрується в СБПП, вона використовує ресурси останньої, тому максимально економічна;
- розвиток СБПП в напрямку розширення функції контролю пробігу вагонів дозволяє уникнути появи різнотипних несумісних систем, що створюють труднощі для обслуговування і ремонту;

Не менш актуальне завдання контролю переміщення вагонів. До її складу входять: антена рідера, рідер, контролер рідера для кожного деповського шляху

(можливе застосування одного контролера і одного рідера з двома антенами таким чином, щоб контролювати два шляхи). Блок-схема алгоритму роботи системи представлена на рисунку 2.

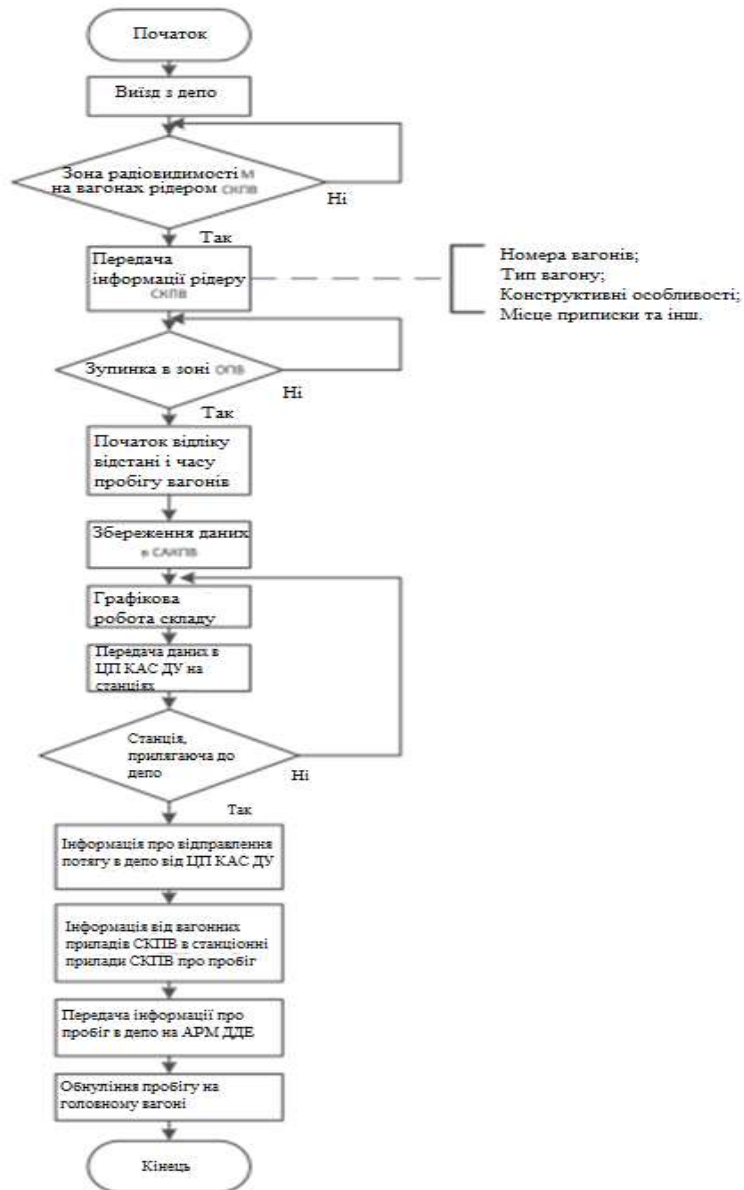

Рисунок 2. Блок-схема алгоритму роботи системи автоматичного контролю пробігу вагонів на базі СВТС

Рухомий склад (вагони та інші рейкові рухомі одиниці) необхідно обладнати двома мітками, аналогічними використовуваним в СБПП, розташованими на рівні даху пасажирських вагонів для можливості визначення напрямку руху (в/з депо) і орієнтації вагона (актуально для головних вагонів поїздів). Структурна схема такої системи представлена на рисунку 3, де головні пасажирські вагони, оснащені СБПП, дообладнані підсистемою контролю пробігу (ПКП), в яку входять лічильник пройденого шляху і осьовий датчик пройденого шляху.

Систему радіочастотної ідентифікації-депо (Radio Frequency IDentification, RFID-депо) необхідно пов'язати з сервером АРМ диспетчера.

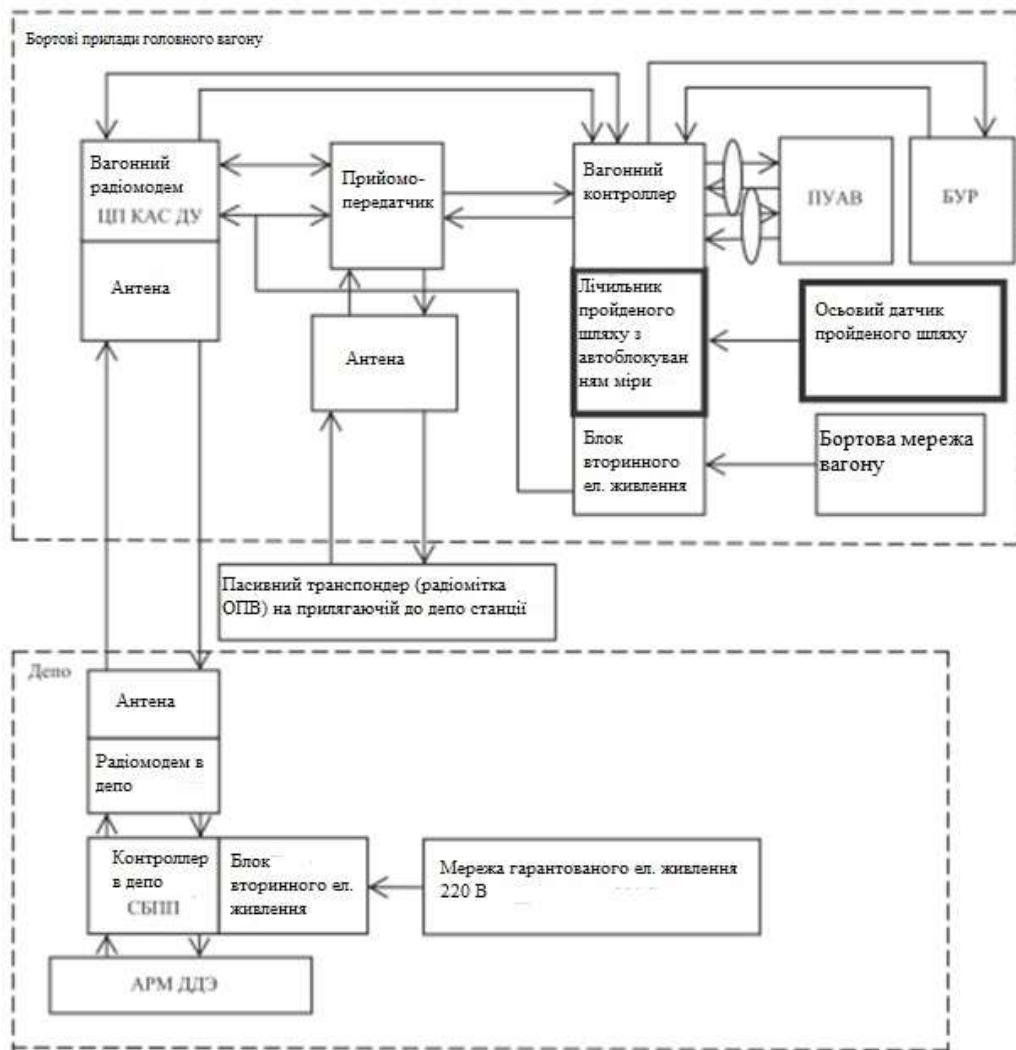

Рисунок 3. Структурна схема системи автоматичного контролю переміщення потягів на базі СВТС

На рисунку 4 представлено структурну схему алгоритму як доповнення для автоматичного точного обліку відстані, часу пробігу вагонів, їх переміщень, автоматичної реєстрації номера, типу, конструктивних особливостей (наприклад, орієнтації кабіни в головному вагоні), місця приписки і іншого виділені для виведення на електронну дошку.

Алгоритм роботи системи RFID-депо наступний. При переміщенні рейкової рухомої одиниці (РРЕ) в сторону депо при її проходженні під антеною рідера в зоні воріт депо рідер зчитує інформацію з міток у верхній частині вагона і визначає напрямок руху по черговості фіксації міток. При цьому в АРМ заноситься вся інформація про РРЕ, записана в мітці (номер, тип, конструктивні особливості, наприклад орієнтація кабіни в головному вагоні, місце приписки і ін.), і порядок надходження РРЕ на даний шлях депо, дозволяючи заповнювати електронну дошку потрібної для оператора інформацією. [2]

Якщо в депо заходить пасажирський поїзд, з головного вагона передається інформація про пробіг, після чого на вагоні обнуляється лічильник пройденого шляху. Початком нового відліку пробігу буде входження головного вагона в зону мітки ЗПВ на прилеглай до депо станції з автоматичним додаванням фіксованого

відстані від місця стоянки поїзда в депо до мітки ЗПВ. Номери вагонів, які були в складі поїзда, зчитуються з міток цих вагонів.

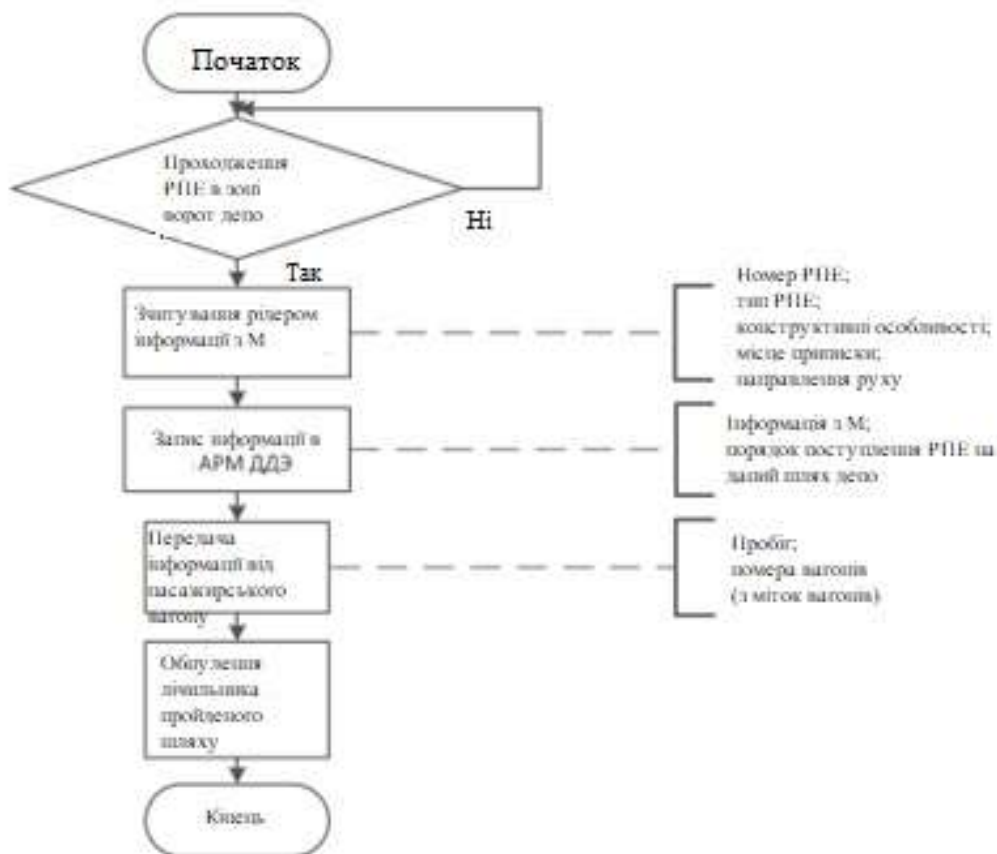

Рисунок 4. Блок-схема алгоритму роботи системи автоматичного контролю переміщення потягів на базі СВТС.

Як зазначалося раніше перевагою СВТС є відсутність фіксованих блокучастинок, а також рейкових ланцюгів, для перешкодостійкості яких потрібна фільтрація перешкод, що виникають в тяговому приводі і пристроях енергопостачання. Відомо, однак, що системи з СВТС не забезпечують контроль цілісності ходових рейок, через що ускладнено їх використання. Для зняття цієї перешкоди розглядаються варіанти розробки окремих систем контролю або поєднання систем АРШ-АЛС і систем обміну інформацією по радіоканалу. Аргументами, що визначають переваги такого підходу, є підвищення безпеки руху за рахунок паралельно діючих незалежних систем, реалізованих на різних фізичних принципах. Хоча одночасно виникає і ще одна проблема: при паралельно діючих системах безпеки обмеження приймається по більш безпечного сигналу. Отже, в цих умовах гідності системи, побудованої на принципах СВТС і покликаної підтримувати мінімальний інтервал попутного прямування, будуть затребувані в разі непрацездатності класичної системи АРШ-АЛС. У наявних публікаціях по системам СВТС описуються принципи їх побудови [3], полігони і вид рішення [4], вимоги до радіоканалу [5].

Розглянемо алгоритм функціонування системи забезпечення безпеки руху на базі обміну інформацією по радіоканалу. Нехай інформація про координати і

швидкості першого поїзда по радіоканалу надходить на сервер, який передає її наступному (другому) поїзду. Якщо другий поїзд, через кожний досить малий проміжок часу T , що дорівнює сумі часів передачі інформації по радіоканалу з урахуванням способу його побудови, протоколу функціонування і тривалості обробки інформації в сервері, отримує відомості тільки про координаті «хвоста» першого поїзда і допускає його миттєву зупинку, то визначення допустимої за умовами безпеки швидкості руху йде позаду поїзда так і вважається - управлінням по координаті «хвоста». При передачі додаткової інформації про швидкість йде попереду поїзда та ж операція для другого поїзда виконується з урахуванням шляху екстреного гальмування першого. Розрахунок допустимої швидкості руху здійснюється бортовим пристроєм системи безпеки. Результати розрахунку мінімального інтервалу попутного прямування, отримані при управлінні з урахуванням шляху екстреного гальмування, є більш загальними. По-перше, в цьому випадку інтервал за умовами безпеки руху мінімально можливий; по-друге, якщо в виразах, що визначають мінімальний інтервал попутного прямування поїздів, прийняти рівним нулю шлях екстреного гальмування йде попереду поїзда (що рівносильно допущенню про рівність нескінченності величини уповільнення), то матимемо варіант з керуванням по координаті «хвоста». Різниця між кращими відступами попутного прямування при цих двох принципах побудови системи забезпечення безпеки руху (СОБД) дозволить оцінити ефективність використання додаткової інформації про що йде попереду поїзді. Такий підхід застосований автором для визначення потенційно можливого мінімального інтервалу попутного прямування при ідеальній СОБД [6], в якій інформація про координати і швидкостях поїздів була без похибок, а передача даних вважалася миттєвою і безпомилковою.

Для оптимізації транспортних потоків, представлено алгоритм управління дорожнім рухом, з урахуванням призначень дорожнього руху для певної мережі. Алгоритм може бути успішно реалізований шляхом впровадження функції, що визначає перешкоди на маршруті та функції яка пов'язана з вибором маршруту. В процесі оптимізації алгоритмів координації транспортного руху, також можна отримати оптимальний потік транспорту, оптимізувати перешкоди, підвищити максимальну ефективність транспортної системи цінність і т.і. Для подальших досліджень необхідно ввести інформацію про реальне управління рухом у диспетчерський координаційний центр та перевірити алгоритм управління рухом на дорожній мережі.

Посилання:

1. Костроминов А. М. Метод и средства калибровки меры пройденного пути в метрополитене / А. М. Костроминов, М. Ю. Королев, В. В. Гаврилов, Т. В. Крючкова // Сб. 65-й науч.-технич. конф., посвященной Дню радио. – СПб. : ПГУПС, 2010.
2. Костроминов А. М. Применение RFID-технологий в системе автоведения поездов метрополитена / А. М. Костроминов, М. Ю. Королев, В. В. Гаврилов, Т. В. Крючкова // Изв. ПГУПС. – 2009. – Вып. 3 (20). – С. 91–97.

3. Баранов Л. А., Балакина Е. П., Воробьева Л. Н. Алгоритмы централизованного управления для поездов метрополитена // Мир транспорта. – № 2. – 2007. – С. 104–113.
4. Pascoe, R.D.; Eichorn, T. N. What is communication-based train control? Vehicular Technology Magazine, IEEE (Volume:4, Issue: 4), 2009. pp. 16–21. DOI: 10.1109/MVT.2009.934665.
5. Sheptsov, M.N., Tsykhmistro, S.I., Voinik, A.B., Bakhal, I. G. Project NEARè – Network of European/Asian Rail Research Capacities (Signalling Systems). Збірник наукових праць ДонІЗТ, 2013, № 36, pp. 106–119.
6. Маргарен С. Радиосети перспективных автоматизированных систем управления поездами // Беспроводные технологии. – 2014. – № 1. – С. 23–35.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА НЕЙРО-НЕЧІТКОГО УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДОМ ЗМІННОГО СТРУМУ

Тишевич Борис Леонардович,

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Хомяк Андрій Олегович,

магістрант

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Завдяки досягненням в області силової електроніки та мікропроцесорній техніці, електроприводи змінного струму із цифровим керуванням стають все більш популярними. У багатьох промислових приводах, використовуються передові цифрові системи управління, з орієнтацією по полю асинхронного двигуна із звичайним ПД-регулятором швидкості. Такі системи набули найбільшого поширення у високопродуктивних серво системах змінного струму, якщо зміни навантаження малі, а умови експлуатації не змушують систему занадто далеко відхилятися від номінального режиму роботи.

Проте, в деяких прикладних застосуваннях, таких як металопрокат, паперова промисловість, робототехніка, та т.і., електропривод працює в широкому діапазоні зміни характеристик і параметрів системи. Щоб подолати цей недолік, алгоритм управління повинен виконувати складний процес обчислення для усунення негативного впливу на характеристики електроприводу зміни навантаження і параметрів системи. Проте, алгоритми управління на базі яких будуються такі системи стають все більш складними, що вимагає великих за обсягом обчислень в режимі реального часу.

В останні роки, штучні нейронні мережі (ШНМ) і нечіткі логічні контролери (НЛК) отримали значний розвиток і довели свою здібність управління складними динамічними системами [1,2]. У цій області були представлені декілька робіт [3,4,5]. Цей напрямок має великий потенціал для використання топологій ШНМ яка не потребує наявності математичної моделі для об'єкту управління. При цьому, для моделювання та управління динамічними системами, використовуються багато ШНМ різних типів. З кінця 1990-х років, були описані кілька практичних застосувань з використанням нейронних мереж для компенсації нелінійностей викликаних впливом зовнішнього навантаження або зміни параметрів [6]. Поєднання різних технологій штучного інтелекту в сфері управління призвело до розробки цікавих і ефективних алгоритмів [7,8]. Справді, ШНМ має декілька особливостей, які роблять їх цікавими як альтернативну систему управління асинхронним двигуном. Однією з цих

особливостей є паралельна структура, якщо ШНМ побудована з високим числом прихованих шарів. Параметри всіх нейронів в шарі можна обчислити одночасно для підвищення швидкості. Інша особливість це простота необхідних обчислень для кожного нейрону мережі.

У цій роботі, для визначення моделі процесу були використані багат шарові перцептронні нейронні мережі (БПНМ) з використанням для навчання алгоритму зворотного поширення похибки. Нечіткій логічний блок додається для поліпшення загального зворотнього зв'язку.

Завдання та мета дослідження. На першому етапі необхідно за математичним описом скласти модель АД. За допомогою перетворення система трифазних обмоток статора (sA, sB, sC) може бути перетворена в еквівалентну систему обмоток (Sd, Sq). Динамічна модель двигуна змінного струму описується набором електричних і механічних нелінійних диференціальних рівнянь:

$$\frac{dw_r}{dt} = \frac{n_p M}{J L_r} (\psi_{rd} i_{sq} + \psi_{rd} i_{sd}) - \frac{T_l}{J}, \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \frac{di_{sd}}{dt} &= \frac{MR_r}{\sigma L_s L_r^2} \psi_{rd} + \frac{n_p M}{\sigma L_s L_r} w_r \psi_{rd} - \frac{M^2 R_r + L_r^2}{\sigma L_s L_r^2} i_{sd} \\ \frac{di_{sq}}{dt} &= \frac{MR_r}{\sigma L_s L_r^2} \psi_{rq} - \frac{n_p M}{\sigma L_s L_r} w_r \psi_{rd} - \frac{M^2 R_r + L_r^2}{\sigma L_s L_r^2} i_{sq} + \frac{1}{\sigma L_s} u_{sq}, \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} \frac{dw_{rd}}{dt} &= -\frac{R_r}{L_r} \psi_{rd} - n_p w_r \psi_{rd} + \frac{R_r}{L_r} M i_{sd} \\ \frac{dw_{rq}}{dt} &= -\frac{R_r}{L_r} \psi_{rq} + n_p w_r \psi_{rd} + \frac{R_r}{L_r} M i_{sq} \end{aligned}, \quad (3)$$

$$\sigma = 1 - \frac{M^2}{L_s L_r}$$

де i, u, ψ - відповідно струм, напруга і потокозчеплення; r, s - індекси які відповідають ротору і статору; ω_r - кутова швидкість ротору; d, q - відповідно прямі та перетворені складові векторів відносно фіксованих координат статору; L, R - відповідно самоіндукція та опір; M - взаємна індуктивність; T_L - момент навантаження.

Далі, необхідно розробити інтелектуальну систему управління скомбінувавши ШНМ та НЛК, яка повинна стабілізувати систему і забезпечити таке значення $y(t)$, щоб відслідковувати пов'язане завдання $r(t)$ асимптотично. Іншими словами, мета полягає у визначенні керуючого входу $u(t)$ для всіх $t \geq t_0$, таким чином, щоб $\lim_{t \rightarrow \infty} \|\omega_r(t) - \omega(t)\| \leq \varepsilon$ для деякого значення похибки $\varepsilon \geq 0$.

На рисунку 1. зображена блок-схема замкнутої системи інтелектуального управління. Заданим сигналом управління є ω_r . Рекурентна нейронна мережа ідентифікатор (РНМІ) була використана для визначення приблизної нелінійної моделі для АД з невідомою динамікою та параметрами. Рекурентна нейронна мережа управління (РНМУ) була використана для синтезу адаптивного

управляющего сигнала таким чином, щоб швидкість двигуна точно відповідала сигналу завдання ω_r .

Сигнал управління $u_n(k)$ комбінується з вихідним сигналом $u_f(k)$ НЛК для отримання вхідного сигналу $u(k)$ для управління процесом. Як для РНМІ так і для РНМУ, при навчанні широко використовується алгоритм зворотного поширення похибки.

Мета управління полягає в тім, що вихід процесу $\omega(k)$ повинен точно відповідати сигналу задаючої моделі, яка формує оптимальний для конкретних умов сигнал зміни швидкості.

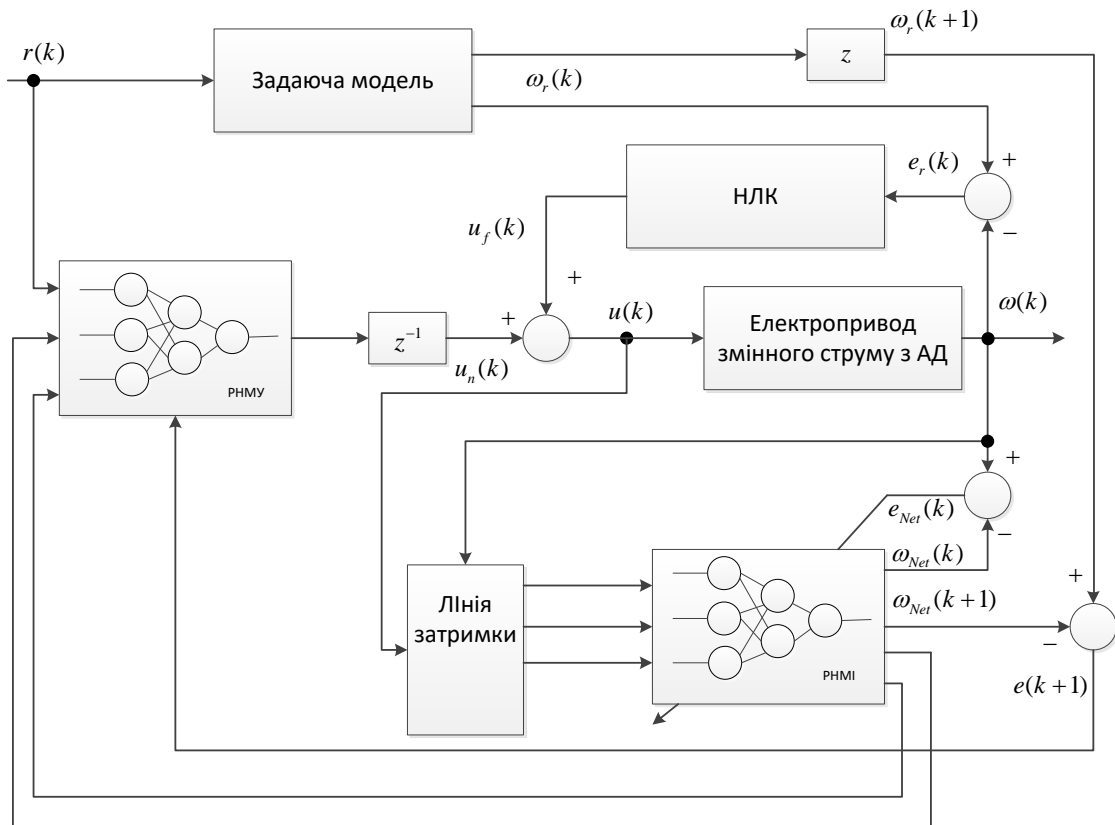

Рисунок 1. Інтелектуальна комбінована система управління.

Для ідентифікації динаміки електроприводу змінного струму спочатку потрібно було описати зміну управляемого сигналу.

$$\omega(k) = f(\omega(k-1), \dots, \omega(k-n+1), \dots, i_{qs}(k-m)) , \quad (4)$$

де f - невідома нелінійна функція, яку потрібно ідентифікувати; ω , i_{qs} - відповідно вихід і вхід управляемого процесу, n і m - відлік у часі для ω і i_{qs} .

Розглянемо ідентифікацію невідомої функції f на основі нейронної мережі. Структура запропонованої РНМІ приведена на рисунку 2. Така нейронна мережа містить три шари - вхідний, прихований і вихідний шар. Кожен шар складається з декількох нейронів. Кількість нейронів вхідних і вихідних шарів залежить від кількості обраних вхідних та вихідних змінних.

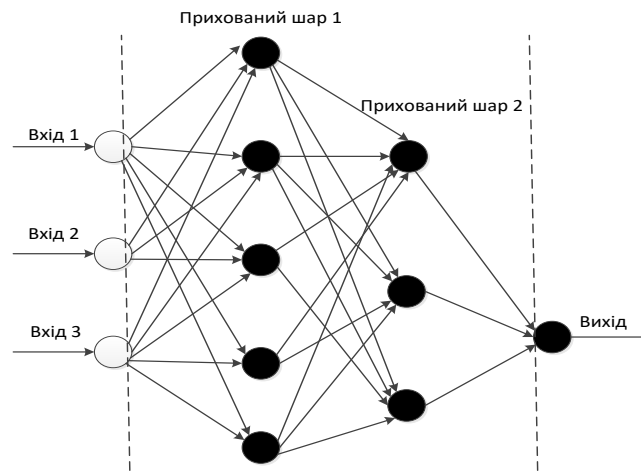

Рисунок 2. Структура тришарової РНМІ.

Кількість прихованих шарів і кількість нейронів у кожному шарі залежить від динаміки системи та бажаного ступеня точності. У програмних додатків, які формують ШНМ, вибір кількості нейронів вхідного шару є важливим аспектом. Отримана емпіричним методом база, що описана в [9], може бути використана для вибору прихованих нейронів. Всі нейрони в сусідніх шарах з'єднані між собою. Ступінь зв'язку між нейронами визначається ваговим вектором нейронної мережі. Найбільш поширеним методом навчання ШНМ є алгоритм зворотнього розповсюдження помилки [10]. Алгоритм заснований на пошуку градієнта, який мінімізує середньо-квадратичну функцію вартості помилки. Вагові коефіцієнти w_{ij} взаємозв'язків між двома сусідніми шарами можуть бути оновлені за формулою [9,10]:

$$w_{ij}(k+1) = w_{ij}(k) + \eta \frac{\partial E}{\partial w_{ij}(k)}, \quad (5)$$

де η - задана швидкість навчання; k - число ітерацій; i, j - індекси вказують на i -го вузла у вхідному шарі, і j -го вузла в прихованому шарі.

Вартість функції E для навчання нейронної мережі визначається наступним чином:

$$E = \frac{1}{2} \sum_{l=1}^P \sum_{r=1}^K (o_r^l - d_r^l)^2, \quad (6)$$

де O - вихід нейрона; d - бажане, або попередньо встановлене значення; K - число нейронів у вихідному шарі; P - кількість навчаючих образів.

У процесі навчання були використані біполярні сигмоїдальні функції активації (ФА). Ця ФА є нелінійною і дуже підходить для довготривалих алгоритмів навчання. Вона визначається як:

$$O_j = g(Net_j) = \frac{1}{1 + \exp(-\lambda Net_j)}, \quad (7)$$

де λ - коефіцієнт який визначає крутизну характеристики.

Структура РНМУ подібна структурі РНМІ. Мета, при використанні РНМУ полягає в застосуванні алгоритму зворотного поширення похибки при навчанні,

і налаштуванні вагових коефіцієнтів, щоб вихідний сигнал $\omega_r(k)$ процесу відслідковував сигнал завдання $\omega(k)$.

Якщо використовується пропорційно-інтегральний (ПІ) контролер, адаптований в контур управління швидкістю електроприводу, то для розрахунку наступного значення управління u використовується поточне ітераційного значення u , а також поточне та попереднє ітеративне значення помилки $e(k+1)$. При використанні ПІ-управління ітеративне обчислення сигналу управління визначається за формулою:

$$u(k, t_k) = u(k, t_k) + k_p e(k, t_k) + k_I \sum_{k=0}^t e(k, t_k) , \quad (8)$$

значення помилки:

$$e(k, t_k) = \omega_r(k) - \omega_{Net}(k, t_k) , \quad (9)$$

де, k_p і k_I - параметри пропорційного-інтегрального алгоритму управління.

Для ідентифікації динамічного процесу в об'єкті управління потрібно тренувати РНМІ і ітеративно обчислити контрольне значення, щоб отримати невелику помилку e , на протязі кожного періоду дискретизації t_k . Таким чином, проблема відслідковування сигналу завдання, вирішується налаштуванням вагових коефіцієнтів РНМУ, таким чином щоб мінімізувати похибку:

$$E_c(k) = \frac{1}{2} (\omega_r(k) - \omega_{Net}(k))^2 , \quad (10)$$

Відповідні ваги для РНМУ розраховуються за допомогою градієнтного методу. Правило поновлення ваг визначається:

$$w_{ij}(k+1) = w_{ij}(k) + \eta_c \frac{\partial E_c}{\partial w_{ij}(k)} , \quad (11)$$

де η_c - параметр швидкості навчання РНМУ.

Основна перевага нечіткої логіки, яку легко реалізувати полягає у можливості узагальнення. Базова конфігурація нечіткої логіки системи показана на рисунку 3.

Рисунок 3. Базова структура НЛК.

Алгоритм роботи НЛК будується на основі чотирьох добре відомих етапів: фазифікації, створення бази правил, обчислення алгоритму реалізації нечіткої логіки та дефазифікації. У даній системі вихід НЛК $u_f(k)$ обчислюється за виразом:

$$u_f(k) = F_f(e(k) - ce(k)) , \quad (12)$$

де F_f - нелінійна функція яка визначається нечіткими параметрами: $e(k)$, $ce(k)$ - похибкою та величиною зміни похибки відповідно.

В даному випадку НЛК реалізую функцію нечіткого контролера у якого вхід є похибкою $e(k)$:

$$e(k) = \omega_r(k) - \omega(k) \tag{13}$$

Задаюча модель, яка визначає динаміку входу-виходу управляемого процесу може бути представлена моделлю другого порядку:

$$\omega_r(k + 1) = a_1\omega_r(k) + a_2\omega_r(k - 1) + r(k) , \tag{14}$$

Сталі коефіцієнти рівняння (14) обираються для забезпечення сталості відслідковування сигналу завдання на вході $r(k)$ задаючої моделі.

Для переведу фізичних величин у логічні в НЛК було обрано 5 лінгвістичних змінних: НВ - негативна велика; НМ - негативна мала; Н - нульова; ПМ - позитивна велика; ПМ - позитивна мала. Кожній лінгвістичній величині входів відповідає трикутна функція належності (ФН) як показано на рисунках 4 та 5. У якості ФН виходу використовувались імпульсні функції які відповідали лінгвістичним змінним як показано на рисунку 6.

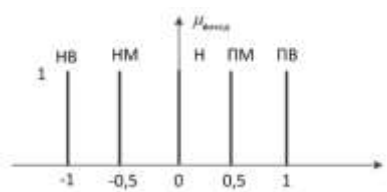
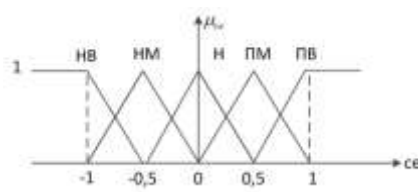
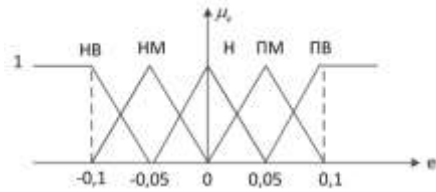

Рисунок 4. ФН 1 входу. Рисунок 5. ФН 2 входу. Рисунок 6. ФН виходу.

Лінгвістичні змінні, в свою чергу були об'єднанні в базу правил яка наведена у таблиці 1.

Таблиця 1.
База правил НЛК.

$e \setminus ce$	НВ	НМ	Н	ПМ	ПВ
НВ	НВ	НВ	НМ	ПВ	ПМ
НМ	Н	НМ	Н	ПМ	Н
Н	ПВ	ПВ	Н	ПМ	НВ
ПМ	Н	ПМ	ПВ	НМ	НВ
ПВ	ПВ	ПМ	НМ	НМ	НВ

Результати дослідження. При моделюванні інтелектуальної комбінованої системи було використане програмне забезпечення Matlab з пакетом Simulink. Задаюча модель, яка відповідає вимогам для управління швидкістю електроприводом змінного струму була обрана відповідно:

$$\omega_r(k + 1) = 0.48\omega_r(k) + 0.25\omega_r(k - 1) + r(k) , \tag{15}$$

Для всіх розрахунків, виконаних в даному дослідженні, початкові значення для регульованих параметрів (ваги і зміщення) обох мереж РНМУ та РНМІ були рандомізовані з використанням алгоритму Нгуен-Відроу [10]. Параметри пропорційної і диференціальної частин системи управління $k_p = 0,52$ і $k_d = 0,01$. При моделюванні, коефіцієнт швидкості навчання РНМУ та РНМІ був емпірично обраний $\eta = 0,2$, щоб отримати хорошу швидкість реакції. Кількість нейронів у шарах обох мереж дорівнює 2,8,1 відповідно у вхідному, прихованому та вихідному шарах.

Результати моделювання без навантаження представлені на рисунку 7, а,б,в. при подвійном навантаженні представлена на рисунку 8, а,б,в.

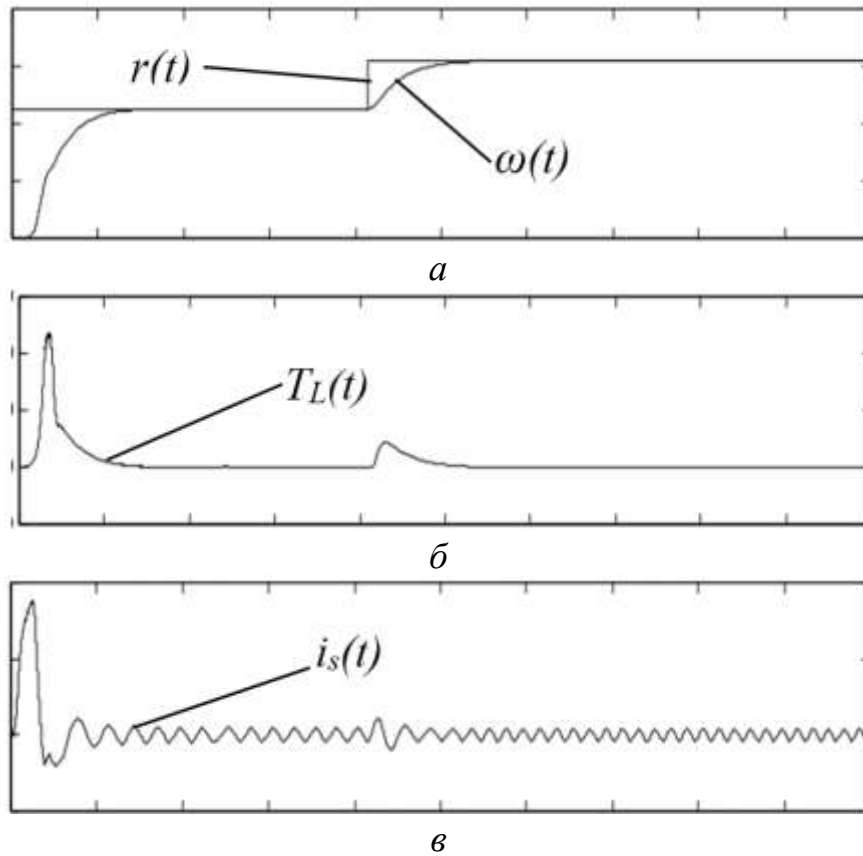

Рисунок 7. Графіки зміни заданої та дійсної швидкості електроприводу (*a*), моменту навантаження (*б*), струму (*в*) без зовнішнього навантаження.

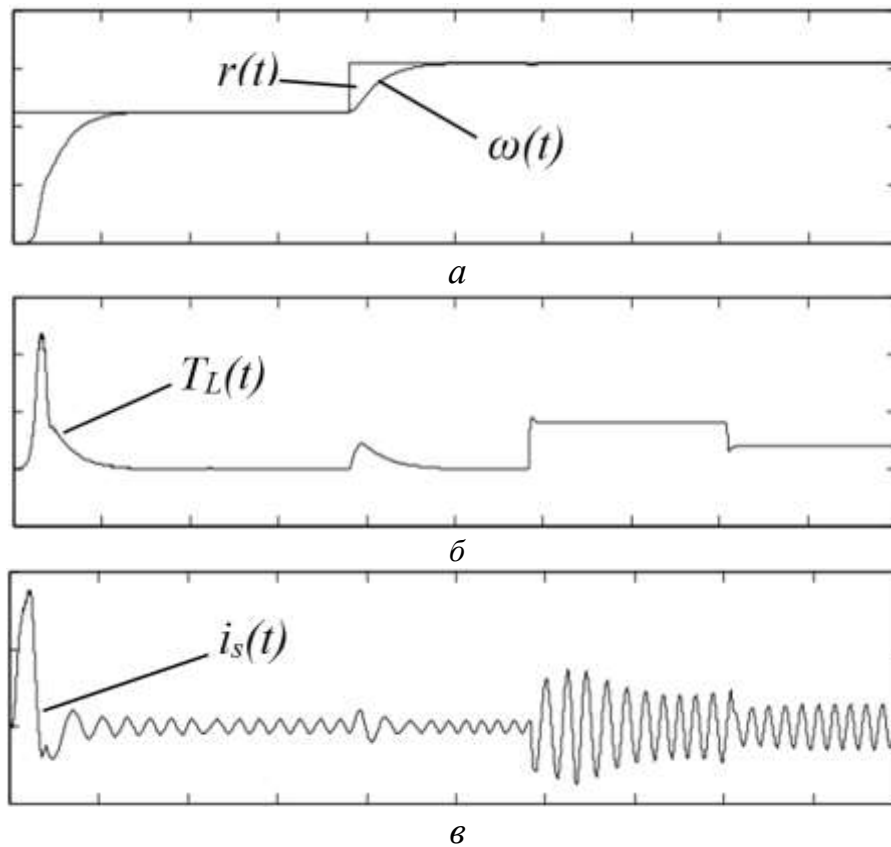

Рисунок 8. Графіки зміни заданої та дійсної швидкості електроприводу (*a*), моменту навантаження (*б*), струму (*в*) при зовнішньому навантаженні.

Висновки. У даній статті була розглянута інтелектуальна система управління для регулювання швидкості асинхронних двигунів. Для перевірки теоретичних концепцій та особливостей реалізації було проведено імітаційне моделювання. Динамічні нейронні мережі використовуються для ідентифікації процесу в робочому режимі і потім обчислюється сигнал управління ітеративно за сигналом задаючої моделі. Теоретичний аналіз і результати моделювання показали, що запропонована схема управління може швидко і точно передбачити динаміку будь-якого двигуна змінного струму. Запропонована схема управління має хорошу швидкість реакції, незалежно від варіацій параметрів або зовнішніх впливів. Отримані результати є перспективними, тому надалі можна здійснювати подальші дослідження за аналогічними схемами.

Посилання:

1. M.A. Wishart and R.G. Harley. Identification and control of induction machines using artificial neural networks. *IEEE Trans. Ind. Applicat.*, vol.31,pp.612-619, 1995.
2. Y.S. Kung, C.M. Liaw and M.S. Ouyang. Adaptive speed control for induction motor drives using neural networks. *IEEE Trans. Ind. Electron.* Vol.42,1,pp.25-32, 1995.
3. Y. Edward, Y. Ho and C. Paresh .Control dynamics of speed drive systems using sliding mode controllers with integral compensation. *IEEE Trans. On Industry Applications*, Vol.,27, No.5, Sept-Oct. 1991.
4. Jie Zhang and T.H. Burton. New approach to field orientation control of CSI induction motor drive. *IEE Proceedings*, Vol.135,Pt. B. No.1; January 1988.
5. B. Burton and F. Kamran. Identification and control of induction motor stator currents using fast on-line random training of neural networks. *IEEE Trans. on Industry Applications*, Vol.33,No.3,May-June,1997.
6. C.M. Liaw, Y.S. Kung and C.M. Wu Design and implementation of a high-performance field-oriented induction motor drive. *IEEE Trans. Ind. Electron.*,vol.38,4,pp.275-282,1991.
7. T.C. Chen and T.T. Sheu. Robust speed-controlled induction motor drive based on model reference with neural networks. *Inter. Journ. Of Knowledge Based Intelligent Engineering System*. Vol.3,3,pp.162-171, 1992.
8. K.S. Narendra and K. Parthasarathy. Identification and control for dynamical systems using neural networks . *IEEE Trans. Neural Networks*, NN-1,1,4-27, 1990.
9. Levin and K.S. Narendra. Control dynamics systems using neural networks: Controllability and Stabilization . *IEEE Trans. on Neural Networks*, Vol.4,No.2, March 1993.
10. D. Nguyen and B. Widrow. Improving the learning speed of two layer neural networks by choosing initial values of adaptive weights. *Proc. Int. Joint Conf. Neural Networks*, San Diego, CA, pp.21-26, july, 1990.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФЕКТІВ ТИПУ РОЗШАРУВАННЯ ДЛЯ КОМПОЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ

Трубачев Сергій Іванович

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Морозова Ірина Володимирівна

асистентка, аспірантка

Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

Композитні матеріали дуже широко використовуються в техніці. Зокрема в приладобудуванні. Тому важливо дослідити поведінку даних конструкцій під дією різних навантажень, особливо коли це призводить до руйнування або втрати стійкості. Для оцінки впливу дефектів типу кругле відшарування на міцність шаруватих елементів конструкцій з традиційних і композиційних матеріалів розроблена двовимірний аналітична модель. Об'єктом дослідження є тонкостінні пластини з наявністю локалізованих областей міжшарових дефектів у вигляді круглого відшарування. Характерним за формою дефектом вважається відшарування у вигляді круглої пластини (рис.1).

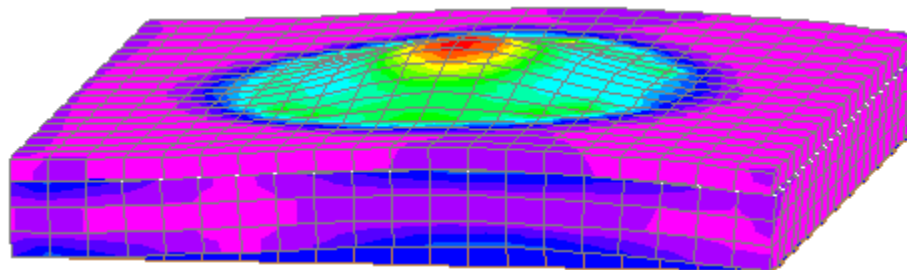

Рисунок 1. Відшарування круглої пластини

Конструкція знаходиться під дією зовнішніх сил. Задача моделювання локального випинання відшарованого шару у вигляді круглого відшарування вирішена в нелінійній постановці на основі енергетичного підходу. Задача моделювання руйнування вирішена енергетичним методом. Більшість аналітичних перетворень проведено за допомогою програми MathCad, яка дозволила виконати складні аналітичні перетворення значно швидше в порівнянні зі звичайним ручним способом (при цьому можливість алгебраїчних помилок практично виключається). Елементи конструкцій з дефектами типу відшарувань побудовані в системі SolidWorks, чисельне моделювання проведено методом кінцевих елементів у системі ANSYS.

Була вирішена задача визначення критичного навантаження, що подається як точка біфуркації рівноважних форм, і знайдені відповідні їй переміщення для круглих за формою відшарувань.

За допомогою варіаційного критерію стійкості можна знайти ряд власних значень параметра навантаження P_n і відповідні їм функції, що описують конфігурацію системи в момент переходу до нового стану рівноваги, який виникає в наслідок збурення [1,2]. За допомогою енергетичного критерію стійкості можна з'ясувати, при яких значеннях навантаження P вихідне рівноважний стан буде стійким. Таким чином, в даній роботі запропонований підхід, який дозволяє дослідити процес руйнування для композитних матеріалів у вигляді розшарування, та визначити основні критерії прогнозування роботоздатності конструкцій приладобудування.

Список літератури.

1. Вольмир А.С. Устойчивость деформируемых систем [издание второе переработанное и дополненное]. М: Наука, 1967. 984 с.
2. Алфутов Н.А. Основы расчета на устойчивость упругих систем. М: Машиностроение, 1978. 312 с.

ПРИМЕНЕНИЕ СЕТЕЙ ПЕТРИ ДЛЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОПИСАНИЯ МНОГОКВАРТИРНОГО ДОМА

Цюцюра Светлана Владимировна

д.т.н., профессор, заведующий кафедры ИТ,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Цюцюра Николай Игоревич

д.т.н., доцент, профессор кафедры ИТ,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Ерукаев Андрей Витальевич

к.т.н., доцент кафедры ИТ,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Костишина Наталья Викторовна

ассистент кафедры ИТ,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Комфортность жилья играет значительную роль в социально - экономических явлениях, какого - либо населения, что обуславливает необходимость исследования данной темы научном пространстве. Для анализа удобства жилья информационные технологии применяют методологический инструментарий [5].

Развитие и мелиорация современных систем в различных отраслях человечества неразрывно связаны с развитием информационных технологий моделирования и функционирования процессов сложных систем. От квинтэссенции используемых на стадии проектирования моделей, зависит качество создаваемой системы. [6].

Эффективность функционирования системы и оптимизация параметров при решаемые задачи методом имитационного моделирования. Позволяет воспроизводить, процесс функционирования и управления системой более осведомлено в отличие от аналитического моделирования [2].

Развитие технологий определяет рост потребности в имитационном моделировании сложных систем для оптимального управления и принятия решений.

Одной из технологий имитационного моделирования является сеть Петри, которая дает возможность создавать конфигурацию сложных систем с конструктивными элементами. Технология данной сети позволяет достичь абстрактного и детального описания процессов функционирования информационной системы [1].

МП получили свое название в 1962г. в честь немецкого математика Карла А. Петри, который опубликовал свою работу с описанием нового класса сетей.

На сегодняшний день известно большое количество различных видов формализма сетей Петри, а именно:

- временные МП;
- алгебраические;
- Е - сети.

Сеть Петри позволяет качественно строить и модифицировать модели и обеспечивает удобное представление имитационных моделей пользователю. Применяя данное визуальное моделирование, можно увидеть высокую скорость и гибкость процесса конструирования имитационных моделей [4].

Модель структурно - функциональной схемы гибридной интеллектуальной информационной системы комфортности многоквартирного дома представлена на Рис.1. Выходным параметром данной системы являются: местоположение района.

Первым этапом разработки ГИИС является выбор места расположения района в зависимости от индивидуальных потребностей каждой семьи. То есть на данном этапе важно учитывать несколько следующих факторов:

- Транспортная развязка;
- Безопасность и экология района (предпочтение обычно предоставляется тихим районам с наличием зеленых зон).

Следующим этапом работы данной системы является выбор микрорайона [9]. Сюда относятся обработки фактора влияния, который отвечает за наличие в пешеходной доступности важных для жизнедеятельности людей социальных объектов:

1. школа;
2. поликлиника;
3. детский сад;
4. банки;
5. кафе;
6. аптеки;
7. торговые центры;
8. кинотеатры.

И другие не менее важные объекты

После подготовки предварительного этапа происходит выбор дома. Его можно разделить на пять подтипов. Выходные результаты обрабатываются ситуационным анализом условий функционирования. Если дом обеспечен всеми техническими средствами, то идет переход на следующий этап, который называется «Выбор квартиры» [5].

Далее происходит выбор дополнительных параметров удобства планировки квартиры, а также сохранение основных признаков жилья. Полученные результаты сохраняются благодаря методам ситуационного анализа функционирования.

После этого генерируется формирование оценки комфортности (формируется информация о комфортности всех возможных планировок

квартиры) и формирование идентификации ситуации для определения ситуационных факторов (определяются с комплексными показателями, все показатели взаимодействуют между собой).

После очередной обработки, результат выводится к определению последствий ситуации или моделирование процесса ситуации, процесс обработки показано ниже на Рис.2.

В общем случае оценка комфортабельности дома предусматривает проведение следующих основных мероприятий, как сбор данных о районе, микрорайон, придомовую территорию, состояние дома, планировка квартиры. После их получения, происходит анализ данных, после чего осуществляется принятие решений по комфортности [7]. Основными принципами процесса мониторинга является целеустремленность, непрерывность процесса, наличие средств и алгоритмов обработки.

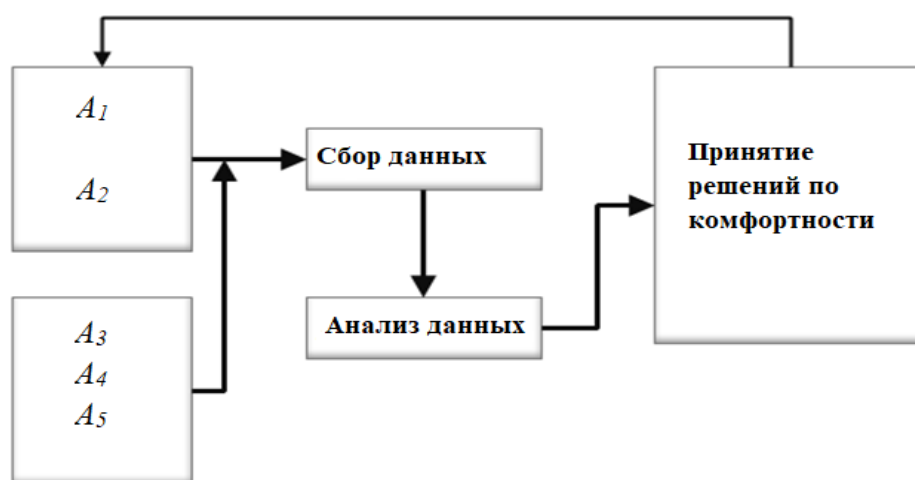

Рисунок 1. процесс мониторинга комфортности в общем виде.

Информацию об оценке практической жилой среды можно разделить на отдельные показатели в виде параметров:

- **A1** – оценка района (условия транспортного обеспечения, присутствие памятников архитектуры).

- **A2** – оценка микрорайона (насыщенность культурными объектами, шумовой режим, присутствие в данном микрорайоне объектов социального обслуживания, плотность застройки, которую можно разделить на два:

- а) количество людей проживающих в данном микрорайоне.

- б) общая площадь застройки [8].

- **A3** – оценка придомовой территории (инсоляция территории, микроклимат, уровень шума, озеленение территории).

- **A4** – оценка типа дома (возраст, характеристика технического состояния, соответствие дома с современными требованиями, архитектурный облик, наличие лифта, мусоропровода, расположение дома относительно магистрали).

- **A5** – оценка комфортности квартиры (планировка, площадь этаж).

Интеллектуальная информационная система (ИИС) - это вид автоматизированных информационных систем основой, которых является

знание, это также комплекс программных, лингвистических и логико-математических средств для реализации основных решений задач.

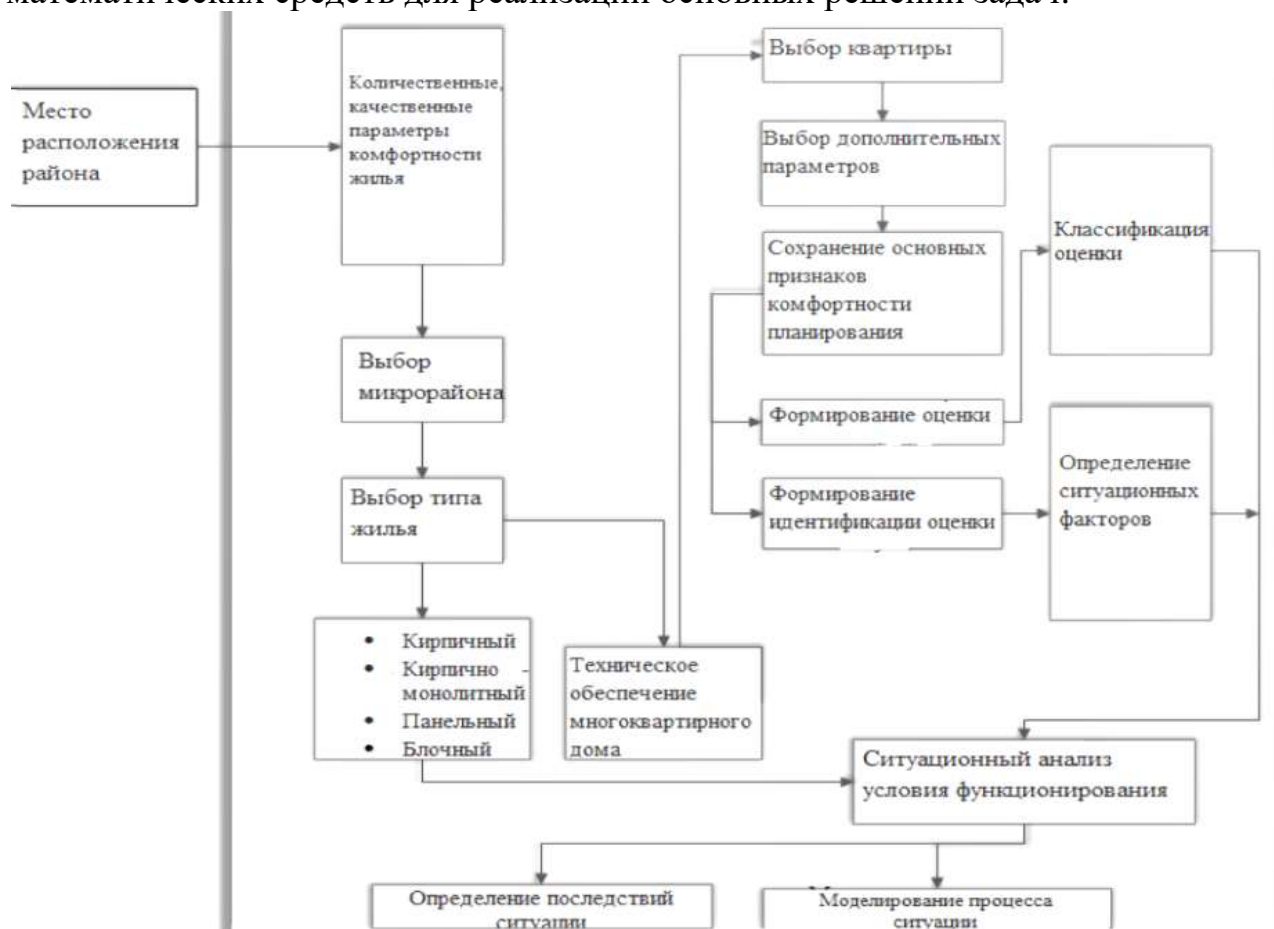

Рисунок 2. гибридная интеллектуальная информационная система для комфорта многоквартирного дома.

Моделирование работы ГИИС, что описывает комфортность многоквартирного дома, осуществляется на основе сетей Петри [3].

Сети Петри и их модификации - это класс моделей, позволяет сполна представить разработчику ИС структуру сложных организационно - технологических систем и комплексов, но также и логико-временных особенности процессов их функционирования [1].

Формально сети Петри является графом специального вида с дополнительными правилами, которые определяют динамику процесса функционирования сетей Петри [1].

Для анализа информационного представления комфортных условий проживания, предлагается использовать нечеткие сети Петри [10].

Ниже приводится определение сетей Петри, представляет собой базовый формализм сети на основе, которой строятся различные обобщения и расширения МП. Но следует помнить, что класс определяется формальным или графическим представлением, но и правилами функционирования [1].

Нечеткая сеть Петри – это пятерка компонентов P , которая описывается так:

$$C = (P, T, I, O, m_0),$$

где

- $P = \{P_1, P_2 \dots P_n\}$ – конечное множество позиций Петри;
- $T = \{t_1, t_2 \dots t_n\}$ – конечное множество переходов сетей Петри;
- I – входная функция переходов;
- O – начальная функция переходов;
- $m_0 \{m_1, m_2 \dots m_n\}$ – вектор начальной маркировки.
- F – множество дуг, которое включает в себя входные и выходные, дуги, согласно переходу [1].

Далее представим назначения и позиции нашей сети Петри, в виде таблицы.

Таблица 1.
позиции в сети Петри

Позиции	Назначение
P_0	Местоположение района (множество событий)
P_1	Полученные результаты о районе
P_2	Количественные и качественные параметры о комфортности района
P_3	Выбор микрорайона
P_4	Переход к выбору типа жилья
P_5	Соответствие дома с современными требованиями
P_6	Соответствие характеристики технического состояния многоквартирного дома
P_7	Обработки данных
P_8	Выбор (наличие присутствия или отсутствия маркера в позиции имеет значение выбора пользователем комфортности)
P_9	Данные в ситуационном анализе условия функционирования
P_{10}	Обработка анализа
P_{11}	Поступления обработанных анализов к ситуационному формированию
P_{12}	Выбор дополнительных параметров комфортности
P_{13}	Сохранение основных признаков комфортности
P_{14}	Формирование оценки ситуации
P_{15}	Формирование идентификация ситуации
P_{16}	Классификация ситуации
P_{17}	Определение ситуационных факторов
P_{18}	Моделирование процесса ситуации

В таблице 2, которая изображена ниже, представим переходы и их назначение для построения модели.

Таблица 2
переходы в сети Петри

Переход	Назначение
T ₀	Получение данных о районе
T ₁	Получение данных об основных параметрах района
T ₂	Получение данных о микрорайоне
T ₃	Данные о комфортности для обработки
T ₄	обработанные данные
T ₅	Использование всех данных, которые нам известны
T ₆	Соответствие технических характеристик дома
T ₇	Процесс выбора квартиры
T ₈	Выделение основных признаков комфортности
T ₉	Формирование оценки ситуации
T ₁₀	Классификация ситуации
T ₁₁	Определение ситуационных факторов
T ₁₂	Определение последствий ситуации
T ₁₃	Моделирование процесса ситуации

Далее рассмотрим, как срабатывают переходы, как меняется разметка в сети, в процессе ее функционирования.

МП ориентирован двудольный мультиграф специального вида. Особенностью графического представления сети Петри является изображение позиций виде кружочков, а переходов в виде рисков. Дуги графа соединяют переходы только с позиции, а позиции - только с переходами, поэтому граф является двудольным. Начальная маркировка изображается точками внутри кружочков (натуральным числом) в соответствующих отдельным позициям [1].

Переход может сработать, если в каждом входном месте данного перехода находится маркеров не менее чем кратность дуги, которая выходит из этого места в переход.

Иными словами срабатывания некоторого активного перехода сетей Петри перемещает маркеры входных позиций данного перехода в его исходные позиции таким образом, что во всех его входных позициях исчезает столько маркеров, сколько дуг соединяет эту входную позицию по данным переходом [1].

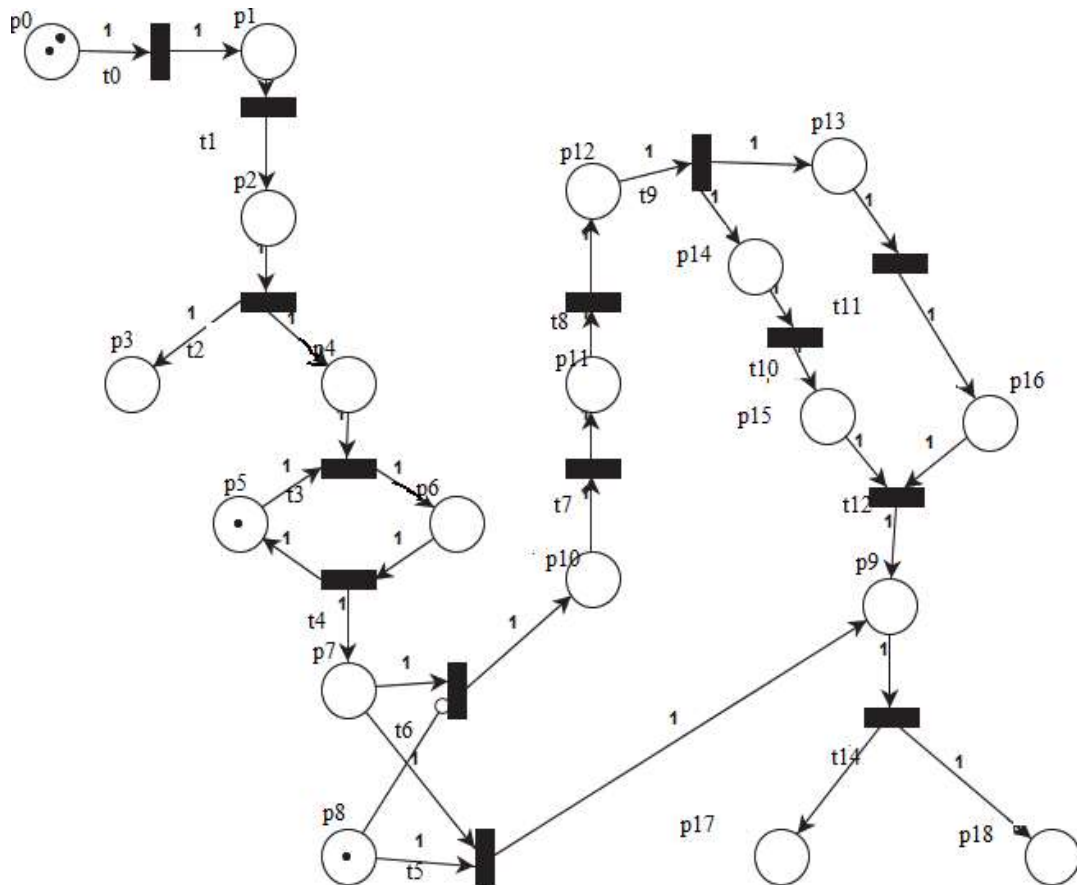

Рисунок 3. модель ГИИС комфортности многоквартирного дома на основе сетей Петри.

Итак, сравнивая, анализ работы мы видим, что в условиях социально - экономических преобразований, которые происходят в Украине, возникают новые тенденции в развитии комфортности на теоретическом и практическом уровне. Проблема совершенствования жилой среды, остается одной из основных потребностей человека.

Применение сетей Петри (МП) дает возможность моделировать и исследовать сложные системы и процессы. Использование МП позволяет подробнее описать структуру и содержание исследуемой системы: описание комфортности жилья и его параметров, дает возможность повысить эффективность нечетких ситуационных сетей как инструмента моделирования при решении задач управления сложными организационно - техническими средствами [10]

Список литературы:

1. Леоненков А.В. Нечеткое моделирование в среде MATLAB и fuzzyTECH.- СПб.: БХВ – Петербург, 2014. – 736 с.:ил.
2. Чернишев, Д.О. Впровадження технології моделювання інформаційних об'єктів на етапах життєвого циклу [Текст] / Д.О. Чернишев, К.І. Київська, С.В. Цюцюра, М.І. Цюцюра, В.В. Гоц // Управління розвитком складних систем. – 2019. – № 40. – С. 140 – 146; dx.doi.org\10.6084/m9.figshare.11969076

3. Зайцев Д.А. Инварианты временных сетей Петри // Кибернетика и системный анализ. - 2004. – №2. - С.92-106.
4. Ситник В.Ф., Орленко Н.С. Імітаційне моделювання: Навчальний посібник. – К: КНЕУ - 1998. – 230с.
5. Цюцюра С.В. Розроблення методу покращення машинного зору [Текст] / С.В. Цюцюра, Д.О. Чернишев, Д.В. Никодюк // Управління розвитком складних систем. – 2020. – № 41. – С. 187 – 193, dx.doi.org\10.32347/2412-9933.2020.41.187-193
6. Київська К. І. Аналіз застосування штучного інтелекту в ВІМ-технологіях [Текст] / К. І. Київська, С. В. Цюцюра, М. Б. Кулеба // Управління розвитком складних систем. – 2020. – № 43. – С. 97 – 103, dx.doi.org\10.32347/2412-9933.2020.43.97-103.
7. Цюцюра М.І., Цюцюра С.В., Криворучко О.В. Застосування оптимальних стратегій створення системи цільового управління в освітній сфері. // Управління розвитком складних систем. – 2018. – Вип. 34. – С. 170 – 174..
8. Мельник Г.В.(Літошенко Г.В.) Вплив архітектурно – містобудівних характеристик житла різних категорій за рівнем комфортності на його ціну в м. Києві // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. – К.: КНУБА, 2000. - №7. – С. 114 – 118.
9. Василенко Л.В. , Літошенко Г.В. Передумови формування принципів категорювання житла за рівнем комфорту // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. – К.: КНУБА, 2001. - №9. – С. 184 – 189.
10. Борисов А.Н., Крумберг О.А., Федоров И.П. Принятие решений на основе нечетких моделей. Примеры использования. – Рига: Зинатне, 1990. – 184 с.

СТРАХУВАННЯ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Опря Богдана Олексіївна,

кандидат історичних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Страховання – це вид цивільно-правових відносин метою якого є захист майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), а також доходів від розміщення фінансового або іншого капіталу таких фондів [1].

Особисте страхування в туризмі – це вид цивільно-правових відносин між страховою компанією і туристом, метою якого є захист його життя, здоров'я та майнових інтересів під час подорожі. Страхування може також здійснюватися туристичними підприємствами, які зазвичай страхують своє майно, транспортні засоби, фінансові ризики тощо. Ці види страхування в туризмі здійснюються у такому ж порядку, що й страхування у інших галузях економіки.

Страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», а також одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками – резидентами України. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені та діють відповідно до Закону України «Про страхування» [2].

Для комфортного відпочинку під час подорожі, більшість страхових компаній пропонують два договори страхування: а) страховий поліс для тих, хто виїжджає за кордон; б) страховий поліс для подорожуючих по Україні.

Кожний з цих полісів передбачає два види страхування: страхування витрат на оплату медичних та інших послуг і страхування від нещасного випадку [2].

Суб'єкт туристичної діяльності, який надає туристичні послуги, зобов'язаний забезпечити страхування туристів та осіб, які їх супроводжують. Для цього договір страхування зі страховиком можуть укласти самі туристи або суб'єкт туристичної діяльності як агент страхової компанії. У першому випадку перевіряється наявність у туриста страхового полісу, а його копія додається до договору про надання туристичних послуг. У другому – договір страхування

укладається безпосередньо в офісі туристичного підприємства (агента страхової компанії) [3].

Медичне страхування та страхування від нещасних випадків – тип страхування від ризику витрат, пов'язаних із отриманням медичної допомоги. У більшості країн є формою соціального захисту інтересів населення в системі охороні здоров'я. Медичне страхування дозволяє гарантувати громадянину безкоштовне надання певного обсягу медичних послуг, при виникненні страхового випадку (порушення здоров'я), за наявності договору зі страховою медичною організацією [2].

Не менш важливим є страхування від нещасних випадків здійснюється і як окремий вид страхування, і як складова змішаного страхування життя. На відміну від страхування життя, страхування від нещасних випадків може бути територіально обмежене. Нещасним випадком можуть бути смерть застрахованого, інвалідність, аварія, вибух, катастрофа, протиправні дії, утоплення, удущся, опіки, обмороження, дорожньо-транспортні аварії та інше [4].

Страхування цивільної відповідальності передбачає цивілізоване вирішення конфліктних ситуацій в суді, юридичну допомогу та відшкодування збитків у разі, якщо турист з необережності заподіяв шкоду майну чи здоров'ю третіх осіб. Так, при заняттях активним відпочинком, наприклад, катанні на лижах, велика ймовірність потрапити в ситуацію (зіткнення, падіння), яка спричинить травми або псування майна третіх осіб, зокрема, орендованого спортивного інвентарю [2].

Страхування багажу – це можливість отримати повне відшкодування вартості предметів багажу і втрачених (пошкоджених) речей в результаті аварії на транспорті, крадіжки, стихійного лиха, пожежі та інших випадків, що сталися з вини перевізника, який прийняв багаж на зберігання [2].

Страхування від невіїзду. До страхових випадків «невіїзду» відносять: а) отримання туристом повідомлення про призов до Збройних Сил для проходження військової служби по мобілізації або участі у військових зборах; б) подія, яка завдала тяжкої шкоди майну та матеріальному становищу клієнта (наприклад, пожежа в будинку, затоплення або пограбування); в) відмова або затримка у видачі візи, а саме видача туристу візи після дати початку туру, за умови своєчасної подачі документів, необхідних для отримання візи, оформлених відповідно до вимог консульства країни, в яку планується здійснити подорож, якщо не було відмов в отриманні візи раніше; г) при раптовому виникненні проблем зі здоров'ям у Вас або Вашої дитини, або близького родича, що тягне за собою скасування поїздки [5].

Страхування невідкладної допомоги (Assistance Insurance) – це специфічний вид страхування, метою якого є негайне надання застрахованій особі допомоги у певних надзвичайних ситуаціях. Елемент відшкодування у страхуванні невідкладної допомоги відіграє другорядну роль, на перший план виходить елемент послуги з безпосереднього надання такої допомоги. Наприклад, при аварії автомобіля на дорозі, метою страхування невідкладної допомоги буде виклик ремонтників на місце події та буксирування автомобіля до ремонтної

майстерні, сам ремонт безпосередньо оплачується власником автомобіля з особистих коштів або за рахунок автотранспортного страхування. У страхуванні невідкладної допомоги страхова компанія виступає тільки організатором надання послуги, тобто посередником між установою, котра безпосередньо надає послугу та застрахованою особою [2].

Варто окремо зазначити, що при особистому страхуванні туристів до страхових подій іноді відносять короткочасні несподівані та ненавмисні захворювання (отруєння, травмування), але тільки у місцях, передбачених туристичною путівкою, та під час проведення заходів, зазначених у маршруті туру. Крім того, страховими подіями при особистому страхуванні туристів не можуть вважатися хронічні інфекційні або рецидивні захворювання (серцево-судинні, онкологічні, туберкульозні) [6].

Страховий платіж для громадян, що виїжджають за кордон, залежить від комплексу послуг, запропонованих страховою компанією, суми страхового покриття та країни, куди людина здійснює подорож. Враховуючи досвід туристичного страхування можна визначити такі основні фактори, що впливають на розмір страхового тарифу:

1) вік застрахованого; 2) країна поїздки; 3) тривалість поїздки; 4) мета поїздки; 5) спосіб продажу; 6) ліміт страхової відповідальності страховика [2].

Загалом, охарактеризувавши всі види страхування у туристичній діяльності, визначивши їх особливості, можна зрозуміти, що страхування виконує чотири функції: ризикову, попереджувальну, ощадну, контрольну.

Страхування відіграє першорядну роль у формуванні безпечних умов проведення туристичної подорожі, а тому кожен турист зобов'язаний звертати увагу на умови страхового договору так як мова йде про його здоров'я та життя.

Список літератури:

1. Страхування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pidruchniki.com/18000102/turizm/strahuvannya>
2. Оцінка якості та безпеки туристичного продукту [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8440/1/NRMSE2017_V2_P282-283.pdf
3. Класифікація планів реалізації туристичних послуг (турпродукту) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/dyadechko43.htm
4. Шляхи підвищення рівня комплексності туристичного продукту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua>.
5. Особливості страхування в туризмі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://library.if.ua/book/31/2050.html>
6. Безпека туристичних подорожей як умова їх організації та здійснення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lektsii.com/2-88286.html>

LEPTOSPIROSIS IN SLAUGHTERED CATTLE PRODUCTS: THE PRESENCE OF BACTERIA IN THE INTERNAL ORGANS AND MORPHOLOGICAL DATA

Kirkimbaeva Zhumagul Slyambekovna

doctor of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Maulanov Amangeldy Zamanovich

candidate of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Kuzembekova Gulnur Berikovna

candidate of veterinary sciences, associate professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Sarybaeva Dinara Amangeldievna

PhD, associate professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Zholdasbekova Asel Erkinbekovna

PhD, senior lecturer
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Leptospirosis - a zoonotic infectious disease of wild and domestic animals and humans, which is prevalent in different geographical zones. The causative agents of leptospirosis is part of the family *Leptospiraceae*, isolated from *Spirochaetaceae*, genus *Leptospira*, which is divided into two types: pathogenic *Interrogans* and saprophytic *Biflexa*. According to the recent reports, there are over 240 pathogenic and about 60 saprophytic serotypes of *Leptospira* in the world. Pathogenic *Leptospiras* are important in the field of public health, as the cause of zoonotic diseases [1,2,3]. A wide range of host species, such as humans, wild and domestic animals, rodents are the reservoirs for *Leptospira* [4].

In today's world food security is becoming increasingly important global issue. It not only affects people's health, but also has a great impact on the economies of countries. So, a control of food, products of animal origin is a step of a paramount importance, aimed at protecting the interests of consumers. Analysis of published data shows that leptospirosis in different animals is often subclinical, which leads to late diagnosis of the disease [5,6,7]. However, in animals *Leptospira* is mainly localized in the kidneys and cause chronic interstitial nephritis [8], while the animals may be

clinically healthy. Although other infections can cause changes in the kidneys, but interstitial nephritis is often caused by *Leptospira* [9,10,11,12]. Clinical features and the results of the autopsy can give a false results. Thus, a clinical diagnosis itself is not sufficient and should be accompanied by additional research in order to achieve an accurate results, diagnosis and develop appropriate strategies to defeat the disease [13,14].

The purpose of this study is to reveal the leptospira in the products of slaughtered cattle.

Materials and methods. The work was performed in the laboratory of antibacterial biotechnology and training-research and diagnostic laboratory of Kazakhstan-Japan Innovation Center of the Kazakh National Agrarian University. The internal organs of 60 cattle received at slaughterhouses of Almaty region in 2020-2021 were investigated. These animals are brought from different farms and individuals from southeastern region of the country. The kidneys of 5 cows were collected with diagnostic purposes.

Histopathological examination. Samples of kidney tissue with thickness of 1 cm³ were fixed in 10% neutral buffered formalin. Samples were then dehydrated with increasing concentrations of ethanol and embedded in paraffin. 5 mm thick sections were stained with hematoxylin-eosin and examined with an ordinary light microscope.

Dark-field microscopy. Slices of kidney weighing 2-3 g were triturated in a mortar with 5 cm³ of saline to obtain a homogeneous slurry. Tissue was ground in a porcelain mortar and centrifuged at 3000 rev / min for 10 minutes and upper transparent layer was microscoped. From each sample 2-3 drops were prepared and examined to 50 visual fields in each (MEIJI TECHNO CO., LTD, Japan).

Bioassay. Golden hamsters (*Mesocricetus auratus*), weighing 80-90g, were infected with urine or suspension of the kidneys, which showed to contain *Leptospira* under the microscope. The testing material was administered intraperitoneally at a dose of 0.5-1 ml. There were 6 infected hamsters by 3 suspensions of the kidneys. The animals were killed on day 21 after infection.

Isolation culture. The samples were obtained from kidneys using Pasteur pipette and introduced into the medium of Fletcher (HiMedia Laboratories Pvt. Limited, India). Seeded samples immediately placed in an incubator at 28-30°C. Growth of leptospira observed every 3 days for three months. From seeded material "squashed drop" preparations were prepared and examined under a microscope with darkfield condenser (MEIJI TECHNO CO., LTD, Japan). Upon detection of *Leptospira*, reseeded of the isolated cultures to a fresh medium from agar serum (EMJH media-DIFCO) with the addition of inactivated rabbit serum was performed. After incubation within 10 - 14 days, portions of agar free from visible surface growth were transferred to the tubes with a liquid nutrient medium.

Polymerase chain reaction. Isolation of DNA from frozen kidney were carried out by the automatic station of extraction of NA - Thermo Scientific King Fisher. Sample preparation conducted according to the protocol set «Thermo Scientific King Fisher Cell and Tissue DNA Kit». PCR was performed on the basis of the gene LipL32 using primers 5'ATCTCCGTTGCACTCTTTGC3', 5'ACCATCATCATCATCGTCCA3', as previously described by Tansuphasiri et al. (2006). This set of primers was designed

for the detection of pathogenic *Leptospira*. Samples were considered positive when the resulting amplification product size was of 474 bp (Vital-Brazil et al. 2010).

Results of the study. As is known from the literature leptospirosis in recent years are asymptomatic, which greatly complicates the safety of animal products. In this regard, we have conducted research on the display of *Leptospira* in the products of slaughter cattle received at slaughterhouses Almaty region.

By a visual study of 573 slaughter cows, in the kidney of 32 cows various pathological changes were found. The results of studies are shown in Table 1.

Table 1.
The frequency of detection of various lesions in the kidneys
of cattle and identification of *Leptospira* in these lesions

In total	Changes in the kidneys	Number of these animals	Из них			
			seropositive animals	Number of positive samples by microscopic examination	of cultures allocated	<i>Leptospira</i> positive results of PCR
60	Granular-fatty degeneration with multiple hemorrhages	2	1 (20%) (1:100 – 1:200)	1 (20%)	1(20%)	2(40%)
	Interstitial nephritis and acute glomerulonephritis	1	1 (20%) (1:100 – 1:200)	1 (20%)	-	1 (20%)
	Acute parenchymatous nephritis	1	1 (20%) (1:100 – 1:400)	-	-	1(20%)
	Other disorders	1	1 (20%) (1:100 – 1:200)	-	-	-
60	Total	5	4 (80%)	2(40%)	1 (20%)	4 (80%)

Most often, the kidneys are enlarged, have a light brown color, on the surface of the kidneys gray-white foci of varying size and shape were detected. These foci penetrate till the medulla. Multiple or single point of hemorrhage. Boundary layers of the cerebral cortex are usually smoothed.

Histological examination of the kidneys in most of the cases, i.e. in 20%, samples revealed acute focal or diffuse interstitial nephritis. Acute interstitial nephritis accompanied by a granular degeneration of the epithelium of the urinary tubules with a single or multiple foci of cell proliferation of lymphoid type, located along the blood vessels between the tubules and glomeruli around. In 1 cases glomerulonephritis was identified: in glomerulonephritis glomerular vessels and connective tissue expanded; the space in capsule of Bowman's-Shymlanskii increased; Urinary tubules in condition of dystrophy, their gaps filled with weak oxifilous mass. In 1 cases of parenchymatous nephritis was found and there are 4 cases of degeneration of the kidneys. Along with the granular dystrophy blurring, swelling of the protoplasm of the epithelium of the

urinary tubules noted. Tubular lumen was deformed and found weak oxifilous mass was found there.

By bacteriological examination in the kidneys of 2 cows *Leptospiras* were identified. The concentration of *Leptospira* in suspensions of kidneys was different. In many isolated samples leptospira found in a large number of fields of view, in other contained 1-10 *Leptospira* in each field. And also not always vivid, active and typical leptospiras were found. Mostly leptospiras were dead, grainy.

The number of *Leptospiras* in suspension of kidney tissues, as well as in urine, was different. Most often found isolated leptospira when viewing 10-30 fields of view. In one case, *Leptospira* detected in each field.

Pure cultures of *Leptospira* isolated from three cows. Visible growth of *Leptospira* observed after 15 - 20 days.

At necropsy of infected hamsters hemorrhage in all internal organs was marked. Only from 2 infected hamsters isolation of pure culture was successful.

Samples of kidneys and other internal organs of 4 cows gave a positive result to leptospirosis in the PCR. In some cases *Leptospiras* were present other parenchymatous organs in addition to the kidneys. In 1 cows *Leptospira* detected in the liver and lungs, and in three animals in the lymph nodes and muscles.

Analysis of pathomorphological, bacteriological with PCR results showed that 4 cows, of the 5 cows had various pathological changes in the kidneys. Whereas in the bacteriological study in suspensions from kidneys of animals found only 1 cows with leptospirosis.

Thus, the result of the study shows that the leptospira with the biggest regularity is found in the materials from animals with lesions in the kidneys, namely interstitial and glomerulonephritis.

Infected cattle carcasses can't be differentiate from the healthy cattle carcasses by visual examination. In addition, using the conventional methods of veterinary-sanitary examination of slaughter could not note any pathological changes, except violations of the kidneys, which could detain these carcasses and other products of slaughter for more investigations.

Our research showed that cattle on the market without any clinical signs can be a potential leptospira carrier, threatening with a risk to human health. It is known that such carcasses are available without any restrictions, as well as derived from healthy animals. It goes without saying that this is unacceptable from the epidemiological perspective.

We have recommended to carry out PCR assays for leptospirosis, and exclude the seropositive animals, even in the absence of significant clinical signs of the disease.

Reference

1. Bharti, A.R., Nally, J.E., Ricaldi, J.N., Matthias, M.A., Diaz, M.M., Lovett, M.A. *et al.*, on behalf of Peru-United States Leptospirosis Consortium, 2003, 'Leptospirosis: A zoonotic disease of global importance', *Lancet Infectious Diseases* 3, 757–771. [http://dx.doi.org/10.1016/S1473-3099\(03\)00830-2](http://dx.doi.org/10.1016/S1473-3099(03)00830-2)
4. Liu, D., Lawrence, M.L., Austin, F.W., Ainsworth, A.J. & Pace, L.W., 2006, 'PCR detection of pathogenic *Leptospira* genomospecies targeting putative

transcriptional regulator genes', *Canadian Journal of Microbiology* 52, 272–277.
<http://dx.doi.org/10.1139/W05-120>, PMID:16604124

5. Otaka D. Y., Martins G., Hamond C., Penna B., Medeiros M. A., Lilenbaum W. (2012) Serology and PCR for bovine leptospirosis: herd and individual approaches. *Veterinary Record* published online March 16. doi: 10.1136/vr.100490.

6. Hernández-Rodríguez, P., Dhaz, C. A., Dalmau, E. A., Quintero, G. M. (2011) A comparison between polymerase chain reaction (PCR) and traditional techniques for the diagnosis of leptospirosis in bovines. *Journal of Microbiological Methods* 84, 1-7

7. Marianelli, C., Tarantino, M., Astarita, S., Martucciello, A., Capuano, F., Galiero, G. (2007) Molecular detection of *Leptospira* species in aborted fetuses of water buffalo. *Veterinary Record* 161, 310-312.

8. Yang, C.W., Wu, M.S. & Pan, M.J., 2001, 'Leptospirosis renal disease', *Nephrology Dialysis Transplantation* 16, 73–77.
http://dx.doi.org/10.1093/ndt/16.suppl_5.73

9. Maxie, M.G., 1993, 'The urinary system', in K.F. Jubb, P.C.N. Kennedy & N. Palmer, (eds.), *Pathology of domestic animals*, 4th edn., pp. 447–538, Academic Press, San Diego.

10. Thiermann, A. B. (1983) Bovine leptospirosis: bacteriologic versus serologic diagnosis of cows at slaughter. *American Journal of Veterinary Research* 44, 2244-2245.

12. Grooms, D.L., Bolin, C.A., 2005. Diagnosis of fetal loss caused by bovine viral diarrhoea virus and *Leptospira* spp. *Vet. Clin. North Am. Food Anim. Pract.* 21, 463–472.

13. Agudelo-Florez, P., Restrepo, M. & Lotero, M.A., 2006, 'Evaluation of indirect immunofluorescence assay

14. Fearnley, C., Wakley, P.R., Gallego-Beltran, J., Dalley, C., Williamson, S., Gaudie, C., Woodward, M.J., 2008. The development of a real time PCR to detect pathogenic *Leptospira* species in kidney tissue. *Res. Vet. Sci.* 85, 8–16.

THE ROLE OF PASTEURELLA MULTOCIDA IN THE ETIOLOGY OF RESPIRATORY DISEASE OF CALVES

Kirkimbaeva Zhumagul Slyambekovna

doctor of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Maulanov Amangeldy Zamanovich

candidate of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Ermagambetova Svetlana Emlsovna

candidate of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Biyashev Birzhan Kadyrovich

doctor of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Kuzembekova Gulnur Berikovna

candidate of veterinary sciences, associate professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Pasteurellosis (septicaemia) is a disease of many types of agricultural and wild animals, characterized by septicaemia and inflammatory hemorrhagic processes [1, 2, 3]. The disease is spread in all countries of the world. The economic costs of pasteurellosis of losses from mortality, forced the slaughter of sick animals and costs for preventive and curative measures [4].

Solving the problem of combating pasteurellosis complicated by the fact that pathogenic *Pasteurella* long time, remaining in the body not only recover but also to those who were with them in the contact of healthy animals, as well as in the body of commensal rodents and birds, creating a kind of stationary epizootic outbreak [5]. In such situations, many researchers see the cause of pasteurellosis in a variety of predisposing factors - environmental factors, adverse climatic conditions, leading to a decrease in the natural resistance of the organism. However, their observations, with the sudden appearance of pasteurellosis and very fast ("lightning") the development of the disease usually die first rather plump animals and birds. The well-known "feature" of pathogens pasteurellosis when nature susceptible organisms become infected easily and quickly, and in experiments with natural ways of infection is not always possible to cause disease [6] did not find a clear explanation.

According to recent research, are associated with virulence *Pasteurella multocida* many genes encoding proteins with different functions. Such as adhesion and penetration into the host cell, the acquisition of iron, the outer membrane porins,

neuraminidase, superoxide dismutase, development of dermanecrotoxin and hyaluronidase. Job of Barbara J.M. et al. (2000) showed that the genome contains 104 *Pasteurella multocida* possible virulence genes. This is 7% of the entire genome [7]. Dabo S.M. et al. (2007) suggest that genes pfhB1 pfhB2 and potential carriers of virulence. Both genes are highly homologous with filamentous hemagglutinin (fbaB) *B. pertussis*, which is responsible for penetration of the host cell *Pasteurella multocida*. The central region of these proteins contains an integrin-binding sites are involved in the adhesion of *B. pertussis*. Furthermore, the carboxyl group of these proteins contains plots with 66% homology to serum-stable protein P76 *Haemaphysalis* somnus. Model P76 causes opsonization resistance, thereby increasing the survival of the pathogen in the host.

Materials and methods

Work was carried out in the laboratory of biotechnology and educational-scientific and diagnostic laboratories of the Kazakh-Japanese Innovation Center of the Kazakh National Agrarian University. Researched the pathological material from 28 calves at the age of 3 days to 8 months from farms Almaty region in the period from 2020 to 2021 y.

After slaughter for diagnostic purposes were made thorough anatomopathological examination and bacteriological examination from the heart, lymph nodes (mesenteric, retropharyngeal, mediastinal), pieces of lung, liver, spleen, heart, kidney, tubular bone. Isolation of strains of *Pasteurella* and their identification was carried out using the classical methods of microbiological tests according to the guidelines for the laboratory diagnosis of pasteurellosis animals (1992). Identification of *Pasteurella* serotypes cultures were performed using hyaluronidase sample to determine serovariant A (Carter, 1985), a test for determining tripaflavine serovariant D (Carter, 1985). Seroprotection rate test on white mice to determine serovariant B (Gevedze V.I. 1987). The sensitivity of the test strains to antibiotics was determined according to the guidelines to determine the sensitivity to antibiotics of infectious diseases of farm animals by the agar diffusion using standard paper discs. Selection of DNA from the bacterial culture *Pasteurella multocida* carried out by hot lysis. Two ml of 18 h soup culture of pasterella be sieged by centrifugation at 10000 rpm for 10 minutes. The sediment was washed with sterile PBS buffer solution (10m MTris Hcl, 10m MKcl, 10 mm Mgcl₂, 2 mm EDTA) twice and once again suspended with 30 mkl of deionized water and boiled for 10 minutes. After boiling, samples placed in a layer of ice for 30 minutes. Then, the sample was centrifuged 3000 revolutions per minute for 10 minutes for a deposition. The supernatant was stored at 20⁰ C until use.

Results of the study

In the period from 2020 to 2021 in the farms of Almaty, we have conducted diagnostic studies 130 head of young cattle. As a result of the study we have identified 28 calves with pasteurellosis. Clinical symptoms of the disease developed, depending on the age of the calves. Calves up to 3 months of age the disease developed at lightning speed. Suddenly increased temperature up to 41-42⁰ the experienced severe oppression, the pulse becomes frequent, tense, breathing has quickened. Appeared in the stools of diarrhea, traces of blood were visible. During the first three days the calves died.

The autopsy found point bleeding on serous, mucous membranes and parenchyma organs, especially the many petehiale bleeding were observed in epicardium and endocardium. Light stagnantly, dramatically hyperemic Epiglottis, trachea with point bleeding; in the trachea and bronchi was reddish foamy liquid. Cataral-haemmoragical in the intestine is inflammation of the walls of the intestines, due to swelling of thickened, diffusely red. The contents of the bowel chocolate color from the impurities of the blood. The spleen is not enlarged, loose. In the liver, kidney, rat myocardium - granular dystrophy.

The older calves in many cases witnessed accelerated and shortness of breath, dry cough that soon became frequent, wet, painful. Nose stood out, at first, and then by serous-purulent expiration. Body temperature is increased to 40.8 -41.5° C. If auscultation of the chest were sites of blunting, empowered entering the breathing, and sometimes the friction noise. By the end of the disease often develop diarrhea mixed with blood. The disease lasted for several days. Most of the animals died on the 5-th and the 8-th day of the disease.

At the opening of the pronounced changes were found in the lungs. Light pale gray-red or dark red, it's hard to swim more frequently sinks in water; under pleura and the parenchyma are small hemorrhages. To cut some slices of red, gray, other third yellowish.

To highlight the pure culture we have a crop of parenchyma organs (lungs, liver, and spleen) dead animals at meat agar and broth.

Cultural and morphological properties of cultures of pasterella, isolated from different samples, mostly similar. In smears stained by Gram, had the appearance of small gram-negative bipolar sticks, which are located on the pair.

In smears stained by Giemsa were bipolar sticks with intense colouring poles, bacteria having a prominent capsule.

Hottinger broth culture growth, the MPB has even blurred the media without the formation of parietal rings on the surface, the storage environment within 2 weeks was observed at the bottom of the test tube the slimy residue that was raised when the shaking as not broken pigtales with complete enlightenment of broth. The MPA pasterella formed round grayish-white S-shaped colonies with smooth edges, diameter from 1 to 3 mm.

On the nature of growth on dense nutrient media enriched with [MPA] 5% of horse blood serum revealed three types of colonies: a smooth S-shape, which are small, smooth, rounded, transparent bluish-tinged smooth edges. The colony have iridescent glow that is associated with the capsule. In the serum agar pasterella give more lush growth, compared with a rise of plain agar.

When studying the biochemical properties of strains of pasterella found that they ferment without the formation of gas: glucose, galactose, maltose, sucrose, sorbitol, but 4 strains showed variability of mannitol and 9 strains - on mannitol and maltose. All selected culture pasterella not ferment the lactose, xylose, arabinozu, restore the nitrates into nitrites, has catalaza activity, constitute the indole, do not produce hydrogen sulfide, do not cause hemolysis of red blood cells.

Biochemical activity of pasterella is essential only in their identification. The biochemical properties pasterella serotypes B and D are shown in Table 1.

Table 1.
Biochemical properties of production strains of *P. Multocida*

Name of the strain	Xilozaa	Glucose	Galactose	Maltose	Lactose	Sucrose	Mannitol	Sorbitol	Arabinose	Indole	H ₂ S	gemol. n-VA	nitrate rest.	The cataza ACP-	Mobility	Gelatin	Milk
P. multocida 4																	
P. multocida 6																	
P. multocida 7																	
P. multocida 9																	

The death of the white mice after injection of different doses of pasterella has been observed in cultures 3-4 day. The white mice in the pathologoanatomic study revealed a typical for pasteurellosis sign-inflammation of the hearth at the injection site, swelling of subcutaneous tissue and muscle, injection pressure, bleeding in the epicardium and parenchyma organs.

Smears of parenchyma organs and blood of the heart were found in gram-negative short with rounded edges ellipsoidal sticks with bipolarity. This was followed by a selection of pure culture, which was infected with white mice, with identification by biochemical properties.

Thus, cultures from pigs, on features of cultural, morphological, biochemical and biological properties allowed them to mind *Pasteurella multocida*.

Thus, pasteurellosis occurs in Almaty region, most often sick calves up to 8 months of age. Course of the disease depends on the age of the animals: acute course tend to younger animals, older perebolevayut chronically and remain pasterellonositelyami. Pathological changes in acute during the show only circulatory disorders in the organs in the form of hemorrhage mostly under the epicardium, as well as inflammation of the gastrointestinal tract. With a longer course of the disease develops lobar lobar pneumonia with necrosis, seriously, fibrinous pleurisy, and pericarditis, hemorrhagic diathesis, serous inflammation of the bronchial and mediastinal lymph nodes. Also found focal necrosis in the liver, kidneys, acute catarrhal gastroenteritis. Bacteriological examination of Pasteurella isolated culture, which features on the cultural, morphological, biochemical and biological properties attributed to the form *Pasteurellamultocida*.

Reference

1. Yermagambetova S.e.The prevalence of pasteurellosis in animals//Mater. International Scientific and practical Conference in Ulan-Bator.-2001.-p. 314-316
2. Čužebaeva G.d. diagnosis of pasteurellosis in cattle based on polymerase chain reaction: katege. Ph.d. in veterinary science:. 16.00.03.-Almaty, -2010.-37 c.
3. Taubaev W.,
[Http://members.fortunecity.com/turkestan/bishkek/curiosities_bishkek.htm](http://members.fortunecity.com/turkestan/bishkek/curiosities_bishkek.htm) K.e. morphological, tinktorial'nye and cultural properties of epizootic animal isolates pasterellas//Study results.-2006.-No 4.-p. 321-323.
4. Verevkin,.D. Swine Pasteurellosis in Rostov Oblast: katege. Diss. Ph.d. in Veterinary Sciences-Persianovskij, 2011.-23.
5. Karimov B.Wvalue of natural strains of pasterellas in the etiology of pasteurellosis of sheep and goats in the Khatlon region of the Republic of Tajikistan: katege. Dees. Ph.d. in veterinary science-Dushanbe, 2006. -21 with.
6. Dabo S. M_., Taylor J. (D)_., Will A. W_.Pasteurellamultocida and several bovine disease. _Animal Health ResearchReiewws._2007.8 (2): 129-50.
7. Ferreira T.S.P, FelizardoM R, GobbiD.D.S,.Gomes, c. R FilsnerP. H.L.N., Moreno m. Paixao, Pereira, J.J. Moreno A.M. Virulence Genes and Antimicrobial Resistance Profiles of Pasteurellamultocida Strains Isolated from Rabbits in Brazil. The Scientific World Journal. 2012, Article ID 685028, 6 p.

EFFICIENCY OF APPLICATION OF LIQUID NUTRITIONAL MEDIUM WITH LYSED BLOOD OF BARAN IN CULTIVATION OF LEPTOSPIRA

Kirkimbaeva Zhumagul Slyambekovna

doctor of veterinary sciences, professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Nurgozhaeva Gulsin Makenbaevna

candidate of veterinary sciences, associate professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Kuzembekova Gulnur Berikovna

candidate of veterinary sciences, associate professor,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Altenov Abdirazak Erkinovich

master of veterinary sciences, assistant,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Shayakhmet Ersultan Bakytovich

master of veterinary sciences, assistant,
Kazakh National Agrarian University, Almaty

Leptospirosis is a zoonotic natural focal infectious disease of wild, domestic animals and humans, widespread in various landscape-geographical zones of the world.

The causative agents of leptospirosis belong to the Leptospiraceae family, the *Leptospira* genus, which includes 10 species: *L. interrogans*; *L. biflexa* (saprophyte); *L. borgpetersenii*; *L. inadai*; *L. meyeri* (saprophyte); *L. noguchii*; *L. parva* (saprophyte); *L. santarosai*; *L. weilii*; *L. wolbachii* (saprophyte). The most studied species *L. interrogans*, according to antigenic properties, it is divided into 25 serogroups, which include 180 serovars. Non-pathogenic leptospira are divided into 38 serogroups and 65 serovars. The taxonomic criterion for classifying *Leptospira* strains at the intraspecific level is the antigenic composition of cells.

On the territory of the Republic of Kazakhstan, the causative agents of leptospirosis of farm animals and dogs are leptospira serogroups Pomona, Tarassovi, Grippytyphosa, Sejroe, Hebdomadis, Icterohaemorrhagiae, Canicola [3,4,5]. According to Russian researchers, leptospira serogroups Grippytyphosa, Pomona, Sejroe, Javanica, Icterohaemorrhagiae, Bataviae, Australis, Autumnalis circulate in natural foci. *Leptospira* serogroups Grippytyphosa, Pomona, Icterohaemorrhagiae, Canicola, Sejroe predominate in the etiological structure of human leptospirosis diseases [6,7]. The main route of transmission of infection is water, contact and

alimentary are of lesser importance. In humans and animals, leptospira penetrate through minor skin lesions and intact mucous membranes of the mouth, nose, eyes, gastrointestinal and urinary tracts.

For veterinary specialists, the cultivation of pathogenic leptospira is of great practical importance. The question of leptospira cultivation is fundamental in the diagnosis of leptospirosis, since when PMA (microagglutination reaction) is staged, live cultures of leptospira are used, which requires the maintenance of a museum of reference strains in laboratories. The effectiveness of bacteriological research, i.e. the isolation of *Leptospira* cultures from pathological material is also associated with the correct selection of the nutrient medium. Undoubtedly, one of the main stages in the technological line for the production of leptospirosis biological products (vaccines, diagnosticums, antigens) is obtaining a bacterial mass and its concentration often depends on the composition of the cultivation medium. It is known that leptospira are aerobes or microaerophiles and do not grow on simple nutrient media. On liquid media, they grow slowly - the maximum yield of bacteria is usually obtained on the 5-10th day of cultivation.

For the cultivation of pathogenic leptospira, they often use the Ferworth-Wolff medium (0.1% peptone water with sodium chloride and Zerensen buffer mixture, pH 7.2), V.I. inactivated rabbit blood serum). It is recommended to add one of the B vitamins to Wednesdays: B1 B2, B5, B6, B12. *Leptospira* grow most intensively on liquid and semi-liquid nutrient media with 5-10% rabbit or ram serum (serum albumin is often used instead of serum). According to the authors, these media have good growth qualities, but at the same time, leptospira, possessing variability, can change their biological properties, to a certain extent dependent on the quality of animal serum. In addition, from the total amount of donor blood obtained, the serum yield is about 40-50% and the multistage serum production can be accompanied by contamination with extraneous microflora, leading to rejection. In this regard, the goal of our research was to improve the nutrient media for the cultivation of *Leptospira*, which are easy to prepare and highly effective and which allows you to preserve the typical biological properties of *Leptospira*.

To achieve this goal, the following tasks were identified:

- to determine the optimal quantitative content of lysed blood in the nutrient medium for the cultivation of *Leptospira*;
- to assess the developed nutrient medium according to the main parameters characterizing the growth of leptospira and their biological properties;

Materials and methods of research The research was carried out in the laboratory of antibacterial biotechnology of the Kazakh National Agrarian University. To determine the effectiveness of the media, reference strains of leptospira of 14 serogroups were used: *L. pomona*, *L. grippotyphosa*, *L. tarassovi*, *L. canicola*, *L. hebdomadis*, *L. icterohaemorrhagiae*, *L. sejroe*, *L. bataviae*, *L. autumnalis*, *L. australis*, *L. pyrogenes*, *L. cynopteri*, *L. mini*. Determination of the growth properties of the proposed nutrient medium was carried out in comparison with the water-serum medium used in laboratory practice, which includes ram blood serum. The efficiency

of nutrient media was determined by counting the number of leptospira in the field of view of the microscope at a magnification of x200, as well as by the method of A.P. Vlasov, A.S. Fomenko [1979]. For this, a crushed drop preparation was prepared using an 18x18 mm cover glass. This method is based on identifying the ratio between the area of the field of view and the area of the studied culture, taking into account the magnification factor of the microscope, the volume of the culture taken [0.02 cm³], the average number of leptospira in the field of view of the microscope and the multiplicity of culture dilution.

When selecting media for the cultivation of *Leptospira*, an important criterion is the preservation of the biological properties of *Leptospira*. In this regard, the morphological properties, antigenicity, virulence of *Leptospira* strains cultivated on the test medium were studied. The quality of the nutrient medium was assessed by five-fold passage of 14 leptospira strains and a comparative study of the reproduction rate of leptospira on the test medium and on the water-serum medium (inactivated ram blood serum - 10% and water from a natural source - up to 100%). Previous studies have established that the most suitable basis for the preparation of a nutrient medium is water from a natural source (Kirkimbaeva Zh.S., 2003).

Results of the study To prepare hemolyzed serum, defibrinated ram blood was lysed by freezing and thawing two or three times, and immediately before sowing leptospira, it was added to the base of the medium.

5 variants of media were prepared:

- lysed ram blood 1%, water from a natural source - up to 100%;
- lysed ram blood 2.5%, water from a natural source - up to 100%;
- lysed ram blood 5%, water from a natural source - up to 100%;
- lysed ram blood 7.5%, water from a natural source - up to 100%;
- inactivated ram blood serum - 10% and water from a natural source - up to 100%.

The seeded cultures were incubated in a thermostat at a temperature of 28 ° C for up to 90 days. The growth of leptospira was observed by microscopy in a dark field on days 3, 5, 7, 10 of cultivation and then every 7 days.

The research results are shown in Table 1. The dynamics of leptospira growth in nutrient media does not differ from most types of bacteria and develops according to certain phases: lag phase (growth retardation phase), logarithmic growth phase, stationary phase and the phase of death of the cell population in culture. When viewing the cultures, attention was paid to the duration of the phases, the presence of self-agglutination, lysis, and degenerative forms of leptospira in the cultures.

Table 1.

Growth of leptospira on media with different concentrations of hemolysis serum

Leptospira strains	The amount of leptospira in 1 ml of medium ($x \pm m$) with the content of lysed blood in the volume:				10% water-serum medium with ram blood serum
	1 %	2,5%	5%	7,5%	
Pomona	$(2,1 \pm 0,04) \times 10^6$	$(14,0 \pm 2,05) \times 10^7$	$(13,0 \pm 0,4) \times 10^7$	$(11,0 \pm 1,05) \times 10^7$	$(7,8 \pm 1,6) \times 10^7$
Grippotyphosa	$(1,3 \pm 1,32) \times 10^7$	$(7,0 \pm 1,45) \times 10^7$	$(7,60 \pm 1,33) \times 10^7$	$(7,4 \pm 0,4) \times 10^7$	$(3,3 \pm 0,5) \times 10^7$
Icterohaemorrh.	$(2,0 \pm 0,1) \times 10^7$	$(6,1 \pm 0,4) \times 10^7$	$(6,0 \pm 1,45) \times 10^7$	$(5,4 \pm 0,7) \times 10^7$	$(4,1 \pm 0,51) \times 10^7$
Tarassovi	$(4,2 \pm 0,18) \times 10^6$	$(15,7 \pm 1,65) \times 10^7$	$(13,0 \pm 0,05) \times 10^7$	$(13,7 \pm 1,5) \times 10^7$	$(9,12 \pm 1,35) \times 10^7$
Canicola	$(7,0 \pm 0,13) \times 10^6$	$(5,14 \pm 0,3) \times 10^7$	$(3,4 \pm 0,16) \times 10^7$	$(3,14 \pm 0,4) \times 10^7$	$(2,1 \pm 0,39) \times 10^7$
Hebdomadis	$(9,5 \pm 1,06) \times 10^6$	$(8,87 \pm 1,06) \times 10^7$	$(8,0 \pm 0,12) \times 10^7$	$(8,17 \pm 0,05) \times 10^7$	$(5,5 \pm 1,2) \times 10^7$
Sejroe	$(8,87 \pm 0,15) \times 10^5$	$(4,9 \pm 0,8) \times 10^7$	$(5,0 \pm 0,04) \times 10^7$	$(4,8 \pm 0,3) \times 10^7$	$(2,1 \pm 0,4) \times 10^7$
Bataviae	$(7,2 \pm 1,24) \times 10^6$	$(5,2 \pm 0,5) \times 10^7$	$(5,3 \pm 1,02) \times 10^7$	$(4,9 \pm 1,02) \times 10^7$	$(3,0 \pm 0,36) \times 10^7$
Javanica	$(6,4 \pm 0,24) \times 10^6$	$(2,87 \pm 0,3) \times 10^7$	$(2,6 \pm 0,28) \times 10^7$	$(2,71 \pm 1,3) \times 10^7$	$(1,7 \pm 0,2) \times 10^7$
Autumnalis	$(5,2 \pm 0,3) \times 10^5$	$(3,47 \pm 0,4) \times 10^7$	$(3,04 \pm 0,24) \times 10^7$	$(3,0 \pm 0,15) \times 10^7$	$(2,2 \pm 0,3) \times 10^7$
Australis	$(8,0 \pm 1,51) \times 10^5$	$(6,9 \pm 1,2) \times 10^7$	$(6,7 \pm 1,41) \times 10^7$	$(6,5 \pm 0,5) \times 10^7$	$(3,3 \pm 0,4) \times 10^7$
Pyrogenes	$(9,3 \pm 0,06) \times 10^6$	$(4,1 \pm 0,33) \times 10^7$	$(4,1 \pm 1,01) \times 10^7$	$(3,2 \pm 0,2) \times 10^7$	$(2,7 \pm 0,3) \times 10^7$
Cynopteri	$(4,7 \pm 0,1) \times 10^6$	$(3,1 \pm 0,2) \times 10^7$	$(3,4 \pm 0,8) \times 10^7$	$(2,0 \pm 1,6) \times 10^7$	$(2,9 \pm 0,18) \times 10^7$
Mini	$(8,6 \pm 0,22) \times 10^6$	$(6,0 \pm 1,7) \times 10^7$	$(6,1 \pm 0,03) \times 10^7$	$(4,86,0 \pm 1,52) \times 10^7$	$(5,5 \pm 0,52) \times 10^7$

As can be seen from table 1, the optimal concentration of hemolyzed serum in a nutrient medium for cultivation of leptospira is 2.5%, which provides an increase in bacterial mass by 25-38% more than when using an aqueous serum medium. With an increase in the amount of hemolyzed serum in the medium up to 5% and 7.5%, no significant increase in the bacterial mass was observed. In the "crushed drop" preparation in the dark field of the microscope, Leptospira looked like thin silvery-white filaments with a delicate spiral structure.

In addition to the primary curls in Leptospira, larger secondary curls are found, which determine the bends of its body, as a result of which the microorganisms acquire the shape of the letters S, C. Living bacteria in the test environments quickly moved (rectilinearly, in a circle or rotating in place). Leptospira of different serological groups

do not differ in morphological properties. The morphology of leptospira is influenced by the composition of the environment and the storage period of cultures without replanting.

When determining the timing of the preservation of leptospira in the tested media, it was found that in the medium of option 1 (1% lysed blood) leptospira retained their vital activity from 23-31 days, in the medium of option 2 (2.5% of lysed blood) - 44-75 days, in the medium of option 3 (5% lysed blood) - 37-45 days, in the medium of option 4 (7.5% of lysed blood) - 23-34 days. Leptospira survived for 55-65 days on an aqueous serum medium without replanting. When studying the morphology of leptospira in old cultures, the predominance of longer individuals was established. Their movements acquired a serpentine character, from time to time they become motionless, similar to a rope loop.

Studies have shown that a liquid nutrient medium containing 2.5% lysed ram blood has high growth properties and can be used for long-term cultivation of leptospira without reducing their concentration. The medium preparation method is simple and economical. In the manufacture of a water-serum medium, the mass of erythrocytes goes to waste. When receiving 500 cm³ of blood from a ram, it is possible to separate 200-250 cm³ of serum, from which 2-2.5 liters of medium is prepared. Whereas from 100 cm³ of ram blood, 4 liters of a liquid nutrient medium can be prepared.

Thus, the results obtained allow us to recommend the nutrient medium developed by us with 2.5% lysed ram blood for practical use.

Reference

1. Malakhov Yu.A. Leptospirosis of animals // Moscow, Agropromizdat, 1992, 239p.
2. Baryshnikov P.I., Reznichenko Z.M., Apalkin V.A. Epizootic process in leptospirosis of farm animals // Veterinary Medicine, 2001, No. 7, P.7-9.
3. Kirpichev A.F., Shatrov A.P. Data on the distribution and etiology of leptospirosis of farm animals in the Ural region for 31 years [1942-1972]. In the book: Leptospirosis, Moscow, 1976, 85 p.
4. Ilyasov B.K. Etiological structure of animal leptospirosis in the Republic of Kazakhstan (epizootological map). Copyright certificate No. 365 dated July 17, 1998
5. Kirkimbaeva Zh.S., Kabduldanov T. Epizootological and epidemiological characteristics of leptospirosis in Kazakhstan // Scientific journal. Research, results, Almaty, 2002, No. 1, P.75-77.
6. Soboleva G.L., Panin A.N. et al. Prevalence and etiological structure of animal leptospirosis in Russia // Veterinary Medicine, 2000, No. 12, pp. 11-14.
7. Malakhov Yu.A., Soboleva G.L. and others. Epizootic situation on leptospirosis in Russia // Veterinary Medicine, 2000, No. 7, P.5-7.
8. Kirkimbaeva Zh.S. Improvement of nutrient media for the cultivation of leptospira // Bulletin of agricultural science of Kazakhstan, 2003, No. 8, P.65-67

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ СУБКЛІНІЧНОГО МАСТИТУ У КОРІВ

Клименко Богдан Вячеславович,
магістр,
Корейба Людмила Володимирівна,
к.вет.н., доцент, ДДАЕУ,

Роман Лілія Григорівна,
к.вет.н., доцент, ОДАУ

Мастит – це захворювання не лише молочної залози, а всього організму тварини, тому лікування має бути комплексним, спрямованим на ліквідацію запального процесу у молочній залозі та відновлення нормального фізіологічного стану всього організму [1, 2].

Лікуванню і профілактиці маститу присвячено найбільше наукових розробок та рекомендацій ніж іншим незаразним хворобам корів. Проте, аналізуючи дані літератури видно, що серед великої кількості описаних методів лікування корів при різних формах маститу до тепер переважає симптоматичне лікування основу якого складає антибіотикотерапія.

Комплексне використання методів етіотропної, патогенетичної, неспецифічної терапії корів при маститі не знайшло широкого висвітлення у спеціальній літературі та застосування у практиці ветеринарної медицини. Це можна пояснити тим, що такі роботи виконані окремими авторами, які підтвердили ефективність одного методу терапії хворих на мастит корів і описали отримані дані. Вибір методу лікування корів, хворих на мастит, залежить від виду маститу, його перебігу та загального стану організму тварини. З цією метою застосовують засоби фізичної, патогенетичної, етіотропної та при важкому перебігу хвороби симптоматичної терапії [3-6].

Патогенетична терапія ґрунтується на використанні лікарських засобів, що впливають на регуляторну – трофічну функцію нервової системи, зумовлюючи сприятливі зміни в перебігу патологічних, насамперед запальних процесів. Вона включає новокаїнову, тканинну терапію, деякі види фізіотерапії.

При лікуванні корів на мастит часто застосовують такі методи новокаїнової терапії, як коротка новокаїнова блокада нервів вим'я за Д.Д.Логвіновим; блокада зовнішнього соромітного нерва за Б.А.Башкіровим; провідникова анестезія молочної залози за Магдою.

Етіотропна терапія базується на застосуванні антимікробних засобів – антибіотиків, сульфаніламідів окремо або в різних поєднаннях.

При лікуванні хворих на субклінічний мастит корів ми використали два методи терапії – етіотропний та патогенетичний, які найбільше використовуються у практиці ветеринарної медицини. Для цього було сформовано 3 групи корів. Після підтвердження діагнозу хворих маститом

тварин відділяли від групи, ставили з краю і посередині корівника, давали високу суху підстилку та виключали із раціону соковиті корми й зменшували водопій. Усім хворим коровам робили коротку новокаїнову блокаду уражених чвертей вим'я за Д.Д. Логвиновим.

Хворим маститом коровам було призначено почергове двохразове введення внутрішньоцистернальне введення Мاستидев-гента /Мастидев-форте по 10 мл. Мاستидев-гента – це комбінація цефалексину і гентаміцину, що ефективно діють на грампозитивні і грамнегативні бактерії, як *Streptococcus*, *Staphilococcus*, *E.coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Klebsiella pneumoniae* та інші, за винятком туберкульозної мікобактерії.

Мастидев-Форте – це синергічна комбінація антибіотиків.

Амоксицилін – напівсинтетична речовина з групи амінопеніцилінів. Активний по відношенню до грампозитивних (*Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Actinomyces* spp., *Clostridium* spp., *Listeria monocytogenes*, *Bacillus anthracis*, *Corynebacterium* spp.) та деяких грамнегативних мікроорганізмів (*Salmonella* spp., *Pasteurella* spp, *Haemophilus* spp., *Actinobacillus* spp., *Bordetella* spp., *E. coli*, *Fusobacterium* spp., *Moraxella* spp., *Proteus mirabilis*). Амоксицилін не ефективний по відношенню до штамів, що продукують бета-лактамазу. Механізм дії амоксициліну полягає у пригніченні синтезу білків клітинної стінки мікробіальної клітини.

Енрофлоксацин – антибіотик групи фторхінолонів. Активний по відношенню до грампозитивних (*Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Corynebacterium* spp., *Clostridium* spp., *Enterococcus* spp.) та грамнегативних мікроорганізмів (*E. coli*, *Pseudomonas* spp., *Haemophilus* spp., *Actinobacillus* spp., *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Campylobacter* spp., *Bordetella* spp., *Proteus mirabilis*, *Klebsiella* spp., *Shigella* spp.), а також хламідій та мікоплазм. Механізм дії енрофлоксацину полягає у інгібуванні реплікації мікробіальної ДНК.

Преднізолон – синтетична речовина з групи протизапальних стероїдних сполук, також володіє протиалергенними та антиексудативними властивостями.

Пенетрант, який входить до складу препарату, посилює проникнення діючих речовин у епітеліоцити молочної залози та клітини мікроорганізмів.

Вивчення ефективності застосування при субклінічному маститі у корів у різні періоди розвитку запального процесу, які не завжди можна об'єктивно встановити, а також при неповному звільненні цистерни дійки від запального ексудату дали підставу для внесення і перевірки окремих коректив щодо інструктивних даних його використання. Це стосувалося по-перше дози, яка виявилася недостатньою для пригнічення запального процесу. Ефективність терапевтичної дії знижувалась також при неповному звільненні цистерни дійки від запального ексудату.

З цього погляду дослідній групі тварин вводили у цистерну ураженої чверті Мاستидев-гента /Мастидев-форте, а при відсутності секрету під час здоювання вводили внутрішньом'язово 50 ОД окситоцину, через 10–15 хв видоювали повністю наявний секрет і лише після цього застосовували засіб етіотропної дії.

З наведених у таблиці 1 даних видно, що терапевтична дія препаратів Мاستидев-гента /Мастидев-форте на фоні новокаїнової блокади хворої чверті

вим'я підвищувалась майже на 20%. Препарати Мاستидев-гента /Мастидев-форте з рекомендованою дозою 10 мл на одне введення у цистерну хворої чверті вим'я представляють собою комбінацію бактерицидних і бактериостатичних антибіотиків широкого спектру антимікробної активності на грам-позитивні та грам-негативні мікроорганізми.

Результати порівняльного аналізу наслідків застосування Мастидев-гента /Мастидев-форте дають підстави констатувати, що терапевтична ефективність препарату залежить в першу чергу від тривалості розвитку запального процесу та стану слизової оболонки цистерни дійки, яка забезпечує всмоктування діючих речовин.

Таблиця 1

Наслідки лікування корів хворих на мастит

Методи лікування	n	Одужало		Вибуло		Примітка
		тварин	%	тварин	%	
Коротка новокаїнова блокада за Логвиновим Д.Д. (усім хворим коровам)	15	7	46,7	8	53,3	Причини вибуття корів: низька молочна продуктивність; неплідність; вік (9 років і старші)
Мастидев-гента /Мастидев-форте	15	10	66,6	5	33,3	
Окситоцин + Мастидев-гента /Мастидев-форте	10	8	80,0	2	20,0	

При лікуванні корів впродовж першого тижня розвитку хвороби ефективність складала не менше 80%. Відповідно до термінів збільшення тривалості запалення зменшується рівень терапевтичної дії препарату, що очевидно пов'язано також із розвитком дегенеративних змін у тканинах молочної залози.

Шляхом застосування окситоцину ми досягали повного здоювання секрету із молочних протоків у цистерну чверті і далі у цистерну дійки, промиваючи таким чином стінки цистерни від липкого слизистого ексудату, домішки якого виявляли у видоєному секреті. Цим самим сприяли кращому і швидкому всмоктуванню антибіотиків та збільшенню спектру антимікробної їх дії.

Подвійну дозу ми застосовували коровам у яких не вдавалося об'єктивно визначити початок розвитку запалення. Це були корови переважно на 6–7 місяці лактації, у яких спостерігалось природне зменшення добових надоїв і доярки відмічали уже повне припинення виділення молока із ураженої чверті не підозрюючи мастит, бо клінічні ознаки хвороби були відсутні.

Отримані дані підтверджують доцільність збільшення дози, тобто одночасне введення препаратів Мастидев-гента /Мастидев форте коровам при субклінічному маститі не дивлячись на те, що вартість лікування також

зростає аналогічно у два рази. Проте, лактогенну функцію молочної залози вдається зберегти у 90% корів.

Поряд із проведенням загально – господарських і гігієнічних заходів профілактики маститу у ряді країн світу використовують медикаментозні методи профілактики шляхом вливання у цистерни вим'я корів комбінованих розчинів, емульсій або суспензій антибіотиків і сульфаніламідних препаратів на 8 і 9 місяцях сухостою. Комбінація антибіотиків у препараті може бути різною, що визначають за даними бактеріологічного дослідження молока і видового складу виділеної мікрофлори та її чутливості до антибіотиків. Тому не існує чітко виділених препаратів, у кожній країні вони є різні і мають різні назви, але їх склад і призначення мають спільну мету, яка полягає у гальмуванні розмноження та знищення мікрофлори вим'я корів.

У процесі виконання роботи на основі аналізу наслідків перевірки наявного поголів'я лактуючих корів на субклінічний мастит у дослідному господарстві ми провели виробничий дослід із застосуванням Нафпензалу ДС по 3 г внутрішньоцистернально коровам на 20–25 день після запуску. Контролем служили сухостійні корови, яким препарат не вводили.

Критерієм оцінки ефективності профілактики були показники захворюваності корів на мастит протягом трьох місяців після отелення.

Для проведення науково-практичного дослідження нами було сформовано 2 групи корів (дослідну і контрольну по 10 тварин у кожній).

Препарат Нафпензал ДС являє собою суміш діючих речовин прокаїну бензилпеніциліну, дегідрострептоміцину та нафциліну.

Таким чином, із 10 корів, яким у цистерну кожної чверті вим'я вводили по 3 г Нафпензалу ДС у кінці 8 місяця тільності, після отелення протягом трьох місяців захворіло на мастит 1 корова або 10,0%, а у контрольній групі цей показник становив 40,0% це у 4 рази більше, що засвідчило достатньо високу профілактичну ефективність Нафпензалу ДС у даному господарстві, результати наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати застосування Нафпензалу ДС для профілактики маститу у корів

Групи і кількість тварин	Доза і шляхи введення препарату	Захворіло на мастит після отелення	
		тварин	%
Дослідна n=10	Нафпензал ДС по 3 г у цистерну кожної чверті	1	10,0
Контрольна n=10	не вводили	4	40,0

Недоліком медикаментозної профілактики маститу корів є трудомісткість її проведення, бо препарат потрібно ввести в кожну дійку корови верхівку якої необхідно продезінфікувати 70° спиртом, здоїти вміст цистерни дійки,

акуратно ввести катетер і максимально витиснути суспензію у цистерну дійки. Потім пальцями акуратно натискаючи на шкіру дійки знизу проштовхнути легким масажем суспензію вгору до цистерни чверті.

Отже, для лікування хворих корів на субклінічний мастит слід застосовувати комплексну терапію з застосуванням етіотропних препаратів, патогенетичної і симптоматичної терапії.

Запровадити медикаментозну профілактику маститу корів з використанням у цистерну кожної чверті сухостійних корів (8–9 місяців вагітності) по 3–10 г. емульсії або суспензії антибіотиків.

Література

1. Корейба Л. В. Поширення та взаємозв'язок маститу із післяродовою патологією у корів в умовах господарств Дніпропетровської області / Л. В. Корейба, Д. Плужник, В. Герасимова // Науково-технічний бюлетень НДЦ біобезпеки та екологічного контролю ресурсів АПК / Дніпропетровський ДАУ. – 2012. – Т 1. – № 1. – С. 34-39.

2. Корейба Л. В. Особливості клінічного прояву післяродових маститів у високопродуктивних корів в умовах приватного підприємства «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області / Л. В. Корейба // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини : зб. наук. пр. Харківської державної зооветеринарної академії / Харківська державна зооветеринарна академія. – 2015. – Вип. 31. – Ч. 2. : Ветеринарні науки. – С. 59-62.

3. Гришко Д.С. Ефективність протимаститних препаратів вітчизняного виробництва у комплексній терапії корів, хворих на мастит /Д.С. Гришко, Ю.А. Жирнова // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Суми, 2003. – №10. – С. 21-26.

4. Золотоноша К. М. Поширення післяродових маститів у корів голштинської породи в умовах Пр-АТ «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області / К. М. Золотоноша, Л. В. Корейба // Здобутки студентської молоді у вирішенні науково-практичних питань ветеринарної медицини : зб. матеріалів II (69) міжнар. студентської наук.-практ. конф. / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – С. 353-354.

5. Золотоноша К. М. Ефективність комплексного лікування хворих маститом корів в умовах Пр-АТ «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області / К. М. Золотоноша, Л. В. Корейба // Здобутки студентської молоді у вирішенні науково-практичних питань ветеринарної медицини : зб. матеріалів II (69) міжнар. студентської наук.-практ. конф. / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – С. 355-356.

6. Порівняльна ефективність лікування хворих маститом корів / О. В. Ковальчук, К. М. Золотоноша, Ю. В. Головка, Л. В. Корейба // Сучасні аспекти лікування і профілактики хвороб тварин : матеріали IV Всеукраїнськ. наук.-практ. Інтернет-конф. (Полтава, 15-16 жовт. 2020 р.) / Полтавська державна аграрна академія. – 2020. – С. 71-72.

СТИМУЛЯЦІЯ ОСТЕОГЕНЕЗУ ТВАРИН КОМПОНЕНТАМИ ПЛАЗМИ КРОВІ

Ляшкевич Д.В.,

лікар ветеринарної медицини,
хірург-ортопед
ВЦ “Алден-Вет”

Ткаченко С.М.,

канд. вет. наук, доцент
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

У ветеринарній ортопедії актуальною метою залишається оптимізація протікання репаративних процесів за допомогою медикаментозної терапії. Серед фармакологічних засобів певними перевагами володіють препарати на основі донорської крові та аутоплазми. Відомо, що плазма крові донорів активує регенеративні процеси в кістковій тканині та має виражені остеопоеитичні властивості. Є підстави вважати, що це пов'язано з активним виходом в циркуляторне русло депонованих кістковою тканиною біологічно активних речовин, в тому числі цитокінів - факторів росту [1]. Встановлено, що білкові фракції, виділені на підставі загальних фізико-хімічних властивостей з кісткової тканини та сироватки / плазми крові тварин в період активного остеогенезу, володіють біологічними ефектами факторів росту [2].

Метою даного експерименту було вивчення впливу ін'єкцій компонентів плазми крові на дозрівання регенерату реципієнтів на період фіксації.

Матеріали та методи досліджень

Експериментальні дослідження виконані на базі кафедри хірургії і патофізіології ім. акад. І. О Поваженка. Було відібрано 17 дорослих собак, у яких діагностували переломи стегнової та плечової кісток, а також кісток гомілки. Остеосинтез проводили інтрамедулярним методом. Через три дні після проведення фіксації на місце перелому в обсязі 3,0 мл вводили розчин компонентів плазми крові тварин (5 собак, дослідна група) та фізіологічний розчин (12 собак, контрольна група). Період фіксації тривав 9 тижнів. Компоненти плазми виділяли з крові, взятої у тварин дослідної групи на 14-21-шу добу після зіставлення уламків. Рентгенологічний контроль здійснювали на 28 добу. Для вивчення динаміки мінералізації регенерату виконували аналіз зображень комп'ютерних та оцифрованих рентгенограм. Відомо, що інтенсивність рентгенівської тіні кістки на 95% забезпечується її мінеральним компонентом. Одночасно вимірювали площу регенерату, площі структур з різним ступенем мінералізації та розраховували співвідношення їх часток в площі регенерату.

Дослідна група

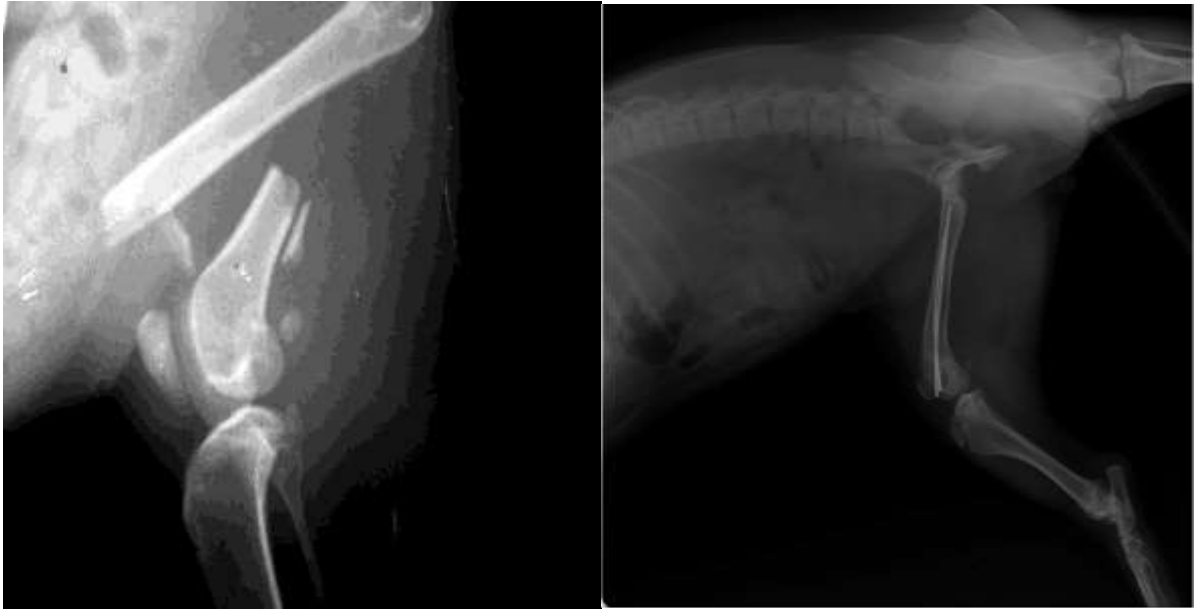

Рис 1. Найла (пудель), 4 роки, діафізарний перелом стегнової кістки

Контрольна група

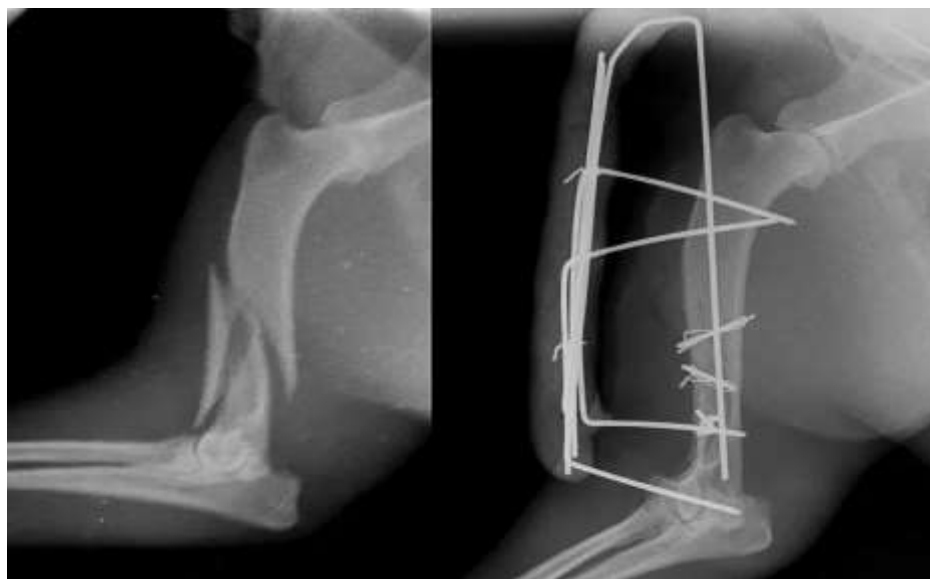

Рис 2. Джек (спаніель) 3.5 роки, діафізарний, осколковий перелом плечової кістки

Результати та їх обговорення

Через п'ять тижнів фіксації після введення в регенерат компонентів плазми крові в трьох дослідах діаметр регенерату перевищував діаметр прилеглих решт уламків на 1-5 мм, в двох дорівнював їм. До цього терміну відзначали збільшення кісткових відділів регенерату і паралельно зменшення середньої зони просвітління "зони росту" регенерату. У двох дослідах біля основи кісткових відділів регенерату визначалися додаткові зони просвітління, що свідчать про початок утворення кісткомозкової порожнини.

У контрольній групі через 5 тижнів з моменту фіксації, у всіх дослідах регенерат зберігав зональну будову і мав поздовжньо покреслену структуру. Діаметр регенерату в п'яти дослідах перевищував діаметр прилеглих решт уламків на 1 -2 мм, в інших дослідах був меншим. Висота прошарку коливалася від 1 до 7 мм. За результатами зображень рентгенограм дослідної групи встановлено, що до цього терміну експерименту в регенераті значно збільшилася частка мінералізованих структур. Вона була достовірно вище значень ніж у контрольній групі.

У контрольній групі в п'яти дослідах діаметр регенерату перевищував діаметр уламків на 1-3 мм, в двох спостереженнях дорівнює і в п'яти був менше на 1-4 мм. У двох дослідах на місці серединної зони просвітління визначалася смуга ущільнення, а регенерат втрачав зональну будову. У п'яти експериментах велика частина прошарку була пересічена трабекулярними тінями і ще в п'яти випадках вона була пересічена одиничними кістковими містками. В контролі, в площі регенерату зберігався високий відсоток немінералізованих і слабомінералізованих структур; їх сумарна частка становила 17,5%. Незначно - на 1,7% - збільшувалася частка середньомінералізованих структур. У дослідній групі ці величини склали відповідно 10,2% і 8,4%. Застосування Т-критерію Вілкоксона дозволило виявити відмінності між групами в співвідношеннях часток структур з різним ступенем мінералізації в площі регенерату. Встановлено достовірне збільшення частки середньомінералізованих структур в дослідній групі на всіх етапах експерименту, тоді як в контрольній групі до 7-го тижня фіксації достовірних змін не виявлено. Також в контролі не відмічалось динаміки в співвідношеннях слабо і високомінералізованих структур. У дослідній групі частки цих структур статистично значимо змінюються на 6-му тижні фіксації. Єдиним показником, що змінювався на всіх етапах експерименту в обох групах, була частка низькомінералізованих структур.

Висновок

Отже, застосування методів стимуляції регенерації кісткової тканини дозволить скоротити терміни лікування хворих з системними захворюваннями опорно-рухового апарату. Крім того, ми вважаємо, що застосування компонентів плазми крові перспективно й в інших випадках, зокрема, в якості компонента остеоіндикуючих матеріалів.

Список використаної літератури

1. Щепеткин И. А. Полипептидные факторы остеогенеза // Успехи современной биологии. 1994. Т. 114, вып. 4. С. 454-466.
2. Гребнева О. Л., Ковинька М. А., Изотова С. П. Влияние остеоиндуктивных компонентов плазмы крови на гематологические показатели у мышей // Гений ортопедии. 2005. № 3. С. 58-61.

АКТИВНОСТЬ АТФАЗ ЖИРОВЫХ ШАРИКОВ МОЛОКА ОВЕЦ

Смоленкова О.В.,

кандидат биологических наук, Курская государственная сельскохозяйственная академия имени И.И. Иванова

Суворова В. Н.,

Курская государственная сельскохозяйственная академия имени И.И. Иванова

Федорова Е.Ю.,

доктор биологических наук, профессор, зав. лабораторией, руководитель программы магистратуры: Спортивная адаптология. ГАОУ ВО Московский городской педагогический университет

Активность ферментных систем мембран (ионных насосов), интегральными белками которых являются АТФазы является одним из чутких критериев метаболических процессов в организме животных, в частности не являются исключением физиолого-биохимические процессы, происходящие в секреторных клетках молочных желез при образовании молока. Исследования, проведенные авторами на ягнятах и овцематках породы тексель и куйбышевской с целью выявления возрастных и породных особенностей функционирования АТФаз мембраны жировых шариков молока, показали, что активность Mg^{2+} , Na^+ , K^+ , Mg^{2+} - и Na^+ , K^+ -АТФазы мембраны жировых шариков молока овцематок- на 87,15 %; 89,36 и 88,09 % соответственно. Достоверного влияния породной принадлежности животных, а также совместного влияния факторов (возраста и породы) на активность всех исследованных АТФаз мембранных компонентов молока не выявлено.

Результатами корреляционного и дисперсионного анализов доказано достоверное влияние на АТФазную активность молока возраста и видовой принадлежности животных; установлено, что активность общей, Mg^{2+} - и Na^+ , K^+ -АТФаз мембраны жировых шариков молока достоверно ($P < 0,001$) детерминирована видовой принадлежностью животных на 95,57 %, 92,09 %, 82,27 % соответственно.

Ключевые слова. Mg^{2+} , Na^+ , K^+ -АТФаза, Mg^{2+} -АТФаза, Na^+ , K^+ -АТФаза, овцы, молоко, жировые шарики.

За последние годы накоплено большое количество сведений по изучению транспорта ионов и функционированию Mg^{2+} -, Ca^{2+} -, Na^+ , K^+ -, H^+ -АТФаз. Работами ряда авторов установлено, что АТФазная активность изменяется с учетом возраста, периодов репродуктивной деятельности животных, гипертонических болезней, неврозов, белкового голодания, ревматизма, болезней щитовидной железы, депрессивных состояниях и т. д. .

Имеющиеся в литературе [3,4,5] данные подтверждают влияние на

активность Na, K^+ -АТФазы таких факторов как соотношение ионов натрия и калия, количество доступного АТФ, возраст животных, условия содержания и кормления, специфический ингибитор - оуабаин (строфантин-Г).

Выявленное авторами [1,6,7] присутствие АТФаз в мембране жировых шариков молока коров и свиноматок, а также зависимость их активности от возраста, породы, вида, стадии лактации животных подтверждает схожесть строения мембраны жирового шарика с клеточной мембраной, представляющей собой водонерастворимый липопротеидный комплекс, имеющий трехслойную структуру.

Цель настоящей работы заключалась в установлении особенностей функционирования АТФазных ферментных систем молока овец разных пород, на примере - тексель и куйбышевской, различных возрастов.

Для достижения поставленной цели работу с экспериментальными животными выполняли в соответствии с «Правилами проведения работ с использованием экспериментальных животных» (приложение к приказу министерства здравоохранения СССР от 12.08.1977 г. № 7550) и Хельсинской Декларацией 2000 г.

Были отобраны ягнята и овцематки пород тексель и куйбышевской (n=40), условия содержания и кормления животных соответствовали действующим нормативам. Выделение мембраны жировых шариков из молока, предназначенного для определения АТФазной активности, проводили по методике, описанной в работе В.Н.Кириленко [2], АТФазную активность определяли по Keeton K.S.[8]. Статистическую обработку выполняли программным обеспечением MS Excel 2010.

Проведенные нами исследования АТФазной активности мембраны жировых шариков молока овец свидетельствуют о ее достоверном ($P < 0,001$) возрастном повышении как у овцематок породы тексель, так и куйбышевской породы (таблица 1).

Отмечено, что наиболее сильно выражена корреляционная зависимость в случае Mg^{2+} -АТФазы мембраны жировых шариков молока овцематок обеих пород (коэффициент корреляции в группе овцематок породы тексель составил 0,843, в группе овцематок куйбышевской породы 0,712). Менее выражена корреляционная связь в случае активности Na^+, K^+ -АТФазы (коэффициент корреляции в группе овцематок породы тексель составил 0,548, в группе овцематок куйбышевской породы 0,411).

Таблица 1.

Возрастная динамика активности АТФазы мембраны жировых шариков молока овцематок

Возраст овцематок, лактация	Активность АТФазы, нмольФн/мг белка в мин		
	$\text{Mg}^{2+}, \text{Na}^+, \text{K}^+$ -АТФаза	Mg^{2+} -АТФаза	Na^+, K^+ -АТФаза
	Порода тексель		
1-я лактация	29,321±1,991	18,892±1,232*	10,429±0,998*
2-лактация	32,510±1,251	19,013±1,092	13,500±1,012
3-лактация	36,982±1,360	21,105±1,563	15,877±1,096

	Куйбышевская порода		
1-я лактация	28,985±1,864	17,354±1,320	11,631±1,015
2-лактация	31,211±1,112	18,599±1,109	12,612±0,894
3-лактация	36,025±1,251	20,478±1,205	15,547±1,036

*- $P < 0,05$ - по сравнению с куйбышевской породой

В ходе проведения двухфакторного дисперсионного анализа установлено, что активность Mg^{2+} , Na^+ , K^+ , Mg^{2+} - и Na^+, K^+ -АТФазы мембран жировых шариков молока овцематок достоверно ($P < 0,001$) зависит от возраста животных на 87,15; 89,36 и 88,09 % соответственно. Породная принадлежность животных не оказывала достоверного влияния на активность всех исследованных АТФаз мембраны жировых шариков, то же самое можно сказать и о совместном влиянии возраста и породы.

Таким образом, полученные нами результаты свидетельствуют о возрастной положительной динамике транспорта ионов и, сопряженного с ним, активного транспорта предшественников компонентов молока через мембрану эпителиальных клеток молочной железы овцематок и, как следствие, повышении удоев овцематок от лактации к лактации.

Таким образом, в результате проведенных биохимических исследований установлено, что возрастная динамика активности АТФаз мембраны жировых шариков молока овец имеет своеобразие, заключающееся во влиянии возраста и породы животных. Отмеченное повышение АТФазной активности мембранных компонентов молока с возрастом (в лактациях) овцематок обеих пород, является критерием уровня продуктивности и синтеза основных компонентов молока и согласуется с имеющимися в литературе данными, свидетельствующими об изменчивости состава молока овцематок от лактации к лактации. Достоверного влияния породной принадлежности овец на активность АТФаз молока не выявлено.

Библиографический список

1. Федорова Е.Ю., Василевич Ф.И., Максимов В.И. АТФазная активность молока коров в зависимости от сезона года // В сборнике: Адаптационные механизмы и регуляция физиологических функций. 2017. С. 15-19.
2. Кириленко В.Н. Липиды мембран жировых глобул молозива и молока коров и их использование для получения липосом: дис. канд. биол. наук: 03.00.04/Кириленко Владимир Николаевич – Киев, 1989. – 156 с.
3. Максимов В.И., Мосягин В.В., Фурман Ю.В., Федорова Е.Ю. Особенность функционирования АТФазных ферментных систем эритроцитов у птиц, свиней и крупного рогатого скота // В сборнике: Современная физиология: от клеточно-молекулярной до интегративной - основа здоровья и долголетия. 2011. С. 172-173.
4. Федорова Е.Ю., Мосягин В.В., Максимов В.И. Особенности фракционного состава молочного белка коров различных пород // Доклады Российской академии сельскохозяйственных наук. 2011. № 2. С. 37-39.
5. Zakirov F.Kh., Krasilnikov A.A. Age-related differences in decision-making process in the context of healthy aging // В сборнике: BIO Web of Conferences. 2020. С. 01022.

6. Суворова В.Н., Федорова Е.Ю., Максимов В.И. Особенности функционирования АТФаз овец // Acta Naturae (русскаяязычная версия). 2016. № S1. С. 195-196.

7. Василевич Ф.И., Максимов В.И., Федорова Е.Ю. Оценка активности различных АТФ-аз в секретах и тканях коров // В сборнике: Достижения и перспективы супрамолекулярной и биологической химии в биомедицине и сельском хозяйстве. 2017. С. 7.

8. Федорова Е.Ю., Максимов В.И. Породные особенности функционирования АТФазных ферментных систем эритроцитов и молока коров // Вестник Российской академии сельскохозяйственных наук. 2012. № 4. С. 77-78.

9. Keeton K.S. Characterization of adenosinetriphosphatase in erythrocyte membrane of the cow // Proc. soc. ekr. biol. and med, 1972. Vol. 1. P. 140.

10. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Using wearable devices to stimulate students motor of physical activity and consequence physiological response // Propositos Y representaciones, 2020. T. 8 № 2. С. 8.

11. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Study of school child motor activity using individual wearable devices - fitness-trackers // Religacion. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades.- Vol. 4 Núm. 19 (2019): 30 años después de la caída del muro de Berlín: la izquierda latinoamericana.

12. Zakirov F. H., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.

13. Мосягин В.В., Максимов В.И., Федорова Е.Ю. Возрастная динамика атфазной активности эритроцитов крупного рогатого скота симментальской и черно-пестрой породы // Вестник Орловского государственного аграрного университета. 2011. № 1 (28). С. 59-60.

14. Федорова Е.Ю., Максимов В.И., Василевич Ф.И. Физиолого-биохимические особенности атфазной активности крови и молока коров /Монография. Курск. 2016.

15. Федорова Е.Ю. Особенности функционирования атфаз крови и молока различных видов сельскохозяйственных животных // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2015. № 8. С. 181-184.

16. Максимов В.И., Мосягин В.В., Фурман Ю.В., Федорова Е.Ю. Особенности функционирования атфазных ферментных систем эритроцитов у птиц, свиней и крупного рогатого скота // В сборнике Современная физиология: от клеточно-молекулярной до интегративной - основа здоровья и долголетия 2011. С. 172-173.

17. SHramko L.Yu., Krasilnikov A.A. Podcasting as an innovative approach to teaching students using the example of medical education // В сборнике: II INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE ON SCIENCE AND PRACTICAL TECHNOLOGIES. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. 2021. С. 349-353.

18. Федорова Е.Ю., Красильников А.А. Медико-социальные особенности пациентов со стенокардией и сахарным диабетом 2 типа // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 255-264.

19. Nikolenko V., Oganesyanyan M., Zakirov F., Kudryashova V., Rizaeva N., Valiullina P. Dissection Course in Anatomy as Stimulus to Independent Research and to a Real Step into Medicine // Journal of Morphological Sciences. 2019. Т. 36. № 2. С. 63-66.

20. Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Лубышев Е.А., Чубанова Г.Р. Перспективы использования биомаркеров остеопороза в диагностике и лечении // Хирургическая практика. 2019. № 1 (37). С. 45-47.

The authors of the XXV International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern science and practice» were representatives of the following educational institutions:

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Polissya Institute of Agriculture; Central Ukrainian National Technical University; Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas; A.N. Beketov Kharkov National University of Urban Economy; Lviv Polytechnic National University; Kazakh national Conservatoire; Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko; Sumy comprehensive school of I-III degrees №8; Sumy National Agrarian University; Kyiv National University of Culture and Arts; Dnipro University of Technology; Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin; Odessa State Academy of Economics and Architecture; M.KH.Dulaty Taraz Regional University; Lviv National Agrarian University; Turan University; Vasyl' Stus Donetsk National University; International University of Finance; Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture; Institute of Industrial Economics; Odesa State Economic University; Poltava University of Economics and Trade; Zaporizhzhya National University; International Economics and Humanities University; Kherson State Agrarian University; Kherson Polytechnic Vocational College; Taras Shevchenko National University of Kyiv; Odesa National Maritime University; Chernivtsi Medical Vocational College; Kharkiv National Medical University; Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; Poltava Institute of Business; Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs; University of International Business; Eurasian Law Academy named after Kunaev; Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute; National Defense University of Ukraine; University of the State Fiscal Service of Ukraine; Interregional Academy of Personnel Management; Open International University of Human Development "UKRAINE"; Bukovinian State Medical University; Vinnystya National Medical University Department of Ophthalmology; Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi; Andrei Krupynskyi Lviv Medical Academy; Bogomolets National Medical University; Shupyk National Healthcare University of Ukraine; Tajik State Medical University; Odesa National Medical University; Institute of Traumatology and Orthopedics; R.E. Kavetsky Institute of Experimental Pathology, Oncology and Radiobiology; Ivano-Frankivsk National Medical University; National Pedagogical University named after Abai; Mykolayiv Secondary School of I-III Grades №57 named after Taras Shevchenko; Pavlodar Pedagogical University; Kazakh Humanitarian Law Innovative University; Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tuhan-Baranovsky; Kryvyi Rih State Pedagogical University; Cherkasy Medical Academy; Luhansk Taras Shevchenko National University; Pavel Tychyna Uman State Pedagogical University; Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav; Nazarbayev Intellectual School; Poltava National Technical University; Poltava National Pedagogical University; Plekhanov Russian University of Economics; Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Lviv State University of Physical Culture; Southern Ukrainian National Pedagogical University K. D. Ushinsky; Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy; Uzhhorod National University; National University of Pharmacy; Lviv Ivan Franko National University; M.O.Auezov Institute of Literature and Art; Bila Tserkva National Agrarian University; Drohobych State Pedagogical University; Dnipropetrovsk State Medical University; Odesa State Ecological University; Horlivka Institute for Foreign Languages; Oles Honchar Dnipro National University; National Forestry University of Ukraine; Zhytomyr Ivan Franko State University; H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; L'viv State University of Internal Affairs; Poltava State Agrarian Academy; National Medical Academy of Post-Graduate Education Named After P.L. Shupik; Zhytomyr State University of Ivan Franko; Lesya Ukrainka Eastern European National University; Kharkiv National University of Radioelectronics; Georgian Technical University; Kiev National Aviation University; Institute of Information Technology; Tashkent State Technical University; Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy; Tambov State Technical University; Admiral Makarov National University of Shipbuilding; Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture; Kyiv National University of Building and Architecture; Kamianets-Podilskyi National University; Kazakh National Agrarian University; Dniprovsky State Agrarian and Economic University; Odesa State Agrarian University; Kursk State Agricultural Academy I. I. Ivanov; Moscow City Teacher Training University.

IMPLEMENTATION OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Scientific publications

Materials of the XXV – the International Science Conference « Implementation of modern science and practice», Varna, Bulgaria. 693 p.
(May 11–14, 2021)

UDC 01.1

ISBN – 978-1-63848-660-2

DOI – 10.46299/ISG.2021.I.XXV

Text Copyright © 2021 by the International Science Group(isg-konf.com).

Illustrations © 2021 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group(isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group(isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Kornuta V.

Building methods of reducing the ecological impact0053 of the urban environment // Implementation of modern science and practice. Abstracts of XXV International Scientific and Practical Conference. Varna, Bulgaria. 2021. Pp. 36-39.

URL: <https://isg-konf.com>.